

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

2

ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπὸ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΦΑΝΟΥΡΓΑΚΗ

Θεολόγου - Βοηθοῦ Θεολ. Σχολῆς

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ & ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΣ
Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου

Ἐπιμελῆται

ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ Ὑφηγητὴς Θεολ. Σχολῆς
ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑΣ Διδάκτωρ Θεολογίας

Ε Π Ε

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1974

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ΑΡΕΙΑΝΙΣΜΟΣ¹

Ὁ Ἄρειος ἐγεννήθη εἰς τὴν Λιβύην ὀλίγον μετὰ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Λουκιανοῦ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου εἶχε μερικοὺς συμμαθητὰς οἱ ὅποιοι ἀργότερα ἀνεδείχθησαν εἰς δυναμικοὺς ἱεράρχας καὶ τοῦ συμπαρεστάθησαν εἰς τοὺς ἀγῶνας πρὸς διάδοσιν τῆς αἱρέσεώς του. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἦσαν συμμαθηταὶ εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Λουκιανοῦ ἐπεκράτησε νὰ λέγονται «λουκιανισταὶ» ἢ «συλλουκιανισταί». Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐφοίτησε καὶ εἰς τὴν σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας πρὶν μεταβῇ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὑπάρχει δὲ καὶ κάποια ἀμφίβολος πληροφορία ὅτι ἀργότερα ἦτο καὶ διευθυντὴς αὐτῆς. Ὅπως δὲ ὅμως ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Ἄρειος συνέδραμεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὰς δύο διαφορετικὰς θεολογικὰς τάσεις τῶν σχολῶν τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀργότερα οἱ μὲν τῆς ἀντιοχειανῆς σχολῆς τὸν κατεπολέμησαν ὡς Ἀλεξανδρινόν, οἱ δὲ τῆς ἀλεξανδρινῆς ὡς Ἀντιοχειανόν.

Ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ὅπου ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Πέτρου. Ἀπὸ ἐνῶρις ἔδειξεν ἀνταρτικὰς τάσεις, διότι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν χειροτονίαν του καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴν συνεδέθη μὲ τὸν αὐστηρὸν σχισματικὸν ἐπίσκοπον Λυκοπόλεως Μελίτιον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καθηρέθη, ἀργότερα ὅμως ἔγινε πάλιν δεκτὸς εἰς τὸν κλῆρον ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἀχιλλᾶν. Ὁ ἴδιος ἐβοήθησε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ἐκλεγῇ ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἂν καὶ ὁ ἴδιος ἡμποροῦσε λόγῳ τῆς μορφώσεως καὶ τοῦ ἥθους του νὰ διεκδικήσῃ τὸν θρόνον τῆς πόλεως

1. Ἡ παρούσα εἰσαγωγή ἀποτελεῖ διασκευὴν τῶν ἐν τῇ Θ.Π.Ε. ἀρθρων «Ἄρειος καὶ ἀρειανισμός» τοῦ καθηγητοῦ Π. Χρήστου.

αὐτῆς διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ὑστερα ὅμως ἀπ' ὀλίγα ἔτη, πιθανῶς τὸ 318, ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Ἀλέξανδρον ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς διχογνωμίας εἰς τὴν ἐρμηνείαν ἐνὸς χωρίου τῆς Γραφῆς. Τὸ χωρίον αὐτὸ ἀνεφέρετο εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ εἶχε δώσει, ὅπως ἐσυνήθιζεν, ὁ ἐπίσκοπος εἰς τοὺς πρεσβυτέρους του πρὸς ἐπεξεργασίαν. Ὁ Ἀρειος εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν του προσεπάθησε νὰ διατυπώσῃ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ διαφύρους ἀντιλήψεις ποὺ εἶχε μορφώσει ἀπὸ παλαιότερα.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶδεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἀρείου μίαν προσπάθειαν νὰ ὑποτιμηθῇ τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ. Αἱ προσωπικαὶ ἐπαφαὶ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Ἀρειος ἐπέμενεν εἰς τὰς ἀπόψεις του καὶ ὅτι μάλιστα ἐθεωροῦσε τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἀλεξάνδρου σαβελλιανικάς. Παρὰ ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος δὲν ἐβιάσθη νὰ λάβῃ μέτρα ἐναντίον τοῦ πρεσβυτέρου του. Ἀργότερα ὅμως ἐξηναγκάσθη ἀπὸ τοὺς ἐκδικητικούς Μελιτιανούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ Ἀρειος εἶχεν ἀποχωρήσει, καὶ μὲ ἀπόφασιν τοῦ πρεσβυτέρου κατέκρινε τὸν Ἀρειον καὶ τὸν ἐξώρισεν.

Οὗτος μετέβη εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ γύρω του πολλοὺς ἐπισκόπους, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν τὰς ἀντιλήψεις του. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὁ λουκιανιστὴς Εὐσέβιος Νικομηδείας καὶ ὁ ὠριγενιστὴς Εὐσέβιος Καισαρείας. Οἱ ἐπίσκοποι ποὺ συνεκεντρώθησαν γύρω του τὸν ἐδικαίωσαν μὲ σύνοδον καὶ ἐζήτησαν τὴν εἰσδοχὴν του καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Ἀρειος συνέταξε τότε μίαν ὁμολογίαν, ἡ ὁποία ἐνεκρίθη ἀπὸ σύνοδον εἰς τὴν Νικομήδειαν καὶ ἐστάλη ὥσάν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος ὅμως τὴν ἀπέρριψε καὶ συνεχάλεσε μάλιστα σύνοδον εἰς Ἀλεξανδρείαν τὸ 318, ἡ ὁποία ἐπεκύρωσε τὴν καταδίκην τοῦ Ἀρείου.

Ὀλίγον ἀργότερα λόγῳ τῆς ἀναταραχῆς ποὺ προσεκλήθη ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Λικινίου ὁ Ἀρειος κατώρθωσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, ὅπου ἡργάσθη μὲ μεγάλον ζῆλον καὶ μὲ πρωτοτύπους μεθόδους διὰ τὴν διάδυσιν τῶν ἀποφύσεων του δι' ὁμιλιῶν καὶ ποιημάτων. Ἡ εὐσέ-

βεια καὶ ἡ χρηστότης του μαζί μὲ κάποιαν ἀλαζονείαν καὶ ἐριστικότητα ἐβοήθησαν, ὥστε ἡ αἵρεσίς του νὰ διαδοθῇ εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Αἱ θεολογικαὶ συζητήσεις ἐγίνοντο καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ ἐθνικοὶ εἰρωνεύοντο τὸν Χριστιανισμόν εἰς τὰ θέατρα τῶν δι' αὐτὰς τὰς συζητήσεις ¹.

Ἔτσι τὸ πρᾶγμα ἀνησύχησεν ὅχι μόνον τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος ἔβλεπε νὰ διαταράσσεται ἀπὸ τόσον ἐνωρίς ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε μὲ τόσους κόπους καὶ ἀγῶνας. Καὶ μάλιστα νὰ διαταράσσεται ἡ εἰρήνη ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ δὲν ἐπερίμενεν. Ἐπειδὴ ἐθαιρουῖσεν ὅτι ἡ διαμάχη αὐτὴ ἀνεφέρετο εἰς μικροπραγμάτα ἀνάξια λόγου, ἔστειλε τὸν ἐπίσκοπον Κορδοῦης "Οσιον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν μὲ γράμματα πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων ², ἀλλὰ ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ συνεκάλεσε γενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ 325, ἡ ὁποία ἀργότερα ὑπελογίσθη ὡς Α' οἰκουμενικὴ σύνοδος. Ἡ σύνοδος αὐτὴ κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν ἴδιον, τὸν ὁποῖον ὑπεστήριζαν μόνον ὁ Εὐσέβιος Νικομηδείας μαζί μὲ τρεῖς ἄλλους ἐπισκόπους. Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Ἀρείος ἐτέθη ὑπὸ περιορισμὸν εἰς τὴν Νικομήδειαν, ἀργότερα δὲ ἐξωρίσθη εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. Παρὰ τὰ μέτρα ὅμως αὐτὰ δὲν ἐπετεύχθη ἡ εἰρήνευσις, διότι οἱ φίλοι τοῦ Ἀρείου ἐσυνέχισαν νὰ διαδίδουν τὴν διδασκαλίαν του. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέισθη ἀπὸ μετριοπαθεῖς καὶ φιλοαρειανικὰς εἰσηγήσεις καὶ τὸν ἀνεκάλεσεν ἀπὸ τὴν ἐξορίαν τὸ 327. Κατόπιν προτροπῆς τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας ὑπέβαλεν ὁμολογίαν πίστεως εἰς τὸν αὐτοκράτορα μὲ τὴν ὁποίαν ἀπέκρυπτε τὰ πραγματικά του φρονήματα καὶ ἔγινε δεκτὴς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ ἐνδημουῦσαν εἰς τὴν Νικομήδειαν σύνοδον. Οἱ Ὁρθόδοξοι ὅμως δὲν ἐβιάσθησαν νὰ τοῦ δώσουν συγγνώμην καὶ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ἀθανάσιος, ποῦ τὸν διεδέχθη, δὲν τὸν ἐδέχθησαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

1. Εὐσεβίου, Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου 2, 61· Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία 1, 7.

2. Εὐσεβίου, Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου, 2, 64 ε.

Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἠθέλησε τότε νὰ πιέσῃ περισσύτερον τὰ πράγματα καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας νὰ δεχθῇ τὸν αἵρεσιάρχην, μάλιστα δὲ ὅταν ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα μὲ ἐπιστολὴν συντεταγμένην εἰς ἔντονον ὕψος νὰ ἐπέμβῃ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἐκεῖνος ὠργίσθη καὶ ἐπανάλαβε τὴν καταδίκην τοῦ, μὲ ἄλλο διάταγμα δὲ ὠνόμασε τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ «πορφυριανούς», δηλαδὴ ὁμόφρονας μὲ τὸν κατήγορον τοῦ Χριστοῦ Πορφύριον ¹.

Μετὰ ἀπὸ διαφόρους ἐπεμβάσεις ἀλλάχυν πάλιν τὰ αἰσθήματα τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ὁ Ἀρειος μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὠμολόγησε τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπρόκειτο δὲ νὰ γίνῃ ἐπισήμως πλέον δεκτὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τὴν παραμονὴν τῆς ὀρισθείσης ἡμερομηνίας ἀπέθανεν ἐντὸς δημοσίου ἀποχωρητηρίου ².

Συγγραμματα. Ὁ Ἀρειος κατέλαβε σπουδαιότητα θέσιν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, εἶχεν ὅμως ἐξαιρετικῶς μικρὰν ἐπίδοσιν εἰς τὴν γραμματείαν. Ἐγράψε σχετικῶς ὀλίγα ἔργα, σῶζονται δὲ ἀκόμη ὀλιγώτερα. Αὐτὰ ποὺ σῶζονται εἶναι ἐξωτερικῶς μὲν ἐπιστολαί, εἰς τὴν πραγματικότητά ὅμως ἔχουν τὸν χαρακτῆρα ὁμολογίας, εἶναι δὲ αὗται.

Ἐπιστολὴ πρὸς Εὐσέβιον Νικομηδείας, ἡ ὁποία διασώζεται εἰς τὸ Πανάριον τοῦ Ἐπιφανίου ³ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Θεοδωρήτου ⁴. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν παραπονεῖται διὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Ἀλεξανδρου ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τῶν ὁπαδῶν τοῦ, καὶ ἐκθέτει μὲ εἰλικρίνειαν τὰς ἀπόψεις τοῦ. Θεωρεῖ τὸν Ὑῖὸν ὡς πλήρη Θεόν, ἀλλ' ὅχι ἀγέννητον οὔτε μέρος τοῦ ἀγεννήτου. Εἰς τὸ τέλος ἐπι-

1. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία 1, 9.

2. Ἀθανασίου, Ἐγκύκλιος πρὸς ἐπισκόπους, 18 ε.

3. Ἐπιφανίου, Πανάριον 69, 6.

4. Θεοδωρήτου, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία 1, 4.

καλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ Εὐσεβίου τὸν ὁποῖον ὀνομάζει «συλλουκιανιστὴν».

Π ρ ο ς ' Α λ έ ξ α ν δ ρ ο ν ' Α λ ε ξ α ν δ ρ ε ί α ς. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη διετηρήθη εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀθανασίου Περὶ συνόδων¹ καὶ εἰς τὸ Πανάριον τοῦ Ἐπιφανίου². Ἐπίσης διετηρήθη καὶ εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν εἰς τὸ ἔργον De trinitate τοῦ Ἰλαρίου³. Εἶναι ὁμαδικὴ ὁμολογία, ἡ ὁποία ὑπεβλήθη εἰς τὴν πρώτην σύνοδον τῆς Νικομηδείας ὑπὸ τῶν ἐξορίστων ἀρειανῶν καὶ ἀποφεύγει τὰς προκλητικὰς ἐκφράσεις. Ὁ Ὑῖος εἰς αὐτὴν θεωρεῖται μὲν ὅτι ἐγεννήθη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἀλλ' ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆναι.

Ὁ μ ο λ ο γ ί α π ί σ τ ε ω ς. Διετηρήθη εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Σωκράτους⁴ καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Σωζομενοῦ⁵. Εἰς αὐτὴν ἀποκρύπτει τὰ πραγματικά του φρονήματα μὲ τὸ νὰ λέγῃ τὸν Ὑῖον «γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων», διότι ἐὰν ἡ λέξις «γεγεννημένος» γραφῇ μὲ ἓνα ν, τότε σημαίνει δημιουργίαν καὶ ὄχι γέννησιν.

Θ α λ ί α. Τοῦ ἔργου τούτου περιέσωσεν ὁ Ἀθανάσιος μερικὰ χωρία κατ' ἐλευθέραν χρῆσιν⁶. Ὁ τίτλος του σημαίνει σύμπόσιον καὶ ἔχει συνταχθῆ σχεδὸν ὅλον ὡς ποίημα μὲ ὕφος καὶ μέλος θηλυπρεπές. Εἰς τὸ προοίμιόν του ὁ Ἀρειος παρουσιάζει τὸν ἑαυτὸν του γεμάτον πεποίθησιν καὶ ἐγωπάθειαν, ὅταν ἐκθέτῃ τὴν θεολογίαν του.

Κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ,
συνετῶν Θεοῦ,
παίδων ἀγίων, ὀρθοτόμων,

1. Ἀθανασίου, Περὶ συνόδων 16.

2. Ἐπιφανίου, Πανάριον 69,7.

3. Ἰλαρίου, De Trinitate 4,12· 6,5 ἐ.

4. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, 1, 26.

5. Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία 2, 27.

6. Ἀθανασίου, Κατὰ Ἀρειανῶν 1, 5-6.

ἅγιον Θεοῦ Πνεῦμα λαβόντων,
 τάδε ἔμαθον ἔγωγε
 ὑπὸ τῶν σοφίας μετεχόντων,
 ἀστείων, θεοδιδάκτων,
 κατὰ πάντα σοφῶν τε.
 Τούτων κατ' ἶχνος ἦλθον ἐγώ,
 βαίνων ὁμοδόξως ὁ περικλυτός,
 ὁ πολλὰ παθὼν διὰ τὴν Θεοῦ δόξαν,
 ὑπὸ τε Θεοῦ μαθὼν σοφίαν
 καὶ γινῶσιν ἐγὼ ἔγνων.

Ἐκτὸς τούτου φαίνεται ὅτι ὁ Ἄρειος εἶχε καὶ ἄλλην συλλογὴν ποιημάτων διὰ κάθε περίπτωσιν τῆς ζωῆς ¹, τὰ λεγόμενα δηλαδή ναυτικά, ἐπιμύλια, ὁδοιπορικά κ.ἄ.. Σύμφωνα δὲ μετ' τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Ἀθανασίου ὅλα αὐτὰ τὰ ποιήματα εἶχαν συντεθῇ μετ' τὸ ἐκλυτον ὕφος καὶ μέλος τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ Σιωτάδου, τὰ ἐτραγουδοῦσαν δὲ εἰς τὰ συμπόσια μετ' θορύβους καὶ παιγνίδια.

Διδασκαλία. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου δὲν παρουσιάζεται ὁμοιόμορφος εἰς ὅλα τὰ σωζόμενα κείμενά του, διότι, ἐπειδὴ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀπολογητικά, ἀποκρύπτουν τὴν πραγματικότητα καὶ παραπλανοῦν. Διατυπώνεται αὕτη καθαρώτερα εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Εὐσέβιον Νικομηδείας καὶ εἰς τὴν Θαλίαν.

Ἡ διδασκαλία του δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μίαν σχολήν, ὥπως εἶπαν πολλοί. Δὲν ἐξεκίνησε δηλαδή οὔτε ἀπὸ τὴν βιβλικὴν μονοθεῖαν τῶν ἁκρων Ἀντιοχειανῶν, οἱ ὅποιοι ἐπίστευαν ὅτι ὁ Υἱὸς ἐμορφώθη διὰ τῆς καθόδου μιᾶς ἀπλῆς θείας δυνάμεως εἰς τὸν Ἰησοῦν, οὔτε ἀπὸ τὴν μονάδα τῶν ἁκρων Ἀλεξανδρινῶν, οἱ ὅποιοι ἐπίστευαν ὅτι αὕτη ἐπλατύνετο εἰς πλῆθος θείων ὄντων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν μονοθεῖαν. Ἐπειδὴ ὁ Ἄρειος ἦτο ἁκρος μονοθεϊστής, ἤθελε νὰ διασφαλίσῃ ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο ἓνας καὶ ταυτοχρόνως ὑπερβατικός. Ἄρσις τῆς ἐνότητος

1. Ἀθανασίου, Περὶ συνόδου Νικαίας 16· Φιλοστοργίου, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία 2, 2.

τοῦ Θεοῦ θὰ ἐσήμαινε διάκρισιν τοῦ Θεοῦ εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν, ἄρσις δὲ τῆς ὑπερβατικότητος θὰ ἦτο ἡ δημιουργία ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος ἐν πολλοῖς εἶναι κακός.

Κατὰ ταῦτα ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας, μόνος ἀγέννητος καὶ ἀίδιος· «Οἶδαμεν ἓνα Θεόν, μόνον ἀγέννητον, μόνον ἀίδιον, μόνον ἄναρχον, μόνον ἀληθινόν, μόνον ἀθανασίαν ἔχοντα»¹. Δίπλα ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν ὑπάρχει ἄλλο ὄν, ἀλλὰ μέσα σ' αὐτὸν ὑπάρχει μία ἀπρόσωπος δύναμις, ἡ Σοφία καὶ ὁ Λόγος. Ἡ διδασκαλία αὐτῇ προέρχεται ἀπὸ τὴν δυναμικὴν μοναρχίαν τοῦ Παύλου Σαμοσατέως, ἡ συνέχεια ὅμως τῆς θεολογήσεώς του δείχνει μεγαλυτέραν ἐξάρτησιν ἀπὸ τοὺς Ἀπολογητὰς καὶ ἀπηχήσεις τῶν Γνωστικῶν. Μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἦταν μόνος δὲν ἦταν Πατήρ· «οὐκ αἰεὶ ὁ Θεὸς πατήρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς μόνος ἦν καὶ οὐπω πατήρ ἦν· ὕστερον δὲ ἐπιγέγονε πατήρ»².

Ὁ Πατήρ ἐγίνε πατήρ ὅταν ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ τὸν κόσμον, ὅποτε χάριν τῆς δημιουργίας αὐτοῦ κατεσκεύασεν ἓνα ὄν, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Υἱός, καταχρηστικῶς δὲ λέγεται καὶ Λόγος ἢ Σοφία. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν λοιπὸν τοῦ Ἀρείου ὑπάρχουν δύο σοφίαι, μία ἀπρόσωπος δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ ἓνα προσωπικὸν θεῖον ὄν. Τοῦτο τὸ ὄν εἶναι ἡ δευτέρα σοφία, ἡ ὁποία ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐκ τοῦ μηδενός, ἐπομένως εἶναι κτίσμα. «Καὶ αὐτός ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε· καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται, ἀλλ' ἀρχὴν τοῦ κτίζεσθαι ἔσχε καὶ αὐτός. Ἦν γάρ, φησί, μόνος ὁ Θεὸς καὶ οὐπω ἦν ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία. Εἷτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε δὴ πεποίηκεν ἓνα τινὰ καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν Λόγον καὶ Σοφίαν καὶ Υἱόν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ»³. Διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν διδασκαλίαν του ἐχρησιμοποιοῦσεν ἰδιαιτέρως ἓνα χωρίον ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ»⁴. Πα-

1. Ἀρείου, Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀλέξανδρον, ἐν Ἀθανασίου, Περὶ συνόδων, 16.

2. Θαλία, ἐν Ἀθανασίου, Κατὰ Ἀρειανῶν 1,5.

3. Αὐτόθι.

4. Παροιμ. 8, 22.

λαιότερα ὁ Ὁριγένης ὠμιλοῦσε περὶ ὑποταγῆς τοῦ Υἱοῦ, ὠμιλοῦσεν ὅμως καὶ περὶ προαιωνίου γεννήσεως τοῦ Λόγου. Τώρα ὁ Ἄρειος παρέλαβε μόνον τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς τῆς διδασκαλίας, ὅταν δὲ ἀργότερα ὑπεχρεώθη νὰ δεχθῇ καὶ τὴν πρὸ αἰώνων γέννησιν, ἡρμήνευσε τοῦτο ὅτι ἐσήμαινε μόνον τὸν χρόνον ποῦ προηγέθη τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου.

Ὁ παρὼν κόσμος ἀρχίζει μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ Υἱοῦ, ὅποτε ἀρχίζει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὁ χρόνος. Τὸ πρῶτον γέννημα εἶναι καὶ ἀρχιτέκτων τῆς δημιουργίας. Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι τέλειος Θεός, καὶ ἔχει περιορισμένην γνῶσιν, διότι οὔτε βλέπει οὔτε γνωρίζει τὸν Πατέρα, καὶ τὸ σπουδαιότερον, εἶναι καὶ τρεπτόν, ὅπως εἶναι οἱ ἄνθρωποι. «Καὶ τῇ μὲν φύσει, ὥσπερ πάντες, οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος ἐστὶ τρεπτός, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ, ἕως βούλεται, μένει καλός. Ὅτε μέντοι θέλει, δύναται τρέπεσθαι καὶ αὐτός, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, τρεπτῆς ὢν φύσεως»¹. Ὁ Παῦλος Σαμοσατεὺς ἐχρησιμοποιοῦσε τὸν ὅρον «ἐκ προκοπῆς τελειοποιεῖσθαι», πρὸς τὸν ὅποιον εἶναι συγγενεῖς ὅλαί αἱ σχετικαὶ ἐκφράσεις τοῦ Ἀρείου, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὁποίου ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖ μίαν ἀπλὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λόγου μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι μόνον τέλειος ἄνθρωπος ὃχι ὅμως καὶ τέλειος Θεός. Ἐπομένως ὁ Υἱὸς καταχρηστικῶς μόνον ἡμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ Θεός, ὅπως ἡμποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν καὶ οἱ ἀπλοῖ ἄνθρωποι ἐὰν φθάσουν εἰς ἓνα ὀρισμένον σημεῖον πνευματικῆς καὶ ἡθικῆς τελειώσεως. Ἐδῶ ἐμφανίζεται ὅλη ἡ διδασκαλία τοῦ υἱοθετισμοῦ.

Πρώτη συνέπεια αὐτῆς τῆς διδασκαλίας εἶναι ὅτι διαλύεται ἡ πίστις εἰς τὴν Τριάδα. Ὁ Ἄρειος βέβαια ὠμιλοῦσε καὶ διὰ τὴν Τριάδα, ἀλλὰ τὴν ἐθεωροῦσεν ὡς δευτερογενῆ καὶ ὃχι ἀρχικὴν καὶ προαιωνίαν, διότι σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μόνου ὁ Πατὴρ ἦτο προαιωνίος Θεός.

Δευτέρα συνέπεια ἦτο ὅτι ἡ νέα κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία διαμορφώνεται μὲ τὴν κάρπωσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς

1. Θαλία, ἐν Ἀθνασίῳ, Κατὰ Ἀρειανῶν 1,5.

ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου, δὲν συνίσταται εἰς θέωσιν, ἀλλ' εἰς πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν. Θὰ ἤμποροῦσε κανεῖς νὰ εἴπῃ ὅτι τὴν στάσιν αὐτὴν ἔλαβεν ὁ Ἄρειος ἐκ τῶν Ἀπολογητῶν, οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ κατὰ κανόνα προήρχοντο ἀπὸ φιλοσοφικὰς σχολάς, εἶχαν ἀντιμετωπίσει μὲ παρόμοιον τρόπον τὸν Χριστιανισμόν. Ἄλλ' ἡ στάσις τῶν Ἀπολογητῶν δικαιολογεῖται ἐκ τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἔζησαν καὶ ἐκ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπηυθύνοντο. Τοῦ Ἀρείου ὅμως ἡ στάσις δείχνει στατικότητα τῆς σκέψεώς του, ἡ ὁποία μολονότι ἦταν ὀξεῖα, ὅμως ἐστερεῖτο κινήσεως καὶ βάθους.

Ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὡς κτίσματος καὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς προσώπου θεοποιηθέντος λόγῳ ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς τελειότητος, ἐξεπρόβαλε μία σφοδρὰ ἔρις, ἡ ὁποία συνετάραξε τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας. Ἡ ἀρειανικὴ αἵρεσις δὲν ὠργανώθη παρασυναγωγικῶς, ὅπως αἱ ἄλλαι αἱρέσεις, ἀλλὰ ἀπὸ ἐνωρὶς προσεῖλκυσε ἐπισήμους ἐκπροσώπους καὶ ἠπέιλησε νὰ καταλάβῃ ὁλόκληρον τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὀργανισμόν. Ἡ ἀκολουθηθεῖσα συμβιβαστικὴ πολιτικὴ, χωρὶς φανεράν ἐγκατάλειψιν τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου τῆς Νικαίας, ἀλλὰ μὲ εὐρεῖαν καὶ διαφορομένην ἐρμηνείαν τῶν ἐτηρήθη μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Δὲν ἔφερεν ὅμως ἀποτελέσματα, διότι οἱ ἡγέται τῶν Ὁρθόδοξων δὲν ἐδέχθησαν τὸν Ἄρειον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μὲ βάσιν τὰς ὑπόπτους ὁμολογίας του. Κατὰ τὴν περίοδον μάλιστα αὐτὴν παρετηρήθη καὶ κάποια πρόοδος τῆς κινήσεως πρὸς ὠδήγησε καὶ εἰς ἐλαφρὰν ὑπεροχὴν τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Οἱ Ἀρειανοὶ μάλιστα μὲ σειρὰν συνόδων πρὸς ἡλεγχαν αὐτοί, ἐπέτυχαν νὰ ἐξορίσουν τοὺς κυριωτέρους ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των μὲ ἀνυποστάτους κατηγορίας, δηλαδὴ τὸν Εὐστάθιον Ἀντιοχείας τὸ 330, τὸν Ἀθανάσιον Ἀλεξανδρείας τὸ 335 καὶ τὸν Μάρκελλον Ἀγκύρας τὸ 336.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου τὰ πράγματα ἐχειροτέρευσαν, διότι ὁ δραστηριώτερος ἀπὸ τοὺς υἱοὺς του Κωνσταντίνος, ἄρχων τῆς Ἀνατολῆς, ἐπέβαλε τὸν Ἀρειανισμόν εἰς τὰς πε-

ριοχὰς ποὺ ἐξουσίαζε, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντος τὸ 350 εἰς ὀλόκληρον τὴν αὐτοκρατορίαν. Οὗτος συνέτριψε δυναμικὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν Ὁρθοδόξων, εἰς τὰ σπουδαιότερα δὲ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς καὶ εἰς μερικὰ τῆς Δύσεως ἐφρόντισε νὰ τοποθετηθοῦν ἀρειανοὶ ἐπίσκοποι ἀντὶ τῶν κανονικῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίου τὸ ἰσχυρὸν οἰκοδόμημα τοῦ Ἀρειανισμοῦ κατέρρευσεν ἀποτόμως, διότι ὁ Ἰουλιανός, ὁ ὁποῖος εἶχεν εἰδωλολατρικὰς πεποιθήσεις, ἐπέδειξεν ἴσῃν μεταχείρισιν εἰς ὅλας τὰς χριστιανικὰς μερίδας. Τότε οἱ ἐξόριστοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἡ Ὁρθοδοξία ἤρχισε νὰ ἀνασυντάσσεται καὶ νὰ ἐπικρατῇ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπετεύχθη εἰς πολὺ μεγαλύτερον βαθμὸν κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ὀρθοδόξου αὐτοκράτορος Ἰοβιανοῦ.

Ὁ μ ᾱ δ ε ς Ἀ ρ ε ι α ν ῶ ν. Τὸ ἀρειανικὸν οἰκοδόμημα τοῦλάχιστον ἐπὶ Κωνσταντίου ἐφαίνετο ἐξωτερικῶς μεγαλοπρεπές, ἦτο ὅμως ἐξ ἀρχῆς ἐπισηλοῦς κατασκευῆς, καὶ τοῦτο ὄχι μόνον διότι ἀντλοῦσε τὴν δυνάμιν του ἀπὸ ἐξωεκκλησιαστικούς παράγοντας, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ θεολογικὴ του κατεύθυνσις δὲν εἶχεν ἐνότητα. Ὅλοι δηλαδὴ οἱ Ἀρειανοὶ ἀπέρριπταν τοὺς ὅρους τῆς συνόδου τῆς Νικαίας, ἀλλ' ὄχι διὰ τοὺς ἰδίους πάντοτε λόγους. Διὰ τοῦτο αἱ διαφοραὶ μεταξὺ των καθωριζόντο ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὴν στάσιν των ἔναντι τῶν ὅρων τῆς συνόδου αὐτῆς.

Οἱ Πατέρες τῆς συνόδου τῆς Νικαίας ἐχρησιμοποίησαν εἰς τὸ σύμβολον τὸν ὅρον «ὁμοούσιος», καὶ ἤθελαν νὰ δείξουν μὲ αὐτὸν ὅτι ὁ Υἱὸς μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ οὐσία, ἓνα ἀρχικὸν ὄν. Οἱ ἴδιοι Πατέρες προσέθεσαν εἰς τοὺς μετὰ τὸ σύμβολον ἀναθεματισμούς ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι «ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως». Ἔτσι ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς ὅρους ἐδυσσάρεστοῦσε τοὺς ἀδιαλλάκτους Ἀρειανούς, ὁ δεύτερος καὶ τοὺς μετριοπαθεῖς. Φαίνεται ὅτι τὸ σύμβολον συνέταξε κάποιος δυτικὸς θεολόγος, πιθανῶς ὁ Ὅσιος Κορδοῦνης, καὶ ἡ λέξις «ὑπόστασις» εἶναι μετάφρασις τῆς λατινικῆς λέξεως «substantia». Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως, λόγῳ πτωχείας τῆς ἐπικρατούσης λατινικῆς γλώσ-

σης, ἡ λέξις substantia ἐσήμαινε καὶ οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ¹. Ἔτσι οἱ Πατέρες τῆς Νικαίας ἐδέχθησαν τὴν ταύτισιν τῶν δύο αὐτῶν ὅρων, διότι ἐφοβοῦντο μήπως, ἐὰν δεχθοῦν δύο ὑποστάσεις, κατηγορηθοῦν ὅτι δέχονται καὶ δύο οὐσίας, δηλαδὴ ὡς Ἀρειανοί.

Οἱ μετριοπαθεῖς Ἀρειανοὶ ἦσαν παλαιοὶ ὠριγενισταί, μετ' ἡγέτην τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν εὐμενῶς μίαν διδασκαλίαν πού ὑπενθύμιζε τὴν ὠριγενιστικὴν θεωρίαν περὶ ὑποταγῆς τοῦ Υἱοῦ. Αὐτοὶ ἐπέμειναν εἰς αὐστηρὰν διάκρισιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀπέρριπταν καὶ τοὺς δύο ὅρους τῆς συνόδου τῆς Νικαίας ὡς σαβελλιανικοὺς καὶ διότι δὲν περιείχοντο εἰς τὴν Γραφήν, ἦσαν ὅμως διατεθειμένοι νὰ δεχθοῦν τὴν ἔννοιαν τοῦ ὁμοουσίου μετ' ἀμέγαλον φραστικὴν. Διὰ τοῦτο ἐπρότειναν τὴν φράσιν «ὅμοιον κατὰ πάντα τῷ Πατρί» ². Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐσεβίου ἐτάχθησαν ὑπὸ τὸν Βασίλειον Ἀγκύρας καὶ τὸν Γεώργιον Λαοδικείας, διεκρίθησαν δὲ σαφέστερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἀρειανοὺς ἀπὸ τὴν σύνοδον τοῦ Μεδιολάνου τὸ 355. Ἐπειδὴ ἐδέχοντο ὁμοιότητα τῆς οὐσίας, δηλαδὴ ὁμοιούσιον, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον ὠνομάσθησαν Ὅμοιουσιανοί, διέφερον ἀπὸ τοὺς ὁμοουσιανοὺς ἐλάχιστα, ἡ δὲ ἕρις μεταξὺ αὐτῶν ὠνομάσθη ἕρις τοῦ ἑνὸς ἰῶτα.

Ἀντίθετοι αὐτῶν ἦσαν οἱ αὐστηροὶ Ἀρειανοί, οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπὸ τοὺς λουκιανιστὰς πού ἐδέχοντο τὸν υἰοθετισμόν. Εἶχαν κατ' ἀρχὰς ἡγέτην τὸν Εὐσέβιον Νικομηδείας καὶ μετέπειτα Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐτόνιζαν περισσότερον τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Ἄν καὶ ἐνίοτε ἀπέκρυπταν τὰς ἀπόψεις των διὰ λόγους τακτικῆς, ὅμως ἦσαν ἀδιάλλακτοι. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐσεβίου τούτου τὸ 341 διεκρίθη εἰς τὰς τάξεις των ὁ Ἀέτιος Ἀντιοχείας, ὁ ὅποιος προώθησε πρὸς τὰ ἄκρα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου πρὸς ἓνα νέον Ἀρειανισμόν, πού διεμορφώθη συστηματικώτερα ἀπὸ τὸν μαθητὴν του Εὐνόμιον. Οἱ τῆς ὁμά-

1. Τερτυλλιανοῦ, Adversus Praxeam 13.

2. Εὐσεβίου, Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ἐν Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ 1, 8.

δος αὐτῆς ἐφήρμοζαν ἀριστοτελικήν μέθοδον καὶ ἐπεδίωκαν νὰ διεισδύσουν εἰς τὴν οὐσίαν ὅλων τῶν ὄντων καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Θεοῦ. Ἰσχυρίζοντο ὅτι οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγεννησία, οὐσία δὲ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸ γεννητόν, ἐπομένως αἱ οὐσίαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄχι μόνον δὲν εἶναι ὅμοιαι, ἀλλὰ εἶναι τελείως ἀντίθετοι. Διὰ νὰ τονίσουν δὲ τὴν μοναδικότητα τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ἐτέλουν τὸ βάπτισμα διὰ μιᾶς καταδύσεως.

Λόγω τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ αὐτῶν συνεκροτήθη μὲ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Κωνσταντίου μία τρίτη μερίς, ἡ τῶν Ὀμοίων. Αὐτοὶ ἐχρησιμοποιοῦσαν τὸν ὄρον «ὅμοιος», δὲν εἶχαν ὅμως ἰδικήν των θεολογίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς περιστάσεις ἔκλιναν πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην πτέρυγα. Τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὴν διφορουμένην ἐρμηνείαν τῆς λέξεως «ὅμοιος», ἡ ὁποία ἤμποροῦσε νὰ σημαίνῃ ὁμοιότητα εἴτε τῆς οὐσίας εἴτε τῆς βουλήσεως. Οἱ ὑπαδοὶ τῆς μερίδος αὐτῆς εἶχαν ὡς ἡγέτας τοὺς αὐλικοὺς ἐπισκόπους τῶν βορείων συνόρων Οὐρσάκιον Σιγγιδόνος καὶ Οὐάλεντα Μουρσῶν καθὼς καὶ τὸν Ἀκάκιον Καισαρείας, ἐπέβαλαν δὲ τὰς ἀπόψεις των εἰς τὴν Δ' σύνοδον τοῦ Σιρμίου τὸ 359.

Ἀντιμετώπισις τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Οἱ Ἀρειανοὶ συνεκλόνησαν τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς των, διότι κυρίως διέδωσαν καὶ ἐπέβαλαν τὰς ἀρχὰς των μὲ κάθε εἰδους νεωτεριστικὰ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μέσα. Δὲν ἐχρησιμοποίησαν μόνον τὸ κήρυγμα, τὴν συγγραφὴν θεολογικῶν πραγματειῶν καὶ τὴν παρεμβολὴν τῶν πεποιθήσεών των εἰς κανονολογικὰς συλλογὰς, ὅπως εἶναι αἱ Διαταγαὶ Ἀποστόλων, ἀλλὰ, ὅπως ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, ἐχρησιμοποίησαν καὶ τὴν μελοποίησιν ποιημάτων πού ἐτραγουδοῦντο εἰς κάθε εὐκαιρίαν. Ἀλλὰ τὸ ἰσχυρότερον ὄπλον δι' αὐτοὺς ἦτο ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς πολιτικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία διὰ πρώτην φορὰν εἰσῆρχετο εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐτσι ἀπεμάκρυναν μὲ βίαια μέσα τοὺς ἀντιπάλους των. Πέντε φορὲς ἐξηνάγκασαν τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἔδραν του, εἰς δύο δὲ ἀπὸ αὐτὰς ἐτοποθέτησαν ἰδικούς των ἐπι-

σκόπους εἰς αὐτήν. Ἡ βιαία ἐπικράτησις των ὑπῆρξε μονιμωτέρα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τὸ 330 τοῦ ἐπισκόπου της Εὐσταθίου. Τὸ 360 ὅμως ἐτοποθέτησαν ἐκεῖ ὡς φίλον των τὸν Μελέτιον, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐξεδηλώθη ἀμέσως ὑπὲρ τῶν ὄρων τῆς Νικαίας. Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἡ ἐπιρροή των δὲν ἦτο μικροτέρα, μολοντί ἐδῶ ἡ στάσις των ἦτο ἡπιωτέρα, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἡ στάσις τῶν Ὀρθοδόξων ἦτο ἐλαστική. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς διάστημα σαράντα ἐτῶν διεδέχθησαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον τέσσαρες Ἀρειανοὶ ἐπίσκοποι, ἔτσι ὅταν ὁ Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἦλθεν ὡς ἐπίσκοπος αὐτῆς ἐγκατεστάθη εἰς ἓνα εὐκτήριον οἶκον, διότι ὅλους τοὺς ναοὺς τοὺς κατεῖχαν οἱ Ἀρειανοί, αὐτὸς δὲ ἀπῆλλαξε τὴν πόλιν ἀπ' αὐτοῦς. Εἰς τὴν Δύσιν εἶχαν περιωρισμένας ἐπιτυχίας, κατέλαβαν ὀλίγας μόνον σπουδαίας θέσεις, ὅπως τῶν Μεδιολάνων, δι' ὀλίγα μόνον ἔτη, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ φθάσουν μέχρι τὸν θρόνον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης.

Ἡ κατάστασις τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο τραγική. Ἐνῶ διὰ πρώτην φοράν τοῦ ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κήρυγμά του παντοῦ, ἡ ἡγεσία του παρεμελοῦσε τοῦτο ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡσχυλεῖτο μὲ δογματικὰς λεπτολογίας. Οἱ δρόμοι τῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν συνεχῶς γεμάτοι μὲ ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι ὁδοιποροῦσαν εἴτε πρὸς τὴν ἐξορίαν, εἴτε πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὰς ἀτελειώτους συνόδους. Κατὰ τὰς περιπετείας αὐτὰς ἡ ἡγεσία τῶν Ὀρθοδόξων ἔδειξε θάρρος συνδυασμένον μὲ διπλωματικότητα ἔναντι τῶν διωκτῶν καὶ σταθερὰν ἐμμονὴν εἰς τὴν παράδοσιν. Εἴτε διεκήρυσσαν τὰς πεποιθήσεις των καὶ ἐξωρίζοντο διὰ τοῦτο, εἴτε τὰς ἐπεφύλασσαν καὶ παρέμεναν εἰς τὰς θέσεις των διὰ νὰ διατηροῦν ἄσβεστον τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Γύρω ἀπ' αὐτοὺς συνεκροτοῦντο πυρῆνες θερμῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ δόγματος τῆς Νικαίας.

Τὴν εὐθύνην τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ δόγματος αὐτοῦ εἶχαν κατ' ἀρχὰς οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς συνόδου Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας, Εὐστάθιος Ἀντιοχείας καὶ Ὁσιος Κορδούης, ὀλίγον δὲ ἀργότερον ὀλόκληρον τὸ βάρος ἔπεσεν εἰς τοὺς ὄμους τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος διεξήγαγε τὸν ἀγῶνα ἐπὶ μίαν σχε-

δὸν πεντηκονταετίαν βοηθούμενος καὶ ἀπὸ ἄλλους Πατέρας, ὅπως οἱ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Σεραπίων Θμουέως, Δίδυμος ὁ Τυφλός, Ἰλάριος Πικταβίου καὶ τέλος οἱ μεγάλοι Καππαδόκαι. Οἱ θεολόγοι αὐτοὶ μὲ ἐπιχειρήματα στηριζόμενα εἰς τὴν Γραφὴν καὶ τὴν γνησίαν παράδοσιν ἀπεγύμνωσαν τὴν θεολογίαν τοῦ Ἀρείου ἀπὸ τὸ βιβλικόν της περίβλημα καὶ τὴν παρουσίασαν ὡς φιλοσόφημα ξηρὸν καὶ στατικόν, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζει τὸν Θεὸν χωρὶς ζωῆν καὶ κίνησιν.

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος εὗρισκεν ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου ὠδηγοῦσεν εἰς δύο ἄτοπα. Πρῶτον ὅτι διέλυε τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ ἡνοίγε τὸν δρόμον πρὸς τὴν πολυθεϊαν, ἀφοῦ ἐπέτρεπε τὴν λατρείαν κτίσματος, καὶ δεύτερον ὅτι ἀνέτρεπεν ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀπολυτρόσεως. Αὐτὸς ποὺ ἀναλαμβάνει τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος πρέπει ὁ ἴδιος νὰ κατέχη τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Ἀφοῦ ἀναμένεται νὰ θεωθῇ ὁ ἄνθρωπος, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Θεὸν ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ τὴν θέωσιν; Ἐπιστέγασμα τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Ἀθανασίου εἶναι ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν υἱοποιήθη εἰς ἀμοιβὴν τῆς ἡθικῆς του τελειότητος, ἀλλ' ἀντιθέτως αὐτὸς ἐθεοποίησεν ἡμᾶς· «οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὢν, ὕστερον γέγονε Θεός, ἀλλὰ Θεὸς ὢν, ὕστερον γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα ἡμᾶς θεοποιήσῃ»¹.

Παρὰ τὴν αὐστηρότητά του ὁ Ἀθανάσιος δὲν ἦτο ἄκαμπτος, ἀλλ' ἐγνώριζε νὰ πολιτεύεται μὲ σύνεσιν καὶ συγκατάβασιν. Ὅταν ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν βαρεῖαν πολιτικὴν πίεσιν, ἐμελέτησε προσεκτικώτερα τὸ πρόβλημα καὶ ἔθεσεν ὑπὸ κρίσιν τὴν θέσιν τῶν Ὁρθόδοξων, ἀντελήφθη δὲ τότε τὰς ἀδυναμίας τῆς ὁρολογίας των καὶ προσεπάθησε νὰ τὰς θεραπεύσῃ. Ἡ σημειωθεῖσα ἀνωτέρω ταύτισις μεταξὺ τῶν ὁρων «οὐσία» καὶ «ὕπόστασις» ἐγίνε δεκτὴ εἰς τὴν Δύσιν ἄνευ ἀντιρρήσεως, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὅμως πολλοὶ θεολόγοι διέβλεπον εἰς αὐτὴν κίνδυνον σαβελλιανισμοῦ. Ὁ Ἀθανάσιος κατενόησε τοὺς δισταγμοὺς αὐτοὺς καὶ προέβη εἰς ἀποτελεσματικὴν χειρονομίαν συμφιλιώσεως εἰς τὴν σύνοδον τῆς Ἀλε-

1. Κατὰ Ἀρειανῶν 1, 39.

ξανδρείας τοῦ 362. Ἀνεγνώρισεν ὅτι ὅσοι δὲν ἤθελαν νὰ ὁμολογήσουν τὸ ὁμοούσιον, ἀλλ' ἐδέχοντο τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, εὐρίσκοντο ἐπὶ τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ καὶ ἔκανε τὸ βῆμα τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἀνατολικῆς τριαδολογικῆς ὁρολογίας μὲ τὸν διαχωρισμὸν τῆς ἐννοίας τῶν ὄρων «οὐσία» καὶ «ὑπόστασις», καὶ μὲ τὸ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν «ὑπόστασιν» τὴν ἐννοίαν τοῦ τρόπου ἰδιαίτερας ὑπάρξεως τοῦ ὄντος. Ἔτσι ὁ Θεὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν οὐσίαν, ἀλλ' ὑπάρχει εἰς τρεῖς ὑποστάσεις ἢ πρόσωπα. Τοῦτο διευτυπώθη καλύτερα ὑπὸ τῶν Καππαδοκῶν. Ἀπὸ τότε ἡνοίχθη ἡ εἴσοδος διὰ τοὺς Ὁμοιουσιανούς, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων ἠνώθησαν πλεον μὲ τοὺς ὀρθοδόξους ὁπαδοὺς τῆς Νικαίας καὶ ἔφθασαν νὰ δεχθοῦν καὶ τὸ «ὁμοούσιον».

Ἐξ αὐτῶν πάλιν μερικοὶ δὲν ᾔσαν πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν τὴν ὁμοουσιότητα καὶ τοῦ Πνεύματος, περὶ τοῦ ὁποίου τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας περιεῖχεν ἀπλῶς τὴν φράσιν, «καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον», χωρὶς ἄλλο χαρακτηριστικόν. Οἱ θεολόγοι αὐτοὶ ἤρκοῦντο ἀντὶ τῆς Τριάδος εἰς μίαν Δυσάδα, διὰ τοῦτο ὀνομάσθησαν Πνευματομάχοι, ἐπειδὴ δὲ ἀρχηγὸς των ἦτο ὁ Μακεδόνης, ὁ ὁποῖος καθηρέθη ὑπὸ τῶν Ὁμοίων, ὀνομάσθησαν καὶ Μακεδονιανοί. Οὗτοι κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς Ἀντιοχείας τὸ 379 καὶ τῆς Β' ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκουμενικῆς συνόδου. Διὰ νὰ ἀποφύγουν νέας περιπετείας καὶ παρεξηγήσεις οἱ Πατέρες δὲν ἐχρησιμοποίησαν τώρα προκλητικὸς ὄρους, ὅπως τὸ «ὁμοούσιος», ἀλλὰ διαφόρους περιφράσεις ποὺ φανερώουν τὴν ὁμοτιμίαν αὐτοῦ, εἰς τοῦτο δὲ ἀκολουθοῦσαν τὴν συνετὴν πολιτικὴν τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ὅριστικὸν τέρμα εἰς τὴν διαμάχην ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἐδόθη διὰ τοῦ διατάγματος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνωρίζετο ἐπισήμως μία μόνον μορφή θρησκείας, ἡ τοῦ ὀρθοδόξου Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπρεσβεύετο ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Δαμάσου καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Πέτρου. Εἰς τὴν συνέχειαν οἱ Ἀρειανοὶ συνεχωνεύθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὰ δὲ ὑπολείμματα ποὺ διετηρήθησαν προσεχώρη-

σαν μεταγενεστέως εἰς ἄλλας αἱρέσεις καὶ κυρίως εἰς τὸν Νεστοριανισμόν, ὁ ὁποῖος ἐμείωνε κατὰ κάποιον τρόπον καὶ αὐτὸς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΙ Α' - Β'

Ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου λόγου ἀφοῦ χαρακτηρίζει τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν ὡς ὑπουλην καὶ ὑποκριτικὴν, διότι χρησιμοποιεῖ χωρία τῶν ἁγίων Γραφῶν, τὰ ὁποῖα παρερμηνεύει, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἰσχυρισμῶν τῆς, ἀποδεικνύει ὅτι καὶ μόνον ἡ ὀνομασία αὐτῶν ὡς Ἀρειανῶν φανερώνει ὅτι δὲν εἶναι ἀληθινοὶ Χριστιανοί. Οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοὶ λαμβάνουν τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὁποιασδήποτε ὁμάδος. Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτοὶ εἶναι Ἀρειανοὶ δὲν εἶναι Χριστιανοὶ (1-4).

Ἀκολούθως παραθέτει τὰ βασικώτερα χωρία τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἀρείου Θ α λ ί α, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὰς κυρίας γραμμάς τῆς ἀρειανικῆς διδασκαλίας (5-6). Τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν, τὴν ὁποίαν εἶχε καταδικάσει ἡ Α' οἰκουμενικὴ σύνοδος (7), ἀνασκευάζει ὁ Μ. Ἀθανάσιος στηριζόμενος βασικὰ ἐπὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τῆς ὁποίας κείμενα χρησιμοποιοῦν καὶ οἱ Ἀρειανοὶ πρὸς στήριξιν τῆς διδασκαλίας των. Τὰ κείμενα ὅμως αὐτὰ παρερμηνεύουν καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὸν διάβολον, ὁ ὁποῖος ἐνσπείρει εἰς αὐτοὺς τὴν αἵρεσιν (8). Ἡ ὀρθὴ πίστις περὶ Υἱοῦ, ἡ ὁποία ἀντλεῖται ἀπὸ τὰς θείας Γραφὰς εἶναι ὅτι ὁ Λόγος εἶναι κατὰ φύσιν ἀληθινὸς καὶ γνήσιος Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὁμοούσιος μὲ αὐτόν, μονογενὴς σοφία καὶ ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι κτίσμα ἢ δημιούργημα, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς (9).

Εἰς οὐδὲν βιβλίον τῶν Γραφῶν εὐρίσκεται τὸ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» τοῦ Ἀρείου, ἐνῶ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου λέγει ρητῶς· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς

ἦν ὁ Λόγος»¹ (11). Διὰ τὰς ἐκφράσεις πάλιν «οὐκ ἦν», «πρίν», «ὅτε» παρατηρεῖ ὅτι ἡ Ἀγία Γραφή χρησιμοποιεῖ αὐτὰς μόνον ὅταν ὁμιλῇ περὶ τῶν κτισμάτων καὶ οὐδέποτε περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ὅμως χρησιμοποιεῖ ἐπανειλημμένως τὸ «ἀεὶ» καὶ τὸ «αἰδίον».

Εἶναι παράλογον νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι προαιωνίως δημιουργός, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε πάντοτε ὁ δημιουργικός του Λόγος καὶ ἡ Σοφία (17). Αὐτὸ εἶναι ὥσάν νὰ λέγωμεν ὅτι τὸ φῶς ἦταν χωρὶς λάμπιν ἢ ἡ πηγὴ χωρὶς νερόν (19). Ἀπόδειξις ὅτι ὁ Λόγος εἶναι αἰδίος καὶ συνυπάρχει πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ ὅτι ὡς εἰκὼν αὐτοῦ, ἔχει καὶ τὰς αὐτὰς ιδιότητας με αὐτόν, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἦταν εἰκὼν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὁ Πατὴρ θὰ ἔβλεπε τὸν ἑαυτόν του (21).

Ἐπειδὴ οἱ Ἀρειανοὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ πρὶν γεννηθῇ, ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐπισημαίνει τὸ γεγονός ὅτι ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν ἐξομοιοῦται με τὴν γέννησιν τῶν ἀνθρώπων (26-28). Τὸ ὅτι δὲ ἡ δημιουργικὴ δύναμις καὶ ὁ δημιουργικός Λόγος τοῦ Θεοῦ εὐρίσκονται αἰδίως εἰς τὸν Πατέρα δὲν σημαίνει ὅτι καὶ τὰ δημιουργήματα εἶναι αἰδία, διότι αὐτὰ ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν χρόνῳ καὶ μάλιστα ὅταν συνέφερον εἰς αὐτὰ νὰ δημιουργηθῶν (29).

Ἀκολουθῶς ὁ Μ. Ἀθανάσιος δίδει τὴν ὀρθὴν σημασίαν τῶν ὅρων «ἀγέννητον» καὶ «ἀγέννητον» (30-34).

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀρειανῶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦταν ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος υἰοποιήθη λόγῳ τῆς ἡθικῆς τελειότητος αὐτοῦ. Τοῦτο ὅμως εἰσάγει εἰς τὸν Υἱὸν τὴν ἑλλειψιν τῆς ἀτρεψίας. Διὰ τοῦτο ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἀνασκευάζει διὰ μακρῶν τὴν ἀρειανικὴν αὐτὴν διδασκαλίαν προσάγων γραφικὰς μαρτυρίας περὶ τῆς ἀτρεψίας τοῦ Λόγου καὶ ἐρμηνεύων τὸ γνωστὸν χωρίον τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου 2, 5-11, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑψώσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς θέσιν τοῦ Υἱοῦ (35-50).

1. Ἰω. 1, 1.

Ὁ Υἱὸς κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιον δὲν ἦταν ἄνθρωπος καὶ ἔγι-
νε Θεός, ἀλλὰ Θεὸς καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος διὰ νὰ θεοποιήσῃ τοὺς
ἀνθρώπους (39).

Εἰς τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τοῦ λόγου τούτου ἐρμηνεύονται
ὁρθῶς ἀγιογραφικὰ καίμενα τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦσαν οἱ Ἀ-
ρειανοὶ ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών των.

Εἰς τὸν δεύτερον λόγον ἐρμηνεύονται ἐν ἐκτάσει καὶ μὲ κά-
θε λεπτομέρειαν τρία κυρίως ἀγιογραφικὰ χωρία τὰ ὁποῖα ἐχρη-
σιμοποιοῦσαν οἱ Ἀρειανοὶ ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας των. Τὰ χωρία
αὐτὰ εἶναι· «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»¹. «Ἀσφαλῶς σὺν
γινωσχέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ
Θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε»², καί·
«Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»³. Ἐρμη-
νεύων τὰ χωρία αὐτὰ διδίδει ἐν ἀρχῇ τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τῶν ρημά-
των «ἐποίησεν», «ἐγένετο», «ἔκτισε» καὶ τὸ ἀληθὲς νόημα τῶν
διὰ παροιμιῶν λεγομένων.

Δι' ὅλων τῶν ἀνωτέρω χωρίων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Χριστὸς
εἶναι προαιώνιος κύριος καὶ βασιλεὺς τῶν πάντων, ὅτι ὁ Λόγος
δὲν εἶναι δημιουργημα ἢ δημιουργὸς τοῦ ἑαυτοῦ του, δὲν ἐγεννή-
θη χάριν τῶν κτισμάτων ἢ ὡς μεσάζων μεταξὺ Θεοῦ καὶ δημιουρ-
γίας καὶ δὲν ἔχει μέσα του τὴν δημιουργικὴν τέχνην διὰ διδασκα-
λίας ἀλλ' ἐκ φύσεως ὡς γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς.

Τὸ ὅτι ὁ Λόγος λέγεται «πρωτότοκος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ» δὲν
σημαίνει ὅτι εἶναι κτίσμα, ὅπως οἱ πρωτότοκοι τῶν ἀνθρώπων,
διότι αὐτὸς εἶναι καὶ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐρμηνεύεται ἓνα ἀκόμη χω-
ρίον τῶν Παροιμιῶν· «Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με»⁴ καὶ τονί-
ζεται ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγένετο θεμέλιον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου
καὶ τελειώσεως αὐτοῦ.

1. Ἐβρ. 3, 2.

2. Πράξ. 2, 36.

3. Παροιμ. 8, 22.

4. Παροιμ. 8, 23.

ΛΟΓΟΙ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ Α'

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

ΛΟΓΟΣ Α'

1. Αἱ μὲν αἰρέσεις ὅσαι τῆς ἀληθείας ἀπέστησαν, ἐπινοή-
σασαι μανίαν ἑαυταῖς φανεραὶ τυγχάνουσι, καὶ τούτων ἡ ἀσέ-
βεια πάσαι πᾶσιν ἔκδηλος γέγονε. Τὸ γὰρ ἐξελθεῖν ἀφ' ἡμῶν
τοὺς ταῦτα ἐφευρόντας δῆλον ἂν εἴη, ὥς ἔγραψεν ὁ μακάριος
5 Ἰωάννης, ὅτι τῶν τοιούτων οὔτε ἦν, οὔτε νῦν ἐστὶ μεθ' ἡμῶν
τὸ φρόνημα. Διὸ καί, ὥς εἶπεν ὁ Σωτήρ, μὴ συνάγοντες μεθ'
ἡμῶν, σκορπίζουσι μετὰ τοῦ διαβόλου, παρατηρούμενοι τοὺς
κοιμωμένους, ἵνα, τὸν ἴδιον ἰὸν τῆς ἀπωλείας ἐπισπείραντες,
ἔχωσι τοὺς συναποθνήσκοντας ἑαυτοῖς.

10 Ἐπειδὴ δὲ ἡ μία τῶν αἰρέσεων, ἡ ἐσχάτη, καὶ νῦν ἐξελθοῦ-
σα πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου, ἡ Ἀρειανὴ καλουμένη, δόλιος
οὔσα καὶ πανοῦργος, βλέπουσα τὰς πρεσβυτέρας ἑαυτῆς ἀδελ-
φὰς ἄλλας αἰρέσεις ἐκ φανεροῦ στηλιτευθείσας, ὑποκρίνεται
περιβαλλομένη τὰς τῶν Ἱερῶν λέξεις, ὥς ὁ πατὴρ αὐτῆς ὁ
15 διάβολος, καὶ βιάζεται πάλιν εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον τῆς
Ἐκκλησίας, ἵνα, πλάσασα ἑαυτὴν ὡς Χριστιανήν, ἀπατήσῃ
τινὰς κατὰ Χριστοῦ φρονεῖν τῇ πιθανότητι τῶν παραλογισμῶν,
εὐλογον γὰρ οὐδὲν παρ' αὐτῇ, καὶ ἐπλάνησέ γε τῶν ἀφρόνων
ἤδη τινάς, ὥστε τούτους μὴ μόνον φθαρῆναι τῇ ἀκοῇ, ἀλλὰ καὶ
20 λαβόντας κατὰ τὴν Εὐὰν γεύσασθαι, καὶ λοιπὸν ἀγνοοῦντας νο-
μίζειν τὸ πικρὸν γλυκύ, καὶ τὴν βδελυκτὴν αἵρεσιν λέγειν κα-

1. Πρβλ. Α' Ἰω. 2, 19.

2. Πρβλ. Λουκ. 11, 23.

3. Πρβλ. Ἦσ. 5, 20.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ Α΄

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

ΛΟΓΟΣ Α΄

1. Ὅσαι ἐκ τῶν αἱρέσεων ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπενόησαν διὰ αὐτὰς τὰς ἰδίας τὴν παραφροσύνην εἶναι φανεραί, καὶ ἡ ἀσέβειά των ὀλοφάνερη εἰς ὅλους ἀπὸ παλαιά. Διότι τὸ ὅτι ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ μᾶς αὐτοὶ ποὺ ἐφεῦρον αὐτὰς τὰς πλάνας εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδειχθῇ, ὅπως ἔγραψεν ὁ μακάριος Ἰωάννης ¹, ὅτι τὸ φρόνημα αὐτῶν οὔτε ποτὲ ὑπῆρξεν οὔτε τώρα εἶναι σύμφωνον μὲ τὸ ἰδικόν μας. Διὰ τοῦτο καί, ὅπως εἶπεν ὁ Σωτὴρ ², ἀφοῦ δὲν συναθροίζουσιν μαζὶ μὲ μᾶς, σκορπίζουν μὲ τὸν διάβολον, μὲ τὸ νὰ παρακολουθοῦν αὐτοὺς ποὺ κοιμοῦνται, ὥστε ἀφοῦ ἐνσπείρουν τὸ καταστρεπτικόν των δηλητήριον, νὰ ἔχουν ἐξασφαλίσαι διὰ λογαριασμόν των αὐτοὺς ποὺ θὰ ἀποθάνουν μαζὶ των.

Ἐπειδὴ δὲ μία ἀπὸ τὰς αἱρέσεις, ἡ τελευταία, ἡ ὁποία ἐνεφανίσθη τώρα ὡς πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου, ἡ ὀνομαζομένη ἄρειανή, καθὼς εἶναι ὑπουλη καὶ παμπόνηρη, παρετήρησεν ὅτι αἱ παλαιότεραι ἐκ τῶν ἀδελφῶν τῆς αἱρέσεις κατεδικάσθησαν φανερά, ὑποκρίνεται, ὅπως ὁ πατήρ τῆς ὁ διάβολος, καὶ ἐνδύεται μὲ ἀγιογραφικὰ ρητὰ καὶ προσπαθεῖ πάλιν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν παράδεισον τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ὡς δῆθεν Χριστιανὴ καὶ νὰ ἐξαπατήσῃ ἔτσι μερικοὺς, ὥστε νὰ σκέπτωνται ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, βασιζομένη εἰς τοὺς ὑποθετικούς παραλογισμούς τῆς· διότι τίποτε εὐλογον δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτήν. Καὶ ἤδη βεβαίως παρέσυρε μερικοὺς ἀνοήτους, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον ἡμάρτησαν μὲ τὴν ἀκοήν, ἀλλὰ καί, ὅπως ἡ Εὐα, ἔλαβαν καὶ ἐγεύθησαν, ὥστε πλέον μὲ τὴν ἄγνοιάν των νὰ θεωροῦν τὸ πικρὸν γλυκύ ³, καὶ τὴν ἀποτροπαίαν αἵρεσιν νὰ ὀνομάζουν καλήν. Διὰ τοῦτο ἐθεώρησα ἀναγκαῖον, ἐπειδὴ καὶ

λίην, ἀναγκαῖον ἡγησάμην προτραπεῖς παρ' ὑμῶν διελεῖν τὴν
 πτύξιν τοῦ θώρακος τῆς μιαιῶς αἰρέσεως ταύτης καὶ δεῖξαι τὴν
 δυσωδίαν τῆς ἀφροσύνης αὐτῆς, ἵνα οἱ μὲν πόρρωθεν ὄντες αὐ-
 τῆς ἔτι φύγωσιν αὐτήν, οἱ δ' ἀπατηθέντες ἀπ' αὐτῆς μεταγνώσι,
 5 καὶ ἡρεωγμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας νοήσωσιν, ὅτι,
 ὥσπερ τὸ σκότος οὐκ ἔστι φῶς, οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀλήθεια, οὕτως
 οὐδὲ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσίς ἐστι καλή. Ἀλλὰ καὶ οἱ τούτους κα-
 λοῦντες Χριστιανοὺς πολὺ καὶ λίαν πλανῶνται, ὥς μήτε τὰς
 Γραφὰς ἀνεγνωκότες, μήτε ὅλως εἰδότες τὸν Χριστιανισμόν
 10 καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πίστιν.

2. Τί γὰρ ὅμοιον ἑωρακότες τῆς αἰρέσεως πρὸς τὴν εὐσε-
 βῇ πίστιν φλυαροῦσιν ὥς μηδὲν κακὸν λεγόντων ἐκείνων; Τοῦ-
 τό ἐστιν ἀληθῶς καὶ τὸν Καϊάφαν αὐτοὺς εἰπεῖν Χριστιανὸν
 καὶ τὸν προδότην Ἰούδαν ἔτι συναριθμεῖν τοῖς ἀποστόλοις,
 15 τοὺς τε τὸν Βαραββᾶν αἰτησαμένους ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος λέγειν
 μηδὲν κακὸν πεποιηκέναι, καὶ Ὑμέναιον δὲ καὶ Ἀλέξανδρον
 συνιστάνειν ὥς καλῶς φρονοῦντας καὶ ψεύδεσθαι κατ' αὐτῶν
 τὸν ἀπόστολον. Ἀλλ' οὔτε ταῦτ' ἂν ἀκοῦσαι Χριστιανὸς ἀνά-
 σχοιτο, οὔτε τὸν τολμῶντα λέγειν τοῦτο ὑγιαίνειν ἂν τις τοῦτον
 20 ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι. Ἀντὶ γὰρ Χριστοῦ παρ' αὐτοῖς Ἀρειος,
 ὥς παρὰ Μανιχαίοις Μανιχαῖος, ἀντὶ δὲ Μωϋσέως καὶ τῶν ἄλ-
 λων ἁγίων Σωτάδης τις ἐξεύρεται παρ' αὐτοῖς ὁ καὶ παρ' Ἑλ-
 λησι γελῶμενος, καὶ ἡ θυγάτηρ Ἡρωδιάδος. Τοῦ μὲν γὰρ τὸ
 κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος μεμίμηται γράφων Ἀρειος
 25 καὶ αὐτὸς Θαλίας, τῆς δὲ τὴν ὄρχησιν ἐξήλωσεν ἐξορχούμενος

1. Πρβλ. Α' Τιμ. 1,20 καὶ Β' Τιμ. 2,17. Ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆκαν εἰς τοὺς πρώτους Χριστιανοὺς γνωστικούς, τοὺς ὁποίους μάλιστα ἀφώρτισεν ὁ Παῦλος. Ἐπίστευαν ὅτι ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν εἶχεν ἤδη πραγματοποιηθῇ.

2. Ὁ Σωτάδης ἦταν ἀρχαῖος Ἕλλην ποιητῆς καταγόμενος ἐκ Μαρωνείας, ἤκμασε δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἡ ὕλη τῶν ποιημάτων του ἐλήφθη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὸ δὲ ὕφος

σεῖς μὲ παρεκαλέσατε, νὰ διαλύσω τὸν ἰσχυρὸν θώρακα τῆς βρωμερᾶς αὐτῆς αἰρέσεως καὶ νὰ φανερώσω τὴν δυσωδίαν τῆς μωρίας της. Ἔτσι, ὅσοι εἶναι ἀκόμη ἔξω ἀπ' αὐτὴν νὰ τὴν ἀποφύγουν ἀκόμη περισσότερο, ὅσοι δὲ ἐξηπατήθησαν ὑπ' αὐτῆς νὰ μετανοήσουν, καὶ μὲ ἀνοικτὰ τὰ μάτια τῆς καρδίας των νὰ καταλάβουν ὅτι, ὅπως τὸ σκοτάδι δὲν εἶναι φῶς ἢ τὸ ψεῦδος ἀλήθεια, ἔτσι οὔτε ἡ ἀρειανικὴ αἵρεσις εἶναι καλὴ. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι τοὺς ὀνομάζουν Χριστιανούς σφάλλουν πολὺ, διότι αὐτοὶ οὔτε τὰς Γραφὰς ἔχουν μελετήσει, οὔτε τὸν Χριστιανισμόν καὶ τὴν πίστιν του γνωρίζουν καθόλου.

2. Τί εἶδαν λοιπὸν εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτὴν, τὸ ὅποιον ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ ἐπιμένουν ὅτι ἐκεῖνοι δὲν διδάσκουν κανένα κακόν; Εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦτο εἶναι ὡσὰν νὰ ὀνομάζουν Χριστιανὸν καὶ τὸν Καϊάφαν, καὶ νὰ συγκαταλέγουν ἀκόμη μεταξύ τῶν ἀποστόλων τὸν προδότην Ἰούδαν, καὶ νὰ λέγουν, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ἐζήτησαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Βαραββᾶ ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος δὲν ἔκαναν κανένα κακόν, καὶ νὰ μᾶς συστήνουν τὸν Ὑμέναιον καὶ τὸν Ἀλέξανδρον¹ ὡς ὀρθοφρονοῦντας, τὸν δὲ ἀπόστολον ὡς ψευδόμενον περὶ αὐτῶν. Αὐτὰ ὅμως δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀνεχθῇ ὁ Χριστιανὸς νὰ τὰ ἀκούσῃ, οὔτε αὐτὸν ποὺ τολμᾷ νὰ λέγῃ τέτοια πράγματα νὰ θεωρήσῃ ὅτι εἶναι ὑγιὲς εἰς τὰ μυαλά. Διότι διὰ τοὺς Ἀρειανούς εἰς τὴν θέσιν τοῦ Χριστοῦ εὐρίσκεται ὁ Ἄρειος, ὅπως εἰς τοὺς Μανιχαίους ὁ Μανιχαῖος, εἰς τὴν θέσιν δὲ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν ἁλ-
λων ἁγίων, κάποιος Σωτάδης², ὁ ὁποῖος περιγελάται καὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας, καὶ ἡ θυγατέρα τῆς Ἡρωδιάδος³. Διότι τοῦ μὲν Σωτάδου ἔχει μιμηθῇ ὁ Ἄρειος τὸν θηλυπρεπεῖ καὶ γυναικεῖον χαρακτῆρα, μὲ τὸ νὰ γράφῃ καὶ αὐτὸς Θαλίας⁴, τῆς αὐτῶν ἦτο ἄσεμνον καὶ ἀναιδές.

3. Ἡ θυγατέρα τῆς Ἡρωδιάδος εἶχεν εὐχαριστήσῃ τὸν Ἡρώδη δι' ἐνὸς ἐξάλου χοροῦ, ὥστε τὸν ἐξηνάγκασε νὰ τῆς προσφέρῃ ἐντὸς πιάτου τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Ματθαίου 14, 1-12 καὶ τοῦ Μάρκου 6, 17-29.

4. Θαλαίαι ἦσαν τὰ ποιήματα τοῦ Ἀρείου διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωκε νὰ διαδίδῃ τὰς αἰρετικὰς του κακοδοξίας.

καὶ παίζων ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος δυσφημίαις, ὥστε τοὺς ἐμπύπτοντας εἰς τὴν αἵρεσιν διαστρέφεσθαι μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν, ἀλλάσσειν δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τῆς δόξης ἐν ὁμοιωματι εἰκόνοσ φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀντὶ Χριστιανῶν λοιπὸν
 5 Ἀρειανοὺς ὀνομάζεσθαι, τοῦτό τε τῆς ἀσεβείας ἔχειν τὸ γνῶρισμα.

Μὴ γὰρ προφασιζέσθωσαν, μηδὲ ὀνειδιζόμενοι καταψευδέσθωσαν κατὰ τῶν μὴ ὄντων ὡς εἰσίν, οὕτω καλοῦντες καὶ αὐτοὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τῶν διδασκάλων, ἵνα δόξωσι καὶ
 10 αὐτοὶ οὕτως καλεῖσθαι Χριστιανοί, μηδὲ αἰσχυνόμενοι τὸ ἐπονείδιστον ἑαυτῶν ὄνομα, παιζέτωσαν, εἰ δὲ αἰσχύνονται, ἐγκαλυπτέσθωσαν ἢ ἀποπηδάτωσαν ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας. Οὐδὲ πώποτε γὰρ λαὸς ἀπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων ἔσχε τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Κυρίου, εἰς ὃν καὶ τὴν πίστιν ἔχομεν
 15 τῶν γοῦν μακαρίων ἀποστόλων διδασκάλων ἡμῶν γενομένων καὶ διακονησάντων τὸ τοῦ Σωτῆρος Εὐαγγέλιον, οὐκ ἐξ ἐκείνων ἐκλήθημεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανοὶ καὶ ἐσμέν, καὶ ὀνομαζόμεθα. Οἱ δὲ παρ' ἐτέρων ἔχοντες τὴν ἀρχὴν ἧς νομίζουσι πίστεως, ἐκείνων εἰκότως ἔχουσι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν, ὡς αὐτῶν
 20 γενόμενοι κτῆμα.

3. Ἀμέλει πάντων ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανῶν ὄντων καὶ καλουμένων, ἐξεβλήθη πάσαις Μαρκίων αἵρεσιν ἐφευρών, καὶ οἱ μὲν παραμείναντες μετὰ τοῦ ἐκβαλόντος ἐκεῖνον ἔμειναν Χριστιανοί, οἱ δ' ἀκολουθήσαντες Μαρκίῳ οὐκέτι μὲν Χρι-
 25 στιανοί, Μαρκιωνισταὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν. Οὕτω καὶ Οὐαλεντῖνος, καὶ Βασιλείδης, καὶ Μανιχαῖος, καὶ Σίμων ὁ μάγος

θυγατρὸς δὲ τῆς Ἡρωδιάδος ἐξήλευσε τὸν χορόν, ἀφοῦ χρησιμοποιοῖ τοὺς χορούς καὶ τὰ παιγνίδια εἰς τὰς βλασφημίας του κατὰ τοῦ Σωτῆρος. Τοῦτο τὸ ἔκανεν ἄφ' ἐνὸς μὲν διὰ νὰ παραπλανᾷ τὸν νοῦν αὐτῶν ποὺ περιπίπτουν εἰς τὴν αἵρεσιν, ὥστε νὰ παραφρονοῦν, ἄφ' ἐτέρου δὲ διὰ νὰ μεταβάλλεται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τῆς δόξης εἰς ὁμοίωμα εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου ¹. Ἔτσι οἱ ὁπαδοί του νὰ ὀνομάζονται εἰς τὸ ἐξῆς ἀντὶ Χριστιανοὶ Ἀρειανοί, καὶ νὰ ἔχουν τοῦ τοῶσάν σημάδι τῆς ἀσεβείας των.

Ἄς μὴ προφασίζονται λοιπόν, ὅταν δὲ χλευάζονται ὥς μὴ λέγουν ψευδῶς ὅτι αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα κάτι ὅμως εἶναι, μὲ τὸ νὰ δίδουν καὶ αὐτοὶ ὀνόματα εἰς τοὺς Χριστιανούς προερχόμενα ἀπὸ τοὺς διδασκάλους, διὰ νὰ φανοῦν ἔτσι ὅτι καὶ αὐτοὶ ὀνομάζονται Χριστιανοί. Οὐτε πάλιν ἐπειδὴ ἐντρέπονται διὰ τὸ ἀξιοκατάκριτον ὄνομά των, νὰ ἀστειεύωνται δῆθεν. Ἐὰν ἐντρέπωνται πράγματι, ὥς καλύψουν τὴν γυμνότητά των, ἢ ὥς ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν ἀσέβειάν των. Διότι οὐδέποτε εἰς τὸ παρελθὸν ἕνας λαὸς ἔλαβεν ὄνομα προερχόμενον ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν ἐπισκόπων του, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὸν Κύριον, εἰς τὸν ὁποῖον πιστεύομεν. Οἱ μακάριοι λοιπόν ἀπόστολοι ὑπῆρξαν διδάσκαλοί μας καὶ ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Σωτῆρος, δὲν ἐλάβαμεν ὅμως τὸ ὄνομά των, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ καὶ εἴμεθα καὶ ὀνομαζόμεθα Χριστιανοί. Ὅσοι δὲ ἀνάγουν εἰς ἄλλους τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν θεωροῦν ὀρθήν, λαμβάνουν, ὥς εἶναι φυσικόν, ἐξ αὐτῶν καὶ τὴν ὀνομασίαν, ἐφ' ὅσον ἔχουν γίνει πλέον ἰδιοὶ των.

3. Οὕτως, ἐπειδὴ ὅλοι ἡμεῖς ἐκ τοῦ Χριστοῦ εἴμεθα καὶ ὀνομαζόμεθα Χριστιανοί, ἐξεδιώχθη κάποτε ὁ Μαρκίων, διότι ἐπενόησεν αἵρεσιν. Καὶ ὅσοι μὲν παρέμειναν μὲ αὐτὸν ποὺ τὸν ἀπέβαλεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἔμειναν Χριστιανοί, ὅσοι ὅμως ἠκολούθησαν τὸν Μαρκίωνα δὲν ὠνομάσθησαν πλέον Χριστιανοί, ἀλλὰ Μαρκιωνισταί. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Οὐα-

τοῖς ἀκολουθήσασι μεταδεδώκασι τοῦ ἰδίου ὀνόματος, καὶ οἱ
 μὲν Οὐαλεντινιανοί, οἱ δὲ Βασιλειδιανοί, οἱ δὲ Μανιχαῖοι, κακεῖ-
 νοι Σιμωνιανοί, καὶ ἄλλοι κατὰ Φρύγας ἀπὸ Φρυγίας, καὶ ἀπὸ
 Νοονάτου Νοουατιανοὶ προσαγορεύονται. Οὕτω καὶ Μελίτιος,
 5 ἐκβληθεὶς παρὰ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος, οὐκέτι
 Χριστιανοὺς ἀλλὰ Μελιτιανοὺς ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους. Οὕτως
 ἄρα καὶ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τὸν Ἀρειὸν ἐκβαλόντος,
 οἱ μὲν μετὰ Ἀλεξάνδρου μέιναντες ἔμειναν Χριστιανοί, οἱ δὲ
 συνεξεληθόντες Ἀρειῷ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος ἡμῖν τοῖς μετὰ
 10 Ἀλεξάνδρου καταλελοιπάσιν, Ἀρειανοὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν
 ἐκεῖνοι. Ἴδον γοῦν καὶ μετὰ θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ κοι-
 νωνοῦντες τῷ διαδεξαμένῳ τούτῳ Ἀθανασίῳ, καὶ οἷς ὁ αὐτὸς
 Ἀθανάσιος κοινωνεῖ, τὸν αὐτὸν ἔχουσι τύπον, καὶ οὔτε ἐκεί-
 νων τὸ τούτου τινὲς ἔχουσιν ὄνομα, οὔτε αὐτὸς ἐξ ἐκείνων ὀνο-
 15 μάζεται, ἀλλὰ πάντες πάλιν καὶ συνήθως Χριστιανοὶ καλοῦνται.
 Καὶ γὰρ διδασκάλων διαδόχους ἔχωμεν καὶ μαθηταὶ τούτων γι-
 νώμεθα, ἀλλὰ γε τὰ τοῦ Χριστοῦ παρ' αὐτῶν διδασκόμενοι,
 Χριστιανοὶ οὐδὲν ἦττον ἐσμὲν καὶ καλούμεθα. Οἱ δὲ γε τοῖς αἰ-
 ρετικοῖς ἀκολουθοῦντες, καὶ μυρίους διαδόχους ἔχωσιν ἀλλὰ
 20 πάντως τὸ ὄνομα τοῦ τὴν αἵρεσιν ἐφευρόντος φέρουσιν. Ἀμέλει
 τελευτήσαντος Ἀρείου, πολλῶν δὲ τῶν ἰδίων αὐτὸν διαδεξα-
 μένων, ὅμως οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες ἐξ Ἀρείου γνωριζόμενοι
 Ἀρειανοὶ καλοῦνται. Καὶ θαυμαστόν γε τούτου τεκμήριον, οἱ
 μὲν ἐξ Ἑλλήνων καὶ νῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐρχόμενοι, ἀφιέν-
 25 τες τὴν τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίαν, οὐ τῶν κατηχούντων λαμ-
 βάνουσι τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἀντὶ Ἑλ-

λεντίνος καὶ ὁ Βασιλειδης καὶ ὁ Μανιχαῖος καὶ ὁ Σίμων ὁ μάγος ἐκκληροδότησαν εἰς τοὺς ὁπαδούς των τὸ ὄνομά των. Ἔτσι ἄλλοι ὀνομάζονται Οὐαλεντινιανοί, ἄλλοι Βασιλειδιανοί, ἄλλοι Μανιχαῖοι, ἄλλοι Σιμωνιανοί, ἐνῶ ἄλλοι κατὰ Φρύγας, ἐπεὶ δὴ ἡ αἵρεσις κατὰγεται ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, καὶ ἄλλοι Νοουατιανοί ἀπὸ τὸν Νοουᾶτον. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Μελίτιος, ὅταν ἐξεδιώχθη καὶ ἀφώρισθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος Πέτρου, δὲν ὠνόμαζε πλέον τοὺς ὁπαδούς του Χριστιανούς, ἀλλὰ Μελιτιανούς. Τὸ ἴδιο λοιπὸν συνέβη καὶ ὅταν ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος ἀφώρισε τὸν Ἄρειον, ὅσοι ἔμειναν μὲ τὸν Ἀλέξανδρον παρέμειναν Χριστιανοί, ὅσοι ὅμως συνετάχθησαν μὲ τὸν Ἄρειον, τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος ἄφησαν εἰς ἐκείνους ποὺ ἔμειναν μὲ τὸν Ἀλέξανδρον, αὐτοὶ δὲ ὠνομάσθησαν εἰς τὸ ἐξῆς Ἀρειανοί. Ἴδου λοιπὸν ὅτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ὅσοι ἔχουν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ διαδόχου του Ἀθανασίου καὶ αὐτοὶ μὲ τοὺς ὁποίους διατηρεῖ ὁ Ἀθανάσιος ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ἔχουν τὸν ἴδιον χαρακτηρισμόν, καὶ οὔτε ἔλαβαν μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀθανασίου, οὔτε αὐτὸς ὀνομάζεται ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν, ἀλλ' ὅλοι ὀνομάζονται Χριστιανοί κατὰ τὴν καθιερωμένην συνήθειαν. Δηλαδή ἀκόμη καὶ ἂν ἔχωμεν διαδόχους τῶν διδασκάλων καὶ γινώμεθα μαθηταὶ αὐτῶν, ὅμως, ἐπεὶ δὴ διδασκόμεθα ἀπ' αὐτοὺς τὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως δὴ ποτε εἴμεθα καὶ ὀνομαζόμεθα Χριστιανοί. Αὐτοὶ ὅμως οἱ ὅποιοι ἀκολουθοῦν τοὺς αἰρετικούς, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχουν χιλιάδας διαδόχους, ὅμως ὅλοι ἀνεξαιρέτως φέρουν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὁ ὅποιος ἐπενόησε τὴν αἵρεσιν. Οὕτω, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρείου, ἂν καὶ πολλοὶ τὸν διεδέχθησαν εἰς τὴν αἵρεσιν, ὅμως ὅσοι πιστεύουν εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐκείνου εἶναι γνωστοὶ ὡς ὁπαδοὶ τοῦ Ἀρείου καὶ ὀνομάζονται Ἀρειανοί. Θαυμάσια δὲ ἀπόδειξις αὐτοῦ εἶναι τὸ ὅτι, ὅσοι ἐκ τῶν εἰδωλολατρῶν προσχωροῦν ἀκόμη καὶ τώρα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀφοῦ ἐγκαταλείψουν τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν εἰδώλων, δὲν λαμβάνουν τὴν

λήνων ἄρχονται Χριστιανοὶ καλεῖσθαι, οἱ δὲ πρὸς ἐκείνους ἀπ-
όντες, ἢ ὅσοι δ' ἂν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν αἵρεσιν μετα-
βάλλωνται, τὸ μὲν Χριστοῦ καταλιμπάνουσιν ὄνομα, καὶ λοιπὸν
δὲ Ἀρειανοὶ καλοῦνται, ὥς οὐκέτι τὴν Χριστοῦ πίστιν ἔχοντες,
5 ἀλλὰ τῆς Ἀρείου γενόμενοι μανίας διάδοχοι.

4. Πῶς τοίνυν Χριστιανοὶ οἱ μὴ Χριστιανοί, ἀλλὰ Ἀρειο-
μανῖται; Ἡ πῶς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν οἱ τὴν ἀπο-
στολικὴν ἀποτιναζάμενοι πίστιν καὶ καινῶν κακῶν ἐφευρεταὶ
γενόμενοι, οἱ τὰ μὲν τῶν θείων Γραφῶν λόγια καταλείψαντες,
10 τὰς δὲ Θαλάσας Ἀρείου σοφίαν καινὴν ὀνομάζοντες; Εἰκότως
τοῦτο λέγοντες, καινὴν γὰρ αἵρεσιν ἀπαγγέλλουσι. Διὸ καὶ
θαυμάσειεν ἂν τις, ὅτι πολλὰ πολλῶν συντάγματα καὶ πλείστας
ὁμιλίας εἰς γε τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν γραφάντων, καὶ
παρὰ μηδενὶ Θαλάσας εὐρισκομένης, ἀλλὰ μηδὲ παρὰ τοῖς σπου-
15 δαίοις τῶν Ἑλλήνων, ἢ παρὰ μόνοις τοῖς ἄδουσι τὰ τοιαῦτα
παρὰ πότον μετὰ κρότου καὶ σκωμμάτων ἐν παιδιαῖς, ἐνεκεν
τοῦ γελαῖσθαι παρ' ἐτέρων, ὁ θαυμαστός Ἀρειος οὐδὲν σεμνὸν
μιμησάμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν σπουδαίων ἀγνοήσας, πλεῖστά τε
τῶν ἄλλων αἰρέσεων ὑποκλέψας, τὴν τοῦ Σωτάδου μόνον γε-
20 λιοιολογίαν ἐξήλωσε. Τί γὰρ ἔπρεπε ποιεῖν αὐτόν, ἢ θέλοντα κα-
τὰ τοῦ Σωτῆρος ὀρχήσασθαι, τὰ δύστηνα ἑαυτοῦ ῥημάτια τῆς
ἀσεβείας ἐν ἐκλύτοις καὶ παρειμένοις μέλεσι σημαίνειν; ἵνα,
ὥσπερ ἡ Σοφία φησὶν· «Ἀπὸ ἐξόδου λόγου ἐπιγνωσθήσεται
ἀνὴρ», οὕτως ἀπ' ἐκείνων τὸ τῆς ψυχῆς μὴ ἀνδρωδές, καὶ τῆς
25 διανοίας ἢ φθορὰ τοῦ γράψαντος γινώσκηται. Καὶ γὰρ οὐδὲ
ἔλαθεν ὁ δόλιος, ἀλλὰ καίτοι πολλάκις, ὥς ὁ ὄφις, ἄνω καὶ κά-

ὀνομασίαν ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν οἱ ὅποιοι τοὺς κατηχοῦν, ἀλλὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἀρχίζουν νὰ ὀνομάζονται ἀντὶ εἰδωλολάτραι Χριστιανοί. Ὅσοι ὁμως προσχωροῦν εἰς ἐκείνους ἢ ἀλλαξοπιστοῦν, καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν προσχωροῦν εἰς αὐτούς, ἐγκαταλείπουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὀνομάζονται εἰς τὸ ἐξῆς Ἀρειανοί, ἐπεὶ δὲν πιστεύουν πλέον εἰς τὸν Χριστόν, ἀλλὰ γίνονται διάδοχοι τῆς παραφροσύνης τοῦ Ἀρείου.

4. Πῶς εἶναι λοιπὸν Χριστιανοὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶναι Χριστιανοὶ ἀλλ' Ἀρειομανῖται; Ἡ πῶς ἀνήκουν εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν αὐτοὶ ποὺ ἀπετίναξαν τὴν ἀποστολικὴν πίστιν καὶ ἐπενόησαν καινούργια κακά, ποὺ ἐγκατέλειψαν τὰ λόγια τῶν θείων Γραφῶν καὶ ὀνομάζουν τὰς Θαλίαις τοῦ Ἀρείου νέαν σοφίαν; Καὶ ὁρθῶς λέγουν τοῦλάχιστον τὸ τελευταῖον, διότι κηρύττουν καινοφανῆ αἵρεσιν. Διὰ τοῦτο θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ἀπορήσῃ κανεὶς διὰ τὸ ὅτι, ἐνῶ πολλοὶ ἔγραψαν πολλὰ βιβλία καὶ πάρα πολλὰς ὁμιλίας εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ ἐνῶ εἰς κανένα ἀπ' αὐτοὺς δὲν εὐρίσκεται Θαλία, οὔτε ἀκόμη καὶ μετὰ τῶν σπουδαίων ἐκ τῶν Ἑλλήνων, παρὰ μόνον εἰς αὐτοὺς ποὺ μεθυσμένοι τραγουδοῦν τέτοια μεθούρους καὶ πειράγματα εἰς τὰ παιγνίδια, διὰ νὰ προκαλοῦν τὸν γέλωτα εἰς τοὺς ἄλλους, ὁ θαυμαστὸς Ἀρειὸς δὲν ἐμιμήθη κανένα σεμνόν, ἀλλ' ἀφοῦ ἠγνόησε τὰ συγγράμματα τῶν σοβαρῶν ἀνδρῶν, καὶ ὑπέκλεψε πολλὰ ἀπὸ τὰς ἄλλας αἱρέσεις, ἐξήλευσε καὶ ἐμιμήθη τὴν γελοιολογίαν τοῦ Σωτάδου. Διότι τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ, παρὰ, ἀφοῦ ἠθελε νὰ στραφῇ κατὰ τοῦ Σωτῆρος μὲ χορευτικὰ ᾠσματα, νὰ ἐκφράσῃ τὰ ἔλεεινὰ λογίδια τῆς ἀσεβείας του μὲ διεφθαρμένας καὶ διεστραμμένας μελωδίας; Καὶ τοῦτο διὰ νὰ διαπιστώνεται ἀπ' αὐτὰ τὸ μὴ ἀνδρικὸν ἦθος τῆς ψυχῆς καὶ ἡ διαφθορὰ αὐτοῦ, ὁ ὅποιος τὰ γράφει, ὅπως ἀκριβῶς λέγει καὶ ἡ Σοφία· «ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ λέγει θὰ γίνῃ γνωστὸς ὁ κάθε ἄνθρωπος»¹. Καὶ ὁμως δὲν ἐξέφυγεν ὁ ὕπουλος, ἀλλὰ ἂν καὶ πολλὰς φορὰς ἐστριφογύριζεν ἄνω κά-

τω στρέφων ἑαυτόν, ὅμως πέπτωκεν εἰς τὴν πλάνην τῶν φα-
 ρισαίων. Ὡς γὰρ ἐκεῖνοι θέλοντες παρανομεῖν, ἐσχηματίζοντο
 τὰ τοῦ νόμου μελετᾶν ῥήματα, καὶ θέλοντες ἀρνεῖσθαι τὸν προσ-
 δοκηθέντα καὶ παρόντα Κύριον, ὑπεκρίνοντο μὲν ὀνομάζειν τὸν
 5 Θεόν, ἠλέγχοντο δὲ βλασφημοῦντες ἐν τῷ λέγειν. Διὰ τί σύ,
 «ἄνθρωπος ὢν Θεὸν σεαυτὸν ποιεῖς» καὶ λέγεις, «Ἐγὼ καὶ ὁ
 Πατὴρ ἐν ἑσμεν»; οὕτω καὶ ὁ κίβδηλος καὶ Σωτᾶδειος Ἀρειος
 ὑποκρίνεται μὲν ὡς περὶ Θεοῦ λέγων, παρεντιθεὶς τὰς τῶν Γρα-
 φῶν λέξεις, ἐλέγχεται δὲ πανταχόθεν Ἀρειος ἄθεος, ἀρνούμε-
 10 νος τὸν Υἱόν, καὶ τοῖς ποιήμασιν αὐτὸν συναριθμῶν.

5. Ἢ μὲν οὖν ἀρχὴ τῆς Ἀρειανῆς Θαλλίας καὶ κουφολο-
 γίας, ἥθους ἔχουσα καὶ μέλος θηλυκόν, αὕτη· «Κατὰ πίστιν
 ἐκλεκτῶν Θεοῦ, συνेतῶν Θεοῦ, παίδων ἀγίων, ὀρθοτόμων,
 ἁγίον Θεοῦ πνεῦμα λαβόντων, τάδε ἔμαθον ἔγωγε ὑπὸ τῶν σο-
 15 φίας μετεχόντων, ἀστέων, θεοδιδάκτων, κατὰ πάντα σοφῶν τε.
 Τούτων κατ' ἔχρος ἦλθον ἐγὼ βαίνων ὁμοδόξως ὁ περικλυτός,
 ὁ πολλὰ παθὼν διὰ τὴν Θεοῦ δόξαν, ὑπὸ τε Θεοῦ μαθὼν σοφίαν
 καὶ γνῶσιν ἐγὼ ἔγων». Τὰ δὲ ἐν αὐτῇ κροτούμενα παρ' αὐτοῦ
 σκώμματα φευκτὰ καὶ μεστὰ δυσσεβείας τοιαῦτά ἐστιν· «Οὐκ
 20 αἰεὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς μόνος ἦν, καὶ οὕπω
 Πατὴρ ἦν, ὕστερον δὲ ἐπιγέγονε Πατήρ. Οὐκ αἰεὶ ἦν ὁ Υἱός·
 πάντων γὰρ γενομένων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ πάντων ὄντων κτισμά-
 των καὶ ποιημάτων γενομένων, καὶ αὐτός ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐξ
 οὐκ ὄντων γέγονε, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ οὐκ ἦν πρὶν
 25 γένηται, ἀλλ' ἀρχὴν τοῦ κτίζεσθαι ἔσχε καὶ αὐτός. Ἦν γάρ,
 φησί, μόνος ὁ Θεός, καὶ οὕπω ἦν ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία. Εἴτα

1. Ἰω. 10,33.

2. Ἰω. 10,30.

τω, ὅπως ὁ ὄφης, ὅμως ἔπεσεν εἰς τὴν πλάνην τῶν φαρισαίων. Ὅπως δηλαδή οἱ φαρισαῖοι, ὅταν ἤθελαν νὰ παρανομήσουν, ἔπροφασίζοντο ὅτι μελετοῦν τὰ λόγια τοῦ νόμου, καὶ ὅταν ἤθελαν νὰ ἀρνηθοῦν αὐτὸν ποὺ ἐπερίμεναν, ἐνῶ ὁ Κύριος ἦταν παρὼν, ἐπροσποιοῦντο μὲν ὅτι ὠμιλοῦσαν περὶ Θεοῦ, ἀπεδεικνύοντο ὅμως ὅτι ἐβλασφημοῦσαν ὅταν ἔλεγαν· διὰ τί σύ, «ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος παριστάνεις τὸν Θεόν»¹ καὶ λέγεις, ὅτι «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ εἴμεθα ἓνα καὶ τὸ αὐτό»²; ἔτσι καὶ ὁ ψεύτης Ἄρειος, ποὺ μιμεῖται τὸν Σωτάδην, ὑποκρίνεται μὲν ὅτι ὀμιλεῖ περὶ Θεοῦ μὲ τὸ νὰ παρεμβάλῃ εἰς τοὺς λόγους του τὰ ρητὰ τῶν Γραφῶν, ἐξ ὧν ὅμως ἀποδεικνύεται ὁ Ἄρειος ἄθεος, ὁ ὁποῖος ἀρνεῖται τὸν Υἱὸν καὶ συγκαταλέγει αὐτὸν μὲ τὰ δημιουργήματα.

5. Ἡ ἀρχὴ λοιπὸν τῆς ἀρειανῆς Θαλίας καὶ ἀερολογίας, ἡ ὁποία ἔχει ὕψος καὶ μελωδίαν θηλυπρεπῆ, εἶναι ἡ ἐξῆς· «κατὰ τὴν πίστιν τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐχόντων γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, τῶν ἁγίων ἀνθρώπων, τῶν ἐκφραζόντων ὀρθῶς τὰ δόγματα, αὐτῶν ποὺ ἔχουν λάβει Πνεῦμα Θεοῦ, ἐδιδάχθη ἐγὼ τοῦλάχιστον ταῦτα ἀπὸ τοὺς θαυμασίους· ἐκείνους καὶ θεοδιδάκτους ἀνδρας, οἱ ὁποῖοι μετέχουν τῆς σοφίας καὶ εἶναι καθ' ὅλα σοφοί. Εἰς τὰ ἴχνη τούτων ἐβάδισα καὶ ἐγὼ, πορεύομαι διδάσκων τὰ αὐτὰ καὶ ἐγὼ ὁ περιώνυμος, ποὺ ὑπέφερα πολλὰ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ ποὺ ἐγνώρισα τὴν γνῶσιν καὶ τὴν σοφίαν διδαχθεὶς ἀπὸ τὸν Θεόν». Ὅσα δὲ ἀστεῖα λέγονται θορυβωδῶς εἰς αὐτήν, ἄξια πρὸς ἀποφυγὴν καὶ γεμάτα δυσσέβειαν, εἶναι τὰ ἐξῆς· «ὁ Θεὸς δὲν ἦταν πάντοτε Πατήρ, ἀλλ' ὑπῆρχε κάποτε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἦταν μόνος καὶ δὲν ἦταν ἀκόμη Πατήρ, ἀλλ' ἀργότερα ἐγινε Πατήρ. Ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πάντοτε. Ὅπως δηλαδή τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ὅλα τὰ ὄντα ἦσαν κτίσματα καὶ δημιουργήματα, ἔτσι καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐδημιουργήθη ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ὑπῆρχε κάποτε χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε. Καὶ πρὶν γίνῃ δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἤρχισε νὰ κτίζεται. Ὑπῆρχε λοιπόν, λέγει, μόνον ὁ Θεός, χω-

θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε δὴ πεποίηκεν ἓνα τινά, καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν Λόγον, καὶ Σοφίαν καὶ Υἱόν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ. Δύο γοῦν σοφίας φησὶν εἶναι, μίαν μὲν τὴν ἰδίαν καὶ συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ· τὸν δὲ Υἱὸν ἐν ταύτῃ τῇ σοφίᾳ γεγενῆσθαι, καὶ ταύτης μετέχοντα ὠνομάσθαι μόνον Σοφίαν καὶ Λόγον. Ἡ Σοφία γάρ, φησί, τῇ σοφίᾳ ὑπῆρξε σοφοῦ Θεοῦ θελήσει. Οὕτω καὶ Λόγον ἕτερον εἶναι λέγει παρὰ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Θεῷ, καὶ τούτου μετέχοντα τὸν Υἱὸν ὠνομάσθαι πάλιν κατὰ χάριν Λόγον καὶ Υἱὸν αὐτόν».

10 Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἴδιον φρόνημα, δηλούμενον ἐν ἑτέροις αὐτῶν συγγράμμασιν, «ὅτι πολλαὶ δυνάμεις εἰσὶ, καὶ ἡ μὲν μία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἰδίᾳ φύσει καὶ αἰδῖος, ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν οὐκ ἐστὶν ἀληθινὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μία τῶν λεγομένων δυνάμεων ἐστὶ καὶ αὐτός, ὧν μία καὶ ἡ ἀκρις
15 καὶ ἡ κάμψη οὐ δύναμις μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλη προσαγορεύεται· αἱ δ' ἄλλαι πολλαὶ καὶ ὅμοιαι εἰσι τῷ Υἱῷ, περὶ ὧν καὶ Δαβὶδ ψάλλει λέγων· Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων· καὶ τῇ μὲν φύσει, ὥσπερ πάντες, οὕτω καὶ αὐτός ὁ Λόγος ἐστὶ τρεπτός, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ, ἕως βούλεται, μένει καλός· ὅτε μέντοι θέλει, δύναται
20 τρέπεσθαι καὶ αὐτός, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, τρεπτῆς ὧν φύσεως. Διὰ τοῦτο γάρ, φησί, καὶ προοινώσκων ὁ Θεὸς ἔσεσθαι καλὸν αὐτόν, προλαβὼν αὐτῷ ταύτην τὴν δόξαν δέδωκεν, ἣν ἄνθρωπος καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα· ὥστε ἐξ ἔργων αὐτοῦ, ὧν προέγνω ὁ Θεός, τοιοῦτον αὐτὸν νῦν γεγονέναι πεποίηκεν».

25 6. Εἰπεῖν δὲ πάλιν ἐτόλμησεν, ὅτι «οὐδὲ Θεὸς ἀληθινός ἐστὶν ὁ Λόγος. Εἰ δὲ καὶ λέγεται Θεός, ἀλλ' οὐκ ἀληθινός ἐστιν, ἀλλὰ μετοχῇ χάριτος, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω καὶ

ρις νὰ ὑπάρχη ἀκόμη ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία. Ἐπειτα ὅταν ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς, τότε ἀκριβῶς ἐδημιούργησε κάποιον, τὸν ὁποῖον ὠνόμασε Λόγον καὶ Σοφίαν καὶ Υἱόν, διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ. Λέγει λοιπόν, ὅτι ὑπάρχουν δύο σοφίαι, ἡ μὲν μία εἶναι ξεχωριστὴ καὶ ὑπάρχει μαζὶ μετὸν Θεόν, ὁ δὲ Υἱὸς ἔγινε δι' αὐτῆς, καὶ μόνον ἐπειδὴ μετέχει αὐτῆς ὠνομάσθη Σοφία καὶ Λόγος. Ἡ Σοφία δηλαδή, λέγει, ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν διὰ τῆς σοφίας, μετὴν θέλησιν τοῦ σοφοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, λέγει, ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν καὶ ἄλλος Λόγος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Υἱόν, τοῦ ὁποῖου Λόγου, ἐπειδὴ μετέχει ὁ Υἱός, ὠνομάσθη πάλιν καὶ αὐτὸς κατὰ χάριν Λόγος καὶ Υἱός».

Ὑπάρχει δὲ καὶ αὕτῃ ἡ ἰδιαιτέρα διδασκαλία τῆς αἰρέσεως, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται εἰς ἄλλα συγγράμματα των· «ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ δυνάμεις. Καὶ ἡ μὲν μία ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν κατὰ φύσιν καὶ εἶναι προαιώνιος· ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν εἶναι ἀληθινὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶναι καὶ αὐτὸς μία ἀπὸ τὰς λεγομένας δυνάμεις, ἐκ τῶν ὁποίων μία εἶναι καὶ ἡ ἀκρίδα καὶ ἡ κάμπια, καὶ δὲν εἶναι μόνον ἀπλῶς δύναμις, ἀλλ' ὀνομάζεται καὶ μεγάλη. Αἱ ἄλλαι δὲ αἱ πολλαὶ δυνάμεις εἶναι ὅμοιαι μετὸν Υἱόν, περὶ αὐτῶν καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει λέγων· «Κύριος τῶν δυνάμεων»¹. Κατὰ τὴν φύσιν καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος εἶναι τρεπτός, ὅπως ὅλοι, μετὴν ἐλευθέραν δὲ βούλησίν του μένει καλὸς ἐπὶ ὅσον χρόνον θέλει. Ὅταν λοιπόν θέλῃ, ἡμπορεῖ καὶ αὐτὸς νὰ μεταβληθῇ, ὅπως καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ ἡ φύσις του εἶναι μεταβλητὴ. Διὰ τοῦτο λοιπόν, λέγει, ἐπειδὴ προέβλεπεν ὁ Θεὸς ὅτι αὐτὸς θὰ ἦτο καλός, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν προκαταβολικῶς αὐτὴν τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε μετὰ ταῦτα καὶ ὡς ἄνθρωπος διὰ τῆς ἀρετῆς. Ὡστε ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν αὐτὸν τέτοιον, ὅπως ἔγινε τώρα μόνος του διὰ τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα προέβλεπεν ὁ Θεὸς ὅτι θὰ κάμῃ».

6. Ἐτόλμησε δὲ πάλιν νὰ εἴπῃ, ὅτι «ὁ Λόγος δὲν εἶναι οὔτε ἀληθινὸς Θεός. Καὶ ἂν ἀκόμη ὀνομάζεται Θεός, ὅμως δὲν εἶναι ἀληθινός. Ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν τῆς χάριτος, ὅπως καὶ ὅλοι

αὐτὸς λέγεται ὀνόματι μόνον Θεός. Καὶ πάντων ξένων καὶ ἀνομίων ὄντων τοῦ Θεοῦ κατ' οὐσίαν, οὕτω καὶ ὁ Λόγος ἀλλότριος μὲν καὶ ἀνόμοιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἰδιότητός ἐστι τῶν δὲ γεννητῶν καὶ κτισμάτων ἴδιος καὶ εἰς
 5 αὐτῶν τυγχάνει». Μετὰ τούτων δὲ ὥσπερ καὶ διάδοχος τῆς προπετείας τοῦ διαβόλου γενόμενος, ἔθηκεν ἐν τῇ Θαλίᾳ, ὡς ἄρα «καὶ τῷ Υἱῷ ὁ Πατὴρ ἀόρατος ὑπάρχει, καὶ οὔτε ὁρᾷν, οὔτε γινώσκειν τελείως καὶ ἀκριβῶς δύναται ὁ Λόγος τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, ἀλλὰ καὶ ὁ γινώσκει καὶ ὁ βλέπει, ἀναλόγως τοῖς ἰδίοις
 10 μέτροις οἶδε καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς γινώσκομεν κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Υἱός, φησὶν, οὐ μόνον τὸν Πατέρα ἀκριβῶς οὐ γινώσκει, λείπει γὰρ αὐτῷ εἰς τὸ καταλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν οὐκ οἶδε, καὶ ὅτι μεμερισμένοι τῇ φύσει, καὶ ἀπεξενωμένοι καὶ ἀπесχοιτισμένοι,
 15 καὶ ἀλλότριοι, καὶ ἀμέτοχοι εἰσιν ἀλλήλων αἱ οὐσὶαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καί, ὡς αὐτὸς ἐφθέγγετο, ἀνόμοιοι πάμπαν ἀλλήλων ταῖς τε οὐσίαις καὶ δόξαις εἰσὶν ἐπ' ἀπειρον. Τὸν γοῦν Λόγον, φησὶν, εἰς ὁμοιότητα δόξης καὶ οὐσίας ἀλλότριον εἶναι παντελῶς ἐκατέρων τοῦ τε Πα-
 20 τρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», τούτοις γὰρ ἐφθέγγετο τοῖς ῥήμασιν ὁ ἀσεβής, «καὶ διηρημένον δὲ εἶναι καθ' ἑαυτόν, καὶ ἀμέτοχον κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἔφησε». Ταῦτα μέρη τῶν ἐν τῷ γελοιῷ συγγράμματι κειμένων μυθιδίων ἐστὶν Ἰ. Ἀρείου.

25 7. Τίς τοίνυν, τῶν τοιούτων καὶ τοῦ μέλους τῆς Θαλίας ἀκούσας, οὐ μισήσειεν ἐν δίκῃ παίζοντα τὸν Ἰ. Ἀρείον ὡς ἐπὶ σκηνηῆς περὶ τοιούτων; Τίς οὐ θεωρεῖ τοῦτον διὰ τοῦ δοκεῖν ὀνομάζειν Θεὸν καὶ περὶ Θεοῦ λέγειν, ὡς τὸν ὄφιν συμβουλευόντα τῇ γυναικί; Τίς δέ, τοῖς ἐξῆς ἐντυγχάνων, οὐ βλέπει τὴν

οἱ ἄλλοι, ὀνομάζεται καὶ αὐτὸς κατ' ὄνομα μόνον Θεός. Καὶ ὅπως τὰ πάντα εἶναι ξένα καὶ ἀνόμοια πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, ἔτσι καὶ ὁ Λόγος εἶναι ξένος καὶ ἀνόμοιος κατὰ πάντα ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ Πατρός, ἀνήκει δὲ εἰς τὰ δημιουργήματα καὶ τὰ κτίσματα, ἓνα ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι». Ἐκτὸς δὲ ἀπ' αὐτά, ὡσὰν νὰ ἐγίνε κληρονόμος τῆς θρασύτητος τοῦ διαβόλου, ἔγραψεν εἰς τὴν Θαλίαν, ὅτι δῆθεν «ἀκόμη καὶ εἰς τὸν Υἱὸν εἶναι ἀόρατος ὁ Πατὴρ καὶ δὲν ἡμπορεῖ ὁ Λόγος οὔτε νὰ ἰδῇ οὔτε νὰ γνωρίσῃ τελείως καὶ ἀκριβῶς τὸν Πατέρα του, ἀλλ' ὅ,τι βλέπει καὶ γνωρίζει τὸ γνωρίζει καὶ τὸ βλέπει ἀναλόγως πρὸς τὰ μέτρα τῶν ιδικῶν του δυνάμεων, ὅπως καὶ ἡμεῖς γνωρίζομεν ἀναλόγως πρὸς τὴν ιδικὴν μας δύναμιν. Διότι, λέγει, ὅτι καὶ ὁ Υἱός, ὅχι μόνον τὸν Πατέρα δὲν γνωρίζει ἀκριβῶς, διότι ἔχει μειωμένην τὴν ἱκανότητα κατανοήσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει τὴν ιδικὴν του οὐσίαν. Ἐπίσης, λέγει, αἱ οὐσίαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι διηρημέναι κατὰ τὴν φύσιν, καὶ χωρισμέναι καὶ ἀπομακρυσμέναι, καὶ ξένα καὶ ἀμέτοχοι μεταξύ των, καί, ὅπως ἰσχυρίσθῃ ὁ ἴδιος, καὶ τὰ τρία πρόσωπα μένουν εἰς τὸ διηνεκὲς τελείως ἀνόμοια μεταξύ των, καὶ κατὰ τὰς οὐσίας καὶ κατὰ τὰς ιδιότητας. Λέγει λοιπὸν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι παντελῶς ξένος κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ιδιοτήτων καὶ τῆς οὐσίας ἀπὸ τὰ δύο ἄλλα πρόσωπα, τὸν Πατέρα δηλαδὴ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ἐξεφράσθῃ ὁ ἀσεβὴς καὶ ἰσχυρίσθῃ ὅτι «ὁ Υἱὸς εἶναι καθ' ἑαυτὸν διηρημένος καὶ ἀμέτοχος κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς». Αὐτὰ εἶναι κομμάτια ἀπὸ τὰ παραμυθάκια ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὸ γελοῖον σύγγραμμα τοῦ Ἀρείου.

7. Ποῖος λοιπὸν δὲν θὰ ἐμισοῦσε δικαίως τὸν Ἀρειὸν ὡς παίζοντα θέατρον εἰς τὴν σκηνὴν, δι' αὐτὰ τὰ θέματα, ἐὰν ἤκουεν αὐτὰ τὰ λόγια καὶ τὰς μελωδίας τῆς Θαλίας. Ποῖος δὲν τὸν θεωρεῖ ὡσὰν τὸν ὄφιν ποὺ συνεβούλευε τὴν γυναῖκα, ἐπειδὴ ἐμφανίζεται νὰ ὀνομάζῃ Θεὸν καὶ νὰ ὀμιλῇ περὶ Θεοῦ; Ποῖος δέ, ὅταν διαβάξῃ τὰ παρακάτω, δὲν βλέπει τὴν ἀσεβειάν του,

ἀσέβειαν αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ τοῦ ὄφειος τὴν μετὰ ταῦτα πλάνην,
 εἰς ἣν παρήγαγε σοφισάμενος τὴν γυναῖκα; Τίς ἐπὶ ταῖς τοιαύ-
 ταις βλασφημίαις οὐκ ἐξίσταται; Ὁ μὲν οὖν οὐρανός, ὡς ὁ
 προφήτης φησὶν, ἐξέστη, καὶ ἡ γῆ ἔφριξεν ἐπὶ τῇ παραβάσει
 5 τοῦ νόμου, ὁ δὲ ἥλιος πλέον ἀγανακτῶν, καὶ μὴ φέρων τότε
 τὰς κατὰ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν Δεσπότην γενομένας σωμα-
 τικὰς ὑβρεῖς, ἃς ἐκὼν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν, ἀπεστράφη,
 καὶ τὰς ἀκτῖνας συστείλας, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον ἔδει-
 ξεν. Ἐπὶ δὲ ταῖς Ἀρείου βλασφημίαις πῶς οὐ πᾶσα τῶν ἀνθρώ-
 10 πων ἡ φύσις ἀφασία πληγῇσεται, καὶ κλείσει μὲν τὰς ἀκοάς,
 καμμύσει δὲ τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα μήτε ἀκοῦσαι τοιούτων μήτ'
 ἰδεῖν τὸν ταῦτα γράψαντα δυνήθῃ; Ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς πῶς οὐ
 μᾶλλον δικαίως κατὰ τούτων, ὡς ἀσεβῶν, ἀλλὰ καὶ ἀχαρίστων
 βοήσῃ, ἃ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ὡσηὲ προεῖρηκεν· «Οὐαὶ αὐ-
 15 τοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δείλαιοί εἰσιν, ὅτι ἠσέβησαν εἰς
 ἐμέ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς· αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ'
 ἐμοῦ ψευδῆ»· καὶ μετ' ὀλίγα· «Καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρά»,
 «ἀπεστράφησαν εἰς οὐδέν»; Τὸν γὰρ ὄντα τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀπο-
 στραφέντες, πλάσαντες δὲ ἑαυτοῖς τὸν οὐκ ὄντα, εἰς τὸ μηδὲν
 20 πεπτώκασιν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ταῦτα
 λέγοντα τὸν Ἀρείον ἐξέβαλε τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀνεθεμάτισεν
 οὐ φέρουσα τὴν ἀσέβειαν, καὶ λοιπὸν αἵρεσις ἐλογίσθη ἡ Ἀρείου
 πλάνη ἔχουσα τι πλέον τῶν ἄλλων αἰρέσεων, ὅτι καὶ χριστομά-
 χος ἐκλήθη, καὶ πρόδρομος ἐλογίσθη τοῦ Ἀντιχρίστου.

1. Ἱερ. 2,12.

2. Ὡσηὲ 7, 13.

3. Ὡσηὲ 7,15.

ὅπως καὶ τὴν μετὰ ταῦτα πλάνην τοῦ ὄφεως, εἰς τὴν ὁποίαν παρέσυρε μὲ δόλον τὴν γυναῖκα; Ποῖος δὲν ἐξανίσταται δι' αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὰς βλασφημίας; Ὁ οὐρανὸς λοιπὸν ἐξεπλάγη, ὅπως λέγει ὁ προφήτης¹, καὶ ἡ γῆ ἔφριξεν, ἔνεκα τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, ὁ δὲ ἥλιος ἠγανάκτησε περισσότερον, καί, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε τότε τοὺς κατὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότης ὄλων ἡμῶν προκληθέντας σωματικούς ἐξευτελισμούς, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ὑπέστη μὲ τὴν θέλησίν του, ἔστρεψεν εἰς ἄλλην κατεύθυνσιν τὸ πρόσωπόν του καὶ ἀπετράβηξε τὰς ἀκτῖνας του, ἔτσι ὥστε ἄφησεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν χωρὶς ἥλιον. Πῶς λοιπὸν προκειμένου περὶ τῶν βλασφημιῶν τοῦ Ἀρείου δὲν θὰ καταληφθῇ σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ ἀφασίαν καὶ δὲν θὰ κλείσῃ τὰ αὐτιά καὶ τὰ μάτια, διὰ νὰ μὴ ἡμπορέσῃ οὔτε νὰ ἀκούσῃ αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὰς βλασφημίας, οὔτε νὰ ἰδῇ αὐτὸν ὁ ὁποῖος τὰς ἔγραψε; Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος πῶς δὲν θὰ φωνάξῃ δικαίως περισσότερον κατ' αὐτῶν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀχαρίστων ὅσα προεῖπε καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ὡσηέ· «ἀλλοίμονον εἰς αὐτούς, διότι ἀπεσκίρτησαν ἀπὸ ἐμέ· εἶναι ταλαίπωροι διότι δὲν μὲ ἐσεβάσθησαν. Ἐγὼ ὅμως τοὺς ἠλευθέρωσα, ἐνῶ αὐτοὶ διέδωσαν ἐναντίον μου ψεύδη»²· καὶ παρακάτω· «καὶ ἐμηχανεύθησαν πονηρίας ἐναντίον μου»³, «ἀπεμακρύνθησαν πρὸς τὸ τίποτε»⁴; Διότι ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὸν πραγματικὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπενόησαν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των ἄλλον, ποὺ δὲν ὑπάρχει, ἐκρημνίσθησαν εἰς τὸ μηδέν. Διὰ τὸν λόγον λοιπὸν αὐτὸν καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος⁵ ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τὸν Ἀρειὸν, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν αὐτά, καὶ τὸν ἀνεθεμάτισε, διότι δὲν ἡμποροῦσε νὰ ἀνεχθῇ τὴν ἀσέβειαν. Ἔτσι πλέον ἔχαρη κτηρίσθη αἵρεσις ἡ κακοδοξία τοῦ Ἀρείου καὶ ἐπειδὴ ἔχει καὶ κάτι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας αἵρέσεις, ὠνομάσθη καὶ χριστομάχος καὶ ἐθεωρήθη πρόδρομος τοῦ Ἀντιχρίστου.

4. Ὡσηέ 7, 16.

5. Εἶναι ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἡ ὁποία συνεκλήθη εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ 325 μ.Χ. καὶ κατεδίκασε τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν, ὥς προεῖπον, αὐτάρκης ἡ το-
 σαύτη κρίσις κατὰ τῆς ἀσεβοῦς αἵρέσεως πεῖσαι πάντας φεύ-
 γειν ἀπ' αὐτῆς, ὅμως, ἐπειδὴ τινες τῶν λεγομένων Χριστιανῶν,
 ἢ ἀγνοοῦντες, ἢ ὑποκρινόμενοι, καθάπερ εἴρηται πρόσθεν,
 5 ἀδιάφορον πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἡγοῦνται τὴν αἵρεσιν καὶ τοὺς
 ταῦτα φρονοῦντας Χριστιανοὺς ὀνομάζουσι. φέρε, κατὰ δύναμιν
 ἐρωτῶντες αὐτούς, ἀποκαλύψωμεν τὴν πανουργίαν τῆς αἵρέ-
 σεως. Τάχα καὶ οὕτω συμποδισθέντες ἐπιστομισθῶσι καὶ φύ-
 γωσιν ἀπ' αὐτῆς ὥς ἀπὸ προσώπου ὄψεως.

10 8. Εἰ μὲν οὖν, διὰ τὸ λέξεις τινὰς τῆς Θείας Γραφῆς ἐν
 τῇ Θαλίᾳ γράφαι, νομίζουσι καὶ τὰς βλασφημίας εὐφημίας εἶ-
 ναι, πάντως πον καὶ τοὺς νῦν Ἰουδαίους ὀρῶντες ἀναγινώσκον-
 τας τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, ἀρνήσονται καὶ αὐτοὶ διὰ
 τοῦτο σὺν ἐκείνοις τὸν Χριστὸν ἀκούοντες δὲ τάχα καὶ Μανι-
 15 χαίων λεγόντων μέρη τινὰ τῶν Εὐαγγελίων, ἀρνήσονται σὺν
 αὐτοῖς τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας. Εἰ δὲ ἀγνοοῦντες οὕτω
 χειμάζονται καὶ τοιαῦτα βαπτολογοῦσι, μαθέτωσαν ἀπὸ τῶν
 Γραφῶν, ὅτι καὶ ὁ τὰς αἵρέσεις ἐπινοήσας διάβολος διὰ τὴν
 ἰδίαν τῆς κακίας δυσωδίαν κιχρᾷται τὰς λέξεις τῶν Γραφῶν,
 20 ἵνα αὐτὰς ἔχων ἐπικάλυμμα, τὸν ἴδιον ἰὸν ἐπισπείρας, ἀπατή-
 σῃ τοὺς ἀκεραίους. Οὕτω τὴν Εὐὰν ἠπάτησεν, οὕτω καὶ τὰς
 ἄλλας αἵρέσεις ἐπλασεν, οὕτω καὶ νῦν Ἀρειον ἔπεισεν εἰπεῖν
 καὶ σχηματίσασθαι δῆθεν κατὰ τῶν αἱρέσεων, ἵνα λάθῃ τὴν ἰδίαν
 ἐπιβάλλων αἵρεσιν. Καὶ ὅμως οὐκ ἔλαθεν οὐδὲ οὕτως ὁ πανοῦρ-
 25 γος· εἰς γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀσεβήσας, πάντων εὐθὺς ἐξέ-
 πεσε, καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἠγγνόησε,
 καὶ μηδὲν ὅλως ἀληθὲς φρονῶν ὑποκρίνεται. Πῶς γὰρ ἂν ἀλη-
 θεύσῃ περὶ τοῦ Πατρὸς ὁ τὸν Υἱὸν ἀρνούμενος τὸν ἀποκαλύ-

Ἄν καί, ὡς προεῖπον, ἡ κρίσις αὐτὴ κατὰ τῆς ἀσεβοῦς αἰρέσεως εἶναι πολὺ περισσότερον ἀπὸ αὐτάρκειας, ὥστε νὰ πείσῃ ὅλους νὰ τὴν ἀποφεύγουν, ὅμως, ἐπειδὴ μερικοὶ ἀπὸ ὅσους ὀνομάζονται Χριστιανοί, ἢ διότι ἀγνοοῦν ἢ διότι προσποιοῦνται πῶς ἀγνοοῦν, ὅπως ἔχει λεχθῇ καὶ παραπάνω, θεωροῦν τὴν αἵρεσιν ἀδιάφορον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὀνομάζουν ἔτσι Χριστιανούς ὅσους πιστεύουν αὐτά, ἐμπρὸς νὰ ξεσκεπάσωμεν ὅσον ἤμποροῦμεν τὴν πανουργίαν τῆς αἰρέσεως, θέτοντες εἰς αὐτοὺς μερικὰ ἐρωτήματα. Ἴσως ἔτσι ἀνατραποῦν καὶ ἀποστομωθοῦν καὶ ξεφύγουν ἀπ' αὐτήν, ὡς θὰ ἔφευγαν, ἐὰν εὐρίσκοντο ἐμπρὸς εἰς ὄφιν.

8. Ἐὰν λοιπόν, μὲ τὸ νὰ γράφουν εἰς τὴν Θαλίαν μερικὰς λέξεις τῆς θείας Γραφῆς, νομίζουν ὅτι αἱ βλασφημίαι μετατρέπονται εἰς ἐπαινετικούς λόγους, ἀσφαλῶς, ἐὰν ἔβλεπαν κάπου τοὺς σημερινούς Ἰουδαίους νὰ ἀναγινώσκουν τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, θὰ ἡρνοῦντο καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι, τὸν Χριστόν. Ἐὰν δὲ ἀκούσουν καὶ τοὺς Μανιχαίους νὰ ἀπαγγέλλουν μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια, θὰ ἀρνηθοῦν, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι, τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας. Ἐὰν ὅμως ἀπὸ ἀγνοίαν ταλαιπωροῦνται καὶ φλυαροῦν διὰ τέτοια πράγματα, ἃς μάθουν ἀπὸ τὰς Γραφάς, ὅτι καὶ ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος ἐσοφίσθη τὰς αἰρέσεις, λόγῳ τῆς δυσωδίας ποὺ ἔχει ἡ κακία του, δανεῖζεται τὰς λέξεις τῶν Γραφῶν, ὥστε ἔχων αὐτὰς ὡς ἐπικάλυμμα νὰ σπείρῃ πάλιν ὑπούλως τὸ δηλητήριόν του καὶ νὰ ἐξαπατᾷ ἔτσι τοὺς ἀπονηρεύτους. Ἔτσι ἐξηπάτησε τὴν Εὐαν. Ἔτσι ἐξύφανε καὶ τὰς ἄλλας αἰρέσεις. Ἔτσι καὶ τώρα ἔπεισε τὸν Ἀρειον νὰ ὁμιλήσῃ καὶ νὰ ἀντιταχθῇ δῆθεν κατὰ τῶν αἰρέσεων, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ ἔτσι λαθραίως τὴν ἰδικήν του αἵρεσιν. Καὶ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι διέφυγε τῆς προσοχῆς ὁ παμπόνηρος, διότι, ἐπειδὴ ἐξεφράσθη ἀσεβῶς διὰ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ἔσφαλεν ἀμέσως εἰς ὅλα, καὶ ἀπεδείχθη εἰς ὅλους ὅτι οὔτε διὰ τὰ ἄλλα ζητήματα ἐγνώριζεν, ἀλλὰ ὑποκρίνεται μόνον, ἐνῷ δὲν πρεσβεύῃ τίποτε τὸ ὀρθόν. Διότι πῶς ἤμπορεῖ νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὸς ποὺ ἀρνεῖται τὸν Υἱόν,

πτοῦντα περὶ αὐτοῦ; Ἡ πῶς περὶ τοῦ Πνεύματος ὀρθὰ φρονήσει,
 δυσφημῶν εἰς τὸν τοῦτο χορηγοῦντα λόγον; Τίς δὲ πιστεύσει
 λέγοντι τούτῳ περὶ ἀναστάσεως, ἀρνούμενῳ τὸν ἐκ νεκρῶν δι'
 ἡμᾶς πρωτότοκον γενόμενον Χριστόν; Πῶς δὲ οὐκ, ἀντικρὺς
 5 ἀγνοήσας τὴν ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γνησίαν καὶ ἀληθινὴν γέν-
 νησιν, πλανηθήσεται καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ;
 Οὕτω γὰρ καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, ἀρνησάμενοι τὸν Λόγον καὶ λέ-
 γοντες· «Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα», πάντων ἀθρόως
 ἀφηγρήθησαν, καὶ γεγόνασιν ἔρημοι φωτὸς λόχον, ὁσμῆς μύ-
 10 ρου, προφητείας γνώσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας, καὶ νῦν
 οὐδὲν συνιέντες, ὥς ἐν σκότῳ περιπατοῦντές εἰσι. Τίς γὰρ
 ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; Ἡ πόθεν ἢ παρὰ τίνος οἱ κόλακες καὶ
 διωροδόκοι τῆς αἰρέσεως ἤκουσαν τοιαῦτα; Τίς, ὅτε κατηχοῦν-
 το, τοιαῦτα λελάληκεν αὐτοῖς; Τίς αὐτοῖς εἴρηκεν, ὅτι, τὴν
 15 εἰς τὴν κτίσιν λατρείαν ἀφέντες, κτίσματι καὶ ποιήματι πάλιν
 προσέρχεσθε λατρεύειν; Εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ πρῶτον νῦν ὁμολογοῦ-
 σιν ἀκηκοέναι τὰ τοιαῦτα, μὴ ἀρνεῖσθωσαν ἄλλοτρίαν καὶ μὴ
 ἐκ πατέρων εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην. Τὸ δὲ μὴ ἐκ πατέρων,
 ἀλλὰ νῦν ἐφευρεθέν, τί ἂν εἴη ἕτερον ἢ περὶ οὗ προείρηκεν ὁ
 20 μακάριος Παῦλος· «Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες
 τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ δι-
 δασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαντηρια-
 σμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν», καὶ «ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλή-
 θειαν»;

1. Πρβλ. Κολ. 1, 18.

2. Ἰω. 19, 15.

3. Α' Τιμ. 4, 1-2.

4. Τίτ. 1, 14.

ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθειαν διὰ τὸν Πατέρα; Ἡ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη ὀρθὰς ἀντιλήψεις περὶ τοῦ Πνεύματος αὐτὸς ποὺ δυσφημεῖ τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος χορηγεῖ αὐτό; Ποῖος δὲ θὰ πιστεύσῃ εἰς αὐτόν, ὅταν ὁμιλῇ περὶ ἀναστάσεως, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἀρνεῖται τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος χάριν ἡμῶν ἀνεστήθη πρῶτος ἐκ τῶν νεκρῶν¹; Καὶ πῶς δὲν θὰ πλανηθῇ ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ, ἀφοῦ, καθ' ὁλοκληρίαν δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς γνησίαν καὶ ἀληθινὴν γέννησιν αὐτοῦ; Διότι κατὰ τὸ ἴδιον τρόπον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ τὸ νὰ μὴ ἀναγνωρίζουν τὸν Λόγον καὶ μὲ τὸ νὰ λέγουν· «δὲν ἔχομεν ἄλλον βασιλέα παρὰ μόνον τὸν Καίσαρα»², ἔχασαν μὲ μιᾶς τὰ πάντα γενικῶς καὶ ἔμειναν χωρὶς τὸ φῶς τοῦ λύχνου, τὴν μυρωδιὰν τοῦ μύρου, τὴν προφητείαν τῆς γνώσεως καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τώρα, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τίποτε, εἶναι ὡς ἄνθρωποι ποὺ περιπατοῦν εἰς τὸ σκοτάδι. Διότι ποῖος ἤκουσε ποτὲ μέχρι τώρα τέτοια διδάγματα; Ἡ ἀπὸ ποῦ ἢ ἀπὸ ποῖον ἤκουσαν τέτοια πράγματα αὐτοὶ ποὺ κολακεύουν καὶ δωροδοκοῦν τὴν αἵρεσιν; Ποῖος ἐδίδαξεν εἰς αὐτοὺς τέτοιαν πίστιν, ὅταν ἐκατηχοῦντο; Ποῖος εἶπεν εἰς αὐτούς, ἀφήσατε τὴν λατρείαν τῆς κτίσεως καὶ ἐλάτε πάλιν νὰ λατρεύσετε τὰ κτίσματα καὶ τὰ δημιουργήματα; Ἐὰν ὅμως καὶ οἱ ἴδιοι παραδέχωνται, ὅτι τώρα διὰ πρώτην φοράν ἤκουσαν αὐτὰς τὰς διδασκαλίας, ἅς μὴ ἀρνοῦνται λοιπὸν ὅτι ἡ αἵρεσις αὕτῃ εἶναι ξένη καὶ δὲν προέρχεται ἀπὸ τοὺς πατέρας. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν πατέρων, ἀλλὰ ἔχει ἐπινοηθῇ τώρα, τί ἄλλο ἡμπορεῖ νὰ εἶναι, παρὰ ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον προεῖπεν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι «εἰς τοὺς ἐσχάτους χρόνους θὰ ἀπομακρυνθοῦν μερικοὶ ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ θὰ προσκολληθοῦν εἰς τὰ πνεύματα τῆς πλάνης καὶ τὰς διδασκαλίας τῶν δαιμόνων, ποὺ ὑποκρύπτονται εἰς τὴν ὑποκρισίαν ἀνθρώπων ψευδολόγων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀναίσθητοι κατὰ τὴν συνείδησίν των»³ καὶ «εἰς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι στρέφουν τὸ πρόσωπόν των διὰ νὰ μὴ ἰδοῦν τὴν ἀλήθειαν»⁴;

9. Ἴδου γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν παρρησιαζόμεθα περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, καὶ ὡς λόχρον ἐπὶ τῆς λυχνίας τιθέαμεν λέγοντες· Υἱὸς ἀληθινὸς φύσει καὶ γνήσιός ἐστι τοῦ Πατρὸς, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, Σοφία μονογενὴς καὶ Λόγος
 5 ἀληθινὸς καὶ μόνος τοῦ Θεοῦ οὗτός ἐστι· οὐκ ἔστι κτίσμα οὔτε ποίημα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα. Διὸ Θεὸς ἐστὶν ἀληθινός, ἀληθινοῦ Πατρὸς ὁμοούσιος ὑπάρχων. Τὰ δ' ἄλλα, οἷς εἶπεν· «Ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε», μόνον μετοχῇ τοῦ Λόγου διὰ τοῦ Πνεύματος ταύτην ἔχουσι τὴν χάριν παρὰ τοῦ
 10 Πατρὸς. Χαρακτὴρ γὰρ ἐστὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, καὶ φῶς ἐκ φωτός καὶ δύναμις καὶ εἰκὼν ἀληθινῇ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας. Τοῦτο γὰρ πάλιν εἶπεν ὁ Κύριος· «Ὁ ἐμὲ ἐωρακὼς ἐώρακε τὸν Πατέρα». Ἀεὶ δὲ ἦν καὶ ἔστι, καὶ οὐδέποτε οὐκ ἦν. Ἀιδίου γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς, αἰδίου ἂν εἴη καὶ ὁ τούτου Λό-
 15 γος καὶ ἡ Σοφία. Αὐτοὶ δὲ τί ἄρα ἡμῖν ἐκ τῆς πανεγκλήτου Θαλάσσης προφέρουσιν; Ἡ πρῶτον ἀναγνώτωσαν αὐτήν, μιμούμενοι τὸ ἦθος τοῦ γράφαντος, ἵνα καὶ παρ' ἐτέρων χλευαζόμενοι μάθωσιν ἐν ποίῳ κεῖνται πτώματι, καὶ οὕτω λοιπὸν λεγέ-
 τωσαν. Τί δ' ἂν εἴποιεν ἐξ αὐτῆς, ἢ ὅτι· «Οὐκ αἰεὶ ὁ Θεὸς Πα-
 20 τὴρ ἦν, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν· οὐκ αἰεὶ ἦν ὁ Υἱός, οὐ γὰρ ἦν πρὶν γεννηθῆ. Οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ὑπέστη καὶ αὐτός. Οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, κτίσμα γὰρ ἐστὶ καὶ ποίημα. Καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Χριστός, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς ἐθεοποιήθη. Οὐκ οἶδε τὸν Πατέρα ἀκριβῶς
 25 ὁ Υἱός, οὔτε ὁρᾷ ὁ Λόγος τὸν Πατέρα τελείως, καὶ οὔτε συνιεῖ, οὔτε γινώσκει ἀκριβῶς ὁ Λόγος τὸν Πατέρα· οὐκ ἔστιν ὁ ἀλη-

1. Ψαλμ. 81, 6.

2. Ἐβρ. 1, 3.

9. Ἴδου λοιπὸν ἡμεῖς ὁμιλοῦμεν μὲ παρρησίαν περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, ἀντλοῦντες ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ θέτομεν τὴν πίστιν αὐτὴν ὡσὰν λύχνον ἐπάνω εἰς τὴν λυχνίαν καὶ διδάσκομεν· ὁ Υἱὸς εἶναι ἀληθινὸς κατὰ φύσιν καὶ γνήσιος Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἴδιος Υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, οὗτος εἶναι μονογενὴς Σοφία καὶ ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ μοναδικός. Δὲν εἶναι κτίσμα οὔτε δημιουργημα, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Διὰ τοῦτο εἶναι Θεὸς ἀληθινός, ἀφοῦ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν ἀληθινὸν Πατέρα. Κατὰ τὰ ἄλλα, αὐτοὶ εἰς τοὺς ὁποίους εἶπεν· «ἐγὼ εἶπα, εἰσθε θεοί»¹, ἔχουν λάβει αὐτὴν τὴν χάριν ἀπὸ τὸν Πατέρα διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μόνον ἐπειδὴ μετέχουν τοῦ Λόγου. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ χαρακτήρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως², καὶ φῶς ποὺ προέρχεται ἐκ τοῦ φωτός, καὶ δύναμις, καὶ ἀληθινὴ εἰκὼν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Διότι τοῦτο εἶπε πάλιν ὁ Κύριος· «αὐτὸς ποὺ βλέπει ἐμέ, βλέπει τὸν Πατέρα»³. Πάντοτε δὲ ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει, καὶ οὐδέποτε ὑπῆρξε χρόνος ποὺ δὲν ὑπῆρχε. Διότι ἀφοῦ ὁ Πατὴρ εἶναι αἰδίδιος, αἰδίδιος θὰ πρέπη νὰ εἶναι καὶ ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία αὐτοῦ. Αὐτοὶ ὅμως τί ὑποστηρίζουν διὰ τῆς κατὰ πάντα ἀξιοκατακρίτου Θαλίας; Ἡ ἃς τὴν ἀναγνώσουν πρῶτον, μιμούμενοι τὸ ἦθος αὐτοῦ ποὺ τὴν ἔγραψε, διὰ νὰ μάθουν, ἔστω καὶ ἂν χλευάζονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, εἰς ποῖον παράπτωμα ἔπεσαν, καὶ μετὰ νὰ ὁμιλοῦν. Ἀλλὰ τί θὰ ἡμποροῦσαν νὰ εἶπουν ἀπ' αὐτὴν παρὰ ὅτι· «δὲν ἦταν πάντοτε Πατὴρ ὁ Θεός, ἀλλ' ἐγένεν ἐκ τῶν ὑστέρων. Δὲν ὑπῆρχε πάντοτε ὁ Υἱός, διότι δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ. Δὲν ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενός. Δὲν ἔχει τὴν ἰδίαν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα, διότι εἶναι κτίσμα καὶ δημιουργημα. Καὶ δὲν εἶναι ὁ Χριστὸς ἀληθινὸς Θεός, ἀλλ' ἐθεοποιήθη καὶ αὐτὸς κατὰ μετοχὴν. Δὲν γνωρίζει ἀκριβῶς ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, οὔτε βλέπει ὁ Λόγος τὸν Πατέρα τελείως, καὶ οὔτε ἐννοεῖ οὔτε γνωρίζει ὁ Λόγος τὸν Πατέρα. Δὲν εἶναι

3. Ἰω. 14, 9.

θινὸς καὶ μόνος αὐτὸς τοῦ Πατρὸς Λόγος, ἀλλ' ὀνόματι μόνον
λέγεται Λόγος καὶ Σοφία, καὶ χάριτι λέγεται Υἱὸς καὶ δύναμις.
Οὐκ ἔστιν ἄτρεπτος, ὥς ὁ Πατήρ, ἀλλὰ τρεπτός ἐστι φύσει,
ὥς τὰ κτίσματα, καὶ λείπει αὐτῷ εἰς κατάληψιν τοῦ γινῶναι
5 τελείως τὸν Πατέρα».

Θαυμαστή γε ἡ αἵρεσις μὴδὲ τὸ πιθανὸν ἔχουσα, ἀλλὰ καὶ
εἰς τὸ μὴ εἶναι κατὰ τοῦ ὄντος φανταζομένη, καὶ ἀντὶ εὐφημίας
δυσφημίας διόλου προβαλλομένη. Εἴ τις ὅρα τὰ παρ' ἀμφοτέ-
ρων ἐξετάσας, ἐρωτηθεὶς τὴν ὁποτέρου πίστιν ἂν ἔλοιτο, ἢ τὰ
10 τίνος ἂν εἴποι ῥήματα πρέποντα εἶναι Θεῷ· μᾶλλον δὲ καὶ εἰπά-
τωσαν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀσεβείας κόλακες, τί πρέπει περὶ Θεοῦ («Θεὸς
γὰρ ἦν ὁ Λόγος») ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι; Ἀπὸ γὰρ τούτου
καὶ τὸ ὅλον ἐκατέρων τῶν προβληθέντων γνωσθήσεται τί πρέ-
πει λέγειν, τὸ ἦν, ἢ τὸ οὐκ ἦν· τὸ αἰεὶ, ἢ τὸ πρὶν γενέσθαι· τὸ
15 αἰδίου, ἢ τὸ ἀφ' οὗ καὶ ἐξότε· ἀληθινόν, ἢ θέσει καὶ μετοχῇ
καὶ κατ' ἐπίνοιαν· τῶν γενητῶν ἓνα λέγειν αὐτόν, ἢ τῷ Πατρὶ
συνάπτειν αὐτόν· ἀνόμοιον αὐτόν εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς,
ἢ ὅμοιον καὶ ἴδιον τοῦ Πατρὸς εἶναι· κτίσμα εἶναι, ἢ δι' αὐτοῦ
τὰ κτίσματα γεγενῆσθαι· αὐτόν εἶναι τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, ἢ
20 ἕτερον παρὰ τοῦτον, καὶ δι' ἐκείνου τοῦτον γεγενῆσθαι καὶ δι'
ἄλλης σοφίας· καὶ τοῦτον ὀνόματι μόνον Σοφίαν καὶ Λόγον
κεκλησθαι, καὶ κείνης τῆς σοφίας τοῦτον μέτοχον καὶ δεύτερον
γεγενῆσθαι.

10. Τὰ τίνων ἄρα ῥήματα θεολογεῖ καὶ δεικνύει Θεὸν εἶναι
25 καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; Ταῦθ'
ἅπερ ὑμεῖς ἐξημέσατε, ἢ ἅπερ ἡμεῖς ἐκ τῶν Γραφῶν εἰρήκαμεν
καὶ λέγομεν; Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστι Θεὸς οὐδὲ Λόγος οὐδὲ Υἱὸς ὁ

αὐτὸς ὁ ἀληθινὸς καὶ μοναδικὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ μόνον κατ' ὄνομα λέγεται Λόγος καὶ Σοφία καὶ μόνον κατὰ χάριν ὀνομάζεται Υἱὸς καὶ δύναμις. Δὲν εἶναι ἄτρεπτος, ὅπως ὁ Πατήρ, ἀλλ' εἶναι τρεπτὸς κατὰ τὴν φύσιν, ὅπως τὰ κτίσματα, καὶ λείπει ἀπ' αὐτὸν ἡ ἱκανότης νὰ κατανοῇ καὶ νὰ γνωρίζῃ πλήρως τὸν Πατέρα».

Προκαλεῖ τὸ ὀλιγώτερον ἀπορίαν ἡ αἴρεσις αὕτη, καθ' ὅσον οὔτε κατὰ πιθανότητα εἶναι ὀρθὴ ἡ διδασκαλία της, ἀλλ' ἀντιθέτως νομίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει αὐτὸς ποὺ πράγματι ὑπάρχει καὶ διαδίδει ἀντὶ εὐσεβῶν λόγων τελείως ἀσεβεῖς. Ἐὰν λοιπὸν ἐξήταζε κανεὶς τὰς διδασκαλίας καὶ τῶν δύο ἀντιτιθεμένων ὁμάδων, καὶ ἠρωτᾶτο, ποίαν διδασκαλίαν ἀπὸ τὰς δύο θὰ ἐπροτιμοῦσεν, ἡ ποίου ἐκ τῶν δύο τὰ λόγια θὰ ἐθεωροῦσεν ὅτι εἶναι πρέποντα διὰ τὸν Θεόν, ἡ μᾶλλον ἐσεῖς οἱ κόλακες τῆς ἀσεβείας εἶπατε τί πρέπει νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς περὶ τοῦ Θεοῦ (διότι «ὁ Λόγος ἦτο Θεός» ¹), ἐὰν ἐρωτηθῇ. Διότι ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο θὰ γίνῃ γνωστὸν τὸ σύνολον τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ προβλήματα, τί πρέπει δηλαδὴ νὰ λέγῃ κανεὶς, τὸ «ἦν» ἢ τὸ «οὐκ ἦν», τὸ πάντοτε ἢ τὸ πρὶν γίνῃ, τὸ αἰδίων ἢ τὸ ἀπὸ πότε καὶ ἀπὸ τότε, ἀληθινὸν Θεὸν ἢ θέσει καὶ κατὰ μετοχὴν καὶ κατ' ἐπίνοιαν· νὰ δέχεται κανεὶς τὸν Λόγον ὡς ἓνα ἐκ τῶν δημιουργημάτων ἢ νὰ τὸν συνδέῃ μὲ τὸν Πατέρα, ὅτι εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν ἀνόμιος τοῦ Πατρὸς ἢ ὅτι εἶναι ὅμοιος καὶ ἴδιος μὲ τὸν Πατέρα, ὅτι εἶναι κτίσμα ἢ ὅτι δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ κτίσματα, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς ἢ ὅτι εἶναι κάποιος ἄλλος παράλληλος πρὸς αὐτὸν καὶ ὅτι αὐτὸς ἐγίνε δι' ἐκείνου τοῦ ἄλλου Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, καὶ ὅτι οὗτος κατ' ὄνομα μόνον ἔχει ὀνομασθῇ Σοφία καὶ Λόγος καὶ ὅτι ἐγίνε μέτοχος ἐκείνης τῆς σοφίας καὶ εἶναι δεύτερος μετ' αὐτήν.

10. Ποίων λοιπὸν τὰ λόγια εἶναι θεολογικῶς ὀρθὰ καὶ ἀποδεικνύουν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Θεὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς; Αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐξεμέσατε σεῖς, ἢ ὅσα ἡμεῖς ἐλέγαμεν καὶ ἐξακολουθοῦμεν νὰ λέγωμεν, μὲ βάσιν τὰς θείας

Σωτήρ, ἐξέστω λέγειν, ὥσπερ τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς νῦν Ἰουδαίοις, οὕτω καὶ ὑμῖν, ἃ βούλεσθε· εἰ δὲ Λόγος τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς ἐστὶ, καὶ ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἐστὶ, καὶ ἐπὶ πάντων εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας, πῶς οὐκ ἄξιον ἀφανίσαι καὶ ἀπα-
5 λείψαι τὰ τε ἄλλα ῥήματα καὶ τὴν Ἀρειανὴν Θαλίαν, ὡς εἰκόνα κακῶν καὶ πάσης ἀσεβείας γέμουσαν; Εἰς ἣν ἐμπίπτων «οὐκ οἶδεν, ὅτι γηγενεῖς παρ' αὐτῇ ὄλλυνται, καὶ ἐπὶ πέταυρον ἄδου συναντᾷ». Καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ αὐτοὶ καὶ ὡς πανοῦργοι κρύπτουσι, μὴ θαρροῦντες ἐκλαλεῖν αὐτά, ἀλλ' ἕτερα φθεγγόμενοι
10 παρὰ ταῦτα. Ἐάν τε γὰρ εἴπωσι, καταγνωσθήσονται, ἐάν τε ὑπονοηθῶσι, βληθήσονται παρὰ πάντων τοῖς ἐκ τῶν Γραφῶν ἐλέγχοις. Διὰ τοῦτο γοῦν ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ὄντες, πανούργως τὸν νομιζόμενον ἑαυτῶν λύχρον ἄφαντες ἐκ τῆς ἀγρι-ελαίου, καὶ φοβούμενοι μὴ ταχέως ἀποσβεσθῇ («Φῶς γάρ,
15 φησὶν, ἀσεβῶν σβέννυται»), τοῦτον μὲν κρύπτουσιν ὑπὸ τὸν μόδιον τῆς ὑποκρίσεως, ἕτερα δὲ φθέγγονται, καὶ προστασίας φίλων καὶ Κωνσταντίου φόβον ἐπαγγέλλονται, ἵν' οἱ εἰσερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας μὴ βλέπωι τὴν τῆς αἰρέσεως ὀυπαρίαν.
20 Πῶς οὖν οὐκ ἀξία καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν μίσους ἢ αἵρεσις, ὅπου γε καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ὡς μὴ ἔχουσα παρρησίαν κρύπτεται καὶ ὡς ὄφρις θάλλεται; Πόθεν γὰρ ἑαυτοῖς συνεφόρησαν τὰ ῥημάτια ταῦτα; Ἡ παρὰ τίνος ἄρα λαβόντες, τοιαῦτα τετολμῆκασιν λέγειν; Ἀνθρώπων μὲν οὖν οὐδένα ἂν εἴποιεν τὸν
25 ταῦτα παρασχόντα. Τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων ἢ Ἑλλην ἢ βάρ-

1. Πρβλ. Ρωμ. 9, 5.

2. Παροιμ. 9, 18.

3. Ἰώβ 18, 5.

4. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖος ἦταν φιλαρειανός. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶχεν ἐξορίσει τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον δύο φορές, τὸ 340 καὶ τὸ 356.

Γραφάς; Ἐὰν λοιπὸν ὁ Σωτὴρ δὲν εἶναι Θεὸς οὔτε Λόγος οὔτε Υἱός, ὅς ἐπιτραπῇ καὶ εἰς σᾶς νὰ λέγετε ὅσα θέλετε, ὅπως καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ οἱ σημερινοὶ Ἰουδαῖοι. Ἐὰν ὅμως εἶναι Λόγος τοῦ Πατρὸς καὶ ἀληθινὸς Υἱὸς καὶ ἐὰν ἐπίσης εἶναι Θεὸς ἐκ Θεοῦ καὶ ἐξουσιαστής τῶν πάντων εἰς τοὺς αἰῶνας ¹, πῶς δὲν πρέπει νὰ ἀφανίσωμεν καὶ νὰ ἀπαλείψωμεν καὶ τὰς ἄλλας διδασκαλίας καὶ τὴν ἀρειανικὴν Θαλίαν, ἀφοῦ εἶναι εἰκὼν τῶν κακῶν καὶ γεμάτη ἀπὸ κάθε εἵδους ἀσέβειαν; Εἰς αὐτὴν κανεῖς ὅταν ἐμπλακῇ «δὲν γνωρίζει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ποὺ παρασύρονται εἰς αὐτὴν χάνονται καὶ ὅτι θὰ συναντήσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον τοῦ ᾄδου» ². Αὐτὸ τὸ γνωρίζουν καὶ οἱ ἴδιοι, καί, ὅπως εἶναι παμπόνηροι, ἀποκρύπτουν αὐτά, διότι δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ τὰ διακηρύττουν δημοσίως, ἀλλὰ λέγουν ἄλλα παραπλήσια πρὸς αὐτά. Διότι ἐὰν τὰ εἴπουν καθαρὰ θὰ γίνουν ἀντιληπτοὶ καὶ θὰ κατακριθοῦν καί, ἐὰν προκαλέσουν ὑπόνοιες διὰ πλάνην, θὰ κτυπηθοῦν ἀπὸ ὅλους μὲ τοὺς ἐλέγχους τῶν Γραφῶν. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἐπειδὴ εἶναι υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, ἄναψαν μὲ πονηρίαν τὸν λύχνον, τὸν ὁποῖον ἔθεωροῦσαν ὡς ἰδικόν των, μὲ λάδι τῆς ἀγριελείας καί, ἐπειδὴ φοβοῦνται μήπως πολὺ γρήγορα σβήσῃ («διότι, λέγει, τὸ φῶς τῶν ἀσεβῶν σβήνει» ³), τὸν κρύβουν κάτω ἀπὸ τὸν μόδιον τῆς ὑποκρισίας καὶ λέγουν ἄλλα ἀντὶ ἄλλων καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν προστασίαν φίλων καὶ ἐπισείουν τὸν φόβον τοῦ Κωνσταντίου ⁴, διὰ νὰ μὴ προσέχουν τὴν βρωμίαν τῆς αἱρέσεως, ὅσοι προσηλυτίζονται ἀπ' αὐτοὺς ἐξαπατῶμενοι ἀπὸ τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὰς ὑποσχέσεις.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν ἀξία μίσους ἡ αἵρεσις, ἀφοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ὁπαδούς της κρύπτεται, καθὼς δὲν ἔχει θάρρος νὰ ἐμφανισθῇ δημοσίως, καὶ περιθάλπεται ὅπως ὁ ὄφις. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν συνεκέντρωσαν διὰ λογαριασμόν των αὐτὰ τὰ φρασίδια; Ἡ ἀπὸ ποῖον τὰ εὐρήκαν καὶ ἐτόλμησαν νὰ λέγουν τέτοια πράγματα; Δὲν θὰ ἤμποροῦσαν λοιπὸν νὰ ὑποδείξουν κανένα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος νὰ τοὺς τὰ ἔχη παραδώσει. Διότι ποῖος ἄνθρωπος, εἴτε Ἕλληνα

βαρος, ὅστις ὄν ὁμολογεῖ Θεόν, τοῦτον τολμᾷ λέγειν ἓνα εἶναι
 τῶν κτισμάτων, καί, Οὐκ ἦν πρὶν ποιηθῆ; Ἡ τίς ἐστιν, ὅστις
 ᾧ πεπίστευκε Θεῷ ἀπιστεῖ λέγοντι, «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ
 ἀγαπητός», φάσκων ὅτι οὐκ ἔστιν Υἱός, ἀλλὰ ποίημα; Πλέον
 5 γὰρ ἀγανακτήσουσι πάντες κατ' αὐτῶν τοιαῦτα μαινομένων.
 Ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν Γραφῶν ἔχουσι τὰς προφάσεις. Ἐδείχθη γὰρ
 πολλάκις, δειχθίσεται δὲ καὶ νῦν, ἀλλότρια ταῦτα τῶν θείων
 λογίων. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ λείπει λοιπὸν εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τοῦ δια-
 βόλου λαβόντες ἐμάνησαν (τούτων γὰρ ἐκεῖνος μόνος ἐστὶ σπο-
 10 ρεύς), γέρε, πρὸς αὐτὸν ἀντιστῶμεν, πρὸς ἐκεῖνον γὰρ ἐστιν
 ἡμῖν διὰ τούτων ἡ πάλη, ἵνα, τοῦ Κυρίου βοηθοῦντος, κακείνου
 συνήθως πίπτοντος τοῖς ἐλέγχοις, αἰσχυρθῶσιν οὗτοι βλέποντες
 ἀποροῦντα τὸν ἐπισπεύραντα τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς, καὶ μάθωσι
 καὶ ὀφρέποτε, ὅτι, Ἀρειανοὶ ὄντες, οὐκ εἰσὶ Χριστιανοί.

15 11. Εἰρήκατε καὶ φρονεῖτε, ὑποβάλλοντος ὑμῖν ἐκείνου,
 ὅτι, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός· τοῦτο γὰρ πρῶτον ὑμῶν τῆς
 ἐπινοίας ἀποδοῦσαι τὸ ἔνδυμα δεῖ. Τί τοίνυν ἦν ποτε ὅτε ὁ
 Υἱός οὐκ ἦν, εἴπατε, ᾧ δύσφημοι καὶ δυσσεβεῖς. Εἰ μὲν οὖν
 τὸν Πατέρα λέγετε, μεῖζων ὑμῶν ἡ βλασφημία, οὐ γὰρ θέμις
 20 εἰπεῖν, ὅτι ποτὲ ἦν, ἢ ἐν τῷ ποτὲ σημαίνειν αὐτόν· ἐστὶ γὰρ ἀεὶ,
 καὶ νῦν ἐστιν, ὄντος τε καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστι, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ὢν
 καὶ τοῦ Υἱοῦ Πατήρ. Εἰ δὲ λέγετε ὅτι ὁ Υἱός ἦν ποτε, ὅτε αὐτός
 οὐκ ἦν, μωρὰ καὶ ἀνόητός ἐστιν ἡ ἀπόκρισις. Πῶς γὰρ ἦν αὐ-
 τός, καὶ οὐκ ἦν αὐτός; Οὐκοῦν ἐν τούτοις ἀποροῦντας ὑμᾶς

εἴτε βάρβαρος, τολμᾷ νὰ εἴπῃ, ὅτι αὐτὸς τὸν ὁποῖον πιστεύει ὡσὰν Θεόν, εἶναι ἓνα ἐκ τῶν κτισμάτων, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν δημιουργηθῆ; Ἡ ποῖος εἶναι αὐτός, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι Υἱός, ἀλλὰ κτίσμα, δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Θεόν, ποὺ πιστεύει, ὁ ὁποῖος Θεὸς λέγει· «οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»¹; Περισσότερον λοιπὸν θὰ ἀγανακτήσουν ὅλοι ἐναντίον των, ὅταν αὐτοὶ ὑποστηρίζουν μετὰ μανίας αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὰς διδασκαλίας. Ἄλλ' οὔτε καὶ ἐκ τῶν Γραφῶν ἔχουν ἐπιχειρήματα. Διότι ἀπεδείχθη ἐπανειλημμένως, θὰ ἀποδειχθῇ δὲ καὶ τώρα, ὅτι αὐταὶ αἱ διδασκαλίαι εἶναι ξέναι πρὸς τὰ θεῖα λόγια. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ μόνον ποὺ ἀπομένει νὰ λεχθῇ ἀκόμη εἶναι ὅτι τὰ παρέλαβαν ἀπὸ τὸν διάβολον καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν τόσην μανίαν (διότι μόνος αὐτὸς εἶναι ποὺ σπέρνει αὐτά), ἐμπρὸς νὰ ἀντικρούσωμεν αὐτόν. Διότι μέσῳ αὐτῶν τῶν αἰρετικῶν ἀγωνιζόμεθα ἐναντίον ἐκείνου, ὥστε μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου καὶ μὲ τὴν διὰ τῶν ἐλέγχων, ὡς συνήθως, κατανίκησιν αὐτοῦ, νὰ ἐντραποῦν καθὼς θὰ βλέπουν πλεον χωρὶς δύναμιν αὐτόν ποὺ ἐνέσπειρεν εἰς αὐτοὺς τὴν αἵρεσιν, καὶ διὰ νὰ πληροφορηθοῦν, ἔστω καὶ ἄργά, ὅτι, ἐφ' ὅσον εἶναι Ἀρειανοί, δὲν εἶναι Χριστιανοί.

14.* Ἐχετε ὑποστηρίξει καὶ πιστεῦετε, ὅπως σᾶς ὑποβάλλει ἐκεῖνος, ὅτι ὑπῆρχεν ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε. Διότι αὐτὸ τὸ ἔνδυμα τῆς ἐπινοήσεώς σας πρέπει νὰ ἀφαιρέσωμεν πρῶτον. Εἰπέτε λοιπὸν, ὧ βλάσφημοι καὶ δυσσεβεῖς, τί σημαίνει τό, ὑπῆρχεν ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός; Ἐὰν μὲ αὐτὸ ἀναφέρεσθε εἰς τὸν Πατέρα, ἡ βλασφημία σας εἶναι μεγαλυτέρα. Διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λέγεται τὸ ἥτ' ὅποτε, ἢ μὲ τὸ ποτέ νὰ ἐννοεῖτε αὐτόν, διότι αὐτὸς ὑπάρχει πάντοτε, ὑπάρχει καὶ τώρα, καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει καὶ ὁ Υἱός, ὑπάρχει καὶ αὐτός, καὶ αὐτὸς εἶναι ποὺ εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ Πατὴρ. Καὶ ἐὰν λέγετε ὅτι ὑπῆρχε κάποτε ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός, ἡ ἀπάντησις εἶναι παιδαριώδης καὶ ἀνόητη. Διότι πῶς ὑπῆρχεν ὁ ἓνας, χωρὶς νὰ

ἀνάγκη λοιπὸν λέγειν, Ἦν ποτε χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Λόγος, τοῦτο γὰρ φύσει σημαίνει καὶ αὐτὸ τὸ ποτὲ ὑμῶν ἐπίρρημα. Καὶ ὅπερ δὲ πάλιν γράφοντες εἰρήκατε· «Οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι», ταῦτόν ἐστι λέγειν ὑμᾶς· Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν χρόνον
 5 γὰρ εἶναι κάκεινο καὶ τοῦτο πρὸ τοῦ Λόγου σημαίνει. Πόθεν οὖν ὑμῶν ἐξεύρεται ταῦτα; Ἵνα τί καὶ ὑμεῖς, ὡς τὰ ἔθνη, ἐφρονάξατε, καὶ μελετᾶτε κενὰ λεξεῖδια κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ; Οὐδεμία γὰρ τῶν ἁγίων Γραφῶν τοιοῦτόν τι περὶ τοῦ Σωτῆρος εἶρηκεν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ αἰ-
 10 διον, καὶ τὸ σινεῖναι αἰεὶ τῷ Πατρί· «Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος». Καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τάδε λέγει· «Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος».

Τοῦ δὲ «ὁ ὢν» καὶ τοῦ «ὁ ἦν» τίς ἂν ἀφέλοιτο τὸ αἰδίον; Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, Ἰουδαίους μὲν ἤλεγχε γράφων· «Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων
 15 Θεὸς ἐβλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας», Ἕλληνας δὲ ἐντρέπων ἔλεγε· «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδίου αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης». Τίς δὲ ἢ τοῦ Θεοῦ δύναμις, αὐτὸς πάλιν διδάσκει λέγων· «Χρι-
 20 στὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία». Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο λέγων τὸν Πατέρα σημαίνει, ὡς πολλάκις πρὸς ἀλλήλους ἐπιθυροῖσατε λέγοντες. Ὁ Πατήρ ἐστιν ἡ αἰδίου αὐτοῦ δύναμις. Οὐκ ἐστι δὲ οὕτως, οὐ γὰρ εἶρηκεν, αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐστιν ἡ δύναμις, ἀλλ' αὐτοῦ ἐστιν ἡ δύναμις. Εὐδηλον δὲ πᾶσιν ἐστιν, ὡς τὸ αὐτοῦ

1. Ψαλμ. 2, 1.

2. Ἰω. 1, 1.

3. Ἀποκ. 1, 4.

4. Ρωμ. 9, 5.

5. Ρωμ. 1, 20.

6. Α' Κορ. 1, 24.

ὑπάρχει ὁ ἄλλος; Ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς αὐτὰ δὲν ἔχετε τί νὰ ἀπαντήσετε, κατ' ἀνάγκην λέγετε, ὅτι ὑπῆρχε κάποτε χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος, διότι φυσικὰ αὐτὸ σημαίνει καὶ τὸ ἐπίρρημά σας «ποτέ». Καὶ ἐκεῖνο πάλιν ποὺ ἔχετε εἶπει μὲ τὰ γραφόμενά σας, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ, εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ νὰ λέγετε, ὅτι ὑπῆρχεν ἐποχή κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε. Διότι καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο σημαίνει ὅτι ὑπῆρχε χρόνος πρὸ τοῦ Λόγου. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν τὰ εὐρήκατε αὐτά; Διατί καὶ σεῖς, ὅπως οἱ εἰδωλολάτραι, κατελήφθητε ἀπὸ μανίαν καὶ μηχανεύεσθε κενὰ φρασίδια κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ¹; Διότι οὐδὲν βιβλίον τῶν ἁγίων Γραφῶν ἔχει εἶπει κάτι τέτοιο περὶ τοῦ Σωτῆρος· λέγουν ὅμως τὸ «αἰί», τὸ «αἰδίου» καὶ τὸ ὅτι συνυπάρχει μὲ τὸν Πατέρα, διότι «ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦτο πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος»². Καὶ εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν λέγει τὰ ἐξῆς· «ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὑπάρχει, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε καὶ ὁ ὁποῖος θὰ ἔλθῃ»³.

Ἀπ' αὐτὸν λοιπὸν ποὺ ὑπάρχει καὶ ποὺ πάντοτε ὑπῆρχε ποῖος ἡμπορεῖ νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ιδιότητα τοῦ αἰδίου; Διότι διὰ τὸ ἴδιον θέμα καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ τοὺς μὲν Ἰουδαίους ἠλεγχε μὲ τὸ νὰ γράφῃ· «ἐκ τούτων, ἀπὸ ἀνθρωπίνης πλευρᾶς, κατάγεται ὁ Χριστὸς, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω ὅλων Θεὸς εὐλογητὸς αἰωνίως»⁴, τοὺς δὲ εἰδωλολάτρας κατήσχυνε καὶ ἔλεγε· «διότι αἱ ἄορατοι ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἡ αἰωνία δύναμις του καὶ ἡ θεότης του, βλέπονται καθαρά, ἀφ' οὗτου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, γινόμεναι νοηταὶ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων»⁵. Ποῖα δὲ εἶναι ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ὁ ἴδιος πάλιν διδάσκει ὅταν λέγῃ· «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»⁶. Δὲν ἐννοεῖ δηλαδὴ τὸν Πατέρα, ὅταν λέγῃ αὐτό, ὅπως πολλὰς φορὰς σεῖς λέγετε ψιθυριστὰ ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλον, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἡ αἰδίου αὐτοῦ δύναμις. Δὲν εἶναι ὅμως ἔτσι, διότι δὲν εἶπεν, αὐτὸς ὁ Θεὸς εἶναι ἡ δύναμις, ἀλλ' ὅτι ἡ δύναμις εἶναι αὐτοῦ. Εἶναι δὲ εἰς ὅλους φανερόν, ὅτι τὸ «αὐτοῦ» δὲν εἶναι «αὐτός», δὲν εἶναι ὅμως καὶ ξένον, ἀλλὰ

οὐκ ἔστιν αὐτός, ἀλλ' οὐδὲ ξένον, ἴδιον δὲ μᾶλλον αὐτοῦ. Ἀνάγνωτε δὲ καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ῥημάτων καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς Κύριον, («Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι»), καὶ ὄψεσθε περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸ σημαινόμενον.

- 5 12. Περὶ γὰρ τῆς κτίσεως μνημονεύων, ἀκολούθως γράφει καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ κτίσει τοῦ δημιουργοῦ δυνάμεως, ἥτις ἐστὶν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν. Εἰ μὲν οὖν αὐτάρακτος ἐστὶν ἡ κτίσις ἀφ' ἑαυτῆς μόνης χωρὶς Υἱοῦ γνωρίσαι τὸν Θεόν, σκοπεῖτε μὴ πέσητε, νομίζοντες καὶ χωρὶς
 10 Υἱοῦ τὴν κτίσιν γεγονέναι· εἰ δὲ δι' Υἱοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἐξ ἀνάγκης ὁ τὴν κτίσιν ὁρθῶς θεωρῶν θεωρεῖ καὶ τὸν ταύτην δημιουργήσαντα Λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα νοεῖν ὀρχεται, εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸν Σωτῆρα· «Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἄν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ»,
 15 τῷ τε Φιλίππῳ λέγοντι· «Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα», οὐκ ἔλεγε, βλέπε τὴν κτίσιν, ἀλλ' «Ὁ ἐμὲ ἑώρακὼς ἑώρακε τὸν Πατέρα», εἰκότως ὁ Παῦλος, αἰτιώμενος τοὺς Ἑλληνας, ὅτι τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν τάξιν τῆς κτίσεως θεωροῦντες οὐ διανοοῦνται περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ δημιουργοῦ Λόγου (τὰ γὰρ κτίσματα μη-
 20 νύει τὸν ἑαυτῶν δημιουργόν), ἵνα δι' αὐτῶν καὶ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν νοήσωσι, καὶ παύσωνται τῆς εἰς τὰ κτίσματα λατρείας, εἰρηκεν· «Ἡ τε αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης» ἵνα τὸν Υἱὸν σημάνῃ. Λέγοντες δὲ οἱ ἄγιοι, «Ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων», καί, «Δι' οὗ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας», οὐδὲν ἤττον πάλιν τὸ αἰδίδιον
 25 εὐαγγελίζονται τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ αἰώνιον, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν σημαίνουσιν. Ὁ μὲν γὰρ Ἡσαΐας φησί· «Θεὸς αἰώνιος,

1. Β' Κορ. 3, 17.

2. Ματθ. 11, 27.

3. Ἰω. 14, 9.

μᾶλλον ἰδικόν του. Ἀναγνώσατε ὁμως καὶ τὴν συνέχειαν τῶν λόγων καὶ ἐπανέλθετε πρὸς τὸν Κύριον, («Ὁ δὲ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα»¹) καὶ θὰ ἰδῇτε ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸν Υἱόν.

12. Ὁμιλῶν λοιπὸν ὁ Παῦλος περὶ τῆς κτίσεως, εἰς τὴν συνέχειαν γράφει καὶ περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ δημιουργοῦ, ἡ ὁποία ἐνεργεῖ τὴν κτίσιν, ἡ ὁποία δύναμις εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα. Ἐὰν λοιπὸν ἡ κτίσις ἔχῃ τὴν ἱκανότητα νὰ γνωρίσῃ μόνη της, χωρὶς τὸν Υἱόν, τὸν Θεόν, προσέχετε μήπως πλανᾶσθε, νομίζοντες ὅτι ἡ κτίσις ἐδημιουργήθη καὶ χωρὶς τὸν Υἱόν. Ἐὰν ὁμως ἡ κτίσις ἐπλάσθη διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τὰ πάντα κατέλαβαν δι' αὐτοῦ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς αὐτὰ θέσιν, τότε αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἀντικρύζει ὀρθῶς τὴν κτίσιν, βλέπει δι' αὐτῆς τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος τὴν ἐδημιούργησε, καὶ δι' αὐτοῦ ἀρχίζει νὰ κατανοῇ τὸν Πατέρα. Ἐὰν πάλιν, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Σωτῆρος· «κανεῖς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὁ Υἱός, καὶ ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ τὸν ἀποκαλύψῃ ὁ Υἱός»², καὶ εἰς τὸν Φίλιππον, ὁ ὁποῖος ἔλεγε· «δεῖξε μας τὸν Πατέρα», δὲν ἔλεγε, βλέπε τὴν κτίσιν, ἀλλὰ «αὐτὸς ὁ ὁποῖος βλέπει ἐμένα, βλέπει τὸν Πατέρα»³, εὐλόγως ὁ Παῦλος διὰ νὰ σημάνη τὸν Υἱόν εἶπεν· «ἡ αἰωνία δύναμις καὶ θεότης αὐτοῦ»⁴, κατηγορῶν τοὺς εἰδωλολάτρας, ὅτι, ἐνῶ βλέπουν τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν τάξιν τῆς κτίσεως, δὲν σκέπτονται διὰ τὸν δημιουργὸν αὐτῆς Λόγον (διότι τὰ κτίσματα φανερῶνουν τὸν δημιουργόν των), ὥστε διὰ τῶν κτισμάτων νὰ κατανοήσουν τὸν ἀληθινὸν Θεόν καὶ νὰ σταματήσουν ἔτσι νὰ λατρεύουν τὰ κτίσματα. Ὅταν δὲ λέγουν οἱ ἅγιοι, «αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει πρὸ τῶν αἰώνων», καί, «διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησε τοὺς αἰῶνας», κηρύττουν πάλιν, ὅχι ὀλιγώτερον, τὸ αἰδίον τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ αἰώνιον, καὶ λέγοντες Υἱόν, ἐννοοῦν καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν. Ὁ μὲν Ἡσαΐας λοιπὸν λέ-

ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς», ἡ δὲ Σουσάννα ἔλεγεν· «Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος», ὁ δὲ Βαροὺχ ἔγραφε· «Κεκράζομαι πρὸς τὸν αἰώνιον ἐν ταῖς ἡμέραις μου», καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἐγὼ γὰρ ἤλπισα ἐπὶ τῷ αἰωνίῳ τὴν σωτηρίαν ὑμῶν, καὶ ἤλθέ μοι χαρὰ παρὰ
5 τοῦ ἁγίου».

Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς Ἑβραίους γράφων ὁ ἀπόστολός φησιν· «Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ», ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ὁγδοηκοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ· «Καὶ ἡ λαμπρότης Κυρίου ἔστι ἐφ' ἡμᾶς»,
10 καί, «Ἐν τῷ φωτί σου ὀφόμεθα φῶς», τίς οὕτως ἐστὶν ἀνόητος, ὥς ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ ἀεὶ εἶναι τὸν Υἱόν; Πότε γὰρ τις εἶδε φῶς χωρὶς τῆς τοῦ ἀπανγάσματος λαμπρότητος, ἵνα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἴπῃ, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἢ, ὅτι Πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν; Καὶ τὸ λεγόμενον δὲ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακο-
15 στῷ τετάρτῳ ψαλμῷ πρὸς τὸν Υἱόν· «Ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων», οὐκ ἐπιτρέπει τινὰ κἂν τὸ τυχὸν διάστημα λογίσασθαι, ἐν ᾧ μὴ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος. Εἰ γὰρ πᾶν διάστημα ἐν τοῖς αἰῶσι μετρεῖται, πάντων δὲ τῶν αἰώνων βασιλεὺς ἐστὶ καὶ ποιητὴς ὁ Λόγος, ἀνάγκη, μὴ ὄντος κἂν τοῦ τυχόντος δια-
20 στήματος πρὸ αὐτοῦ, μαρία τὸ λέγειν· Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ αἰώνιος, καί, Ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ Υἱός· λέγοντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια», καὶ οὐ λέγοντος, Ἐγενόμην ἀλήθεια, ἀλλ' αἰεὶ τὸ «Εἰμὶ» λέγοντος, «Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμήν», «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς», καὶ πάλιν· «Οὐχ ὑμεῖς λέγετέ με, ὁ

1. Ἦσ. 40, 28.

2. Δαν. (Σωσ.) 42.

3. Βαρ. 4, 20.

4. Βαρ. 4, 22.

5. Ἑβρ. 1, 3.

6. Ψαλμ. 89, 17.

γει· «Θεὸς αἰώνιος εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πέ-
ρατα τῆς γῆς» ¹, ἡ δὲ Σουσάννα ἔλεγεν· «ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος» ²,
ὁ δὲ Βαρούχ ἔγραφε· «μέ κραυγὴν θὰ ἀπευθυνθῶ πρὸς τὸν αἰώ-
νιον κατὰ τὰς ἡμέρας μου» ³, καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα· «διότι ἐγὼ
ἐστήριξα τὰς ἐλπίδας μου εἰς τὸν αἰώνιον διὰ τὴν σωτηρίαν
σας καὶ μοῦ ἐδόθη χαρὰ ἐκ μέρους τοῦ ἁγίου» ⁴.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀπόστολος, ὅταν γράφῃ πρὸς Ἑβραίους
λέγει· «αὐτὸς εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς δόξης καὶ ἡ σφραγίδα
τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ» ⁵, καὶ ὁ Δαβὶδ πάλιν ψάλλει εἰς τὸν ὀγδο-
ηκοστὸν ἑνατον ψαλμόν· «καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ Κυρίου ὅς
εἶναι ἐπάνω μας» ⁶, καί· «εἰς τὸ ἰδικόν σου φῶς θὰ ἴδωμεν φῶς» ⁷,
ποῖος εἶναι τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ ἀμφιβάλλῃ διὰ τὸ ὅτι ὁ
Υἱὸς ὑπάρχει πάντοτε; Διότι ποῖος εἶδε ποτὲ φῶς, χωρὶς τὴν
ἐξ ἀντανakλάσεως λαμπρότητα, διὰ νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ,
ὅτι ὑπῆρχε κάποτε ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν, ἢ
ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε, πρὶν γεννηθῆ; Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται
πάλιν εἰς τὸν ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον ψαλμόν
πρὸς τὸν Υἱόν, ὅτι «ἡ βασιλεία σου εἶναι βασιλεία, ἡ ὁποία
ἐπεκτείνεται εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας» ⁸, δὲν ἀφήνει περιθώριον
εἰς οὐδένα νὰ σκεφθῇ κάποιο χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖ-
ον δὲν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος. Ἐὰν δηλαδὴ κάθε χρονικὸν διάστημα
μετρεῖται ἐντὸς τῶν αἰώνων, ὅλων δὲ τῶν αἰώνων βασιλεὺς
καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Λόγος, κατ' ἀνάγκην, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε
κανένα εἶδος χρονικοῦ διαστήματος πρὸ αὐτοῦ, εἶναι τρέλλα
τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς, ὑπῆρχε κάποτε ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν
δὲν ὑπῆρχεν ὁ αἰώνιος, καί, ὅτι ὁ Υἱὸς προέρχεται ἐκ τοῦ
μηδενός. Ἐπειδὴ πάλιν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει· «ἐγὼ εἰμι ἡ
ἀλήθεια» ⁹ καὶ δὲν λέγει· «ἐγίνα ἀλήθεια», ἀλλὰ πάντοτε ἐπα-
ναλαμβάνει τὸ «εἰμί», «ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμήν» ¹⁰, «Ἐγὼ εἰμι τὸ

7. Ψαλμ. 35, 10.

8. Ψαλμ. 144, 13.

9. Ἰω. 14, 6.

10. Ἰω. 10, 14.

Κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ», τίς τὸ
 τοιοῦτον ἀκούων ῥῆμα παρὰ Θεοῦ καὶ Σοφίας καὶ Λόγον Πα-
 τρός περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος, ἔτι διστάξειε περὶ τῆς ἀληθείας καὶ
 οὐκ εὐθὺς πιστεύσει, ὅτι ἐν τῷ «Εἰμὶ» τὸ αἰδίδιον καὶ τὸ πρὸ παν-
 5 τὸς αἰῶνος ἄναρχον τοῦ Υἱοῦ σημαίνεται;

13. Ὅτι μὲν οὖν τὸ αἰδίδιον περὶ τοῦ Υἱοῦ αἱ Γραφαὶ δεί-
 κνυνται λέγουσαι, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι δὲ ἅπερ φθέγ-
 γονται οἱ Ἀρειανοὶ λέγοντες τὸ οὐκ ἦν, καὶ τὸ πρὶν, καὶ τὸ ὅτε,
 αἱ Γραφαὶ περὶ τῶν κτισμάτων λέγουσι, δηλώσει πάλιν τὰ μέλ-
 10 λοντα λέγεσθαι. Ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενέ-
 σεως διηγοῦμενός φησι· «Καὶ πᾶν γλῶσσον ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέ-
 σθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πάντα χόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι·
 οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργά-
 ζεσθαι τὴν γῆν», καὶ ἐν μὲν τῷ Δευτερονομίῳ· «Ὅτε διεμέρι-
 15 ζεν ὁ Ὑψιστος ἔθνη». Ὁ δὲ Κύριος διὰ μὲν ἑαυτοῦ ἔλεγεν·
 «Εἰ ἡγαπᾷτέ με, ἐχάριτε ἅν, ὅτι εἶπον· πορεύομαι πρὸς τὸν
 Πατέρα, ὅτι ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστὶ καὶ νῦν προεἶρηκα ὑμῖν
 πρὶν γενέσθαι, ἵνα, ὅταν γένηται, πιστεύσητε»· περὶ δὲ τῆς κτί-
 σεως διὰ Σολομῶνός φησι· «Πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ
 20 τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς
 τῶν ὑδάτων, καὶ πρὸ τοῦ ὕρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων τῶν
 βουνῶν γεννᾷ με», καὶ· «Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι».
 Περὶ δὲ Ἰερεμίου λέγει· «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπί-
 σταμαί σε». Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει· «Κύριε, καταφυγὴ ἐγενή-

1. Ἰω. 8, 12.

2. Ἰω. 13, 13.

3. Γέν. 2, 5.

4. Δευτ. 32, 8.

5. Ἰω. 14, 28-29.

φῶς»¹, καὶ ἐπειδὴ πάλιν λέγει· «δὲν μὲ ὀνομάζετε σεῖς, ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὀρθῶς μὲ λέγετε, εἰμὶ γάρ»², ποῖος, ὅταν ἀκούῃ νὰ λέγεται τέτοιος λόγος ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ τὴν Σοφίαν καὶ τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, θὰ ἦτο δυνατόν ἀκόμη νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἀληθείας καὶ δὲν θὰ ἐπίστευεν ἀμέσως, ὅτι διὰ τοῦ «Εἰμὶ» τονίζεται τὸ αἰδιον καὶ τὸ πρὸ παντὸς αἰῶνος ἀναρχον τοῦ Υἱοῦ;

13. Τὸ ὅτι λοιπὸν ἀποδεικνύεται πῶς αἱ Γραφαὶ ἀναφέρουν τὸ αἶδιον εἰς τὸν Υἱόν, εἶναι φανερόν πλέον ἐξ ὧσων ἐλέχθησαν. Ὅτι δὲ αὐτὰ πού ἰσχυρίζονται οἱ Ἀρειανοί, ὅταν λέγουν τὸ «οὐκ ἦν» καὶ τὸ «πρὶν» καὶ τὸ «ὅτε», αἱ Γραφαὶ τὰ ἀναφέρουν εἰς τὰ κτίσματα, θὰ τὸ ἀποδείξουν πάλιν αὐτὰ πού πρόκειται νὰ λεχθοῦν εἰς τὴν συνέχειαν. Ὁ Μωϋσῆς λοιπὸν ὅταν διηγῆται τὰ περὶ τῆς δημιουργίας τῆς κτίσεως λέγει· «δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη θάμνοι ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, οὔτε χόρτα εἰς τοὺς ἀγρούς, διότι δὲν ἔβρεξεν ὁ Θεὸς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ δὲν ὑπῆρχεν («οὐκ ἦν») ἄνθρωπος διὰ νὰ καλλιεργῇ τὴν γῆν»³, καὶ εἰς τὸ Δευτερονόμιον· «ὅτε ὁ Ὑψιστος διεμοίραζε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἔθνη»⁴, ὁ δὲ Κύριος πάλιν λέγει διὰ τὸν ἑαυτόν του· «ἐὰν μὲ ἀγαπούσατε θὰ εἶχατε χαρῇ διὰ τὸ ὅτι σᾶς εἶπα πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα, διότι ὁ Πατὴρ εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ ἐμέ· καὶ τώρα σᾶς προεῖπα αὐτὰ πρὶν νὰ γίνουν, διὰ νὰ πιστεύσετε ὅταν γίνουν»⁵. Περὶ δὲ τῆς κτίσεως λέγει διὰ τοῦ Σολομῶντος· «πρὶν νὰ δημιουργήσω τὴν γῆν καὶ πρὶν νὰ δημιουργήσω τὰς ἀβύσσους καὶ πρὶν νὰ ἀναβλύσουν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων καὶ πρὶν νὰ στερεωθοῦν τὰ ὄρη, πρὶν δὲ ἀπὸ ὅλα τὰ βουνὰ μὲ γεννᾶ»⁶, καὶ· «πρὶν νὰ δημιουργηθῇ ὁ Ἀβραάμ, ἐγὼ εἰμι»⁷. Περὶ τοῦ Ἱερεμίου δὲ πάλιν λέγει· «πρὶν σὲ πλάσω εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός σου σὲ γνωρίζω»⁸. Καὶ ὁ μὲν Δαβίδ

6. Παροιμ. 8, 23-25.

7. Ἰω. 8, 58.

8. Ἱερ. 1, 5.

θης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Πρὸ τοῦ ὄρη γεννηθῆναι καὶ πλασθῆ-
 ναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ
 αἰῶνος σὺ εἶ», ἐν δὲ τῷ Δανιήλ· «*Ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ Σου-
 σάννα, καὶ εἶπεν· Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης,*
 5 *ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.*»

Τὸ ἄρα, οὐκ ἦν ποτε, καὶ τό, πρὶν γενέσθαι, καὶ τό, ὅτε,
 καὶ ὅσα τοιαυτὰ ἐστὶ λεξιείδια, ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτισμά-
 των τῶν ἐξ οὐκ ὄντων γενομένων ἀρμόζει λέγεσθαι, ἀλλότρια
 δὲ τοῦ Λόγου ἐστίν. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν γενητῶν, τὸ δὲ
 10 αἰ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ λέγουσιν αἱ Γραφαί, οὐκ ἄρα, ὧ θεομάχοι, ἐξ
 οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ Υἱός, οὐδὲ ὅλως τῶν γενητῶν ἐστὶν ὁ Υἱός,
 ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς εἰκὼν καὶ Λόγος αἰδιδός ἐστιν, οὐδὲ πώποτε
 οὐκ ὢν, ἀλλὰ αἰ ἐὼν, ὡς αἰδίου ὄντος φωτὸς αἰδίου ἀπαύγασμα.
 Τί τοίνυν χρόνους πρὸ τοῦ Υἱοῦ φαντάζεσθε; ἢ διὰ τί μετὰ χρό-
 15 νους βλασφημεῖτε τὸν Λόγον, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασι;
 Πῶς γὰρ ὅλως χρόνος ἢ αἰὼν ὑπέστη μήπω φανέντος καθ' ὑμᾶς
 τοῦ Λόγου, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, «καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο
 οὐδὲ ἓν»; Ἡ διὰ τί, χρόνον σημαίνοντες, οὐ λέγετε φανερώς·
 Ἦν χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ Λόγος; Ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ χρό-
 20 νου σκέπετε πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων, τὸ φρόνημα δὲ ὅλως
 ἑαυτῶν οὐ κρύπτετε, ἀλλ' οὐδὲ κρύπτοντες λαθεῖν δύνασθε, πά-
 λιν γὰρ χρόνους σημαίνετε λέγοντες, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν,
 καὶ Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ.

14. Τούτων οὕτω δεικνυμένων, ἔτι πλέον ἀναιδεύονται
 25 λέγοντες· «Εἰ μὴ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' αἰδιδός ἐστὶν ὁ Υἱός,

1. Ψαλμ. 89, 1-2.

2. Δαν. (Σωσ.) 42.

3. Ἰω. 1, 3.

ψάλλει· «Κύριε, ἔγινες καταφύγιόν μας ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Πρὶν δημιουργηθοῦν τὰ ὄρη καὶ πλασθῇ ἡ γῆ καὶ ἡ οἰκουμένη, πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰῶνας, ὑπάρχεις σύ»¹. Εἰς δὲ τὸν Δανιήλ· «ἐφώναξε μὲ ἰσχυρὰν φωνὴν ἡ Σουσάννα, καὶ εἶπεν· ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει ὅλα τὰ κρυφά, καὶ ξέρει τὰ πάντα πρὶν γίνουιν ἀκόμῃ»².

Ὡστε λοιπὸν τὸ «οὐκ ἦν ποτε», καὶ τὸ «πρὶν γενέσθαι», καὶ τὸ «ὅτε», καὶ ὅλα τὰ ὅμοια φρασίδια, ἀρμύζουιν μὲν νὰ λέγωνται διὰ τὰ δημιουργήματα καὶ τὰ κτίσματα, τὰ ὁποῖα ἐπλάσθησαν ἐκ τοῦ μηδενός, διὰ τὸν Λόγον δὲ εἶναι τελείως ξένα. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὰ αἱ Γραφαὶ τὰ ἀναφέρουιν εἰς τὰ δημιουργήματα, τὸ δὲ «αἰ» εἰς τὸν Υἱόν, εἶναι ἐπόμενον, ὥ θεομάχοι, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἐγένετο ἐξ οὐκ ὄντων, οὔτε ἀνήκει καθόλου εἰς τὰ δημιουργήματα, ἀλλ' ὅτι εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ αἰδῖος Λόγος, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε ὑπῆρξε στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε πραγματικῶς, ἀλλ' ὑπῆρχε πάντοτε, καθ' ὅσον εἶναι αἰδίου φωτὸς αἰδίου ἀπαύγασμα. Διατί λοιπὸν φέρετε εἰς τὴν φαντασίαν σας χρόνους πρὸ τοῦ Υἱοῦ, ἢ διατί βλασφημεῖτε λέγοντες, ὅτι ὁ Υἱὸς, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδημιουργήθησαν καὶ οἱ αἰῶνες εἶναι μεταγενέστερος τῶν χρόνων; Διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ὕπαρξις χρόνου ἢ αἰῶνος, πρὶν ἀκόμῃ φανῇ, ὅπως λέγετε σεῖς, ὁ Λόγος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτὸν οὐδὲν ἐδημιουργήθη ἐξ ὧν ἐδημιουργήθησαν³; Ἡ διὰ ποῖον λόγον, ἀφοῦ ἐννοεῖτε χρόνον, δὲν λέγετε φανερά, ὅτι ὑπῆρξε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος; Ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ χρόνου τὸ παρασιωπᾶτε, διὰ νὰ ἐξαπατᾶτε τοὺς ἄθωοτέρους, τὴν σκέψιν σας ὅμως γενικῶς δὲν τὴν κρύβετε, ἀλλ' οὔτε, καὶ ἂν ἀκόμῃ τὴν ἐκρύβετε, θὰ ἠμπορούσατε νὰ ξεφύγετε, διότι πάλιν τονίζετε τὴν ἔννοιαν τῶν χρόνων, ὅταν λέγετε· «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν», καὶ· «οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ».

14. Ἐνῶς ἀποδεικνύεται πλέον ὅτι αὐτὰ πράγματι ἔτσι ἔχουν, αὐτοὶ ἀποθρασύνονται ἀκόμῃ περισσότερον καὶ λέγουν· «ἐὰν δὲν ὑπῆρξε ποτὲ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρ-

καὶ συνυπάρχει τῷ Πατρὶ, οὐκέτι Υἱόν, ἀλλ' ἀδελφὸν εἶναι τοῦ
 Πατρὸς λέγετε αὐτόν». Ἀνόητοι καὶ φιλόνοικοι! εἰ μὲν γὰρ
 αἰδίως συνεῖναι μόνον αὐτὸν ἐλέγομεν, καὶ μὴ Υἱόν, πιθανή τις
 ἦν αὐτῶν ἢ προσποιήτος εὐλάβεια, εἰ δὲ αἰδίον λέγοντες ὁμολο-
 5 γοῦμεν αὐτὸν Υἱὸν ἐκ Πατρὸς, πῶς ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸς τοῦ
 γεννήσαντος δύναται νομίζεσθαι; Καὶ εἰ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν
 ἡμῶν ἐστὶν ἡ πίστις, ποία ἀδελφότης ἐν τούτοις ἐστίν; ἢ πῶς
 δύναται ὁ Λόγος ἀδελφὸς λέγεσθαι τούτου, οὗ καὶ ἔστι Λόγος;
 Οὐκ ἔστιν ἀντίρρησης αὕτη ὡς παρὰ ἀγνοούντων γινομένη,
 10 συνορῶσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρόφασίς ἐστιν
 ἰουδαϊκῇ, καὶ θελόντων, ὡς εἶπεν ὁ Σολομών, «ἀπὸ τῆς ἀλη-
 θείας χωρίζεσθαι». Οὐ γὰρ ἔκ τινος ἀρχῆς προϋπαρχούσης ὁ
 ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐγεννήθησαν, ἵνα καὶ ἀδελφοὶ νομισθῶσιν,
 ἀλλ' ὁ Πατὴρ ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ γεννήτωρ ἐστί, καὶ ὁ Πατὴρ
 15 πατὴρ ἐστί, καὶ οὐχ υἱὸς τινος γέγονε· καὶ ὁ Υἱὸς δὲ υἱὸς ἐστί,
 καὶ οὐκ ἀδελφός. Εἰ δὲ αἰδίον γέννημα τοῦ Πατρὸς λέγεται,
 καλῶς λέγεται. Οὐ γὰρ ἀτελὲς οὐσία τοῦ Πατρὸς ἦν ποτε, ἵνα
 καὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς ἐπισυμβαίῃ ταύτῃ· οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἐξ
 ἀνθρώπου γεγέννηται ὁ Υἱός, ἵνα καὶ ὑστερίξῃ τῆς πατρῴας
 20 ὑπάρξεως, ἀλλὰ Θεοῦ γέννημά ἐστι, καὶ ὡς Θεοῦ τοῦ αἰεὶ ὄντος
 ἴδιος ὢν Υἱός, αἰδίως ὑπάρχει. Ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἴδιον τὸ ἐν
 χρόνῳ γεννᾶν διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς φύσεως, Θεοῦ δὲ αἰδίον τὸ γέν-
 νημα, διὰ τὸ αἰεὶ τέλειον τῆς φύσεως.

Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν Υἱός, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα γέ-
 25 γονε, δεικνύτωσαν πρότερον καὶ ὡς περὶ ποιήματος φανταζό-

χεν ὁ Υἱός, ἀλλὰ εἶναι ἀίδιος καὶ συννυπάρχει μαζί με τὸν Πατέρα, τότε δὲν δέχεσθε ὅτι ὁ Υἱός εἶναι υἱός, ἀλλ' ἀδελφός τοῦ Πατρός». Ἀνόητοι καὶ φιλόνικοι. Ἐὰν μὲν ἐλέγαμεν ὅτι αἰδίως συννυπῆρχεν ὁ Υἱός με τὸν Πατέρα καὶ δὲν τὸν ἐλέγαμεν καὶ Υἱόν, θὰ ἦταν ἴσως δικαιολογημένη ἡ ὑποκριτικὴ εὐλάβειά των. Ἀφοῦ ὁμως τώρα ποὺ λέγομεν αὐτὸν ἀίδιον, ὁμολογοῦμεν δὲ συγχρόνως καὶ ὅτι εἶναι Υἱός ἐκ Πατρός, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ θεωρῇται αὐτὸς ποὺ ἐγεννήθη ἀδελφός τοῦ γεννήσαντος; Καὶ ἐὰν ἡ πίστις μας ἀναφέρεται εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν, ποία ἀδελφικὴ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν; Ἡ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ λέγεται ὁ Λόγος ἀδελφός αὐτοῦ τοῦ ὁποίου εἶναι Λόγος; Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προβληθῇ ἡ δικαιολογία, ὅτι ἡ ἀντίρρησης αὐτῇ δὲν εἶναι ὀρθή ὡς προερχομένη ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἀγνοοῦν τὰ πράγματα, διότι καὶ αὐτοὶ γνωρίζουν τὴν ἀλήθειαν. Αὕτῃ εἶναι ἰουδαϊκὴ πρόφασις καὶ προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους, ὅπως εἶπεν ὁ Σολομών, «οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν»¹. Δὲν ἐγεννήθησαν δηλαδὴ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός ἀπὸ κάποιαν ἄλλην ἀρχὴν διὰ νὰ θεωρηθοῦν καὶ ἀδελφοί, ἀλλὰ ὁ Πατὴρ εἶναι ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ γεννήτωρ αὐτοῦ, καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι πατήρ, καὶ δὲν ὑπῆρξεν υἱός κάποιου ἄλλου, καὶ ὁ Υἱός πάλιν εἶναι υἱός καὶ ὄχι ἀδελφός. Ἐὰν δὲ ὁ Υἱός λέγεται προαιώνιον γέννημα τοῦ Πατρός, ὀρθῶς συμβαίνει τοῦτο. Διότι ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς οὐδέποτε ἦταν ἀτελής, οὕτως ὥστε ὅ,τι ἀνήκει εἰς αὐτὴν νὰ προστίθεται μεταγενεστέρως εἰς αὐτήν. Οὐτε ὡς ἄνθρωπος ὁ Υἱός ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ πατέρα ἄνθρωπον, διὰ νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν μεταγενεστέρως τῆς ὑπάρξεως τοῦ Πατρός, ἀλλ' εἶναι γέννημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπειδὴ εἶναι γνήσιος Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει προαιωνίως, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὑπάρχει προαιωνίως. Διότι χαρακτηριστικὸν τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὅτι γεννοῦν εἰς κάποιαν χρονικὴν στιγμήν, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ φύσις αὐτῶν εἶναι ἀτελής. Τοῦ Θεοῦ ὁμως τὸ γέννημα εἶναι προαιώνιον, διότι ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ εἶναι πάντοτε τελεία.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν εἶναι Υἱός, ἀλλ' ὑπῆρξε δημιούργημα ἐκ

μενοι κραζέτωσαν, ὅτι Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, οὐκ ὄντα γὰρ
 γέγονε τὰ γενητά. Εἰ δὲ Υἱὸς ἐστι, τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ λέ-
 γει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι, τὸ δὲ Υἱὸς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ ἐκ
 τοῦ Πατρὸς γεννώμενον, τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς
 5 Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ καὶ Σοφία καὶ ἀπαύγασμα, τί δεῖ λέγειν ἢ
 ὅτι λέγοντες, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, ὥς λησταιί τινες
 ἀποσυλῶσι τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀντικρὺς κατ' αὐτοῦ
 φθέγγονται, ὅτι ἦν ποτε τοῦ ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας χωρὶς,
 καὶ τὸ φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐγῆς, καὶ ἄγονος ἦν ἡ πηγὴ καὶ ξη-
 10 ρά; Κἂν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνον προσποιούμενοι φοβεῖσθαι διὰ
 τοὺς ὀνειδίζοντας αὐτούς, λέγωσι πρὸ χρόνων αὐτὸν εἶναι, ἀλλ'
 ὅμως ὅτι διαστήματά τινα διδόασιν, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαν-
 τάζονται, οὐδὲν ἤττον χρόνους σημαίνοντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

15 15. Εἰ δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ πάλιν συνομολογοῦσι,
 διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι φανερῶς παρὰ πάντων καταγινώσκεσθαι,
 τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἴδιον γέννημα ἄρνούν-
 ται, ὥς μὴ δυναμένον τούτου εἶναι χωρὶς τῆς ἐκ μερῶν καὶ δι-
 αιρέσεων ὑπονοίας, οὐδὲν ἤττον πάλιν ἄρνούνται μὴ εἶναι μὲν
 20 ἀληθινὸν Υἱόν, ὀνόματι δὲ μόνον λέγοντες Υἱόν. Πῶς δὲ οὐ
 σφάλλονται μεγάλως περὶ τοῦ ἀσωμάτου τὰ σωμάτων ἐνθυμού-
 μενοι, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως ἄρνούμενοι τὸ
 φύσει καὶ ἴδιον τοῦ Πατρὸς; Ὡρα γὰρ αὐτούς, μὴ νοοῦντας καὶ
 πῶς ἐστὶν ὁ Θεὸς ἢ ποταπός ἐστιν ὁ Πατὴρ, ἄρνεῖσθαι καὶ

τοῦ μὴ ὄντος, ἅς τὸ ἀποδείξουν πρῶτα, καὶ μετὰ, θεωροῦντες αὐτὸν ὡς δημιουργήμα, ἅς φωνάζουν ὅτι ὑπῆρξε κάποτε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε, διότι τὰ δημιουργήματα δημιουργοῦνται ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν πρὶν δημιουργηθῶν. Ἐὰν ὁμως εἶναι Υἱός, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον λέγει ὁ Πατήρ καὶ τὸ διακηρύττουν αἱ Γραφαί, Υἱὸς δὲ οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρός, καὶ αὐτὸ πάλιν ποὺ γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι Λόγος καὶ Σοφία καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ, τί πρέπει νὰ λέγη κανεὶς, παρὰ ὅτι μὲ τὸ νὰ λέγουν, «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός», ὥσάν τοὺς ληστὰς ὑφαρπάζουν τὸν Λόγον ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ διδάσκουν δόγματα τελείως ἐχθρικά πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι δηλαδή ὁ Θεὸς κάποτε ἦταν χωρὶς Λόγον καὶ Σοφίαν, καὶ ὅτι τὸ φῶς κάποτε ἦταν χωρὶς λάμψιν, καὶ ὅτι ἡ πηγὴ ἦταν στεῖρα καὶ ξηρά. Βεβαίως προσποιοῦνται ὅτι φοβρῶνται νὰ ὁμιλήσουν περὶ χρόνου, ὁμως, διὰ νὰ μὴ τοὺς περιγελεῖ, λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπῆρξε πρὸ χρόνων. Παρὰ ταῦτα ὁμως, ἀφοῦ ὀρίζουν μερικὰ διαστήματα πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ χρόνου, κατὰ τὰ ὁποῖα φαντάζονται ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός, καὶ ἐννοοῦν πάλιν ἐξ ἴσου χρονικὰ διαστήματα, καὶ εἰσάγουν πάλιν ἔλλειψιν Λόγου εἰς τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο πάλιν ἀσεβοῦν εἰς μέγαν βαθμόν.

15. Ἐὰν δὲ πάλιν παραδέχωνται καὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ Υἱοῦ, διότι δὲν θέλουν νὰ γίνωνται φανερά ἀντιληπτοὶ καὶ νὰ καταδικάζωνται, ἄρνοῦνται ὁμως ὅτι εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς κατ' αὐτοὺς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη χωρὶς τὴν ὑποψίαν ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ οὐσίαν διαιρετὴν εἰς μέρη, ἐξ ἴσου ἄρνοῦνται πάλιν ὅτι εἶναι ἀληθινὸς Υἱός, καὶ μόνον κατ' ὄνομα λέγουν αὐτὸν Υἱόν. Καὶ πῶς δὲν κάνουν μεγάλο λάθος, ὅταν ἐφαρμόζουν τὰς ιδιότητες τῶν σωμάτων εἰς τὸν ἀσώματον καὶ ὅταν, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς ἰδικῆς των φύσεως, ἄρνοῦνται τὸ φυσικὸν καὶ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ Πατρὸς; Εἶναι λοιπὸν τῶρα καιρὸς δι' αὐτοὺς, ἐπειδὴ δὲν κατανοοῦν τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τί εἶδους πατὴρ εἶναι ὁ Πατήρ, νὰ ἀρνηθῶν καὶ αὐ-

αὐτόν, ἐπεὶ καὶ τὸ γέννημα τοῦ Πατρὸς ἐξ ἑαυτῶν μετροῦσιν οἱ ἄφρονες. Ἄλλ' οὕτως αὐτοὺς διακειμένους καὶ νομίζοντας μὴ δύνασθαι εἶναι Υἱὸν τοῦ Θεοῦ οἰκτεῖρειν μὲν ἄξιον, ἐρωτᾶν δὲ καὶ διελέγχειν αὐτοὺς ἀκόλουθόν ἐστι, τάχα καὶ οὕτως εἰς
5 αἰσθησιν ἔλλωσιν.

Εἰ καθ' ὑμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ, πάντως πον κατὰ μετουσίαν καὶ αὐτὸς Υἱὸς καὶ Θεὸς καὶ Σοφία ἐκλήθη, οὕτω γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα συνέστηκε τε καὶ ἁγιαζόμενα δοξάζεται. Τίνος τοίνυν ἐστὶ μέτοχος,
10 εἰπεῖν ὑμᾶς ἀνάγκη. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα τοῦ Πνεύματος μετέχει, αὐτὸς δὲ ἄρα καθ' ὑμᾶς τίνος ἂν εἴη μέτοχος; Τοῦ Πνεύματος; Καὶ μὴν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα μᾶλλον παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει, ὥς αὐτὸς εἴρηκε, καὶ ἄλογόν ἐστιν εἰπεῖν τοῦτον ἁγιάζεσθαι παρ' ἐκείνου. Οὐκοῦν τοῦ Πατρὸς μετέχει, τοῦ-
15 το γὰρ λείπεται, καὶ ἀνάγκη λέγειν. Καὶ τί τοῦτο ἄρα ἢ πόθεν ἐστίν; Εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν ἐστὶν ἐπινοηθὲν παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐκέτι πάλιν τοῦ Πατρὸς μετέχων ἂν εἴη, ἀλλὰ τοῦ ἔξωθεν γενομένου, καὶ οὐκέτι αὐτὸς οὐδὲ δεύτερος ἐσται μετὰ τὸν Πατέρα, ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ ἐκεῖνο, οὐδὲ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς ἂν λεχθεῖη,
20 ἀλλ' ἐκείνου, οὗ καὶ μετέχων Υἱὸς καὶ Θεὸς ἐκλήθη· εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον καὶ ἀσεβές, λέγοντος μὲν τοῦ Πατρὸς· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός», λέγοντος δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ, Πατέρα ἴδιον εἶναι τὸν Θεόν, δηλόν, ὅτι οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐστὶ τὸ μετεχόμενον. Τοῦτο δὲ πάλιν εἰς ἕτερον ἢ
25 παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ, τὸ ἴσον ἄτοπον ἀπαντήσῃ, μέσου πάλιν εὐρισκομένου τούτου ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ, ἥτις ποτὲ ἐστίν.

1. Ἰω. 16, 14.

2. Ματθ. 17, 5.

3. Ἰω. 5, 18.

τόν, διότι καὶ τὸ γέννημα τοῦ Πατρὸς τὸ μετροῦν μὲ τὰ ἰδικά των ἀνθρώπινα μέτρα οἱ ἀνόητοι. Ἄλλ' ἔτσι ποὺ σκέπτονται αὐτοὶ καὶ ἔτσι ποὺ νομίζουν ὅτι δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὑπάρχη Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀξιολύπητοι. Καὶ εἶναι κατόπιν τούτου ἐπόμενον νὰ ἐρωτῶμεν καὶ νὰ ἐλέγχωμεν αὐτοὺς διὰ τὴν πλάνην των, ἴσως μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἔλθουν εἰς συναίσθησιν.

Ἐάν, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν σας, ὁ Υἱὸς προέρχεται ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ δὲν ὑπῆρχε πρὶν νὰ γεννηθῇ, πάντως ὅπωςδήποτε κατὰ μετουσίαν ὠνομάσθη καὶ αὐτὸς Υἱὸς καὶ Θεὸς καὶ Σοφία. Διότι ἔτσι (κατὰ μετουσίαν) καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἦλθαν εἰς τὸ εἶναι καὶ ἔτσι ἀγιάζονται καὶ δοξάζονται. Λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ μᾶς εἴπητε τίνος εἶναι μέτοχος ὁ Υἱός. Ἀφοῦ ὅλα τὰ ἄλλα μετέχουν τοῦ Πνεύματος, αὐτός, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας τίνος θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι μέτοχος; Μήπως τοῦ Πνεύματος; Ἄλλ' ὅμως, ὅπως ὁ ἴδιος ἔχει εἶπει, μᾶλλον αὐτὸ τὸ Πνεῦμα λαμβάνει ἀπὸ τὸν Υἱόν¹, καὶ εἶναι παράλογον νὰ εἴπη κανεὶς ὅτι αὐτὸς ἀγιάζεται ἀπὸ ἐκεῖνο. Λοιπὸν μετέχει τοῦ Πατρὸς, διότι αὐτὸ ἀπομένει καὶ κατ' ἀνάγκην αὐτὸ θὰ λεχθῇ. Ὅμως τί εἶναι τοῦτο καὶ ἀπὸ ποῦ προέρχεται; Ἐάν μὲν λοιπὸν τοῦτο τὸ ἐπῆρεν ὁ Πατὴρ ἀπ' ἑξω, δὲν θὰ ἦταν πάλιν δυνατόν νὰ μετέχη τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκείνου, τὸ ὅποιον ἦταν ἑξω, καὶ δὲν θὰ εἶναι πλέον οὔτε δεύτερος μετὰ τὸν Πατέρα, καθ' ὅσον ἔχει προηγούμενόν του ἐκεῖνο. Οὔτε θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὀνομασθῇ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκείνου τοῦ ὁποίου, ἐπειδὴ μετέχει, ὠνομάσθη Υἱὸς καὶ Θεός. Ἐάν ὅμως τοῦτο εἶναι παράλογον καὶ ἀσεβές, καθ' ὅσον ὁ μὲν Πατὴρ λέγει· «οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»² καὶ ὁ Υἱὸς πάλιν λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι γνήσιος Πατὴρ αὐτοῦ³, εἶναι φανερόν ὅτι τὸ πλήρωμα δὲν εἶναι κάτι, τὸ ὅποιον προέρχεται ἑξωθεν, ἀλλ' εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Ἐάν πάλιν τοῦτο εἶναι κάτι ἄλλο ξένον πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ, θὰ συμβῇ τὸ ἴδιον λάθος, καθ' ὅσον πάλιν θὰ εὐρίσκεται τοῦτο εἰς τὸ μέσον μεταξύ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ, ὅποιαδήποτε καὶ ᾗν εἶναι αὐτή.

16. Τοιούτων δὴ οὖν ἀτόπιον καὶ παρὰ τὴν ἀλήθειαν ἀνα-
 φαινομένων λογισμῶν, ἀνάγκη λέγειν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
 Πατρὸς ἴδιον αὐτοῦ σύμπαν εἶναι τὸν Υἱόν· τὸ γὰρ ὅλως μετέ-
 χεσθαι τὸν Θεόν, ἴσον ἐστὶ λέγειν, ὅτι καὶ γεννᾷ· τὸ δὲ γεννᾷ
 5 τί σημαίνει ἢ Υἱόν; Αὐτοῦ γοῦν τοῦ Υἱοῦ μετέχει τὰ πάντα κα-
 τὰ τὴν τοῦ Πνεύματος γινομένην παρ' αὐτοῦ χάριν· καὶ φανερόν
 ἐκ τούτου γίνεται, ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ Υἱὸς οὐδενὸς μετέχει, τὸ δὲ
 ἐκ τοῦ Πατρὸς μετεχόμενον, τοῦτό ἐστιν ὁ Υἱός. Αὐτοῦ γὰρ τοῦ
 Υἱοῦ μετέχοντες, τοῦ Θεοῦ μετέχειν λεγόμεθα· καὶ τοῦτο ἐστιν,
 10 ὃ ἔλεγεν ὁ Πέτρος· «Ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως», ὥς
 φησι καὶ ὁ ἀπόστολος· «Οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε;» καί·
 «Ἡμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐσμεν ζῶντος». Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Υἱὸν
 βλέποντες, δοῶμεν τὸν Πατέρα. Ἡ γὰρ τοῦ Υἱοῦ ἔννοια καὶ
 κατάληψις γνώσις ἐστι περὶ τοῦ Πατρὸς, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας
 15 αὐτοῦ ἴδιον εἶναι γέννημα. Ὡσπερ δὲ τὸ μετέχεσθαι οὐκ ἔν-
 τις ὑμῶν ἔτι πάθος εἴποι καὶ μερισμὸν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας
 (δεδηλωται γὰρ καὶ ὁμολόγηται μετέχεσθαι τὸν Θεόν, καὶ ταῦ-
 τὸ εἶναι μετέχεσθαι καὶ γεννᾷν), οὕτω τὸ γέννημα οὐ πάθος,
 οὐδὲ μερισμός ἐστι τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας. Οὐκ ἄπιστον
 20 ἄρα ἐστὶν Υἱὸν ἔχειν τὸν Θεόν, τῆς ἰδίας οὐσίας τὸ γέννημα·
 οὐδ' ἄρα πάθος καὶ μερισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ σημαίνομεν,
 λέγοντες Υἱὸν καὶ γέννημα, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ γνήσιον καὶ τὸ
 ἀληθινὸν καὶ τὸ μονογενὲς τοῦ Θεοῦ γινώσκοντες, οὕτω πιστεύ-
 ομεν.

25 Τούτου δὲ οὕτω πεφασμένου καὶ δεικνυμένου, ὅτι τὸ ἐκ
 τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα, τοῦτό ἐστιν ὁ Υἱός, οὐδενὶ
 λοιτὸν ἀμγίβολον, ἀλλὰ καὶ πρόδηλον ἂν εἴη, ὅτι τοῦτό ἐστιν

16. Ἐπειδὴ λοιπὸν ξεπροβάλλουν τέτοιου εἵδους σκέψεις, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται μακρὰν τῆς ἀληθείας, εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῇ ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἀνήκει καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Υἱός, διότι τὸ νὰ μετέχεται καθ' ὁλοκληρίαν ὁ Θεός, εἶναι τὸ ἴδιον, ὡσὰν νὰ λέγεται ὅτι καὶ γεννᾷ. Τὸ δὲ ὅτι γεννᾷ τί ἄλλο σημαίνει παρὰ ὅτι γεννᾷ Υἱόν; Αὐτοῦ λοιπὸν τοῦ Υἱοῦ μετέχουν τὰ πάντα κατὰ τὴν χάριν, ἡ ὁποία πηγάζει ἐκ τοῦ Πνεύματος, καὶ εἶναι φανερὸν ἐκ τούτου, ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ Υἱὸς οὐδενὸς μετέχει τὸ δὲ τοῦ Πατρὸς μετεχόμενον εἶναι ὁ Υἱός. Λοιπὸν ἐπειδὴ κοινωνοῦμεν μὲ τὸν Υἱὸν λέγεται ὅτι κοινωνοῦμεν μὲ τὸν Θεόν, καὶ τοῦτο σημαίνει αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔλεγεν ὁ Πέτρος, «ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως»¹, καθὼς λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος· «δὲν ξέρετε ὅτι εἰσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ;»² καί· «διότι ἡμεῖς εἴμεθα ναὸς Θεοῦ ζῶντος»³. Καὶ μὲ τὸ νὰ βλέπωμεν τὸν ἴδιον τὸν Υἱόν, βλέπομεν τὸν Πατέρα. Διότι ἡ κατανόησις καὶ ἀναγνώρισις τοῦ Υἱοῦ εἶναι γνῶσις περὶ τοῦ Πατρὸς, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἶναι γνήσιον γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ὅπως δὲ τὸ νὰ μετέχεται ὁ Θεός, δὲν θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς ἀπὸ σᾶς νὰ εἴπη ἀκόμη ὅτι τοῦτο εἶναι πάθος ἢ καταμερισμὸς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ (διότι εἶναι φανερὸν καὶ παραδεδεγμένον ὅτι ὁ Θεὸς μετέχεται καὶ ὅτι τὸ νὰ μετέχεται εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ γεννᾷ), κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τὸ γέννημα δὲν εἶναι πάθος οὔτε διαίρεσις τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας. Ὡστε δὲν εἶναι ἀπίστευτον ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Υἱὸν τὸ γέννημα τῆς ἰδικῆς του οὐσίας, οὔτε ἐννοοῦμεν πάθος καὶ διαίρεσιν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ὅταν λέγωμεν Υἱὸν καὶ γέννημα, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναγνωρίζομεν τὸ γνήσιον καὶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τὸ μονογενὲς τοῦ Θεοῦ μὲ αὐτὴν μας τὴν πίστιν.

Ἀφοῦ λοιπὸν τοῦτο ἔχει ἐκφρασθῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἔχει ἀποδειχθῇ, ὅτι τὸ γέννημα τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Υἱός, δὲν εἶναι πλέον ἀμφίβολον εἰς

2. Α' Κορ. 3, 16.

3. Β' Κορ. 6, 16,

ἡ Σοφία καὶ ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα
κτίζει καὶ ποιεῖ· καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα, ἐν ᾧ
τὰ πάντα φωτίζει καὶ ἀποκαλύπτεται οἷς ἐὰν θέλῃ· τοῦτό ἐστιν
αὐτοῦ χαρακτήρ καὶ εἰκὼν, ἐν ᾧ θεωρεῖται καὶ γινώσκεται, διό
5 καὶ «αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν εἰσι» καὶ γὰρ ὁ τοῦτον βλέπων βλέ-
πει καὶ τὸν Πατέρα· τοῦτό ἐστιν ὁ Χριστός, ἐν ᾧ τὰ πάντα λε-
λύτρωται, καὶ πάλιν τὴν καινὴν εὐργάσατο κτίσιν. Τοῦ δὲ Υἱοῦ
πάλιν οὕτως ὄντος, οὐχ ἁρμόζει, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνόν ἐστιν
εἰπεῖν τοῦτον ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα ἢ, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ.
10 Ὁ γὰρ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὕτω λέγων καὶ εἰς
αὐτὸν τὸν Πατέρα φθάνει βλασφημιῶν, τὰ τοιαῦτα φρονῶν περὶ
αὐτοῦ, οἷα καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννήματος φανταζόμενος
καταφεύδεται.

17. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἀνατρέπειν τὴν
15 Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ὅμως δὲ καὶ ἐκ τούτου ἂν τις ἴδοι τὸ ἀλλό-
δοξον αὐτῆς. Εἰ ποιητῆς καὶ κτίστης ἐστὶν ὁ Θεός, διὰ Υἱοῦ δὲ
τὰ ποιήματα κτίζει, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἰδεῖν τὰ γινόμενα ἢ διὰ
τοῦ Λόγου γινόμενα, πῶς οὐ βλάσφημον, ποιητοῦ ὄντος τοῦ
Θεοῦ, λέγειν τὸν δημιουργικὸν αὐτοῦ Λόγον καὶ τὴν Σοφίαν
20 μὴ εἶναί ποτε. Ἴσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι μηδὲ ποιητῆς ἐστὶν
ὁ Θεός, οὐκ ἔχων ἴδιον ἐξ αὐτοῦ δημιουργικὸν Λόγον, ἀλλ'
ἐξωθεν ἐπεισαγόμενός ἐστι καὶ ξένος αὐτοῦ, καὶ ἀνόμοιος κατ'
οὐσίαν τυχάνων, ἐν ᾧ δημιουργεῖ. Ἐπειτα λεγέτωσαν ἡμῖν,
μᾶλλον δὲ καὶ ἐκ τούτου βλεπέτωσαν τὴν δυσσέβειαν ἐαυτῶν
25 ἐκ τοῦ λέγειν· Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καί· Οὐκ ἦν πρὶν γεννη-
θῇ. Εἰ γὰρ οὐκ αἰδίως σύνεστιν ὁ Λόγος τῷ Πατρί, οὐκ ἔστιν
ἡ Τριάς αἰδιος· ἀλλὰ μὲν ἦν πρότερον, ἐκ προσθήκης δὲ

οὐδένα, ἀλλὰ μᾶλλον πασιφανές, ὅτι τοῦτο τὸ γέννημα εἶναι ἡ Σοφία καὶ ὁ Λόγος τοῦ Πατρός, μετὸν ὅποιον καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Πατὴρ κατασκευάζει καὶ δημιουργεῖ τὰ πάντα. Καὶ τοῦτο πάλιν τὸ γέννημα εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τοῦ Πατρός, μετὴν ὁποίαν φωτίζει τὰ πάντα καὶ ἀποκαλύπτεται εἰς ὅσους θελήσῃ. Τοῦτο εἶναι ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ καὶ ἡ εἰκών, ὅπου θεωρεῖται καὶ γνωρίζεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἓν εἰσι, καὶ διότι ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὸν Υἱὸν βλέπει καὶ τὸν Πατέρα. Τοῦτο τὸ γέννημα εἶναι ὁ Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐλυτρώθησαν τὰ πάντα, καὶ ὁ ὁποῖος πάλιν ἀνεδημιούργησε τὴν νέαν κτίσιν ¹. Καὶ ἐφ' ὅσον πάλιν ὁ Υἱὸς εἶναι τέτοιος, δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν, ἀλλὰ μᾶλλον πολὺ ἐπικίνδυνον, νὰ παρουσιάσῃ κανεὶς αὐτὸν ὅτι εἶναι δημιούργημα ἐκ τοῦ μηδενός, ἢ ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν νὰ γεννηθῇ. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ λέγει ἔτσι τὸ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, βλασφημεῖ ἀκόμη καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα, διότι πιστεύει καὶ περὶ αὐτοῦ τὰ ἴδια, ὅσα με φανταστικά καὶ ψευδῇ διδάσκει περὶ τοῦ γεννήματός του.

17. Καὶ μόνον λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἄρκετόν διὰ νὰ καταρρίψῃ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ διαπιστώσῃ κανεὶς καὶ ἐκ τῶν ἀκολουθῶν τὸ ἀλλόδοξον αὐτῆς. Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς καὶ κτίστης, κτίξῃ δὲ τὰ δημιουργήματα διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρήσῃ κανεὶς τὰ δημιουργήματα κατ' ἄλλον τρόπον παρὰ ὡς διὰ τοῦ Λόγου δημιουργούμενα, πῶς δὲν εἶναι βλασφημία, ἐνῶ εἶναι δημιουργὸς ὁ Θεός, νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι ὁ δημιουργικὸς Λόγος καὶ ἡ Σοφία αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχαν κάποτε; Διότι εἶναι τὸ ἴδιον, ὡσὰν νὰ εἴπωμεν ὅτι οὔτε δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός, ἀφοῦ δὲν ἔχει ἐξ ἑαυτοῦ προερχόμενον ἰδικόν του δημιουργικὸν Λόγον μετὸν ὅποιον δημιουργεῖ, ἀλλὰ ἔχει Λόγον ὁ ὁποῖος λαμβάνεται ἀπ' ἔξω καὶ εἶναι ξένος πρὸς αὐτὸν καὶ ἀνόμιος κατ' οὐσίαν. Ἐπειτα ἂς μᾶς εἴπουν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπ' αὐτὸ ὅς ἴδουν τὴν δυσσέβειάν των, ἀπὸ τὸ ὅτι λέγουν· «ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν» καὶ· «οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ». Διότι ἐὰν δὲν ὑπῆρχε πάντοτε ὁ Λόγος συγχρόνως μετὸν Πατέρα, δὲν εἶναι ἡ Τριάς αἰδῖος,

γέγονεν ὕστερον Τριάς, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου κατ' αὐτοὺς
 ἠὔξησε καὶ συνέστη τῆς θεολογίας ἡ γνῶσις. Πάλιν τε, εἰ οὐκ
 ἔστιν ὁ Υἱὸς ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα, ἀλλ' ἐξ οὐκ
 ὄντων γέγονεν, ἐξ οὐκ ὄντων συνίσταται Τριάς, καὶ ἦν ποτε
 5 ὅτε οὐκ ἦν Τριάς, ἀλλὰ μονάς· καὶ ποτε μὲν ἑλλιπὴς Τριάς, ποτὲ
 δὲ πλήρης· ἑλλιπὴς μὲν πρὶν γένηται ὁ Υἱός, πλήρης δὲ ὅτε γέ-
 γονε· καὶ λοιπὸν καὶ τὸ γενητὸν τῷ κτίσῃ συναριθμεῖται, καὶ
 τό ποτε μὴ ὂν τῷ ἁεὶ ὄντι συνθεολογεῖται καὶ συνδοξάζεται·
 καὶ τό γε μεῖζον, ἀνόμοιος ἑαυτῆς ἡ Τριάς εὐρίσκεται, ξέναις
 10 καὶ ἀλλοτρίαις φύσεσιν τε καὶ ταῖς οὐσίαις συνισταμένη. Τοῦτο
 δὲ οὐδὲν ἔτερόν ἐστιν εἰπεῖν ἢ γενητὴν τὴν τῆς Τριάδος σύστα-
 σιν. Ποταπὴ οὖν αὕτη θεοσέβεια ἢ μηδὲ ἑαυτῇ ὁμοία τυγχά-
 νουσα, ἀλλ' ἐκ προσθήκης χρόνων πληρουμένη, καὶ ποτε μὲν
 μὴ οὕτως, ποτὲ δὲ οὕτως οὔσα; Εἰκὸς γὰρ αὐτὴν καὶ πάλιν
 15 λήψεσθαι προσθήκην, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον, ὥς ἅπαξ καὶ κατὰ
 τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. Οὐκ ἀμφίβολον
 δὲ ὅτι καὶ δυνατὸν αὐτὴν μειοῦσθαι. Τὰ γὰρ προστιθέμενα φα-
 νερόν ἐστι καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύναται.

18. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτω· μὴ γένοιτο. Οὐκ ἔστι γενητὴ ἡ
 20 Τριάς, ἀλλ' αἰδῖος καὶ μία θεότης ἐστὶν ἐν Τριάδι, καὶ μία δό-
 ξα τῆς ἀγίας Τριάδος· καὶ σχίζειν αὐτὴν εἰς διαφόρους φύσεις
 τολμᾶτε, τοῦ Πατρὸς αἰδίου ὄντος, τὸν συγκαθήμενον αὐτῷ
 Λόγον λέγετε ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, τοῦ δὲ Υἱοῦ συγκα-
 θημένου τῷ Πατρί, ἐνθυμεῖσθε τοῦτον μακρύνειν ἀπ' αὐτοῦ.
 25 Κτίζονσά ἐστι καὶ δημιουργὸς ἡ Τριάς, καὶ οὐ φοβεῖσθε κατα-
 φέροντες αὐτὴν εἰς τὰ ἐξ οὐκ ὄντων· οὐκ αἰδεῖσθε τὰ δοῦλα
 συνεξισάζοντες τῇ εὐγενείᾳ τῆς Τριάδος, καὶ τὸν βασιλέα Κύ-

ἀλλ' ἦταν κατ' ἀρχὴν μὲν μονάς, ἀργότερα δὲ ἔγινε Τριάς διὰ προσθήκης καί, καθὼς ἐπερνοῦσεν ὁ χρόνος, σύμφωνα μὲ τὴν γνῶμην των, ἠϋξήθη καὶ ὠλοκληρώθη ἡ γνῶσις περὶ Θεοῦ. Καὶ πάλιν, ἐὰν ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐδημιουργήθη ἐκ μὴ ὄντων, ἡ Τριάς ἀποτελεῖται ἀπὸ μὴ ὄντα, καὶ ὑπῆρχε κάποτε χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε Τριάς, ἀλλὰ μονάς, καὶ ἄλλοτε μὲν ἦταν ἑλλιπὴς ἡ Τριάς, ἄλλοτε δὲ πλήρης, ἑλλιπὴς μὲν πρὶν δημιουργηθῇ ὁ Υἱός, πλήρης δὲ ἀφ' οὗ ἐδημιουργήθη. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ δημιούργημα συναριθμεῖται μὲ τὸν δημιουργόν, καὶ ἐκεῖνο ποὺ κάποτε δὲν ὑπῆρχε, θεωρεῖται ἐξ ἴσου ὡς Θεὸς μὲ αὐτὸν ποὺ ὑπῆρχε πάντοτε καὶ συνδοξάζεται μετ' αὐτοῦ. Καὶ τὸ χειρότερον μάλιστα, ἡ Τριάς παρουσιάζεται ὅτι εἶναι ἀνομοία πρὸς τὸν ἑαυτὸν της, ὡς συνισταμένη ἀπὸ ξένας καὶ ἄλλοτρίας μεταξύ των φύσεις καὶ οὐσίας. Μὲ τοῦτο τίποτε ἄλλο δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἴπη κανεὶς παρὰ ὅτι ἡ σύστασις τῆς Τριάδος εἶναι γενητή. Τί εἶδους λοιπὸν Τριάς εἶναι αὕτη ἡ ὁποία δὲν ὁμοιάζει οὔτε πρὸς τὸν ἑαυτὸν της, ἀλλὰ συμπληροῦται διὰ προσθήκης χρονικῶν προσδιορισμῶν, καὶ ἄλλοτε μὲν δὲν εἶναι ἔτσι, ἄλλοτε δὲ ἔτσι; Διότι εἶναι φυσικὸν νὰ λάβῃ πάλιν προσθήκην, καὶ τοῦτο νὰ συμβαίῃ ἐπ' ἄπειρον, ὅπως ἔγινε μίαν φορὰν καὶ ὅπως ἐξ ἀρχῆς συνεστήθη διὰ προσθήκης. Καὶ δὲν εἶναι ἀμφίβολον, ὅτι εἶναι δυνατόν καὶ νὰ μειώνεται. Διότι αὐτὰ τὰ ὁποῖα προστίθενται εἶναι φανερόν πὼς ἡμποροῦν καὶ νὰ ἀφαιροῦνται.

18. Δὲν εἶναι ὅμως ἔτσι τὰ πράγματα· μὴ γένοιτο. Ἡ Τριάς δὲν εἶναι γενητή, ἀλλ' εἶναι αἰδῖος, καὶ μία θεότης ἐν Τριάδι, καὶ μία δόξα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ σεῖς τολμᾶτε νὰ διαιρῆτε αὐτὴν εἰς διαφόρους φύσεις. Ἐνῶ ὁ Πατήρ εἶναι αἰδῖος, διὰ τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος κάθηται μαζί μὲ αὐτόν, λέγετε ὅτι «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν»· ἐνῶ δὲ ὁ Υἱὸς συγκάθηται μὲ τὸν Πατέρα, διανοεῖσθε νὰ τὸν ἀπομακρύνετε ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ Τριάς κτίζει καὶ δημιουργεῖ, καὶ σεῖς δὲν φοβεῖσθε νὰ τὴν ὑποβιβάζετε εἰς τὰ δημιουργηθέντα ἐκ τοῦ μηδενός. Δὲν ἐντρέπεσθε νὰ συνεξισῶντε τὴν δουλικὴν κτίσιν μὲ τὴν εὐγένειαν τῆς Τριάδος καὶ νὰ τοπο-

ριον Σαβαώθ τοῖς ὑπηκόοις συντάττοντες. Παύσασθε συμφύροντες τὰ ἄμικτα, μᾶλλον δὲ τὰ μὴ ὄντα τῷ ὄντι. Οὐκ ἔστι ταῦτα λέγοντες ἐνεργεῖν δόξαν καὶ τιμὴν τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ ἀδοξίαν καὶ ἀτιμίαν· ὁ γὰρ ἀτιμάζων τὸν Υἱὸν ἀτιμάζει τὸν Πατέρα.

5 Εἰ γὰρ νῦν ἐν Τριάδι ἡ θεολογία τελεία ἐστὶ, καὶ αὕτη ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θεοσέβειά ἐστι, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια, ἔδει τοῦτο οὕτως αἰεὶ εἶναι, ἵνα μὴ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐπυγένηται, καὶ ἐκ προσθήκης συνίσταται τὸ τῆς θεολογίας πλήρωμα. Ἔδει οὖν τοῦτο αἰδίως εἶναι, εἰ δὲ μὴ αἰδίως ἦν, ἔδει μηδὲ

10 νῦν οὕτως αὐτὴν εἶναι, ἀλλ' οὕτως εἶναι, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὑμεῖς αὐτὴν ὑποτίθεσθε, ἵνα μηδὲ νῦν Τριάς ᾗ.

Ἄλλ' οὐκ ἂν ἀνάσχοιτό τις Χριστιανῶν τῶν τοιούτων αἵρετικῶν, Ἑλλήνων γὰρ ἴδια ταῦτα, ὥστε γενετὴν εἰσάγειν Τριάδα καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὴν συνεξισάζειν. Τῶν γὰρ γενη-

15 τῶν ἐστὶν ἐλλείψεις καὶ προσθήκας δέχεσθαι, Χριστιανῶν δὲ ἡ πίστις ἄτρεπτον καὶ τελείαν καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχουσαν τὴν μακαρίαν οἶδε Τριάδα, καὶ οὔτε πλέον τι τῇ Τριάδι προστίθισιν, οὔτε ἐνδεῇ ποτε ταύτην γεγενῆσθαι λογίζεται, ἐκάτερον γὰρ τούτων δυσσεβές· διὸ καὶ ἀμιγῇ μὲν αὐτὴν γινώσκει τῶν γενη-

20 τῶν, ἀδιαίρετον δὲ τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος αὐτῆς φυλάττουσα προσκυνεῖ· καὶ φεύγει μὲν τὰς τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίας, ὁμολογεῖ δὲ καὶ οἶδεν αἰεὶ εἶναι τὸν Υἱόν· ἔστι γὰρ αἰδῖος ὡς ὁ Πατήρ, οὗ καὶ ἔστι Λόγος αἰδῖος· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πάλιν ἴδωμεν.

25 19. Εἰ πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς ἐστὶ καὶ λέγεται ὁ Θεός, ὡς διὰ μὲν Ἱερεμίον· «Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος», καὶ πάλιν· «Θρόνος δόξης ὑψωμένος, ἀγίασμα ἡμῶν, ὑπομονή

θετῆτε τὸν βασιλέα Κύριον Σαβαώθ εἰς ἴσην μοῖραν μὲ τοὺς ὑπηκόους. Παύσατε πλεόν νὰ συνενώνετε αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνωθοῦν, μᾶλλον δὲ αὐτὰ ποὺ δὲν ὑπάρχουν μὲ αὐτὸν ποὺ ὑπάρχει. Δὲν εἶναι δυνατὸν μὲ τὸ νὰ λέτε αὐτὰ νὰ προσφέρετε δόξαν καὶ τιμὴν εἰς τὸν Κύριον, ἀλλ' ἀντιθέτως ἁδοξίαν καὶ ἀτιμίαν, διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀτιμάζει τὸν Υἱὸν ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Διότι ἂν ἡ περὶ Θεοῦ διδασκαλία εἶναι τώρα τελεία, ἐφ' ὅσον ἐκλάβωμεν αὐτὸν ὡς τριαδικόν, καὶ αὕτῃ εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ μοναδικὴ θεοσέβεια, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια, αὐτὸ θὰ ἔπρεπε πάντοτε νὰ εἶναι ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ εἶναι κάτι μεταγενέστερον τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ νὰ μὴ ὁλοκληροῦται ἡ περὶ Θεοῦ διδασκαλία μὲ προσθήκας. Ἐπρεπε λοιπὸν τοῦτο νὰ εἶναι ἔτσι πάντοτε, διότι ἐὰν δὲν ἦταν πάντοτε ἔτσι, δὲν ἔπρεπε οὔτε τώρα νὰ εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ ἄλλως, ὅπως ἐσεῖς τὴν ἐκλαμβάνετε ὅτι ἦταν ἐξ ἀρχῆς, ὥστε οὔτε τώρα νὰ εἶναι Τριάς.

Ἀλλὰ κανεῖς Χριστιανὸς δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἀνεχθῇ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τοὺς αἰρετικούς, διότι αὐτὰ ἀρμόζουν εἰς τοὺς εἰδωολάτραις, τὸ νὰ ὁμιλοῦν δηλαδὴ περὶ γενητῆς Τριάδος καὶ νὰ συνεξισώνουν αὐτὴν μὲ τὰ δημιουργήματα. Διότι εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν δημιουργημάτων νὰ ἐπιδέχωνται ἐλλείψεις καὶ προσθήκας. Τῶν Χριστιανῶν ὅμως ἡ πίστις γνωρίζει τὴν μακαρίαν Τριάδα ὡς ἄτρεπτον καὶ τελείαν καὶ ὡς πάντοτε ἔχουσιν ἔτσι, καὶ οὔτε προσθέτει κάτι περισσότερον, οὔτε πιστεύει ὅτι κάποτε ὑπῆρξεν ἐλλιπής, διότι ὁποιοδήποτε ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο εἶναι δυσσεβές. Διὰ τοῦτο τὴν ἐκλαμβάνει ὡς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, προσκυνεῖ δὲ αὐτὴν ἀδιαίρετον, φυλάττουσα τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος. Καὶ ἀποφεύγει μὲν τὰς βλασφημίας τῶν Ἀρειανῶν, ὁμολογεῖ δὲ καὶ πιστεύει ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπάρχει πάντοτε, διότι εἶναι αἰδίδιος ὅπως ὁ Πατήρ, τοῦ ὁποίου εἶναι αἰδίδιος Λόγος. Ἀλλὰ ὥς ἐξετάσωμεν πάλιν τὸ ζήτημα τοῦτο.

19. Ἐὰν εἶναι καὶ λέγεται ὁ Θεὸς πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς, ὅπως ἔχει γραφῇ διὰ μὲν τοῦ Ἱερεμίου· «ἐγκατέλιπον ἐμέ,

Ἰσραήλ, Κύριε, πάντες οἱ ἐγκαταλιπόντες σε αἰσχυρθίτωσαν ἀφεστηκότες, ἐπὶ τῆς γῆς γραφήτωσαν· ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν Κύριον», ἐν δὲ τῷ Βαρούχ γέγραπται· «Ἐγκατελίπετε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας», ἀκόλουθον ἂν εἴη τὴν ζωὴν καὶ τὴν
5 σοφίαν μίτε ξένα τῆς οὐσίας τῆς πηγῆς εἶναι, ἀλλ' ἴδια, μίτε ἀνύπαρκτά ποτε εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ εἶναι. Ἔστι δὲ ταῦτα ὁ Υἱὸς ὁ λέγων· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή», καί· «Ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν». Πῶς τοίνυν οὐκ ἀσεβεῖ ὁ λέγων, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός; Ἦσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, Ἦν ποτε ὅτε ἡ πηγὴ ξηρὰ
10 ἦν, χωρὶς τῆς ζωῆς καὶ τῆς σοφίας. Ἡ δὲ τοιαύτη οὐκ ἂν εἴη πηγὴ, τὸ γὰρ μὴ ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν οὐκ ἔστι πηγὴ. Ὅσης δὲ ἀτοπίας γέμον ἐστὶ τοῦτο! Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ποιοῦντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐπαγγέλλεται ὡς πηγὴν ἔσεσθαι, ἦν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ, λέγων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· «Καὶ ἐμπλησθήσῃ,
15 καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου, καὶ τὰ ὀσῶ σου πιανθήσεται, καὶ ἔσται ὡς κῆπος μεθύων καὶ ὡς πηγὴ, ἦν μὴ ἐξέλειπεν ὕδωρ»· οὗτοι δὲ τὸν Θεόν, λεγόμενον καὶ ὄντα πηγὴν τῆς σοφίας, ἄγονον αὐτὸν καὶ λείψαντά ποτε τῆς ἰδίας σοφίας δυσφημεῖν τολμῶσιν.

20 Ἀλλὰ τὰ μὲν παρὰ τούτων ἐστὶ ψεύδη, ἡ δὲ ἀλήθεια μαρτυρεῖ πηγὴν αἰδίου εἶναι τὸν Θεὸν τῆς ἰδίας σοφίας. Αἰδίου δὲ τῆς πηγῆς οὐσης, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν Σοφίαν αἰδίου εἶναι δεῖ. Ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ τὰ πάντα γέγονεν, ὡς ψάλλει Δαβὶδ· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας», καὶ Σολομών φησιν· «Ὁ
25 Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανούς ἐν

1. Ἱερ. 2, 13.

2. Ἱερ. 17, 12-13.

3. Βαρ. 3, 12.

4. Ἰω. 14, 6.

5. Παροιμ. 8, 12.

ὁ ὁποῖος ἤμην δι' αὐτοὺς πηγὴ ὕδατος ζῶντος» ¹, καὶ πάλιν «ὦ ἔνδοξε θρόνε, ὕψιστε, ἅγιέ μας, σὺ ἡ ἐλπὶς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, Κύριε, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλιπον σὲ θὰ κατασχυνοῦν, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀπεμακρύνθησαν ἐκ σοῦ εἶναι ἐγγεγραμμένοι εἰς τὸ χῶμα τῆς γῆς, διότι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς, τὸ Κύριον» ², εἰς δὲ τὸν Βαρούχ· «ἐγκατελείψατε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας» ³, εἶναι ἐπόμενον ὅτι ἡ ζωὴ καὶ ἡ σοφία δὲν εἶναι ξένα, ἀλλὰ ἴδια, οὔτε ποτὲ ἦσαν ἀνύπαρκτα, ἀλλὰ πάντοτε ὑπῆρχον. Αὐτὰ δὲ εἶναι ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος λέγει· «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ» ⁴, καί· «ἐγὼ ἡ σοφία, κάμνω νὰ κατοικήσῃ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὀρθὴ βουλή» ⁵. Πῶς λοιπὸν δὲν ἀσεβεῖ ἐκεῖνος ποὺ λέγει· «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός»; Εἶναι δηλαδὴ τὸ ἴδιον ὡσὰν νὰ εἴπῃ ὅτι ὑπῆρξε κάποτε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πηγὴ ἦταν ξηρὰ, χωρὶς τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν. Ἀλλὰ τέτοια πηγὴ δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι πηγὴ, διότι αὐτὸ τὸ ὁποῖον δὲν γεννᾷ μόνο του δὲν εἶναι πηγὴ. Πόσον παράλογον εἶναι αὐτό! Ὁ μὲν Θεὸς δηλαδὴ ὑπόσχεται, ὅτι δι' ὅσους ποιοῦν τὸ θέλημα αὐτοῦ, θὰ εἶναι ὡς πηγὴ, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἐστερήθη τοῦ ὕδατος, ὅταν λέγῃ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου· «καὶ θὰ χορτάσῃ ὁ Κύριος τὴν ψυχὴν σου, ὅπως ἐπιθυμεῖ, καὶ θὰ δυναμώσουν τὰ ὀστά σου καὶ θὰ εἶσαι ὡς καλοποτισμένος κῆπος καὶ ὡς πηγὴ ὕδατος, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ οὐδέποτε ἐκλείπει» ⁶, αὐτοὶ δὲ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος καὶ λέγεται καὶ εἶναι πράγματι πηγὴ τῆς σοφίας, τολμοῦν νὰ κατηγορήσουν ὅτι κάποτε ἐστερεῖτο τῆς ἰδικῆς του σοφίας.

Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ λόγια ποὺ προέρχονται ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ψεῦδη, ἡ ἀλήθεια ὅμως μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πηγὴ αἰδίου τῆς σοφίας του. Ἀφοῦ δὲ ἡ πηγὴ εἶναι αἰδίου, κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ εἶναι αἰδίου καὶ ἡ Σοφία. Διότι δι' αὐτῆς ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, ὅπως ψάλλει ὁ Δαβίδ· «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» ⁷, καὶ ὁ Σολομών λέγει· «ὁ Θεὸς μὲ σοφίαν ἔθεσε τὰ θε-

6. Ἡσ. 58, 11.

7. Ψαλμ. 103, 24.

φρονήσει». Αὐτὴ τε ἡ Σοφία ἐστὶν ὁ Λόγος καὶ «δι' αὐτοῦ», ὡς Ἰωάννης φησὶν, «ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν». Καὶ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, «εἷς γὰρ Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς
 5 Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ». Εἰ δὲ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη συναριθμούμενος τοῖς πᾶσιν. Ὁ γὰρ τολμῶν τὸν «δι' οὗ τὰ πάντα» λέγειν ἓνα εἶναι τῶν πάντων, πάντως δὴ πού καὶ περὶ Θεοῦ, «ἐξ οὗ τὰ πάντα», τὸ αὐτὸ λογίζεται. Εἰ δὲ τοῦτο ὡς ἄτοπον φεύγει τις, καὶ διίστη-
 10 σιν ὡς ἄλλον ἀπὸ τῶν πάντων τὸν Θεόν, ἀκόλουθος ἂν εἴη καὶ τὸν μονογενῆ Υἱόν, ἴδιον ὄντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, ἄλλον λέγειν εἶναι τῶν πάντων· μὴ ὄντος δὲ αὐτοῦ τῶν πάντων, οὐ θέμις ἐπ' αὐτοῦ λέγειν τὸ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καί, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ. Αἱ τοιαῦται γὰρ φωναὶ κατὰ τῶν ποιημάτων
 15 ἀρμόζουσι λέγεσθαι, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς τοιοῦτός ἐστιν, οἷός ἐστιν ὁ Πατήρ, οὗ καὶ ἔστι τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα, Λόγος, καὶ Σοφία. Τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τοῦτο τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ δείκνυσιν ἴδιον, ὥστε μήτε τὸν Θεὸν λέγειν ποτὲ ἄλογον, μήτε τὸν Υἱὸν ἀνύπαρκτόν ποτε λέγειν.
 20 Ἐπεὶ διὰ τί Υἱός, εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ; ἢ διὰ τί Λόγος καὶ Σοφία, εἰ μὴ αἰεὶ καὶ ἴδιον αὐτοῦ;

20. Πότε γοῦν τοῦ ἰδίου χωρὶς ἦν ὁ Θεός; ἢ πῶς τις περὶ τοῦ ἰδίου, ὡς περὶ ξένου καὶ ἀλλοτριουσίου δύναται λογίσασθαι; Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα οἷά ἐστι τὰ γενητά, οὐδὲν ὅμοιον κατ' οὐσίαν
 25 ἔχει πρὸς τὸν πεποιηκότα, ἀλλ' ἐξωθεν αὐτοῦ ἐστι, χάριτι καὶ βουλήσει αὐτοῦ τῷ Λόγῳ γενόμενα, ὥστε πάλιν δύνασθαι καὶ

1. Παροιμ. 3, 19.

2. Ἰω. 1, 3.

3. Α' Κορ. 8, 6.

μέλια τῆς γῆς καὶ μὲ φρόνησιν ἡτοίμασε τοὺς οὐρανοὺς»¹. Καὶ αὐτὴ ἡ Σοφία εἶναι ὁ Λόγος, καὶ «δι' αὐτοῦ», ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης, «ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἐδημιουργήθη τίποτε,»² καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος εἶναι ὁ Χριστός· «διότι ἓνας Θεὸς ὑπάρχει, ὁ Πατήρ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχονται ὅλα καὶ ἡμεῖς ἀνήκομεν εἰς αὐτόν, καὶ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγίναν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ»³. Ἐὰν λοιπὸν τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτοῦ, αὐτὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συναριθμῆται μὲ τὰ πάντα. Ὅποιος λοιπὸν τολμᾷ νὰ λέγῃ, ὅτι αὐτός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, εἶναι ἓνας ἐκ τῶν πάντων, ὅπως δὴ ποτε σκέπτεται τὸ ἴδιο καὶ διὰ τὸν Θεόν, ἐκ τοῦ ὁποῖου προέρχονται τὰ πάντα. Ἐὰν ὁμως τοῦτο τὸ ἀποφεύγῃ ὁ καθένας ὡς παράλογον καὶ ξεχωρίζῃ τὸν Θεὸν ἀπὸ τὰ πάντα ὡς ἄλλον, εἶναι ἐπόμενον νὰ λέγῃ ὅτι καὶ ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὁποῖος εἶναι γνήσιος Υἱὸς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ πάντα. Καὶ ἀφοῦ δὲν εἶναι ἓνας ἐκ τῶν πάντων, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ λέγεται περὶ αὐτοῦ τὸ «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καί, «δὲν ὑπῆρχε πρὶν νὰ γεννηθῇ». Διότι αἱ ἐκφράσεις αὗται ἀρμόζει νὰ λέγωνται διὰ τὰ δημιουργήματα, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι τέτοιος, ὅπως εἶναι καὶ ὁ Πατήρ, τῆς οὐσίας τοῦ ὁποῖου εἶναι γνήσιον γέννημα, Λόγος καὶ Σοφία. Αὐτὴ δηλαδὴ εἶναι ἡ σχέσις τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Πατήρ εἶναι Πατήρ τοῦ Υἱοῦ, ὥστε νὰ μὴ λέγῃ κανεὶς ποτὲ τὸν Πατέρα «ἄλογον», μήτε τὸν Υἱὸν ἀνυπαρκτον. Διότι διὰ τὸν Θεὸν τί εἶναι Υἱός, ἐὰν δὲν εἶναι ἐξ αὐτοῦ; Ἡ πῶς θὰ εἶναι Λόγος καὶ Σοφία, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ πάντοτε καὶ δὲν εἶναι γνήσιον γέννημα αὐτοῦ;

20. Πότε λοιπὸν ὑπῆρχεν ὁ Θεὸς χωρὶς τὸν ἑαυτόν του; Ἡ πῶς ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ σκεφθῇ διὰ τὸν ἑαυτόν του ὡς περὶ ξένου καὶ περὶ ξένης οὐσίας; Τὰ ἄλλα δηλαδὴ, ὅπως εἶναι τὰ δημιουργήματα, δὲν ἔχουν κατὰ τὴν οὐσίαν τίποτε τὸ ὅμοιον μὲ τὸν δημιουργόν, ἀλλ' εὐρίσκονται ἔξω ἀπὸ αὐτὸν καθ' ὅσον ἐδημιουργήθησαν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν θέλησίν του διὰ τοῦ

παύεσθαι ποτε, εἰ θελήσειεν ὁ ποιήσας, ταύτης γὰρ ἐστὶ φύσεως
τὰ γενητά. Τὸ δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς (ὡμολόγηται
γὰρ ἤδη τοῦτο εἶναι ὁ Υἱὸς) πῶς οὐ τολμηρὸν καὶ δυσσεβὲς
εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ὅτι οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἐπισυμ-
5 βέβηκε, καὶ δύνатаи πάλιν μὴ εἶναι ποτε; Τοῦτο δὲ καὶ μόνον ὁ
ἐνθυμούμενος κατανοεῖτω, πῶς τὸ τέλειον καὶ τὸ πλήρες τῆς
τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀφαιρεῖται καὶ γὰρ φανερώτερον ἂν τις ἴδοι
πάλιν τὸ ἄτοπον τῆς αἰρέσεως, ἐὰν ἐνθυμηθῇ ὅτι ὁ Υἱὸς εἰ-
κὼν ἐστὶ καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, καὶ χαρακτηρ, καὶ ἀλή-
10 θεια.

Εἰ γὰρ ὑπάρχοντος φωτός, ἐστὶν εἰκὼν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγα-
σμα, καὶ οὐσης ὑποστάσεως, ἐστὶ ταύτης ὁ χαρακτηρ ὁλόκληρος,
καὶ ὄντος Πατρὸς, ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, σκοπεῖτωσαν οἱ τὴν εἰκόνα
καὶ τὸ εἶδος τῆς θεότητος χρόνῳ μετροῦντες εἰς πόσον ἀσεβείας
15 βάραθρον πίπτουσιν. Εἰ γὰρ οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆ, οὐκ ἦν
αἰὲν ἐν τῷ Θεῷ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις· τοῦ γὰρ
Πατρὸς ὄντος ἦν αἰὲν ἐν αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ἥτις ἐστὶν ὁ Υἱὸς ὁ
λέγων· «Εγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια» καὶ τῆς ὑποστάσεως ὑπαρ-
χοῦσης πάντως εὐθὺς εἶναι δεῖ τὸν χαρακτηρ καὶ τὴν εἰκόνα
20 ταύτης· οὐ γὰρ ἔξωθὲν ἐστὶ γραφομένη ἡ τοῦ Θεοῦ εἰκὼν, ἀλλ'
αὐτὸς ὁ Θεὸς γεννητὴς ἐστὶ ταύτης, ἐν ᾗ ἑαυτὸν ὁρῶν προσ-
χαίρει ταύτῃ, ὡς αὐτὸς ὁ Υἱὸς λέγει· «Εγὼ ἡμην ᾗ προσέ-
χαيره». Πότε γοῦν οὐχ ἐώρα ἑαυτὸν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ
εἰκόνι; ἢ πότε οὐ προσέχαιρεν, ἵνα τολμήσῃ τις εἰπεῖν, Ἐξ οὐκ
25 ὄντων ἐστὶν ἡ εἰκὼν, καί, Οὐκ ἦν χαίρων ὁ Πατὴρ, πρὶν γέ-
νηται ἡ εἰκὼν; Πῶς δὲ καὶ ἑαυτὸν ἂν ἴδοι ὁ ποιητὴς καὶ κτί-

1. Ἰω. 14, 6.

2. Παροιμ. 8, 30.

Λόγου αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἡμποροῦν καὶ νὰ παυθοῦν κάποτε, ἐὰν θὰ ἤθελεν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τὰ ἐδημιούργησε, διότι τὰ δημιουργήματα εἶναι αὐτῆς τῆς φύσεως. Τὸ γνήσιον ὅμως γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς (διότι ἔχει γίνει πλέον παραδεκτὸν ὅτι τοῦτο εἶναι ὁ Υἱός), πῶς δὲν εἶναι τολμηρὸν καὶ δυσσεβὲς νὰ εἴπη κανεὶς, ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν νὰ γεννηθῇ, ἀλλ' ἐδημιουργήθη μεταγενεστέρως, καὶ εἶναι πάλιν δυνατὸν εἰς τὸ μέλλον κάποτε νὰ μὴ ὑπάρχη; Τοῦτο δὲ μόνον ἂν σκεφθῇ κανεὶς θὰ κατανοήσῃ, ὅτι ἀφαιρεῖ τὴν τελειότητα καὶ τὴν πληρότητα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ θὰ ἴδῃ πάλιν ἔτσι πρὸ φανερά τὸν παραλογισμὸν τῆς αἰρέσεως, ἐὰν σκεφθῇ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, καὶ χαρακτήρ καὶ ἀλήθεια.

Ἐὰν λοιπὸν μὲ τὸ νὰ ὑπάρχη φῶς, ὑπάρχει καὶ ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἀνταύγεια αὐτοῦ, καὶ μὲ τὸ νὰ ὑπάρχη πραγματικὴ ὕπαρξις, ὑπάρχει καὶ ἡ ὄψις αὐτῆς ὁλόκληρος, καὶ μὲ τὸ νὰ ὑπάρχη Πατήρ, ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια, ἃς σκεφθοῦν αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι μετροῦν μὲ τὸν χρόνον τὴν εἰκόνα καὶ τὸ εἶδος τῆς θεότητος εἰς πόσον μέγα βάραθρον ἀσεβείας πίπτουν. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῇ, δὲν ὑπῆρχε πάντοτε εἰς τὸν Θεὸν ἡ ἀλήθεια. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι δίκαιον νὰ λέγεται, διότι, ἐπειδὴ ὑπάρχει ὁ Πατήρ, ὑπῆρχε πάντοτε εἰς αὐτὸν ἡ ἀλήθεια, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος λέγει· «ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια»¹. Καὶ ἐὰν ὑπάρχη ἡ πραγματικὴ ὕπαρξις, ὅπωςδήποτε πρέπει ταυτοχρόνως νὰ ὑπάρχη καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς γνώρισμα καὶ ἡ εἰκὼν αὐτῆς, διότι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κατασκευασμένη ἀπὸ κάποιον ἄλλον ἐκτὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τὴν γεννᾷ. Καὶ ἐπειδὴ εἰς αὐτὴν τὴν εἰκόνα βλέπει τὸν ἑαυτὸν του χαίρεται δι' αὐτήν, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Υἱός· «ἐγὼ ἤμην πάντοτε ἡ μόνιμος χαρὰ του»². Πότε λοιπὸν δὲν ἔβλεπεν ὁ Πατήρ τὸν ἑαυτὸν του ἐντὸς τῆς εἰκόνος του; Ἡ πότε δὲν ἐχαίρετο δι' αὐτήν, ὥστε νὰ τολμήσῃ κανεὶς νὰ εἴπη, ὅτι ἡ εἰκὼν προέρχεται ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα, καὶ ὅτι δὲν ἐχαίρετο ὁ Πατήρ πρὶν δημιουργηθῇ ἡ εἰκὼν; Πῶς δὲ

· στης ἐν πιστῇ καὶ γενητῇ οὐσίᾳ; Τοιαύτην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα, οἷός ἐστιν ὁ ταύτης Πατήρ.

21. Φέρε τοίνυν, ἴδωμεν τὰ τοῦ Πατρὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα ἐπιγνῶμεν, εἰ αὐτοῦ ἐστιν. Ἀίδιός ἐστιν ὁ Πατήρ, ἀθάνατος, 5 θνητός, φῶς, βασιλεύς, παντοκράτωρ, Θεός, Κύριος, κτίστης καὶ ποιητής. Ταῦτα εἶναι δεῖ ἐν τῇ εἰκόνι, ἵνα ἀληθῶς ὁ τὸν Υἱὸν ἑωρακῶς ἴδῃ τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ μὴ οὕτως ἐστίν, ἀλλ' ὥς οἱ Ἀρειανοὶ φρονοῦσι, γενητός ἐστι, καὶ οὐκ αἰδιος ὁ Υἱός, οὐκ ἐστιν αὕτη τοῦ Πατρὸς ἀληθῆς εἰκὼν, εἰ μὴ ἄρα λοιπὸν ἀπερ- 10 θριάσαντες εἴπωσιν, ὅτι καὶ τὸ εἰκόνα λέγεσθαι τὸν Υἱὸν οὐχ ὁμοίας οὐσίας ἐστὶ γνῶρισμα, ὄνομα δὲ μόνον ἐστὶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο πάλιν, ὧ χριστομάχοι, οὐκ ἔστιν εἰκὼν, οὐδὲ χαρακτὴρ. Ποία γὰρ ἐμφέρεια τῶν ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς τὸν κτίσαντα τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι; ἢ πῶς τῷ ὄντι τὸ οὐκ ὄν ὁμοιον εἶναι 15 δύναται, λειπόμενον τῷ ποτε μὴ εἶναι, καὶ τῷ πρὸς τὰ γενόμενα τὴν σύνταξιν ἔχειν;

Τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν εἶναι θέλοντες οἱ Ἀρειανοί, λογισμοὺς ἑαυτοῖς ἐπενόησαν λέγοντες· «Εἰ γέννημά ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς καὶ εἰκὼν, καὶ ὁμοίος ἐστι κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς; ὁφεί- 20 λει πάντως, ὥσπερ γεγέννηται, γεννᾶν καὶ ὁ Υἱός, καὶ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς πατὴρ υἱοῦ· πάλιν τε ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενος γεννᾶν καὶ αὐτός, καὶ καθεξῆς ἕως εἰς ἄπειρον· τοῦτο γὰρ ὁμοιον δείκνυσιν τὸν γεννηθέντα τοῦ γεννήσαντος». Ἐφευρεται δυσφημιῶν ἀληθῶς οἱ θεομάχοι, οἵτινες, ἵνα μὴ τὸν Υἱὸν εἰκόνα τοῦ Πατρὸς 25 ὁμολογήσωσι, σωματικὰ καὶ γήινα περὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς φρονοῦσι, τομὰς καὶ ἀπορροίας καὶ ἐπιρροίας κατηγοροῦντες κατ' αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν ὥς ἀνθρωπός ἐστιν ὁ Θεός, γινέσθω καὶ

θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἴδῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁ ποιητῆς καὶ κτίστης τοῦ παντὸς εἰς κτιστὴν καὶ γενετὴν οὐσίαν; Τέτοια λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι ἡ εἰκὼν, ὅπως εἶναι καὶ ὁ Πατὴρ αὐτῆς.

21. Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἃς ἐξετάσωμεν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Πατρὸς, διὰ νὰ καταλάβωμεν ἂν ἡ εἰκὼν εἶναι ἰδική του. Ὁ Πατὴρ εἶναι ἀίδιος, ἀθάνατος, δυνατός, φῶς, βασιλεὺς, παντοκράτωρ, Θεός, Κύριος, κτίστης καὶ ποιητῆς. Αὐτὰ πρέπει νὰ ὑπάρχουν εἰς τὴν εἰκόνα διὰ νὰ ἴδῃ πράγματι τὸν Πατέρα αὐτὸς ποὺ βλέπει τὸν Υἱόν. Ἐὰν ὅμως δὲν ὑπάρχουν αὐτά, ἀλλ' ὅπως νομίζουν οἱ Ἀρειανοὶ ὁ Υἱὸς εἶναι δημιουργημα καὶ ὄχι ἀίδιος, δὲν εἶναι αὕτῃ ἡ πραγματικὴ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἐκτὸς ἂν ἀφήσουν κατὰ μέρος τὴν ἐντροπήν καὶ εἴπουν ὅτι καὶ τὸ νὰ λέγεται εἰκὼν ὁ Υἱός, δὲν εἶναι γνώρισμα ὁμοίας οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ὄνομα αὐτοῦ. Αὐτὸ ὅμως πάλιν, ὧ ἀντίχριστοι, δὲν εἶναι εἰκὼν, οὔτε χαρακτήρ. Διότι ποία ὁμοιότης ὑπάρχει εἰς τὰ ἐξ οὐκ ὄντων δημιουργήματα, πρὸς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔφερεν εἰς τὴν ὑπαρξιν τὰ μὴ ὄντα; Ἡ πῶς ἡμπορεῖ νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸ ἀληθῶς ὄν αὐτὸ τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ὄν, ἀφοῦ ὕστερεῖ κατὰ τὸ ὅτι κάποτε δὲν ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὸ ὅτι ἡ θέσις τοῦ εἶναι μεταξὺ τῶν δημιουργημάτων;

Ἐπειδὴ λοιπὸν θέλουν οἱ Ἀρειανοὶ νὰ εἶναι τέτοιος ὁ Υἱός, ἐπενόησαν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των διαφόρους συλλογισμοὺς καὶ λέγουν· «ἐὰν εἶναι τέλειον γέννημα καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ ἐὰν εἶναι κατὰ πάντα ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα, ὀφείλει ὅπωςδῆποτε, καθὼς ἐγεννήθη, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ γεννᾷ καὶ αὐτός, καὶ νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς πατὴρ υἱοῦ. Καὶ πάλιν, ἐκεῖνος ποὺ θὰ γεννηθῇ ἀπ' αὐτόν, ὀφείλει καὶ αὐτὸς νὰ γεννᾷ καὶ οὕτω καθεξῆς, καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον, διότι αὐτὸ εἶναι ποὺ ἀποδεικνύει ὁποῖον ἐγεννήθη ὅμοιον πρὸς αὐτόν ποὺ τὸν ἐγέννησεν». Εἶναι πράγματι ἐφευρέται δυσφημιῶν οἱ ἀντίθεοι, οἱ ὁποῖοι, διὰ νὰ μὴ παραδεχθοῦν, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, δέχονται σωματικὰς καὶ γηίνας ιδιότητας διὰ τὸν ἴδιον τὸν Πατέρα, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδουν διαιρέσεις, γεννήσεις καὶ ξεγεννήσεις. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ὅπως

- γεννητής, ὥς ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ὁ Υἱὸς ἑτέρου γίνηται πατήρ, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐξ ἀλλήλων γινέσθωσαν, ἵνα καὶ εἰς πλῆθος θεῶν ἢ διαδοχῇ κατ' αὐτοὺς αὐξάνῃ. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὥς ἄνθρωπος ὁ Θεὸς (οὐκ ἔστι γὰρ), οὐ δεῖ τὰ ἀνθρώπων ἐπ' αὐτοῦ λο-
 5 γίζεσθαι. Τὰ μὲν γὰρ ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς κατὰ διαδοχῆς ἀλλήλων γεννῶνται· καὶ ὁ γεννώμενος, ἐκ γεννωμένου πατρὸς γεννηθείς, εἰκότως καὶ αὐτὸς ἑτέρου γίνεται πατήρ, ἔχων ἐκ πατρὸς ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἐξ οὗ καὶ αὐτὸς γέγονε. Διὸ οὐδὲ ἔστιν ἐν τοῖς τοιούτοις κυρίως πατήρ
 10 καὶ κυρίως υἱός, οὐδὲ ἔστηκεν ἐπ' αὐτῶν τὸ «πατήρ» καὶ τὸ «υἱός»· ὁ γὰρ αὐτὸς υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος, πατήρ δὲ τοῦ γεννωμένου ἐξ αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως, οὐ γὰρ ὥς ἄνθρωπος ὁ Θεός, οὔτε γὰρ ὁ Πατήρ ἐκ πατρὸς ἔστι, διὸ οὐδὲ γεννᾷ τὸν γεννησόμενον πατέρα, οὔτε ὁ Υἱὸς ἐξ ἀπορροίας
 15 ἔστι τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ἐκ γεννηθέντος Πατρὸς γεγέννηται, διὸ οὐδὲ γεγέννηται εἰς τὸ γεννᾶν. Ὅθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνῃς ὁ Πατήρ κυρίως πατήρ ἔστι, καὶ ὁ Υἱὸς κυρίως υἱός ἔστι, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων ἔστηκε τὸ Πατήρ ἀεὶ πατήρ εἶναι, καὶ τὸ Υἱὸς ἀεὶ υἱός εἶναι.
- 20 22. Οὐκοῦν ὁ ζητῶν διὰ τί μὴ γεννητικὸς υἱοῦ ὁ Υἱός, ζητεῖτω διὰ τί μὴ πατέρα ἔσχεν ὁ Πατήρ. Ἀλλὰ ἄτοπά γε ἀμφότερα καὶ πάσης μεστὰ ἀσεβείας. Ὡς γὰρ ὁ Πατήρ ἀεὶ πατήρ, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο υἱός, οὕτως ὁ Υἱὸς ἀεὶ υἱός ἔστι, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πατήρ· καὶ ἐν τούτῳ γὰρ μᾶλλον χαρακτηρισ-
 25 ῶν καὶ εἰκῶν τοῦ Πατρὸς δέικνυται, μένων ὁ ἔστι καὶ οὐκ ἀλλασσόμενος, ἀλλ' ἔχων ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν ταυτότητα. Εἰ μὲν οὖν

ὁ ἄνθρωπος, ὥς γεννᾷ ὅπως ὁ ἄνθρωπος, οὕτως ὥστε καὶ ὁ Υἱὸς νὰ γίνῃ πατὴρ ἄλλου υἱοῦ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, νὰ γίνεται ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, διὰ νὰ αὐξάνῃ ἔτσι κατὰ τὴν γνώμην των εἰς πλήθος θεῶν ἢ διαδοχή. Ἐὰν ὅμως ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος, καὶ πράγματι δὲν εἶναι, δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς ἀνθρωπίνας ιδιότητας ἐπ' αὐτοῦ. (Τὰ μὲν ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται διαδοχικῶς ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον σύμφωνα μὲ τεθεῖσαν κατὰ τὴν δημιουργίαν ἀρχήν, καὶ αὐτὸς ποὺ γεννᾶται ἀπὸ πατέρα ὁ ὅποιος ἔχει γεννηθῇ, εἶναι φυσικὸν νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς πατὴρ κάποιου ἄλλου, διότι λαμβάνει ἐντὸς ἑαυτοῦ ἀπὸ τὸν πατέρα του τὴν ιδιότητα αὐτήν, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθε καὶ αὐτός. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λέγεται δι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους κυρίως ἢ λέξις πατὴρ ἢ ἡ λέξις υἱός, οὔτε εἶναι δι' αὐτοὺς ἀπόλυτον τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱός, διότι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος εἶναι υἱός μὲν αὐτοῦ ποὺ τὸν ἐγέννησε, πατὴρ δὲ αὐτοῦ ποὺ ἐγεννήθη ἐξ αὐτοῦ. Διὰ τὴν θεότητα ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος. Οὔτε δηλαδὴ ὁ Πατὴρ προέρχεται ἐκ πατρός, διὰ τοῦτο καὶ δὲν γεννᾷ ἄλλον, ὁ ὅποιος πρόκειται νὰ γίνῃ πατὴρ, οὔτε πάλιν ὁ Υἱὸς προέρχεται ἐκ τοῦ Πατρὸς κατ' ἀπορροήν, οὔτε ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ πατέρα ποὺ ἐγεννήθη, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐγεννήθη διὰ νὰ γεννᾷ. Ὡστε διὰ τὴν θεότητα, καὶ μόνον δι' αὐτήν, ὁ Πατὴρ εἶναι ἀπολύτως πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἀπολύτως υἱός, ἐπ' αὐτῶν δὲ μόνων συμβαίνει τὸ νὰ εἶναι ὁ Πατὴρ πάντοτε πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πάντοτε υἱός.

22. Ὡστε λοιπὸν αὐτὸς ποὺ ἀπορεῖ διατὶ ὁ Υἱὸς δὲν ἤμπορεῖ νὰ γεννήσῃ υἱόν, ὥς ἐρευνήσῃ πρῶτον διὰ ποῖον λόγον ὁ Πατὴρ δὲν εἶχε πατέρα. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο περιπτώσεις εἶναι σφάλματα γεμάτα μὲ κάθε εἶδους ἀσέβειαν. Ὅπως δηλαδὴ ὁ Πατὴρ εἶναι πάντοτε πατὴρ, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν ποτὲ νὰ γίνῃ καὶ υἱός, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι πάντοτε υἱός καὶ δὲν θὰ ἦταν ποτὲ δυνατόν νὰ γίνῃ πατὴρ, καὶ κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι χαρακτήρ καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἐπεὶδὴ μένει αὐτὸ ποὺ εἶναι, χωρὶς νὰ ἀλλάσῃ,

ὁ Πατὴρ μεταβάλλεται, μεταβαλλέσθω καὶ ἡ εἰκὼν, πρὸς γὰρ τὸν γεννήσαντα οὕτω καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἔστηκεν. Εἰ δὲ ἄτρεπτός ἐστιν ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ ἐστὶν οὕτως διαμένει, ἐξ ἀνάγκης καὶ εἰκὼν ὁ ἐστὶ διαμένει, καὶ οὐ τραπῆσεται.
 5 Ἔστιν δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς Υἱός, οὐκ ἄρα ἕτερόν τι γενήσεται, ἢ ὅπερ ἐστὶ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον. Μάτην ἄρα καὶ τοῦτο ἐπενόησαν οἱ ἄφρονες, ἐξάραι θέλοντες ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὴν εἰκόνα, ἵνα τοῖς γενητοῖς τὸν Υἱὸν ἐξισάσωσιν.

Ἐν τούτοις γοῦν αὐτὸν συντάττοντες οἱ περὶ Ἄρειον ἐκ
 10 διδασκαλίας Εὐσεβίου, καὶ τοιοῦτον εἶναι νομίζοντες οἷα τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενά ἐστιν, ἀπεπήδησαν μὲν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, συμφορήσαντες δὲ ἑαυτοῖς ῥημάτια πανουργίας, περιήρχοντο κατὰ τὴν ἀρχήν, ὅτε τὴν αἵρεσιν ταύτην ἔπλασσαν, καὶ μέχρι δὲ νῦν τινες συναντῶντες ἐξ αὐτῶν παιδαρίοις κατὰ τὴν ἀγορὰν
 15 πυνθάνονται αὐτῶν, οὔτι γε ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, ἀλλ' ὥσπερ τὰ περισσεύματα τῆς καρδίας αὐτῶν ἐρευνγόμενοι λέγουσιν· «Ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ ὄντος πεποίηκεν, ἢ τὸν ὄντα; ὄντα οὖν αὐτὸν πεποίηκεν, ἢ μὴ ὄντα;». Καὶ πάλιν, «Ἐν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο; καὶ αὐτεξούσιός ἐστι καὶ ἰδίᾳ προαιρέσει οὐ τρέπεται,
 20 τρεπτῆς ὢν φύσεως; Οὐ γὰρ ὡς λίθος ἐστὶν ἀφ' ἑαυτοῦ μένων ἀκίνητος». Εἶτα καὶ εἰσερχόμενοι πρὸς γυναικάρια, πάλιν αὐταῖς ἐκτεθλυμένα ῥημάτια φθέγγονται· «Εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν

1. Ὁ Εὐσέβιος οὗτος ἦταν ἐπίσκοπος Νικομηδείας. Ἦταν συμμαθητὴς τοῦ Ἀρείου εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἀντιοχείως Λουκιανοῦ καὶ παρέμεινε πάντοτε φίλος του. Ἀνεδείχθη εἰς τὸν κυριώτερον ὑποστηρηκτὴν τοῦ Ἀρείου μετὰ τὴν καταδίκην αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Α' οἰκουμενικῆς συνόδου. Εἰργάσθη δραστηρίως διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκ νέου εἰσδοχὴν τοῦ Ἀρείου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μολονότι δὲν τὸ ἐπέτυχε πλήρως, ὁ Ἀρειανισμὸς ὀφείλει εἰς αὐτὸν τὸ ὅτι δὲν ἐξηφανίσθη ἀμέσως, ἀλλὰ παρέμεινεν ὡς ἓνας μεγάλος κίνδυνος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ μακρόν.

διότι ἔχει λάβει τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἐὰν λοιπὸν μεταβάλλεται ὁ Πατήρ, ὥς μεταβάλλεται καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, διότι ὅπως εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐγέννησεν, ἔτσι πρέπει νὰ παραμείνῃ καὶ ἡ εἰκὼν καὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. Ἐὰν ὁμως ὁ Πατήρ εἶναι ἀμετάβλητος καὶ παραμένῃ πάντοτε ὅπως εἶναι, κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ παραμένει ὅπως εἶναι καὶ οὐδέποτε θὰ μεταβληθῇ. Ὁ Υἱὸς δὲ εἶναι υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐπομένως δὲν πρόκειται νὰ συμβῇ τίποτε ἄλλο παρὰ ὅ,τι ἀρμόζει εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς. Ματαίως λοιπὸν ἐπενόησαν καὶ τοῦτο οἱ ἄφρονες, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἀπομακρύνουν τὴν εἰκόνα ἀπὸ τὸν Πατέρα, διὰ νὰ ἐξισώσουν τὸν Υἱὸν μὲ τὰ δημιουργήματα.

Μεταξὺ λοιπὸν τῶν δημιουργημάτων τοποθετοῦντες τὸν Υἱὸν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀρείου ὁρμώμενοι ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐσεβίου¹ καὶ ἐπειδὴ θεωροῦν αὐτὸν ὅτι εἶναι ὅπως αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτοῦ, ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, συνεκέντρωσαν δὲ διὰ λογαριασμόν των κάτι λογύδρια πανουργίας καὶ κατ' ἀρχήν, ὅταν ἐπενόησαν τὴν αἴρεσιν αὐτὴν, περιήρχοντο ὡσὰν γυρολόγοι, καὶ μέχρι σήμερον μάλιστα ὅταν μερικοὶ ἀπ' αὐτοῦς συναντοῦν τὰ παιδάκια εἰς τὴν ἀγορὰν τὰ ἐρωτοῦν, ὅχι βέβαια ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, ἀλλὰ ἐξεμοῦντες ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς καρδίας των², καὶ τοὺς λέγουν· «ὁ ὑπάρχων ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ ὄντος ἐκεῖνον ποὺ δὲν ὑπῆρχεν, ἢ ἐκεῖνον ποὺ ὑπῆρχεν; Ἐνῶ ὑπῆρχε λοιπὸν τὸν ἐδημιούργησεν, ἢ ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε;». Καὶ πάλιν· «ἔν εἶναι τὸ ἀγέννητον ἢ δύο; Καὶ εἶναι αὐτεξούσιος καὶ μὲ τὴν ἰδικὴν του θέλησιν δὲν ὑφίσταται μεταβολήν, ἂν καὶ εἶναι φύσεως μεταβλητῆς; Δὲν εἶναι δηλαδὴ ὡσὰν τὸν λίθον ποὺ μένει ἀκίνητος ἀφ' ἑαυτοῦ». Ἐπειτα πάλιν πηγαίνουν εἰς τὰ σπίτια ἀνοήτων γυναικῶν καὶ λέγουν εἰς αὐτὰς λόγια θηλυπρεπεῖ· «μήπως εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσης; Ὅπως βέβαια δὲν εἶχες, ἔτσι

τέκνης; ὥσπερ δὲ οὐκ εἶχες, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆναι. Τοιούτοις ῥήμασιν ἐξορχούμενοι παίζουσιν οἱ ἄτιμοι, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις ἀπεικάζουσιν, φάσκοντές τε εἶναι Χριστιανοί, ἀλλάσσουνσι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν «ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φθαροῦ ἀνθρώπου».

23. Ἐδει μὲν οὖν μηδὲν ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, οὕτως ἀνόητα ὄντα καὶ μωρά· ἵνα δὲ μὴ δοκῇ τι βέβαιον ἔχειν ἢ αἴρεσις αὐτῶν, προσίκει καὶ ὥς ἐκ παρεργου διελέγξαι καὶ ἐν τούτοις αὐτούς, μάλιστα διὰ τὰ εὐχερῶς ἀπατώμενα παρ' αὐτῶν
 10 γυναικάρια. Ἐδει δὲ ταῦτα λέγοντας αὐτούς, καὶ ἀρχιτέκτονος πυνθάνεσθαι· «Εἰ δύνασαι χωρὶς ὕλης ὑποκειμένης οἰκοδομεῖν; ὥσπερ δὲ οὐ δύνασαι, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἠδύνατο χωρὶς ὕλης ὑποκειμένης ποιῆσαι τὰ ὅλα». Ἐδει καὶ ἕκαστον αὐτούς τῶν ἀνθρώπων ἐρωτᾶν· «Εἰ δύνασαι εἶναι χωρὶς τόπου; ὥσπερ δὲ οὐ
 15 δύνασαι, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐν τόπῳ ἐστίν», ἵν' οὕτως καὶ παρὰ τῶν ἀκουόντων ἐντρέπεσθαι δυνηθῶσιν. Ἦ διὰ τί, ἐὰν μὲν ἀκούωσιν, ὅτι Υἱὸν ἔχει ὁ Θεός, εἰς ἑαυτοὺς ἀποβλέποντες ἀρνοῦνται τοῦτον, ἐὰν δὲ ἀκούωσιν ὅτι κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκέτι τὰ ἀνθρώπινα ἀντιτιθέασιν; Ἐδει δὲ καὶ ἐν τῷ κτίζειν ἀνθρώπινα
 20 νοεῖν αὐτούς καὶ ὕλην ὑποβάλλειν τῷ Θεῷ, ἵνα καὶ τὸ εἶναι κτίστην τὸν Θεὸν ἀρνήσωνται, καὶ λοιπὸν μετὰ Μανιχαίων κυλῶνται.

Εἰ δὲ ταῦθ' ὑπερβαίνει ἢ περὶ Θεοῦ ἔννοια, καὶ μόνον τις ἀκούσας πιστεύει καὶ οἶδεν ὅτι ἐστὶν οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐσμεν, ἔστι
 25 μέντοι ὡς Θεός, καὶ κτίζει οὐχ ὡς ἄνθρωποι κτίζουσι, κτίζει μέντοι ὡς Θεός, διήλον, ὅτι καὶ γεννᾷ οὐχ ὡς ἄνθρωποι γεν-

καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆναι». Μὲ τέτοια λόγια παίζουσιν οἱ ἄτιμοι καὶ χλευάζουσιν παρκομιάζοντες τὸν Θεὸν μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἐνῶ λέγουσιν πῶς εἶναι Χριστιανοί, μεταβάλλουσιν τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν καὶ τὴν παρκομιάζουσιν μὲ ὁμοίωμα εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου»¹.

23. Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ μὴ ἀπαντήσωμεν τίποτε εἰς αὐτοῦ τοῦ εἶδους τοὺς ἰσχυρισμούς, καθόσον εἶναι τόσον ἀνόητοι καὶ μωροί. Διὰ νὰ μὴ φανῇ ὁμως ὅτι ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἔχει κάποιαν βάσιν, πρέπει, ἀκόμη κι' ἂν εἶναι περιττόν, νὰ ἀντικρούσωμεν αὐτοὺς καὶ δι' αὐτά, πολὺ περισσότερον μάλιστα χάριν τῶν ἀνοήτων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ εὐκολίαν ἐξαπατῶνται ἀπ' αὐτούς. Ἀφοῦ λοιπὸν λέγουσιν αὐτὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐρωτοῦν καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα· «μήπως ἡμπορεῖς νὰ οἰκοδομῇς χωρὶς νὰ προϋπάρχουν τὰ ἀναγκαῖα ὕλικά; Ὅπως σὺ δὲν ἡμπορεῖς, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἡμποροῦσε χωρὶς προϋπάρχουσιν ὕλην νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα». Ἐπρεπε νὰ ἐρωτῶν κάθε ἄνθρωπον· «μήπως ἡμπορεῖς νὰ ὑπάρχῃς χωρὶς νὰ εὐρίσκεσαι εἰς κάποιον τόπον; Ὅπως δὲ δὲν ἡμπορεῖς, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς καταλαμβάνει ὠρισμένον χῶρον». Ἄς ἔκαναν αὐτό, μήπως ἔτσι θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ἀντικρουσθοῦν καὶ νὰ καταισχυνοῦν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀκούουσιν. Ἡ διὰ ποῖον λόγον, ἀφοῦ, ὅταν ἀκούουσιν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Υἱόν, ἀρνοῦνται τοῦτον, ἐξηγουῦντες τοῦτο ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των, ἐνῶ, ὅταν ἀκούουσιν ὅτι ὁ Θεὸς κτίζει καὶ δημιουργεῖ, δὲν παραλληλίζουν τοῦτο μὲ τὰ ἀνθρώπινα; Θὰ ἔπρεπε δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς δημιουργίας νὰ ἐννοοῦν ὅ,τι συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ ὑποθέτουν προϋπαρξιν ὕλης διὰ τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἀρνηθοῦν ἔτσι καὶ τὸ ὅτι εἶναι δημιουργὸς ὁ Θεός, ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ κυλῖωνται εἰς τὴν λάσπην μαζί μὲ τοὺς Μανιχαίους.

Ἐὰν δὲ ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια εἶναι ἐπάνω ἀπὸ αὐτά, καὶ μόνον ποὺ ἀκούει κανεὶς τοῦτο πιστεύει καὶ γνωρίζει, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει μὲ τὸν τρόπον ποὺ ὑπάρχομεν ἡμεῖς, ἀλλὰ ὑπάρχει ὡς Θεός, καὶ κτίζει ὅχι ὅπως κτίζουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ κτίζει ὡς Θεός. Ἐκ τούτου εἶναι φανερόν ὅτι καὶ γεννᾷ ὅχι ὅπως γεν-

νῶσι, γεννᾷ μέντοι ὡς Θεός, οὐ γὰρ ὁ Θεὸς ἄνθρωπον μιμεῖται, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸν Θεὸν κυρίως καὶ μόνον ἀληθῶς ὄντα Πατέρα τοῦ ἑαυτοῦ Υἱοῦ, καὶ αὐτοὶ πατέρες ὠνομάσθησαν τῶν ἰδίων τέκνων. «Ἐξ αὐτοῦ γὰρ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς 5 καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται». Καὶ ἃ λέγουσι δέ, ἐὰν ἀνεξέταστα μείνῃ, ὡς εἰρηκότες τι φρόνιμον νομίζονται, ἐὰν δέ τις αὐτὰ λογικῶς ἐξετάσῃ, πολὺν εὐρεθήσονται γέλωτα καὶ χλευασμὸν ὀφλισκάνοντες.

24. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ πρώτη καὶ τοιαύτη αὐτῶν ἐρώτησίς 10 ἐστὶ μωρὰ καὶ ἄδηλος. Οὐ γὰρ σημαίνουσι περὶ τίνος πνυθάνονται, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ἀποκρίνηται, ἀλλ' ἀπλῶς λέγουσιν, Ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα. Τίς οὖν ὁ ὢν, καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα, ὧ Ἀρειανοί; ἢ τίς ὁ ὢν, καὶ τίς ὁ μὴ ὢν, καὶ τίνα λέγεται ὄντα, ἢ μὴ ὄντα; Ἀνατὸν γὰρ καὶ τὸν ὄντα ποιεῖν καὶ τὰ μὴ ὄντα 15 καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ προόντα. Τέκτων γοῦν καὶ χρυσοχόος καὶ κεραμεὺς τὴν οὖσαν καὶ πρὸ αὐτῶν τυγχάνουσιν ὕλην ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν τέχνην ἐργάζεται, ποιῶν ἃ βούλεται σκευή· αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὕλων Θεός, τὸν ὄντα καὶ γενόμενον ἤδη παρ' αὐτοῦ χοῦν ἐκ γῆς λαβὼν, πλάττει τὸν ἄνθρωπον καὶ αὐτὴν 20 μέντοι τὴν γῆν, οὐκ οὖσαν πρότερον, ὕστερον εἰς τὸ εἶναι πεποίηκε διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου. Εἰ μὲν οὖν οὕτω πνυθάνονται, δῆλόν ἐστιν, ὡς ἡ μὲν κτίσις οὐκ ἦν πρὶν γένηται, οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν οὖσαν ὕλην ἐπεργάζονται, καὶ ἀσύστατος αὐτῶν ὁ λόγος φανήσεται, γινομένων καὶ ὄντων, γινομένων καὶ μὴ ὄντων, 25 ὥσπερ εἶπαμεν. Εἰ δὲ περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ λαλοῦσι, προστιθέτωσαν τὰ λειπόμενα τῇ ἐρωτήσῃ, καὶ οὕτως ἐρωτάτωσαν· Ὁ ὢν Θεὸς ἦν ποτε ἄλογος; καί, Φῶς ὢν, ἀφεργγῆς ἦν; ἢ αἰεὶ ἦν τοῦ Λόγου Πατήρ; ἢ καὶ πάλιν οὕτως· Ὁ ὢν

νοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ γεννᾷ ὡς Θεός, διότι ὁ Θεὸς δὲν μιμεῖται τὸν ἄνθρωπον. Μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι κατὰ κύριον λόγον καὶ μόνον Πατὴρ εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ Υἱοῦ του, διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν καὶ αὐτοὶ πατέρες τῶν τέκνων των. «Διότι ἅπ' αὐτὸν κάθε γένος εἰς τοὺς οὐρανούς καὶ τὴν γῆν παίρνει τὸ ὄνομα» ¹. Καὶ ἐὰν δὲν ἀνακριθοῦν καὶ ἐξελεγχθοῦν αὐτὰ ποὺ λέγουν, θὰ θεωρηθοῦν ὅτι λέγουν κάτι τὸ λογικόν. Ἐὰν ὁμως ἐξετάσῃ κανεὶς αὐτὰ μὲ λογικὴν, θὰ εὕρεθοῦν νὰ ἐπισύρουν πολὺν γέλωτα καὶ χλευασμόν.

24. Κατὰ πρῶτον δηλαδή ἐκείνη ἡ πρώτη ἐρώτησις των εἶναι ἀνόητος καὶ ἀσαφής. Διότι δὲν ἀφήνουν νὰ φανῇ περὶ ποίου πράγματος ζητοῦν νὰ πληροφορηθοῦν, διὰ νὰ λάβουν τὴν κατάλληλον ἀπάντησιν, ἀλλ' ἀπλῶς λέγουν· «ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα». Ποῖος εἶναι λοιπόν, ὦ Ἀρειανοί, ὁ ὢν, καὶ ποῖα τὰ μὴ ὄντα; Ἡ ποῖος εἶναι ὁ ὢν, καὶ ποῖα λέγονται ὄντα ἢ μὴ ὄντα; Διότι εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργῇ ὁ ὢν καὶ τὰ μὴ ὄντα καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ προόντα. Ὁ ξυλουργὸς λοιπόν καὶ ὁ χρυσοχόος καὶ ὁ κεραμεὺς κατεργάζονται τὴν ὑπάρχουσαν καὶ προγενεστέραν αὐτῶν ὕλην, ὁ κάθε ἕνας ἀναλόγως μὲ τὴν τέχνην του, καὶ κατασκευάζουν τὰ σκεύη ποὺ ἐπιθυμοῦν. Ὁ Θεὸς ὁμως τῶν ὅλων ἔλαβε τὸ χῶμα ποὺ ὑπῆρχε καὶ ποὺ εἶχε δημιουργηθῇ βεβαίως ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. Καὶ αὐτὴν τὴν γῆν βεβαίως, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε, τὴν ἐδημιούργησε διὰ τοῦ ἰδικοῦ του Λόγου. Ἐὰν λοιπόν ἐρευνοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, θὰ καταστῇ φανερόν ὅτι ἡ μὲν κτίσις δὲν ὑπῆρχε πρὶν δημιουργηθῇ, οἱ δὲ ἄνθρωποι κατεργάζονται τὴν προϋπάρχουσαν ξένην ὕλην καὶ θὰ ἀποδειχθῇ τὸ ἐπιχειρημά των ἀσταθές, ἀφοῦ ὅπως εἶπαμεν ἡμποροῦν νὰ δημιουργηθοῦν καὶ ὄντα καὶ μὴ ὄντα. Ἐὰν ὁμως ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, ὀφείλουν νὰ προσθέσουν καὶ τὰ ὑπόλοιπα εἰς τὴν ἐρώτησιν καὶ μετὰ νὰ ἐρωτήσουν· ὁ ὢν Θεὸς ὑπῆρξε ποτὲ ἄνευ Λόγου; Καὶ ἀφοῦ εἶναι φῶς ὑπῆρξε ποτὲ χωρὶς λάμψιν; Ἡ, ἦταν πάντοτε Πατὴρ τοῦ Λόγου, ἢ καὶ κατ' ἄλλον

Πατὴρ τὸν Λόγον μὴ ὄντα πεποίηκεν, ἢ τὸν Λόγον ἴδιον ὄντα
 τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα ἔχει ἀεὶ σὺν αὐτῷ; ἵνα γνωσθῶσιν,
 ὅτι ὅλως περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ περιεργάζονται καὶ σοφί-
 ζεσθαι τολμῶσι. Τίς γὰρ ἀνέξεται λεγόντων αὐτῶν ἄλογόν ποτε
 5 τὸν Θεόν; Πάλιν γὰρ εἰς ταῦτόν τοις προτέροις περιπεπτώκασι,
 καίτοι φεύγειν αὐτὸ καὶ σκέπειν σπουδάσαντες τοῖς ἑαυτῶν
 σοφίσμασιν· ἀλλ' οὐ δεδύνηνται. Οὐδεῖς γὰρ ὅλως καὶ ἀκοῦσαι
 θελήσειεν ἀμφιβαλλόντων αὐτῶν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἦν ἀεὶ Πατὴρ,
 ἀλλ' ὕστερον γέγονεν, ἵνα καὶ φαντασθῶσιν ὅτι καὶ ὁ Λόγος
 10 αὐτοῦ ποτε οὐκ ἦν, πολλῶν ὄντων τῶν προειρημένων κατ' αὐ-
 τῶν ἐλέγχων, καὶ τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος· «Ἦν ὁ Λόγος»,
 τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος πάλιν· «Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δό-
 ξης», καὶ· «Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς ἐνλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.
 Ἀμήν».

15 25. Καὶ βέλτιον ἦν μὲν αὐτοὺς ἡρεμεῖν, ἐπειδὴ δὲ οὐ παύ-
 ονται, λοιπὸν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀναίσχυντον ἐρώτησιν αὐτῶν
 τοῦτο ἂν τις ἐπίσης αὐτοῖς τολμήσας ἀντερωτήσειεν, ἴσως ἐκ
 τῶν ὁμοίων ἀτοπημάτων βλέποντες ἑαυτοὺς συγκλειομένους,
 ἀναχωρήσουσι τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχης. Πολλὰ τοίνυν
 20 πρότερον ἔλεων τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, οὕτως αὐτοῖς τις
 ἀπαντήσειεν· «Ὁ ὢν Θεός, οὐκ ὢν γέγονεν, ἢ καὶ πρὶν γένηται
 ἔστιν; ὢν οὖν ἑαυτὸν ἐποίησεν, ἢ ἐξ οὐδενός ἐστι, καὶ μηδὲν
 ὢν πρότερον ἐξαίφνης αὐτὸς ἐφάνη»; Ἀτοπος ἢ τοιαύτη ἐρώτη-
 σις, καὶ ἄτοπος καὶ πλέα δυσφημίας, ἀλλ' ὁμοία γε τῆς ἐκείνων,
 25 ὁπότερον γὰρ ἂν εἴπωσι, τοῦτο μεστόν ἐστι πάσης ἀσεβείας. Εἰ

1. Ἰω. 1, 1.

2. Ἐβρ. 1, 3.

3. Ρωμ. 9, 5.

τρόπον πάλιν· ὁ Πατήρ ποὺ εἶναι ὁ ὢν ἐδημιούργησε τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος προηγουμένως δὲν ὑπῆρχεν, ἢ ἔχει πάντοτε ἐντὸς ἑαυτοῦ τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ; Ἔτσι πρέπει νὰ ἐρωτήσουν, διὰ νὰ ἀποκαλυφθοῦν ὅτι ἀποτολμοῦν νὰ πολυπραγμονοῦν καὶ νὰ σοφίζονται περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Διότι ποῖος θὰ ἡμπορέσει νὰ τοὺς ἀνεχθῇ νὰ λέγουν διὰ τὸν Θεόν, ὅτι ἦταν κάποτε ἄνευ Λόγου; Πάλιν δηλαδὴ περιέπεσαν εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην μὲ τὰς προηγουμένας, παρὰ τὸ ὅτι ἐπροσπάθησαν νὰ ἀποφύγουν τοῦτο καὶ νὰ τὸ συγκαλύψουν μὲ τὰ σοφίσματά των, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Διότι κανεὶς δὲν θὰ ἐπιθυμοῦσε ποτὲ οὔτε νὰ τοὺς ἀκούσῃ νὰ ἀμφισβητοῦν καὶ νὰ λέγουν, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἦταν πάντοτε Πατήρ, ἀλλ' ἔγινε μεταγενεστέρως, διὰ νὰ φθάσουν νὰ φανταστοῦν ὅτι καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχε. Καὶ ὅλα αὐτά, ἐνῶ ὑπάρχουν πολλοὶ ἄλλοι προγενέστεραι γινώμαι ἐναντίον αὐτῶν, διότι ὁ μὲν Ἰωάννης λέγει· «ἦν ὁ Λόγος» ¹, ὁ δὲ Παῦλος πάλιν γράφει· «αὐτὸς εἶναι ἀκτινοβολία τῆς δόξης» ², καί· «αὐτὸς εἶναι ὑπεράνω ὅλων Θεὸς εὐλογητὸς αἰωνίως. Ἀμήν» ³.

25. Καὶ θὰ ἦταν καλύτερα βεβαίως νὰ ἡρεμήσουν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν σταματοῦν, θὰ ἐτολμοῦσε πλέον κανεὶς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ ἀντιπροβάλλῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀδιάντροπον ἐρώτησίν των τὸ παρακάτω, καὶ ἴσως, βλέποντες ὅτι περισφίγγονται ἀπὸ τὰ ἴδια σφάλματα, σταματήσουν νὰ μάχωνται κατὰ τῆς ἀληθείας. Ἀφοῦ λοιπὸν θὰ ἐπαρακαλοῦσε κανεὶς πολὺ τὸν Θεὸν νὰ ἔλθῃ βοηθός, μετὰ θὰ τοὺς ἀπαντοῦσε ὡς ἑξῆς. Ὁ ὑπάρχων Θεὸς ἔγινε ἐνῶ δὲν ὑπῆρχεν, ἢ ὑπῆρχε καὶ πρὶν γίνῃ; Ἐνῶ λοιπὸν ὑπῆρχεν ἐδημιούργησε τὸν ἑαυτόν του, ἢ ἐκ τοῦ μηδενὸς προέρχεται, καί, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε προηγουμένως τίποτε, αἰφνιδίως παρουσιάσθη αὐτός; Ἡ ἐρώτησις αὐτὴ εἶναι παράλογος, ναὶ καὶ παράλογος καὶ γεμάτη βλασφημίαν· εἶναι ὅμως τοῦλάχιστον ὁμοία μὲ τὴν ἰδικὴν των, διότι ὅ,τι καὶ νὰ εἴπουν ἀπὸ τὰ δύο εἶναι γεμάτο ἀπὸ κάθε εἶδους ἀσέβειαν. Ἐὰν δὲ τὸ

δὲ τὸ οὕτως ἐρωτᾶν περὶ Θεοῦ βλάβημον καὶ πλεόν ἄσεβειας ἐστί, βλάβημον ἂν εἶη καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα ἐρωτᾶν.

Ἀποκρίνασθαι δὲ ὁμως πρὸς ἀναίρεσιν τῆς τοιαύτης αὐ-
 5 τῶν ἀλόγου καὶ μωρᾶς ἐρωτήσεως ἀναγκαῖον οὕτως. "Οτι ὢν ἐστιν αἰδίως ὁ Θεός· ὄντος οὖν αἰ τοῦ Πατρὸς, ἐστι καὶ αἰδίως καὶ τὸ τούτου ἀπαύγασμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ· καὶ πάλιν ὁ ὢν Θεός ἐξ αὐτοῦ καὶ ὄντα τὸν Λόγον ἔχει, καὶ οὔτε ὁ Λόγος ἐπιγέγονεν οὐκ ὢν πρότερον, οὔτε ὁ Πατὴρ ἄλογος ἦν ποτε. Ἦ
 10 γὰρ κατὰ τοῦ Υἱοῦ τόλμα εἰς τὸν Πατέρα τὴν βλασφημίαν ἀνάγει, εἴ γε ἔξωθεν ἐπενόησεν ἑαυτῷ Σοφίαν καὶ Λόγον καὶ Υἱόν. Ὁ γὰρ ἐὰν τούτων εἴπῃς, τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα σημαίνει, ὥσπερ εἴρηται. Ὡστε ἀσύστατος αὐτῶν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ εἰκότως, ἀρνούμενοι γὰρ τὸν Λόγον, ἄλο-
 15 γον ἔχουσι καὶ τὴν ἐρώτησιν. Ὡς γὰρ εἴ τις τὸν ἥλιον ὁρῶν πυνθάνοιτο περὶ τοῦ ἀπανγάσματος, καὶ λέγοι· ὁ ὢν τὸ μὴ ὄν πεποίηκεν, ἢ ὄν αὐτὸ πεποίηκεν; οὐ σῶφρονα ἔχειν ὁ τοιοῦτος λογισμὸν νομισθήσεται, ἀλλ' ἐμβρόντητος ἂν εἶη, ὅτι ὅλως ὃ ἐστὶν ἐκ τοῦ φωτός, τοῦτο ἔξωθεν ἐπινοεῖ καὶ περὶ τοῦτο
 20 ἐρωτᾷ πότε, καὶ ποῦ, καὶ ὅτε, καὶ εἰ πεποιήται, οὕτω καὶ ὁ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς τοιαῦτα λογιζόμενος, καὶ οὕτω πυνθανόμενος, πολλῷ μᾶλλον τὴν μανίαν μεῖζονα ἂν ἔχοι, ὅτι τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς Λόγον ἔξωθεν αὐτῷ ἐπεισάγει, καὶ τὸ φύσει γέννημα ὡς ποίημα σκιαλογῶν λέγει· Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ. Ἀκουέτω-
 25 σαν δὲ ὁμως καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν, ὅτι ὁ ὢν Πατὴρ τὸν ὄντα Υἱὸν ἐποίησεν. Ὁ γὰρ «Λόγος σὰρξ ἐγένετο», καὶ ὄντα αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ ἐποίησεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων καὶ Υἱὸν

νὰ ἐρωτᾷ κανεῖς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον περὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι βλασφημία καὶ πλήρης ἀσέβεια, θὰ ἦταν κατὰ τὸ ἴδιον τρόπον βλασφημία νὰ ἐρωτᾷ κανεῖς τέτοια πράγματα καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ.

Εἶναι ὁμως ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσωμεν κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον πρὸς ἀναίρεσιν αὐτῆς τῆς παραλόγου καὶ παιδαριώδους ἐρωτήσεώς των. Ὁ Θεὸς ὑπάρχει αἰδίως, καὶ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει πάντοτε ὁ Πατήρ, ὑπάρχει αἰδίως καὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ Λόγος αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· ὁ ὑπάρχων Θεὸς ἔχει ἐξ αὐτοῦ ὑπάρχοντα καὶ τὸν Λόγον, καὶ οὔτε ὁ Λόγος ἐδημιουργήθη μεταγενεστέρως ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε προηγουμένως, οὔτε ὁ Πατήρ ἦταν ποτὲ ἄνευ Λόγου. Ἡ θρασύτης δηλαδὴ κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀνάγει τὴν βλασφημίαν εἰς τὸν Πατέρα, καθ' ὅσον ἔτσι ὑπονοεῖται ὅτι ὁ Πατήρ ἐπενόησεν ἔξωθεν Σοφίαν καὶ Λόγον καὶ Υἱὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Διότι ὅποιο κι' ἂν εἶπη κανεῖς ἀπ' αὐτὰ σημαίνει τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα, ὅπως ἤδη ἔχει λεχθῇ. Ὡστε ἡ ἐρώτησίς των αὐτὴ εἶναι ἄστοχος, καὶ εὐλόγως, διότι μὲ τὸ νὰ ἀρνοῦνται τὸν Λόγον ἢ ἐρώτησίς των εἶναι ἄνευ λόγου. Ὅπως δηλαδὴ, ὅταν κανεῖς βλέπη τὸν ἥλιον, καὶ ἐρωτᾷ περὶ τῆς ἀνταυγείας, ἐὰν ὁ ὑπάρχων ἐδημιούργησε τὸ μὴ ὑπάρχον ἢ ἔκαμεν αὐτὸ νὰ ὑπάρχη, αὐτὸς θὰ θεωρηθῇ ὅτι δὲν ἔχει λογικὴν σκέψιν, ἀλλ' ὅτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι ξεμωραμένος, ἐπειδὴ αὐτὸ ποὺ καθ' ὁλοκληρίαν προέρχεται ἐκ τοῦ φωτὸς αὐτὸ νομίζει ὅτι προέρχεται ἔξωθεν, καὶ ἐρωτᾷ περὶ αὐτοῦ πότε καὶ ποῦ καὶ ὅταν καὶ ἐὰν ἔχη δημιουργηθῇ, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ σκέπτεται περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τέτοια πράγματα καὶ ζητᾷ νὰ πληροφορηθῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον περὶ αὐτῶν, κατὰ πολὺ περισσότερον θὰ ἔχη μεγαλυτέραν τρέλλαν, διότι τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς εἰσάγει ἔξωθεν εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸ γέννημα τῆς οὐσίας του, ὡσὰν νὰ εἶναι δημιούργημα τὸ συσκοτίζει μὲ τὸ νὰ λέγῃ, ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν νὰ γεννηθῇ. Ἄς ἀκούσουν ὁμως καὶ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημά των ὅτι ὁ ὑπάρχων Πατήρ ἐδημιούργησε τὸν ὑπάρχοντα Υἱόν. «Διότι ὁ Λόγος ἐγένεν ἄνθρωπος» ¹, καὶ ἐνῶ ἦταν Υἱὸς Θεοῦ

ἀνθρώπου, εἰ μὴ ἄρα κατὰ τὸν Σαμοσατέα μηδὲ εἶναι αὐτὸν πρὶν ἄνθρωπον γενέσθαι εἴποιεν. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην αὐτῶν ἐρώτησιν ἱκανὰ ταῦτα παρ' ἡμῶν.

26. Ὑμεῖς δέ, ὦ Ἀρειανοί, τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ῥημάτων
 5 μνημονεύοντες, εἴπατε. Ὁ ὢν τοῦ μὴ ὄντος ἔχρηζεν εἰς τὴν τῶν
 πάντων δημιουργίαν, ἢ ὄντος αὐτοῦ ἔχρηζεν; Εἰρήκατε γάρ·
 ὄργανον ἑαυτῷ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος κατεσκεύασεν, ἵνα
 δι' αὐτοῦ ποιήσῃ τὰ πάντα. Τί οὖν ἐστὶ βέλτιον τὸ χρῆζον ἢ τὸ
 τὴν χρεῖαν ἀναπληροῦν; ἢ ἀμφοτέρα τὰ ἐνδέοντα ἀλλήλων ἀνα-
 10 πληροῦσι; Τοιαῦτα γὰρ λέγοντες τοῦ κατασκευάσαντος μᾶλλον
 ἀσθένειαν δεικνύετε, εἰ μὴ καὶ μόνος ἴσχυσε δημιουργῆσαι τὰ
 πάντα, ἀλλ' ἔξωθεν ἑαυτῷ ὄργανον ἐπινοεῖ, ὥσπερ τέκτων ἢ
 ναυπηγός τις, μὴ δυνάμενος ὀτιοῦν ἐργάσασθαι χωρὶς σκεπάρνου
 καὶ πρίονος. Τί οὖν τούτου ἀσεβέστερον; Ἡ τί δεῖ διατρίβειν
 15 ὅλως ἐν τούτοις ὡς δεινοῖς, αὐταρκῶν ὄντων τῶν προειρημένων
 δεῖξαι φαντασίαν μόνον εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν;

Πρὸς δὲ τὴν ἐτέραν αὐτῶν εὐήθη πάνυ καὶ μωρὰν ἐξέτασιν,
 ἣν πρὸς τὰ γυναικάρια ποιοῦνται, οὐδὲν μὲν πάλιν οὐδὲ περὶ ταύ-
 της ἐχρῆν ἀποκρίνασθαι, ἢ τοῦτο μόνον, ὃ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν
 20 εἰρήκαμεν, ὅτι μὴ δέον τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησιν συμμετρεῖν τῇ
 τῶν ἀνθρώπων φύσει. Ἴνα δὲ ὁμῶς καὶ ἐν τούτῳ καταγνώσιν
 ἑαυτῶν, καλὸν ἐκ τῶν αὐτῶν πάλιν οὕτως αὐτοῖς ἀπαντῆσαι.
 Ὅλως εἰ περὶ Υἱοῦ πυνθάνονται γονέων, ἐνθυμείσθωσαν πόθεν

1. Πρβλ. Ἑβρ. 9, 26.

2. Ὁ Παῦλος Σαμοσατεὺς ἦταν ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας (260-268). Οὗτος ἐσυστηματοποίησε τὴν διδασκαλίαν τῶν δυναμικῶν μοναρχιανῶν, κατεδικάσθη δὲ εἰς τὴν ἑδραν του τὸ 268 κατόπιν σειρᾶς συνόδων διὰ τῶν ὁποίων κατεφάνη ἡ πλάνη τῶν δοξασιῶν του. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς αἰρέσεως αὐτῆς ὁ Χριστὸς ἦταν ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ἐγίνε δὲ Θεὸς λόγῳ τῆς μεγάλης προσωπικῆς του ἀξίας καθ' ὑπόθεσιν (διὰ τοῦτο οἱ ὁπαδοὶ των ὀνομάζονται καὶ υἰοθετισταί). Ἐτσι ὁ Παῦλος Σαμοσατεὺς ἡρνεῖτο τὸ δόγμα τῆς ἀγί-

τὸν ἔκαμε καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου ¹ εἰς τοὺς ἐσχάτους χρόνους, ἐκ-
 τὸς ἐὰν εἴπουν σύμφωνα μὲ τὸν Σαμοσατέα ², ὅτι οὐτε πρὶν
 γίνῃ ἄνθρωπος ὑπῆρχε. Καὶ διὰ τὴν πρώτην ἐρώτησίν των
 εἶναι ἄρκετὰ αὐτὰ ὡς ἀπάντησις ἐκ μέρους μας.

26. Σεῖς ὅμως, ὦ Ἀρειανοί, ἐνθυμηθεῖτε τὰ ἴδια τὰ λόγια
 σας καὶ ἀπαντήσατε· αὐτὸς ποὺ ὑπῆρχεν εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ
 ποὺ δὲν ὑπῆρχε διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν πάντων, ἢ ἐνῶ ὑπῆρ-
 χε τὸν ἐχρειάζετο; Εἶπατε δηλαδὴ ὅτι κατεσκεύασε διὰ τὸν
 ἑαυτὸν τοῦ ὄργανον τὸν Υἱόν, διὰ νὰ δημιουργήσῃ δι' αὐτοῦ
 τὰ πάντα. Ποῖον εἶναι λοιπὸν καλύτερον, αὐτὸ ποὺ ἔχει ἀνάγ-
 κην ἢ ἐκεῖνο ποὺ συμπληρώνει τὴν ἀνάγκην; Ἡ καὶ τὰ δύο
 συμπληρώνουν τὰς ἀνάγκας τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου; Μὲ τὸ νὰ λέ-
 γετε λοιπὸν τέτοια πράγματα, καταλογίζετε μᾶλλον ἀσθέ-
 νειαν τοῦ δημιουργοῦ, ὥσάν νὰ μὴ ἡμποροῦσε καὶ μόνος του νὰ
 δημιουργήσῃ τὰ πάντα, ἀλλ' ἐπινοεῖ δι' ἑαυτὸν ὄργανον ἔξω-
 θεν, ὅπως κάποιος ξυλουργὸς ἢ ναυπηγός, ὁ ὁποῖος δὲν ἡμπο-
 ρεῖ νὰ κατασκευάσῃ κάτι χωρὶς σκεπάρνι καὶ πριόνι. Τί λοιπὸν
 θὰ ἡμποροῦσε νὰ λεχθῇ ἀσεβέστερον ἀπ' αὐτό; Ἡ τί ἀνάγκη
 νὰ ἀσχολῇται κανεὶς καθόλου μὲ αὐτὰ ποὺ εἶναι φοβερά, ἀφοῦ
 εἶναι ἄρκετὰ ὅσα ἔχουν προλεχθῇ, διὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι ὅλα
 ὅσα λέγουν εἶναι φαντασία μόνον;

Εἰς τὴν ἄλλην πάλιν πολὺ ἡλιθίαν καὶ παιδαριώδη συζή-
 τησιν ποὺ κάνουν μὲ τὰς ἀνοήτους γυναῖκας δὲν ἐχρειάζετο νὰ
 ἀπαντήσῃ κανεὶς τίποτε παρὰ μόνον τσῦτο, τὸ ὁποῖον ἔχο-
 μεν εἶπει καὶ εἰς τὰ προηγούμενα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συγκρίνη
 κονεὶς τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησιν μὲ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων.
 Ἀλλὰ, διὰ νὰ κατακρίνουν καὶ διὰ τὴν περιπτῶσιν αὐτὴν τοὺς
 ἑαυτοὺς των, εἶναι καλὸν μὲ τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα πάλιν νὰ
 τοὺς ἀπαντήσουν κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Ἐὰν ὀπισωδή-
 ποτε ζητοῦν νὰ μάθουν ἀπὸ γονεῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἃς συλλογι-
 σθοῦν ἀπὸ ποῦ προέρχεται τὸ παιδί ποὺ γεννᾶται. Διότι ἂν

ας Τριάδος καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἐδέχετο ὅμως τὸν Χριστὸν ἀνώτερον τοῦ
 Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν.

ἐστὶ τὸ γεννώμενον τέκνον. Εἰ γὰρ καὶ οὐκ εἶχεν ὁ γονεὺς υἱὸν
 πρὶν γεννήσῃ, ἀλλ' ἐσχηκώς, οὐκ ἔξωθεν οὐδὲ ἀλλότριον, ἀλλ'
 ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλακτον ἔσχεν εἰκόνα,
 ὥστε τοῦτον ἐν ἐκείνῳ βλέπεσθαι, καὶ κεῖνον ἐν τούτῳ θεωρεῖσθαι.
 5 Εἰ τοίνυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων τὸν χρόνον τῶν
 γεννώντων λαμβάνουσι, διὰ τί μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ τὸ κατὰ φύ-
 σιν καὶ τὸ ἴδιον ἐνθυμοῦνται τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεάς, ἀλλὰ
 κατὰ τοὺς ὄφεις μόνον τὸ πρὸς τὸν ἰὸν ἐπιτήδειον ἐκ τῆς γῆς
 ἐκλέγονται; "Εδει δὲ πυνθανομένους αὐτοὺς γονέων καὶ λέγον-
 10 τας· οὐκ εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσῃς; προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν·
 ἐὰν δὲ σχῆς υἱόν, ἄρα γε ἔξωθεν ὥσπερ οἰκίαν, ἢ τι ἕτερον
 κτήμα ἀγοράζεις; ἵνα σοι ἀποκρίνηται· οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ
 ἐμοῦ ἐστι. Τὰ μὲν γὰρ ἔξωθεν κτήματά ἐστι καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς
 ἕτερον μετέρχεται, ὁ δὲ υἱὸς ἐξ ἐμοῦ ἐστι καὶ τῆς ἐμῆς οὐσίας
 15 ἴδιος καὶ ὁμοιος, οὐκ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἐμὲ γεγονώς, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ
 γεγεννημένος· διὸ καὶ ἐν ἐκείνῳ ὅλος εἰμί, μένων αὐτὸς ὃ εἰμι.
 Οὕτω γὰρ ἔχει, καὶ ὁ γονεὺς τῷ χρόνῳ διαφέρει, ὡς ἄνθρωπος ἐν
 χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεγονώς, ἀλλ' ἔσχεν ἂν καὶ αὐτὸς ἀεὶ σὺν-
 πάρχον τὸ τέκνον, εἰ μὴ ἡ φύσις ἐνεπόδιζε καὶ ἐκώλυε τὸ δύνα-
 20 σθαι. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Λευὶ ἔτι ἦν ἐπὶ τῇ ὁσφύϊ τοῦ προπάππου,
 πρὶν αὐτὸς γεννηθῇ καὶ ὁ πάππος γεννήσῃ. "Οταν οὖν εἰς τοῦθ'
 ἡλικίας ἔλθοι ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾗ καὶ τὸ δυνατόν ἡ φύσις παρέχει,
 εὐθὺς ἀνεμποδίστῳ τῇ φύσει πατὴρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται τοῦ ἐξ
 ἑαυτοῦ υἱοῦ.

25 27. Οὐκοῦν εἰ γονέων περὶ τέκνων ἐπύθοντο, καὶ ἔγνωσαν
 ὅτι τὰ φύσει τέκνα οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων εἰσὶν, ὁμο-

καὶ δὲν εἶχεν ὁ γονεὺς υἱὸν πρὶν γεννήσῃ, ὅμως μετὰ ποῦ ἀπέκτησεν, ὅχι βεβαίως ἔξωθεν οὔτε ξένον, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας του, εὔρεν εἰς αὐτὸν τὴν εἰκόνα του, ὥστε νὰ βλέπῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς ἐκεῖνον καὶ ἐκεῖνος νὰ θεωρῇται εἰς τὸν πατέρα. Ἐὰν λοιπὸν λαμβάνουν τὸν χρόνον τῶν γεννώντων ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα παραδείγματα, διατί δὲν σκέπτονται ἔτσι καὶ διὰ τὴν φυσικὴν σχέσιν τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ κάνουν ὅπως τὰ φίδια ποῦ διαλέγουν ἀπὸ τὴν γῆν μόνον ὅ,τι εἶναι κατάλληλον διὰ τὸ δηλητήριον; Ἐπρεπε λοιπὸν, ὅταν ἐρωτοῦν τοὺς γονεῖς καὶ λέγουν, εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσῃς; νὰ προσθέσουν καὶ νὰ εἴπουν, ἐὰν ὅμως ἀποκτήσῃς, ἄρὰ γε τὸν ἀγοράζῃς ἔξωθεν, ὅπως ἀγοράζεις τὸ σπίτι ἢ κάποιον ἄλλο κτῆμα; Ὅποτε θὰ σοῦ ἀπεκρίνετο, ὅχι ἔξωθεν, ἀλλ' ἀπὸ ἐμένα προέρχεται. Διότι τὰ μὲν κτήματα προέρχονται ἀπ' ἔξω καὶ μεταβιβάζονται ἀπὸ τὸν ἓνα εἰς τὸν ἄλλον, ὁ υἱὸς ὅμως προέρχεται ἀπὸ ἐμένα καὶ ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν μου καὶ εἶναι ὁμοιος μὲ αὐτήν, ἐπειδὴ δὲν περιῆλθεν εἰς ἐμένα ἀπὸ ἄλλον, ἀλλὰ ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ ἐμένα, διὰ τοῦτο καὶ ὅλη ἡ ὑπαρξίς μου εὐρίσκεται εἰς ἐκεῖνον, ἐνῶ ἐγὼ μένω ὁ ἴδιος ποῦ εἶμαι. Ἔτσι εἶναι λοιπὸν. Καὶ ἂν ὁ γονεὺς διαφέρῃ ἀπὸ τὸ παιδί χρονικῶς, καθὼς ὡς ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη καὶ αὐτὸς ἐν χρόνῳ, ὅμως ἔχει καὶ αὐτὸς πάντοτε τὸ παιδί συνυπάρχον, ἐκτὸς ἐὰν ἡ φύσις ἐμπόδιζε καὶ παρεκώλυε τὴν γεννητικὴν ἰκανότητα. Μάλιστα καὶ ὁ Λευὶ εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν μέσῃν τοῦ προπάππου του ¹ πρὶν ἀκόμη γεννηθῇ καὶ πρὶν ἀκόμη ὁ πάππος του γεννήσῃ. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος φθάσῃ εἰς τὴν κατάλληλον ἡλικίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ φύσις παρέχει τὴν γεννητικὴν δύναμιν, ἀμέσως ὁ ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον δὲν τὸν ἐμποδίζει ἡ φύσις, γίνεται πατήρ τοῦ υἱοῦ ποῦ γεννᾶται ἐξ αὐτοῦ.

27. Λοιπὸν ἐὰν ἐζητοῦσαν νὰ μάθουν περὶ παιδιῶν ἀπὸ γονεῖς, καὶ ἐπληροφοροῦντο, ὅτι τὰ φυσικὰ παιδιὰ δὲν προέρ-

λογείτωσαν καὶ περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὅλως ἐκ τοῦ
 Πατρὸς ἐστὶ. Καὶ περὶ τοῦ χρόνου ζητοῦντες, τὸ ἐμποδίζον τὸν
 Θεὸν λεγέτωσαν, χρηὴ γὰρ ἐξ ὧν ὡς χλευάζοντες ἐπυνθάνοντο,
 ἐκ τούτων αὐτοὺς ἀσεβοῦντας διελέγχειν. Εἰπάτωσαν τοίνυν
 5 τί τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν ἀεὶ τοῦ Υἱοῦ Πατέρα αὐτὸν εἶναι;
 Τὸ γὰρ ἐκ πατρὸς εἶναι τὸ γεννώμενον ὁμολόγηται. Ἵνα δὲ
 καὶ ὅλως τι τοιοῦτον λογισάμενοι περὶ τὸν Θεὸν καταγνώσιν
 ἑαυτῶν, ὥσπερ ἠρώτησαν γυναῖκας περὶ τῶν χρόνων, οὕτω πυν-
 θανέσθωσαν καὶ τοῦ ἡλίου περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος αὐτοῦ, καὶ
 10 τῆς πηγῆς περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς, ἵνα μάθωσιν, ὅτι καίπερ ὄντα γεν-
 νήματα ταῦτα, ἐστὶ καὶ ἀεὶ σὺν ἐκείνοις, ἐξ ὧν καὶ εἰσιν. Εἰ δὲ
 καὶ τὸ «φύσει» καὶ τὸ «ἀεὶ» οἱ τοιοῦτοι γονεῖς ἔχουσι πρὸς τὰ
 τέκνα, διὰ τί τὸν Θεὸν ἐλάττονα τῶν γεννητῶν ὑπονοοῦντες, οὐ
 φανερώτερον ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν ἐξάγουσιν; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν
 15 οὐ τολμῶσιν ἐκ φανεροῦ λέγειν, ὁμολογεῖται δὲ ὁ Υἱὸς μὴ ἔξω-
 θεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φύσει γέννημα, οὐδὲν δὲ οὐδὲ τὸ
 ἐμποδίζον ἐστὶ τὸν Θεὸν (οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ
 πλεον ἐστὶ τοῦ ἡλίου, μᾶλλον δὲ Θεός ἐστι τοῦ ἡλίου), δηλὸν
 ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀεὶ ἐστὶ συνυπάρχων ὁ Λόγος τῷ Πατρί,
 20 δι' οὗ τὰ πάντα, οὐκ ὄντα, εἰς τὸ εἶναι πεποίηκεν ὁ Πατήρ.
 Ὅτι μὲν οὖν ὁ Υἱὸς οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' αἰδιός τε καὶ ἐκ τοῦ
 Πατρὸς ἐστὶ, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δείκνυσι, καὶ ἡ ἐρώτησις δὲ
 τῶν αἵρετικῶν πρὸς τοὺς γονεάς διελέγχει τὴν κακόνοιαν αὐτῶν.
 Ἐγνώσαν γὰρ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ λοιπὸν καὶ περὶ τῶν χρόνων
 25 ἡσχύνθησαν.

28. Ὅτι δὲ οὐ δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ γέννησιν παραβάλλειν τῇ
 τῶν ἀνθρώπων φύσει, καὶ νομίζειν μέρος εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν
 Υἱὸν αὐτοῦ, ἢ ὅλως τι πάθος σημαίνειν τὴν γέννησιν, φθάσαντες

χονται ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων, ὅς παραδεχθοῦν καὶ περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὅτι προέρχεται καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ὅταν συζητοῦν περὶ τοῦ χρόνου, ὅς ἀναφέρουν τί εἶναι αὐτὸ ποῦ ἐμποδίζει τὸν Θεόν, διότι πρέπει ἐξ ὧν ἐζη-
 τῶσαν νὰ μάθουν μὲ χλευαστικὸν τρόπον, ἐξ αὐτῶν νὰ ἀπο-
 δείξῃ κανεὶς εἰς αὐτοὺς ὅτι εἶναι ἀσεβεῖς. Ἄς εἴπουν λοιπόν, τί
 εἶναι αὐτὸ ποῦ ἡμπόδιζε τὸν Θεὸν νὰ εἶναι πάντοτε Πατὴρ τοῦ
 Υἱοῦ; Διότι ἔχει γίνεῖ παραδεκτόν, ὅτι αὐτὸ ποῦ γεννᾶται
 προέρχεται ἐκ πατρὸς. Ὅπως λοιπὸν ἠρώτησαν τὰς γυναῖκας
 περὶ τῶν χρόνων, ἔτσι ὅς ἐρωτήσουν καὶ τὸν ἥλιον περὶ τῆς
 ἀκτινοβολίας του καὶ τὴν πηγὴν περὶ τοῦ ὕδατος αὐτῆς, διὰ
 νὰ εὔρουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἐκτεθειμένους, ὅταν σκέπτωνται
 κάτι τέτοιο διὰ τὸν Θεόν, καὶ διὰ νὰ πληροφορηθοῦν ὅτι, ἂν καὶ
 ὅλα αὐτὰ εἶναι γεννήματα, ὅμως πάντοτε συνυπάρχουν μὲ
 ἐκεῖνα ἐκ τῶν ὁποίων προέρχονται. Ἄν ὅμως οἱ γονεῖς ἔχουν
 καὶ τὴν φυσικὴν συγγένειαν πρὸς τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἔχουν πάν-
 τοτε μέσα τους, πῶς, ἀφοῦ θεωροῦν τὸν Θεὸν κατώτερον τῶν
 δημιουργημάτων, δὲν δείχνουν πιὸ φανερά τὴν ἀσέβειάν των;
 Ἐὰν ὅμως δὲν τολμοῦ, νὰ εἴπουν τοῦτο φανερά, καὶ ὁ Υἱὸς
 πιστεύεται ὅτι δὲν προέρχεται ἔξωθεν, ἀλλ' εἶναι γέννημα ἐκ
 τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, οὐδὲν δὲ ὑπάρχει ποῦ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν
 Θεόν (διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὡσὰν ἄνθρωπος, ἀλλ' εἶναι καὶ ἀπὸ
 τὸν ἥλιον παραπάνω, μᾶλλον δὲ εἶναι Θεὸς τοῦ ἡλίου), εἶναι
 φανερόν ὅτι ὁ Λόγος προέρχεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ συνυπάρχει
 πάντοτε μὲ αὐτόν, δι' αὐτοῦ δὲ ὁ Πατὴρ ἔφερε τὰ πάντα εἰς τὴν
 ὑπαρξιν, ἐνῶ προηγουμένως δὲν ὑπῆρχαν. Ὅτι λοιπὸν ὁ Υἱὸς
 δὲν προέρχεται ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα, ἀλλὰ εἶναι αἰδῖος καὶ προέρ-
 χεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, δείχνει καὶ τὸ ἴδιο τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ
 ἡ ἐρώτησις πρὸς τοὺς γονεῖς ἐξελέγχει τὴν πονηρίαν των. Ἐ-
 μαθαν λοιπὸν τί σημαίνει τὸ κατὰ φύσιν, ἐπομένως κατετρο-
 πώθησαν καὶ εἰς τοὺς ἰσχυρισμούς των περὶ τῶν χρόνων.

28. Τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραβάλλῃ κανεὶς τὴν γέν-
 νησιν τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ νομίζῃ ὅτι
 ὁ Υἱὸς εἶναι μέρος αὐτοῦ, ἢ ὅτι ἡ γέννησις σημαίνει κάποιαν

μὲν εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ νῦν δὲ τὰ αὐτὰ φαμεν· οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός. Ἀνθρωποὶ μὲν γὰρ παθητικῶς γεννῶσι, ρευστὴν ἔχοντες τὴν φύσιν, καὶ χρόνους ἀναμένοντες διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως, ἐπὶ δὲ Θεοῦ τοῦτο λέγειν
 5 οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ ἐκ μερῶν συγκείμενός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθὴς ὢν καὶ ἀπλοῦς, ἀπαθῶς καὶ ἀμερίστως τοῦ Υἱοῦ Πατρός ἐστι, καὶ τούτου πάλιν μέγα τεκμήριον καὶ ἀπόδειξις ἐκ τῶν θείων Γραφῶν. Ὁ Λόγος γὰρ τοῦ Θεοῦ Υἱός ἐστιν αὐτοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς Λόγος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Σοφία, Λόγος δὲ καὶ
 10 Σοφία οὔτε κτίσμα οὔτε μέρος ἐστὶ τούτου, οὐ καὶ ἔστι Λόγος, οὔτε κατὰ πάθος ἐστὶ γέννημα. Ἀμφότερα γοῦν ἡ Γραφή συνάπτουσα, Υἱὸν μὲν ἔφησεν, ἵνα τὸ φύσει καὶ ἀληθινὸν τῆς οὐσίας γέννημα εὐαγγελίσσεται· ἵνα δὲ μή τις ἀνθρώπινον ὑπολάβοι τὸ γέννημα, πάλιν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων, Λό-
 15 γον αὐτὸν εἶναι καὶ Σοφίαν καὶ ἀπαύγασμά φησιν. Ἐκ γὰρ τούτου καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως καὶ τὸ αἰδίων καὶ τῷ Θεῷ πρόπον λογίζομεθα. Ποῖον οὖν πάθος, ἢ ποῖον μέρος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία καὶ τὸ ἀπαύγασμα; Καὶ τοῦτο δυνατόν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄφρονας μαθεῖν.

20 Ὡς γὰρ γυναικῶν ἐπύθοντο περὶ υἱοῦ, οὕτω καὶ ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν περὶ τοῦ λόγου, ἵνα μάθωσιν ὅτι οὔτε πάθος αὐτῶν, οὔτε μέρος ἐστὶ τοῦ νοῦ τούτων ὁ λόγος ὃν προφέρονται. Εἰ δὲ τῶν ἀνθρώπων, καίτοι παθητῶν ὄντων καὶ μεριστῶν ὄντων, τοιοῦτος ὁ λόγος, διὰ τί περὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀμερί-
 25 στοῦ Θεοῦ πάθη καὶ μέρη λογίζονται, ἵνα, τοῦτο προσποιούμενοι δῆθεν εὐλαβεῖσθαι, ἀρνήσωνται τὴν ἀληθῆ καὶ φύσει γέννησιν τοῦ Υἱοῦ; Καὶ ὅτι μὲν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννημα οὐκ ἔστι πάθος, ἱκανῶς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται, δέδεικται δὲ καὶ

ἀλλοιώσιν, ἤδη ὠμίλησαμεν περὶ ὧλων αὐτῶν εἰς τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ καὶ τώρα θὰ ἐπαναλάβωμεν τὰ ἴδια. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Οἱ ἄνθρωποι δηλαδὴ γεννοῦν ὑποκείμενοι εἰς κάποιαν ἀλλοίωσιν, διότι δὲν ἔχουν σταθερὰν φύσιν, καὶ διότι περιμένουν τὸν κατάλληλον χρόνον, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς φύσεώς των. Διὰ τὸν Θεὸν ὁμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λέγωμεν τοῦτο. Διότι ὁ Θεὸς δὲν συνίσταται ἀπὸ διάφορα κομμάτια, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀπλοῦς, εἶναι Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ χωρὶς νὰ ὑφίσταται ἀλλοίωσιν ἢ διαίρεσιν. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου πάλιν ὑπάρχει μέγα ἐπιχέρισμα καὶ ἀπόδειξις ἐκ τῶν θείων Γραφῶν. Ὁ Λόγος δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι Υἱὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς. Λόγος δὲ καὶ Σοφία οὔτε κτίσμα εἶναι οὔτε μέρος αὐτοῦ τοῦ τσι τοῦ ὁποίου εἶναι Λόγος, οὔτε καὶ γέννημα εἶναι τούτου, τὸ ὅποιον νὰ ἐπέφερον εἰς αὐτὸν ἀλλοίωσιν. Καὶ τὰ δύο λοιπὸν αὐτὰ τὰ συνέδεσεν ἡ Γραφή καὶ τὸν ὠνόμασεν Υἱόν, διὰ νὰ κηρύξῃ αὐτὸν φυσικὸν καὶ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας. Διὰ νὰ μὴ θεωρήσῃ ὁμως πάλιν κανεὶς ὅτι τὸ γέννημα εἶναι ἀνθρώπινον, ἐννοῶν ἔτσι πάλιν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, διὰ τοῦτο λέγει ἡ Γραφή ὅτι εἶναι Λόγος καὶ Σοφία καὶ ἀπαύγασμα. Ἐτσι λοιπὸν ἐννοοῦμεν καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως καὶ τὸ αἰδίου καὶ τὸ ἀρμόζον εἰς τὸν Θεόν. Τί ἀλλοίωσις λοιπὸν ἢ τί κομμάτι τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία καὶ τὸ ἀπαύγασμα; Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ καταλάβουν ἀκόμη καὶ οἱ παράφρονες.

Ὅπως δηλαδὴ ἐζητοῦσαν νὰ μάθουν περὶ υἱοῦ ἀπὸ τὰς γυναῖκας, ἔτσι πρέπει νὰ ἐρωτοῦν καὶ τοὺς ἄνδρας διὰ τὸν λόγον διὰ νὰ πληροφορηθοῦν ὅτι ὁ λόγος, τὸν ὅποιον προφέρουν, δὲν εἶναι οὔτε ἀλλοίωσις αὐτῶν οὔτε κομμάτι τοῦ νοῦ των. Ἐὰν δὲ ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων εἶναι τέτοιος, ἂν καὶ αὐτοὶ ὑπόκεινται εἰς ἀλλοίωσιν καὶ μερισμόν, διατί σκέπτονται περὶ ἀλλοιώσεων καὶ μερῶν τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀμερίστου Θεοῦ, διὰ νὰ φθάσουν ἔτσι νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἀληθινὴν καὶ φυσικὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸ νὰ προσποιοῦνται δῆθεν ὅτι σέβονται τὸν Θεόν; Καὶ ὅτι τὸ γέννημα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πάθος, ἔχει

ἰδίᾳ νῦν ὁ Λόγος οὐ κατὰ πάθος γεννώμενος. Ἀκουέτωσαν δὲ
καὶ περὶ τῆς Σοφίας τὰ αὐτά· οὐκ ἔστιν ὥς ἄνθρωπος ὁ Θεός,
μὴ ἀνθρώπινον φανταζέσθωσαν καὶ ἐν τούτῳ περὶ αὐτοῦ. Καὶ
γὰρ τῶν ἀνθρώπων πάλιν δεκτικῶν σοφίας γεγονότων, ὁ Θεός
5 οὐδενὸς μετέχων, αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ Σοφίας Πατὴρ ἔστιν, ἧς οἱ
μετέχοντες εἰώθασι σοφοὶ καλεῖσθαι, καὶ ἔστι καὶ αὐτὴ ἡ Σο-
φία οὐ πάθος, οὐδὲ μέρος, ἀλλὰ γέννημα ἴδιον τοῦ πατρὸς. Διὰ
τοῦτο ἀεὶ Πατὴρ, καὶ οὐκ ἐπιγέγονε τῷ Θεῷ τὸ πατήρ, ἵνα
μὴ καὶ τρεπτὸς εἶναι νομισθῇ. Εἰ γὰρ καλὸν τὸ εἶναι αὐτὸν Πα-
10 τέρα, οὐκ ἀεὶ δὲ ἦν Πατὴρ, οὐκ ἀεὶ ἅρα τὸ καλὸν ἦν ἐν αὐτῷ.

29. «Ἄλλ' ἰδοὺ», φασί, «καὶ ἀεὶ ποιητὴς ἔστιν ὁ Θεός,
καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν αὐτῷ τοῦ δημιουργεῖν ἡ δύναμις. Ἄρ' οὖν,
ἐπειδὴ δημιουργός ἐστιν, αἰδία ἔστι καὶ τὰ ποιήματα καὶ οὐ
θέμις εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι»; Ἀφρονες
15 οἱ Ἀρειανοί, τί γὰρ ὅμοιον υἱὸς καὶ ποίημα, ἵνα τὰ ἐπὶ τοῦ πα-
τρὸς ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργῶν εἴπωσι; Πῶς δέ, τοσαύτης
διαφορᾶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δειχθείσης γεννήματος καὶ ποιήμα-
τος, ἐμμένονσι τῇ ἀμαθίᾳ; Πάλιν οὖν τὸ αὐτὸ λεκτέον. Τὸ ποίη-
μα ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντός ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ δὲ υἱὸς ἴδιον
20 τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι, διὸ καὶ τὸ μὲν ποίημα οὐκ ἀνάγκη ἀεὶ
εἶναι, ὅτε γὰρ βούλεται ὁ δημιουργὸς ἐργάζεται, τὸ δὲ γέννημα
οὐ βουλήσει ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐστὶν ιδιότης. Καὶ
ποιητὴς μὲν ἂν εἴη καὶ λέγοιτο, καθ' ὅσον μὴπω ἦ τὰ ἔργα, πατήρ δὲ
οὐκ ἂν λεχθείη οὐδ' ἂν εἴη μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. Ἐὰν δὲ περι-
25 ἐργάζωνται διὰ τί ὁ Θεός, ἀεὶ δυνάμενος ποιεῖν, οὐκ ἀεὶ ποιεῖ,

ἀρκούντως ἀποδειχθῇ εἰς τὰ προηγούμενα, ἰδιαιτέρως δὲ ἀπεδείχθη καὶ τώρα, ὅτι ὁ Λόγος δὲν γεννᾶται παθητικῶς. Ἐὰς ἀκούσουν ὁμῶς τὰ ἴδια καὶ περὶ τῆς σοφίας. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἐὰς μὴ διανοοῦνται λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου κάτι ἀνθρώπινον περὶ αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι ἐδημιουργήθησαν μὲ τὴν ἱκανότητα νὰ δέχωνται σοφίαν, ὁ Θεὸς ὁμῶς ἐπειδὴ δὲν μετέχει εἰς οὐδέν, ὁ ἴδιος εἶναι πατὴρ τῆς σοφίας του, οἱ μετέχοντες δὲ εἰς αὐτὴν τὴν σοφίαν ἐπεκράτησε νὰ λέγωνται καὶ αὐτοὶ σοφοί. Καὶ δὲν εἶναι αὕτη ἡ σοφία οὔτε πάθος οὔτε κομμάτι, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα τοῦ Πατρός. Διὰ τοῦτο εἶναι πάντοτε Πατὴρ καὶ δὲν προσετέθη ἀργότερα εἰς τὸν Θεὸν τὸ πατήρ, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι ὑπόκειται εἰς μεταβολήν. Διότι ἐὰν εἶναι καλὸν νὰ εἶναι ὁ Θεὸς Πατήρ, ἀλλὰ δὲν ἦταν πάντοτε πατήρ, ἐπομένως δὲν ὑπῆρχε πάντοτε τὸ καλὸν εἰς τὸν Θεόν.

29. «Ἄλλὰ, λέγουν, ἰδοὺ ὁ Θεὸς εἶναι πάντοτε δημιουργός, καὶ δὲν προσετέθη ἀργότερα εἰς αὐτὸν ἡ δημιουργικὴ δύναμις. Μήπως λοιπὸν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργός, εἶναι αἰδία καὶ τὰ δημιουργήματά του καὶ δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ λέγωμεν καὶ δι' αὐτὰ ὅτι δὲν ὑπῆρχαν πρὶν δημιουργηθοῦν»; Ἀνόητοι εἶναι οἱ Ἀρειανοί, διότι ποία ὁμοιότης ὑπάρχει μεταξύ υἱοῦ καὶ δημιουργήματος, διὰ νὰ εἴπουν διὰ τὰ δημιουργήματα ὅσα λέγουν περὶ τοῦ Πατρός; Πῶς δέ, ἐνῶ ἀπεδείχθη εἰς τὰ προηγούμενα πόσον μεγάλη εἶναι ἡ διαφορὰ μετὰ τὸ γέννηματος καὶ δημιουργήματος, αὐτοὶ παραμένουν εἰς τὴν ἀμάθειαν; Πάλιν λοιπὸν πρέπει νὰ λεχθῇ τὸ ἴδιον. Τὸ δημιούργημα εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ δημιουργοῦ, ὅπως ἔχει λεχθῇ, ἐνῶ ὁ υἱὸς εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν δημιούργημα δὲν ὑπάρχει πάντοτε κατ' ἀνάγκην, διότι ὁ δημιουργὸς τὸ κατασκευάζει ὅταν θέλῃ, τὸ δὲ γέννημα δὲν εἶναι προϊόν τῆς θελήσεως, ἀλλὰ ιδιότης τῆς οὐσίας. Καὶ θὰ ἦταν δυνατόν νὰ εἶναι κάποιος κατασκευαστὴς ἀκόμη κι' ἂν δὲν ὑπάρχουν τὰ δημιουργήματά του, πατήρ ὁμῶς δὲν ἡμπορεῖ οὔτε νὰ εἶναι οὔτε νὰ ὀνομασθῇ, ἐὰν δὲν ὑπάρχη υἱός. Καὶ ἐὰν ἔχουν τὴν περιέρ-

μαινομένων μὲν καὶ αὕτη ἡ τόλμα· «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;». Ἡ πῶς ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ κεραμεῖ· «Τί με οὕτως ἐποίησας»;

Ἴνα δέ, κἂν ἀμυδρόν τινα λογισμόν εὐρόντες, μὴ σιωπή-
 5 σωμεν, ἀκουέτωσαν· Ὅτι, εἰ καὶ τῷ Θεῷ δυνατόν ἀεὶ ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠδύνατο τὰ γενητὰ αἰδία εἶναι, ἐξ οὐκ ὄντων γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται. Τὰ δὲ οὐκ ὄντα πρὶν γένηται πῶς ἠδύνατο συνυπάρχειν τῷ ἀεὶ ὄντι Θεῷ; Διὸ καὶ πρὸς τὸ λυσιτελὲς αὐ-
 τῶν ἀφορῶν ὁ Θεός, ὅτε εἶδεν ὅτι δύναται γενόμενα διαμένειν,
 10 τότε καὶ πεποίηκε πάντα. Καὶ ὥσπερ δυνάμενος καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ, ἢ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Μωϋσέως ἀποστεῖλαι τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, οὐκ ἀπέστειλεν εἰ μὴ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, τοῦτο γὰρ εἶδε λυσιτελεῖν πάσῃ τῇ κτίσει, οὕτω καὶ τὰ γενητὰ, ὅτε ἠθέλησε καὶ λυσιτελὲς ἦν αὐτοῖς, ἐποίησεν. Ὁ δέ γε Υἱός, οὐκ
 15 ὢν ποίημα, ἀλλ' ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀεὶ ἔστιν, ἀεὶ γὰρ ὢντος τοῦ Πατρὸς, ἀεὶ εἶναι δεῖ καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία. Καὶ τὰ μὲν κτί-
 σματα κἂν μηδέπω ὑπάρχει, οὐκ ἐλαττοῖ τὸν ποιητήν, ἔχει γὰρ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν, ὅτε βούλεται, τὸ δὲ γέννημα, ἐὰν
 20 μὴ ἀεὶ συνῇ τῷ Πατρί, ἐλάττωμα τῆς τελειότητος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστίν. Ὅθεν τὰ μὲν ποιήματα, ὅτε ἠθέλησεν, ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, ὁ δὲ Υἱός ἀεὶ ἔστιν ἴδιον γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας.

1. Ρωμ. 11, 34· Πρβλ. Ἑσ. 40, 13.

2. Ρωμ. 9, 20.

γειαν διατί ὁ Θεός, ἐνῶ ἡμπορεῖ πάντοτε νὰ δημιουργῇ, ὅμως δὲν δημιουργεῖ πάντοτε, πρέπει νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ θρασύτης αὐτῇ ἀνήκει εἰς τοὺς παράφρονas· «διότι ποῖος ἐγνώρισε τὴν σκέψιν τοῦ Κυρίου, ἢ ποῖος ἐγινε σύμβουλός του;» ¹. Ἡ πῶς ἡμπορεῖ τὸ κεραμίδι νὰ εἴπη εἰς τὸν κεραμοποιόν· «διατί μέ ἐδημιούργησες ἔτσι;» ².

Ἀλλά, διὰ νὰ μὴ σταματήσωμεν νὰ ὁμιλῶμεν, ἀκόμη καὶ ἂν εὗρωμεν εἰς τὴν σκέψιν των ἐλάχιστον ἵχνος ὀρθότητος, ἃς ἀκούσουν καὶ τοῦτο, ὅτι ἂν καὶ εἶναι δυνατόν εἰς τὸν Θεόν νὰ δημιουργῇ πάντοτε, ὅμως δὲν ἦταν δυνατόν νὰ εἶναι αἰδία τὰ δημιουργήματα, διότι αὐτὰ προέρχονται ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ δὲν ὑπῆρχαν πρὶν δημιουργηθῶν. Πῶς λοιπὸν ἡμποροῦν νὰ συνυπάρχουν μὲ τὸν πάντοτε ὑπάρχοντα Θεὸν αὐτὰ πού δὲν ὑπῆρχαν πρὶν δημιουργηθῶν; Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἀπέβλεπεν εἰς τὸ συμφέρον αὐτῶν, ἐδημιούργησε τὰ πάντα τότε, ὅταν εἶδεν ὅτι ἡμποροῦν νὰ παραμείνουν, ἐὰν δημιουργηθῶν. Καὶ ὅπως, ἐνῶ ἡμποροῦσεν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ὀρχὴν ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ἢ ἐπὶ τοῦ Νῶε ἢ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως νὰ ἀποστείλῃ τὸν Λόγον αὐτοῦ, ὅμως δὲν τὸν ἀπέστειλε, παρὰ μόνον εἰς τοὺς ἐσχάτους χρόνους, διότι τοῦτο ἔβλεπεν ὅτι συνέφερον εἰς ὅλην τὴν κτίσιν, ἔτσι ἐδημιούργησε καὶ τὰ δημιουργήματα, ὅταν ἠθέλησε καὶ ἦταν δι' αὐτὰ συμφέρον. Ὁ Υἱὸς ὅμως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δημιούργημα, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρός, ὑπάρχει πάντοτε, διότι ἀφοῦ ὑπάρχει πάντοτε ὁ Πατήρ, πρέπει πάντοτε νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν του, τοῦτο δὲ εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν κτίσματα, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπάρξουν ποτέ, δὲν μειώνουν τὸν δημιουργόν, διότι αὐτὸς ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ δημιουργήσῃ ὅταν θέλῃ, ἐὰν ὅμως τὸ γέννημα δὲν συνυπάρχῃ πάντοτε εἰς τὸν Πατέρα, τοῦτο ἀποτελεῖ μείωσιν τῆς τελειότητος τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὰ μὲν δημιουργήματα ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου, ὅταν αὐτὸς ἠθέλησεν, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι πάντοτε γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός.

30. Ταῦτα τοὺς μὲν πιστοὺς εὐφραίνει, τοὺς δὲ αἵρετικοὺς
 λυπεῖ βλέποντας ἀναιρουμένην αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, καὶ γὰρ
 κἀκεῖνη πάλιν αὐτῶν ἡ ἐρώτησις ἐν τῷ λέγειν· Ἐν τὸ ἀγέννη-
 τον, ἢ δύο; οὐκ ὀρθὴν αὐτῶν δείκνυσι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὑπο-
 5 πτον καὶ δόλον μεστήν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τιμῇ τοῦ Πατρὸς οὕτως ἐρω-
 τῶσιν, ἀλλ' ἐπὶ ἀτιμίᾳ τοῦ Λόγου. Ἄν γοῦν τις, ἀγνοῶν τὴν
 παρουργίαν αὐτῶν, ἀποκρίνηται· ἐν τὸ ἀγέννητον, εὐθὺς τὸν
 ἑαυτῶν ἰὸν ἐξεμοῦσι λέγοντες· «Οὐκοῦν ὁ Υἱὸς τῶν γεννητῶν
 ἐστί, καὶ καλῶς εἰρήκαμεν, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι». Πάντα γὰρ
 10 φυρῶσι καὶ κνκῶσιν, ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Πατρὸς καὶ τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων τοῖς ποιήμασι συναριθμή-
 σωσι.

Πρῶτον μὲν οὖν καὶ κατὰ τοῦτο καταγνώσεώς εἰσιν
 ἄξιοι, ὅτι μεμφόμενοι τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις
 15 ὡς ἀγράφοις χρησαμένοις λέξεσι, καίτοι μὴ δυσφήμοις, ἀλλ'
 ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἀσεβείας αὐτῶν κειμέναις, ἠὲτομόλησαν εἰς
 τὴν αὐτὴν αἰτίαν αὐτοὶ ἐξ ἀγράφων φθεγγόμενοι καὶ ἐπινοοῦντες
 λουδορίας κατὰ τοῦ Κυρίου, «μὴ γινώσκοντες μήτε ἃ λέγουσι,
 μήτε περὶ τίνων διαβεβαίωνται». Ἐρωτησάτωσαν γοῦν Ἐλ-
 20 ληνας, παρ' ὧν ἤκουσαν (οὐ γὰρ τῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐκείνων
 ἐστὶν εὖρεμα), ἵνα ἀκούσαντες πόσα σημανόμενα ἡ λέξις ἔχει,
 μάθωσιν ὅτι οὐδὲ περὶ ὧν λέγουσιν ἐπίστανται καλῶς ἐρωτᾶν.
 Κἀγὼ γὰρ δι' αὐτοὺς ἐπυθόμην λέγεσθαι ἀγέννητον τὸ μηδέπω
 μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, ὡς τὸ ξύλον τὸ μήπω μὲν
 25 γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι σκάφος. Καὶ αἰθὺς ἀγέννητον
 λέγεσθαι τὸ μήτε γενόμενον, μήτε δυνάμενον γενέσθαι ποτέ, ὡς
 τὸ τρίγωνον τετράγωνον καὶ ὁ ἄρτιος ἀριθμὸς περιττός. Οὔτε

1. Οἱ 318 πατέρες, οἱ ὅποιοι συνεκρότησαν τὴν Α' οἰκουμενικὴν σύνοδον
 εἰς τὴν Νίκαιαν, ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν.

2. Α' Τιμ. 1, 7.

30. Αὐτὰ τοὺς μὲν πιστοὺς χαροποιοῦν, τοὺς δὲ αἵρετικούς, ποὺ βλέπουν νὰ ἀνατρέπεται ἡ αἵρεσίς των, στενοχωροῦν, διότι καὶ ἐκείνη πάλιν ἡ ἐρώτησις ποὺ κάνουν ὅταν λέγουν, «ἐν τὸ ἀγέννητον ἢ δύο»; ἀποδεικνύει ὅτι ἡ σκέψις των δὲν εἶναι ὀρθή, ἀλλ' ὑποπτος καὶ γεμάτη ἀπὸ πονηρίαν. Δὲν ἐρωτοῦν δηλαδὴ ἔτσι διὰ νὰ τιμήσουν τὸν Πατέρα, ἀλλὰ διὰ νὰ δυσφημήσουν τὸν Λόγον. Ἄν λοιπὸν κανεῖς, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὴν πονηρίαν των, ἀπαντήσῃ ὅτι ἓνα εἶναι τὸ ἀγέννητον, ἀμέσως αὐτοὶ ἐξακοντίζουσιν τὸ δηλητηριὸν των καὶ λέγουν· «λοιπὸν ὁ Υἱὸς ἀνήκει εἰς τὰ δημιουργήματα καὶ ἐπομένως καλῶς εἴπαμεν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν δημιουργηθῇ». Ὅλα δηλαδὴ τὰ ἀνακατεύουν καὶ τὰ ἀναταράσσουν μὲ μόνον σκοπὸν νὰ διαχωρίσουν τὸν Λόγον ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ νὰ συγκαταριθμήσουν τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων μεταξὺ τῶν δημιουργημάτων.

Κατ' ἀρχὴν λοιπὸν εἶναι ἀξιοκατάκριτοι καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι, ἐνῶ κατηγοροῦν τοὺς ἐπισκόπους οἱ ὅποιοι συνῆλθαν εἰς τὴν Νίκαιαν ¹ ὅτι ἐχρησιμοποίησαν κείμενα μὴ προερχόμενα ἐκ τῆς Γραφῆς, πάντως ὄχι βλάβη, ἀλλὰ συντεταγμένα μὲ σκοπὸν τὴν ἀναίρεσιν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ἔπασαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ ἴδιο παράπτωμα, ἀφοῦ ἐπιχειρηματολογοῦν ἐκ κειμένων ἔξω τῆς Γραφῆς καὶ ἐπινοοῦν ὕβρεις κατὰ τοῦ Κυρίου, «χωρὶς νὰ ἔχουν ἐπίγνωσιν μήτε δι' αὐτὰ ποὺ λέγουν μήτε δι' αὐτὰ ποὺ ἰσχυρίζονται»². Ἄς ἐρωτήσουν λοιπὸν τοὺς εἰδωλολάτραις, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἤκουσαν ὅσα λέγουν (διότι δὲν εἶναι τῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐκείνων ἐφεύρημα), διὰ νὰ ἀκούσουν ἀπ' αὐτοὺς πόσας σημασίας ἔχει ἡ λέξις καὶ νὰ πληροφορηθοῦν ἔτσι ὅτι δὲν ξέρουν νὰ ἐρωτήσουν ὀρθῶς οὔτε δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἰσχυρίζονται. Καὶ ἐγὼ λοιπὸν ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἠρώτησα καὶ ἔμαθα ὅτι ἀγέννητον λέγεται ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει γίνεῖ βέβαια ποτέ, ἢ μπορεῖ ὅμως νὰ γίνῃ, ὅπως τὸ ξύλον ποὺ δὲν ἔχει γίνῃ βέβαια ἀκόμη, ἢ μπορεῖ ὅμως νὰ γίνῃ πλοῖον. Καὶ πάλιν, ἀγέννητον λέγεται αὐτὸ ποὺ οὔτε ἔγινεν οὔτε ἢ μπορεῖ νὰ γίνῃ ποτέ, ὅπως τὸ τρίγωνον νὰ γίνῃ τετράγωνον καὶ ὁ ἄρτιος ἀριθμὸς νὰ γίνῃ περιττός. Οὔτε δηλαδὴ τὸ τρίγωνον ἔχει γί-

γὰρ τὸ τρίγωνον γέγονέ ποτε τετράγωνον, οὔτε γένοιτ' ἂν ποτε, ἀλλ' οὔτε ὁ ἄρτιος γέγονέ ποτε περιττός, οὔτε γένοιτ' ἂν ποτε περιττός. Λέγεται δὲ πάλιν ἀγέννητον τὸ ὑπάρχον μὲν, μὴ γεννηθὲν δὲ ἔκ τινος, μηδὲ ὅλως ἔχον ἑαυτοῦ τινα πατέρα. Προσέθηκε δὲ καὶ ὁ πανοῦργος σοφιστῆς Ἀστέριος, ὁ καὶ τῆς αἰρέσεως συνήγορος, ἐν τῷ ἰδίῳ Συνταγματίῳ λέγων, ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθέν, ἀλλ' αἰεὶ ὄν. Κατὰ ποῖον οὖν σημαινόμενον νοοῦσι τὸ ἀγέννητον ἔδει προστιθέντας αὐτοὺς ἐρωτᾶν, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ὀρθῶς ἀποκρίνηται.

31. Εἰ δὲ νομίζουσι καλῶς ἐρωτᾶν ἐν τῷ λέγειν· «Ἐν τὸ ἀγέννητον ἢ δύο; ἀκούσονται πρῶτον μὲν, ὥς ἀμαθεῖς, πολλά τε εἶναι καὶ οὐδέν, πλεῖστα μὲν τὰ δυνάμενα γενέσθαι, οὐδὲν δὲ τὸ μὴ δυνάμενον, ὥσπερ εἴρηται. Εἰ δέ, ὥς Ἀστερίῳ ἤρесе, τὸ μὴ ποῖημα ἀλλ' αἰεὶ ὄν, ἀγέννητον εἶναι, οὕτως ἐρωτῶσιν, ἀκουέτωσαν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς οὕτω κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν ἀγέννητος ἂν λεχθεῖη. Οὔτε γὰρ τῶν γεννητῶν οὔτε ποίημά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ αἰδίως σύνεστι τῷ Πατρί, ὥσπερ καὶ ἡδὴ δέδεικται, κἂν πολλάκις μεταβάλλωνται, ἵνα μόνον κατὰ τοῦ Κυρίου λέγωσιν· Ἐξ οὐκ ὄντων ἐστί, καί, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι. Πάντων δὴ οὖν ἐκπίπτοντες, εἰ καὶ ἐκεῖνο θελήσωσι λοιπὸν ἐρωτᾶν κατὰ τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γεννηθὲν ἔκ τινος, μήτε ἔχον ἑαυτοῦ πατέρα ἀκούσονται μὲν καὶ παρ' ἡμῶν τὸν οὕτω σημαινόμενον ἕνα καὶ μόνον ἀγέννητον εἶναι τὸν Πατέρα, οὐδὲν δὲ πλέον ἔξουσιν ἐκ τοῦ τοιαῦτα ἀκοῦειν αὐτούς. Οὐδὲ

1. Καὶ οὗτος ἦταν μαθητὴς τοῦ Λουκιανοῦ, ὅπως καὶ ὁ Ἀρείος καὶ ὁ ἀνωτέρω ἀναφερόμενος Εὐσέβιος Νικομηδείας. Διὰ τοῦτο ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς τὴν ἀρειανικὴν διδασκαλίαν ὑπὲρ τῆς ὁποίας συνέταξε τὸ Συνταγμάτιον. Ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ ἀρειανισμοῦ διὰ συνεχῶν προπαγανδιστικῶν ταξιδίων.

νει ποτέ τετράγωνον, οὔτε καὶ θὰ ἦταν ποτέ δυνατόν νὰ γίνη, ἀλλ' οὔτε ὁ ἄρτιος ἀριθμὸς ἔχει γίνει ποτέ περιττός, οὔτε καὶ θὰ ἦταν ποτέ δυνατόν νὰ γίνη. Λέγεται πάλιν ἀγέννητον αὐτὸ πού ὑπάρχει μὲν, δὲν ἐδημιουργήθη ὁμως ἀπὸ κάποιον, οὔτε καὶ εἶχε ποτέ κάποιον πατέρα. Προσέθεσε δὲ καὶ ὁ παμπόνηρος σοφιστὴς Ἀστέριος¹, πού εἶναι καὶ συνήγορος τῆς αἰρέσεως, εἰς τὸ ἰδικόν του Συνταγμάτιον λέγων, ὅτι ἀγέννητον εἶναι αὐτὸ πού δὲν ἐδημιουργήθη, ἀλλ' ὑπάρχει πάντοτε. Ἐπρεπε λοιπόν, ὅταν ἐρωτοῦν, νὰ προσθέτουν μὲ ποίαν σημασίαν ἐννοοῦν τὸ ἀγέννητον, διὰ νὰ ἀπαντᾷ ὀρθῶς αὐτὸς πού ἐρωτᾶται.

31. Ἐὰν ὁμως νομίζουν ὅτι ἐρωτοῦν ὀρθῶς ὅταν λέγουν, «ἐν τὸ ἀγέννητον ἢ δύο;», θὰ πρέπη, ὅπως εἶναι ἀμαθεῖς, νὰ λάβουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν ἀπάντησιν, ὅτι τὰ ἀγέννητα εἶναι καὶ πολλὰ καὶ οὐδέν, διότι εἶναι πάρα πολλὰ αὐτὰ πού ἡμποροῦν νὰ γίνουν, οὐδὲν δὲ πού νὰ μὴ ἡμπορῇ νὰ γίνη. Ἐὰν πάλιν ἐρωτοῦν διὰ τὴν περίπτωσιν πού ἠθελεν ὁ Ἀστέριος, ὅτι δηλαδὴ ἀγέννητον εἶναι ἐκεῖνο πού δὲν εἶναι δημιούργημα, ἀλλ' ὑπάρχει πάντοτε, θὰ πρέπη νὰ λάβουν μιὰ κι' ἔξω τὴν ἀπάντησιν ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ ἀγέννητος μὲ αὐτὴν τὴν ἐννοιαν. Διότι δὲν ἀνήκει εἰς ἐκεῖνα πού δημιουργοῦνται, οὔτε εἶναι δημιούργημα, ἀλλ' ἀντιθέτως ὑπάρχει αἰδίως μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα, ὅπως ἔχει ἤδη ἀποδειχθῇ. Παρὰ ταῦτα ὁμως αὐτοὶ ἀλλάσσουν πάλιν τακτικὴν καὶ λέγουν μόνον διὰ τὸν Κύριον ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν δημιουργηθῇ. Ἀφοῦ λοιπόν ἀντικρούονται εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις, ἐὰν θελήσουν νὰ ἐρωτήσουν καὶ διὰ τὴν ἄλλην σημασίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀγέννητον εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑπάρχει μὲν, χωρὶς ὁμως νὰ ἔχη γεννηθῇ ἀπὸ κάποιον οὔτε ἔχει ἰδικόν του πατέρα, τότε θὰ πληροφορηθοῦν βεβαίως καὶ ἀπὸ ἡμᾶς, ὅτι αὐτὸς πού ὑπονοεῖται ὡς ἀγέννητος μὲ αὐτὴν τὴν σημασίαν εἶναι ἓνας καὶ μόνον, ὁ Πατήρ, δὲν θὰ κερδήσουν ὁμως τίποτε περισσότερο ἀπὸ μίαν τέτοιαν ἀπάντησιν. Διότι μὲ τὸ νὰ λέγεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀγέννητος ὁ Θεὸς δὲν ἀποδει-

γὰρ τὸ οὕτως ἀγέννητον λέγεσθαι τὸν Θεὸν δείκνυσι γεννητὸν εἶναι τὸν Υἱόν, δῆλον ὄντος κατὰ τὰς προειρημένας ἀποδείξεις τοιοῦτον εἶναι τὸν Λόγον, οἷός ἐστιν ὁ γεννήσας αὐτόν.

Οὐκοῦν εἰ ἀγέννητος ὁ Θεός, οὐ γεννητή, ἀλλὰ γέννημά ἐστιν
 5 ἢ τούτου εἰκόν, ἣτις ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία. Ποία γὰρ ἐμφέρεια τῷ γεννητῷ πρὸς τὸ ἀγέννητον; (πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐκ ὀκνητέον) ἐπεὶ εἰ ὅμοιον τὸ γεννητὸν τῷ ἀγενήτῳ θέλουσιν, ὥς τὸν ὁρῶντα τοῦτο βλέπειν ἐκεῖνο, οὐ μακρὰν εἰσιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ ἀγέννητον καὶ κτισμάτων ἐστὶν εἰκόν, καὶ λοι-
 10 πὸν πέφυρται πάντα παρ' αὐτοῖς, γεννητῶν μὲν ἐξίσωσις πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀγενήτου δὲ καθαίρεσις μετρούμενου πρὸς τὰ ποιήματα, ἵνα μόνον τὸν Υἱὸν ἐν τοῖς ποιήμασι καταγάγωσιν.

32. Ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι θελήσαι λέγειν ἔτι τὰ τοιαῦτα, ἔὰν Ἀστερίῳ γε τῷ σοφιστῇ πείθονται. Ἐκεῖνος γάρ, καίπερ
 15 σπουδάζων συνηγορεῖν τῇ Ἀρειανῇ αἰρέσει καὶ λέγων ἐν εἶναι τὸ ἀγέννητον, τὰ ἐναντία τούτοις ἀντιφθέγγεται, λέγων καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἀγέννητον καὶ ἀναρχον εἶναι· καὶ ἔστι μέρος ὃν ἔγραψε, ταῦτα· «Οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ
 20 δῖχα τῆς προσθήκης, 'δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν', ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν ἔμφυτον αὐτοῦ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως κηρύσσων». Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· «Καίτοι γε ἡ μὲν ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἦν ἀναρχόν τε καὶ ἀγέννητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοί,
 25 μία ἂν εἴη δῆπουθεν καὶ αὐτή». Εἰ γὰρ καὶ μὴ καλῶς νοήσας

κνύεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γεννητός, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τὰς ἀποδείξεις αἱ ὁποῖαι ἐξετέθησαν ἀνωτέρω, κατέστη φανερόν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι τέτοιος, ὅπως εἶναι καὶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος τὸν ἐγέννησε.

Λοιπὸν ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγέννητος, ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, δηλαδὴ ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία δὲν εἶναι γενητή, ἀλλὰ γέννημα. Ποία ὁμοιότης ὅμως ὑπάρχει εἰς ὅ,τι εἶναι γενητὸν πρὸς τὸ ἀγέννητον; Δὲν πρέπει λοιπὸν πάλιν νὰ εἶναι βαρετὸν νὰ ἐπαναλαμβάνη κανεὶς τὰ ἴδια. Διότι ἐὰν θέλουν νὰ εἶναι ὅμοιον τὸ γενητὸν πρὸς τὸ ἀγέννητον, εἰς τρόπον ὥστε αὐτὸς ποὺ βλέπει τὸ ἓνα νὰ βλέπῃ τὸ ἄλλο, δὲν εὐρίσκονται μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ εἴπουν καὶ ὅτι τὸ ἀγέννητον εἶναι εἰκὼν καὶ τῶν δημιουργημάτων, ὥστε πλέον ἔχουν ἀνακατευθῇ τὰ πάντα εἰς τὴν σκέψιν των. Δι' αὐτοὺς δηλαδὴ ἔχει γίνεῃ ἐξίσωσις τῶν δημιουργημάτων πρὸς τὸ ἀγέννητον καὶ καθαίρεσις τοῦ ἀγενήτου, τὸ ὁποῖον συγκρίνεται μὲ τὰ δημιουργήματα, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ κάνουν μόνον διὰ νὰ κατεβάσουν τὸν Υἱὸν μετὰ τῶν κτισμάτων.

32. Ἄλλ' ἔχω τὴν γνώμην ὅτι οὔτε αὐτοὶ θὰ θελήσουν νὰ συνεχίσουν νὰ λέγουν αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὰ πράγματα, ἐὰν βεβαίως πείθωνται εἰς τὸν σοφιστὴν Ἀστέριον. Ἐκεῖνος ὅμως, παρὰ τὸ ὅτι ἐπροσπαθοῦσε νὰ συμφωνῇ μὲ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ ἔλεγεν ὅτι τὸ ἀγέννητον εἶναι ἓνα, ὅμως ἰσχυρίζεται τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτούς, διότι λέγει ὅτι καὶ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀγέννητος καὶ ἄναρχος, τὰ ἀκόλουθα δὲ ἀποτελοῦν ἀποσπάσματα ἀπὸ συγγράμματά του· «δὲν εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι κηρύσσει ὡς Χριστὸν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἢ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ χωρὶς τὴν προσθήκην τοῦ ἄρθρου εἶπε· ἰσχυρῶς καὶ Θεοῦ σοφίαν»¹, καὶ ἐκήρυσεν ἔτσι ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἔμφυτος εἰς αὐτὸν καὶ συνυπάρχει μετ' αὐτοῦ ἀγενήτως». Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο πάλιν· «ἂν καὶ βεβαίως ἡ μὲν αἰδὶς δύναμις καὶ σοφία αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν αἱ ἀληθεῖς σκέψεις παρουσιάζουν ὡς ἄναρχον καὶ ἀγέννητον, εἶναι καὶ αὐτὴ ὅπωςδὴποτε μία». Παρὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ, ἐπειδὴ δὲν κατενόησεν ὀρθῶς τὸ ρητὸν τοῦ ἀποστόλου, ἐνό-

τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητόν, ἐνόμισεν εἶναι δύο σοφίας, ἀλλ' ὁμῶς
 συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγέννητον σοφίαν εἰρηκώς, οὐκέτι ἐν τῷ
 ἀγέννητον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔφησεν ἀγέννητον εἶναι σὺν αὐτῷ.
 Τὸ γὰρ συνυπάρχον οὐκ ἑαυτῷ ἀλλ' ἐτέρῳ συνυπάρχει. Ἡ
 5 τοίνυν Ἀστερίῳ πειθόμενοι, μηκέτι ἐρωτάτωσαν Ἐν τῷ ἀγέννη-
 τον ἢ δύο, ἵνα μὴ ὡς ἀμφιβάλλοντες μάχωνται πρὸς ἐκεῖνον,
 ἢ εἰ ἐναντιοῦνται κακέινῳ, μὴ ἐπερειδέσθωσαν αὐτοῦ τῷ Συνταγ-
 ματίῳ, ἵνα μὴ «ἀλλήλους δάκνοντες ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῶσι».

Καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων πρὸς τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν εἰρησθῶ.
 10 Πρὸς δέ γε τὴν παροῦργον αὐτῶν προαίρεσιν τί τοσοῦτον ἂν τις
 εἴποι; Τίς αὐτοὺς οὐκ ἂν οὕτως μαινομένους μισήσῃε δικαίως;
 Ἐπειδὴ γὰρ οὐκέτι παρρησίαν ἔχουσιν ἐν τῷ λέγειν, ἐξ οὐκ
 ὄντων, καί, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ, ἐπενόησαν ἑαυτοῖς τὴν τοῦ
 ἀγενήτου λέξιν, ἵνα τὸν Υἱὸν γεννητὸν παρὰ τοῖς ἀκεραίοις
 15 λέγοντες, αὐτὰ πάλιν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ
 τὸ οὐκ ἦν ποτε, σημαίνωσιν, ἐν γὰρ τούτοις τὰ γενητὰ καὶ τὰ
 κτίσματα σημαίνονται.

33. Ἐδεῖ οὖν, εἶπερ θαρροῦσιν οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ
 ἐπιμένειν, καὶ μὴ ποικίλως μεταποιεῖν ἑαυτούς. Ἀλλ' οὐ θέ-
 20 λουσι, νομίζοντες εὐχερῶς ἅπαντα δύνασθαι, ἐὰν τῷ ὀνόματι τού-
 τῳ σκέποντες τὴν αἴρεσιν προβάλωνται τὸ ἀγέννητον· καὶ γὰρ
 καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ ἀγενήτου λεξείδιον οὐ πρὸς τὸν Υἱὸν ἔχει τὴν
 σημασίαν, κἄν οὗτοι γογγύζωσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ γενητὰ· τὸ
 ὅμοιον ἂν τις ἴδοι τούτου τὸ Παντοκράτωρ, καὶ τὸ Κύριος
 25 τῶν δυνάμεων. Εἰ γὰρ τῶν πάντων ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου
 κρατεῖ καὶ κυριεύει, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς βασιλεύει ὁ
 Υἱός, καὶ τὸ κράτος πάντων ἔχει, ὡς Λόγος καὶ ὡς εἰκὼν τοῦ

μισεν ὅτι ὑπάρχουν δύο σοφίαι, ὅμως μὲ τὸ νὰ παραδεχθῇ σοφίαν ἀγένητον, ἢ ὁποῖα συνυπάρχει μὲ τὸν Θεόν, εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι πλέον ἐν τὸ ἀγένητον καὶ ὅτι ὑπάρχει μαζί μὲ αὐτὸν καὶ ἄλλο ἀγένητον. Διότι ὅ,τι συνυπάρχει, δὲν συνυπάρχει μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ μαζί μὲ κάτι ἄλλο. "Ἡ λοιπὸν ὥς πιστέψουν εἰς τὸν Ἀστέριον καὶ νὰ μὴ ξαναρωτήσουν ἐὰν τὸ ἀγένητον εἶναι ἓνα ἢ δύο, διὰ νὰ μὴ ἀντιμάχωνται πρὸς αὐτὸν μὲ τὸ νὰ μὴ τὸν πιστεύουν, ἢ ἐὰν ἀντιστρατεύωνται πρὸς ἐκεῖνον, ὥς μὴ στηρίζονται εἰς τὸ Συνταγμάτιον αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ δαγκώ-
νουν ἔτσι ὁ ἓνας τὸν ἄλλον καὶ ἀλληλοσπαραχθοῦν ¹.

Αὐτὰ λοιπὸν ἔχουν λεχθῇ ἐν συντομίᾳ διὰ τὴν ἀμάθειάν των. Πρὸς τὴν παμπόνηρην ὅμως διάθεσίν των τί θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ εἴπη; Ποῖος δὲν θὰ ἐμισοῦσε δικαίως τούτους ποὺ παραφέρονται τόσον πολὺ; Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἔχουν πλέον θάρρος νὰ εἴπουν φανερά τό, «ἐξ οὐκ ὄντων» καί, «οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ» διὰ τοῦτο ἐπενόησαν διὰ λογαριασμόν τους τὴν λέξιν τοῦ ἀγενήτου, διὰ νὰ ὑποδηλώσουν πάλιν τὰς ἰδίας ἐκεί-
νας φράσεις, δηλαδὴ τό, «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τό, «οὐκ ἦν ποτε» μὲ τὸ νὰ ὀνομάζουν τὸν Υἱὸν γενητὸν εἰς τοὺς ἀπλοϊκοὺς, διότι εἰς αὐτὰς τὰς ἐκφράσεις ὑπονοοῦνται τὰ γενητὰ καὶ τὰ δημιουρ-
γήματα.

33. Ἐπρεπε λοιπόν, ἐὰν εἶχαν θάρρος δι' ὅσα λέγουν, νὰ ἐπιμένουν εἰς αὐτὰ καὶ νὰ μὴ μεταβάλλουν τὴν συμπεριφοράν των κατὰ διαφόρους τρόπους. Ἀλλὰ δὲν θέλουν νὰ ἐπιμένουν εἰς αὐτά, διότι νομίζουν ὅτι ἡμποροῦν εὐκόλως νὰ ἐπιτύχουν τὰ πάντα, ἐὰν προβάλλουν τὸ ἀγένητον καὶ συγκαλύπτουν τὴν αἴρεσιν μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο. Καὶ αὐτὸ μάλιστα τὸ λεξείδιον τοῦ ἀγενήτου δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν Υἱόν, ἂν καὶ αὐτοὶ ἔχουν ἀντίρρῃσιν, ἀλλ' εἰς αὐτὰ ποὺ δημιουργοῦνται. Τὸ ἴδιο μὲ αὐτὸ θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ ἴδῃ εἰς τὸ «Παντοκράτωρ» καὶ εἰς τὸ «Κύριος τῶν δυνάμεων». Διότι ἐὰν ἐξουσιάζῃ ὁ Πατὴρ τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου καὶ εἶναι κύριος αὐτῶν, καὶ ἐὰν τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς ἀσκῇ ὁ Υἱὸς καὶ κρατῇ τὴν ἐξουσίαν τῶν πάντων, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, εἶναι ὅλο-

Πατρός, εὐδηλον ὡς οὐδὲ ὧδε τοῖς πᾶσι συναριθμεῖται ὁ Υἱός,
 οὐδὲ δι' αὐτὸν λέγεται Παντοκράτωρ καὶ Κύριος, ἀλλὰ διὰ τὰ δι'
 Υἱοῦ γενόμενα, ὧν καὶ κρατεῖ καὶ κυριεύει διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ
 τὸ ἀγέννητον ἄρα οὐ διὰ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ διὰ τὰ δι' Υἱοῦ γενόμενα
 5 σημαίνεται· καὶ καλῶς, ὅτι οὐκ ἔστιν ὡς τὰ γενητὰ ὁ Θεός,
 ἀλλὰ καὶ τούτων κτίστης διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ δημιουργός ἐστιν.
 Ὡσπερ δὲ τὸ ἀγέννητον πρὸς τὰ γενητὰ σημαίνεται, οὕτω καὶ
 τὸ Πατὴρ δηλωτικόν ἐστι τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὁ μὲν ποιητὴν καὶ
 δημιουργόν καὶ ἀγέννητον ὀνομάζων τὸν Θεόν, τὰ κτίσματα καὶ
 10 τὰ γενητὰ βλέπει καὶ καταλαμβάνει, ὁ δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα
 καλῶν, εὐθὺς τὸν Υἱὸν νοεῖ καὶ θεωρεῖ. Διὸ καὶ θαυμάσειεν
 ἂν τις αὐτῶν τὴν ἐπ' ἀσεβείᾳ φιλονικίαν, ὅτι, καίτοι καὶ τοῦ
 ὀνόματος τοῦ ἀγενήτου καλὴν ἔχοντος τὴν προειρημένην διά-
 νοιαν, καὶ δυναμένου μετ' εὐσεβείας ὀνομάζεσθαι, αὐτοὶ κατὰ
 15 τὴν ἰδίαν αἵρεσιν προφέρουσιν ἐπ' ἀτιμία τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἀνα-
 γνόντες ὅτι ὁ τιμῶν τὸν Υἱὸν τιμᾷ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τὸν Υἱὸν
 ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Εἰ γὰρ ὅλως αὐτοῖς εὐφημίας
 καὶ τῆς εἰς τὸν Πατέρα τιμῆς ἔμελλεν, ἔδει μᾶλλον, καὶ τοῦτο
 βέλτιον καὶ μεῖζον ἦν, Πατέρα τὸν Θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν
 20 αὐτούς, ἢ ἐκείνως ὀνομάζειν αὐτόν. Λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι
 τὸν Θεὸν ἀγέννητον, ἐκ τῶν γενομένων ἔργων αὐτόν, καθάπερ
 εἴρηται, ποιητὴν μόνον καὶ δημιουργόν λέγουσι, νομίζοντες ὅτι
 καὶ τὸν Λόγον ποίημα ἐκ τούτου σημαίνειν δύναται κατὰ τὴν
 ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα λέγων, ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ-
 25 τον σημαίνει, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι, Υἱοῦ ὄντος, ἐξ ἀνάγκης διὰ τοῦ
 Υἱοῦ τὰ γενητὰ πάντα ἐκτίσθη. Καὶ οὗτοι μὲν ἀγέννητον λέ-
 γοντες, μόνον ἐκ τῶν ἔργων σημαίνουσιν αὐτόν, καὶ οὐκ ἴσασι

φάνερον ὅτι οὔτε κι' ἔτσι συγκαταλέγεται ὁ Υἱὸς μὲ τὰ πάντα, οὔτε διὰ τὸν Υἱὸν λέγεται ὁ Πατὴρ Παντοκράτωρ καὶ Κύριος, ἀλλὰ δι' αὐτὰ ποὺ ἐδημιουργήθησαν διὰ τοῦ Υἱοῦ, τὰ ὁποῖα ἐξουσιάζει καὶ εἶναι κύριος αὐτῶν διὰ τοῦ Λόγου. Ὡστε καὶ τὸ ἀγέννητον δὲν λέγεται διὰ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ διὰ τὰ δημιουργηθέντα διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὀρθῶς βεβαίως, καθ' ὅσον ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως τὰ γενητά, ἀλλ' εἶναι κτίστης καὶ δημιουργὸς αὐτῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὅπως δὲ τὸ ἀγέννητον ἀντανακλάται εἰς τὰ γενητά, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ τὸ Πατὴρ εἶναι δηλωτικὸν τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ ποὺ ὀνομάζει τὸν Θεὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ἀγέννητον πηγαίνει εἰς τὰ κτίσματα ποὺ δημιουργοῦνται, αὐτὸς ὅμως ποὺ ὀνομάζει τὸν Θεὸν Πατέρα ἐννοεῖ καὶ θεωρεῖ τὸν Υἱόν. Διὰ τοῦτο θὰ ἀποροῦσε κανεὶς διὰ τὸν ζῆλον ποὺ ἔχουν πρὸς τὴν ἀσέβειαν, καθ' ὅτι, ἂν καὶ ἡ λέξις ἀγέννητον ἔχη καλὴν σημασίαν, αὐτὴν δηλαδὴ ποὺ προαναφέραμεν, καὶ ἡμπορῇ νὰ λέγεται ἡ λέξις μετ' εὐλαβείας, αὐτοὶ τὴν προφέρουν σύμφωνα μὲ τὴν αἵρεσίν των, διὰ νὰ δυσφημήσουν τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ δὲν ἀνέγνωσαν ὅτι ἐκεῖνος ποὺ τιμᾷ τὸν Υἱὸν τιμᾷ τὸν Πατέρα καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀτιμάζει τὸν Υἱόν, ἀτιμάζει τὸν Πατέρα¹. Διότι ἐὰν αὐτοὶ ἐφρόντιζαν κάπως διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν πρὸς τὸν Πατέρα, ἔπρεπε μᾶλλον, καὶ τοῦτο θὰ ἦταν καλύτερον καὶ σπουδαιότερον, νὰ ἀναγνωρίζουν τὸν Θεὸν καὶ νὰ τὸν λέγουν Πατέρα, παρὰ νὰ ὀνομάζουν αὐτὸν κατ' ἐκείνον τὸν τρόπον. Μὲ τὸ νὰ λέγουν δηλαδὴ ἐκεῖνοι τὸν Θεὸν ἀγέννητον, λαμβάνουν τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν ἐκ τῶν ἔργων ποὺ ἔγιναν, ὅπως ἔχει λεχθῇ, καὶ ἔτσι λέγουν αὐτὸν ποιητὴν μόνον καὶ δημιουργόν, νομίζοντες ὅτι ἡμποροῦν διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ νὰ θεωρήσουν δημιουργήματα τὸν Λόγον, ὅπως τοὺς ἄρέσει. Ὅποιος ὅμως λέγει τὸν Θεὸν Πατέρα, ἐκκινεῖ διὰ τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, χωρὶς νὰ ἀγνοῇ ὅτι, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει Υἱός, κατ' ἀνάγκην διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐδημιουργήθησαν ὅλα τὰ γενητά. Καὶ αὐτοὶ μὲν ὅταν λέγουν ἀγέννητον τὸν Υἱὸν χαρακτηρίζουν αὐτὸν μόνον ἐκ τῶν δημιουργημάτων διότι δὲν ἀναγνωρίζουν καὶ αὐτοὶ τὸν Υἱόν, ὅπως οἱ εἰδωλο-

καὶ αὐτοὶ τὸν Υἱόν, ὥσπερ Ἕλληνες, ὁ δὲ Πατέρα λέγων τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ Λόγου σημαίνει τοῦτον. Εἰδὼς δὲ τὸν Λόγον, οἶδεν ταῦτόν δημιουργόν ὄντα καὶ καταλαμβάνει ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν.

- 5 34. Οὐκοῦν εὐσεβέστερον καὶ ἀληθές ἂν εἴη μᾶλλον τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ Υἱοῦ σημαίνειν καὶ Πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγέννητον. Τοῦτο μὲν γὰρ μόνον ἕκαστον, καθάπερ εἶπον, καὶ κοινῇ πάντα τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου γενόμενα ἔργα σημαίνει, τὸ δὲ
- 10 Πατὴρ ἐφ' Υἱοῦ μόνον σημαίνεται καὶ ἴσται. Ὅσῳ δὲ ὁ Λόγος τῶν γεννητῶν διαφέρει, τοσούτῳ καὶ πλεῖον τὸ λέγειν τὸν Θεὸν Πατέρα τοῦ λέγειν ἀγέννητον διαφέρει ἂν. Καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραπτον καὶ ὑποπτον, ἅτε ποικίλην ἔχον ἐστὶ τὴν σημασίαν, ὥστε τοῦ ἐρωτωμένου περὶ αὐτοῦ εἰς πολλὰ τὴν διάνοιαν
- 15 περιφέρεσθαι, τὸ δὲ Πατὴρ ἀπλοῦν καὶ ἔγγραφον καὶ ἀληθέστερον καὶ σημαῖνον μόνον τὸν Υἱόν ἐστὶ. Καὶ τὸ μὲν ἀγέννητον παρ' Ἑλλήνων εὐρεται τῶν μὴ γινωσκόντων τὸν Υἱόν, τὸ δὲ Πατὴρ παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται. Καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς τίς ἐστιν Υἱὸς ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πα-
- 20 τρι καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι», καί· «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα», καί· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν» καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν Πατέρα καλῶν ἀγέννητον αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὐχεσθαι διδάσκων οὐκ εἶπεν· Ὅταν δὲ προσεύχησθε λέγετε, Θεὲ ἀγέννητε, ἀλλὰ μᾶλλον· «Ὅταν δὲ προσεύχησθε, λέγετε, Πά-
- 25 τερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησε, κελεύσας ἡμᾶς βαπτίζεσθαι

1. Ἱω. 1, 3.

2. Ἱω. 14, 10.

λάτραι. Ὅποιος ὁμως λέγει Πατέρα τὸν Θεὸν δίδει τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν ἐκ τοῦ Λόγου. Ἀναγνωρίζων δὲ κανεὶς τὸν Λόγον, θεωρεῖ αὐτὸν συγχρόνως ὅτι εἶναι δημιουργός, καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτοῦ ¹.

34. Θὰ ἦταν λοιπὸν εὐσεβέστερον καὶ ἀληθές νὰ ὀνομάζουσαν τὸν Θεὸν ἐκκινοῦντες ἀπὸ τὸν Υἱὸν καὶ ἔτσι νὰ τὸν λέγουν Πατέρα, παρὰ νὰ ἐκκινοῦν ἀπὸ τὰ ἔργα μόνον καὶ νὰ τὸν ὀνομάζουσαν ἀγέννητον. Διότι τοῦτο σημαίνει κάθε δημιούργημα, ὅπως εἶπα, ἀλλὰ καὶ ὅλα γενικῶς τὰ ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ δημιουργηθέντα, ἐνῶ τὸ Πατὴρ ἐννοεῖται καὶ στηρίζεται μόνον ἐπὶ Υἱοῦ. Ὅσον δὲ διαφέρει ὁ Λόγος ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, τόσον περισσότερον θὰ ἦταν διαφορετικὸν τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς τὸν Θεὸν Πατέρα, ἀπὸ τὸ νὰ τὸν λέγῃ ἀγέννητον. Καὶ διότι τοῦτο δὲν προέρχεται ἐκ τῶν Γραφῶν καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ὑποπτον, ἐπειδὴ μάλιστα ἔχει καὶ ποικίλην σημασίαν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ σκέψις αὐτοῦ ποὺ ἐρωτᾶται περὶ τούτου νὰ μπερδεύεται πολὺ. Τὸ Πατὴρ ὁμως εἶναι ἀπλοῦν καὶ προέρχεται ἐκ τῶν Γραφῶν καὶ εἶναι ἀληθέστερον καὶ ὑπονοεῖ μόνον τὸν Υἱόν. Καὶ τὸ μὲν ἀγέννητον ἔχει ἐξευρεθῇ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους, ποὺ δὲν ἐγνώριζαν τὸν Υἱόν, τὸ δὲ Πατὴρ ἔγινε γνωστὸν καὶ παρεδόθη ἀπὸ τὸν Κύριον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐγνώριζεν αὐτὸς ποίου εἶναι Υἱός, διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι» ², καί· «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα» ³, καί· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν» ⁴, καὶ εἰς οὐδὲν σημεῖον φαίνεται νὰ ὀνομάζῃ τὸν Πατέρα ἀγέννητον. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐδίδασκεν ἡμᾶς νὰ προσευχώμεθα δὲν μᾶς εἶπεν· ὅταν δὲ προσεύχεσθε νὰ λέγετε, Θεὲ ἀγέννητε, ἀλλ' εἶπε μᾶλλον· «ὅταν δὲ προσεύχεσθε νὰ λέγετε, Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» ⁵. Καὶ ἠθέλησε νὰ συντείνῃ εἰς τοῦτο τὸ θεμέλιον καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς πίστεώς μας, ὅταν ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ βα-

3. Ἰω. 14, 9.

4. Ἰω. 10, 30.

5. Ματθ. 6, 9· Λουκ. 11, 2.

οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ, οὐδὲ εἰς ὄνομα κτίστων καὶ κτίσματος, ἀλλ' «εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος». Οὕτω γὰρ τελειούμενοι καὶ ἡμεῖς, ἐκ ποιημάτων ὄντες, υἱοποιούμεθα λοιπόν, καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς δὲ ὄνομα λέ-
 5 γοντες, ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ Πατρὶ Λόγον. Μάταιος ἄρα καὶ ἡ περὶ τῆς τοῦ ἀγενήτου λέξεως ἐπιχειρήσεις αὐτῶν δέδεικται, καὶ μηδὲν πλεῖον ἔχουσα ἢ μόνην φαντασίαν.

35. Περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτοὺς εἰ τρεπτός ἐστιν ὁ Λό-
 10 γος, περιττόν ἐστι περὶ τούτου ζητεῖν· ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἐγγράψαντά με τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα δεῖξαι τὸ τολμηρὸν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. Ἔστι γὰρ ταῦτα ἃ ὡς ἐρωτῶντες φλυαροῦσιν· «Αὐτεξούσιός ἐστιν, ἢ οὐκ ἔστι; Προαιρέσει κατὰ τὸ αὐτεξούσιον καλός ἐστι, καὶ δύνатаι, ἐὰν θελήσῃ, τραπῆναι, τρεπτῆς ὢν
 15 φύσεως, ἢ ὡς λίθος καὶ ξύλον οὐκ ἔχει τὴν προαίρεσιν ἐλευθέραν εἰς τὸ κινεῖσθαι καὶ ῥέπειν εἰς ἐκάτερα»; Τῆς μὲν οὖν αἰρέσεως αὐτῶν οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοιαῦτα λέγειν τε καὶ φρονεῖν, ἅπαξ γὰρ πλάσαντες ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων Θεὸν καὶ κτιστὸν Υἱόν, ἀκολούθως ὡς ἀρμόζοντα κτίσματι τὰ τοιαῦτα καὶ
 20 συνέλεξαν ἑαυτοῖς ῥήματα· ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας διαμαχόμενοι, καὶ ἀκούοντες παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου Λόγου τοῦ Πατρὸς, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ φθέγγεσθαι τολμῶσι, τίς τούτου τοῦ δόγματος μιαιώτερον ἂν ἴδοι; Τίς τούτων καὶ μόνον ἀκούων, κἂν μὴ ἀντιλέγειν δύνῃται, οὐ ταράτ-
 25 τεται καὶ τὴν ἀκοὴν ἀποκλείσει, ξενιζόμενος ἐφ' οἷς ἐκεῖνοί τε λαλοῦσι καὶ αὐτὸς καινῶν ἀκούει ῥημάτων, ἐχόντων ἀπόθεν καὶ

πτιζώμεθα ὄχι εἰς τὸ ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ, ἢ εἰς τὸ ὄνομα κτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλὰ «εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος»¹. Τελειοποιούμενοι λοιπὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς, ἐνῶ εἴμεθα δημιουργήματα, εἰς τὸ ἐξῆς καθιστάμεθα υἱοί, καὶ ὅταν λέγωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, συνυπονοοῦμεν ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ τὸν ἐν τῷ Πατρὶ ὑπάρχοντα Λόγον. Ὡστε λοιπὸν καὶ τὸ ἐπιχειρήμα των περὶ τῆς λέξεως τοῦ ἀγενήτου ἀπεδείχθη μάταιον, διότι τοῦτο δὲν στηρίζεται πλέον παρὰ μόνον εἰς τὴν φαντασίαν.

35. Περὶ τοῦ ὅτι δὲ αὐτοὶ ἐρωτοῦν, ἐὰν εἶναι μεταβλητὸς ὁ Λόγος, εἶναι περιττὸν νὰ γίνεταί συζήτησις περὶ τούτου, διότι ἀρκεῖ καὶ μόνον νὰ παραθέσω αὐτὰ ποὺ λέγονται ἀπ' αὐτοῦς, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ τὸ ἴταμὸν τῆς ἀσεβείας των. Εἶναι δὲ τὰ ἀκόλουθα αὐτὰ ποὺ φλυαροῦν μὲ τὸν τρόπον τῶν δῆθεν ἐρωτήσεων· «εἶναι αὐτεξούσιος ἢ δὲν εἶναι; Μὲ τὴν θέλησίν του, συμφώνως πρὸς τὸ αὐτεξούσιόν του εἶναι καλός, καὶ ἡμπορεῖ νὰ μεταβληθῇ, ἐὰν θελήσῃ, ἐπειδὴ εἶναι ἀπὸ φύσιν ποὺ ὑπόκειται εἰς μεταβολήν, ἢ, ὅπως ἡ πέτρα καὶ τὸ ξύλον, δὲν ἔχει ἐλευθέραν τὴν θέλησίν του εἰς τὸ νὰ κινῆται καὶ νὰ κατευθύνεται καὶ πρὸς τὸ ἓνα καὶ πρὸς τὸ ἄλλο»; Δὲν εἶναι λοιπὸν ξένον πρὸς τὴν αἴρεσίν των τὸ νὰ λέγουν καὶ νὰ σκέπτωνται τέτοια πράγματα, διότι μὰ καὶ ἔπλασαν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των Θεὸν ἐκ μὴ ὄντων καὶ κτιστὸν Υἱόν, εἶναι ἐπόμενον ὅτι συνέλεξαν δι' ἑαυτοὺς τέτοια λόγια ποὺ ἀρμολογούν εἰς τὰ κτίσματα. Ἐπειδὴ δὲ τολμοῦν καὶ ἰσχυρίζονται τέτοια πράγματα περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου Λόγου τοῦ Πατρὸς, ἀντιμαχόμενοι τοὺς παραμένοντας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀκούουν τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν περὶ αὐτοῦ, ποῖος θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἴδῃ ποτὲ συχαμερώτερον ἀπὸ τὸ δόγμα των; Ποῖος καὶ μόνον μὲ τὸ νὰ ἀκούῃ αὐτοὺς, ἀκόμη κι' ἂν δὲν ἡμπορῇ νὰ τοὺς ἀντικρούσῃ δὲν ταράσσεται καὶ δὲν κλείει τὰ αὐτιά του, ἐπειδὴ παραξενεύεται δι' ὅσα ἐκεῖνοι λέγουν καὶ ὅσα καινοφανῆ λόγια ἀκούει, τὰ ὁποῖα ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ἀπὸ τὴν προ-

ἀπ' αὐτῆς τῆς προφορᾶς τὴν βλασφημίαν; Εἰ γὰρ τρεπτὸς καὶ ἀλλοιούμενός ἐστιν ὁ Λόγος, ποῖ ἄρα στήσεται καὶ ποῖον αὐτοῦ τὸ τέλος ἔσται τῆς ἐπιδόσεως; ἢ πῶς ὅμοιος τῷ ἀτρέπτῳ ὁ τρεπτὸς εἶναι δυνήσεται; πῶς δὲ ὁ τὸν τρεπτὸν ἑωρακώς, 5 ἑωρακέναι τὸν ἄτρεπτον νομίσειεν; ἐν ποίᾳ δὲ ἄρα ἐὰν γένηται καταστάσει, δυνήσεται τις τὸν Πατέρα ἐν αὐτῷ βλέπειν; δῆλον γὰρ ὡς οὐκ αἰεὶ τις ὄψεται ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα διὰ τὸ αἰεὶ τρέπεσθαι τὸν Υἱὸν καὶ ἀλλοιουμένης αὐτὸν εἶναι φύσεως. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος καὶ αἰεὶ καὶ ὡσαύτως 10 ἔχει, καὶ ὁ αὐτός ἐστιν, ὁ δὲ Υἱὸς εἰ κατ' ἐκείνους τρεπτὸς καὶ οὐκ αἰεὶ ὁ αὐτός, ἀλλ' αἰεὶ ἀλλοιουμένης φύσεώς ἐστι, πῶς ὁ τοιοῦτος εἰκὼν τοῦ Πατρὸς εἶναι δύναται, οὐκ ἔχων τὸ ὅμοιον τῆς ἀτρεψίας; πῶς δὲ καὶ ὅλως ἐν τῷ Πατρὶ ἐστιν, ἀμφίβολον ἔχων τὴν προαίρεσιν; τάχα δὲ καὶ τρεπτὸς ὢν καὶ καθ' ἡμέραν 15 προκόπτων, οὕτω τέλειός ἐστιν.

Ἄλλ' ἢ μὲν τοιαύτη τῶν Ἀρειανῶν οἰχέσθω μαρία, ἢ δὲ ἀλήθεια λαμπέτω καὶ δεικνύτω τούτους παραφρονοῦντας. Πῶς γὰρ οὐ τέλειος ὁ ἴσος Θεῶ; ἢ πῶς οὐκ ἄτρεπτος ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐν ὧν καὶ τῆς οὐσίας ἴδιος ὧν Υἱὸς αὐτοῦ; Τῆς δὲ οὐ- 20 σίας τοῦ Πατρὸς οὕσης ἀτρέπτου, ἄτρεπτον ἂν εἶη καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἴδιον γέννημα. Εἰ δὲ τούτου οὕτως ὄντος τοῦ Λόγου τροπὴν καταφεύδονται, μαθησάμενοι ποῦ τούτων ὁ λόγος κινδυνεύει, «ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ καὶ τὸ δένδρον ἐπιγινώσκεται»· διὰ τοῦτο καὶ «ὁ ἑωρακὴς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα», καὶ ἡ τοῦ 25 Υἱοῦ γνῶσις γνῶσις ἐστι τοῦ Πατρὸς.

36. Οὐκοῦν ἀναλλοίωτος ἢ εἰκὼν τοῦ ἀτρέπτου Θεοῦ ἂν εἶη. «Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς

1. Ματθ. 12, 33· Λουκ. 6, 44.

2. Ἰω. 14, 9.

φοράν των ἀκόμη περιέχουν τὴν βλασφημίαν; Διότι ἐὰν ὁ Λόγος εἶναι μεταβλητὸς καὶ ἀλλοιούμενος, ποῦ ἄρα γε θὰ σταματήσει νὰ μεταβάλλεται καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελίξεώς του; Ἡ πῶς θὰ ἡμπορέσῃ νὰ εἶναι ὁ μεταβλητὸς ὁμοιος πρὸς τὸν ἀμετάβλητον; Πῶς δὲ αὐτὸς ποὺ βλέπει τὸν μεταβλητὸν ἡμπορεῖ νὰ θεωρήσῃ ὅτι βλέπει τὸν ἀμετάβλητον; Εἰς ποῖαν δὲ κατάστασιν ἐὰν θὰ φθάσῃ, θὰ ἡμπορῇ κανεὶς νὰ βλέπῃ τὸν Πατέρα ἐν αὐτῷ; Διότι εἶναι φανερόν ὅτι δὲν θὰ βλέπῃ κανεὶς πάντοτε ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ Υἱὸς θὰ μεταβάλλεται πάντοτε καὶ διότι θὰ ἔχῃ φύσιν ὑποκειμένην εἰς ἀλλοίωσιν. Ὁ Πατὴρ δηλαδὴ εἶναι ἀμετάβλητος καὶ ἀναλλοίωτος, πάντοτε δὲ εἶναι τέτοιος καὶ πάντοτε μένει ὁ ἴδιος. Ὁ Υἱὸς ὅμως, ἐὰν εἶναι, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην των, μεταβλητὸς καὶ δὲν μένῃ πάντοτε ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἔχῃ φύσιν ὑποκειμένην εἰς ἀλλοίωσιν, πῶς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἀφοῦ δὲν ἔχει τὴν ὁμοιότητα τῆς ἀτρεψίας; Καὶ πῶς πάλιν εὐρίσκεται τελείως ἐν τῷ Πατρί, ἀφοῦ ἡ θέλησίς του εἶναι μεταβαλλομένη; Ἴσως δὲ καί, ἂν εἶναι μεταβλητὸς καὶ προκόπτῃ καθημερινῶς, δὲν εἶναι ἀκόμη τέλειος.

Ἄλλ' ἡ παραφροσύνη αὐτῇ τῶν Ἀρειανῶν ὥς ἐξαφανισθῇ, ἡ δὲ ἀλήθεια ὥς καταλάβῃ, ὥστε νὰ ἀποδεικνύῃ ὅτι αὐτοὶ εἶναι παράφρονες. Διότι πῶς δὲν εἶναι τέλειος αὐτὸς ποὺ εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεόν; Ἡ πῶς δὲν εἶναι ἀμετάβλητος αὐτὸς ποὺ εἶναι ἓνα μὲ τὸν Πατέρα καὶ γνήσιος Υἱὸς τῆς οὐσίας αὐτοῦ; Ἀφοῦ δὲ ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς εἶναι ἀμετάβλητος, κατ' ἀνάγκην εἶναι ἀμετάβλητος καὶ τὸ γνήσιον γέννημα αὐτῆς. Ἐὰν δέ, παρὰ τὸ ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ ἀλήθεια, αὐτοὶ ἀποδίδουν ψευδῶς μεταβολὴν εἰς τὸν Λόγον, πρέπει νὰ πληροφορηθοῦν εἰς ποῖον σημεῖον ὑπάρχει κίνδυνος διὰ τὸν λόγον των· «διότι τὸ δένδρον ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸν καρπὸν του»¹. Διὰ τοῦτο καὶ «αὐτὸς ποὺ βλέπει τὸν Υἱὸν βλέπει τὸν Πατέρα»² καὶ ἡ γνώσις τοῦ Υἱοῦ εἶναι γνώσις καὶ τοῦ Πατρὸς.

36. Λοιπὸν ἡ εἰκὼν τοῦ ἀμεταβλήτου Θεοῦ θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀναλλοίωτος διότι «ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ ἴδιος χθὲς

τοὺς αἰῶνας». Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλον περὶ αὐτοῦ φησὶ «Καὶ
 σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χει-
 ρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ
 πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὥσεί περιβόλαιον ἐλί-
 5 ξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγῇσονται. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου
 οὐκ ἐκλείφουσιν». Ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ
 προφήτου λέγει· «Ἴδετέ με, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι», καί, «Οὐκ
 ἡλλοίωμαι». Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς δύναται λέγειν τις
 εἶναι τοῦτο τὸ σημαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν ἀρμόζει τοῦτο
 10 λέγειν, ὅτι μάλιστα γενόμενος ἄνθρωπος δείκνυσι τὴν ταυτότητα
 καὶ τὸ ἄτρεπτον ἑαυτοῦ τοῖς νομίζουσι διὰ τὴν σάρκα ἡλλοιωῖσθαι
 αὐτὸν καὶ ἕτερόν τι γεγενῆσθαι. Ἀξιοπιστότεροι δὲ οἱ ἅγιοι
 καὶ μᾶλλον ὁ Κύριος τῆς τῶν ἀσεβῶν κακονοίας. Καὶ γὰρ κατὰ
 τὸ εἰρημένον ἀνάγνωσμα τῆς ὑμνωδίας, πάντων τῶν γενητῶν καὶ
 15 πάσης τῆς κτίσεως διὰ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς σημασίας, τρε-
 πτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν ἢ Γραφή τὴν φύσιν λέγουσα, καὶ τὸν Υἱὸν
 ὑπεξαίρουσα τούτων, δείκνυσι μηδόλως γενητὸν αὐτὸν εἶναι,
 ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀλλοιοῦντα τὰ ἄλλα καὶ μὴ ἀλλοιούμε-
 νον αὐτὸν διδάσκει δι' ὧν φησὶ «Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη
 20 σου οὐκ ἐκλείφουσιν». Καὶ εἰκότως γε, τὰ μὲν γὰρ γενητὰ ἐξ οὐκ
 ὄντων ὄντα, καὶ οὐκ ὄντα πρὶν γένηται, ὅλως ὅτι οὐκ ὄντα γί-
 νεται ἀλλοιουμένην ἔχει τὴν φύσιν, ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς
 ὢν καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιος, ἀναλλοίωτος καὶ ἄτρεπτός ἐστιν,
 ὡς αὐτὸς ὁ Πατὴρ. Οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἀτρέ-
 25 πτου τρεπτὸν γεννᾶσθαι Λόγον καὶ ἀλλοιουμένην Σοφίαν. Πῶς
 γὰρ ἔτι Λόγος, εἰ τρεπτός ἐστιν; ἢ πῶς ἔτι Σοφία τὸ ἀλλοιού-
 μενον; εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβεβηκὸς οὕτως εἶναι θέλουντι,

1. Ἑβρ. 13, 8.

2. Ψαλμ. 101, 26-28· Ἑβρ. 1, 10-12.

3. Δευτ. 32, 39.

4. Μαλ. 3, 6.

καὶ σήμερον καὶ αἰωνίως»¹. Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ λέγει περὶ αὐτοῦ ψαλμικῶς· «καὶ κατ' ἀρχάς, Κύριε, σὺ ἐθεμελίωσες τὴν γῆν καὶ οἱ οὐρανοὶ εἶναι ἔργα τῶν χειρῶν σου. Αὐτοὶ θὰ ἀπολεσθοῦν, ἀλλὰ σὺ θὰ διαμένῃς· καὶ ὅλοι θὰ παλαιωθοῦν, ὅπως τὸ ἔνδυμα, καὶ θὰ τοὺς περιτυλίξης ὡς ἐν κάλυμμα καὶ θὰ μεταβληθοῦν, σὺ ὅμως εἶσαι πάντοτε ὁ ἴδιος καὶ τὰ ἔτη σου δὲν θὰ ἔχουν ποτὲ τέλος»². Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Κύριος λέγει διὰ τοῦ προφήτου· «κοιτάξατέ με καὶ ἴδετε ὅτι εἶμαι ἐγώ»³, καί, «δὲν ἔχω μεταβληθῇ»⁴. Ἐὰν λοιπὸν ἡμπορῇ κανεὶς νὰ λέγῃ ὅτι ἡ ἔννοια αὐτῇ εἶναι διὰ τὸν Πατέρα, ὅμως καὶ ὁ Υἱὸς ἀρμόζει νὰ λέγῃ τὰς ἀνωτέρω ἐκφράσεις, διότι μάλιστα μὲ τὸ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἀποδεικνύει τὴν φύσιν του καὶ τὸ ἀμετάβλητον αὐτοῦ, εἰς ὅσους νομίζουν ὅτι, ἐπειδὴ ἔλαβε σάρκα, ἔχει ἀλλοιωθῇ καὶ ἔχει γίνεи κάτι ἄλλο. Οἱ ἅγιοι εἶναι ἀξιοπιστότεροι ἀπὸ τὴν πονηρίαν τῶν ἀσεβῶν, πολὺ δὲ περισσότερον ὁ Κύριος. Καὶ μάλιστα, συμφώνως πρὸς τὸ προαναφερθὲν χωρίον ἐκ τῶν ψαλμῶν, μὲ τὸ νὰ ὀνομάζῃ ἡ Γραφή τὴν φύσιν ὅλων τῶν δημιουργημάτων καὶ ὅλης τῆς κτίσεως μεταβλητὴν καὶ ὑποκειμένην εἰς ἀλλοίωσιν, ἀποδίδουσα τοῦτο μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐξαιρῇ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὸν Υἱόν, ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι καθόλου γενητός, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς μεταβάλλει τὰ ἄλλα, καὶ διδάσκει μὲ ὅσα λέγει· «σὺ δὲ εἶσαι ὁ ἴδιος καὶ τὰ ἔτη σου δὲν θὰ τελειώσουν ποτέ», ὅτι δὲν ἀλλοιώνεται αὐτός. Καὶ τοῦτο βεβαίως εἶναι φυσικόν, διότι τὰ γενητά, ἐπειδὴ προέρχονται ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχαν πρὶν δημιουργηθοῦν, ἔχουν φύσιν ὑποκειμένην εἰς ἀλλοίωσιν, ἐπειδὴ καθ' ὁλοκληρίαν δημιουργοῦνται ἐξ οὐκ ὄντων. Ὁ Υἱὸς ὅμως προέρχεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, διὰ τοῦτο εἶναι ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος, ὅπως εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Πατήρ. Διότι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ εἴπῃ κανεὶς, ὅτι ἐκ τῆς ἀμεταβλήτου οὐσίας γεννᾶται μεταβλητὸς Λόγος καὶ Σοφία ὑποκειμένη εἰς ἀλλοίωσιν. Διότι πῶς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι Λόγος, ἐὰν εἶναι μεταβλητός; Ἡ πῶς εἶναι Σοφία αὐτὸ ποὺ ἀλλοιώνεται; Ἐκτὸς ἐὰν θέλουν νὰ θεωροῦν ὅτι πρόκειται περὶ κάποιου γεγονό-

ὥς ἐν ἰδιαζούσῃ τινὶ οὐσίᾳ συμβεβηκέναι τινὰ χάριν καὶ ἔξιν ἀρετῆς, καὶ κεκληθῆσθαι ταύτην οὕτω Λόγον καὶ Υἱὸν καὶ Σοφίαν, ὥστε καὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ προστίθεσθαι αὐτῇ δύνασθαι.

Τοιαῦτα γὰρ φρονοῦντες πολλάκις εἰρήκασιν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι
 5 Χριστιανῶν ἡ πίστις αὕτη. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο δείκνυσιν εἶναι Λόγον καὶ Υἱὸν ἀληθῶς Θεοῦ, οὔτε τὴν Σοφίαν ἀληθῆ Σοφίαν. Τὸ γὰρ τρεπόμενον καὶ ἀλλοιούμενον, οὐχ ἰστάμενον δὲ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ, πῶς δύναται εἶναι ἀληθές; Ὁ δέ γε Κύριος λέγει· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια». Εἰ τοίνυν ὁ Κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ
 10 τοῦτο λέγει καὶ τὸ ἄτρεπτον ἑαυτοῦ δείκνυσιν, οἳ τε ἅγιοι μαθόντες τοῦτο μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ αἱ περὶ Θεοῦ ἔννοιαι τοῦτο ἴσασιν εὐσεβές, πόθεν ταῦτ' ἐπενόησαν οἱ δυσσεβεῖς; Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς καρδίας ὥς ἀπὸ φθορᾶς αὐτὰ ἐξήμεσαν.

37. Ἐπειδὴ δὲ προφασίζονται τὰ θεῖα λόγια καὶ βιάζον-
 15 ται παρεξηγεῖσθαι ταῦτα κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν, ἀναγκαῖον τοσοῦτον ἀποκρίνασθαι τούτοις, ὅσον ἐκδικῆσαι τὰ ῥήτὰ καὶ δεῖξαι ταῦτα μὲν ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν, ἐκείνους δὲ κακῶς φρονοῦντας. Φασὶ τοίνυν, ὅτι γέγραπται παρὰ μὲν τῷ ἀποστόλῳ· «Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ
 20 ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων»· παρὰ δὲ τῷ Δαυτῷ· «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου». Εἴτα ἐπιφέρουνσιν ὥς σοφόν τι λέγοντες· «Εἰ διὰ τοῦτο ὑψώθη καὶ χάριν ἔλαβε καὶ διὰ τοῦτο κέ-
 25 χρίσται, μισθὸν τῆς προαιρέσεως ἔλαβε. Προαιρέσει δὲ πράξας, τρεπτῆς ἐστι πάντως φύσεως». Ταῦτα οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ

1. Ἰω. 14, 6.

2. Φίλιπ. 2, 9-10.

3. Ψαλμ. 44, 8· Ἑβρ. 1, 9.

τος πού συμβαίνει εἰς ὅποιανδὴποτε οὐσίαν, ὅτι δηλαδή εἰς κάποιαν ἰδιαιτέραν οὐσίαν ἀνεπτύχθη κάποια χάρις καὶ συνήθεια ἀρετῆς καὶ ὠνομάσθη αὐτὴ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ Λόγος καὶ Υἱὸς καὶ Σοφία, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀφαιροῦνται ταῦτα ἀπ' αὐτὴν ἢ νὰ προστίθενται.

Ὅτι πιστεύουν λοιπὸν τέτοια πράγματα, πολλὰς φορὰς τὸ ἔχουν εἶπει. Ἀλλὰ ἡ πίστις αὐτὴ δὲν εἶναι χριστιανικὴ, διότι τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι πράγματι Λόγος καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὔτε ὅτι ἡ Σοφία εἶναι ἀληθινὴ Σοφία. Διότι αὐτὸ πού μεταβάλλεται καὶ ἀλλοιώνεται χωρὶς νὰ σταματᾷ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατάστασιν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀληθινόν; Ὁ Κύριος ὁμως λέγει· «ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια»¹. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγῃ τοῦτο διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἀποδεικνύῃ τὸ ἀμετάβλητον τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ἐὰν οἱ ἅγιοι ἐδιδάχθησαν τὸ ἴδιο καὶ τὸ μαρτυροῦν, καὶ ἐὰν ἀκόμη σὶ ἔννοια περὶ τοῦ Θεοῦ αὐτὸ γνωρίζουν ὡς εὐσεβεῖς, ἀπὸ ποῦ τὰ ἐπενόησαν αὐτὰ οἱ δυσσεβεῖς; Ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ τὰ ἐξήμεσαν παρὰ ἀπὸ τὴν καρδίαν των, ὡσὰν ἀπὸ ἐστίαν καταστροφῆς;

37. Ἐπειδὴ ὁμως προσπαθοῦν νὰ στηριχθοῦν εἰς τὰ θεῖα λόγια τὰ ὁποῖα κατὰ βίαιον τρόπον παρερμηνεύουν, συμφῶνως πάντοτε μὲ τὴν ἰδικὴν των ἀντίληψιν, διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτοὺς μὲ πολλὴν δύναμιν, ὥστε νὰ δικαιώσωμεν τὰ ρητὰ τῶν Γραφῶν καὶ νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι αὐτὰ μὲν ἐκφράζουν τὸ ὀρθὸν νόημα, ἐνῶ ἐκεῖνοι δὲν σκέπτονται ὀρθῶς. Λέγουν λοιπὸν ὅτι ἔχει γραφῇ ἀπὸ μὲν τὸν ἀπόστολον· «διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τὸν ὑπερύψωσε καὶ τοῦ ἐχάρισεν ὄνομα τὸ ἀνώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλο, ὥστε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ νὰ κάμψῃ κάθε γόνυ τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν καταχθονίων»², ἀπὸ δὲ τὸν Δαβίδ· «διὰ τοῦτο σὲ ἐχρῖσεν ὁ Θεός, ὦ Θεέ, μὲ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως ὑπὲρ τοὺς συντρόφους σου»³. Μετὰ προσθέτουν ὡσὰν νὰ λέγουν κάτι σοφόν· «ἐὰν διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὑπερυψώθη, καὶ ἔλαβε χάριν, καὶ ἐχρίσθη διὰ τοῦτο, ἄρα ἔλαβε μισθὸν διὰ τὴν προαίρεσίν του, ἀφοῦ δὲ ἔπραξε συμφῶνως πρὸς τὴν προαίρεσιν, ἄρα ὅπωςδὴποτε

γράφαι τετολμήκασιν Εὐσέβιός τε καὶ Ἀρειος, καὶ οἱ ἀπ' αὐ-
 τῶν δὲ λαλεῖν οὐκ ὀκνοῦσι κατὰ μέσσην τὴν ἀγορὰν οὐχ ὀρῶντες
 ὄσσην μανίαν ὁ λόγος αὐτῶν ἔχει. Εἰ γὰρ μισθὸν προαιρέσεως ἔλα-
 βεν ἃ ἔσχεν, οὐκ ἂν ἐσχηκῶς αὐτὰ εἰ μὴ τοῦ δεομένου τὸ ἔργον
 5 ἐνεδείξατο, ἐξ ἀρετῆς ἄρα καὶ βελτιώσεως ταῦτα ἐσχηκῶς,
 εἰκότως ἐλέχθη διὰ ταῦτα καὶ Υἱὸς καὶ Θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν
 ἀληθινὸς Υἱός. Τὸ μὲν γὰρ ἔκ τινος κατὰ φύσιν ἀληθινόν ἐστι
 γέννημα, οἷος ἦν Ἰσαὰκ τῷ Ἀβραάμ, καὶ Ἰωσήφ τῷ Ἰακώβ,
 καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῷ ἡλίῳ, οἱ δὲ ἐξ ἀρετῆς καὶ χάριτος λεγό-
 10 μενοι μόνον εἰσὶν ἔχοντες ἀντὶ τῆς φύσεως τὴν ἐκ τοῦ λαβεῖν
 χάριν, καὶ ἄλλοι παρὰ τὸ δοθὲν αὐτοῖς ὄντες, οἷοί εἰσιν οἱ ἄν-
 θρωποι οἱ κατὰ μετοχὴν Πνεῦμα λαβόντες, περὶ ὧν καὶ ἔλε-
 γεν· «Υἱὸς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν».
 Ἀμέλει, ἐπεὶ μὴ κατὰ φύσιν ἦσαν υἱοί, διὰ τοῦτο καὶ τραπέντων
 15 αὐτῶν ἀφηρέθη τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀπεκηρύχθησαν, καὶ πάλιν δὲ
 μετανοοῦντας αὐτοὺς δέξεται, καὶ διδοὺς τὸ φῶς πάλιν υἱοὺς
 καλέσει ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν Θεὸς οὕτω τὴν χάριν αὐτοῖς
 δεδωκώς.

38. Εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν Σωτῆρα λέγουσι, δειχθήσεται
 20 μῆτε ἀληθινός, μῆτε Θεός, μῆτε Υἱός, μῆτε ὁμοῖος τῷ Πατρί,
 μῆτε ὅλως τοῦ εἶναι κατ' οὐσίαν Πατέρα ἔχων τὸν Θεόν, ἀλλὰ
 τῆς δοθείσης αὐτῷ μόνης χάριτος, τοῦ δὲ εἶναι κατ' οὐσίαν
 κτίστην τὸν Θεόν, καθ' ὁμοιότητα τῶν πάντων ἔχων. Τοιοῦτος
 δὲ ὢν, οἷον οὗτοι λέγουσι, φανήσεται μᾶλλον μὴδὲ ἐξ ἀρχῆς
 25 ἐσχηκῶς τὸ ὄνομα Υἱός, εἴ γε τοῦτο τῶν ἔργων ἑπαθλον ἔσχε
 καὶ προκοπῆς, οὐκ ἄλλης ἢ τῆς ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος καὶ τὴν
 τοῦ δούλου μορφὴν ἀνέλαβε. Τότε γάρ ἐστιν, ὅτε «γενόμενος

ἔχει φύσιν μεταβλητήν». Αὐτὰ ἐτόλμησαν ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἄρειος ὅχι μόνον νὰ τὰ εἶπουν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ γράψουν, καὶ τώρα οἱ ὁπαδοί των δὲν διστάζουν νὰ τὰ λέγουν εἰς τὴν μέσσην τῆς ἀγορᾶς, χωρὶς νὰ βλέπουν πόσῃν παραφροσύνῃ περιέχει ἡ διδασκαλία των. Ἐὰν λοιπὸν ἔλαβεν αὐτὰ ποὺ ἔχει ὡς μισθὸν διὰ τὴν προαίρεσίν του, δὲν θὰ τὰ εἶχε λάβει, ἐὰν δὲν ἐνεργοῦσεν ὡς ἑλλιπής. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ ἔλαβε λόγῳ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς προκοπῆς του, εὐλόγως ὠνομάσθη ἐξ αἰτίας αὐτῶν καὶ Υἱὸς καὶ Θεός, ἐνῷ δὲν εἶναι ἀληθινὸς Υἱός. Διότι αὐτὸ ποὺ προέρχεται κατὰ φύσιν ἀπὸ κάποιον εἶναι ἀληθινὸν γέννημα αὐτοῦ, ὅπως ἦταν ὁ Ἰσαὰκ διὰ τὸν Ἀβραάμ καὶ ὁ Ἰωσήφ διὰ τὸν Ἰακώβ καὶ ἡ ἀκτίνα διὰ τὸν ἥλιον, ὅσοι ὁμως γίνονται κάτι διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς χάριτος, αὐτοὶ ὀνομάζονται μόνον, διότι ἔχουν ἀντὶ τῆς φυσικῆς γεννήσεως τὴν χάριν ποὺ ἔλαβαν, καὶ εἶναι κάτι ἄλλο καὶ ὅχι αὐτὸ ποὺ τοὺς ἐδόθη, ὅπως εἶναι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔλαβαν Πνεῦμα κατὰ μετοχήν, περὶ τῶν ὁποίων ἔλεγεν· «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ἀνέδειξα, αὐτοὶ ὁμως μὲ ἀπαρνήθησαν»¹. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦσαν φυσικοὶ υἱοί, διὰ τοῦτο, μόλις μετεβλήθησαν, ἀφηρέθη ἀπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα καὶ ἀπεκηρύχθησαν. Ἀλλὰ καὶ ὅταν πάλιν μετανοήσουν θὰ τοὺς δεχθῇ, καὶ ἀφοῦ τοὺς δώσῃ τὸ φῶς, πάλιν θὰ τοὺς ὀνομάσῃ υἱοὺς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος καὶ κατ' ἀρχὰς τοὺς ἔδωκε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τὴν χάριν.

38. Ἐὰν λοιπὸν λέγουν ὅτι καὶ ὁ Σωτὴρ εἶναι τέτοιος, θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν εἶναι οὔτε ἀληθινὸς Σωτὴρ οὔτε Θεὸς οὔτε Υἱὸς οὔτε ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα οὔτε ὅτι ἔχει καθόλου κατ' οὐσίαν Πατέρα τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἰδιαιτέραν χάριν, καὶ ὅτι ἔχει καὶ αὐτὸς δημιουργὸν κατ' οὐσίαν τὸν Θεόν, καθ' ὅμοιον τρόπον, ὅπως καὶ ὅλα τὰ δημιουργήματα. Ἐὰν δὲ εἶναι τέτοιος, ὅπως αὐτοὶ τὸν λέγουν, θὰ καταστῇ φανερόν ὅτι οὔτε τὸ ὄνομα Υἱὸς εἶχεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἐὰν βεβαίως αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ ἔλαβεν ὡς βραβεῖον διὰ τὰ ἔργα του καὶ τὴν προκοπὴν του, διότι τὸ βραβεῖον τοῦτο ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἔλαβεν ὅχι δι' ἄλλην προκοπὴν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν ποὺ ἐπέδειξεν, ὅταν ἐγι-

ὑπήκοος μέχρι θανάτου», ὑπερυψῶσθαι λέγεται, καὶ χάριν εἰλη-
 φέναι τὸ ὄνομα, «ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ κάμψῃ πᾶν γόνυ».
 Τί οὖν ἦν πρὸ τούτου, εἰ νῦν ὑψώθη, καὶ νῦν ἤρξατο προσκυ-
 νεῖσθαι, καὶ νῦν Υἱὸς ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος; Φαίνεται
 5 γὰρ μηδὲν βελτιώσας αὐτὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δι'
 αὐτῆς βελτιωθείς, εἴ γε κατὰ τὴν κακόνοιαν αὐτῶν τότε ὑψώθη
 καὶ Υἱὸς ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. Τί οὖν ἦν πρὸ τούτου;
 Πάλιν γὰρ αὐτοὺς ἐρωτᾷ ἀνάγκη, ἵνα καὶ τὸ τέλος τῆς ἀσεβείας
 αὐτῶν θεωρηθῇ. Εἰ γὰρ ἐστὶν ὁ Κύριος Θεός, Υἱός, Λόγος, οὐκ
 10 ἦν δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ γένηται ἄνθρωπος, ἢ ἄλλο τι ἦν παρὰ ταῦ-
 τα, καὶ ὕστερον τούτων ἐξ ἀρετῆς μετέσχευ, ὥσπερ εἴπαμεν,
 ἢ τὸ ἕτερον, ὅπερ εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς τραπεῖη, ἀνάγκη
 λέγειν αὐτούς, μηδὲ εἶναι πρὸ τούτου αὐτόν, ἀλλὰ τὸ ὅλον ἄνθρω-
 πον εἶναι φύσει καὶ μηδὲν πλέον.

15 Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ δὲ Σαμοσατέως
 ἐστὶ καὶ τῶν νῦν Ἰουδαίων τὸ φρόνημα. Διὰ τί οὖν τὰ ἐκείνων
 φρονοῦντες οὐχὶ καὶ ὡς Ἰουδαῖοι περιτέμνονται, ἀλλ' ὑποκρί-
 νονται τὸν Χριστιανισμόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχουσι τὴν μάχην;
 Εἰ γὰρ οὐκ ἦν, ἢ ἦν μὲν, ἐβελτιώθη δὲ ὕστερον, πῶς δι' αὐ-
 20 τοῦ γέγονε τὰ πάντα, ἢ πῶς ἐν τούτῳ, εἴ γε μὴ τέλειος ἦν,
 προσέχαιρεν ὁ Πατήρ; καὶ αὐτὸς δέ, εἰ νῦν ἐβελτιώθη, πῶς
 πρὸ τούτου ἠὺφραίνετο ἐν προσώπῳ τοῦ Πατρός; πῶς δέ, εἰ
 μετὰ τὸν θάνατον ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Ἀβραάμ
 αὐτόν ἐν τῇ σκηνῇ προσκυνῶν καὶ Μωσῆς ἐν τῇ βάτῳ; καί,
 25 ὡς εἶδε Δανιήλ, «μύριαι μυριάδες καὶ χίλιναι χιλιάδες ἐλειτούρ-
 γουν αὐτῷ»; πῶς δέ, εἰ νῦν κατ' αὐτοὺς ἔσχε τὴν βελτίωσιν,

1. Φίλιπ. 2, 10.

2. Γέν. 18, 1 ἔ.

3. *Εξ. 3, 1 ἔ.

νεν ἄνθρωπος, καὶ ἀνέλαβε τὴν μορφὴν τοῦ δούλου. Διότι τότε εἶναι πού, «ἐπειδὴ ἔγινεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου», λέγεται ὅτι ὑπερυψώθη καὶ ὅτι ἔλαβεν ὡς χάριν τὸ ὄνομα, «ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ κάμψη πᾶν γόνυ»¹. Τί ἦταν λοιπὸν πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος, ἐὰν τώρα ὑψώθη καὶ τώρα ἤρχισε νὰ προσκυνῇται καὶ τώρα ὠνομάσθη Υἱός; Φαίνεται λοιπὸν ὅτι αὐτὸς δὲν ἐβελτίωσε καθόλου τὴν σάρκα, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον αὐτὸς ἐβελτιώθη διὰ τῆς σαρκός, ἐὰν βεβαίως, σύμφωνα μὲ τὴν ἐσφαλμένην ἀντίληψίν των, ὑψώθη καὶ ὠνομάσθη Υἱός, ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος. Τί ἦταν λοιπὸν πρὸ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ; Πάλιν λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν, διὰ νὰ φανῇ καὶ ποῦ καταλήγει ἡ ἀσέβειά των. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Κύριος εἶναι Θεός, Υἱός, Λόγος, δὲν ἦταν ὅμως ὅλα αὐτὰ πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος, τότε, ὅπως εἴπαμεν, τότε ἢ ἦταν κάτι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀργότερα μετέσχεν αὐτῶν λόγῳ τῆς ἀρετῆς, ἢ κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ εἴπουν τὸ ἄλλο, τὸ ὁποῖον θὰ στραφῇ ὅμως κατὰ τῆς κεφαλῆς των, ὅτι δηλαδὴ οὔτε κἂν ὑπῆρξε πρὶν ὀνομασθῇ υἱός, ἀλλὰ ὅλο κι' ὅλο ἦταν ἄνθρωπος κατὰ φύσιν, καὶ τίποτε περισσότερον.

Ἡ διδασκαλία ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦ Σαμοσατέως καὶ τῶν σημερινῶν Ἰουδαίων. Διατὶ λοιπὸν ἀφοῦ πιστεύουν ὅσα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν περιτέμνονται ὅπως καὶ ἐκεῖνοι, ἀλλὰ ὑποκρίνονται τὸν Χριστιανισμόν καὶ μάχονται κατ' αὐτοῦ; Διότι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν, ἢ ὑπῆρχε μὲν, ἐβελτιώθη δὲ ἀργότερα, πῶς ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτοῦ τὰ πάντα, ἢ πῶς ὁ Πατὴρ ἔχαιρε δι' αὐτόν, ἐὰν βεβαίως δὲν ἦταν τέλειος; Καὶ αὐτὸς πάλιν, ἐὰν ἐβελτιώθη τώρα, πῶς ἠγάλλετο, πρὶν βελτιωθῇ, ἐνώπιον τοῦ Πατρός; Πῶς δέ, ἐὰν τὸ νὰ προσκυνῇται τοῦ ἐδόθη μετὰ τὸν θάνατον, ὁ Ἀβραάμ ἐμφανίζεται νὰ τὸν προσκυνῇ εἰς τὴν σκηνὴν² καὶ ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν βάτον³ καί, σύμφωνα μὲ τὸ ὄραμα τοῦ Δανιήλ, «μύριαι μυριάδες καὶ χίλιαι χιλιάδες ὑπηρέτουν αὐτόν»⁴; Πῶς δέ, ἐάν, σύμ-

4. Δαν. 7, 10.

τῆς πρὸ κόσμου καὶ τῆς ὑπερκοσμίου δόξης ἑαυτοῦ μνημονεύ-
ων, ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Υἱός· «Δόξασόν με σύ, Πάτερ, τῇ δόξει, ἣ
εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί»; Εἰ δὲ νῦν ὑψώθη
κατ' αὐτούς, πῶς πρὸ τούτου «ἐκκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη»,
5 καὶ πάλιν, «ἔδωκεν ὁ Ὑψιστος φωνὴν αὐτοῦ»; Οὐκοῦν εἰ καὶ
πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι τὴν δόξαν εἶχεν ὁ Υἱός, καὶ Κύ-
ριος τῆς δόξης ὑψιστός τε ἦν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατέβη, καὶ ἀεὶ
προσκυνητός ἐστιν, οὐκ ἄρα καταβάς ἐβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον
ἐβελτίωσεν αὐτὸς τὰ δεόμενα βελτιώσεως· καὶ εἰ τοῦ βελτιῶσαι
10 χάριν καταβέβηκεν, οὐκ ἄρα μισθὸν ἔσχε τὸ λέγεσθαι Υἱὸς καὶ
Θεός, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς υἰοποίησεν ἡμᾶς τῷ Πατρί, καὶ ἐθε-
οποίησε τοὺς ἀνθρώπους, γενόμενος αὐτὸς ἄνθρωπος.

39. Οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὢν, ὕστερον γέγονε Θεός, ἀλλὰ
Θεὸς ὢν, ὕστερον γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα μᾶλλον ἡμᾶς θεοποιή-
15 σῃ. Ἐπεὶ εἰ, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε Υἱὸς καὶ Θεὸς ἐλέχθη,
πρὸ δὲ τοῦ γένηται ἄνθρωπος υἱὸς ἔλεγε τοὺς πάλαι λαοὺς ὁ
Θεός, καὶ Μωσῆν ἐτίθει θεὸν τοῦ φαραῶ, καὶ ἐπὶ πολλῶν ἡ
Γραφή φησιν· «Ὁ Θεὸς ἔστι ἐν συναγωγῇ θεῶν», δηλὸν ἐστιν,
ὥς μετ' αὐτοὺς καὶ Υἱὸς καὶ Θεὸς οὗτος ἐλέχθη. Πῶς οὖν πάν-
20 τα δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων; ἢ πῶς πρωτότο-
κος πάσης τῆς κτίσεως ἔχων τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ κληθέντας υἱοὺς
καὶ θεοὺς; πῶς δὲ οἱ μέτοχοι πρῶτοι οὐ μετέχουσι Λόγον; Οὐκ
ἐστιν ἀληθὴς αὕτη δόξα, παρεύρεσίς ἐστι τῶν νῦν ἰουδαϊζόντων.
Πῶς γὰρ ὅλως δύνανταί τινες ἐπιγινῶναι Πατέρα τὸν Θεόν;
25 οὔτε γὰρ υἰοθεσία γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ ἀληθινοῦ Υἱοῦ, λέγοντος

1. Ἰω. 17, 5.

2. Ψαλμ. 17, 10.

3. Ψαλμ. 17, 14.

4. Ψαλμ. 81, 1.

5. Πρβλ. Ἰω. 1, 3.

φωνα με τήν γνώμην των, τώρα ἐβελτιώθη, ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἰδικήν του ὑπερκόσμιον δόξαν, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸ τοῦ κόσμου, ὅταν ἔλεγε· «δόξασόν με σύ, Πάτερ, τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί»¹; Ἐὰν πάλιν, σύμφωνα με αὐτοὺς, ὑψώθη τώρα, πῶς πρὸ τῆς ὑψώσεώς του «ἐκκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη»², καὶ πῶς πάλιν, «ἔδωκεν ὁ Ὑψιστος φωνὴν αὐτοῦ»³; Λοιπὸν, ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶχε τὴν δόξαν καὶ πρὶν δημιουργηθῇ ὁ κόσμος, καὶ ἦταν καὶ Κύριος τῆς δόξης καὶ ὕψιστος, καὶ κατέβη ἐξ οὐρανοῦ, καὶ εἶναι πάντοτε ἀντικείμενον προσκυνήσεως, εἶναι ἐπόμενονον ὅτι δὲν ἐβελτιώθη ἀφοῦ κατέβη, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐβελτίωσεν αὐτὰ ποὺ εἶχαν ἀνάγκην βελτιώσεως. Καὶ ἐὰν κατέβη διὰ νὰ βελτιώσῃ, εἶναι ἐπόμενονον ὅτι δὲν ἔλαβεν ὡς μισθὸν τὸ νὰ λέγεται Υἱὸς καὶ Θεός, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς κατέστησεν ἡμᾶς υἱοὺς τοῦ Πατρὸς καὶ ἐθεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους με τὸ νὰ γίνῃ αὐτὸς ἄνθρωπος.

39. Ὡστε λοιπὸν δὲν ἦταν ἄνθρωπος καὶ μετὰ ἔγινε Θεός, ἀλλ' ἦταν Θεὸς καὶ μετὰ ἔγινεν ἄνθρωπος μᾶλλον διὰ νὰ θεοποιήσῃ ἡμᾶς. Διότι, ἐὰν ὠνομάσθῃ Υἱὸς καὶ Θεός, ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, πρὶν γίνῃ δὲ ἄνθρωπος, ὁ Θεὸς ὠνομάζεν υἱοὺς τοὺς ἀρχαίους λαοὺς, καὶ ἐτοποθέτει τὸν Μωϋσῆν θεὸν τοῦ φαραώ, καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ Γραφή λέγει· «ὁ Θεὸς ἔλαβε τὴν θέσιν του εἰς τὴν σύναξιν τῶν θεῶν»⁴, εἶναι φανερόν, ὅτι μετὰ ἀπ' αὐτοὺς ὠνομάσθῃ αὐτὸς Υἱὸς καὶ Θεός. Πῶς λοιπὸν ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα δι' αὐτοῦ⁵, καὶ πῶς αὐτὸς ὑπάρχει πρὸ πάντων⁶; Ἡ πῶς εἶναι αὐτὸς πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως⁷, ἀφ' οὗ ὑπάρχουν ἄλλοι ποὺ ὠνομάσθησαν υἱοὶ καὶ θεοί; Πῶς δὲ αὐτοὶ ποὺ ἔγιναν πρῶτοι μέτοχοι δὲν μετέχουν τοῦ Λόγου; Δὲν εἶναι ἀληθὴς αὐτὴ ἡ διδασκαλία, ἀλλὰ πρόφασις τῶν σημερινῶν ἰουδαϊζόντων αἵρετικῶν. Πῶς λοιπὸν ἡμποροῦν μερικοὶ νὰ ἀναγνωρίσουν ὡς Πατέρα τὸν Θεόν; Διότι οὔτε υἰοθεσία θὰ ἦταν δυνατόν νὰ γίνῃ, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ὁ πραγματικὸς Υἱός, σύμφωνα με αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ

6. Πρβλ. Κολ. 1,17.

7. Πρβλ. Κολ. 1, 15.

αὐτοῦ· «Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ». Πῶς δὲ καὶ θεοποιήσεις γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ Λόγου, καὶ πρὸ αὐτοῦ, καίτοι λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀδελφούς τούτων Ἰουδαίους· «Εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς
 5 ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο»; Εἰ δὲ πάντες ὅσοι υἱοὶ τε καὶ θεοὶ ἐκλήθησαν εἴτε ἐπὶ γῆς εἴτε ἐν οὐρανοῖς διὰ τοῦ Λόγου υἱοποιήθησαν καὶ ἐθεοποιήθησαν, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς ἐστὶν ὁ Λόγος, δῆλον ὅτι δι' αὐτοῦ μὲν οἱ πάντες, αὐτὸς δὲ πρὸ πάντων, μᾶλλον δὲ μόνον αὐτὸς ἀληθινὸς Υἱός, καὶ μόνος ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ
 10 Θεὸς ἀληθινὸς ἐστίν, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ταῦτα λαβὼν οὐδὲ ἄλλος ὢν παρὰ ταῦτα, ἀλλὰ φύσει κατ' οὐσίαν ὢν ταῦτα. Γέννημα γὰρ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὑπάρχει, ὥστε μηδένα ἀμφιβάλλειν ὅτι, καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἀτρέπτου Πατρὸς, ἀτρεπτὸς ἐστὶ καὶ ὁ Λόγος.

15 40. Τέως μὲν οὖν, ταῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐννοίαις χρώμενοι, οὕτω πρὸς τὰς ἀλόγους αὐτῶν ἐπινοίας, ὡς δέδωκεν αὐτὸς ὁ Κύριος, ἀπηντήσαμεν· καλὸν δὲ καὶ τὰ θεῖα λόγια παραθέσθαι λοιπόν, ἵν' ἔτι καὶ πλεῖον τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸ ἀτρέπτου ἀποδειχθῇ, καὶ ἡ ἀναλλοίωτος αὐτοῦ πατρικὴ φύσις, τούτων δὲ ἡ κακοφρο-
 20 σύνη. Γράφων τοίνυν Φιλιππησίοις ὁ ἀπόστολός φησι· «Τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυ-
 25 τόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα

ἴδιος· «οὐδεὶς γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὁ Υἱός, καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον θὰ τὸν ἀποκαλύψῃ ὁ Υἱός»¹. Πῶς δὲ θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ θεοποίησις χωρὶς τὸν Λόγον, καὶ μάλιστα πρὸ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, καὶ παρὰ τὸ ὅτι ὁ ἴδιος λέγει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ἀδελφούς τούτων τῶν αἰρετικῶν· «ἐὰν ἐκείνους εἶπε θεούς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἦλθεν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ»²; Ἐὰν δὲ ὅλοι ὅσοι ὠνομάσθησαν υἱοὶ καὶ θεοί, εἴτε ἐπάνω εἰς τὴν γῆν εἴτε εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅλοι αὐτοὶ υἱοποιήθησαν καὶ ἐθεοποιήθησαν διὰ τοῦ Λόγου, καὶ ἐὰν ὁ Λόγος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Υἱός, εἶναι φανερόν ὅτι ὅλοι μὲν ἐγένοντο υἱοὶ δι' αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ ὑπῆρξεν Υἱός πρὸ πάντων, μᾶλλον δὲ μόνον αὐτὸς ὑπῆρξεν ἀληθινὸς Υἱός, καὶ μόνον αὐτὸς εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ δὲν ἔλαβεν αὐτὰ ὡς μισθὸν διὰ τὴν ἀρετὴν του, οὔτε εἶναι κάτι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ εἶναι κατὰ φύσιν καὶ κατ' οὐσίαν ὅλα αὐτά. Διότι εἶναι γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὥστε νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ κανεὶς, ὅτι καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἀμεταβλήτου Πατρὸς εἶναι ἀμετάβλητος καὶ ὁ Λόγος.

40. Πάρα πάνω λοιπὸν ἐχρησιμοποίησαμεν τὰς ἐννοίας περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπαντήσαμεν, μετὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὰς παραλόγους αὐτῶν σκέψεις· τῶρα ὅμως εἶναι καλὸν νὰ παραθέσωμεν εἰς τὴν συνέχειαν καὶ τὰ θεῖα λόγια, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ἀκόμη περισσότερον τὸ ἀμετάβλητον τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ ἀναλλοίωτος πατρικὴ φύσις του, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσφαλμένη διδασκαλία αὐτῶν. Ὅταν γράφῃ λοιπὸν ὁ ἀπόστολος πρὸς τοὺς Φιλιππησίους λέγει· «τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὗρεθεις ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα

ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός». Τί τούτου λευκότερον καὶ ἀποδεικτικώτερον γένοιτο ἂν; οὐ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων βελτίων γέγονεν, ἀλλὰ μᾶλλον Θεὸς ὑπάρχων, τὴν δούλου μορφὴν ἔλαβε, καὶ ἐν τῷ λαβεῖν οὐκ
 5 ἐβελτιώθη, ἀλλ' ἐταπεινώσεν ἑαυτόν. Ποῦ τοίνυν ἐν τούτοις μισθὸς τῆς ἀρετῆς ἢ ποία προκοπὴ καὶ βελτίωσις ἐν ταπεινώσει; Εἰ γὰρ Θεὸς ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος, καί, ἐξ ὕψους καταβάς, λέγεται ὑποῦσθαι, ποῦ ὑποῦται, Θεὸς ὢν; δῆλον ὄντος πάλιν τούτου, ὅτι, τοῦ Θεοῦ ὑψίστου ὄντος, ἐξ ἀνάγκης εἶναι δεῖ καὶ
 10 τὸν τούτου Λόγον ὑψιστον. Ποῦ οὖν πλεῖον εἶχεν ὑψωθῆναι ὁ ἐν τῷ Πατρὶ ὢν καὶ ὅμοιος κατὰ πάντα τοῦ Πατρός; Οὐκοῦν πάσης προσθήκης ἀπροσδεής ἐστι καὶ οὐκ ἔστιν ὥς ὑπονοοῦσιν οἱ Ἀρειανοί. Εἰ γὰρ διὰ τὸ ὑψωθῆναι καταβέβηκεν ὁ Λόγος, καὶ ταῦτα γέγραπται, τίς χρεῖα ἦν ὅλως καὶ ταπεινώσαι ἑαυτόν,
 15 ἵνα τοῦτο ζητήσῃ λαβεῖν ὅπερ εἶχε; ποῖαν δὲ καὶ χάριν ἔλαβεν ὁ τῆς χάριτος δοτὴρ; ἢ πῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ αἰεὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προσκυνούμενος; Καὶ πρὶν γένηται γοῦν ἄνθρωπος παρακαλοῦσιν οἱ ἅγιοι· «Ὁ Θεός, ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με», καὶ πάλιν· «Οὔτοι ἐν ἄρμασι, καὶ οὔτοι
 20 ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα»· καὶ ὑπὸ μὲν τῶν πατριαρχῶν προσεκυνεῖτο, περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων γέγραπται· «Καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ».

41. Εἰ δὲ καί, ὡς ψάλλει Δαβὶδ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ
 25 ψαλμῷ· «Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ» καί· «Πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεάς γενεῶν», πῶς ἐλάμβανεν ὁ εἶχεν αἰεὶ, καὶ

1. Φιλιπ. 2, 5-11.

2. Ψαλμ. 53, 3.

3. Ψαλμ. 19, 8.

4. Ψαλμ. 96, 7· Ἑβρ. 1, 6.

ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός»¹. Θὰ ἡμποροῦσαν νὰ ὑπάρξουν πιὸ καθαρὰ καὶ πιὸ ἀποδεικτικὰ λόγια ἀπ' αὐτά; Δὲν ἔγινε δηλαδὴ καλύτερος ἐνῶ ἦταν κατώτερος, ἀλλὰ μᾶλλον, ἐνῶ ἦταν Θεός, ἔλαβε τὴν μορφὴν τοῦ δούλου, καὶ μὲ τὸ νὰ τὴν λάβῃ δὲν ἐβελτιώθη, ἀλλ' ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτόν του. Ποῦ εὐρίσκεται λοιπὸν εἰς αὐτὰ ὁ μισθὸς διὰ τὴν ἀρετὴν, ἣ ποία ὑπῆρξεν ἡ προκοπὴ καὶ ἡ βελτίωσις εἰς τὴν ταπείνωσιν; Ἐὰν δηλαδὴ, ἐνῶ εἶναι Θεός, ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ἀφοῦ κατέβη ἐξ ὕψους, λέγεται ὅτι ὑψοῦται, πςὺ ὑψοῦται ἀφοῦ εἶναι Θεός; Καὶ τςὺ το πάλιν φανερῶναι ὅτι, ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι ὕψιστος, κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ εἶναι ὕψιστος καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ. Πςὺ λοιπὸν ἡμποροῦσε νὰ ὑψωθῇ περισσότερον αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει εἰς τὸν Πατέρα, καὶ εἶναι κατὰ πάντα ὅμοιος τοῦ Πατρός; Λοιπὸν δὲν ἔχει ἀνάγκην καμμιᾶς προσθήκης καὶ δὲν εἶναι ὅπως τὸν θεωροῦν οἱ Ἀρειανοί. Διότι ἐὰν ὁ Λόγος κατέβη διὰ νὰ ὑψωθῇ, καὶ ἐὰν αὐτὸ ἐννοοῦν τὰ γραφόμενα, ποία ἀνάγκη καθ' ὁλοκληρίαν ὑπῆρχε καὶ νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτόν του, διὰ νὰ ζητήσῃ μετὰ νὰ λάβῃ κάτι, τὸ ὁποῖον εἶχε; Καὶ ποίαν χάριν ἔλαβεν αὐτὸς ποὺ δίδει τὴν χάριν; Ἡ πῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα διὰ νὰ προσκυνῇται, αὐτὸς ὁ ὁποῖος προσκυνεῖται πάντοτε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ; Ἀλλὰ καὶ πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος οἱ ἅγιοι παρακαλοῦν· «Θεέ, σῶσέ με ἐν τῷ ὀνόματί σου»², καὶ πάλιν· «ἄλλοι στηρίζουν τὴν δύναμίν των εἰς τὰ πολεμικὰ ἄρματα καὶ ἄλλοι εἰς τοὺς ἵππους, ἡμεῖς ὅμως θὰ δοξασθῶμεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»³. Καὶ ἀπὸ μὲν τοὺς πατριάρχας ἐπροσκυνεῖτο, διὰ δὲ τοὺς ἀγγέλους ἔχει γραφῇ· «προσκυνήσατε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»⁴.

41. Ἐὰν δέ, ὅπως ψάλλει ὁ Δαβὶδ εἰς τὸν ἐβδομηκοστὸν πρῶτον ψαλμόν· «τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ὑπάρχει πρὸ τοῦ ἡλίου»⁵, καί· «πρὸ τῆς σελήνης, μένει εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας»⁶

5. Ψαλμ. 71, 17.

6. Ψαλμ. 71, 5.

πρὶν λαβεῖν νῦν αὐτό; Ἡ πῶς ὑφούται ὁ καὶ πρὶν ὑψωθῆναι
 ὕψιστος ὢν; Ἡ πῶς ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ καὶ πρὶν τοῦ-
 το νῦν λαβεῖν ἀεὶ προσκυνούμενος; Οὐκ ἔστιν αἰνιγμα, ἀλλὰ
 μυστήριον θεῖον· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς
 5 τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος», δι' ἡμᾶς δὲ ὕστερον οὗτος
 «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», καὶ τὸ λεγόμενον νῦν, ὑπερύψωσεν,
 οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου ὑψουμένην σημαίνει, ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ
 ἔστιν ἐν Θεῷ, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητός ἐστιν ἡ ὑψωσις. Οὐ
 πρὶν γοῦν εἰρηται ταῦτα, εἰ μὴ ὅτε γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος,
 10 ἵνα γένηται φανερόν ὅτι τὸ ἐταπεινώσε καὶ τὸ ὑπερύψωσεν
 ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λέγεται· οὗ γάρ ἐστι τὸ ταπεινόν, τούτου
 καὶ τὸ ὑψωθῆναι ἂν εἴη, καὶ εἰ διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς
 τὸ ἐταπεινώσε γέγραπται, δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὸ ὑπερ-
 ὑψωσε δι' αὐτὴν ἐστι. Τούτου γὰρ ἦν ἐνδεής ὁ ἄνθρωπος διὰ
 15 τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θανάτου.

Ἐπεὶ οὖν εἰκὼν ὢν τοῦ Πατρὸς καὶ ἀθάνατος ὢν ὁ
 Λόγος, ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς
 ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τὸν θάνατον, ἵν' οὕτως
 ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου προσενέγκῃ τῷ Πατρί,
 20 διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν λέ-
 γεται ὑπερυψοῦσθαι, ἵν' ὥσπερ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες
 ἡμεῖς ἀπεθάνομεν ἐν Χριστῷ, οὕτως ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ
 πάλιν ἡμεῖς ὑπερυψωθῶμεν, ἔκ τε τῶν νεκρῶν ἐγειρόμενοι
 καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνερχόμενοι «ἐνθα πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν
 25 εἰσῆλθεν Ἰησοῦς», «οὐκ εἰς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ'
 εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ
 ὑπὲρ ἡμῶν». Εἰ δὲ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσῆλ-
 θεν ὁ Χριστός, καίτοι καὶ πρὸ τούτου καὶ ἀεὶ Κύριος ὢν καὶ

1. Ἰω. 1, 1.

2. Ἰω. 1, 14.

3. Β' Κορ. 5, 15.

4. Ἐβρ. 6, 20.

5. Ἐβρ. 9, 24.

πῶς ἐλάμβανεν ὅ,τι εἶχε πάντοτε, καὶ μάλιστα τὸ εἶχε πρὶν τῶρα τὸ λάβῃ; Ἡ πῶς ὑψοῦται αὐτὸς ποῦ ἦταν ὕψιστος καὶ πρὶν ὑψωθῇ; Ἡ πῶς ἔλαβε τὸ δικαίωμα νὰ προσκυνῇται αὐτὸς ποῦ, πρὶν τῶρα τὸ λάβῃ, ἐπροσκυνεῖτο; Δὲν εἶναι τοῦτο αἰνιγμα, ἀλλὰ θεῖον μυστήριον· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»¹, πρὸς χάριν μας δὲ ἀργότερον «ὁ Λόγος αὐτὸς ἐγένεν ἄνθρωπος»². Καὶ αὐτὸ ποῦ λέγεται τῶρα, ὅτι δηλαδὴ ὑπερύψωσε, δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὑψοῦται ἡ οὐσία τοῦ Λόγου, διότι αὐτὴ ὑπῆρχε πάντοτε καὶ ὑπάρχει ἐν Θεῷ, ἀλλὰ τοῦτο σημαίνει ὕψωσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Δὲν ἐλέχθησαν λοιπὸν αὐτὰ παρὰ μόνον μετὰ ποῦ ἐγένεν ὁ Λόγος ἄνθρωπος, καὶ τοῦτο διὰ νὰ καταστῇ φανερὸν ὅτι τὸ ἐταπείνωσε καὶ τὸ ὑπερύψωσεν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Εἰς ἐκεῖνον δηλαδὴ ποῦ ἀρμόζει ἡ ταπεινότης, εἰς αὐτὸν θὰ πρέπει νὰ συμβαίνει καὶ ἡ ὕψωσις. Καὶ ἐὰν ἐγράφη τὸ ἐταπείνωσεν, ἐπειδὴ προσέλαβε τὴν σάρκα, εἶναι φανερὸν ὅτι καὶ τὸ ὑπερύψωσεν ἀναφέρεται εἰς τὴν σάρκα. Διότι ὁ ἄνθρωπος ἐχρειάζετο τὴν ὑπερύψωσιν, ἕνεκα τῆς ταπεινότητος τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θανάτου.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὡς ἄνθρωπος ὁ Λόγος, ἐνῶ εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ ἀθάνατος, ἔλαβε τὴν μορφήν τοῦ δούλου, καὶ ὑπέφερε πρὸς χάριν μας τὸν θάνατον εἰς τὴν σάρκα του, ὥστε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ προσφέρῃ διὰ τοῦ θανάτου τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὸν Πατέρα, διὰ τοῦτο λέγεται ὅτι ὑπερυψοῦται ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ὥστε, ὅπως διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ὅλοι ἡμεῖς ἀπεθάναμεν ἐν Χριστῷ³, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πάλιν νὰ ὑπερυψωθῶμεν ἐν τῷ ἰδίῳ τῷ Χριστῷ. Τοῦτο θὰ συμβῇ βεβαίως μὲ τὸ νὰ ἀναστηθῶμεν ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ μὲ τὸ νὰ ἀνέλθωμεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς «ὅπου εἰσῆλθε πρόδρομος πρὸς χάριν μας ὁ Ἰησοῦς»⁴ «ὅχι εἰς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ ἐμφανισθῇ τῶρα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν»⁵. Ἐὰν δὲ τῶρα ὁ Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ὑπὲρ ἡμῶν, παρὰ τὸ ὅτι καὶ πρὸ τοῦ γεγονότος τούτου ἦταν πάντοτε Κύριος καὶ

δημιουργὸς τῶν οὐρανῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἄρα καὶ τὸ ὑψωθῆναι
 νῦν γέγραπται. Καὶ ὥσπερ αὐτὸς πάντας ἁγιάζων, λέγει πάλιν
 τῷ Πατρὶ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἁγιάζειν, οὐχ ἵνα ἅγιος ὁ Λόγος
 γένηται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἁγιάσῃ πάντας ἡμᾶς, οὕτως
 5 ἄρα καὶ τὸ νῦν λεγόμενον, ὑπερύψωσεν αὐτόν, οὐχ ἵνα αὐτὸς
 ὑψωθῇ, ἔπιστος γάρ ἐστιν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ἡμῶν
 «δικαιосύνη γένηται», ἡμεῖς δὲ ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ καὶ εἰς τὰς
 πύλας εἰσέλθωμεν τῶν οὐρανῶν, ἃς αὐτὸς πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν
 ἀνέφξε, λεγόντων τῶν προτρεχόντων· «Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχον-
 10 τες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ
 βασιλεὺς τῆς δόξης». Καὶ ὧδε γὰρ οὐκ αὐτῷ ἦσαν αἱ πύλαι
 κεκλεισμέναι, Κυρίῳ καὶ ποιητῇ τῶν πάντων ὄντι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς
 καὶ τοῦτο γέγραπται, οἷς ἦν ἡ θύρα κεκλεισμένη τοῦ παραδεί-
 15 σου. Διὸ καὶ ἀνθρωπίνως μὲν, δι' ἣν ἐφόρει σάρκα, λέγεται περὶ
 αὐτοῦ τὸ «ἄρατε πύλας» καὶ τὸ «εἰσελεύσεται» ὡς ἀνθρώπου
 εἰσερχομένου, Θεϊκῶς δὲ πάλιν περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ καὶ
 «Θεὸς ἐστιν ὁ Λόγος», ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Κύριος καὶ ὁ βασιλεὺς
 τῆς δόξης. Τὴν δὲ τοιαύτην εἰς ἡμᾶς γενομένην ὑψωσιν προα-
 νεφώνει τὸ Πνεῦμα ἐν ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ λέγον· «Καὶ
 20 ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνά-
 μεως αὐτῶν εἰ σύ». Εἰ δὲ δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ Υἱός, οὐκ ἄρα
 αὐτός ἐστιν, ὡς ἐνδεής, ὑψούμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν τῇ
 δικαιοσύνῃ ὑψούμενοι, ἵτις ἐστὶν αὐτός.

42. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἐχαρίσατο αὐτῷ οὐ δι' αὐτὸν τὸν
 25 Λόγον γέγραπται, ἦν γὰρ πάλιν καὶ πρὶν ἄνθρωπος γένηται
 προσκυνούμενος, ὥσπερ εἴπομεν, ὑπὸ τε τῶν ἀγγέλων καὶ πάσης
 τῆς κτίσεως κατὰ τὴν πατρικὴν ιδιότητα, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ

1. Ἰω. 17, 19.

2. Ψαλμ. 23, 7.

δημιουργὸς τῶν οὐρανῶν, ἄρα καὶ τὸ ὅτι ὑψώθη τῶρα ἐγράφη δι' ἡμᾶς. Καὶ ὅπως αὐτὸς ἀγιάζει τοὺς πάντας, λέγει ὁμως πάλιν ὅτι ἀγιάζει τὸν ἑαυτὸν του ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τῷ Πατρὶ ¹, ὅχι βεβαίως διὰ νὰ γίνῃ ἅγιος ὁ Λόγος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀγιάσῃ αὐτὸς μὲ τὸν ἀγιασμὸν τοῦ ἑαυτοῦ του ὅλους ἡμᾶς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται τῶρα, ὅτι δηλαδὴ ὑπερύψωσεν αὐτόν, ὅχι διὰ νὰ ὑψωθῇ αὐτός, διότι εἶναι ὑψιστος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὰς ἀπαιτήσεις τῆς δικαιοσύνης, ἡμεῖς δὲ νὰ ὑψωθῶμεν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, καὶ νὰ διέλθωμεν διὰ τῶν οὐρανίων πυλῶν, τὰς ὁποίας αὐτὸς πάλιν ἤνοιξε πρὸς χάριν μας, καὶ ἔτσι νὰ λέγουν αὐτοὶ ποὺ πορεύονται πρὸς αὐτάς· «ἀνυψώσατε τὰς πύλας σας, ἄρχοντες, καὶ ὑψώθητε πύλαι αἰώνιοι, διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης» ². Καὶ ἐδῶ πάλιν δὲν ἦσαν εἰς αὐτὸν κεκλεισμένοι αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι Κύριος καὶ δημιουργὸς τῶν πάντων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐγράφη δι' ἡμᾶς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ θύρα τοῦ παραδείσου ἦταν κλειστή. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ «ἄρατε πύλας», λέγεται μὲν ἀνθρωπίνως περὶ αὐτοῦ, διὰ τὴν σάρκα τὴν ὁποίαν εἶχε περιβληθῇ καθὼς καὶ τὸ «εἰσελεύσεται», ὡσὰν νὰ εἰσέρχεται ἄνθρωπος. Λέγεται ὁμως πάλιν περὶ αὐτοῦ καὶ θεϊκῶς, ἐπειδὴ ὁ Λόγος εἶναι καὶ Θεός, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τὴν ὑψωσιν δὲ αὐτὴν, ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς ἡμᾶς, προέλεγε τὸ Πνεῦμα εἰς τὸν ὀγδοηκοστὸν ὄγδοον ψαλμὸν μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «καὶ θὰ ὑψωθοῦν διὰ τῆς δικαιοσύνης σου, διότι σὺ εἶσαι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεώς των» ³. Ἐὰν δὲ δικαιοσύνη εἶναι ὁ Υἱός, εἶναι ἐπόμενον ὅτι δὲν ὑψώνεται αὐτὸς ὡς ἔχων ἀνάγκην ὑψώσεως, ἀλλὰ ἡμεῖς εἴμεθα ποὺ ὑψωνόμεθα διὰ τῆς δικαιοσύνης, ἡ ὁποία εἶναι αὐτός.

42. Διότι καὶ τὸ «ἐχαρίσατο αὐτῷ» δὲν ἐγράφη δι' αὐτὸν τὸν Λόγον, διότι καὶ πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος, ἦταν πάλιν προσκυνούμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων καὶ ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως, σύμφωνα πρὸς τὴν πατρικὴν ιδιότητα, ἀλλὰ τοῦτο ἐγρά-

3. Ψαλμ. 88, 17-18.

ὑπὲρ ἡμῶν τοῦτο πάλιν περὶ αὐτοῦ γέγραπται. Ὡςπερ γὰρ ὡς
 ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη οὕτως ὡς ἄνθρωπος
 λέγεται λαμβάνειν ὅπερ εἶχεν ἀεὶ ὡς Θεός, ἵνα εἰς ἡμᾶς
 φθάσῃ καὶ ἡ τοιαύτη δοθεῖσα χάρις. Οὐ γὰρ ἡλαττώθη ὁ Λόγος
 5 σῶμα λαβόν, ἵνα καὶ χάριν ζητήσῃ λαβεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ
 ἐθεοποίησεν ὅπερ ἐνεδύσατο, καὶ πλέον ἐχαρίσατο τῷ γένει τῶν
 ἀνθρώπων τοῦτο. Ὡςπερ γὰρ ἀεὶ προσεκυνεῖτο, Λόγος ὢν καὶ
 «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων», οὕτως ὁ αὐτὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος
 γενόμενος κληθεὶς τε Ἰησοῦς, οὐδὲν ἤτιον ἔχει πᾶσαν ὑπὸ πό-
 10 δα τὴν κτίσιν καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ τὰ γόνατα κάμπτουσιν
 αὐτῷ καὶ ἐξομολογουμένην, ὅτι καὶ τὸ γενέσθαι σὰρκα τὸν
 Λόγον καὶ θάνατον ὑπομεῖναι σαρκὶ οὐκ ἐπ' ἀδοξία τῆς θεότητος
 αὐτοῦ γέγονεν, ἀλλ' «εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς». Δόξα δὲ Πατρός
 ἐστὶ τὸν γενόμενον ἄνθρωπον καὶ ἀπολόμενον εὗρεθῆναι καὶ
 15 νεκρωθέντα ζωοποιηθῆναι καὶ ναὸν γενέσθαι Θεοῦ. Καὶ γὰρ καὶ
 τῶν ἐν οὐρανοῖς δυνάμεων, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων, ἀεὶ μὲν
 προσκυνούντων αὐτόν, προσκυνούντων δὲ καὶ νῦν ἐν τῷ ὀνόμα-
 τι Ἰησοῦ τὸν Κύριον, ἡμῶν ἐστὶν αὕτη ἡ χάρις καὶ ὑπερύψω-
 σις, ὅτι τε καὶ ἄνθρωπος γενόμενος προσκυνεῖται ὁ τοῦ Θεοῦ
 20 Υἱός, καὶ οὐ ξενισθήσονται αἱ οὐράνιοι δυνάμεις βλέπουνσαι τοὺς
 συσσωμους ἐκείνου πάντας ἡμᾶς εἰσαγομένους εἰς τὰς χώρας
 αὐτῶν. Ἄλλως δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει τοῦτο, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ
 Θεοῦ ὑπάρχων εἰλήφει δούλου μορφὴν καὶ ταπεινώσας ἦν ἑαυτὸν
 μέχρι θανάτου συγχωρήσας φθάσαι τὸ σῶμα.

25 43. Ἴδού γοῦν τὸ νομιζόμενον παρὰ ἀνθρώποις μωρὸν τοῦ
 Θεοῦ διὰ τὸν σταυρὸν γέγονε πάντων ἐντιμότερον. Ἡ μὲν γὰρ
 ἀνάστασις ἡμῶν ἐν αὐτῷ ἀπόκειται οὐκέτι δὲ μόνος ὁ Ἰσραὴλ,
 ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη λοιπόν, ὡς προείρηκεν ὁ προφήτης, τὰ

φη περὶ αὐτοῦ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Διότι, ὅπως ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη ὡς ἄνθρωπος, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον λέγεται ὅτι λαμβάνει ὡς ἄνθρωπος ὅ,τι εἶχε πάντοτε ὡς Θεός, διὰ τὴν φθόσιν ἔτσι εἰς ἡμᾶς καὶ ἡ δοθεῖσα αὐτῇ χάρις. Διότι δὲν ἐμειώθη ὁ Λόγος μὲ τὸ νὰ λάβῃ σῶμα, διὰ τὴν ζητήσιν νὰ λάβῃ καὶ χάριν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐθεοποίησεν ὅ,τι περιεβλήθη, καὶ τὸ γεγονός τοῦτο ἐχάρισε περισσότερα εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Διότι, ὅπως ἐπροσκυνεῖτο πάντοτε, ἐπειδὴ ἦταν Λόγος καὶ εἶχε θεϊκὴν ὕπαρξιν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἐπειδὴ μένει ὁ αὐτός, ἂν καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ὠνομάσθη Ἰησοῦς, καθόλου ὀλιγώτερον δὲν ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὅλην τὴν κτίσιν, ἢ ὅποια κάμπτεται τὰ γόνατα εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο ¹ καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι, καὶ τὸ ὅτι ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρξ ² καὶ ὑπέμεινε μὲ τὴν σάρκα τοῦ θάνατον, δὲν συνέβη τοῦτο πρὸς ἀτίμωσιν τῆς θεότητός του, ἀλλ' εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς. Δόξα δὲ τοῦ Πατρὸς εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ εὑρεθῇ ὁ δημιουργηθεὶς καὶ ἀπωλεσθεὶς ἄνθρωπος, τὸ νὰ ζωοποιηθῇ ὁ νεκρωθεὶς καὶ τὸ νὰ καταστῇ νὰὸς Θεοῦ. Διότι καὶ μὲ τὸ νὰ προσκυνοῦν μὲν αὐτὸν πάντοτε αἱ οὐράνιοι δυνάμεις καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι, νὰ προσκυνοῦν δὲ καὶ τώρα τὸν Κύριον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἡ χάρις αὐτῇ καὶ ἡ ὑπερύψωσις εἶναι ἰδική μας, διότι, καὶ παρὰ τὸ ὅτι ἔγινεν ἄνθρωπος, προσκυνεῖται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Δὲν θὰ παραξενευθοῦν δὲ αἱ οὐράνιοι δυνάμεις, ὅταν βλέπουν ὅλους ἡμᾶς οἱ ὅποιοι ἔχομεν τὸ ἴδιο σῶμα μὲ αὐτόν, νὰ εἰσέρχωμεθα εἰς τὰ μέρη ἐκείνων. Αὐτὸ βεβαίως δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνη κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ μόνον ἔάν, αὐτὸς ποὺ εἶχε θεϊκὴν ὕπαρξιν, εἶχε λάβει μορφήν δούλου καὶ εἶχε ταπεινώσει τὸν ἑαυτόν του ἐπιτρέψας νὰ φθάσῃ τὸ σῶμά του μέχρι θανάτου.

43. Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι αὐτὸ ποὺ ἐξ αἰτίας τῆς ταπεινώσεως τοῦ σταυροῦ ἐθεωρεῖτο μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων μωρὸν τοῦ Θεοῦ, ἔγινεν ἐντιμότερον πάντων. Ἡ ἀνάστασις μας λοιπὸν ἀπόκειται εἰς αὐτόν, ὅχι δὲ μόνον ὁ Ἰσραήλ, ἀλλὰ εἰς τὸ ἐξῆς καὶ

μὲν εἰδῶλα ἑαυτῶν καταλιμπάνουσι, τὸν δὲ ἀληθινὸν Θεὸν τὸν
 τοῦ Χριστοῦ Πατέρα ἐπιγινώσκουσι· καὶ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων
 φαντασία κατήργηται, μόνος δὲ ὁ ὄντως Θεὸς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖται. Τὸ δὲ καὶ ἐν
 5 σῶματι γενόμενον τὸν Κύριον καὶ κληθέντα Ἰησοῦν προσκυ-
 νεῖσθαι, πιστεῦεσθαι τε αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ἐπιγινώ-
 σκεσθαι τὸν Πατέρα, δηλὸν ἂν εἴη, καθάπερ εἴρηται, ὅτι οὐχ ὁ
 Λόγος, ἢ Λόγος ἐστίν, ἔλαβε τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλλ' ἡμεῖς.
 Διὰ γὰρ τὴν πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ συγγένειαν ναὸς Θεοῦ γεγό-
 10 ναμεν καὶ ἡμεῖς καὶ υἱοὶ Θεοῦ λοιπὸν πεποιεῖμεθα, ὥστε καὶ ἐν
 ἡμῖν ἤδη προσκυνεῖσθαι τὸν Κύριον καὶ τοὺς ὁρῶντας «ἀπαγγέλ-
 λειν», ὡς ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν, «ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν τούτοις
 ἐστίν», καθάπερ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐν μὲν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν·
 «Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ
 15 γενέσθαι», ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ γράφει· «Ἐν τούτῳ γινώσκομεν
 ὅτι μένει ἐν ὑμῖν, ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν».·
 Γνώρισμα δὲ ἐστὶ καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ γενομένης
 ἀγαθότητος, ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψώθημεν διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι τὸν
 ὕψιστον Κύριον, καὶ δι' ἡμᾶς ἡ χάρις δίδεται, διὰ τὸ γενέσθαι
 20 ὡς ἡμᾶς ἄνθρωπον τὸν χορηγοῦντα τὴν χάριν Κύριον, αὐτὸς δὲ
 ὁ Σωτὴρ ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν ἐν τῷ λαβεῖν τὸ ταπεινὸν ἡμῶν
 σῶμα, δούλου τε μορφὴν ἔλαβεν ἐνδυσάμενος τὴν δουλωθεῖσαν
 σάρκα τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰς βελτιώ-
 σιν ἔσχηκεν, ἀνενδεὴς γάρ ἐστι καὶ πλήρης ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος,
 25 ἡμεῖς δὲ παρ' αὐτοῦ μᾶλλον ἐβελτιώθημεν. Αὐτὸς γάρ ἐστι «Τὸ
 φῶς, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον».·
 Καὶ μάτην ἐπερεΐδονται οἱ Ἀρειανοὶ τῷ «διὸ» σεν δέσμῳ, διὰ

1. Πρβλ. Α' Κορ. 14, 25.

2. Ἰω. 1, 12.

3. Α' Ἰω. 3, 24.

ὅλα τὰ ἔθνη, καθὼς προεῖπεν ὁ προφήτης, ἐγκαταλείπουν τὰ εἰδωλά των καὶ ἀναγγνωρίζουν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἡ μὲν ἐπινόησις τῶν δαιμονίων θεῶν κατηργήθη, προσκυνεῖται δὲ μόνον ὁ πραγματικὸς Θεὸς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ νὰ προσκυνῇται δὲ ὁ Κύριος, ἀφοῦ ἐκατοίκησεν ἐντὸς ἀνθρωπίνου σώματος καὶ ὠνομάσθη Ἰησοῦς, καὶ τὸ νὰ πιστεύεται αὐτὸς ὡς Υἱὸς Θεοῦ, καὶ νὰ ἀποκαλύπτεται δι' αὐτοῦ ὁ Πατήρ, εἶναι φανερόν, ὅπως ἐλέχθη, ὅτι τὴν χάριν αὐτὴν δὲν τὴν ἔλαβεν ὁ Λόγος, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος, ἀλλ' ἡμεῖς. Διότι, ἔνεκα τῆς συγγενείας μας πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἐγίναμεν καὶ ἡμεῖς ναὸς Θεοῦ, καὶ κατέστημεν εἰς τὸ ἐξῆς υἱοὶ Θεοῦ, ὥστε ὁ Κύριος νὰ προσκυνῇται πλέον καὶ ἐν ἡμῖν, καὶ ὅσοι τὸν βλέπουν νὰ κηρύττουν, καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος ὅτι πράγματι ὁ Θεὸς εὐρίσκεται ἐντὸς αὐτῶν¹, ὅπως βεβαίως καὶ ὁ Ἰωάννης, εἰς μὲν τὸ Εὐαγγέλιον λέγει· «εἰς ὅσους ὁμῶς τὸν ἐδέχθησαν, ἔδωκεν ἐξουσίαν νὰ γίνουν παιδιὰ τοῦ Θεοῦ»², εἰς δὲ τὴν Ἐπιστολὴν γράφει· «καὶ μὲ τοῦτο ἀντιλαμβάνομεθα ὅτι μένει μέσα μας, ἀπὸ τὸ Πνεῦμά του, τὸ ὁποῖον μᾶς ἔδωκεν»³. Ἀπόδειξις δὲ τῆς ἀγαθότητος, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς ἡμᾶς, εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψώθημεν, ἐπειδὴ μέσα μας εὐρίσκεται ὁ Κύριος, καὶ ἡ χάρις δίδεται πρὸς ἡμᾶς, διότι ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος χορηγεῖ τὴν χάριν, ἐγένεν ἄνθρωπος ὅπως καὶ ἡμεῖς, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Σωτὴρ ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ μὲ τὸ νὰ προσλάβῃ τὸ ταπεινὸν μας σῶμα, καὶ ἔλαβε μορφὴν δούλου μὲ τὸ νὰ ἐνδυθῇ τὴν σάρκα, ἡ ὁποία εἶχεν ὑποδουλωθῇ εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ αὐτὸς μὲν δὲν ἔλαβε τίποτε ἀπὸ ἡμᾶς, τὸ ὁποῖον νὰ τὸν καλυτερεύσῃ, διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι πλήρης καὶ δὲν τοῦ λείπει τίποτε, ἡμεῖς δὲ μᾶλλον ἐβελτιώθημεν ὑπ' αὐτοῦ. Διότι αὐτὸς εἶναι «τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον φωτίζει κάθε ἄνθρωπον ποῦ ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον»⁴.

Οἱ Ἀρειανοὶ λοιπὸν στηρίζονται ματαιῶς εἰς τὸν σύνδεσμον «διό», ἐπειδὴ λέγει ὁ Παῦλος· «διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπε-

4. Ἰω. 1, 9.

τὸ λέγειν τὸν Παῦλον· «Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν». Οὐ γὰρ ἄθλον ἀρετῆς οὐδὲ βελτίωσιν προκοπῆς αὐτοῦ σημαίνων ἔλεγεν, ἀλλὰ τὸ αἷτιον τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης ὑψώσεως. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἢ τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα καὶ εὐγενοῦς
 5 Πατρὸς Υἱὸν ταπεινῶσαι ἑαυτὸν καὶ δοῦλον ἀνθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενέσθαι; Εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐγεγόνει, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀπὸ ἁμαρτιῶν λυτρωθέντες ἐκ νεκρῶν ἀνέστημεν, ἀλλ' ἐμένομεν ὑπὸ γῆν νεκροί, οὐδ' ἂν ὑψώθημεν εἰς οὐρανοὺς, ἀλλ' ἐκείμεθα ἐν τῷ ᾄδῃ. Δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ
 10 λεγόμενον, ὑπερύψωσε, καί, ἐχαρίσατο.

44. Τοιαύτην μὲν οὖν ἡγοῦμαι τὴν διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ καὶ μάλα ἐκκλησιαστικὴν οὔσαν. Καὶ δεύτερον δὲ ὁμοῦς τις ἐπιχειρήσειεν εἰς τὸ ῥητὸν ἐκ παραλλήλου λέγων τὰ αὐτά· ὅτι οὐ τὸν Λόγον αὐτόν, ἢ Λόγος ἐστίν, ὑψοῦσθαι σημαίνει (ἐστι γάρ, ὡς
 15 προεῖρηται μικρῷ πρόσθεν, ὕψιστος καὶ ὁμοῖος ὢν τῷ Πατρί), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεώς ἐστι δηλωτικὸν τὸ ῥητόν. Λέγων γοῦν «ἐταπεινῶσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου», εὐθὺς ἐπήγαγε τὸ «διὰ τοῦτο ὑπερύψωσε», δεῖ-
 ξαι θέλων ὅτι εἰ καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγεται τεθνηκέναι, ἀλλ' ὡς
 20 ζῶν ὢν ὑψώθη τῇ ἀναστάσει, «ὁ γὰρ καταβάς, αὐτὸς ἐστι καὶ ὁ ἀναστάς». Κατέβη γὰρ σωματικῶς, ἀνέστη δέ, ὅτι Θεὸς ἦν αὐτὸς ἐν σώματι. Καὶ τοῦτο πάλιν ἐστὶν οὗ χάριν ἐπήγαγε τῇ διανοίᾳ ταύτῃ τὸν διὸ σύνδεσμον, οὐ μισθὸν ἀρετῆς οὐδὲ προκοπῆς, ἀλλ' αἰτίας δηλωτικόν, δι' ἣν ἡ ἀνάστασις γέγονε καὶ
 25 δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ μέχρι νῦν ἀπέθανον καὶ ἔμειναν νεκροί, οὗτος δὲ μόνος ὁλόκληρος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. Ἡ δὲ αἰτία αὕτη ἐστίν, ἣν αὐτὸς προεῖρηκεν, ὅτι Θεὸς

1. Φιλίπ. 2, 8.

2. Φιλίπ. 2, 9.

3. Ἐφεσ. 4, 10.

ρύψωσεν. Διότι ὅταν ἔλεγε τοῦτο δὲν ἐννοοῦσε βραβεῖον διὰ τὴν ἀρετὴν, οὔτε βελτίωσιν διὰ τὴν προκοπὴν, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὑψωσιν ποὺ συνέβη εἰς ἡμᾶς. Ἡ αἰτία δὲ εἶναι ὅτι, αὐτὸς ποὺ εἶχε θεϊκὴν ὑπαρξιν καὶ ἦταν Υἱὸς εὐγενοῦς Πατρός, ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἐγένετο δοῦλος ὑπὲρ ἡμῶν ἀντὶ νὰ γίνωμεν ἡμεῖς. Ἐὰν δηλαδὴ ὁ Κύριος δὲν εἶχε γίνεαι ἄνθρωπος, δὲν θὰ ἠμπορούσαμεν ἡμεῖς νὰ ἐλευθερωθῶμεν πρῶτα ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας καὶ ἔτσι νὰ ἀναστηθῶμεν ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ θὰ ἐμέναμεν νεκροὶ κάτω ἀπὸ τὴν γῆν. Οὔτε θὰ ὑψωνώμεθα εἰς τοὺς οὐρανούς, ἀλλὰ θὰ εὕρισκώμεθα εἰς τὸν ἅδην. Δι' ἡμᾶς λοιπὸν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεται, «ὑπερύψωσε» καί, «ἐχαρίσατο».

44. Τέτοια λοιπὸν νομίζω ὅτι εἶναι ἡ ἐννοια τοῦ ρητοῦ, καὶ αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ θὰ ἐπροσπαθοῦσε κανεὶς ἐκ δευτέρου νὰ εὕρῃ ἐπιχειρήματα εἰς τὸ ρητόν, καὶ θὰ ἔλεγεν ἐκ παραλλήλου βεβαίως τὰ ἴδια, ὅτι δηλαδὴ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος, ὑφούται (διότι εἶναι, ὅπως ἐλέχθη ὀλίγον προηγουμένως, ὕψιστος καὶ ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα), ἀλλὰ τὸ ρητόν σημαίνει τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Λόγου, ἔνεκα τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ. Μόλις λοιπὸν εἶπεν· «ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου»¹, ἀμέσως προσέθεσε τό· «διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν»², ἐπειδὴ ἠθελε νὰ δείξῃ, ὅτι, ἂν καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγεται ὅτι ἀπέθανεν, ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι ζωὴ, ὑψώθη διὰ τῆς ἀναστάσεως. «Διότι αὐτὸς ποὺ κατέβη, αὐτὸς εἶναι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀνεστήθη»³. Κατέβη δηλαδὴ μὲ τὸ σῶμα, ἀνεστήθη ὁμως ἐπειδὴ ἦταν Θεὸς μὲ σῶμα. Καὶ αὐτὴ πάλιν εἶναι ἡ αἰτία, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὴν σκέψιν του αὐτὴν τὸν σύνδεσμον «διό», ὁ ὁποῖος δὲν σημαίνει μισθὸν διὰ τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν προκοπὴν, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν συνετελέσθη ἡ ἀνάστασις. Καὶ διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν, οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι σήμερον ἀπέθαναν καὶ ἔμειναν νεκροί, ἐνῶ αὐτὸς μόνος ἀνέστη ὁλόκληρος ἐκ τῶν νεκρῶν. Εἶναι δὲ αὕτη, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος προεῖπεν, ὅτι δηλαδὴ,

ὢν ἄνθρωπος γέγονεν. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι μόνον ἐξ Ἀδάμ ὄντες ἀπέθανον, καὶ τὸν θάνατον εἶχον βασιλεύοντα κατ' αὐτῶν, οὗτος δὲ «ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ» ἐστίν, ὁ γὰρ «Λόγος σὰρξ ἐγένετο». Καὶ λέγεται ὁ τοιοῦτος
 5 ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπουράνιος, διὰ τὸ «ἐξ οὐρανοῦ καταβηγκέναι» τὸν Λόγον, διὸ οὐδὲ κεκράτηται ὑπὸ τοῦ θανάτου. Εἰ γὰρ καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν συγχωρήσας μέχρι θανάτου φθάσαι τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ σῶμα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ δεκτικὸν θανάτου, ἀλλ' ἐκ γῆς ὑπερυψώθη, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σώματι Υἱὸν
 10 τοῦ Θεοῦ. Ἴσον γοῦν ἐστὶ τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον, «Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε» τῷ λεγομένῳ ἐν ταῖς Πράξεσι παρὰ τοῦ Πέτρου, «Ὁν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατόν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ». Ὡς γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ γέγραπται· Ἐπειδή, «ἐν μορφῇ Θεοῦ»
 15 ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ «ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, διὸ καὶ ὁ Θεὸς ὑπερύψωσε αὐτόν», οὕτω καὶ παρὰ τοῦ Πέτρου λέγεται, ὅτι ἐπειδὴ Θεὸς ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος, τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοῖς ὁρῶσι Θεόν, διὰ τοῦτο «δυνατὸν οὐκ ἦν ατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου».
 20 Ἀνθρώπῳ δὲ δυνατόν οὐκ ἦν τοῦτο κατορθῶσαι, ἴδιον γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὁ θάνατος, διὰ τοῦτο Θεὸς ὢν ὁ Λόγος γέγονε σὰρξ, ἵνα [θανατωθεὶς σαρκὶ ζωοποιήσῃ πάντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει.
 45. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς λέγεται ὑψῶσθαι καὶ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο, καὶ νομίζουσιν οἱ αἵρετικοὶ ἐλάττωμα εἶναι
 25 ἢ πάθος τῆς τοῦ Λόγου οὐσίας, ἀναγκαῖον εἰπεῖν πῶς καὶ ταῦτα

1. Πρβλ. Ρωμ. 5, 14.

2. Α' Κορ. 15, 47.

3. Ἰω. 1, 14.

4. Α' Κορ. 15, 47.

5. Α' Κορ. 15, 48.

ἐνῶ ἦταν Θεός, ἔγινεν ἄνθρωπος. Διότι, οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι, ἐπειδὴ κατήγοντο μόνον ἀπὸ τὸν Ἀδάμ, ἀπέθανον, καὶ ὁ θάνατος ἐβασίλευεν ἐπάνω τους¹, αὐτὸς δὲ εἶναι «ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπὸ τὸν οὐρανόν»², διότι «ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρξ»³. Καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς λέγεται «ἐξ οὐρανοῦ»⁴ καὶ «ἐπουράνιος»⁵, διότι ὁ Λόγος «ἔχει κατεβῆ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»⁶, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ θανάτου. Διότι ἂν καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, ἐπιτρέψας νὰ φθάσῃ τὸ ἰδικόν του σῶμα μέχρι τοῦ θανάτου, ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι δεκτικὸν θανάτου, ὅμως ὑπερυψώθη ἐκ τῆς γῆς, διότι οὗτος εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μὲ σῶμα. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ λέγεται ἐδῶ· «διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν», εἶναι ὁμοιον μὲ ἐκεῖνο ποὺ λέγεται εἰς τὰς Πράξεις ἀπὸ τὸν Πέτρον· «τοῦτον ὁ Θεὸς ἀνέστησε, διαλύσας τοὺς πόνους τοῦ θανάτου, διότι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ κρατῇται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ θανάτου»⁷. Διότι, ὅπως ἐγράφη ἀπὸ τὸν Παῦλον· «ἐπειδὴ ἔγινεν ἄνθρωπος, ἐνῶ εἶχε θεϊκὴν ὕπαρξιν, καὶ ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτόν του μέχρι θανάτου, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τὸν ὑπερύψωσε»⁸, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον λέγεται καὶ ἀπὸ τὸν Πέτρον· ὅτι δηλαδὴ ἐπειδὴ ἦταν Θεὸς καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος, τὰ δὲ ὑπερφυσικὰ γεγονότα καὶ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἐπραγματοποίησε τὸν ἀπέδειξαν Θεόν, διὰ τοῦτο «δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ κρατῇται αὐτὸς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ θανάτου»⁹. Ἄνθρωπος ὅμως δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, διότι ὁ θάνατος εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ ὁ Λόγος ἦταν Θεός, ἐγένετο σὰρξ, διὰ νὰ ζωοποιήσῃ ὅλους ἡμᾶς μὲ τὴν δύναμιν του, ἀφοῦ θανατωθῇ κατὰ σάρκα.

45. Ἐπειδὴ δὲ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἔχει ὑψωθῇ, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκε χάριν εἰς αὐτόν, καὶ ἐπειδὴ νομίζουν οἱ αἱρετικοὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἐλάττωμα ἢ μειονέκτημα τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου, εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῇ μὲ ποῖαν σημασίαν λέγονται καὶ αὐτά.

6. Ἰω. 6, 38.

7. Πράξ. 2, 24.

8. Φιλιπ. 2, 6-9.

9. Πρβλ. Πράξ. 2, 24.

λέγεται. Ὑψῶσθαι γὰρ λέγεται αὐτὸς ἀπὸ τῶν κατωτέρων με-
 ρῶν τῆς γῆς, ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ λέγεται ὁ θάνατος εἶναι. Αὐτοῦ δὲ
 λέγεται ἀμφοτέρω, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦν καὶ οὐχ ἑτέρου, σῶμα τὸ
 ὑψωθὲν ὑπὸ τε τῶν νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέν. Αὐτοῦ
 5 δὲ πάλιν ὄντος τοῦ σώματος καὶ οὐκ ὄντος ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ Λό-
 γου, εἰκότως ὑψουμένου τοῦ σώματος, αὐτός, ὡς ἄνθρωπος,
 διὰ τὸ σῶμα ὑψοῦσθαι λέγεται. Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρω-
 πος, μὴ λεγέσθω περὶ αὐτοῦ ταῦτα, εἰ δὲ «ὁ Λόγος γέγονε
 σάρξ», ἀνάγκη ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγεσθαι αὐτοῦ τὴν τε ἀνά-
 10 στασιν καὶ τὴν ὑψωσιν, ἢν' ὁ μὲν θάνατος λεγόμενος αὐτοῦ λύ-
 τρον ἢ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας καὶ κατάργησις τοῦ θανά-
 του, ἢ δὲ ἀνάστασις καὶ ἡ ὑψωσις βεβαία δι' αὐτὸν εἰς ἡμᾶς
 διαμένη.

Ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ εἴρηκεν, «ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε»
 15 καὶ, «ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο», ἵνα καὶ ἐκ τούτου δείξῃ πά-
 λιν, ὅτι μὴ ὁ Πατὴρ ἐστὶν ὁ γενόμενος σάρξ, ἀλλ' ὁ τούτου Λό-
 γος ἐστὶν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος, ὁ λαμβάνων ἀνθρωπίνως
 παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ὑψούμενος παρ' αὐτοῦ, ὥσπερ εἴρηται.
 Δῆλον δέ, καὶ οὐκ ἂν ἀμφιβάλοι τις, ὅτι ἃ δίδωσιν ὁ Πατήρ,
 20 διὰ τοῦ Υἱοῦ δίδωσι. Καὶ ἔστι παράδοξον καὶ ἐκπληξαι δυνάμε-
 νον ἀληθῶς· ἦν γὰρ δίδωσιν ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς χάριν, ταύ-
 την αὐτὸς ὁ Υἱὸς λέγεται δέχεσθαι, καὶ τὴν ὑψωσιν, ἣν ὁ Υἱὸς
 παρὰ τοῦ Πατρὸς ποιεῖ, ταύτην ὡς αὐτὸς ὑψούμενός ἐστιν ὁ
 Υἱός. Αὐτὸς γὰρ ὁ ὢν τοῦ Θεοῦ Υἱὸς αὐτὸς γέγονε καὶ Υἱὸς
 25 ἀνθρώπου· καὶ ὡς μὲν Λόγος, τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς δίδωσι, πάν-
 τα γάρ, ἃ ποιεῖ καὶ δίδωσιν ὁ Πατήρ, δι' αὐτοῦ ποιεῖ τε καὶ
 παρέχει, ὡς δὲ Υἱὸς ἀνθρώπου αὐτὸς ἀνθρωπίνως λέγεται τὰ
 παρ' ἑαυτοῦ δέχεσθαι, διὰ τὸ μὴ ἑτέρου, ἀλλ' αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶ-
 μα τὸ φύσιν ἔχον τοῦ δέχεσθαι τὴν χάριν, καθάπερ εἴρηται.

Λέγεται λοιπὸν ὅτι αὐτὸς ἔχει ὑψωθῆ ἀπὸ τὰ χαμηλότερα μίρη τῆς γῆς ¹, ἐπειδὴ λέγεται ὅτι καὶ ὁ θάνατος ἦταν γνῶρισμα αὐτοῦ. Εἰς αὐτὸν λοιπὸν ἀναφέρονται καὶ τὰ δύο, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκουν καὶ τὰ δύο καὶ ὅχι εἰς ἄλλον, δηλαδὴ καὶ τὸ σῶμα ποὺ ὑψώθη ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν τὸ σῶμα ἦταν ἰδικόν του καὶ ὁ Λόγος δὲν εὐρίσκετο ἐκτὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦτο εἶναι φυσικὸν μὲ τὸ νὰ ὑψῶνεται τὸ σῶμα, νὰ λέγεται ὅτι καὶ αὐτὸς ὑψώνεται ὡς ἄνθρωπος διὰ τὸ σῶμα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἔξη γίνεи ἄνθρωπος, ὅς μὴ λέγωνται αὐτὰ περὶ αὐτοῦ. Ἐὰν ὅμως ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρξ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρωνται εἰς αὐτόν, ὡς περὶ ἀνθρώπου, καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ὑψωσις, διὰ νὰ εἶναι ὁ θάνατος ποὺ ἀναφέρεται εἰς αὐτὸν λύτρον διὰ τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ κατάργησις τοῦ θανάτου, ἡ δὲ ἀνάστασις καὶ ἡ ὑψωσις νὰ παραμένῃ εἰς ἡμᾶς βεβαία ἕνεκα αὐτοῦ.

Καὶ εἰς τὰς δύο λοιπὸν περιπτώσεις εἶπεν· «ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε» καί· «ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο», διὰ νὰ δείξῃ πάλιν μὲ αὐτό, ὅτι δὲν ἔγινε σὰρξ ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὁ Λόγος ποὺ ἔγινεν ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος λαμβάνει κατ' ἀνθρώπινον τρόπον ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ ὑψοῦται ὑπ' αὐτοῦ, ὅπως ἔχει λεχθῆ. Εἶναι δὲ φανερόν, καὶ δὲν θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι αὐτὰ ποὺ δίδει ὁ Πατήρ, τὰ δίδει διὰ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ εἶναι παράδοξον καὶ πράγματι ἡμπορεῖ νὰ προκαλέσῃ ἐκπληξιν τὸ ὅτι, τὴν χάριν ποὺ χορηγεῖ ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρός, τὴν ἰδίαν χάριν λέγεται ὅτι δέχεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱός· καὶ τὴν ὑψωσιν, τὴν ὁποῖαν πραγματοποιεῖ ὁ Υἱὸς ἐκ μέρους τοῦ Πατρός, μὲ τὴν ἰδίαν ὑψωσιν εἶναι ὡς νὰ ὑψοῦται καὶ αὐτὸς ὁ Υἱός. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἔγινε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου. Καὶ ὡς Λόγος μὲν χορηγεῖ τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς διδόμενα, διότι ὅλα ὅσα ποιεῖ καὶ δίδει ὁ Πατήρ, δι' αὐτοῦ ποιεῖ καὶ παρέχει, ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου δὲ λέγεται ὅτι ὁ ἴδιος δέχεται κατ' ἀνθρώπινον τρόπον τὰ ἰδικά του, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἄλλου, ἀλλὰ ἰδικόν τοῦ τὸ σῶμα, τοῦ ὁποῖου ἡ φύσις, ὅπως ἐλέχθη, εἶναι νὰ δέχεται τὴν χάριν. Κατὰ τὴν ὑψωσιν λοιπὸν ἐλάβανε μεθ'

Ἐλάμβανε γὰρ κατὰ τὸ ὑποῦσθαι τὸν ἄνθρωπον, ὑποσις δὲ ἦν τὸ θεοποιεῖσθαι αὐτόν. Αὐτὸς δὲ ὁ Λόγος εἶχεν ἀεὶ τοῦτο κατὰ τὴν πατρικὴν ἐαυτοῦ θεότητα καὶ τελειότητα.

46. Τὸ μὲν οὖν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ γεγραμμένον τοιοῦτον ἔχον τὸν νοῦν, ἐλέγχει τοὺς ἄσεβεῖς, τὸ δὲ παρὰ τῷ ὑμνωδῷ λεγόμενον τὴν αὐτὴν πάλιν ἔχει διάνοιαν ὁρθήν, ἣν παρεξηγοῦνται μὲν οὗτοι, ὁ δὲ ψαλμωδὸς δείκνυσιν εὐσεβεῖ. Φησὶ γὰρ καὶ αὐτός· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ῥάβδος ἐυθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας
10 δικαιοσύνην, καὶ ἐμίμησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλεον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου». Ἴδετε, ὦ Ἀρειανοί, καὶ ἐπύγνωτε κἄν ἐντεῦθεν τὴν ἀλήθειαν. Μετόχους τοῦ Κυρίου πάντας ἡμᾶς εἴρηκεν ὁ ψάλλων. Εἰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἦν καὶ τῶν γενητῶν εἷς, εἷς ἦν ἂν τῶν μετε-
15 χόντων καὶ αὐτός, ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν μὲν Θεὸν αἰώνιον ὕμνησε λέγων· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», τὰ δὲ ἄλλα πάντα μετέχειν αὐτοῦ δεδήλωκε, τί δεῖ νοεῖν ἢ ὅτι τῶν μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστί, τοῦ δὲ Πατρὸς μόνος αὐτός ἐστι Λόγος ἀληθινός, ἀπαύγασμα καὶ σοφία, ἥς τὰ γενητὰ πάντα
20 μετέχει καὶ ἀγιάζεται παρ' αὐτοῦ τῷ Πνεύματι; Καὶ ἐνταῦθα γοῦν χρίεται, οὐχ ἵνα Θεὸς γένηται, ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου, οὐδ' ἵνα βασιλεὺς γένηται, ἦν γὰρ αὐθιγὸς βασιλεύων, εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ λόγιον δείκνυσιν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάλιν καὶ τοῦτο γέγραπται. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ βα-
25 σιλεῖς, ὅτε ἐχρόνοντο, τότε βασιλεῖς ἐγίνοντο, οὐκ ὄντες πρότερον βασιλεῖς, ὡς Δαβὶδ, ὡς Ἐζεκίας, ὡς Ἰωσίας καὶ οἱ ἄλλοι, ὁ δὲ Σωτὴρ τὸ ἔμπαλιν, Θεὸς ὢν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς ἀεὶ βασιλεύων, τοῦ τε Πνεύματος τοῦ ἁγίου χορηγὸς ὢν αὐτός,

ἑαυτοῦ τὸν ἄνθρωπον. Ὑψωσις δὲ ἦταν τὸ νὰ θεοποιῇται ὁ ἄνθρωπος. Αὐτὸς δὲ ὁ Λόγος εἶχε πάντοτε τὴν ιδιότητα αὐτὴν λόγῳ τῆς πατρικῆς του θεότητος καὶ τελειότητος.

46. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἔχει γραφῇ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου, ἔχει αὐτὴν τὴν ἔννοιαν καὶ ἐλέγχει τοὺς ἄσεβεῖς. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγεται ἀπὸ τὸν ὑμνωδὸν ἔχει πάλιν τὴν ἰδίαν ὁρθὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ μὲν παρερμηνεύουν, ὁ δὲ ψαλμωδὸς ἀποδεικνύει εὐσεβῆ. Λέγει λοιπὸν καὶ αὐτός· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ράβδος εὐθύτητος ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίμησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου»¹. Προσέξατε, ὦ Ἀρειανοί, καὶ καταλάβετε, ἔστω καὶ ἀπ' αὐτό, τὴν ἀλήθειαν. Μετόχους τοῦ Κυρίου μᾶς εἶπεν ὅλους ὁ ψαλμωδός. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Λόγος προήρχετο ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα καὶ ἦταν κάποιος ἐκ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐδημιουργήθησαν, θὰ ἦταν καὶ αὐτὸς ἓνας ἐκ τῶν μετεχόντων. Ἐπειδὴ ὅμως, αὐτὸν μὲν ὕμνησεν ὡς Θεὸν αἰώνιον μετὰ τὸ νὰ εἴπῃ· «ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», ἐδήλωσε δὲ ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα μετέχουν αὐτοῦ, τί ἄλλο πρέπει νὰ ἐννοήσῃ κανεῖς, παρὰ ὅτι εἶναι διάφορος ἀπὸ τὰ γενητά, εἶναι δὲ αὐτὸς μόνος ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία, τῆς ὁποίας μετέχουν ὅλα τὰ γενητά, καὶ ἀγιάζονται ὑπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος; Καὶ ἐδῶ λοιπὸν χρίεται, ὅχι διὰ νὰ γίνῃ Θεός, διότι ἦταν Θεός καὶ πρὸ τούτου, οὔτε διὰ νὰ γίνῃ βασιλεύς, διότι ἐβασίλευεν αἰδίως, ἀφοῦ εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ², ὅπως ἀποδεικνύει τὸ λόγιον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔχει γραφῇ πάλιν δι' ἡμᾶς. Οἱ μὲν βασιλεῖς δηλαδὴ τοῦ Ἰσραὴλ ἐγίνοντο βασιλεῖς μόνον ὅταν ἐχρίοντο, ἐπειδὴ προηγουμένως δὲν ἦταν βασιλεῖς, ὅπως ὁ Δαβίδ, ὅπως ὁ Ἐζεκίας, ὅπως ὁ Ἰωσίας καὶ οἱ ἄλλοι. Ὁ Σωτὴρ ὅμως ἀντιθέτως, ἐνῶ ἦταν Θεός καὶ ἀσκοῦσε πάντοτε τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ὁ χορηγὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅμως λέγεται ὅτι χρίεται, εἰς τρόπον ὥστε, ἐπειδὴ ὡς ἄνθρωπος λέγεται ὅτι χρίεται, νὰ συν-

2. Πρβλ. Β' Κορ. 4, 4· Κολ. 1, 15.

ὁμῶς δὲ λέγεται νῦν χρῆσθαι, ἵνα πάλιν, ὡς ἄνθρωπος λεγόμενος τῷ Πνεύματι χρῆσθαι, ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις, καθάπερ τὸ ὑψωθῆναι καὶ τὸ ἀναστῆναι, οὕτω καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνοίκησιν καὶ οἰκειότητα κατασκευάσῃ. Τοῦτο δὲ σημαίνων καὶ
 5 αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ὁ Κύριος ἔλεγεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· «Ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἑμμαντὸν, ἵνα ὅσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ». Τοῦτο δὲ λέγων ἔδειξεν, ὅτι μὴ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀγιάζόμενος, ἀλλ' ὁ ἀγιάζων, οὐ γὰρ παρ' ἑτέρου ἀγιάζεται, ἀλλ' αὐτὸς
 10 ἑαυτὸν ἀγιάζει, ἵνα ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἡγιασθῶμεν. Ὁ δὲ ἑαυτὸν ἀγιάζων Κύριος ἐστὶ τοῦ ἀγιάζειν. Πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; πῶς δὲ τοῦτο λέγει ἢ ὅτι, Ἐγὼ Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἑμμαντῷ ἀνθρώπῳ γενομένῳ δίδωμι τὸ Πνεῦμα· καὶ ἑμμαντὸν ἀνθρώπου γενομένου ἐν τούτῳ ἀγιάζω, ἵνα λοιπὸν ἐν ἐμοὶ ἀλη-
 15 θεῖα ὦντι («ὁ δὲ Λόγος ὁ σὸς ἀληθινὰ ἐστίν») οἱ πάντες ἡγιασθῶσιν.

47. Εἰ δὲ ἡμῶν χάριν ἑαυτὸν ἀγιάζει, καὶ τοῦτο ποιεῖ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, εὐδηλον ὅτι καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τοῦ Πνεύματος γενομένη κάθοδος εἰς ἡμᾶς ἦν γινομένη, διὰ τὸ
 20 φορεῖν αὐτὸν τὸ ἡμέτερον σῶμα. Καὶ οὐκ ἐπὶ βελτιώσει τοῦ Λόγου γέγονεν, ἀλλ' εἰς ἡμῶν πάλιν ἡγιασμόν, ἵνα τοῦ χρίσματος αὐτοῦ μεταλάβωμεν, καὶ περὶ ἡμῶν λεχθείη· «Οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;». Τοῦ γὰρ Κυρίου ὡς ἀνθρώπου λουομένου εἰς τὸν Ἰορ-
 25 δάνην, ἡμεῖς ἤμεν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ λουόμενοι. Καὶ δεχομένου δὲ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα, ἡμεῖς ἤμεν οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι τούτου δεκτικοί. Διὰ τοῦτο οὐδ' ὥσπερ Ἀαρὼν ἢ Δαβὶδ ἢ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐλαίῳ κέχρισται, ἀλλὰ

τελέσῃ, ὥστε νὰ κατοικήσῃ μέσα μας τὸ Πνεῦμα καὶ νὰ γίνωμεν οἰκεῖοι αὐτοῦ, ὅπως ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ὑψωθήκαμεν καὶ ἀναστηθήκαμεν. Τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ ἴδιος ἀφ' ἑαυτοῦ ὅταν ἐτόνιζεν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον· «ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον, καὶ χάριν αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω τὸν ἑαυτόν μου, διὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀγιασμένοι διὰ τῆς ἀληθείας»¹. Μὲ τὸ νὰ λέγῃ δὲ τοῦτο ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἀγιάζομενος ἀλλ' ὁ ἀγιάζων, διότι δὲν ἀγιάζεται ὑπ' ἄλλου, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἀγιάζει τὸν ἑαυτόν του, διὰ νὰ ἀγιασθῶμεν ἡμεῖς διὰ τῆς ἀληθείας. Αὐτὸς δὲ ποὺ ἀγιάζει τὸν ἑαυτόν του εἶναι Κύριος τοῦ ἀγιασμοῦ. Πῶς λοιπὸν συμβαίνει τοῦτο; Τί ἄλλο δὲ ἤθελε νὰ εἴπῃ μὲ τοῦτο, παρὰ ὅτι, ἐγὼ, ἐπειδὴ εἶμαι Λόγος τοῦ Πατρὸς, ὁ ἴδιος δίδω τὸ Πνεῦμα εἰς τὸν ἑαυτόν μου ποὺ ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ἀγιάζω τὸν ἑαυτόν μου, ἐπειδὴ ἔγινεν ἄνθρωπος, διὰ νὰ ἀγιασθοῦν οἱ πάντες ἐν τῷ προσώπῳ ἐμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶμαι ἡ ἀλήθεια («ὁ δὲ Λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστιν»²).

47. Ἐὰν δὲ ἀγιάζῃ τὸν ἑαυτόν του χάριν ἡμῶν, καὶ πράττῃ τοῦτο ἀφοῦ ἔγινεν ἄνθρωπος, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἡ καθοδος τοῦ Πνεύματος ἐπ' αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ αὐτὴ ἦταν δι' ἡμᾶς, διότι ἦταν περιβεβλημένος μὲ τὸ ἰδικόν μας σῶμα. Καὶ τοῦτο δὲν ἔγινε πρὸς βελτίωσιν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ διὰ τὸν ἰδικόν μας ἀγιασμόν, διὰ νὰ μετάσχωμεν τοῦ χρίσματος αὐτοῦ καὶ διὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ λεχθῇ καὶ περὶ ἡμῶν· «δὲν ξέρετε, ὅτι εἰσθε νὰς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας;»³. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Κύριος ἐλούετο ὡς ἄνθρωπος εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἡμεῖς εἴμεθα οἱ λουόμενοι ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ καὶ ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ὅταν αὐτὸς ἐδέχετο τὸ Πνεῦμα, ἡμεῖς εἴμεθα ποὺ καθιστάμεθα ὑπ' αὐτοῦ δεκτικοὶ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο δὲν ἐχρίσθη καὶ αὐτὸς μὲ ἔλαιον, ὅπως ὁ Ἀαρὼν καὶ ὁ Δαβὶδ ἢ οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ κατὰ διαφορετικὸν ἀπὸ

2. Ἰω. 17, 17.

3. Α' Κορ. 3, 16.

ἄλλως παρὰ πάντας τοὺς μετόχους αὐτοῦ, ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως, ὅπερ ἐρμηνεύων αὐτὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα, διὰ τοῦ προφήτου φησί· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με», καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος εἶρηκεν· «Ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι
 5 ἀγίῳ». Πότε οὖν καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ εἴρηται, ἢ ὅτε καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενος ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ «καταβέβηκεν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα»; Καὶ μὴν αὐτὸς ὁ Κύριός φησι· Τὸ Πνεῦμα «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται», καί, «Ὑγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω», καί, «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον», τοῖς μαθηταῖς. Καὶ ὁμοῦς ὁ
 10 ἄλλοις παρέχων ὡς Λόγος καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς λέγεται νῦν ἀγιάζεσθαι, ἐπειδὴ πάλιν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἀγιαζόμενον σῶμα αὐτοῦ ἐστίν. Ἐξ ἐκείνου γοῦν καὶ ἡμεῖς ἠρξάμεθα τοῦ τὸ χρίσμα καὶ τὴν σφραγίδα λαμβάνειν, λέγοντος τοῦ μὲν Ἰωάννου· «Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου», τοῦ
 15 δὲ ἀποστόλου· «Καὶ ὑμεῖς ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ». Οὐκοῦν δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστὶ τὸ λεγόμενον.

Ποία τοίνυν καὶ ἐκ τούτου προκοπὴ βελτιώσεως καὶ μισθὸς ἀρετῆς ἀπλῶς πράξεως τοῦ Κυρίου δεικνύται; Εἰ
 20 μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι Θεός, Θεὸς ἐγγέγονει· εἰ, μὴ βασιλεὺς ὢν, εἰς βασιλείαν προίηγετο, εἶχεν ἂν ὑμῶν ὁ λόγος σκιᾶς τινος πιθανότητα. Εἰ δὲ Θεός ἐστι καὶ «ὁ θρόνος αὐτοῦ τῆς βασιλείας αἰώνιος» ἐστὶ, ποῦ εἶχε προκόψαι Θεός; ἢ τί ἔλειπε τῷ ἐπὶ τὸν θρόνον καθημένῳ τοῦ Πατρὸς; εἰ δέ, καὶ ὡς αὐτὸς ὁ
 25 Κύριος εἶρηκεν, αὐτοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, αὐτὸς τε αὐτὸ ἀποστέλλει, οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἐστίν, ἢ Λόγος ἐστὶ

1. Ἦσ. 61, 1.

2. Πράξ. 10, 38.

3. Ματθ. 3, 16.

4. Ἰω. 16, 14.

τοὺς φίλους του τρόπον δηλαδή μὲ ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως. Τοῦτο ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος διὰ τοῦ προφήτου ὅτι σημαίνει τὸ Πνεῦμα καὶ λέγει· «τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου εἶναι εἰς ἐμέ, καὶ μὲ αὐτὸ μὲ ἔχρισεν»¹, ὅπως ἔλεγε καὶ ὁ ἀπόστολος· «ἐπειδὴ ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»². Πότε λοιπὸν ἐλέχθησαν αὐτὰ περὶ αὐτοῦ, παρὰ ὅταν εὐρέθη ἐντὸς τῆς σαρκὸς καὶ ἐβαπτίζετο εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ «κατήλθεν εἰς αὐτὸν τὸ Πνεῦμα»³; Καὶ βεβαίως ὁ Κύριος λέγει εἰς τοὺς μαθητὰς ὅτι τὸ Πνεῦμα «θὰ πάρῃ ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ἰδικόν μου»⁴, καὶ· «ἐγὼ ἀποστέλλω αὐτό»⁵, καὶ· «λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»⁶. Καὶ ὅμως αὐτὸς ποὺ χορηγεῖ εἰς ἄλλους ὡς Λόγος καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, τώρα λέγεται ὅτι ἀγιάζεται, καὶ τοῦτο πάλιν, ἐπειδὴ ἐγένεν ἄνθρωπος καὶ τὸ ἀγιαζόμενον εἶναι σῶμα ἰδικόν του. Ἐξ ἐκείνου λοιπὸν ἤρχισαμεν καὶ ἡμεῖς νὰ λαμβάνωμεν τὸ χρίσμα καὶ τὴν σφραγίδα, ὅπως λέγουν ὁ μὲν Ἰωάννης· «καὶ σεῖς ἔχετε χρίσμα ἀπὸ τὸν ἅγιον»⁷, ὁ δὲ ἀπόστολος· «καὶ σεῖς ἐσφραγίσθητε μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ποὺ ὑπεσχέθη ὁ Θεός»⁸. Ἐπομένως αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν.

Ποία λοιπὸν προκοπὴ βελτιώσεως ἢ μισθὸς ἀρετῆς ἢ ἀπλῶς πράξεως τοῦ Κυρίου ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου; Διότι ἐὰν δὲν ἦταν Θεὸς καὶ ἐγένεν Θεός, ἢ ἐὰν δὲν ἦταν βασιλεὺς καὶ ἀνεδεῖχθη εἰς βασιλέα, θὰ εἶχεν ὁ λόγος σας κάποιοιαν σκιώδη πιθανότητα. Ἐὰν ὅμως εἶναι Θεός, καὶ ἐὰν «ὁ θρόνος τῆς βασιλείας του εἶναι αἰώνιος», εἰς τί ἔπρεπε νὰ προκόψῃ ὁ Θεός; Ἡ τί ἔλειπεν ἀπὸ αὐτὸν ποὺ κάθεται ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον τοῦ Πατρὸς; Ἐὰν δέ, ὅπως καὶ ὁ Κύριος ἔχει εἶπει, τὸ πνεῦμα εἶναι ἰδικόν του καὶ ἀπ' αὐτὸν λαμβάνῃ, καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἀποστέλλῃ⁹, δὲν εἶναι ἐπομένως ὁ Λόγος, ἀφοῦ εἶναι Λόγος καὶ Σοφία, αὐτὸς

5. Ἰω. 16, 7.

6. Ἰω. 20, 22.

7. Α' Ἰω. 2, 20.

8. Ἐφεσ. 1, 13.

9. Ἰω. 16, 14 καὶ 16, 7.

καὶ Σοφία, ὁ τῷ παρ' αὐτοῦ διδομένῳ Πνεύματι χριόμενος, ἀλλ' ἢ προσληφθεῖσα παρ' αὐτοῦ σάρεξ ἐστὶν ἢ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ χριομένη, ἵνα καὶ ὁ ἁγιασμός ὡς εἰς ἄνθρωπον τὸν Κύριον γινόμενος, εἰς πάντας ἀνθρώπους γένηται παρ' αὐτοῦ.

5 «Οὐ γὰρ ἄφ' ἑαυτοῦ», φησί, «τὸ Πνεῦμα λαλεῖ», ἀλλ' ὁ Λόγος ἐστὶν ὁ τοῦτο διδοὺς τοῖς ἀξίοις. Ὁμοιον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ προειρημένῳ ῥητῷ, ὡς γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔγραψεν· «Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν», οὕτως ὁ

10 Δαβὶδ ὑμνεῖ τὸν Κύριον, αἰώνιον μὲν ὄντα Θεὸν καὶ βασιλέα, ἀποσταλέντα δὲ πρὸς ἡμᾶς καὶ προσλαβόντα τὸ ἡμέτερον σῶμα θνητὸν ὄν, τοῦτο γὰρ παρ' αὐτοῦ σημαίνεται ἐν τῷ ψάλλειν· «Σμύρνα, καὶ στακτὴ, καὶ κασία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου». Παρὰ δὲ Νικοδήμου καὶ τῶν περὶ Μαριάμ δείκνυται, ὅτε ὁ μὲν «ἦλθε

15 φέρον μῆγμα σμύρνης καὶ ἀλόης λίτρας ἑκατόν», αἱ δὲ ἅπερ ἦσαν ἐτοιμάσασαι εἰς τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

48. Ποία οὖν πάλιν προκοπὴ τῷ ἀθανάτῳ προσλαβόντι τὸ θνητόν; ἢ ποία βελτίωσις τῷ αἰωνίῳ ἐνδυσαμένῳ τὸ πρόσ-

20 καιρον; ποῖος δὲ καὶ μισθὸς μείζων γένοιτ' ἂν Θεῷ αἰωνίῳ καὶ βασιλεῖ καὶ ὄντι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς; Ἐὰρ οὐ θεωρεῖτε, ὅτι καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ γέγραπται, ἵνα ἄνθρωπος γενόμενος ὁ Κύριος, θνητοὺς ὄντας καὶ προσκαί-

ρους ἡμᾶς, ἀθανάτους κατασκευάσῃ καὶ εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν

25 τῶν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ; Ἐὰρ οὐκ ἐρυθριᾶτε καταψευδόμενοι τῶν θείων λογίων; Καὶ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδη-

1. Πρβλ. Ἰω. 16, 13.

2. Φίλιπ. 2, 6-7.

3. Ψαλμ. 44, 9.

πού χρίεται διὰ τοῦ Πνεύματος πού δίδεται ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἀλλ' ἢ σὰρξ, ἢ ὁποία προσελήφθη ὑπ' αὐτοῦ, αὐτὴ χρίεται ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ καὶ ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο, διὰ νὰ μεταβιβασθῇ ὑπ' αὐτοῦ ὁ ἁγιασμός εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, μετὸ νὰ δίδεται εἰς τὸν Κύριον ὡς εἰς ἄνθρωπον. «Διότι, λέγει, ὅτι τὸ Πνεῦμα δὲν ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του»¹, ἀλλ' ὁ Λόγος ὁ ὁποῖος χορηγεῖ τοῦτο εἰς τοὺς ἀξίους. Καὶ τοῦτο λοιπὸν εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ προηγούμενον ρητόν. Ὅπως δηλαδὴ ὁ ἀπόστολος ἔγραψεν· «ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών»², κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Δαβὶδ ὑμνεῖ τὸν Κύριον, ὅτι εἶναι αἰώνιος μὲν Θεὸς καὶ βασιλεὺς, ἀπεστάλη δὲ πρὸς ἡμᾶς καὶ προσέλαβε τὸ ἰδικόν μας σῶμα, τὸ ὁποῖον εἶναι θνητόν. Διότι τοῦτο ἐννοεῖται ἐκεῖ πού ψάλλει· «ὅλα τὰ ἐνδύματά σου εὐωδιάζουν ἀπὸ σμύρναν καὶ ἄλῳν καὶ κασίαν»³. Ἀπὸ δὲ τὸν Νικόδημον καὶ τὰς περὶ τὴν Μαριὰμ γυναῖκας ἀποδεικνύεται πάλιν τὸ ἴδιο, ὅταν, ὁ μὲν Νικόδημος ἦλθε καὶ ἔφερε «μῖγμα σμύρνης καὶ ἄλῳς λίτρας ἑκανόν»⁴, αἱ δὲ γυναῖκες ὅσα ἀρώματα εἶχαν ἐτοιμάσει διὰ τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου⁵.

48. Ποία λοιπὸν προκοπὴ συνέβη πάλιν εἰς τὸν ἀθάνατον μετὸ νὰ προσλάβῃ τὸ θνητόν; Ἡ ποία βελτίωσις εἰς τὸν αἰώνιον μετὸ νὰ ἐνδυθῇ τὸ πρόσκαιρον; Ποῖος δὲ μισθὸς θὰ ἡμποροῦσε νὰ εἶναι μεγαλύτερος εἰς τὸν αἰώνιον Θεὸν καὶ βασιλέα, καὶ εἰς αὐτὸν πού εὐρίσκεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς; Μήπως δὲν ἀντιλαμβάνεσθε, ὅτι καὶ τοῦτο ἐγένετο καὶ ἔχει γραφῇ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ νὰ μᾶς μεταβάλλῃ εἰς ἀθανάτους, ἐνῷ εἴμεθα θνητοὶ καὶ πρόσκαιροι, μετὸ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος καὶ νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Ἄρά γε δὲν κοκκινίζετε ὅταν ἐρμηνεύετε ψευδῶς τὰ θεῖα λόγια; Λοιπὸν μετὸ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς ὁ Κύριος ἡμῶν

4. Ἰω. 19, 39.

5. Λουκ. 24, 1.

μήσαντος, ἡμεῖς μὲν ἐβελτιώθημεν ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, αὐτὸς δὲ ὁ αὐτός ἐστι, καὶ οὐκ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος (πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ λεκτέον) ἐτράπη, ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται· «Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα».

- 5 Ἀμέλει ὥσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπίσεως Λόγος ὢν ἐχορήγει τοῖς ἁγίοις ὡς ἴδιον τὸ Πνεῦμα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος γενόμενος ἀγιάζει τοὺς πάντας τῷ Πνεύματι καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον» καὶ Μωσεῖ μὲν ἐδίδου καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐβδομήκοντα, δι' αὐτοῦ τε ἠῤῥατο Ἀβιδ τῷ Πατρὶ, λέγων· «Τὸ Πνεῦ-
- 10 μα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ». Καὶ ἄνθρωπος δὲ γενόμενος ἔλεγεν· «Ἀποστελῶ ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας», καὶ ἔπεμψεν, ἁψευδῆς ὢν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Οὐκοῦν «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» μένων ἄτρεπτος, καὶ ὁ αὐτός ἐστι διδοὺς καὶ λαμβάνων,
- 15 διδοὺς μὲν ὡς Θεοῦ Λόγος, λαμβάνων δὲ ὡς ἄνθρωπος. Οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἐστίν, ἢ Λόγος ἐστίν, ὁ βελτιούμενος, εἶχε γὰρ πάντα καὶ αἰεὶ ἔχει, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι εἰσιν οἱ ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ λαμβάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ. Αὐτοῦ γὰρ νῦν λεγομένου ἀνθρωπίνως χρίεσθαι, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ χριόμενοι, ἐπειδὴ
- 20 καὶ βαπτιζόμενον αὐτοῦ, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βαπτιζόμενοι. Περὶ δὲ τούτων πάντων μᾶλλον ὁ Σωτὴρ φανερόν ποιεῖ λέγων τῷ Πατρὶ· «Κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὧσιν ἔν, καθὼς ἡμεῖς ἔν ἐσμεν». Δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ δόξαν ἥτει, καὶ τὸ «ἔλαβε» καὶ τὸ «ἐχαρίσατο» καὶ τὸ «ὑπερέψωσε»

1. Ἦσ. 40, 8.

2. Ἰω. 20, 22.

3. Ἀριθ. 11, 16.

4. Ψαλμ. 50, 13.

5. Ἰω. 15, 26.

Ἰησοῦς Χριστός, ἡμεῖς μὲν ἐβελτιώθημεν, διότι ἡλευθερώθημεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, αὐτὸς δὲ μένει ὁ ἴδιος καὶ δὲν μετεβλήθη ἐπειδὴ ἐγένετο ἄνθρωπος (ὥς λεχθῇ πάλιν τὸ ἴδιο), ἀλλὰ καθὼς ἐγράφη· «ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ παραμένει αἰωνίως»¹.

Ὡστε λοιπόν, ὅπως πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐπειδὴ ἦταν Λόγος, παρείχεν εἰς τοὺς ἁγίους τὸ Πνεῦμα ὡς ἰδικόν του, ἔτσι καὶ ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, ἀγιάζει τοὺς πάντας διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ λέγει εἰς τοὺς μαθητάς· «λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»². Καὶ εἰς μὲν τὸν Μωϋσῆν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐβδομήκοντα³ ἔδιδε πρὸς φωτισμὸν τὸ Πνεῦμα καὶ προσηύχετο δι' αὐτοῦ ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν Πατέρα, ὅταν ἔλεγε· «τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀφαιρέσης ἀπὸ ἐμέ»⁴. Ὅταν δὲ ἔγινεν ἄνθρωπος, ἔλεγε· «θὰ σὰς ἀποστείλω τὸν Παράκλητον δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας»⁵, καὶ πράγματι τὸ ἔπεμψε, διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ψεύδεται. Λοιπόν «ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μένει χθὲς καὶ σήμερον ὁ ἴδιος καὶ αἰωνίως»⁶, ἐπειδὴ μένει ἀμετάβλητος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ὁποῖος καὶ χορηγεῖ καὶ λαμβάνει, χορηγεῖ μὲν ὡς Λόγος Θεοῦ, λαμβάνει δὲ ὡς ἄνθρωπος. Δὲν εἶναι ἐπομένως ὁ Λόγος, ἐφ' ὅσον εἶναι πράγματι Λόγος, αὐτὸς ποὺ βελτιοῦται, διότι πάντοτε ἔχει τὰ πάντα, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀρχίζουν νὰ λαμβάνουν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ καὶ μέσῳ αὐτοῦ, εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ βελτιοῦνται. Διότι ἐνῶ λέγεται κατ' ἀνθρώπινον τρόπον, ὅτι τώρα κρίεται αὐτός, ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι ποὺ κρίνεται ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, ἐπειδὴ καί, ὅταν ἐβαπτίζετο, ἡμεῖς εἴμεθα οἱ βαπτιζόμενοι ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ. Περὶ ὧν δὲ αὐτῶν ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ φανερῶνει, ὅταν λέγῃ πρὸς τὸν Πατέρα· «καὶ ἐγὼ ἔδωσα εἰς αὐτοὺς τὴν δόξαν ποὺ μοῦ ἔδωσες, διὰ νὰ εἶναι ἓνα, ὅπως καὶ ἡμεῖς εἴμεθα ἓνα»⁷. Δι' ἡμᾶς ἐπομένως ἐζητοῦσε καὶ τὴν δόξαν, δι' ἡμᾶς δὲ ἔχει λεχθῇ καὶ τὸ «ἔλαβε» καὶ τὸ «ἐχαρίσατο» καὶ τὸ «ὑπερύψωσε», διὰ νὰ λάβωμεν δηλαδὴ ἡμεῖς, καὶ διὰ νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς, καὶ διὰ νὰ ὑψώ-

6. Ἑβρ. 13, 8.

7. Ἰω. 17, 22.

λέλεκται, ἵν' ἡμεῖς λάβωμεν καὶ ἡμῖν χαρίσῃται καὶ ἡμεῖς ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ, ὥσπερ καὶ «ὕπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀγιάζει, ἵν' ἡμεῖς ἀγιασθῶμεν ἐν αὐτῷ».

49. Εἰ δὲ διὰ τὸ προσκεῖσθαι ἐν τῷ ψαλμῷ, «Διὰ τοῦτο
 5 ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου», ἐκ τῆς διὰ τοῦτο λέξεως πρό-
 φασιν πάλιν ἑαυτοῖς εἰς ἃ βούλονται πορίζονται, γνώτωσαν οἱ
 τῶν Γραφῶν ἀμαθεῖς καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφευρεταί, ὅτι καὶ
 ἐνταῦθα πάλιν τὸ διὰ τοῦτο οὐ μισθὸν ἀρετῆς ἢ πράξεως
 σημαίνει τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ αἷτιον πάλιν τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ
 10 καθόδου καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γινομένης τοῦ Πνεύματος
 χρίσεως· οὐ γὰρ εἶπε, «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε», ἵνα γένη Θεὸς ἢ
 βασιλεὺς ἢ Υἱὸς ἢ Ἄλογος, ἣν γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἔστιν
 αἰεὶ, καθάπερ δέδεικται, ἀλλὰ μᾶλλον, ἕπειδ' ὅτι Θεὸς εἰ καὶ
 βασιλεὺς, διὰ τοῦτο καὶ ἐχρίσθη, ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλον ἦν συνά-
 15 ψαι τὸν ἄνθρωπον τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἢ σοῦ τῆς εἰκόνης
 τοῦ Πατρὸς, καθ' ἣν καὶ ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν, σοῦ γὰρ ἔστι καὶ
 τὸ Πνεῦμα. Τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἢ φύσις οὐκ ἦν ἀξιόπιστος
 εἰς τοῦτο, ἀγγέλων μὲν παραβάντων, ἀνθρώπων δὲ παρακου-
 σάντων. Διὰ τοῦτο Θεοῦ χρεία ἦν («Θεὸς δέ ἐστιν ὁ Λόγος»),
 20 ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γενομένους αὐτοὺς ἐλευθερώσῃ. Εἰ μὲν
 οὖν ἐξ οὐκ ὄντων ἦν, οὐδ' ἂν αὐτοὺς ἦν ὁ Χριστός, εἰς ὧν πάν-
 των καὶ μέτοχος τυγχάνων καὶ αὐτός, ἐπειδὴ δὲ Θεός ἐστι,
 Θεοῦ Υἱὸς ὧν, βασιλεὺς τε αἰδιδός ἐστιν, ἀπαύγασμα καὶ χαρα-
 κτὴρ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων, διὰ τοῦτο εἰκότως αὐτός ἐστιν ὁ
 25 προσδοκώμενος Χριστός, ὃν ὁ Πατὴρ ἀπαγγέλλει τοῖς ἀνθρώ-
 ποις ἀποκαλύπτων τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ προφήταις, ἵνα, ὥσπερ δι'
 αὐτοῦ γεγόναμεν, οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ τῶν πάντων λύτρωσις ἀπὸ

1. Ψαλμ. 44, 8.

2. Ἰω. 1, 1.

θῶμεν ἡμεῖς ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, ὅπως καὶ πρὸς χάριν μας ἀγιάζει τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ ἀγιασθῶμεν ἡμεῖς ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ.

49. Ἐὰν δέ, ἐπειδὴ γράφεται εἰς τὸν ψαλμόν, «διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου»¹, αὐτοὶ εὐρίσκουν πάλιν πρόσφασιν δι' ὅσα θέλουν ἐκ τῆς ἐκφράσεως «διὰ τοῦτο», ἃς μάθουν αὐτοὶ ποὺ δὲν γνωρίζουν τὰς Γραφάς, καὶ εἶναι ἐφευρέται ὡς ἐκ τούτου τῆς ἀσεβείας, ὅτι καὶ ἐδῶ πάλιν τὸ «διὰ τοῦτο» δὲν σημαίνει μισθὸν διὰ τὴν ἀρετὴν ἢ κάποιαν ἄλλην πράξιν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν τῆς καθόδου του εἰς ἡμᾶς καὶ τῆς χρίσεως τοῦ Πνεύματος, ἢ ὁποῖα ἐγένετο εἰς αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. Διότι δὲν εἶπε· «διὰ τοῦτό σε ἔχρισε», διὰ νὰ γίνῃς Θεὸς ἢ βασιλεὺς ἢ Υἱὸς ἢ Λόγος, διότι ἦταν καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸ καὶ εἶναι πάντοτε, ὅπως ἀπεδείχθη, ἀλλὰ μάλλον ἐννοοῦσεν ὅτι, ἐπειδὴ εἶσαι Θεὸς καὶ βασιλεὺς, διὰ τοῦτο καὶ ἐχρίσθης, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο κανεὶς ἄλλος νὰ συνδέσῃ τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, παρὰ σύ, ὁ ὁποῖος εἶσαι ἢ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ὅμοιοι πρὸς τὴν ὁποῖαν ἐδημιουργήθημεν ἐξ ἀρχῆς, διότι τὸ Πνεῦμα εἶναι ἰδικόν σου. Καὶ ὅλο τοῦτο συνέβη, διότι ἡ φύσις τῶν γενητῶν δὲν ἦταν πλέον ἀξία ἐμπιστοσύνης πρὸς τοῦτο, ἐπειδὴ οἱ μὲν ἄγγελοι παρέβησαν, οἱ δὲ ἄνθρωποι παρήκουσαν. Διὰ τοῦτο ἦταν ἀνάγκη ἐπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ («Θεὸς δὲ εἶναι ὁ Λόγος»)², διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὸς ἐκείνους ποὺ εὐρέθησαν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς κατάρας. Ἐὰν λοιπὸν προήρχετο ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα, δὲν θὰ ἦταν αὐτὸς ὁ Χριστός³, ἀφοῦ θὰ ἦταν ἓνας μεταξὺ ὄλων καὶ θὰ ἦταν καὶ αὐτὸς μέτοχος. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι Θεός, καθ' ὅσον εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι ἀίδιος βασιλεὺς, καθ' ὅσον εἶναι ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ τοῦ Πατρὸς. Διὰ τοῦτο εὐλόγως εἶναι αὐτὸς ὁ ἀναμενόμενος Χριστός, τὸν ὁποῖον ὁ Πατὴρ ὑπόσχεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἀποκαλύπτει τοῦτο εἰς τοὺς ἀγίους προφήτας του, ὥστε, ὅπως δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθημεν, ἔτσι καὶ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ λύτρωσις τῶν

3. Δηλαδή ὁ κεχρισμένος, αὐτὸς ποὺ ἐχρίσθη.

τῶν ἁμαρτιῶν γένηται καὶ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ βασιλεύηται. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς εἰς αὐτὸν γενομένης χρίσεως καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Λόγου, ἣν προσορῶν καὶ ὁ ψαλμωδός, τὴν μὲν θεότητα καὶ τὴν πατρικὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὕμνων
 5 ἀναφωνεῖ· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος ἐκθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου», τὴν δὲ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κάθοδον ἀπαγγέλλον λέγει· «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου».

50. Τί δὲ θαυμαστὸν ἢ τί ἄπιστον, εἰ ὁ τὸ Πνεῦμα διδοὺς
 10 Κύριος λέγεται νῦν αὐτὸς τῷ Πνεύματι χρίεσθαι, ὅπου γε, χρείας πάλιν ἀπαιτούσης, οὐ παρητήσατο διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἑαυτοῦ εἰπεῖν ἑαυτὸν καὶ ἐλάττονα τοῦ Πνεύματος; Τῶν γὰρ Ἰουδαίων λεγόντων «ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια», ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς εἰς τὸ ἐλέγξαι βλασφημοῦντας
 15 αὐτούς· «Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια». Ἰδοὺ γάρ, ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ἐν Πνεύματι λέγει νῦν ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια, τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως εἰρημένον ἢ διὰ τὴν σάρκα. Ὡς γὰρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως οὐκ οὐσης ἰκανῆς ἀφ' ἑαυτῆς ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας εἰ μὴ δυνάμει τοῦ Πνεύ-
 20 ματος, διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν· «Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια». Ἀμέλει καὶ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν γινομένην μερίζονα τῆς ἀνθρωπότητος ση-
 μαίνων ἔλεγεν· «Ὅς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἔξει ἄφεσιν», οἳ οἱ ἦσαν οἱ λέγοντες· «Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ
 25 τέκτονος υἱός;», οἱ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες, καὶ τὰ τοῦ Λόγου ἔργα τῷ διαβόλῳ ἐπιγράφοντες ἄφυσκτον

1. Ψαλμ. 44, 7.

2. Ψαλμ. 44, 8.

3. Ματθ. 12, 24.

πάντων ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας καὶ νὰ ἐξουσιάζωνται τὰ πάντα ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ αὕτῃ εἶναι ἡ αἰτία τῆς χρίσεως ποὺ ἐγένετο εἰς αὐτόν, καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Λόγου· αὐτὴν τὴν αἰτίαν προβλέπων ὁ ψαλμωδός, τὴν μὲν θεότητα καὶ τὴν πατρικὴν βασιλείαν τοῦ ἐξυμνεῖ καὶ ἀναφωνεῖ· «ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ράβδος εὐθύτητος ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου»¹, κηρύττων δὲ τὴν κάθοδον αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς λέγει· «διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου»².

50. Διατί δὲ εἶναι ἄξιον ἀπορίας ἢ ἀπίστευτον, ἐάν, ὁ Κύριος ποὺ χορηγεῖ τὸ Πνεῦμα λέγεται τώρα ὅτι χρίεται διὰ τοῦ Πνεύματος, ἀφοῦ μάλιστα, ὅταν τὸ ἀπαιτοῦσεν ἡ ἀνάγκη, δὲν παρέλειψε νὰ εἴπῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ κατώτερον τοῦ Πνεύματος λόγῳ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως αὐτοῦ; Ὅταν δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον, ὅτι «ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια διὰ τοῦ Βεελζεβούλ»³, διὰ νὰ τοὺς ἐλέγξῃ ποὺ ἐβλασφημοῦσαν, ἀπεκρίθη καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· «ἐγὼ διώχνω τὰ δαιμόνια διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ»⁴. Ἴδου λοιπὸν ποὺ ὁ χορηγὸς τοῦ Πνεύματος λέγει τώρα, ὅτι ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια διὰ τοῦ Πνεύματος, τοῦτο δὲ δὲν ἐλέχθη δι' ἄλλον λόγον παρὰ διὰ τὴν σάρκα. Διότι, ἐπειδὴ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων δὲν ἦταν ἀφ' ἑαυτῆς ἱκανὴ νὰ διώξῃ τὰ δαιμόνια, παρὰ μόνον διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Πνεύματος, διὰ τοῦτο ὡσὰν ἄνθρωπος ἔλεγεν· «ἐγὼ διώχνω τὰ δαιμόνια διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ». Διὰ τοῦτο ἐτόνιζεν ὅτι ἡ βλασφημία, ἡ ὁποία γίνεται κατὰ τοῦ Πνεύματος, εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ ἐκείνην ποὺ γίνεται κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν· «ὅποιοσδήποτε εἴπῃ βλάσφημον λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου θὰ συγχωρηθῇ»⁵. τέτοιοι ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ ἔλεγον· «αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ τέκτονος;»⁶. Ὅσοι ὁμως βλασφημοῦν κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὲ τὸ νὰ ἀποδίδουν τὰ ἔργα τοῦ Λόγου εἰς τὸν διάβολον, αὐτοὶ θὰ ὑποστοῦν ἀνα-

4. Ματθ. 12, 28.

5. Ματθ. 12, 32.

6. Ματθ. 13, 55.

τιμωρίαν ἔξουσιν.

Τοιαῦτα μὲν οὖν τοῖς Ἰουδαίοις ὡς ἄνθρωπος ἔλε-
γεν ὁ Κύριος, τοῖς δὲ μαθηταῖς τὴν θεότητα καὶ τὴν μεγα-
λειότητα δεικνὺς ἑαυτοῦ οὐκέτι δὲ ἐλάττονα τοῦ Πνεύματος
5 ἑαυτὸν, ἀλλὰ ἴσον σημαίνων, ἐδίδον μὲν τὸ Πνεῦμα καὶ ἔλεγεν·
«Λάβετε τὸ Πνεῦμα ἅγιον», καί· «Ἐγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω»·
«Κἀκεῖνος ἐμὲ δοξάσει», καί· «Ὅσα ἀκούει λαλήσει». Ὡσπερ οὖν
ἐνταῦθα αὐτὸς ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὁ Κύριος οὐ παραιτεῖται
εἰπεῖν, ἐν Πνεύματι ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, ὡς ἄνθρωπος, τὸν
10 αὐτὸν τρόπον ὁ αὐτὸς ὢν τοῦ Πνεύματος δοτὴρ οὐ παρητήσατο
λέγειν· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἐνέκεν ἔχρισέ με», διὰ τὸ
γεγενῆσθαι αὐτὸν σάρκα, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἵνα δειχθῇ ὅτι
κατὰ τὰ ἀμφοτέρω ἡμεῖς ἐσμεν οἱ καὶ ἐν τῷ ἀγιάζεσθαι δεό-
μενοι τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος καὶ μὴ δυνάμενοι δαίμονας
15 ἐκβάλλειν ἄνευ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως. Διὰ τίνος δὲ καὶ
παρὰ τίνος ἔδει τὸ Πνεῦμα δίδοσθαι ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὗ καὶ τὸ
Πνεῦμά ἐστι; πότε δὲ λαμβάνειν ἡμεῖς ἐδυνάμεθα, εἰ μὴ ὅτε ὁ
Λόγος γέγονεν ἄνθρωπος; Καὶ ὥσπερ τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου
λεγόμενον δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἂν ἐλυτρώθημεν καὶ ὑπερυνψώθη-
20 μεν, εἰ μὴ ὁ «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἔλαβε δούλου μορφὴν»,
οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως μετέσχομεν τοῦ
Πνεύματος καὶ ἡγιασθῇμεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ αὐτὸς
ὁ Λόγος ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Πνεύματι χρῆσθαι. Διὸ
καὶ βεβαίως ἐλάβομεν, αὐτοῦ λεγομένου κεχρίσθαι σαρκί. Τῆς
25 γὰρ ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἁγιασθείσης καὶ αὐτοῦ λεγομένου

1. Ἰω. 20, 22.

2. Ἰω. 16, 7.

3. Ἰω. 16, 14.

4. Ἰω. 16, 13.

5. Ἦσ. 61, 1.

πόφευκτον τιμωρίαν.

Τέτοια λοιπὸν ἔλεγεν ὁ Κύριος ὡς ἄνθρωπος εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Εἰς τοὺς μαθητὰς ὅμως ἔδειχνε τὴν θεότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ καὶ δείχνων τὸν ἑαυτὸν του ὅχι πλέον κατώτερον τοῦ Πνεύματος ἀλλὰ ἴσον, ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα καὶ ἔλεγε· «λάβετε τὸ ἅγιον Πνεῦμα»¹, καί· «ἐγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω»², «κάκείνος ἐμὲ δοξάσει»³, καί· «ὅσα ἀκούει λαλήσει»⁴. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐδῶ ὁ ἴδιος ὁ χορηγὸς τοῦ Πνεύματος δὲν παραλείπει νὰ εἴπῃ ὅτι ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια ἐν Πνεύματι, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἐνῶ ὁ ἴδιος εἶναι χορηγὸς τοῦ Πνεύματος, δὲν παρέλειψε νὰ εἴπῃ· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με»⁵, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐγένετο σὰρξ⁶, καθὼς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, διὰ νὰ φανερωθῇ, ὅτι καὶ κατὰ δύο ἡμεῖς εἴμεθα πού καὶ χρειάζομεθα τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος διὰ νὰ ἁγιασθῶμεν, καὶ δὲν ἡμποροῦμεν νὰ διώξωμεν τοὺς δαίμονας χωρὶς τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος. Διὰ μέσου ποίου δὲ καὶ ὑπὸ ποίου ἔπρεπε νὰ χορηγῇται τὸ Πνεῦμα, παρὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει τὸ Πνεῦμα; Πότε δὲ ἄλλοτε ἡμπορούσαμεν ἡμεῖς νὰ λαμβάνωμεν Πνεῦμα, παρὰ μόνον ὅταν ὁ Λόγος ἐγένετο ἄνθρωπος; Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου δείχνει ὅτι δὲν θὰ ἐλυτρωνόμεθα οὔτε θὰ ὑπερυψωνόμεθα, ἐὰν δὲν ἐλάβανε μορφὴν δούλου αὐτὸς πού ἔχει θεϊκὴν ὑπαρξιν⁷, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀποδεικνύει καὶ ὁ Δαβὶδ, ὅτι δὲν θὰ ἡμπορούσαμεν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ κοινωνήσωμεν τοῦ Πνεύματος καὶ νὰ ἁγιασθῶμεν, ἐὰν ὁ ἴδιος ὁ Λόγος ὁ χορηγὸς τοῦ Πνεύματος δὲν ἔλεγεν ὅτι χρίεται ὁ ἑαυτὸς του ὑπὲρ ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι ἐλάβομεν Πνεῦμα, ἐπειδὴ αὐτὸς λέγεται ὅτι ἐχρίσθη κατὰ σάρκα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ἰδική του σὰρξ ἡγιασθη πρώτη, καὶ λέγεται ὅτι λόγῳ τῆς σαρκὸς ἔχει λάβει

6. Ἰω. 1, 14.

7. Φιλιπ. 2, 6-7.

δι' αὐτὴν εἰληφέναι ὡς ἀνθρώπου, ἡμεῖς ἐπακολουθοῦσαν ἔχομεν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνοντες.

51. Τὸ δέ, «Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδι-
5 κίαν» πρόσκειται ἐν τῷ ψαλμῷ, οὐχ ὡς ὑμεῖς πάλιν νοεῖτε
τρεπτὴν δεικνύον τοῦ Λόγου τὴν φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκ
τούτου τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ σημαῖνον. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν γεννητῶν
ἡ φύσις ἐστὶ τρεπτή, καὶ οἱ μὲν παρέβησαν, οἱ δὲ παρήκουσαν,
ὥσπερ εἴρηται, ἢ τε προῶξιν αὐτῶν οὐκ ἔστι βεβαία, ἀλλὰ πολ-
10 λάκις ἐνδέχεται τὸν νῦν ἀγαθὸν μετὰ ταῦτα τρέπεσθαι καὶ ἕτε-
ρον γίνεσθαι, ὡς τὸ ἄρτι δίκαιον ἄδικον μετ' ὀλίγον εὐρεθῆναι,
διὰ τοῦτο πάλιν ἀτρέπτου χρεία ἦν, ἵνα τὸ ἀμετάβλητον τῆς τοῦ
Λόγου δικαιοσύνης ἔχωσιν εἰκόνα καὶ τύπον πρὸς ἀρετὴν οἱ
ἄνθρωποι. Ἡ δὲ τοιαύτη διάνοια ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῖς εἰς προ-
15 νοῦσιν ἐλλογον. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ
ἐτροάπη καὶ «διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κό-
σμον», διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἔπρεπεν ἄτρεπτον εἶναι,
ἵνα, καὶ πάλιν ὁ ὄφιος ἐπιχειρήσῃ, αὐτοῦ μὲν τοῦ ὄφρεως ἡ ἀπάτη
ἐξασθενήσῃ, τοῦ δὲ Κυρίου ἀτρέπτου καὶ ἀναλλοιώτου ὄντος,
20 πρὸς πάντας ὁ ὄφιος ἀσθενὴς τοῖς ἐπιχειρήμασι γένηται. Ὡσπερ
γάρ, τοῦ Ἀδὰμ παραβάτος, «εἰς πάντας ἀνθρώπους» ἔφθασεν ἡ
ἁμαρτία, οὕτω τοῦ Κυρίου γενομένου ἀνθρώπου καὶ τὸν ὄφιν
ἀνατρέψαντος εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ τοιαύτη ἰσχὺς διαβί-
σεται, ὥστε λέγειν ἕκαστον ἡμῶν «Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα
25 ἀγνοοῦμεν». Οὐκοῦν εἰκότως ὁ Κύριος ὁ ἀεὶ καὶ φύσει ἄτρεπτος,

1. Πρβλ. Ἰω. 1, 16.

2. Ψαλμ. 44, 8.

3. Α' Κορ. 15, 45.

4. Ρωμ. 5, 12.

5. Ρωμ. 5, 12.

οὗτος τὸ Πνεῦμα, ὡς ἄνθρωπος, διὰ τοῦτο ἡμεῖς κατ' ἀκολουθίαν ἔχομεν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος τὴν ὁποίαν λαμβάνομεν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ¹.

51. Τὸ δὲ χωρίον· «Ἐγάρπηςας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν»² εἶναι γραμμένον εἰς τὸν ψαλμόν, ὅχι ὅπως σεῖς τὸ ἐννοεῖτε, ὅτι δηλαδὴ ἀποδεικνύει τὴν φύσιν τοῦ Λόγου μεταβλητὴν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ ἀμετάβλητον τοῦ Λόγου. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ φύσις τῶν κτισμάτων εἶναι μεταβλητή, καὶ ἄλλοι μὲν παρέβησαν, ἄλλοι δὲ παρήκουσαν, ὅπως ἔχει λεχθῆ ἤδη, καὶ ἡ ἐνέργειά των δὲν εἶναι σταθερά, ἀλλὰ πολλὰς φορὰς εἶναι ἐνδεχόμενον αὐτὸ ποὺ τώρα εἶναι ἀγαθόν, νὰ μεταβληθῇ κατόπιν καὶ νὰ γίνῃ τὸ ἀντίθετον, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι αὐτὸς ποὺ εἶναι τώρα δίκαιος, μετὰ ἀπὸ λίγο νὰ ἀποδειχθῇ ἀδικος, διὰ τοῦτο πάλιν ἐχρειάζετο κάποιος ἀμετάβλητος, διὰ νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι τὸ ἀμετάβλητον τῆς δικαιοσύνης τοῦ Λόγου ὡς εἰκόνα καὶ πρότυπον πρὸς πραγμάτωσιν τῆς ἀρετῆς. Αὕτῃ ἡ σκέψις ἔχει εὐλογον τὴν αἰτίαν διὰ τοὺς ὀρθῶς σκεπτομένους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὁ Ἀδὰμ³, ὑπέστη μεταβολὴν, καὶ ἔτσι «διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰσηλθεν ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον»⁴, διὰ τοῦτο ἔπρεπεν ὁ δεύτερος Ἀδὰμ νὰ εἶναι ἄτρεπτος, ὥστε κι' ἂν ἀκόμη ἐπιχειρήσῃ πάλιν ὁ ὄφης, ἡ μὲν ἀπάτη αὐτοῦ νὰ ἀποδυναμωθῇ, ἐπειδὴ δὲ ὁ Κύριος παραμένει ἀμετάβλητος καὶ ἀναλλοίωτος, νὰ εὐρεθῇ ὁ ὄφης ἀδύνατος εἰς τὰς προσπάθειάς του ἐναντίον πάντων. Ὅπως λοιπὸν μὲ τὸ νὰ ὑποπέσῃ εἰς παράβασιν ὁ Ἀδὰμ, ἡ ἁμαρτία μετεδόθη εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους⁵, ἔτσι, μὲ τὸ νὰ γίνῃ ὁ Κύριος ἄνθρωπος καὶ μὲ τὸ νὰ ἀνατρέψῃ τὸν ὄφιν, ἡ δύναμις του αὐτὴ μετεβιβάσθῃ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε κάθε ἓνας ἀπὸ ἡμᾶς νὰ λέγῃ· «δὲν ὀγνοοῦμεν τὰ σχέδια τοῦ σατανᾶ»⁶. Ὡστε λοιπὸν εὐλόγως ὁ Κύριος, ποὺ εἶναι πάντοτε ἀμετάβλητος κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ποὺ ἀγαπᾷ τὴν δικαιοσύνην καὶ μισεῖ τὴν ἀδικίαν, χρίεται καὶ ὁ ἴδιος ἀποστέλλεται, ὥ-

6. Β' Κορ. 2, 11.

ἀγαπῶν δικαιοσύνην καὶ μισῶν ἀδικίαν, χρίεται, καὶ αὐτὸς ἀπο-
 στέλλεται, ἵνα ὁ αὐτός τε ὢν καὶ αὐτὸς διαμένων, τὴν τρεπτὴν
 σάρκα λαβὼν, τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἐν αὐτῇ κατακρίνῃ, ἐλευθέ-
 ραν δὲ αὐτὴν κατασκευάσῃ εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν τὸ δικαίωμα
 5 τοῦ νόμου πληροῦν ἐν αὐτῇ, ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι· «Ἡμεῖς
 δὲ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ
 οἰκεῖ ἐν ἡμῖν».

52. Μάτην ὑμῖν ἄρα καὶ νῦν, ὧ Ἀρειανοί, ἡ τοιαύτη ὑπό-
 νοια γεγένηται καὶ μάτην ἐπροφασίσασθε τὰ ῥήματα τῶν Γρα-
 10 ρῶν· ὁ Λόγος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄτρεπτός ἐστι καὶ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως
 ἔχει, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς ὁ Πατήρ. Ἐπεὶ πῶς ὅμοιος, εἰ μὴ οὖ-
 τως ἐστίν; ἢ πῶς πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστιν, εἰ μὴ καὶ
 τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ Πατρὸς ἔχει; Οὐχ ὡς ὑπο-
 κείμενος δὲ νόμοις καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα ῥοπὴν ἔχων τὸ μὲν
 15 ἀγαπᾷ, τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα μὴ φόβῳ τοῦ ἐκπεσεῖν τὸ ἕτερον προσ-
 λαμβάνῃ, καὶ ἄλλως πάλιν τρεπτός εισάγῃται, ἀλλ' ὡς Θεὸς ὢν
 καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, κριτὴς ἐστὶ δίκαιος καὶ φιλάρετος, μῦλ-
 λον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς. Δίκαιος οὖν φύσει καὶ ὁσιος ὢν,
 διὰ τοῦτο ἀγαπᾷ λέγεται δικαιοσύνην καὶ μισεῖν ἀδικίαν,
 20 ἵσον τῷ εἰπεῖν, ὅτι τοὺς μὲν ἐναρέτους ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνε-
 ται, τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ. Καὶ γὰρ καὶ περὶ
 τοῦ Πατρὸς τὸ αὐτὸ λέγουσιν· «Δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας
 ἠγάπησε», καί· «Ἐμίσησας πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνο-
 μίαν», καί· «Τὰς μὲν πύλας Σιών ἀγαπᾷ, τὰ δὲ σκηνώματα
 25 Ἰακώβ οὐ περὶ πολλοῦ ποιεῖται», καί· «Τὸν μὲν Ἰακώβ ἠγά-

1. Πρβλ. Ρωμ. 8, 3.

2. Ρωμ. 8, 9.

3. Πρβλ. Ἰω. 16, 15.

4. Πρβλ. Ἦσ. 61, 8.

στε ὁ ἴδιος, ἐπειδὴ εἶναι καὶ παραμένει πάντοτε ἀμετάβλητος, ἀφοῦ λάβει τὴν μεταβλητὴν σάρκα, τὴν μὲν ἁμαρτίαν νὰ καταδικάσῃ εἰς τὴν σάρκα ¹, τὴν ἰδίαν δὲ σάρκα νὰ καταστήσῃ ἐλευθέραν διὰ νὰ δύναται εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐκπληροῖ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νόμου, καὶ νὰ δύναται νὰ λέγῃ· «ἡμεῖς δὲν εἴμεθα σαρκικοί, ἀλλὰ πνευματικοί, ἐφ' ὅσον βέβαια κατοικῇ μέσα μας Πνεῦμα Θεοῦ» ².

52. Ματαίως λοιπὸν σᾶς ἐδημιουργήθη καὶ τώρα, ὦ Ἀρειανοί, αὐτὴ ἡ ὑποψία, καὶ ματαίως ἐπεκαλέσθητε ὡς πρόφασιν τὰ λόγια τῶν Γραφῶν, διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμετάβλητος, καὶ πάντοτε παραμένει τέτοιος, ὅχι ἀπλῶς, ἀλλ' ὅπως εἶναι ὁ Πατήρ. Διότι πῶς εἶναι ὅμοιος, ἐὰν δὲν εἶναι τέτοιος; Ἡ πῶς εἶναι δυνατόν ὅλα ὅσα ἀνῆκουν εἰς τὸ Πατέρα νὰ ἀνῆκουν καὶ εἰς τὸν Υἱόν ³, ἐὰν ὁ Υἱὸς δὲν ἔχη καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ Πατρός; Δὲν ἀγαπᾷ δὲ τὸ ἕνα καὶ μισεῖ τὸ ἄλλο, ἐπειδὴ ὑπόκειται καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ ἔχει κλίσιν καὶ πρὸς τὸ ἕνα καὶ πρὸς τὸ ἄλλο, διότι ἔτσι ἀπὸ τὸν φόβον τῆς πτώσεως θὰ προσελάμβανε τὸ ἕνα, καὶ ἔτσι θὰ ἀπεδεικνύετο καὶ κατ' ἄλλον τρόπον μεταβλητός, ἀλλὰ, ἐπειδὴ εἶναι Θεὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρός, εἶναι δίκαιος κριτὴς καὶ φιλάρετος, μᾶλλον δὲ εἶναι καὶ χορηγὸς τῆς ἀρετῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι δίκαιος καὶ ἀναμάρτητος, διὰ τοῦτο λέγεται ὅτι ἀγαπᾷ τὴν δικαιοσύνην καὶ μισεῖ τὴν ἀδικίαν ⁴, πού εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ εἴπῃ, ὅτι τοὺς μὲν ἐναρέτους ἀγαπᾷ καὶ βοηθεῖ, τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ. Διότι καὶ περὶ τοῦ Πατρός λέγουν τὸ ἴδιο αἱ θεῖαι Γραφαί· «δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἡγάπησε» ⁵, καί· «ἐμίσησας πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν» ⁶, καί· «τὰς μὲν πύλας Σιών ἀγαπᾷ, τὰ δὲ σκηνώματα Ἰακώβ οὐ περὶ πολλοῦ ποιεῖται» ⁷, καί· «τὸν μὲν Ἰακώβ ἡγάπη-

5. Ψαλμ. 10, 7.

6. Ψαλμ. 5, 6.

7. Ψαλμ. 86, 2.

πησε, τὸν δὲ Ἑσαῦ ἐμίσησε», κατὰ δὲ τὸν Ἑσαῖαν, φωνή Θεοῦ ἐστι πάλιν λέγοντος· «Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ ἀγαπῶν δικαιοσύνην καὶ μισῶν ἁρπάγματα ἐξ ἀδικίας». Ἡ τοίνυν κακεῖνα τὰ ῥήματα ὡς ταῦτα ἐκλαμβάνέτωσαν, καὶ γὰρ κακεῖνα περὶ 5 τῆς εἰκόνης τοῦ Θεοῦ γέγραπται, ἣ καὶ ταῦτα ὡς ἐκεῖνα κακῶς διανοούμενοι τρεπτὸν καὶ τὸν Πατέρα ἐπινοείτωσαν.

Εἰ δὲ καὶ μόνον ἀκούειν τοῦτο λεγόντων ἑτέρων οὐκ ἔστιν ἀκίνδυνον, διὰ τοῦτο καλῶς διανοούμεθα τὸ λέγεσθαι τὸν Θεὸν «δικαιοσύνας ἀγαπᾶν καὶ μισεῖν ἁρπάγματα ἐξ ἀδικίας», οὐχ ὥς ἐπὶ θά- 10 τερα ῥοπήν ἔχοντος αὐτοῦ καὶ δεκτικοῦ τοῦ ἐναντίου, ὥστε τοῦτο μὲν ἐκλέγεσθαι, ἐκεῖνο δὲ μὴ αἰρεῖσθαι, τοῦτο γὰρ τῶν γεννητῶν ἰδιὸν ἐστίν, ἀλλ' ὅτι, ὡς κριτής, τοὺς μὲν δικαίους ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται, τῶν δὲ φαύλων μακρὰν γίνεται, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ περὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα νοεῖν, ὅτι οὕτως 15 ἀγαπᾷ καὶ μισεῖ. Τοιαύτην γὰρ εἶναι τὴν φύσιν τῆς εἰκόνης δεῖ, οἷός ἐστιν ὁ ταύτης Πατήρ, καὶ οἱ Ἀρειανοί, ὡς τυφλοί, μήτε ταύτην μήτε ἄλλο τι τῶν θείων λογίων βλέπωσιν. Ἐκπεσόντες γὰρ τῶν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἐννοιῶν, μᾶλλον δὲ παρανοιῶν, ἐπὶ ῥητὰ πάλιν τῶν θείων Γραφῶν καταφεύγουσιν, εἰς ἃ 20 καὶ αὐτὰ συνήθως ἀναισθητοῦντες οὐχ ὁρῶσι τὸν ἐν τούτοις νοῦν, ἀλλ' ὡς κανόνα τινὰ τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν θέμενοι πρὸς τοῦτον πάντα τὰ θεῖα λόγια διαστρέφουσιν, οὔτινες καὶ μόνον αὐτὰ φθεγγόμενοι οὐδὲν ἕτερον ἀκούειν εἰσὶν ἄξιοι ἢ, «Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ», ἂν 25 δὲ καὶ ἐπιμένωσι πάλιν ἐντρέπεσθαι καὶ ἀκούειν· «Ἀπόδοτε τὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ».

1. Μαλαχ. 1, 2-3.

2. Ἑσ. 61, 8.

3. Ματθ. 22, 29.

σε, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησε»¹, κατὰ δὲ τὸν Ἡσαΐαν, αὐτὸς ποὺ λέγει· «ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ ἀγαπῶν δικαιοσύνην καὶ μισῶν ἀρπάγματα ἐξ ἀδικίας»², εἶναι πάλιν λόγος θεϊκός. Πρέπει λοιπὸν ἢ νὰ ἀποδώσουν καὶ εἰς ἐκεῖνα τὰ λόγια τὴν ἴδιαν ἔννοιαν ποὺ ἔχουν καὶ αὐτά, ἀφοῦ καὶ ἐκεῖνα ἔχουν γραφῇ περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ, ἢ, ἐὰν δὲν ἐρμηνεύσουν καὶ αὐτὰ ὀρθῶς, ὅπως καὶ ἐκεῖνα, νὰ παραδεχθοῦν ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι μεταβλητός.

Ἐὰν λοιπὸν καὶ μόνον νὰ ἀκούσῃ κανεὶς τοῦτο νὰ τὸ λέγουν ἄλλοι εἶναι ἐπικίνδυνον, ὀρθῶς ἐξηγοῦμεν ὅτι τὸ νὰ λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ δικαιοσύνας καὶ μισεῖ τὰ ἀρπάγματα ἐκ τῆς ἀδικίας, δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει κλίσιν πρὸς τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο, ὥστε τὸ ἓνα μὲν νὰ προτιμᾷ, τὸ ἄλλο δὲ ὄχι, διότι τοῦτο εἶναι γνῶρισμα τῶν γενητῶν, ἀλλ' ἐννοοῦμεν ὅτι, ὡς κριτῆς, τοὺς μὲν δικαίους ἀγαπᾷ καὶ βοηθεῖ, ἀπὸ δὲ τοὺς κακοὺς ἀπομακρύνεται. Εἶναι ἐπόμενονον λοιπὸν νὰ κάμῃ κανεὶς τέτοιας σκέψεις καὶ περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ, ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀγαπᾷ καὶ μισεῖ. Τέτοια δηλαδὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ φύσις τῆς εἰκόνος, ὅπως εἶναι καὶ ὁ Πατὴρ αὐτῆς, ἔστω κι' ἂν οἱ Ἀρειανοί, σὰν τυφλοί, οὔτε αὐτὴν βλέπουν, οὔτε καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια. Διότι, ἐπειδὴ δὲν καταλαβαίνουν, οὔτε τοῦ νοῦ των τὰς σκέψεις, ἢ μᾶλλον τὰς παραφροσύνας, καταφεύγουν πάλιν εἰς ρητὰ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ ἐπειδὴ καὶ ὡς πρὸς αὐτὰ εἶναι ἀναίσθητοι δὲν συλλαμβάνουν τὴν ὀρθὴν ἔννοιάν των, ἀλλ' ἔθεσαν σὰν κανόνα τὴν ἀσέβειάν των καὶ διαστρέφουν καὶ προσαρμόζουν πρὸς αὐτὴν ὅλην τὴν θείαν διδασκαλίαν. Αὐτοὶ λοιπὸν καὶ μόνον ἐπειδὴ ἰσχυρίζονται αὐτά, δὲν ἀξίζει νὰ ἀκούσουν τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον τὸ «πλανᾶσθε, διότι δὲν γνωρίζετε τὰς Γραφάς, οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ»³. Ἄν δὲ ἐπιμένουν, πάλιν πρέπει νὰ ἐλέγχωνται καὶ νὰ ἀκούουν· «ἀποδώσατε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Θεόν»⁴.

4. Πρβλ. Ματθ. 22, 21.

53. Γεγραφθαι τοίνυν, φασίν, ἐν μὲν ταῖς Παροιμίαις· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· «Τοσούτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορότερον παρ' αὐ-
 5 τοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα», καὶ μετ' ὀλίγα· «Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι δέ· «Γνωστὸν οὖν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποί-
 10 ησεν ὁ Θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐστραυνώσατε». Ταῦτα ἄνω καὶ κάτω προφέροντες καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν διάνοιαν ἐνόμισαν ἐκ τούτων κτίσμα καὶ ποίημα εἶναι καὶ ἓνα τῶν γενη-
 τῶν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, οὕτω τε ἀπατῶσι τοὺς ἀνοήτους, πρό-
 φασιν μὲν προβαλλόμενοι τὰ ῥητά, ἀντὶ δὲ τῆς ἀληθινῆς διανοίας
 15 τὸν ἴδιον τῆς αἰρέσεως ἰὸν ἐπισπείροντες· «εἰ γὰρ ἐγίνωσκον», οὐκ ἂν ἡσέβουν εἰς «τὸν Κύριον τῆς δόξης» οὐδὲ τὰ καλῶς γρα-
 φέντα παρηρμήνευον. Εἰ μὲν οὖν ἐκ φανεροῦ λοιπὸν ἀναδεξάμενοι τὸν τοῦ Καϊάφα τρόπον ἰουδαΐζειν ἔκριναν, ὥστε ἀγνοεῖν τὸ γεγραμμένον, ὅτι «ὄντως ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς κατοικήσει», μὴ
 20 ἐξεταζέτωσαν τὰς ἀποστολικὰς λέξεις, οὐ γὰρ Ἰουδαίων τοῦτο· εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀθέοις Μανιχαίοις ἑαυτοὺς ἐγκαταμίξαντες ἀρ-
 νοῦνται τό, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο» καὶ τὴν ἑνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν, μὴ προφερέτωσαν τὰς Παροιμίας, ἀλλότριον γὰρ καὶ τῶν Μανιχαίων τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ πρόβλημα καὶ ὅπερ ἐκ

1. Παροιμ. 8, 22.

2. Ἑβρ. 1, 4.

3. Ἑβρ. 3, 1-2.

4. Πράξ. 2, 36.

5. Πρβλ. Ζαχ. 2, 14.

53. Λέγουν λοιπὸν ὅτι ἔχει γραφῇ, εἰς μὲν τὰς Παροιμίας. «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»¹, εἰς δὲ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν ὁ ἀπόστολος λέγει· «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσω διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα»², καὶ ὀλίγον παρακάτω· «ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»³, καὶ ἀκόμη εἰς τὰς Πράξεις· «γνωστὸν οὖν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἑσταυρώσατε»⁴. Αὐτὰ ἐπαναλαμβάνουν ὅπου εὕρεθον, καί, ὅπως ἔχουν διεστραμμένην σκέψιν, ἐνόμισαν ἐκ τούτων ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα καὶ δημιούργημα καὶ ὅτι ἀνήκει εἰς τὰ γενητά. Ἔτσι ἐξαπατοῦν τοὺς ἀνόητους, προβάλλοντες τὰ ρητὰ αὐτὰ ὡς ἐπιχείρημα, ἀντὶ δὲ τῆς ἀληθινῆς σημασίας των διαδίδοντες τὸ δηλητήριον τῆς ἰδικῆς των αἰρέσεως. Διότι ἐὰν ᾔξεραν, δὲν θὰ ἀσεβοῦσαν πρὸς αὐτὸν ποὺ εἶναι Κύριος τῆς δόξης οὔτε θὰ παρερμήνευαν αὐτὰ ποὺ ἐγράφησαν ὀρθῶς ὅπως ἐγράφησαν. Ἐὰν λοιπὸν μιμηθέντες φανερά τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Καϊάφα ἀπεφάσισαν νὰ δεχθοῦν τὸν Ἰουδαϊσμόν, ὥστε νὰ ἀγνοοῦν τὸ γεγραμμένον, ὅτι «πράγματι ὁ Θεὸς θὰ κατοικήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς»⁵, ἃς μὴ ἐξετάζουν τὰ λόγια τῶν ἀποστόλων, διότι δὲν τὸ κάνουν αὐτὸ οἱ Ἰουδαῖοι. Ἐὰν πάλιν συνέδεσαν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ τοὺς ἀθέους Μανιχαίους⁶ καὶ ἄρνοῦνται τό· «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»⁷ καὶ τὴν ἑνσαρκον παρουσίαν τοῦ Λόγου, τότε δὲν πρέπει νὰ προφέρουν τὰς Παροιμίας, διότι καὶ αὐτὸ δὲν τὸ κάνουν οἱ Μανιχαῖοι. Ἄν ὅμως, μόνον διὰ τὴν πρόκλησιν τοῦ

6. Ὁ Μανιχαϊσμός ἦτο συγγενὲς πρὸς τὸν Γνωστικισμόν θρησκευτικὸν σύστημα. Τὸ σύστημα τοῦτο ἦτο δυαρχικόν. Εἰς τὸν κόσμον κυριαρχοῦν δύο ἀντίθετοι δυνάμεις, τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ὕλης. Ὁ Χριστὸς κατ' αὐτοὺς ἑσταυρώθη, διότι εἶχε τὸ παθητὸν στοιχεῖον μέσα του.

7. Ἰω. 1, 14.

τούτου κέρδος τῆς φιλοχρηματίας ἐσχήκασι, διὰ τε τὴν ἐν τῷ
δοκεῖν φιλοδοξίαν οὐ τολμῶσιν ἀρνεῖσθαι τό, «Ὁ Λόγος σὰρξ
ἐγένετο», ἐπεὶ καὶ γέγραπται, ἢ καὶ τὰ ῥήματα τὰ περὶ τού-
του γεγραμμένα διανοεῖσθωσαν ὀρθῶς εἰς τὴν ἐνσώματον πα-
5 ρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, ἢ εἰ τὴν διάνοιαν ἀρνοῦνται, ἀρνεῖσθω-
σαν ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. Ἀπρεπὲς γὰρ ὁμολο-
γεῖν μὲν ὅτι «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἐρυνθιᾶν δὲ ἐπὶ τοῖς γε-
γραμμένοις περὶ αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο τὴν τούτων διάνοιαν δια-
φθείρειν.

10 54. Γέγραπται μὲν γάρ, «τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν
ἀγγέλων», τοῦτο γὰρ ἐξετάσαι πρῶτον ἀναγκαῖον· δεῖ δέ, ὥς
ἐπὶ πάσης τῆς θείας Γραφῆς προσήκει ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖόν
ἐστίν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, καθ' ὃν εἶπεν ὁ ἀπόστολος καιρὸν καὶ
τὸ πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα διόπερ ἔγραψε, πιστῶς ἐκλαμβά-
15 νειν, ἵνα μὴ παρὰ ταῦτα ἢ καὶ παρ' ἑτερόν τι τούτων ἀγνοῶν ὁ
ἀγαγινώσκων ἔξω τῆς ἀληθινῆς διανοίας γένηται. Τοῦτο γὰρ
καὶ ὁ φιλομαθὴς εὐνοῦχος ἐκεῖνος εἰδὼς παρεκάλει τὸν Φίλιππον
λέγων· «Λέγομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο; περὶ
ἑαυτοῦ ἢ περὶ ἐτέρου τινός;»· ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ, παρὰ πρόσω-
20 πον ἐκλαβὼν τὴν ἀνάγνωσιν, πλανηθῇ τῆς ὀρθῆς διανοίας. Καὶ οἱ
μαθηταὶ δὲ θέλοντες τὸν καιρὸν τῶν λεγομένων μαθεῖν παρε-
κάλουν τὸν Κύριον λέγοντες· «Εἰπέ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται;
καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας;». Καὶ αὐτοὶ ἀκούοντες
παρὰ τοῦ Σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ τέλους ἤθελον μαθεῖν καὶ τὸν
25 καιρὸν, ἵνα μήτε αὐτοὶ πλανῶνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους διδά-

1. Ἑβρ. 1, 4.

2. Πράξ. 8, 34.

3. Ματθ. 24, 3.

4. Πρβλ. Ματθ. 24, 36.

προβλήματος καὶ τοῦ κέρδους ποὺ ἔχουν ἀπ' αὐτὸ εἰς τὴν φιλοχρηματίαν καὶ ἀπὸ φιλοδοξίαν τῶν νὰ φαίνωνται ὅτι εἶναι κάτι, δὲν τολμοῦν νὰ ἀρνηθοῦν τό· «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἐπειδὴ μάλιστα τοῦτο εἶναι γραμμένον, τότε ἢ πρέπει νὰ ἐκλάβουν ὀρθῶς ὅτι αὐτὰ ποὺ γράφονται περὶ τούτου ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐνσώματον παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, ἢ, ἐὰν ἀρνοῦνται τὴν ὀρθὴν ἐννοιαν αὐτῶν, ἅς ἀρνηθοῦν καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου. Διότι εἶναι ἀπρεπές, ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ὁμολογοῦν ὅτι «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐντρέπωνται δι' ὅσα εἶναι γραμμένα περὶ αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο νὰ διαστρέφουν τὴν σημασίαν τῶν.

54. Ἔχει γραφῇ λοιπόν· «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων»¹, διότι αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον. Πρέπει δέ, ὅπως ὀφείλει νὰ κάνη κανεὶς δι' ὅλην τὴν Γραφήν, καὶ εἶναι μάλιστα καὶ ἀνάγκη τοῦτο, ἔτσι καὶ ἐδῶ νὰ ἐρευνήσωμεν καὶ νὰ κατανοήσωμεν ὀρθῶς τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ εἶπεν ὁ ἀπόστολος καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἔγραψε, διὰ νὰ μὴ εὗρεθῇ αὐτὸς ποὺ τὸ ἀναγινώσκει ἐκτὸς τῆς πραγματικῆς σημασίας, ἐπειδὴ θὰ ἀγνοῇ αὐτὰ ἢ καὶ κάτι ἄλλο. Διότι καὶ ὁ φιλομαθὴς ἐκεῖνος εὐνοῦχος γνωρίζων τοῦτο, παρεκάλει τὸν Φίλιππον καὶ τοῦ ἔλεγε· «σὲ παρακαλῶ, περὶ τίνος λέγει τοῦτο ὁ προφήτης, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἢ περὶ κάποιου ἄλλου;»², διότι ἐφοβεῖτο μήπως ἐννοήσῃ ἄλλο πρόσωπον κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ δὲν κατανοήσῃ ἔτσι τὴν ὀρθὴν σημασίαν. Καὶ οἱ μαθηταὶ πάντιν, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ πληροφορηθοῦν τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ συνέβαινον ὅσα ἐλέγοντο, ἐπαρακαλοῦσαν τὸν Κύριον καὶ τοῦ ἔλεγον· «εἰπέ μας, πότε θὰ συμβοῦν αὐτά; καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ σημάδι τῆς παρουσίας σου;»³. Οἱ ἴδιοι ἐπίσης, ὅταν ἤκουαν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα αὐτὰ ποὺ ἔλεγε περὶ τοῦ τέλους, ἤθελαν νὰ πληροφορηθοῦν καὶ τὸν χρόνον⁴, διὰ νὰ μὴ πλανῶνται οὔτε αὐτοί, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἡμπορέσουν νὰ διδάξουν

σκειν δυνηθῶσι. Μαθόντες γοῦν, διωρθώσαντο μέλλοντας πλανῆσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Ὅταν μὲν οὖν τῶν τοιούτων τις ἔχη καλῶς τὴν γνῶσιν, ὁρθὴν ἔχει καὶ ὑγιαίνουσαν τὴν τῆς πίστεως διάνοιαν, ἐὰν δέ παρ' ἑτερόν τις ἐκλαμβάνῃ τι τοῦ-
 5 του, εὐθὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπίπτει. Παρὰ καιρὸν μὲν οὖν ἐπλανήθησαν οἱ μὲν περὶ Ὑμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, οἱ δὲ Γαλάται μετὰ τὸν καιρὸν ἀγαπήσαντες νῦν τὴν περιτομήν. Παρὰ πρόσωπον δὲ πεπόνθασι καὶ
 πάσχουσι μέχρι νῦν Ἰουδαῖοι νομίζοντες περὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν
 10 λέγεσθαι τό· «Ἴδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός», καὶ ὅταν τὸ μὲν· «Προφήτην ἡμῖν ἀναστήσει ὁ Θεός,» νομίζωσι περὶ ἐνὸς τῶν προφητῶν λέγεσθαι, τὸ δέ· «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη», μὴ μαρθάνωσι
 15 παρὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ὑπολαμβάνωσι περὶ τοῦ Ἡσαΐου λέγεσθαι ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν γενομένων προφητῶν.

55. Τοιαῦτα δὴ οὖν καὶ οἱ χριστομάχοι παθόντες εἰς μυσταρὴν αἵρεσιν ἐκπεπτώκασιν. Εἰ γὰρ ἐγνώκεισαν τό τε πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥήτου, οὐκ ἂν τὰ
 20 ἀνθρώπινα εἰς τὴν θεότητα ἐκλαμβάνοντες τοσοῦτον ἡσέβουν οἱ ἄφρονες. Τοῦτο δὲ δυνατόν ἰδεῖν, εἰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματος τις καλῶς ἐκλάβοι. Φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος· «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς

1. Οἱ Θεσσαλονικεῖς παρεξηγήσαντες τὸ περιεχόμενον τῆς Α' ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς ξαφνικῆς ἐλευσεως τοῦ Χριστοῦ ἄφησαν τὰς ἐργασίας των ἀναμένοντες τὴν δευτέραν παρουσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ καὶ δευτέραν ἐπιστολήν, διὰ νὰ τοὺς καθησυχάσῃ πληροφορῶν αὐτοὺς περὶ τῶν σημείων ποὺ θὰ προηγοῦντο.

2. Α' Τιμ. 1, 20. Πρβλ. καὶ τὴν ἐν σελ. 30 σχετικὴν ὑποσημείωσιν.

3. Β' Τιμ. 2, 18.

4. Οἱ Γαλάται εἶχον παρασυρθῆ ὑπὸ τῶν ἰουδαϊζόντων χριστιανῶν,

καὶ τοὺς ἄλλους. Μὲ τὸ νὰ πληροφορηθοῦν λοιπὸν διώρθωσαν τοὺς Θεσσαλονικεῖς, οἱ ὅποιοι θὰ ἐπλανῶντο¹. Ὅταν λοιπὸν ἔχη κανεὶς καλὴν γνῶσιν ὅλων αὐτῶν, τότε ἔχει ὀρθὴν καὶ ὑγιᾶ τὴν ἔννοιαν τῆς πίστεως. Ἐὰν ὅμως κανεὶς παρερμηνεύη κάτι ἀπὸ αὐτά, ἀμέσως πίπτει εἰς τὴν αἵρεσιν. Ἔτσι εἶχαν πέσει εἰς σφάλμα οἱ περὶ τὸν Ὑμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον², διότι, ἐνῶ δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρὸς, αὐτοὶ ἔλεγαν ὅτι ἡ ἀνάστασις ἔχει ἤδη πραγματοποιηθῆ³, ὅπως καὶ οἱ Γαλάται, ἐνῶ εἶχεν ἔλθει τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, αὐτοὶ ἐπροτιμοῦσαν ἀκόμη τὴν περιτομήν⁴. Ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον δὲ ἐπλανήθησαν, καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ πλανῶνται μέχρι σήμερον, οἱ Ἰουδαῖοι, διότι νομίζουν ὅτι τό· «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται Υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός»⁵, λέγεται διὰ κάποιον ἐξ αὐτῶν, καὶ διότι τὸ μὲν «προφήτην ἡμῖν ἀναστήσει ὁ Θεός»⁶, νομίζουν ὅτι λέγεται διὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς προφῆτας, διὰ δὲ τό· «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη»⁷, δὲν μαθαίνουν ἀπὸ τὸν Φίλιππον εἰς ποῖον ἀναφέρεται, ἀλλὰ νομίζουν ὅτι λέγεται περὶ τοῦ Ἡσαίου ἢ περὶ κάποιου ἄλλου ἐκ τῶν προφητῶν.

55. Τὰ ἴδια λοιπὸν ἔπαθαν οἱ ἀντίχριστοι καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν περιπέσει εἰς ἀποκρουστικὴν αἵρεσιν. Διότι ἐὰν εἶχαν κατανοήσει ὀρθῶς καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν χρόνον τοῦ ἀποστολικοῦ ρητοῦ, δὲν θὰ ἄσεβοῦσαν τόσο πολὺ ἀναφέροντες τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὴν θεότητα, οἱ ἀνόητοι. Καὶ τοῦτο ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἴδῃ, ἐὰν ἐξηγήσῃ ὀρθῶς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματος. Λέγει λοιπὸν ὁ ἀπόστολος· «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς

οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν διὰ τὸν Χριστιανισμὸν τὴν τήρησιν τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τὴν περιτομήν. Ὁ Παῦλος ἔγραψεν ἰδιαιτέραν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτοὺς διὰ νὰ ἀντικρούσῃ αὐτὰς τὰς ἀπόψεις.

5. Ἦσ. 7, 14· Ματθ. 1, 23.

6. Δευτ. 18, 15.

7. Ἦσ. 53, 7.

προφίταις ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν
ἐν Υἱῷ», εἶτα μετ' ὀλίγα φησί· «Αἰ' ἑαυτοῦ καθαρισμόν τῶν
ἀμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύ-
νης ἐν ὑψηλοῖς, τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ
5 διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονομήκεν ὄνομα». Περὶ τοῦ
καιροῦ ἄρα καθ' ὃν «ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ», ὅτε καὶ τῶν ἀμαρ-
τιῶν καθαρισμὸς γέγονε, μνημονεύει τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν.
Πότε δὲ «ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ»; καὶ πότε γέγονε «καθαρισμὸς
τῶν ἀμαρτιῶν»; πότε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ἢ μετὰ τοὺς προφη-
10 τας ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν; Εἶτα τοῦ διηγήματος ὄντος περὶ
τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας, λέγων περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν,
ἀκολούθως ἐμνημόνευσεν, ὅτι μήτε τοὺς προτέρους χρόνους ἐσιώ-
πησε τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεός, ἐλάλησε γὰρ αὐτοῖς διὰ τῶν προ-
φητῶν. Καὶ ἐπειδὴ καὶ προφῆται διηκόνησαν καὶ δι' ἀγγέλων
15 ὁ νόμος ἐλαλήθη καὶ ὁ Υἱὸς δὲ ἐπεδήμησε καὶ ἤλθε διακονῆ-
σαι, ἀναγκαίως ἐπήγαγε τὸ «τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος
τῶν ἀγγέλων» δεῖξαι θέλων, ὅτι ὅσον ὁ Υἱὸς διαφέρει δούλου,
τοσοῦτον καὶ τῆς διακονίας τῶν δούλων ἢ τοῦ Υἱοῦ διακονία
κρείττων γέγονε. Τὴν διακονίαν ἄρα διακρίνων ὁ ἀπόστολος,
20 τήν τε παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν, παρρησιάζεται πρὸς Ἰουδαίους
γράφων καὶ λέγων «Τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέ-
λων». Λιὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὸ ὅλον συγκριτικῶς εἴρηκε, μεί-
ζων ἢ τιμιώτερος γενόμενος, ἵνα μὴ ὥς περὶ ὁμογενῶν τού-
του καθεῖνων τις λογίσηται, ἀλλὰ κρείττων εἴρηκεν, ἵνα τὸ
25 διαλλάττον τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γεννητὰ γνωρίσῃ.

Καὶ τούτων ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, τοῦ μὲν

1. Ἐβρ. 1, 1.

2. Ἐβρ. 1, 3-4.

προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ»¹, ἔπειτα, μετὰ ἀπὸ ὀλίγα λέγει· «διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρωνόμενεν ὄνομα»². Τὸ ἀποστολικὸν ρητὸν ἄρα κάνει λόγον περὶ τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον ὠμίλησεν εἰς ἡμᾶς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ, ὁπότε καὶ ἐπραγματοποιήθη ὁ καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτιῶν. Πότε δὲ ὠμίλησε πρὸς ἡμᾶς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ; Καὶ πότε ἐπραγματοποιήθη ὁ καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτιῶν; Πότε δὲ ἐγένεεν ἄνθρωπος, παρὰ μετὰ τοὺς προφήτας κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς; Ἐπειτα, ἐπειδὴ κάμνει λόγον περὶ τοῦ ἔργου τῆς ἀπολυτρώσεώς μας, ἀφοῦ ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, μνημονεύει εὐλόγως ὅτι οὔτε κατὰ τὸν προηγούμενον χρόνον ἐσιώπα ὁ Θεὸς καὶ δὲν ὠμιλοῦσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς διὰ τῶν προφητῶν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ προφῆται ὑπηρέτησαν, καὶ ὁ νόμος ἐκηρύχθη διὰ τῶν ἀγγέλων³, καὶ ὁ Υἱὸς ἦλθε πρὸς ἡμᾶς διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ⁴, διὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην προσέθεσε τὸ «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων», διότι ἤθελε νὰ δείξῃ, ὅτι, ὅσον ὁ Υἱὸς διαφέρει ἀπὸ τὸν δοῦλον, τόσον μεγαλυτέρα ὑπῆρξεν ἡ ὑπηρεσία τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ ἐκείνην τῶν δούλων. Διὰ νὰ κάμῃ λοιπὸν ὁ ἀπόστολος διάκρισιν τῆς διακονίας, τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας, ὁμιλεῖ καθαρά πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὅταν γράφῃ καὶ λέγῃ· «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων». Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν ὠμίλησε συγκριτικῶς διὰ τὸ σύνολον καὶ δὲν εἶπεν ὅτι ὑπῆρξε μεγαλύτερος ἢ πολυτιμότερος, διὰ νὰ μὴ διανοηθῇ κανεὶς ὅτι πρόκειται περὶ ὁμογενῶν, αὐτοῦ δηλαδὴ καὶ ἐκείνων, ἀλλὰ εἶπε «κρείττων», διὰ νὰ καταστήσῃ γνωστὴν τὴν διαφορὰν τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γεννητά.

Καὶ τὴν ἀπόδειξιν αὐτῶν ἔχομεν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν,

3. Ἑβρ. 2, 2.

4. Ματθ. 20, 28.

Λαβὶδ ψάλλοντος· «Κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς ἀνλαῖς σου
 ὑπὲρ χιλιάδας», τοῦ δὲ Σολομῶνος ἀναφωνοῦντος· «Λάβετε
 παιδεῖαν, καὶ μὴ ἀργύριον, καὶ γνῶσιν ὑπὲρ χρυσίον δεδοκιμα-
 σμένον· κρείσσων γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον
 5 οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστι». Πῶς γὰρ οὐκ εἰσὶν ἑτεροῦσία καὶ ἄλλα
 τὴν φύσιν ἢ σοφία καὶ οἱ ἀπὸ γῆς λίθοι; ποία δὲ συγγένεια ταῖς
 οὐρανίοις ἀνλαῖς καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς οἴκοις; ἢ τί ὅμοιον τῶν αἰω-
 νίων καὶ πνευματικῶν τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ θνητά; Καὶ τοῦτο
 γὰρ ἦν ὁ Ἡσαΐας φησί· «Τάδε λέγει Κύριος τοῖς ἐκκλήτοις·
 10 ὅσοι ἂν φυλάξωται τὰ σάββατά μου, καὶ ἐκλέξωται ἃ ἐγὼ
 θέλω, καὶ ἀντέχωνται τῆς διαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ
 οἴκῳ μου καὶ ἐν τῷ τείχει μου τόπον ὀνομαστόν· κρεῖσσον υἱῶν
 καὶ θυγατέρων ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐκλείψει».
 Οὕτως ἄρα οὐδεμία συγγένεια τῷ Υἱῷ πρὸς τοὺς ἀγγέλους
 15 ἐστὶ, μηδεμιᾶς δὲ οὔσης τῆς συγγενείας οὐκ ἄρα συγκριτικῶς
 ἐλέχθη τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ διακριτικῶς διὰ τὸ ἀλλάττον τῆς
 τούτου φύσεως ἀπ' ἐκείνων. Καὶ αὐτὸς οὖν ὁ ἀπόστολος τὸ
 κρεῖττον ἐρμηνεύων, οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ ἢ ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ
 Υἱοῦ πρὸς τὰ γενητὰ τίθησι λέγων, ὅτι ὁ μὲν Υἱός, τὰ δὲ δοῦλα·
 20 καὶ ὁ μὲν ὡς Υἱὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς «ἐν δεξιᾷ κάθηται», τὰ δὲ
 ὡς δοῦλα παρέστηκε καὶ «ἀποστέλλεται καὶ λειτουργεῖ».

56. Τούτων δὲ οὕτω γεγραμμένων, οὐ γενητὸς ἐκ τούτων ὁ
 Υἱὸς σημαίνεται, ὃ Ἀρειανοί, ἀλλὰ μᾶλλον ἄλλος μὲν τῶν
 γενητῶν, ἴδιος δὲ τοῦ Πατρὸς ἐν τοῖς κόλποις ὢν αὐτοῦ. Καὶ
 25 γὰρ καὶ τὸ γεγραμμένον ἐνταῦθα, γενόμενος, οὔτε γενητὸν
 σημαίνει τὸν Υἱόν, ὥσπερ ὑμεῖς νομίζετε. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς

1. Ψαλμ. 83, 11.

2. Παροιμ. 8, 10-11.

3. Ἡσ. 56, 4-5.

ὅπου ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει· «εἶναι κρείσσων μία ἡμέρα εἰς τὰς αὐλὰς σου παρὰ χιλιάδες ἄλλαι»¹, ὁ δὲ Σολομὼν ἀναφωνεῖ· «προτιμήσατε τὴν παιδείαν καὶ ὄχι ἀργύριον, καὶ γινῶσιν μᾶλλον παρὰ ἐκλεκτὸν χρυσόν, διότι ἡ σοφία εἶναι κρείσσων ἀπὸ πολύτιμα πετράδια, ὅλοι δὲ οἱ θησαυροὶ δὲν ἡμποροῦν νὰ συγκριθοῦν με αὐτήν»². Μήπως λοιπὸν δὲν εἶναι ἑτερούσια καὶ διαφορετικὰ κατὰ τὴν φύσιν ἡ σοφία καὶ οἱ λίθοι ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν γῆν; Ποία δὲ εἶναι ἡ συγγένεια μεταξὺ τῶν οὐρανίων αὐλῶν καὶ τῶν σπιτιῶν ποὺ εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν; Ἡ ποίαν ὁμοιότητα ἔχουν τὰ αἰώνια καὶ πνευματικὰ με τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ θνητά; Καὶ τοῦτο τὸ ἐπισημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Ἡσαΐας· «διότι οὕτω λέγει ὁ Κύριος εἰς τοὺς εὐνούχους, ὅσοι θὰ τηρήσουν τὰ Σάββατά μου καὶ ἐκλέξουν τὰ ἀρεστὰ εἰς ἐμὲ καὶ φυλάξουν σταθερῶς τὴν διαθήκην μου, θὰ δώσω εἰς αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ οἴκου μου καὶ τοῦ τείχους μου λαμπρὰν θέσιν, θὰ τοὺς δώσω ὄνομα αἰώνιον ποὺ θὰ εἶναι κρεῖσσον ἀπὸ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας, καὶ τὸ ὅποῖον δὲν θὰ ἐκλείψῃ»³. Ἐπομένως λοιπὸν οὐδεμία συγγένεια ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ Υἱοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀφοῦ δὲ οὐδεμία ὑπάρχει συγγένεια, διὰ τοῦτο τὸ «κρείττων» δὲν ἐλέχθη συγκριτικῶς, ἀλλὰ διακριτικῶς, διὰ τὴν διαφορὰν τῆς φύσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν φύσιν ἐκείνων. Καὶ ὁ ἴδιος δὲ ὁ ἀπόστολος, ἐρμηνεύων τὸ «κρείττων», ἀναφέρει τοῦτο ὄχι εἰς κάτι ἄλλο, ἀλλὰ εἰς τὴν διαφορὰν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γενητά, με τὸ νὰ λέγῃ, ὅτι αὐτὸς μὲν εἶναι Υἱός, τὰ δὲ γενητά εἶναι δοῦλα, καὶ ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς κάθεται μαζὶ με τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ, οἱ δὲ δοῦλοι παραστέκονται εἰς αὐτόν, καὶ ἀποστέλλονται, καὶ ὑπηρετοῦν.

56. Ἀφοῦ λοιπὸν ταῦτα, ὧ Ἀρειανοί, ἔχουν γραφῇ με αὐτὴν τὴν σημασίαν, δὲν ἀποδεικνύεται ἐκ τούτων ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γενητός, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι εἶναι διαφορετικὸς μὲν ἀπὸ τὰ γενητά, γνήσιος δὲ Υἱὸς τοῦ Πατρός, εὐρισκόμενος εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ. Διότι καὶ αὐτὸ ποὺ εἶναι ἐδῶ γραμμένον, δηλαδή τὸ «γενόμενος» δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γενητός, ὅπως

εἰρήκει τὸ γενόμενος καὶ ἐσιώπησεν, ἡ πρόφασις ἦν τοῖς Ἀρειανοῖς, ἐπειδὴ δὲ τὸν Υἱὸν προεἶρηκε, δι' ὅλης τῆς περι- κοπῆς ἀποδείξας αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῶν γεννητῶν, οὐδὲ τὸ γενό- 5 μενος ἀπολελυμένως ἔθηκεν ἀλλὰ τὸ κρείττον συνῆψε τῷ γενόμενος. Ἀδιάφορον γὰρ ἡγήσατο τὴν λέξιν, εἰδὼς ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένου γνησίου Υἱοῦ ὁ λέγων τὸ γενόμενος ἴσον τῷ γεγενῆσθαι, καὶ ὅτι ἐστὶ κρείττον λέγει. Τὸ μὲν γὰρ γεν- νητὸν οὐ διαφέρει, καὶ λέγει τις γέγονεν ἢ πεποιήται, τὰ δὲ γεννητὰ ἀδύνατον δημιουργήματα ὄντα λέγεσθαι γεννητά, εἰ 10 μὴ ἄρα μετὰ ταῦτα μετασχόντα τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ, γεγεννησθαι καὶ αὐτὰ λέγονται, οὔτε γε διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετοσίαν τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Πνεύματι.

Καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν ἡ θεία Γραφή, ἐπὶ μὲν τῶν γε- ννητῶν λέγουσα· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐ- 15 τοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», καί· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας», ἐπὶ δὲ τῶν υἱῶν τῶν γεννητῶν· «Ἐγένοντο τῷ Ἰὼβ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς», καί· «Ἀβραάμ δὲ ἦν ἑκατὸν ἑτῶν, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ», ὁ δὲ Μωσῆς ἔλε- γεν· «Ἐὰν γένωνται τινι υἱοί». Οὐκοῦν εἰ μὲν τῶν γεννητῶν 20 ἄλλος ἐστί, τῆς δὲ τοῦ Πατρὸς οὐσίας μόνον ἴδιον γέννημα ὁ Υἱός, μεματαίωται τοῖς Ἀρειανοῖς ἡ περὶ τοῦ γενόμενος πρό- φασις. Καὶ γὰρ ἐν τούτοις αἰσχυρθέντες βιάζονται πάλιν λέγειν συγκριτικῶς εἰρησθαι τὰ ῥητὰ καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τὰ συγκρινό- μενα ὁμογενῆ, ὥστε τὸν Υἱὸν τῆς τῶν ἀγγέλων εἶναι φύσεως, 25 αἰσχυρθήσονται μὲν προηγουμένως ὡς τὰ Οὐαλεντίνου καὶ Καρ-

1. Ἰω. 1, 3.

2. Ψαλμ. 103, 24.

3. Ἰώβ 1, 2.

4. Γέν. 21, 5.

νομίζετε σεις. Ἐάν δηλαδή εἶχεν εἶπει ἀπλῶς τὸ «γενόμενος» καὶ ἔσταματοῦσε, θὰ ὑπῆρχε δικαιολογία εἰς τοὺς Ἀρειανούς. Ἐπειδὴ δὲ ὠμίλησε προηγουμένως περὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἀπέδειξε δι' ὁλοκλήρου τῆς περικοπῆς, ὅτι εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ γενητά, διὰ τοῦτο δὲν ἔγραψεν ἀπλῶς μόνον τὸ «γενόμενος», ἀλλὰ συνέδεσε τὸ «κρείττων» μὲ τὸ «γενόμενος». Τοῦτο ἔπραξε, διότι ἐθεώρησεν ὅτι ἡ λέξις αὕτη δὲν δείχνει τὴν διαφορὰν· ἐγνώριζε δηλαδή ὅτι, ἐάν κανεὶς λέγῃ τὸ «γενόμενος» διὰ παραδεγμένον γνήσιον Υἱόν, ὥσάν νὰ λέγῃ ὅτι ἐδημιουργήθη, ἐννοεῖ συγχρόνως καὶ ὅτι εἶναι «κρείττων». Διότι τὸ μὲν γεννητὸν δὲν διαφέρει εἴτε εἶπη κανεὶς ὅτι ἐδημιουργήθη εἴτε ὅτι κατεσκευάσθη· τὰ γενητά ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι δημιουργήματα, εἶναι ἀδύνατον νὰ λέγωνται γεννητά, ἐκτὸς ἐάν, ἀργότερα μὲ τὸ νὰ κοινωνήσουν μὲ τὸν γεννητὸν Υἱόν, λέγωνται καὶ αὐτὰ ὅτι ἐγεννήθησαν, ὅχι ὅμως βέβαια ἔνεκα τῆς ἰδικῆς των φύσεως, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς μετουσίας τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Πνεύματι.

Καὶ τοῦτο πάλιν εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν θείαν Γραφήν, ἡ ὁποία διὰ μὲν τὰ γενητά λέγει· «ὅλα ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτοῦ, καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἐδημιουργήθη τίποτε»¹, καί· «τὰ πάντα ἐδημιούργησες μὲ σοφίαν»², διὰ δὲ τοὺς υἱοὺς ποὺ γεννῶνται· «ἐγένοντο τῷ Ἰωβ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς»³, καί· «Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑκατὸν ἐτῶν, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ»⁴. Ὁ δὲ Μωϋσῆς ἔλεγεν· «ἐάν γένωνταί τινι υἱοί»⁵. Ἐπομένως ἐάν ὁ Υἱὸς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ γενητά, μοναδικὸν δὲ καὶ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, εἶναι ματαία ἡ δικαιολογία τῶν Ἀρειανῶν περὶ τοῦ «γενόμενος». Διότι κι' ἂν ἀκόμη, μολονότι ἐντροπιάσθησαν εἰς αὐτὰ αὐτοὶ ἐπιμένουν νὰ λέγουν ὅτι τὰ ἐν λόγῳ ρητὰ ἔχουν λεχθῇ συγκριτικῶς καὶ ὅτι διὰ τοῦτο τὰ συγκρινόμενα εἶναι τοῦ αὐτοῦ γένους, ὥστε ὁ Υἱὸς νὰ ἔχῃ τὴν ἰδίαν φύσιν μὲ τοὺς ἀγγέλους, θὰ ἐντροπιασθοῦν πάλιν ἐκ τῶν προτέρων, καθότι ζηλεύουν

5. Πρβλ. *Εξ. 21, 4.

ποκράτους καὶ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν ζηλοῦντες καὶ φθεγγόμενοι, ὧν ὁ μὲν τοὺς ἀγγέλους ὁμογενεῖς εἶρηκε τῷ Χριστῷ ὁ δὲ Καρποκράτης ἀγγέλους τοῦ κόσμου δημιουργοὺς εἶναι φησι. Παρ' αὐτῶν γὰρ ἴσως μαθόντες καὶ οὗτοι συγκρίνουσι τὸν τοῦ Θεοῦ
5 Λόγον τοῖς ἀγγέλοις.

57. Ἀλλ' ἐντραπήσονται τοιαῦτα φανταζόμενοι παρὰ μὲν τοῦ ὑμνωδοῦ λέγοντος· «Τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν νίοις Θεοῦ»; καί· «Τίς ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε»; Ἀκούονται δὲ ὁμως, ἐὰν ἄρα κἂν οὕτω μάθωσιν, ὥς ἐν μὲν τοῖς ὁμογενέσιν ὁμο-
10 λογουμένως φιλεῖ τὰ τῆς συγκρίσεως γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑτερογενέσιν. Οὐδεὶς γοῦν Θεὸν συγκρίνει πρὸς ἄνθρωπον, οὐδὲ πάλιν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα, οὐδὲ ξύλα πρὸς λίθους, διὰ τὸ ἰνόμοιον τῆς φύσεως, ἀλλὰ Θεὸς μὲν ἀσύγκριτόν ἐστι πρᾶγμα, ἄνθρωπος δὲ πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνεται καὶ ξύλον πρὸς ξύλον
15 καὶ λίθος πρὸς λίθον, καὶ οὐκ ἂν τις ἐπὶ τούτων εἴποι τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ πλεόν· οὕτως Ἰωσήφ ὥραϊος ἦν μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ καὶ Ῥαχὴλ τῆς Λείας, ἀστὴρ δὲ ἀστέρος οὐχὶ κρείσσων, ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει ἐν δόξῃ. Ἐπὶ δὲ τῶν ἑτερογενῶν, ὅταν ταῦτά τις παραβάλλῃ
20 πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ κρεῖττον πρὸς τὸ διαλλάττον λέγεται, καθάπερ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν λίθων εἶρηται. Εἰ μὲν οὖν εἰρηκῶς ἦν ὁ ἀπόστολος· τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Υἱὸς τῶν ἀγγέλων

1. Ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τοῦ Γνωστικισμοῦ τὸν Β' αἰῶνα. Κατὰ τὸ σύστημά του ὁ κόσμος προῆλθε ἀπὸ τὸν ὑπέρτατον Θεόν, ἀφοῦ ὁμως ἐμεσολάβησε μία ἀτελείωτη σειρά μεσαζόντων θεοτήτων, τῶν αἰώνων. Τὰς πληροφορίας περὶ τῆς αἰρέσεως αὐτῆς ἔχομεν κυρίως ἀπὸ τὸν Εἰρηναῖον καὶ τὸν Ἱππόλυτον.

2. Ὁ Καρποκράτης ἦτο φιλόσοφος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ὑποστάς μεγαλυτέραν τῶν ἄλλων γνωστικῶν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Πλάτωνος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἀγέννητος Θεὸς εἶναι πατὴρ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ψυχῶν. Με-

καὶ ἰσχυρίζονται ὅσα καὶ ὁ Οὐαλεντίνος¹ καὶ Καρποκράτης² καὶ οἱ ἄλλοι αἰρετικοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν Οὐαλεντίνος ἔλεγεν ὅτι οἱ ἄγγελοι εἶναι ὁμογενεῖς μὲ τὸν Χριστόν, ὁ δὲ Καρποκράτης ἰσχυρίζετο ὅτι ἄγγελοι εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ κόσμου. Διότι ἀπ' αὐτοὺς ἴσως ἐδιδάχθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ συγκρίνουν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ μὲ τοὺς ἁγγέλους.

57. Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ φαντάζωνται τέτοια πράγματα θὰ ἐντροπιασθοῦν μὲν ἀπὸ τὸν ὑμνωδόν, ὁ ὁποῖος λέγει· «ποῖος ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ θὰ συγκριθῇ μὲ τὸν Κύριον;»³, καί, «ποῖος εἶναι ὁμοίός σου, Κύριε, μετὰ τῶν θεῶν»⁴. Θὰ ἀκούσουν ὅμως, μήπως τούλάχιστον ἔτσι πληροφορηθοῦν, ὅτι ὁμολογουμένως εἰς τὰ ὁμογενῇ ταιριάζει νὰ γίνεται ἡ σύγκρισις καὶ ὄχι εἰς τὰ ἑτερογενῇ. Οὐδεὶς λοιπὸν θὰ συνέκρινε τὸν Θεὸν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, οὔτε πάλιν τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα, οὔτε ξύλα πρὸς λίθους, λόγῳ τῆς ἀνομοιότητος τῆς φύσεώς των. Ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς εἶναι πρᾶγμα ποὺ δὲν ἐπιδέχεται σύγκρισιν, ὁ ἄνθρωπος ὅμως συγκρίνεται πρὸς ἄνθρωπον, καὶ τὸ ξύλον πρὸς ξύλον, καὶ ὁ λίθος πρὸς λίθον, καὶ δὲν θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εἴπῃ ποτὲ δι' αὐτὰ τὰ πράγματα τὴν λέξιν «κρεῖττον», ἀλλὰ τὰς λέξεις «μᾶλλον» καὶ «πλέον». Ἔτσι, ἐπὶ παραδείγματι, ὁ Ἰωσήφ ἦταν «μᾶλλον» ὠραῖος ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του καὶ ἡ Ραχὴλ ἀπὸ τὴν Λείαν, ἀστὴρ δὲ δὲν εἶναι «κρεῖσσων» ἀστέρος, ἀλλὰ διαφέρει μᾶλλον ἐν δόξῃ⁵. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως τῶν ἑτερογενῶν, ὅταν τὰ παραβάλλῃ κανεὶς τὸ ἓνα πρὸς τὸ ἄλλο, τότε χρησιμοποιεῖται τὸ «κρεῖττον», διὰ νὰ δείξῃ τὴν εἰδοποιὸν διαφοράν, ὅπως ἀνωτέρω ἐλέχθη διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὰ πολύτιμα πετράδια. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἀπόστολος εἶχεν εἴπει ὅτι τοσοῦτω μᾶλλον ὁ Υἱὸς τῶν ἁγγέ-

ρικοί ἐκ τῶν ἁγγέλων τούτων εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ κόσμου. Ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξε κατ' αὐτὸν φυσικὸς υἱὸς τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ δικαιοτέτερος τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων.

3. Ψαλμ. 88, 7.

4. Ψαλμ. 85, 8.

5. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 41.

προάγει ἢ, τοσούτω μείζων ἐστίν, ἣν ἂν ὑμῖν πρόφασις, ὡς συγκρινομένου τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους, νῦν δὲ λέγων κρείττονα αὐτὸν εἶναι καὶ τοσούτω διαφέρειν, ὅσῳ διέστηκεν υἱὸς δούλων, δείκνυσιν αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως. Λέγων δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸν θεμελιώσαντα τὰ πάντα, δείκνυσιν ἄλλον αὐτὸν εἶναι πάντων τῶν γενητῶν. Ἀλλου δὲ καὶ ἑτερουσίου αὐτοῦ ὄντος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ποία τῆς οὐσίας αὐτοῦ σύγκρισις ἢ ὁμοιότης πρὸς τὰ γενητά; Κἂν γὰρ πάλιν ἐνθιμηθῶσί τι τοιοῦτον, διελέγξει τούτους τὰ
 5 αὐτὰ λέγων ὁ Παῦλος· «Τίτι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε;», «καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα».

58. Ἴδου τῶν μὲν γενητῶν τὸ ποιεῖσθαι, καὶ ταῦτα ποιή-
 15 ματα εἶναι λέγει, πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν οὐ ποιήσιν οὐδὲ τὸ γενέσθαι ἀλλὰ τὸ αἰδῖον καὶ τὸ βασιλέα καὶ τὸ εἶναι δημιουργὸν προσφωνεῖ λέγων· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», καὶ· «Σὺ κατ' ἀρχάς, Κέριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ δια-
 20 μένεις». Ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ συνιδεῖν ἠδύναντο, εἶπερ ἤθελον, ὅτι ἄλλος μὲν ἐστὶν ὁ δημιουργῶν, ἄλλα δὲ τὰ δημιουργήματα, καὶ ὁ μὲν Θεός ἐστι, τὰ δὲ γενητά ἐστιν, ἐξ οὐκ ὄντων πεποιημένα. Τὸ γὰρ λεγόμενον νῦν, αὐτοὶ ἀπολοῦνται, οὐχ ὡς εἰς ἀπώλειαν ἐσομένης τῆς κτίσεώς φησιν, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τοῦ τέλους
 25 τὴν τῶν γενητῶν δείξῃ φύσιν. Τὰ γὰρ δυνάμενα ἀπολέσθαι, κἂν μὴ ἀπόληται διὰ τὴν χάριν τοῦ πεποιηκότος ταῦτα, ὅμως ἐξ

1. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 10.

2. Ἑβρ. 1, 5.

3. Ἑβρ. 1, 7.

4. Ἑβρ. 1, 8.

λων προάγει, ἢ τοσούτῳ μείζων ἐστίν, θὰ εἶχατε δικαιολογίαν, ὅτι ὁ Υἱὸς συγκρίνεται μὲ τοὺς ἀγγέλους. Τώρα ὁμῶς μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι αὐτὸς εἶναι «κρείττων», καὶ ὅτι τόσον πολὺ διαφέρει, ὅσον διαφέρει ὁ υἱὸς ἀπὸ τοὺς δούλους, δείχνει ὅτι εἶναι διαφοροετικός ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν ἀγγέλων. Ὅταν δὲ πάλιν λέγῃ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ θεμελιώσας τὰ πάντα¹, δείχνει ὅτι αὐτὸς εἶναι διαφοροετικός ἀπὸ πάντα τὰ γενητά. Ἀφοῦ δὲ εἶναι τελείως διάφορος ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν γενητῶν καὶ ἑτεροῦσιος αὐτῶν, ποία σύγκρισις ἢ ὁμοιότης τῆς οὐσίας αὐτοῦ μὲ τὰ γενητὰ ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ; Ἄν δὲ ξανασκεφθοῦν πάλιν κάτι τέτοιο, θὰ τοὺς διελέγξῃ ὁ Παῦλος, πού λέγει τὰ ἴδια· «εἰς ποῖον ἐκ τῶν ἀγγέλων εἶπέ ποτε, σὺ εἶσαι Υἱός μου, ἐγὼ σὲ ἐγέννησα σήμερον;»², «καὶ διὰ μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· ἐκεῖνος πού κάνει τοὺς ἀγγέλους τοῦ σὰν ἀνέμους, καὶ ὅσους τὸν ὑπηρετοῦν σὰν πύρινην φλόγα»³.

58. Ἰδοὺ λοιπὸν διὰ μὲν τὰ γενητὰ χρησιμοποιεῖται τὸ ρῆμα «ποιεῖσθαι», πού σημαίνει ὅτι εἶναι δημιουργήματα, διὰ δὲ τὸν Υἱὸν δὲν χρησιμοποιεῖ οὔτε τὸ «ποίησιν» οὔτε τὸ «γενέσθαι», ἀλλὰ τὸ αἰδιον, καὶ τὸ βασιλέα, καὶ τὸ εἶναι δημιουργόν, ὅταν λέγῃ· «ὁ θρόνος σου, ὦ Θεέ, θὰ παραμείνῃ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»⁴, καί· «σύ, Κύριε, εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν γῆν ἐθεμελίωσες καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἶναι οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ θὰ καταστραφοῦν ἀλλὰ σὺ παραμένεις»⁵. Ἐκ τούτων ἡμποροῦσαν καὶ αὐτοὶ νὰ συνετισθοῦν, ἐὰν ᾔθελαν, καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ ἄλλα τὰ δημιουργήματα, καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν εἶναι Θεός, ἐκεῖνα δὲ κτίσματα κατεσκευασμένα ἐκ τοῦ μηδενός. Αὐτὸ δὲ πού λέγεται ἐδῶ, ὅτι «αὐτοὶ θὰ καταστραφοῦν», δὲν τὸ λέγει διὰ νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ δημιουργία ἐγίνε διὰ νὰ καταστραφῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ ποία εἶναι ἡ φύσις τῶν γενητῶν ἀπὸ τὸ τέλος τὸ ὁποῖον θὰ ἔχουν. Διότι αὐτὰ πού εἶναι δυνατόν νὰ καταστραφοῦν, κι' ἂν ἀκόμη δὲν καταστρέφονται λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ πού τὰ ἐδημι-

5. Ἑβρ. 1, 10-11.

οὐκ ὄντων γέγονε καὶ τὸ μὴ εἶναι ποτε αὐτὰ μαρτυρεῖται. Λιὰ τοῦτο γοῦν, ὡς τούτων τοιαύτην ἔχόντων τὴν φύσιν, λέγεται ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ «σὺ δὲ διαμένεις», ἵνα τὸ αἰδίων αὐτοῦ δειχθῇ· οὐ γὰρ ἔχων τὸ δύνασθαι ἀπολέσθαι, ὥσπερ ἔχει τὰ γενητά, ἔχων
 5 δὲ τὸ διαμένειν αἰεί, ἀλλότριον μὲν ἐστὶν αὐτοῦ τὸ λέγεσθαι, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, ἴδιον δὲ τὸ αἰεὶ εἶναι καὶ συνδιαμένειν σὺν τῷ Πατρὶ. Εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα γράψας ἦν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν αὐτοῦ καὶ πάσης τῆς Γραφῆς ἀληθῶς ἐκωλύοντό τι τοιοῦτον
 10 φαντάζεσθαι περὶ τοῦ Λόγου· ἐπειδὴ δὲ αὐτός τε ἔγραφε καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδεικται γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὣν ὁ Υἱός, καὶ αὐτὸς μὲν δημιουργός, τὰ δὲ δημιουργεῖται παρ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μὲν ἀπαύγασμα καὶ Λόγος καὶ εἰκὼν καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, τὰ δὲ γενητὰ κάτω πον τῆς Τριάδος
 15 ἐστὶ παραστήσοντα καὶ δουλεύοντα· ἑτερογενὴς ἄρα καὶ ἑτεροούσιός ἐστιν ὁ Υἱός τῶν γενητῶν καὶ μᾶλλον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιος καὶ ὁμοφυῆς τυγχάνει. Λιὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱός οὐκ εἴρηκεν· Ὁ Πατήρ μου κρείττων μου ἐστίν, ἵνα μὴ ξένον τις τῆς ἐκείνου φύσεως αὐτὸν ὑπολάβοι, ἀλλὰ μείζων
 20 εἶπεν, οὐ μέγθει τινὶ οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν· πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν μείζων ἐστίν, ἔδειξε πάλιν τὴν τῆς οὐσίας ιδιότητα.

59. Καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ αὐτὸς οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου προηγουμένως συγκρίναι θέλων πρὸς τὰ γενητὰ ἔλεγε, «τοσοῦτω
 25 κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων», ἀσύγκριτος γάρ, μᾶλλον δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστίν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑνσαρκον ἐπιδημίαν τοῦ Λόγου βλέπων καὶ τὴν τότε παρ' αὐτοῦ γενομένην οἰκονομίαν,

οὐργησεν, ὅμως ἔχουν δημιουργηθῇ ἐκ μὴ ὄντων, καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι κάποτε αὐτὰ δὲν ὑπῆρχαν. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ἐπειδὴ αὐτὰ ἔχουν τέτοιαν φύσιν, λέγεται διὰ τὸν Υἱὸν τὸ «σὺ δὲ παραμένεις», διὰ νὰ φανερωθῇ τὸ αἰδιον αὐτοῦ. Διότι, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ καταστραφῇ, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ τὴν ιδιότητα τῆς αἰωνιότητος, διὰ τοῦτο, δὲν ἀρμόζει νὰ λέγεται δι' αὐτὸν τὸ «οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ», ἀλλὰ τὸ ὅτι πάντοτε ὑπάρχει καὶ πάντοτε παραμένει μαζί μὲ τὸν Πατέρα. Καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν τὰ εἶχε γράψει αὐτὰ] ὁ ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν, ὅμως ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπιστολὰς αὐτοῦ καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Γραφήν, θὰ ἡμποδίζοντο πραγματικῶς νὰ φαντάζονται κάτι παρόμοιον περὶ τοῦ Λόγου. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ ἀπόστολος ἔγραψεν αὐτὰ ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ προηγούμενα ἔχει ἀποδείχθῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν εἶναι δημιουργός, τὰ δὲ γενητὰ δημιουργοῦνται ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι αὐτὸς πάλιν εἶναι ἀπαύγασμα καὶ Λόγος καὶ εἰκὼν καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, ἐνῶ τὰ γενητὰ εὐρίσκονται κάπου χαμηλότερα ἀπὸ τὴν Τριάδα καὶ παραστέκουν καὶ ὑπηρετοῦν, εἶναι ἐπόμενον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἑτερογενὴς καὶ ἑτερούσιος πρὸς τὰ γενητὰ, καὶ τυγχάνει ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός καὶ ὁμοφυῆς αὐτῆς. Διὰ τοῦτο λοιπόν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς δὲν εἶπεν «ὁ Πατήρ μου κρείττων μου ἐστίν», διὰ νὰ μὴ τὸν θεωρήσῃ κανεὶς ξένον ὡς πρὸς τὴν φύσιν ἐκείνου, ἀλλ' εἶπε «μείζων»¹, ὅχι κατὰ τὸ μέγεθος, ἢ κατὰ τὸν χρόνον, ἀλλὰ λόγῳ τῆς γεννήσεώς του ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρός, ἐκτὸς τοῦ ὅτι καὶ μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «μείζων ἐστίν», ἔδειξε πάλιν τὴν ιδιότητα τῆς οὐσίας.

59. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος ἔλεγε τὸ «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων», ὅχι ἐπειδὴ ἠθελε νὰ συγκρίνῃ προηγουμένως τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου πρὸς τὰ γενητὰ, ἐφ' ὅσον αὐτὴ εἶναι ἀσύγκριτος, ἢ μάλλον εἶναι κάτι τὸ τελείως διάφορον, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε κατὰ νοῦν τὴν ἑνσαρκον πρὸς ἡμᾶς ἔλευσιν τοῦ Λόγου καὶ τὸ τότε πραγματοποιηθὲν ἔργον τῆς

ἠθέλησε δεῖξαι οὐχ ὅμοιον εἶναι τοῦτον τοῖς πρότερον, ἵνα, ὅσω
 τῇ φύσει διαφέρει τῶν προαποσταλέντων παρ' αὐτοῦ, τοσούτω
 καὶ πλέον ἢ παρ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη χάρις κρείττων
 τῆς δι' ἀγγέλων διακονίας γένηται. Δούλων μὲν γὰρ ἦν ἀπαι-
 5 τεῖν μόνον τοὺς καρπούς, Υἱοῦ δὲ καὶ δεσπότην χαρίσασθαι τὰς
 ὀφειλὰς καὶ μεταθεῖναι τὸν ἀμπελῶνα. Καὶ τὰ ἐπιφερόμενα
 γοῦν παρὰ τοῦ ἀποστόλου δείκνυσιν τὴν διαφορὰν τοῦ Υἱοῦ πρὸς
 τὰ γενητὰ λέγοντος· «Διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως προσέχειν
 ἡμᾶς τοῖς ἀκουσθεῖσι, μήποτε παραρρηθῶμεν. Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέ-
 10 λων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ
 παρακοῇ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα,
 τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας; ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖ-
 σθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη».
 Εἰ δὲ τῶν γενητῶν εἷς ἦν ὁ Υἱός, οὐ κρείττων αὐτῶν ἦν οὔτε ἐν
 15 τῇ παρακοῇ τὸ μείζον τῆς τιμωρίας δι' αὐτὸν ἀπέκειτο. Οὐδὲ
 γὰρ ἐν τῇ διακονίᾳ τῶν ἀγγέλων ἐνῆν καθ' ἕκαστον αὐτῶν τὸ
 μείζον καὶ ἔλαττον ἐν τοῖς παραβαίνουσιν, ἀλλ' εἷς ἦν ὁ νόμος
 καὶ μία ἡ κατὰ τῶν παραβαινόντων ἐνδικία. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστι
 τῶν γενητῶν ὁ Λόγος, ἀλλ' Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο ὅσω
 20 κρείττων αὐτὸς καὶ τὰ δι' αὐτοῦ κρείττονα καὶ παρηλλαγμένα
 ἐστί, τοσούτω καὶ ἡ τιμωρία χείρων γένοιτο.

Θεασάσθωσαν γοῦν τὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ χάριν καὶ ἐπι-
 γνώτωσαν καὶ ἐκ τῶν ἔργων μαρτυρούμενον αὐτόν, ὅτι τῶν
 μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστί, μόνος δὲ αὐτὸς Υἱὸς ἀληθινὸς ἐν
 25 τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατήρ ἐν αὐτῷ. Ὁ νόμος δὲ δι' ἀγγέ-
 λων ἐλλαλήθη καὶ οὐδένα τετελείωκε δεόμενος τῆς τοῦ
 Λόγου ἐπιδημίας, ὥς εἶρηκεν ὁ Παῦλος, ἡ δὲ τοῦ Λόγου

1. Ματθ. 21, 34.

2. Ἑβρ. 2, 1-3.

3. Ἑβρ. 7, 19.

ἀπολυτρώσεως, διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ δείξη ὅτι δὲν εἶναι ὁ Λόγος ὁμοιος πρὸς τοὺς προαποσταλέντας. Καὶ τοῦτο συνέβη διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ χορηγηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ χάρις εἶναι τόσον περισσότερον πολυτιμότερα ἀπὸ τὴν διακονίαν τῶν ἀγγέλων, ὅσον διαφέρει αὐτὸς κατὰ τὴν φύσιν ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ προαποσταλέντας. Διότι ἔργον τῶν δούλων ἦταν νὰ ζητοῦν μόνον τοὺς καρπούς ¹, ἐνῷ ὁ Υἱὸς καὶ δεσπότης ἤμποροῦσε νὰ χαρίσῃ τὰ χρεῖα καὶ νὰ ἀναθέσῃ τὸν ἀμπελῶνα εἰς ἄλλους. Καὶ αὐτὰ ὁμῶς πού εἰς τὴν συνέχειαν προσθέτει ὁ ἀπόστολος, δείχνουν τὴν διαφορὰν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γενητά, ὅταν λέγῃ· «διὰ τοῦτο πρέπει ἡμεῖς νὰ προσέχωμεν περισσότερον εἰς ὅσα ἠκούσαμεν, μὴ τυχὸν ἀπομακρυνθῶμεν ἀπ' αὐτά. Διότι ἐὰν ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος ἐκηρύχθη δι' ἀγγέλων, εἶχε κῦρος, καὶ κάθε παράβασις καὶ παρακοή ἔλαβε δικαίαν ἀνταπόδοσιν, πῶς θὰ ξεφύγωμεν ἡμεῖς, ἐὰν δείξωμεν ἀμέλειαν διὰ μίαν τόσον μεγάλην σωτηρίαν; Ἡ σωτηρία αὕτη ἤρχισε νὰ κηρύττεται ἀπὸ τὸν Κύριον, καὶ ἐβεβαιώθη ἔπειτα ἀπὸ ἐκείνους πού τὴν ἤκουσαν» ². Ἐὰν δὲ ὁ Υἱὸς ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς γενητοὺς, δὲν θὰ ἦταν «κρείττων» αὐτῶν, οὔτε καὶ θὰ ἐπεφυλάσσετο δι' αὐτὸν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς τιμωρίας διὰ τὴν παρακοήν. Διότι οὔτε εἰς τοὺς ἀγγέλους ἐπετράπη κατὰ τὴν διακονίαν των νὰ ἡμπορῇ ὁ καθένας των νὰ τιμωρῇ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον τοὺς παραβάτας, ἀλλ' ὁ νόμος ἦταν ἓνας, καὶ μία ἡ κρίσις κατὰ τῶν παραβαινόντων. Ἐπειδὴ ὁμῶς ὁ Λόγος δὲν ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, ἀλλ' εἶναι Υἱὸς τοῦ Πατρός, διὰ τοῦτο ὅσον εἶναι αὐτὸς «κρείττων» καὶ ὅσον «κρείττονα» καὶ διαφορετικὰ εἶναι τὰ ἔργα πού γίνονται ὑπ' αὐτοῦ, τόσον βαρυτέρα θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ἡ τιμωρία πού θὰ ὑφίστατο.

Ἄς ἰδοῦν λοιπὸν τὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ χορηγουμένην χάριν καὶ ὡς ἀντιληφθοῦν ὅτι αὐτὸς πού μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ ἔργα εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ γενητά, μόνον δὲ αὐτὸς εἶναι ἀληθινὸς Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ. Ὁ νόμος ἐκηρύχθη διὰ τῶν ἀγγέλων καὶ δὲν ἐτελειοποίησε κανένα, διότι ἐχρειάζετο τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔλευσιν τοῦ Λόγου, ὅπως εἶπεν ὁ Παῦλος ³,

ἐπιδημία τετελείωκε τὸ ἔργον τοῦ Πατρὸς. Καὶ τότε μὲν
 «ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν», ἡ δὲ τοῦ
 Λόγου παρουσία «κατήργησε τὸν θάνατον», καὶ οὐκέτι μὲν «ἐν
 τῇ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, ἐν δὲ τῇ Χριστῷ πάντες ζωο-
 5 ποιούμεθα». Καὶ τότε μὲν ἀπὸ Ἀὰν μέχρι Βηρσαβεὲ ὁ νόμος κα-
 τηγγέλλετο, καὶ ἐν μόνῃ «τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ἦν ὁ Θεός», νῦν δὲ
 «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν» καὶ «πᾶσα ἡ γῆ
 πεπλήρωται τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως», οἳ τε μαθηταὶ ἐμαθή-
 τευσαν πάντα τὰ ἔθνη καὶ πεπλήρωται νῦν τὸ γεγραμμένον·
 10 «Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ». Καὶ τότε μὲν τύπος ἦν τὰ
 δεικνύμενα, ἄρτι δὲ ἡ ἀλήθεια πεφανέρωται· καὶ τοῦτο πάλιν
 αὐτὸς ὁ ἀπόστολος μετὰ ταῦτα φανερώτερον ἐξηγεῖται λέγων·
 «Κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔργνος Ἰησοῦς» καὶ
 πάλιν· «Νῦν δὲ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ
 15 κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττωσιν ἐπαγγε-
 λμαῖς νενομοθέτηται», καί· «Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ἐπει-
 σαγωγή δὲ κρείττονος ἐλπίδος». Καὶ αὐθὺς φησιν· «Ἀνάγκη
 οὗν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρί-
 ζεσθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττωσι θυσίαις παρὰ ταύτας».
 20 Τὸ ἄρα κρεῖττον καὶ νῦν καὶ δι' ὅλων τῷ Κυρίῳ ἀνατίθῃσι τῷ
 κρείττονι καὶ ἄλλῳ παρὰ τὰ γεινητὰ τυγχάνοντι. Κρείττων γὰρ
 ἡ δι' αὐτοῦ θυσία, κρείττων ἡ ἐν αὐτῷ ἐλπίς καὶ αἱ δι' αὐτοῦ
 ἐπαγγελίαι, οὐχ ὥς πρὸς μικρὰ μεγάλα συγκρινόμεναι, ἀλλ' ὥς

1. Ἰω. 17, 4.

2. Ρωμ. 5, 14.

3. Β' Τιμ. 1, 10.

4. Α' Κορ. 15, 22.

5. Ψαλμ. 75, 2.

6. Ψαλμ. 18, 5.

7. Ἦσ. 11, 9.

ἡ ἔλευσις δὲ τοῦ Λόγου ἐτελείωσε τὸ ἔργον τοῦ Πατρὸς ¹. Καὶ τότε μὲν «ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι τοῦ Μωϋσέως ἐκυριάρχησεν ὁ θάνατος» ², ἡ παρουσία δὲ τοῦ Λόγου «κατήργησε τὸν θάνατον» ³, καὶ «δὲν ἀποθνήσκομεν πλέον ὅλοι ἐν τῷ Ἀδὰμ, ἀλλὰ διὰ τοῦ Χριστοῦ ζωοποιούμεθα ὅλοι» ⁴. Καὶ τότε μὲν ἐκηρύσσετο ὁ νόμος, ἀπὸ τοῦ Δάν μέχρι τῆς Βηρσαβέε, καὶ μόνον «εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἦταν γνωστός ὁ Θεός» ⁵, τώρα ὅμως «τὸ κήρυγμα αὐτῶν διεδόθη εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην» ⁶, καὶ «ὅλη ἡ γῆ ἐγέμισεν ἀπὸ τὴν γινώσιν τοῦ Θεοῦ» ⁷, καὶ οἱ μαθηταὶ ἐδίδασκαν ὅλα τὰ ἔθνη ⁸, καὶ ἔχει ἐκπληρωθῇ σήμερον τὸ γραφικόν· «θὰ εἶναι ὅλοι διδασκόμενοι ἀπὸ τὸν Θεόν» ⁹. Καὶ τότε μὲν αὐτὰ ποὺ ἐδείχνοντο ἦταν τύπος, τώρα ὅμως ἡ ἀλήθεια ἔχει φανερωθῇ, καὶ τοῦτο πάλιν ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος τὸ ἐξηγεῖ εὐκρινέστερον μετὰ ταῦτα, ὅταν λέγῃ· «καὶ ἔτσι ὁ Ἰησοῦς ἐγενεν ἐγγυητὴς μιᾶς ἀνωτέρας διαθήκης» ¹⁰, καὶ πάλιν· «τώρα δὲ ὁ Ἰησοῦς ἔλαβεν ὑπηρεσίαν τόσον ἀνωτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικήν των, ὅσον εἶναι καλυτέρα καὶ ἡ διαθήκη, τῆς ὁποίας εἶναι μεσίτης, καὶ ἡ ὁποία ἔχει νομοθετηθῇ ἐπὶ καλυτέρων ὑποσχέσεων» ¹¹, καί· «ὁ νόμος δὲν ἔφερε τίποτε εἰς τὴν τελειότητα, καὶ εἰσάγεται μία καλυτέρα ἐλπίδα» ¹². Καὶ πάλιν λέγει· «ἦταν λοιπὸν ἀνάγκη, τὰ μὲν ἀντίτυπα τῶν οὐρανίων πραγμάτων νὰ καθαρίζωνται μὲ τέτοια μέσα, τὰ ἴδια ὅμως τὰ ἐπουράνια μὲ ἀνωτέρας θυσίας ἀπὸ αὐτὰς ἐδῶ» ¹³. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν τὸ «κρείττον» τὸ ἀναφέρει καθ' ὅλα εἰς τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος εἶναι «κρείττων» καὶ διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ γενητά. Διότι ἡ θυσία αὐτοῦ εἶναι κρείττων, κρείττων δὲ καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἐλπίδα καὶ αἱ δι' αὐτοῦ δοθεῖσαι ὑποσχέσεις, ὅχι ἐπειδὴ συγκρίνονται αἱ

8. Ματθ. 28, 19.

9. Ἦσ. 54, 13· Ἰω. 6, 45.

10. Ἐβρ. 7, 22.

11. Ἐβρ. 8, 6.

12. Ἐβρ. 7, 19.

13. Ἐβρ. 9, 23.

ἄλλαι πρὸς ἄλλα τὴν φύσιν τυγχάνουσαι, ἐπεὶ καὶ ὁ ταῦτα οἰκονομήσας κρείττων τῶν γενητῶν ἐστι.

60. Καὶ τὸ λεγόμενον πάλιν, «γέγονεν ἔγγυος», τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐγγύην τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην σημαίνει. Ὡς γὰρ Λόγος ὢν σὰρξ ἐγένετο καὶ τὸ γενέσθαι τῇ σαρκὶ λογιζόμεθα (γενητὴ γὰρ ἐστὶν αὕτη καὶ κτιστὴ τυγχάνει οὕσα), οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ γέγονεν, ἵνα τοῦτο κατὰ δευτέρον σημαινόμενον ἐκλάβωμεν, διὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ γνῶσιν οἱ φιλονικοῦντες ὅτι καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς κακονοίας ἑαυτῶν ἐκπίπτουσι, ἀκουέτωσαν ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γεγενῆσθαι σημαίνει ὁ Παῦλος ὁ εἰδὼς αὐτὸν Υἱὸν καὶ Σοφίαν καὶ ἀπαύγασμα καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' εἰς τὴν τῆς διαθήκης διακονίαν τὸ γενέσθαι καὶ νῦν λογίζεται, καθ' ἣν ὁ ποτε βασιλεύων θάνατος κατηργήθη. Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τοῦτο κρείττων ἢ δι' αὐτοῦ 15 διακονία γέγονεν, ὅτι καὶ «τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί» ἐκστήσας ἀπ' αὐτῆς τὸ παράπτωμα, ἐν ᾧ διαπαντὸς ῥηχμαλωτίζετο, ὥστε μὴ δέχεσθαι τὸν θεῖον νοῦν. Τὴν δὲ σάρκα 20 δεκτικὴν τοῦ Λόγου κατασκευάσας ἐποίησεν ἡμᾶς «μηκέτι κατὰ σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα» καὶ πολλάκις λέγειν· «Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμεν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι» καί, ὅτι ἦλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς «εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον», ἀλλ' ἵνα πάντας λυτρώσῃται καὶ «σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ». 25 Τότε μὲν γὰρ ὡς ὑπεύθυνος ὁ κόσμος ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ νόμου, ἄρτι δὲ ὁ Λόγος εἰς ἑαυτὸν ἐδέξατο τὸ κρίμα καὶ τῷ σώματι

1. Ρωμ. 8, 3.

2. Ρωμ. 8, 9.

3. Ἰω. 3, 17.

μεγάλοι πρὸς τὰς μικράς, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι κατὰ τὴν φύσιν διαφορετικάι ἀπὸ τὰ ἄλλα· ἄλλωστε καὶ αὐτὸς ποὺ οἰκονόμησεν αὐτὰ εἶναι κρείττων ἀπὸ τὰ γενητά.

60. Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται πάλιν, «ὅτι ἐγένεν ἐγγυητής», σημαίνει τὴν ἐγγύησιν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡ ὁποία ἐδόθη ὑπ' αὐτοῦ. Διότι ὅπως, ἐνῶ ἦταν Λόγος, ἐγινε σὰρξ, καὶ τὸ ρῆμα «γενέσθαι» τὸ θεωροῦμεν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν σάρκα (διότι αὐτὴ εἶναι γενητὴ καὶ τυγχάνει κτιστή), ἔτσι καὶ ἐδῶ τὸ «γέγονε» πρέπει νὰ ἐκληφθῇ κατὰ τὴν δευτέραν του σημασίαν, ἐπειδὴ ἐγένετο αὐτὸς ἄνθρωπος, αὐτοὶ δὲ ποὺ ἀντιτίθενται πρέπει νὰ πληροφορηθοῦν, ὅτι καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν πονηρίαν των ἐκπίπτουν. Ἄς ἀκούσουν λοιπόν, ὅτι ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἀνεγνώριζεν αὐτὸν ὡς Υἱὸν καὶ Σοφίαν καὶ ἀπαύγασμα καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς δὲν ἐννοεῖ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τὸ «γενέσθαι» ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διαθήκης κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος κάποτε κυριαρχοῦσε, κατηργήθη. Διότι καὶ κατὰ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ διακονία αὐτοῦ ἀνωτέρα, ὅτι δηλαδή καὶ «ἐκέينو ποὺ δὲν ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ ὁ νόμος, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπεν ἡ δύναμις, ἕνεκα τῆς ἀντιστάσεως τῆς σαρκός, τὸ ἔκαμεν ὁ Θεὸς μὲ τὸ νὰ στείλῃ τὸν Υἱόν του μὲ σῶμα ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὸ ἰδικόν μας ἁμαρτωλὸν σῶμα καὶ ὡς θυσίαν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ κατεδίκασε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί»¹ μὲ τὸ νὰ ἀποκόψῃ ἀπὸ τὴν σάρκα τὸ παράπτωμα, εἰς τὸ ὁποῖον διὰ παντὸς ἦταν αἰχμάλωτος, μὲ συνέπειαν νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ δὲ ἔκαμε τὴν σάρκα ἱκανὴν νὰ δέχεται τὸν λόγον, μᾶς ἔκαμε νὰ μὴ ζῶμεν πλέον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς σαρκὸς ἀλλ' ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, νὰ ἠμποροῦμεν πολλὰς φορὰς νὰ λέγωμεν· «ἡμεῖς δὲ δὲν εἴμεθα σαρκικοί, ἀλλὰ πνευματικοί»², καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ «ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ὅχι διὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον», ἀλλὰ διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς πάντας, «καὶ διὰ νὰ σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ»³. Τότε δηλαδή ὁ κόσμος ὡς ὑπεύθυνος κατεδικάζετο ὑπὸ τοῦ νόμου, τώρα ὅμως ὁ Λόγος ἀνέλαβεν εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν καταδίκην, καὶ μὲ τὸ νὰ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τὸ σῶ-

παθὼν ὑπὲρ πάντων σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἐχαρίσατο. Τοῦτο δὲ βλέπων κέκραγεν Ἰωάννης· «Ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο». Κρείττων δὲ ἡ χάρις ἢ ὁ νόμος καὶ ἡ ἀλήθεια παρὰ τὴν σκιά.

- 5 61. Τὸ οὖν κρείττων, ὥσπερ εἴρηται, οὐχ οἷόν τε ἦν δι' ἑτέρου τινὸς γενέσθαι ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ «καθημένου ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς». Τί δὲ τοῦτο σημαίνει ἢ τὸ γνήσιον τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς ταύτην εἶναι τοῦ Υἱοῦ; Τὴν τε γὰρ τοῦ Πατρὸς βασιλείαν βασιλεύων ὁ Υἱὸς ἐπὶ τὸν αὐτὸν θρόνον τῷ
 10 Πατρὶ κάθηται, καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, Θεός ἐστιν ὁ Λόγος, καὶ «ὁ βλέπων τὸν Υἱὸν βλέπει τὸν Πατέρα» καὶ οὕτως εἰς Θεός ἐστιν. Ἐκ δεξιῶν γοῦν καθήμενος ἀριστερὸν οὐ ποιεῖ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ δεξιὸν καὶ τίμιον ἐν τῷ Πατρὶ τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει καὶ λέγει· «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ
 15 Πατήρ, ἐμά ἐστι». Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ καθήμενος ἐκ δεξιῶν ὁ Υἱὸς ὁρᾷ τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸς ἐκ δεξιῶν, καθὼς ὡς ἄνθρωπος γενόμενος λέγει· «Προωρῶμην τὸν Κύριόν μου ἐνώπιόν μου διὰ παντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ». Δείκνυται γὰρ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ, ὡς ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατήρ ἐν
 20 τῷ Υἱῷ. Δεξιοῦ γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ δεξιῷ ἐστιν ὁ Υἱός, καὶ καθημένου τοῦ Υἱοῦ ἐκ δεξιῶν ὁ Πατήρ ἐστιν ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι διακονοῦσιν ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι, περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ φησι· «Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ» καὶ ὅτε μὲν ἄγγελοι διακονοῦσι λέγουσιν
 25 ὅτι «ἀπεστάλην πρὸς σέ» καί, «Κύριος ἐνετείλατο», ὁ δὲ Υἱός, καθὼς λέγει ἀνθρωπίνως ὅτι, «ἀπεστάλην» καὶ ἔρχεται «τὸ ἔργον

1. Ἰω. 1, 17.

2. Ἰω. 14, 9.

3. Ἰω. 16, 15.

μα, ἐχάρισεν εἰς ὅλους τὴν σωτηρίαν. Αὐτὰ ἔβλεπεν ὁ Ἰωάννης καὶ ἔκραζεν· «ὁ νόμος ἐδόθη διὰ τοῦ Μωϋσέως, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια ἦλθον διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹. Ἡ χάρις δὲ εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ τὸν νόμον καὶ ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν σκίαν.

61. Τὸ «κρείττων» λοιπὸν, ὅπως ἔχει λεχθῆ, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἔχη ἐπιτευχθῆ διὰ κάποιου ἄλλου, παρὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος κάθηται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός. Τί σημαίνει δὲ τοῦτο, παρὰ τὸ γνήσιον τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὅτι ἡ θεότης τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ; Διότι, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἀσκεῖ καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς, κάθηται εἰς τὸν ἴδιον θρόνον μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ἐπειδὴ ὁ Λόγος θεωρεῖται ἐντὸς τῆς θεότητος τοῦ Πατρὸς, εἶναι Θεός, καὶ «ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὸν Υἱόν, βλέπει τὸν Πατέρα»², καὶ ἔτσι εἶναι ἓνας Θεός. Μὲ τὸ νὰ κάθηται λοιπὸν ἐκ δεξιῶν ὁ Υἱός, δὲν σημαίνει ὅτι θέτει εἰς τὸ ἀριστερόν του τὸν Πατέρα, ἀλλὰ σημαίνει πῶς ὅ,τι εἶναι δεξιὸν καὶ πολῦτιμον εἰς τὸν Πατέρα, τοῦτο ἔχει καὶ ὁ Υἱός, καὶ λέγει· «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ εἶναι ἰδικά μου»³. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἂν καὶ κάθηται ἐκ δεξιῶν ὁ Υἱὸς βλέπει καὶ αὐτὸς τὸν Πατέρα ἐκ δεξιῶν, μολονότι, ὡς ἄνθρωπος, λέγει· «ἔχω θέσει τὸν Κύριόν μου ἐνώπιόν μου διὰ παντός, διότι μὲ τὸ νὰ εἶναι ἐκεῖνος εἰς τὰ δεξιὰ μου δὲν θὰ σαλευθῶ»⁴. Καὶ μὲ τοῦτο λοιπὸν πάλιν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ Υἱὸς εὐρίσκεται εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατήρ εἰς τὸν Υἱόν⁵. Διότι μὲ τὸ νὰ εἶναι δεξιὰ ὁ Πατήρ, εἶναι εἰς τὸ δεξιὸν ὁ Υἱός, καὶ καθὼς κάθεται ὁ Υἱὸς ἐκ δεξιῶν, ὁ Πατήρ εὐρίσκεται ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι ὑπηρετοῦν ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες, περὶ τοῦ Υἱοῦ ὅμως λέγει· «νὰ τὸν προσκυνήσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»⁶. Καὶ ὅταν μὲν οἱ ἄγγελοι ἐκτελοῦν τὴν ὑπηρεσίαν λέγουν ὅτι, «ἀπεστάλην πρὸ σέ»⁷, καί, «ὁ Κύριος ἔδωκεν ἐντολήν»⁸, ὁ δὲ Υἱός, ἂν καὶ ὡς ἄνθρωπος, λέγη, ὅτι «ἀπε-

4. Ψαλμ. 15, 8.

5. Πρβλ. Ἰω. 14, 10.

6. Ἐβρ. 1, 6.

7. Λουκ. 1, 19.

8. Πρβλ. Ψαλμ. 90, 11.

τελειῶσαι» καὶ «διακονῆσαι», λέγει ὁμοῦς, ὡς Λόγος καὶ εἰκὼν
 ὑπάρχων· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι», καί·
 «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα», καί· «Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ
 μένων, αὐτὸς τὰ ἔργα ποιεῖ», ἃ γὰρ ἐν τῇ εἰκόνι τις ταύτη θεωρεῖ,
 5 ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἔργα. Ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ ταῦτα δυσω-
 πῆσαι τοὺς μαχομένους πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, εἰ δ' ὅτι γέ-
 γραπται, γενόμενος κρείττων, τὸ γενόμενος οὐ θέλονσιν ὡς
 περὶ Υἱοῦ λεγόμενον, ἴσον ἀκοῦσαι γεγενῆσθαι καὶ ἔστιν,
 ἢ διὰ τὸ γεγενῆσθαι τὴν κρείττονα διακονίαν τὸ γενόμενος λα-
 10 βεῖν καὶ νοεῖν, ὥσπερ εἵπομεν, ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ ταύτης τῆς
 λέξεως γενητὸν εἰρηῆσθαι τὸν Λόγον, ἀκουέτωσαν σινητόμῳ λόγῳ
 ταῦτα πάλιν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων ἐπελάθοντο.

62. Εἰ μὲν ἐκ τῶν ἀγγέλων ἐστὶν ὁ Υἱός, ἔστω καὶ ἐπ' αὐτοῦ
 ὡς ἐπ' ἐκείνων τὸ γενόμενος καὶ μηδὲν αὐτῶν κατὰ τὴν φύσιν
 15 διαφερέτω, ἀλλ' ἔστωσαν ἢ καὶ οὗτοι υἱοί, ἢ κάκεῖνος ἄγγε-
 λος καὶ κοινῇ πάντες καθεζέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἢ
 μετὰ πάντων καὶ ὁ Υἱὸς παρεστηκέτω ὡς «λειτουργικὸν πνεῦμα
 εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενος» καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἐκείνων. Εἰ δὲ
 διίστησιν ὁ Παῦλος τὸν Υἱὸν ἀπὸ τῶν γενητῶν λέγων· «Τίνι
 20 γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱός μου εἶ σύ;» καὶ οὗτος μὲν
 δημιουργεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, αὐτοὶ δὲ παρ' αὐτοῦ γίνον-
 ται, καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τοῦ Πατρὸς καθέζεται, οἱ δὲ παρεστή-
 κασι λειτουργοῦντες, τίνι πάλιν οὐκ ἔστι φανερόν ὅτι οὐκ ἐπὶ
 τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου ἔλεγε τὸ γενόμενος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δι'

1. Ἱω. 5, 36.

2. Ἱω. 5, 36.

3. Ματθ. 20, 28.

4. Ἱω. 14, 10.

5. Ἱω. 14, 9.

στάλην»¹ καὶ ὅτι «ἔρχεται διὰ νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον»² καὶ «νὰ διακονήσῃ»³, ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος καὶ εἰκὼν, λέγει· «ἐγὼ εὐρίσκομαι εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ εἰς ἐμένα»⁴, καί· «αὐτὸς ποὺ βλέπει ἐμένα βλέπει τὸν Πατέρα»⁵, καί· «ὁ Πατὴρ ποὺ μένει εἰς ἐμένα, αὐτὸς κάνει τὰ ἔργα»⁶, διότι αὐτὰ ποὺ βλέπει κανεὶς εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Πατρός, αὐτὰ εἶναι ἔργα τοῦ Πατρός. Εἶναι λοιπὸν ἀρκετὰ αὐτὰ διὰ νὰ ἀποκρούσουν αὐτοὺς ποὺ μάχονται ἐναντίον τῆς ἀληθείας. Ἐὰν ὁμως, ἐπειδὴ ἔχει γραφῇ· «γενόμενος κρείττων», δὲν θέλουν τὸ «γενόμενος» νὰ τὸ ἐκλάβουν καὶ νὰ τὸ ἐννοήσουν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸ ὅτι ἡ διακονία του ὑπῆρξεν ἀνωτέρα, ἀλλ' ὅτι, ἐπειδὴ λέγεται διὰ τὸν Υἱόν, εἶναι τὸ ἴδιον ὡσὰν νὰ ἀκούωμεν ὅτι ἐδημιουργήθη, ὅπως εἴπαμεν, καὶ νομίζουν ὅτι ἐκ τῆς λέξεως αὐτῆς ἔχει ὀνομασθῇ γενητὸς ὁ Λόγος, ἃς ἀκούσουν πάλιν τὰ ἴδια ἐν συντομίᾳ, διότι ἐλησμόνησαν ὅσα ἔχουν λεχθῇ.

62. Ἐὰν μὲν ὁ Υἱὸς προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἃς ἔχη τὸ «γενόμενος» καὶ εἰς αὐτὸν τὴν ἰδίαν ἔννοιαν, ὅπως καὶ εἰς ἐκείνους καὶ ἃς μὴ διαφέρῃ κατ' οὐδὲν ἀπ' αὐτοὺς κατὰ τὴν φύσιν. Ἄν ὁμως συμβαίνει τοῦτο, θὰ πρέπη ἢ καὶ αὐτοὶ νὰ εἶναι Υἱοί, ἢ καὶ ἐκεῖνος ἄγγελος, καὶ ἔτσι ἢ νὰ κάθωνται ὅλοι μαζὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός, ἢ νὰ παραστέκεται καὶ ὁ Υἱὸς μαζὶ μὲ ὅλους, «ὡς λειτουργικὸν πνεῦμα ἀποστελλόμενος καὶ αὐτὸς πρὸς ὑπηρεσίαν»⁷ ὁμοίως μὲ τοὺς ἀγγέλους. Ἐὰν ὁμως ὁ Παῦλος ξεχωρίζῃ τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὰ γενητά, ὅταν λέγῃ· «εἰς ποῖον ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους εἶπέ ποτε, σὺ εἶσαι Υἱὸς μου;»⁸, καὶ ἐὰν αὐτὸς μὲν δημιουργῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, αὐτοὶ δὲ δημιουργοῦνται ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐὰν αὐτὸς μὲν κάθηται μὲ τὸν Πατέρα, αὐτοὶ δὲ παραστέκονται ὑπηρετοῦντες, εἰς ποῖον πάλιν δὲν εἶναι φανερόν, ὅτι δὲν ἔλεγε τὸ «γενόμενος» διὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ διὰ τὴν δι' αὐτοῦ προσφερθεῖσαν διακονίαν;

6. Ἰω. 14, 10.

7. Ἐβρ. 1, 14.

8. Ἐβρ. 1, 5.

αὐτοῦ γενομένης διακονίας; Ὡς γὰρ Λόγος ὢν γέγονε σὰρξ, οὕτω, γενόμενος ἄνθρωπος, «γέγονε τοσούτῳ κρείττων» ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς διὰ τῶν ἀγγέλων γενομένης διακονίας, ὅσῳ διαφέρει δούλων υἱὸς καὶ ὁ δημιουργὸς τῶν δημιουργουμένων, ὥστε
 5 πανσάσθωσαν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ «γενόμενος», οὐκ ἔστι γὰρ τῶν γενητῶν, καὶ γνώτωσαν ὅτι τῆς διακονίας καὶ τῆς γενομένης οἰκονομίας σημαντικόν ἔστι τὸ γενόμενος. Πῶς δὲ γέγονε κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ κρείττων ὢν τῇ φύσει παρὰ τὰ γενητά, δείκνυσι τὰ προειρημένα καὶ ἡγοῦμαι
 10 μὲν καὶ οὕτως αὐτοὺς αἰσχύνεσθαι. Ἄν δ' ἄρα φιλονικῶσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη πρὸς τὴν ἀλόγιστον αὐτῶν τόλμαν ὁμόσε χωρῆσαι τούτοις καὶ τὰ ὅμοια ῥητὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἰρημένα ἀντιθεῖναι τούτοις, ἵνα ἡ δυσωπηθέντες παύσωσιν ἑαυτῶν τὴν γλῶτταν ἀπὸ κακῶν ἢ γνῶσιν εἰς ὅσον βάθος εἰσὶν ἀνοίας.
 15 Γέγραπται τοίνυν· «Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς, τοῦ σῶσαί με», καὶ πάλιν· «Ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι», καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς εὐρίσκεται. Εἰ μὲν οὖν εἰς τὸν Υἱὸν εἰρησθαι ταῦτα λέγουσιν, ὁ καὶ τάχα καὶ μᾶλλον ἀληθές ἐστιν, ἐπιγνώτωσαν, ὅτι μὴ ὄντα
 20 γενητὸν αὐτὸν ἀξιοῦσι γενέσθαι βοηθὸν ἑαυτοῖς καὶ οἶκον καταφυγῆς οἱ ἅγιοι, καὶ λοιπὸν τὸ γενόμενος καὶ τὸ ἐποίησε καὶ τὸ ἔκτισεν εἰς τὴν ἑνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν λαμβανέτωσαν. Τότε γὰρ γέγονε βοηθὸς καὶ οἶκος καταφυγῆς, ὅτε «τῷ σώματι ἑαυτοῦ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνῆνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον» καὶ
 25 ἔλεγε· «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς».

63. Ἄν δὲ εἰς τὸν Πατέρα λέγωσιν εἰρησθαι τὰ ῥητά, ἄρ'

1. Ψαλμ. 30, 3.

2. Ψαλμ. 9, 10.

Ὅπως δηλαδή, ἐνῶ εἶναι Λόγος, ἐγένετο σὰρξ, ἔτσι καὶ ὅταν ἐγένετο ἄνθρωπος, ἡ διακονία του ὑπῆρξε τόσο ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν διακονίαν ποὺ προσέφεραν οἱ ἄγγελοι, ὅσον διαφέρει ὁ υἱὸς ἀπὸ τοὺς δούλους, καὶ ὁ δημιουργὸς ἀπὸ τὰ δημιουργούμενα. Ὡστε ἄς παύσουν νὰ ἐκλαμβάνουν τὸ «γενόμενος» ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ, διότι ὁ Υἱὸς δὲν ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, καὶ ἄς μάθουν ὅτι τὸ «γενόμενος» σημαίνει τὴν διακονίαν καὶ τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον τῆς σωτηρίας. Πῶς δὲ ἐγένεν ἀνώτερος εἰς τὴν διακονίαν, αὐτὸς ποὺ ἦταν ἀνώτερος κατὰ τὴν φύσιν ἀπὸ τὰ γενητά, τὸ ἀποδεικνύουν ὅσα ἔχουν προλεχθῇ, καὶ νομίζω ὅτι ἔστω καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ ἐντροπιαστοῦν. Ἄν ὅμως παρὰ ταῦτα ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι φιλόνικοι θὰ ἦταν ἐπόμενον νὰ ἀντιταχθῶμεν εἰς τὴν παράλογον τόλμην των, καὶ νὰ ἀντιθῶμεν εἰς αὐτοὺς τὰ ἴδια λόγια ποὺ ἔχουν λεχθῇ περὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Πατρός, ὥστε ἢ νὰ πειθοῦν καὶ νὰ σταματήσουν τὴν γλῶσσάν των ἀπὸ τὰ κακά, ἢ νὰ μάθουν εἰς πόσον βάθος παραφροσύνης εὐρίσκονται.

Ἐχει γραφῇ λοιπόν· «γενοῦ Θεὸς ὑπερασπιστῆς μου καὶ οἰκία, ὅπου δύναμαι νὰ καταφύγω διὰ νὰ μὲ σώσῃς»¹, καὶ πάλιν· «ὁ Κύριος ἐγένετο καταφύγιον διὰ τοὺς πτωχοὺς»², καὶ ὅσα παρόμοια εὐρίσκονται εἰς τὰς θείας Γραφάς. Ἐὰν λοιπὸν λέγουν ὅτι αὐτὰ ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Υἱόν, τὸ ὁποῖον μάλιστα εἶναι περισσότερον ἀληθές, πρέπει νὰ μάθουν ὅτι τὸν παρακαλοῦν οἱ ἅγιοι νὰ γίνῃ βοηθὸς εἰς αὐτοὺς καὶ οἶκος καταφυγῆς, ἐπειδὴ δὲν εἶναι γενητός, ἐπομένως τὸ «γενόμενος», καὶ τὸ «ἐποίησε», καὶ τὸ «ἔκτισε», πρέπει νὰ ἐκληφθοῦν ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν του. Διότι τότε ἐγένε βοηθὸς καὶ οἶκος καταφυγῆς, ὅταν ἐσῆκωσε μὲ τὸ σῶμά του τὰς ἁμαρτίας μας καὶ τὰς ἀνέβασεν εἰς τὸν σταυρόν³, καὶ ἔλεγεν· «ἐλᾶτε πρὸς ἐμὲ ὅλοι οἱ κουρασμένοι καὶ φορτωμένοι καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ξεκουράσω»⁴.

63. Ἄν ὅμως εἴπουν, ὅτι τὰ ρητὰ αὐτὰ ἀναφέρονται εἰς

3. Α' Πέτ. 2, 24.

4. Ματθ. 11, 28.

ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα γέγραπται τὸ γενοῦ καὶ τὸ ἐγένετο, τοσοῦτω ἐπιχειρήσουσιν, ὥστε εἰπεῖν γενητὸν εἶναι τὸν Θεόν; Ναὶ τολμήσουσιν, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα διαλογίζονται, φέρει γὰρ αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία τοιαῦτα καὶ περὶ 5 τοῦ Πατρὸς ὑπονοεῖν, οἷα καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ φαντάζονται. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο μηδὲ εἰς νοῦν ποτέ τινος τῶν πιστῶν ἐλθεῖν τὸ τοιοῦτον. Οὐτε γὰρ ὁ Υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστὶν οὐτε τὸ γεγραμμένον καὶ τὸ λεγόμενον ὧδε, γενοῦ καί, ἐγένετο ἀρχὴν τοῦ εἶναι σημαίνει, ἀλλὰ τὴν γενομένην βοήθειαν τοῖς 10 δεομένοις. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς αἰὶ καὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶν, οἱ δὲ ἄνθρωποι μετὰ ταῦτα γεγόνاسι διὰ τοῦ Λόγου, ὅτε αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἠθέλησε· καὶ ἐστὶν ὁ Θεὸς ἀόρατος καὶ ἀπρόσιτος τοῖς γενητοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις. Ὅταν τοίνυν ἀσθενοῦντες οἱ ἄνθρωποι παρακαλῶσιν, ὅταν διωκόμενοι δέωνται βοηθείας, 15 ὅταν ἀδικούμενοι προσεύχωνται, τότε φιλόανθρωπος ὢν ὁ ἀόρατος ἐπιφαίνεται διὰ τῆς ἑαυτοῦ εὐεργεσίας, ἣν διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ποιεῖται, καὶ λοιπὸν πρὸς τὴν χρεῖαν ἐκάστῳ γίνεται τὰ τῆς θεοφανείας, καὶ γίνεται τοῖς μὲν ἀσθενοῦσιν ἰσχύς, τοῖς δὲ διωκομένοις καταφυγὴ καὶ οἶκος σωτη- 20 ρίας, τοῖς δὲ ἀδικουμένοις λέγει· «Ἐτι λαλοῦντός σου ἔρῳ· Ἰδοὺ πάρεμι». Ὅπερ οὖν εἰς ἀντίληψιν ἐκάστῳ διὰ τοῦ Υἱοῦ γίνεται, τοῦτο τὸν Θεὸν ἕκαστος ἑαυτῷ γεγενῆσθαι λέγει, ἐπειδὴ καὶ βοήθεια παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου γίνεται. Τοῦτο οἶδε καὶ ἡ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦτο καὶ πᾶς ὁστισοῦν 25 ὁμολογήσει καλῶς εἰρησθαι.

Πολλάκις καὶ παρὰ ἀνθρώπων γέγονεν ἀνθρώποις βοήθεια, καὶ ὁ μὲν ἀδικουμένῳ συνέκαμεν, ὡς ὁ Ἀβραὰμ τῷ Λώτ, ὁ δὲ διωκομένῳ τὸν οἶκον ἠνέωξεν, ὡς ὁ Ἀβδίας

τὸν Πατέρα, μήπως, ἐπειδὴ καὶ εἰς αὐτὰ εἶναι γραμμένον τὸ «γενοῦ» καὶ τὸ «ἐγένετο», θὰ προσπαθήσουν νὰ εἴπουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι γενητός; Θὰ τολμήσουν ἀσφαλῶς, ὅπως ἄλλωστε σκέπτονται παρόμοια καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, διότι κατ' ἀκολουθίαν θὰ σκεφθοῦν καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὰ πού σκέπτονται καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἀλλά, μὴ γένοιτο, οὔτε εἰς τὸν νοῦν κάποιου ἀπὸ τοὺς πιστοὺς νὰ φθάσῃ ποτὲ κάτι τέτοιον. Διότι οὔτε ὁ Υἱὸς ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, οὔτε αὐτὸ πού εἶναι γραμμένον καὶ λέγεται ἐδῶ, «γενοῦ» καὶ «ἐγένετο», σημαίνει ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ τὴν βοήθειαν πού ἐδόθη εἰς αὐτοὺς πού ἔχουν ἀνάγκην. Διότι ὁ μὲν Θεὸς εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐγιναν μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ Λόγου, ὅταν ἠθέλησεν ὁ ἴδιος ὁ Πατήρ. Καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀόρατος καὶ ἀπλησί-αστος διὰ τὰ γενητά, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Ὅταν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ ἀσθενοῦν, παρακαλοῦν, ὅταν, ἐπειδὴ διώκονται, ζητοῦν βοήθειαν, ὅταν, ἐπειδὴ ἀδικοῦνται, προσεύχωνται, τότε ὁ ἀόρατος, ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος, ἐμφανίζεται διὰ τῆς εὐεργεσίας του, τὴν ὁποίαν προσφέρει διὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Λόγου του καὶ ἐν αὐτῷ. Ὡστε ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀνάγκην τοῦ καθενὸς συμβαίνουν αἱ θεοφανίαι, καὶ ἐμφανίζεται εἰς μὲν τοὺς ἀσθενεῖς ὡς δυνάμεις, εἰς δὲ τοὺς διωκομένους ὡς καταφυγὴ καὶ οἶκος σωτηρίας, εἰς δὲ τοὺς ἀδικουμένους λέγει· «ὅταν ἀκόμη ὁμιλῇς, θὰ σοῦ εἴπω, ἰδοὺ εἶμαι ἐδῶ δίπλα σου»¹. Αὐτὸ λοιπὸν πού διὰ τοῦ Υἱοῦ γίνεται πρὸς βοήθειαν διὰ τὸν κάθε ἕνα, αὐτὸ τὸ ἐκφράζει λέγων ὅτι ὁ Θεὸς «ἐγένετο» εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ ἡ βοήθεια παρὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ δίδεται διὰ τοῦ Λόγου. Αὐτὸ εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τὴν συνήθειαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦτο ὁποιοσδήποτε θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἔχει λεχθῇ ὀρθῶς.

Πολλὰς φορές λοιπὸν καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους ἐδόθη βοήθεια εἰς ἀνθρώπους, καὶ ἄλλος μὲν συνεπάθησε τὸν ἀδικούμενον, ὅπως ὁ Ἀβραάμ τὸν Λῶτ², ἄλλος δὲ ἄνοιξε τὸ σπίτι του εἰς

τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν, καὶ ὁ μὲν τὸν ξένον ἀνέπαυσεν, ὥς ὁ Λῶτ τοὺς ἀγγέλους, ὁ δὲ τοῖς δεομένοις κεχορήγηκεν, ὥς ὁ Ἰωβ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν. Ὡςπερ οὖν ἕκαστος τῶν εὖ πα-
 5 γοι· Κάμοι καταφυγὴ καὶ τούτῳ χορηγὸς λέγοντες δὲ ταῦτα, οὐ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως οὐδὲ τὴν οὐσίαν τῶν εὖ ποιησάντων σημαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς αὐτοὺς γινομένην παρ' ἐκείνων εὐε-
 γεσίαν, οὕτως ὅταν λέγωσι περὶ τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι τὸ ἐγένετο καὶ τὸ γενοῦ, οὐκ ἀρχὴν τινα γενέσεως σημαίνουσιν, ἀναρ-
 10 χος γὰρ καὶ οὐ γενητὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους παρ' αὐτοῦ γενομένην σωτηρίαν.

64. Τούτου δὲ οὕτως νοουμένου, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅσα δ' ἂν καὶ ὁσάκις ἂν λέγεται, ἐγένετο καί, γε-
 νοῦ, τὴν αὐτὴν διάνοιαν σώζειν, ὥστε καὶ τὸ λεγόμενον, «γενό-
 15 μενος κρείττων τῶν ἀγγέλων» καί, ἐγένετο, ἀκούοντας, μὴ ἀρχὴν τινα τοῦ γίνεσθαι ἐπινοεῖν τοῦ Λόγου μηδὲ ὅλως ἐκ τού-
 των γενητὸν αὐτὸν φαντάζεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διακονίας καὶ οἰκονομίας, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, νοεῖν τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Παύλου. Ὅτε γὰρ «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν
 20 ἐν ἡμῖν», ἤλθέ τε «ἵνα διακονήσῃ» καὶ πᾶσι σωτηρίαν χαρίσῃ-
 ται, τότε ἡμῖν ἐγένετο σωτηρία καὶ ἐγένετο ζωὴ καὶ ἐγένετο ἰλασμός, τότε ἢ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ οἰκονομία «κρείττων γέγονε τῶν ἀγγέλων» καὶ ἐγένετο ὁδὸς καὶ ἐγένετο ἀνάστασις. Καὶ ὥςπερ τό, «Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν» οὐκ οὐσίας γέ-
 25 νεσιν σημαίνει αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν, ὥςπερ εἴρηται, οὕτως καὶ νῦν τὸ «γενόμενος κρείττων τῶν ἀγγέλων»

1. Γ' Βασιλ. 18, 4.

2. Γέν. 19, 3.

3. Ἰωβ 29, 15-16.

διωκόμενον, ὅπως ὁ Ἀβδίας εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν προφητῶν¹, ἄλλος ἀνέπαισε τὸν ξένον, ὅπως ὁ Λῶτ τοὺς ἀγγέλους², ἄλλος ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀνάγκην, ὅπως ὁ Ἰὼβ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἐζητοῦσαν ἀπ' αὐτόν³. Ὅπως λοιπὸν ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς εὐεργετούμενους, ἐὰν ἔλεγεν, ὁ τάδε ἔγινεν εἰς ἐμέ βοηθός, καὶ ἄλλος ἐὰν ἔλεγε, καὶ εἰς ἐμέ καταφυγή, καὶ εἰς τοῦτον βοηθός, ὅταν δὲ λέγουν αὐτὰ δὲν ἐννοοῦν οὔτε τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, οὔτε τὴν οὐσίαν τῶν εὐεργετησάντων, ἀλλὰ τὴν εὐεργεσίαν ποὺ τοὺς προσεφέρθη ἀπὸ ἐκείνους, ἔτσι καὶ ὅταν οἱ ἅγιοι λέγουν τὸ «ἐγένετο», καὶ τὸ «γενοῦ» δὲν ἐννοοῦν κάποιαν ἀρχὴν ὑπάρξεως, διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀναρχος καὶ ὄχι γενητός, ἀλλὰ τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὑπ' αὐτοῦ προσφερθεῖσαν σωτηρίαν.

64. Ἐὰν δὲ τοῦτο κατανοῇται ἔτσι, θὰ εἶναι ἐπόμενον, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅσα καὶ ὁπότεν λέγωνται «ἐγένετο» καὶ «γενοῦ», νὰ διατηροῦν πάντοτε τὴν ἰδίαν σημασίαν. Ὡστε καὶ ὅταν ἀκούωμεν αὐτὸ ποὺ λέγεται «γενόμενος κρεῖττων τῶν ἀγγέλων»⁴, καὶ «ἐγένετο», δὲν πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν κάποιαν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Λόγου, οὔτε καὶ νὰ φανταζώμεθα ἐξ αὐτῶν ὅτι αὐτὸς εἶναι γενητός, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ λέγεται ἀπὸ τὸν Παῦλον νὰ τὸ ἐννοοῦμεν ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὴν διακονίαν καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν, ὅταν ἐγένετο ἄνθρωπος. Ὅταν δηλαδὴ «ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρξ»⁵ καὶ κατοίκησε μέσα μας, καὶ ἦλθε διὰ νὰ διακονήσῃ⁶ καὶ διὰ νὰ χαρίσῃ εἰς ὅλους τὴν σωτηρίαν, τότε εἰς ἡμᾶς ἐγένετο σωτηρία, καὶ ἐγένετο ζωὴ, καὶ ἐγένετο ἰλασμός. Τότε τὸ σωτηριῶδες ὑπὲρ ἡμῶν ἔργον ἐγένετο «κρεῖττον τῶν ἀγγέλων», καὶ ἐγένετο ὁδός, καὶ ἐγένετο ἀνάστασις. Καὶ ὅπως τὸ «γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν»⁷, δὲν σημαίνει δημιουργίαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅπως ἐλέχθη, ἔτσι καὶ τώρα τό, «γενόμενος κρεῖττων τῶν ἀγγέλων», καὶ «ἐγένετο», καὶ «το-

4. Ἐβρ. 1, 4.

5. Ἰω. 1, 14.

6. Ματθ. 20, 28.

7. Ψαλμ. 30, 3.

καί, ἐγένετο καί, «τοσούτω κρείττων γέγονεν ἔγγυος ὁ Ἰη-
σοῦς», οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου γεννητὴν σημαίνει, μὴ γένοιτο,
ἀλλὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς εὐερ-
γείαν, καὶ ἀχάριστοι τυγχάνωσιν οἱ αἰρετικοὶ καὶ φιλόνικο
5 πρὸς ἀσέβειαν.

σούτῳ κρείττων γέγονεν ἔγγυος ὁ Ἰησοῦς»¹ δὲν ἐννοοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου ὡς γενητὴν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν εὐεργεσίαν ποὺ προσεφέρθη εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, κι' ἅς εἶναι ἀχάριστοι οἱ αἵρετικοὶ κι' ἅς ρέπουν πρὸς τὴν ἀσέβειαν.

ΛΟΓΟΣ Β'

Ι. Ἐγὼ μὲν ὥμην τοὺς τῆς Ἀρείου μανίας ὑποκριτὰς ἐπὶ τοῖς προειρημένοις πρὸ τούτου κατ' αὐτῶν ἐλέγχους καὶ ταῖς περὶ τῆς ἀληθείας ἀποδείξεσιν ἀρκεῖσθαι, καὶ πανομένους λοιπόν, μεταγινώσκειν ἐφ' οἷς ἐφρόνησάν τε καὶ ἐλάλησαν κακῶς περὶ 5 τοῦ Σωτῆρος· αὐτοὶ δέ, οὐκ οἶδ' ὅπως, οὐδὲ οὕτω καταδύν-
ται, ἀλλ' ὥς χοῖροι καὶ κύνες περὶ τὰ ἴδια ἐξεράματα καὶ τὸν ἑαυτῶν βόρβορον κυλιόμενοι μᾶλλον ἐφευρίσκουσιν ἑαυτοῖς ἐπινοίας εἰς ἀσέβειαν. Μὴ νοοῦντες γοῦν μήτε τὸ ἐν ταῖς Παροι-
μίαις γεγραμμένον· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς
10 ἔργα αὐτοῦ» μήτε τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον· «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», φιλοκινουῖσιν ἀπλῶς λέγοντες ποί-
ημα καὶ κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Καὶ ἤρκει μὲν ἀπὸ τῶν προειρημένων αὐτοὺς συνιδεῖν, εἰ μὴ τέλειον καὶ τὰς αἰσθή-
σεις ἀπώλεσαν, ὥς τῆς ἀληθείας μαρτυρησάσης, μὴ εἶναι ἐξ
15 οὐκ ὄντων μηδὲ ὅλως τῶν γεννητῶν τὸν Υἱόν· Θεὸς γὰρ ὢν οὐδ' ἂν εἴη ποίημα οὐδὲ θέμις λέγειν αὐτὸν κτίσμα. Κτισμάτων γὰρ καὶ ποιημάτων ἴδιον τὸ λέγεσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, καί, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἀλλ' ἐπειδὴ, ὥσπερ δεδιότες ἀποστῆναι τῆς ἰδίας μυθοπλασίας, προφασίζονται συνήθως τὰ προειρημένα ῥήτα
20 τῶν θείων Γραφῶν, τὰ καλῶς μὲν γεγραμμένα, ῥαδιουργηθέντα δὲ παρ' αὐτῶν, φέρε, πάλιν ἐπαναλαμβάνοντες τὸν νοῦν τῶν προει-
ρημένων, τοὺς μὲν πιστοὺς ὑπομνήσωμεν, τούτους δὲ δείξωμεν

ΛΟΓΟΣ Β΄

1. Ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι αὐτοὶ ποὺ ὑποκρίνονται τὴν παραφροσύνην τοῦ Ἀρείου, θὰ ἤρκοῦντο εἰς τοὺς ἐλέγχους οἱ ὅποιοι ἡσκήθησαν προηγουμένως κατ' αὐτῶν καὶ εἰς τὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ ἀφοῦ θὰ ἔπαυαν νὰ ὁμιλοῦν, θὰ μετενόουν δι' ὅσα κακὰ ἐπίστευσαν καὶ εἶπαν περὶ τοῦ Σωτῆρος. Αὐτοὶ ὅμως, δὲν ξέρω πῶς, οὔτε κι' ἔτσι δὲν συμμαζεύονται, ἀλλ' ὅπως οἱ χοῖροι καὶ οἱ σκύλοι κυλίνονται γύρω ἀπὸ τὰ ξεράσματα καὶ τὸν βοῦρκόν τους, καὶ μᾶλλον ἐφευρίσκουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των νέας ἐπινοήσεις δι' ἀσέβειαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν καταλαβαίνουν οὔτε αὐτὸ ποὺ εἶναι γραμμένον εἰς τὰς παροιμίας· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»¹ οὔτε αὐτὸ ποὺ ἔχει λεχθῆ ἀπὸ τὸν ἀπόστολον· «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»², ἐρίζουν χωρὶς λόγον καὶ λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι δημιούργημα καὶ κτίσμα. Καὶ ἦταν ἀρκετὸν δι' αὐτοὺς νὰ ἀντιληφθοῦν ἀπὸ τὰ προλεχθέντα, ἐὰν δὲν ἔχασαν τελείως τὰς αἰσθήσεις των, ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν προέρχεται ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα οὔτε ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, διότι ἀφοῦ εἶναι Θεός, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι δημιούργημα, οὔτε εἶναι δίκαιον νὰ τὸν λέγῃ κανεὶς κτίσμα. Διότι εἰς τὰ δημιουργήματα ἀρμόζει νὰ λέγεται τὸ «ἐξ οὐκ ὄντων», καὶ τό, «οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ». Ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτοί, ὥσ᾽ νὰ φοβοῦνται νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν μυθοπλασίαν των, προβάλλουν συνήθως τὰ προαναφερθέντα ρητὰ τῶν θείων Γραφῶν, τὰ ὅποια εἶναι γραμμένα μὲν ὀρθῶς, διεστρεβλώθησαν ὅμως ὑπ' αὐτῶν, ἐμπρὸς ἃς ἐπαναλάβωμεν πάλιν τὴν ἔννοιαν τῶν προαναφερθέντων καὶ εἰς μὲν τοὺς πιστοὺς νὰ τὴν ὑπενθυμίσωμεν, εἰς αὐτοὺς δὲ νὰ ἀποδείξωμεν, μὲ κάθε ἓνα ἀπ' αὐτά,

2. Ἑβρ. 3, 2.

καὶ ἐξ ἐκάστου τούτων, μὴδ' ὅλως εἰδέναι τὸν Χριστιανισμόν. Εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν ἑαυτοὺς «συνέκλειον εἰς τὴν τῶν νῦν Ἰουδαίων ἀπιστίαν», ἀλλ' ἐρωτῶντες ἐμάνθανον, ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ
 5 Λόγος», ὅτε δὲ εὐδοκήσαντος τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος, τότε εἰκότως εἴρηται περὶ αὐτοῦ παρὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου τό· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», παρὰ δὲ τοῦ Πέτρου· «Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε»· καὶ διὰ μὲν Σολομῶνος, ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ
 10 εἰς ἔργα αὐτοῦ», παρὰ δὲ τοῦ Παύλου· «Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων», καὶ πάλιν· «Ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών», καὶ αὖθις· «Ὅθεν, ἀδελφοί ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»·
 15 τὰ τοιαῦτα γὰρ πάντα ῥητὰ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν καὶ διάνοιαν βλέπουσαν εἰς εὐσέβειαν καὶ δεικνύουσαν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, καὶ τὰ ἀνθρωπίνως λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, διὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν καὶ υἱὸν ἀνθρώπου. Καὶ εἰ καὶ αὐτάρκη ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν κατ' αὐτῶν, ὅμως ἐπειδὴ μὴ νοοῦντες τὸ παρὰ τοῦ
 20 ἀποστόλου λεγόμενον, ἵνα τούτου πρῶτον μνησθῶ, νομίζουσιν ἐν τῶν ποιημάτων εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον διὰ τὸ γεγράφθαι· «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», ἀναγκαῖον ἡγησάμεν τοῦτο πάλιν λέγοντας αὐτοὺς ἐντρέπειν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐλέγομεν, λαμβάνοντες παρ' αὐτῶν τὸ λῆμμα.
 25 2. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν Υἱός, λεγέσθω καὶ ποίημα, πάντα τε τὰ ἐπὶ τῶν ποιημάτων κατηγορεῖσθω καὶ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ μό-

1. Πρβλ. Ρωμ. 11, 32.

2. Ἰω. 1, 1.

3. Ἰω. 1, 14.

ὅτι δὲν γνωρίζουν καθόλου τὸν Χριστιανισμόν. Διότι ἐὰν ἐγνώριζαν, δὲν θὰ ἔρριπταν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν ἀπιστίαν τῶν σημερινῶν Ἰουδαίων¹, ἀλλὰ θὰ ἐρωτοῦσαν καὶ θὰ ἐπληροφοροῦντο, ὅτι «ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦταν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦταν ὁ Λόγος»². Ὅταν δὲ μὲ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος αὐτὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, τότε εὐλόγως ἐλέχθη περὶ αὐτοῦ, ἀπὸ μὲν τὸν Ἰωάννην τό· «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»³, ἀπὸ δὲ τὸν Πέτρον· «τὸν ἔκαμε Κύριον καὶ Χριστόν»⁴. Καὶ διὰ μὲν τοῦ Σολομῶντος, ὡσὰν ἀπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Κυρίου ἐλέχθη· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»⁵, ἀπὸ δὲ τὸν Παῦλον· «τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων»⁶, καὶ πάλιν· «ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν»⁷, καὶ πάλιν· «ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»⁸, διότι ὅλα αὐτὰ τὰ ρητὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν δύναμιν καὶ σημασίαν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀποδεικνύει τὴν θεότητα τοῦ Λόγου καὶ τὸ ὅτι, ὅσα λέγονται περὶ αὐτοῦ κατ' ἀνθρώπινον τρόπον, λέγονται διότι ὁ Λόγος ἐγένετο καὶ υἱὸς ἀνθρώπου. Καὶ παρὰ τὸ ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀπὸ μόνων των ἀρκετά, διὰ νὰ ἀποδειχθοῦν ὅτι στρέφονται κατ' αὐτῶν, ὅμως, ἐπειδὴ, μὲ τὸ νὰ μὴ καταλαβαίνουν αὐτὸ ποὺ λέγεται ἀπὸ τὸν ἀπόστολον, διὰ νὰ πρωτοενθυμηθῶ τοῦτο, νομίζουσιν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἓνας ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ἐπειδὴ ἔχει γραφῇ· «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», διὰ τοῦτο ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ ἐπαναλάβω τοῦτο διὰ νὰ τοὺς ἐντροπιάσω, ὅπως ἐλέγαμεν καὶ προηγουμένως, ἀφοῦ λάβωμεν ἀπ' αὐτοὺς τὸ ἐπιχείρημα.

2. Ἐὰν λοιπὸν δὲν εἶναι Υἱός, ἃς λέγεται καὶ δημιουργημα, καὶ ὅλα ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὰ δημιουργήματα, ἃς ἀναφέρων-

4. Πράξ. 2, 36.

5. Παροιμ. 8, 22.

6. Ἐβρ. 1, 4.

7. Φίλιπ. 2, 7.

8. Ἐβρ. 3, 1-2.

νος μὴ λεγέσθω Υἱός, μὴ Λόγος, μὴ Σοφία, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς
 μὴ λεγέσθω Πατήρ, ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης τῶν
 γινομένων ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ἔστω ἡ μὲν κτίσις εἰκὼν καὶ χα-
 κτῆρ τῆς δημιουργικῆς βουλήσεως αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ κατ' ἐκεί-
 5 νους μὴ ἔστω γεννητικῆς φύσεως, ὥστε τῆς ἰδίας οὐσίας αὐτοῦ
 μὴ εἶναι Λόγον, μὴ Σοφίαν, μηδ' ὅλως εἰκόνα. Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν
 Υἱός, οὐδὲ εἰκὼν. Μὴ ὄντος δὲ Υἱοῦ, πῶς ἄρα τὸν Θεὸν κτίστην
 εἶναι λέγετε, εἴ γε διὰ Λόγου καὶ ἐν Σοφίᾳ πάντα τὰ γινόμενα
 γίνεται, χωρὶς τε τούτου οὐκ ἂν τι γένοιτο, οὐκ ἔχει δὲ καθ'
 10 ὅμας ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα ποιεῖ; Εἰ δὲ μὴ καρπογόνος ἔστιν
 αὐτὴ ἡ θεία οὐσία, ἀλλ' ἔρημος κατ' αὐτούς, ὥς φῶς μὴ φωτί-
 ζον καὶ πηγὴ ξηρά, πῶς δημιουργικὴν ἐνέργειαν ἔχειν αὐτὸν
 λέγοντες οὐκ αἰσχύνονται; Καὶ ἀναιροῦντες δὲ τὸ κατὰ φύσιν,
 πῶς τὸ κατὰ βούλησιν προηγεῖσθαι θέλοντες οὐκ ἐρυθριῶσιν;
 15 Εἰ δὲ τὰ ἐκτὸς καὶ οὐκ ὄντα πρότερον, βουλόμενος δὲ αὐτὰ εἶναι,
 δημιουργεῖ καὶ γίνεται τούτων ποιητής, πολλῶ πρότερον εἴη
 ἂν πατὴρ γεννήματος ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας. Εἰ γὰρ τὸ βούλεσθαι
 περὶ τῶν μὴ ὄντων διδύασι τῷ Θεῷ, διὰ τί μὴ τὸ ὑπερκείμενον
 τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; Ὑπεραναβέβηκε
 20 δὲ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι αὐτὸν πατέρα τοῦ
 ἰδίου Λόγου. Εἰ τοίνυν τὸ πρότερον, ὅπερ ἔστι κατὰ φύσιν, οὐχ
 ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐκείνων ἄνοιαν, πῶς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἔστι
 κατὰ βούλησιν, γένοιτ' ἂν; Πρότερον δὲ ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ
 δεύτερον ἡ κτίσις. Ἀλλ' ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ πλείονα τολμῶσιν
 25 οἱ ἄσεβεῖς. δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ δῆλον ἂν εἴη ὅτι,
 ποιητῆς ὢν ὁ Θεὸς ἔχει καὶ τὸν δημιουργικὸν Λόγον οὐκ ἔξω-
 θεν, ἀλλ' ἴδιον ἑαυτοῦ, πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ ζητέον. Εἰ τὸ βούλε-

ται καὶ εἰς αὐτόν, καὶ μόνος αὐτὸς ὅς μὴ ὀνομάζεται Υἱός, οὔτε Λόγος, οὔτε Σοφία, καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Θεὸς ὅς μὴ ὀνομάζεται Πατήρ, ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης ὧσων δημιουργοῦνται ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ὅς εἶναι ἡ δημιουργία μὲν εἰκὼν καὶ χαρακτήρ τῆς δημιουργικῆς θελήσεώς του, ὁ ἴδιος δέ, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν των, ὅς μὴ ἔχη φύσιν ποῦ γεννᾷ, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη Λόγος τῆς οὐσίας του οὔτε Σοφία, οὔτε κἄν εἰκὼν. Διότι ἔαν δὲν ὑπάρχη Υἱός, δὲν θὰ ὑπάρχη οὔτε εἰκὼν. Ἐὰν πάλιν δὲν ὑπάρχη Υἱός, κατὰ ποῖον τρόπον λέγετε ὅτι εἶναι κτίστης ὁ Θεός, ἔαν βεβαίως τὰ δημιουργήματα γίνωνται διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, καὶ χωρὶς τὸν Λόγον δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ γίνῃ κάτι, οὔτε καὶ θὰ ἔχη, ὅπως λέγετε σεῖς, αὐτόν, μὲ τὸν ὁποῖον καὶ διὰ τοῦ ὁποίου δημιουργεῖ τὰ πάντα; Ἐὰν πάλιν αὐτὴ ἡ θεία οὐσία δὲν εἶναι γόνιμος, ἀλλὰ στεῖρα, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην των, ὅπως τὸ φῶς ποῦ δὲν φωτίζει καὶ ἡ ξηρὰ πηγὴ, πῶς δὲν ἐντρέπονται, ὅταν λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει δημιουργικὴν ἐνέργειαν; Καὶ ἐνῷ καταστρέφουν τὸ κατὰ φύσιν, πῶς δὲν κοκκινίζουν μὲ τὸ νὰ θέλουν νὰ εἶναι ἡ θέλησις ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν φύσιν; Ἐὰν δὲ αὐτὰ ποῦ εὐρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ὑπῆρχαν προηγουμένως, τὰ ἐδημιούργησεν, ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ τὰ φέρῃ εἰς τὴν ὑπαρξιν, καὶ ἔγινεν ἔτσι δημιουργὸς αὐτῶν, πολὺ προηγουμένως θὰ ἦταν Πατήρ τέκνου προερχομένου ἀπὸ τὴν ἰδικήν του οὐσίαν. Ἐὰν δηλαδή, δέχονται ὅτι ὁ Θεὸς θέλει τὴν ὑπαρξιν τῶν μὴ ὄντων, διατί δὲν ἀναγνωρίζουν εἰς τὸν Θεὸν αὐτὸ ποῦ εἶναι ὑπεράνω τῆς θελήσεώς του; Ξεπερνᾷ δὲ τὴν θέλησίν του τὸ νὰ γίνεται ἐκ φύσεως καὶ νὰ εἶναι Πατήρ τοῦ ἰδικοῦ του Λόγου. Ἐὰν λοιπὸν τὸ ὑπερέχον, ποῦ εἶναι κατὰ φύσιν, δὲν ὑπῆρξε, σύμφωνα μὲ τὴν παραφροσύνην ἐκείνων, πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ τὸ δεύτερον, τὸ ὁποῖον εἶναι κατὰ βούλησιν; Προηγεῖται δὲ ὁ Λόγος, καὶ ἀκολουθεῖ ἡ κτίσις. Ἀλλ' ὁ Λόγος ὑπάρχει, ἀκόμη κι' ἂν ἀποθρασύνωνται περισσότερο οἱ ἄσεβεῖς, διότι δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθη ἡ κτίσις. Καὶ εἶναι φανερόν, ὅτι ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργός, ἔχει καὶ τὸν δημιουργικόν του Λόγον,

σθαι ἔχει, καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ποιητικόν ἐστι, καὶ ἄρκεῖ τὸ
 βούλημα αὐτοῦ πρὸς σύστασιν τῶν γινομένων, ὁ δὲ Λόγος ἐστὶν
 αὐτοῦ ποιητικὸς καὶ δημιουργός, οὐκ ἀμφίβολον ὅτι αὐτός ἐστιν
 ἡ τοῦ Πατρὸς ζωσα βουλή καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια καὶ Λόγος ἀλη-
 5 θινός, ἐν ᾧ καὶ συνέστηκε καὶ διοικεῖται τὰ πάντα καλῶς. Οὐδεὶς
 δὲ οὐδὲ διστάξειεν, ὥς ὁ ἁρμόζων τῆς ἁρμονίας καὶ τῶν ἁρμο-
 ζομένων πρόεστι. Καὶ δευτέρον ἐστι, καθὰ προεῖπον, τὸ δημι-
 ουργεῖν τοῦ γεννᾶν τὸν Θεόν. Τὸ μὲν γὰρ Υἱὸς ἴδιον καὶ ἀληθῶς
 ἐκ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ αἰετῆς οὐσίας ἐστί, τὰ δὲ ἐκ
 10 βουλήσεως αὐτῆς ἔξωθεν συνιστάμενα γίνεται, καὶ δημιουργεῖ-
 ται διὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἐξ αὐτῆς γεννήματος.

3. Οὐκοῦν τοῦ λόγου δεικνόντος πολλὴν ἀτοπίαν κατὰ
 τῶν λεγόντων μὴ εἶναι Υἱὸν Θεοῦ, ἀλλὰ ποίημα, ἀνάγκη λοιπὸν
 ἡμᾶς συνομολογεῖν Υἱὸν εἶναι τὸν Κύριον. Εἰ δὲ Υἱός ἐστιν,
 15 ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, ὁμολόγηται δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ
 τοῦ γεννῶντος εἶναι, μὴ διαφερέσθωσαν ταῖς λέξεσι, καθὰ προ-
 εῖπον, ἐὰν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἀντὶ τοῦ, τῷ γεννήσαντι,
 τῷ ποιήσαντι ὀνομάζουσιν οἱ ἅγιοι, ὥς ἀδιαφόρου τοῦ ῥήμα-
 τος ὄντος ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἕως τὸ κατὰ φύσιν ὁμολογεῖται. Οὐ
 20 γὰρ αἱ λέξεις τὴν φύσιν παραιροῦνται, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ φύσις τὰς
 λέξεις εἰς ἐαυτὴν ἔλκουσα μεταβάλλει. Καὶ γὰρ οὐ πρότεραι
 τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις, ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶται, καὶ δευτεραι τού-
 των αἱ λέξεις. Διὸ καὶ ὅταν ἡ οὐσία ποίημα ἢ κτίσμα ᾗ, τότε
 τὸ ἐποίησε καὶ τὸ ἐγένετο καὶ τὸ ἐκτισε κυρίως ἐπ' αὐ-
 25 τῶν λέγεται τε καὶ σημαίνει τὸ ποίημα. Ὅταν δὲ ἡ οὐσία γέν-
 νημα ᾗ καὶ υἱός, τότε τὸ ἐποίησε καὶ τὸ ἐγένετο καὶ τὸ ἐκ-
 τισεν οὐκ ἔτι κυρίως ἐπ' αὐτοῦ κεῖται, οὐδὲ ποίημα σημαίνει,

ὄχι ἔξωθεν, ἀλλὰ γνήσιον ἰδικόν του. Ἄς λεχθῇ λοιπὸν πάλιν, τὸ ἴδιο. Ἐὰν ἔχη ὁ Θεὸς βούλησιν καὶ ἐὰν ἡ βούλησίς του εἶναι δημιουργική, καὶ ἐὰν εἶναι ἀρκετὴ ἡ βούλησις αὐτοῦ διὰ νὰ γίνουν τὰ γινόμενα, ὁ δὲ Λόγος του εἶναι ποιητικὸς καὶ δημιουργικός, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αὐτὸς ὁ Λόγος εἶναι ἡ ζῶσα βουλή, καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια, καὶ ὁ ἀληθινὸς Λόγος, διὰ τοῦ ὁποίου συνεστήθησαν τὰ πάντα καὶ διοικοῦνται καλῶς. Οὐδεὶς δὲ θὰ διστάσῃ νὰ παραδεχθῇ, ὅτι αὐτὸς ποὺ συναρμολογεῖ προϋπάρχει τῆς ἁρμονίας καὶ τῶν συναρμολογουμένων. Καὶ εἶναι δεύτερον, ὅπως προεῖπα, τὸ νὰ δημιουργῇ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ νὰ γεννᾷ. Διότι, τὸ μὲν γέννημα εἶναι ὁ Υἱός, καὶ προέρχεται ἀληθῶς ἐκ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ πάντοτε ὑπαρχούσης οὐσίας, τὰ δὲ δημιουργήματα εἶναι προϊόντα τῆς θελήσεως ἔξωθεν συνιστάμενα, καὶ δημιουργοῦνται διὰ τοῦ γνησίου γεννήματος τῆς οὐσίας, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐξ αὐτῆς.

3. Λοιπὸν, ἀφοῦ ὁ λόγος ἀποδεικνύει ὅτι διαπράττουν μὲγάλο σφάλμα ἐκεῖνοι ποὺ λέγουν ὅτι δὲν εἶναι Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλὰ κτίσμα, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι ὁ Κύριος εἶναι Υἱός. Ἐὰν δὲ εἶναι Υἱός, ὅπως βέβαια καὶ εἶναι, ἔχει γίνεῖ δὲ παραδεκτὸν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει προσληφθῇ ἔξωθεν, ἀλλ' ὅτι προέρχεται ἐξ αὐτοῦ ποὺ τὸν γεννᾷ, ἅς μὴ ἐνδιαφέρωνται διὰ τὰς λέξεις, ὅπως εἶπα παραπάνω, ἔστω καὶ ἂν διὰ τὸν Λόγον οἱ ἅγιοι χρησιμοποιοῦν τὴν λέξιν «ποιήσαντι», ἀντὶ τῆς «γεννήσαντι», καθ' ὅσον ἡ λέξις δὲν ἔχει σημασίαν δι' αὐτά, ἀφοῦ εἶναι παραδεδεγμένη ἡ κατὰ φύσιν προέλευσις αὐτοῦ. Διότι αἱ λέξεις δὲν παρασύρουν τὴν φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις ἔλκει τὰς λέξεις πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὰς μεταβάλλει. Διότι αἱ λέξεις δὲν ὑπάρχουν πρὶν ἀπὸ τὰς οὐσίας, ἀλλὰ προηγούνται αἱ οὐσῖαι καὶ ἀκολουθοῦν μετὰ ἀπ' αὐτὰς αἱ λέξεις. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἡ οὐσία εἶναι δημιουργήμα ἢ κτίσμα, τότε τὸ «ἐποίησε» καὶ τὸ «ἐγένετο» καὶ τὸ «ἔκτισε», λέγονται κυριολεκτικῶς ἐπ' αὐτῶν καὶ σημαίνουν τὸ δημιούργημα. Ὅταν ὁμως ἡ οὐσία εἶναι γέννημα καὶ υἱός, τότε τὸ «ἐποίησε» καὶ τὸ «ἐγένετο» καὶ τὸ «ἔκτισε» δὲν κυριολεκτοῦνται ἐπ' αὐτοῦ, οὔτε

ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἐγέννησε, τῷ ἐποίησεν, ἀδιαφόρως τις κέχρηται ῥήματι.

Πολλάκις γοῦν πατέρες τοὺς ἐξ αὐτῶν φόντας υἱοὺς δούλους ἑαυτῶν ὀνομάζουσι, καὶ οὐκ ἄρνούνται τὸ γνήσιον τῆς φύσεως, καὶ πολλάκις τοὺς ἰδίους δούλους φιλοφρονούμενοι τέκνα καλοῦσι, καὶ οὐ κρύπτουσι τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν κτησιν· τὸ μὲν γὰρ ἐπ' ἐξουσίας, ὡς πατέρες λέγουσι, τὸ δὲ φιλανθρώπως ὀνομάζουσι. Σάρρα γοῦν «τὸν Ἀβραὰμ κύριον ἐκάλει», καίτοι μὴ δούλη, ἀλλὰ σύζυγος οὖσα· καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος
10 Φιλίμοι τῷ κτησαμένῳ συνῆπτεν ὡς ἀδελφὸν Ὀνήσιμον τὸν δοῦλον, ἣ δὲ Βηρσαβέ, καίτοι μήτηρ οὖσα, τὸν υἱὸν ἐκάλει δοῦλον λέγουσα τῷ πατρί· «Τὸν δοῦλόν σου Σολομῶνα»· εἶτα καὶ Νάθαν ὁ προφήτης εἰσελθὼν τὰ αὐτὰ ἐκείνῃ ἔλεγε τῷ Δαβίδ, ὅτι «Σολομῶνα τὸν δοῦλόν σου», καὶ οὐκ ἔμελεν
15 αὐτοῖς τὸν υἱὸν εἰπεῖν δοῦλον, ἀκούων γὰρ κακείνος ἐπεγίνωσκε τὴν φύσιν, καὶ οὗτοι δὲ λέγοντες οὕτως οὐκ ἠγνόουν τὸ γνήσιον. Κληρονόμον γοῦν ἡξίουν αὐτὸν τοῦ πατρὸς γενέσθαι, ὃν ὡς δοῦλον ἐκάλουν· ἦν γὰρ υἱὸς τῇ φύσει τοῦ Δαβίδ.

4. Ὡσπερ τοίνυν ἀναγινώσκοντες ταῦτα διανοούμεθα κα-
20 λῶς, καὶ ἀκούοντες δοῦλον τὸν Σολομῶνα, οὐ νομίζομεν αὐτὸν εἶναι δοῦλον, ἀλλὰ φύσει καὶ γνήσιον υἱόν, οὕτως ἐὰν καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος τοῦ ἀληθῶς ὁμολογουμένου Υἱοῦ καὶ φύσει Λόγου ὄντος λέγωσιν οἱ ἅγιοι· «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», ἢ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐὰν λέγῃ· «Κύριος ἔκτισέ με», καί· «Ἐγὼ
25 δοῦλος σός, καὶ υἱὸς τῆς παιδείας σου», καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ διὰ τοῦτο ἀρνεῖσθωσάν τινες τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ιδιότητα

1. Α' Πέτρ. 3, 6.

2. Φιλημ. 16.

3. Γ' Βασιλ. 1, 19.

4. Γ' Βασιλ. 1, 26.

σημαίνουν τὸ δημιούργημα, ἀλλὰ τότε χρησιμὰ
φόρως ἀντὶ τοῦ «ἐγέννησε» τὸ ρῆμα «ἐποίησε».

Πολλὰς φορὰς λοιπὸν μερικοὶ γονεῖς ὀνομάζουν τοὺς
ποῦ ἐγεννήθησαν ἐξ αὐτῶν δούλους των, καὶ δὲν ἀρνοῦν.
μὲ αὐτὸ τὴν γνησιότητα τῆς φυσικῆς των γεννήσεως, καὶ πολ-
λὰς φορὰς πάλιν ἀπὸ φιλοφροσύνην ὀνομάζουν τοὺς δούλους
των τέκνα, καὶ δὲν ἀποκρύπτουν μὲ αὐτὸ τὸν τρόπον τῆς ἀπ'
ἀρχῆς ἀποκτήσεώς των. Τὸ πρῶτον λοιπὸν τὸ λέγουν ἀπὸ
ἐξουσίαν, ὡσὰν πατέρες, τὸ δεύτερον δὲ ἀπὸ φιλανθρωπίαν.
Ἡ Σάρρα λοιπὸν «ὠνόμαζε τὸν Ἀβραάμ κύριον»¹, παρὰ τὸ ὅτι
δὲν ἦταν δούλη, ἀλλὰ σύζυγος. Καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος συνι-
στοῦσε τὸν δοῦλον Ὀνήσιμον ὡς ἀδελφὸν² εἰς τὸν Φιλῆμονα
ὁ ὁποῖος τὸν εἶχεν ἀποκτήσει, ἡ δὲ Βηρσαβεὲ ἂν καὶ ἦταν μη-
τέρα, ὠνόμαζε δοῦλον τὸν υἱόν, ὅταν ἔλεγεν εἰς τὸν πατέρα·
«τὸν δοῦλόν σου Σολομῶντα»³. Ἐπειτα καὶ ὁ προφῆτης Νά-
θαν εἰσῆλθε καὶ ἔλεγε πρὸς τὸν Δαβὶδ τὰ ἴδια μὲ ἐκείνην· «Σολο-
μῶντα τὸν δοῦλόν σου»⁴, καὶ δὲν τοὺς ἐνδιέφερε τὸ ὅτι ἔλεγαν
τὸν υἱὸν δοῦλον. Καὶ ἐκεῖνος ὅταν ἤκουεν αὐτά, ἐγνώριζε τὴν
φυσικὴν γέννησιν, καὶ αὐτοὶ μὲ τὸ νὰ ὁμιλοῦν ἔτσι δὲν ἀγνο-
οῦσαν τὴν γνησιότητα τοῦ υἱοῦ. Ἐζητοῦσαν λοιπὸν νὰ γίνῃ
κληρονόμος τοῦ πατρὸς του αὐτός, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζαν δοῦ-
λον, διότι ἦταν φυσικὸς υἱὸς τοῦ Δαβίδ.

4. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν, ὅταν διαβάζωμεν αὐτά, σκε-
πτόμεθα ὀρθῶς καὶ ὅταν ἀκούωμεν νὰ λέγεται ὁ Σολομὼν δοῦ-
λος, δὲν πιστεύομεν ὅτι ἦταν δοῦλος, ἀλλὰ φυσικὸς καὶ γνήσιος
υἱός, ἔτσι καὶ ὅταν λέγουν οἱ ἅγιοι περὶ τοῦ Σωτῆρος, ὁ ὁποῖος
πράγματι ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι Υἱὸς καὶ ἐκ φύσεως Λόγος,
«πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»⁵, ἢ, ὅταν ὁ ἴδιος λέγῃ
περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του· «Κύριος ἐκτίσέ με»⁶ καὶ· «ἐγὼ δοῦλος
σός, καὶ υἱὸς τῆς παιδείας σου»⁷, καὶ ὅσα ἄλλα ὅμοια, ὥς μὴ

5. Ἐβρ. 3, 2.

6. Παροιμ. 8, 22.

7. Ψαλμ. 115, 16.

ἀλλ', ὥς ἐπὶ Σολομῶνος καὶ τοῦ Λαβίδ, διανοεῖσθωσαν ὁρθῶς
περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐπεὶ, εἰ ἀκούοντες Σολομῶνα
δοῦλον ὁμολογοῦσιν υἱόν, πῶς οὐ πολλάκις ἀπολωλέναι δι-
καιοὶ εἰσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ Κυρίου διάνοιαν οὐ σώζουσιν;
5 Ἄλλ' ὅταν μὲν ἀκούωσι γέννημα καὶ Λόγον καὶ Σοφίαν, βιά-
ζονται παρερμηνεύειν καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν φύσει καὶ ἡγησίαν γέν-
νησιν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ, ἀκούοντες δὲ ποιήματος
φωνὰς καὶ λέξεις, εὐθὺς εἰς τὸ νομίζειν φύσει ποίημα τὸν Υἱὸν
καταφέρονται καὶ ἀρνοῦνται τὸν Λόγον, καίτοι δυνάμενοι διὰ
10 τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον πάσας τὰς τοιαύτας λέξεις ἐπιρ-
ρίπτειν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ. Πῶς οὖν καὶ οὗτοι οὐ βδελυ-
κτοὶ παρὰ τῷ Κυρίῳ δείκνυνται, δισσὰ στάθμια παρ' ἑαυ-
τοῖς ἔχοντες, καὶ τῷ μὲν ἐκεῖνα λογιζόμενοι, τῷ δὲ τὸν Κύριον
βλασφημοῦντες; Ἄλλ' ἴσως τὸ μὲν δοῦλος ὥς κατὰ διάθεσιν
15 λεγόμενον συντίθενται, τὸ δὲ τῷ ποιήσαντι κατέχουσιν ὥς
μέγα τι βοήθημα τῆς αἰρέσεως αὐτῶν.

Ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦτο κάλαμος τεθλασμένος τὸ ἔ-
ρεισμα, καταγνώσκονται γὰρ εὐθὺς ἑαυτῶν, εἰ μάθοιεν τὸ τῆς
Γραφῆς ἰδίωμα. Καὶ γὰρ ὥσπερ δοῦλος λέγεται ὁ Σο-
20 λομών, καίπερ ὢν υἱός, οὕτως, ἵνα τὰ ἐν τοῖς προτέροις εἰ-
ρημένα πάλιν εἴπωμεν, εἰ καὶ ποιουνμένους καὶ κτιζομένους
καὶ γινομένους τοὺς ἐξ ἑαυτῶν φρομένους υἱοὺς λέγοιεν οἱ
γονεῖς, οὐδὲν ἥττον οὐκ ἀρνοῦνται τὴν φύσιν. Ὁ γοῦν Ἐ-
ζεχίας, ὥς ἐν τῷ Ἡσαΐα γέγραπται, εὐχόμενος ἔλεγεν· «Ἀπὸ
25 γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω, ἃ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύ-
νην σου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου». Καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε, ποι-
ήσω, ὁ δὲ προφήτης ἔν τε αὐτῷ τῷ βιβλίῳ καὶ τῇ τετάρτῃ τῶν

1. Πρβλ. Παροιμ. 20, 23.

2. Ἦσ. 38, 19-20.

ἀρνοῦνται μερικοὶ διὰ τοῦτο τὴν ιδιότητα τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς προελεύσεως αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ Δαβίδ, ἔτσι νὰ σκέπτονται ὀρθῶς καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Διότι, ἔάν, ὅταν μὲν ἀκούουν νὰ λέγεται δοῦλος ὁ Σολομών, τὸν παραδέχωνται ὡς υἱόν, πῶς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ καταστραφοῦν πολλὰς φορές, ἀφοῦ δὲν κάμνουν τὴν ἰδίαν σκέψιν προκειμένου καὶ περὶ τοῦ Κυρίου; Ἄλλ' ὅταν μὲν ἀκούουν γέννημα καὶ Λόγον καὶ Σοφίαν, προσπαθοῦν διὰ τῆς βίας νὰ παρερμηνεύσουν καὶ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν φυσικὴν καὶ γνησίαν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅταν ὁμως ἀκούουν ἐκφράσεις καὶ λέξεις περὶ ποιήματος, ἀμέσως σπεύδουν νὰ θεωρήσουν φυσικὸν δημιούργημα τὸν Υἱόν, καὶ ἀρνοῦνται τὸν Λόγον, παρὰ τὸ ὅτι ἡμποροῦν, ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἔγινεν ἄνθρωπος, ὅλας αὐτὰς τὰς λέξεις νὰ τὰς ἀναφέρουν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτοῦ. Πῶς λοιπὸν καὶ αὐτοὶ δὲν γίνονται συχαμεροὶ εἰς τὸν Κύριον, ἀφοῦ ἔχουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των διπλᾶ κριτήρια¹, καὶ μὲ τὸ πρῶτον σκέπτονται ἐκεῖνα, μὲ τὸ δεύτερον δὲ βλασφημοῦν τὸν Κύριον; Ἄλλ' ἴσως διὰ τὸ μὲν «δοῦλος», ἐπειδὴ συμπίπτει πρὸς τὰς διαθέσεις των, συμφωνοῦν, τὸ δὲ «τῷ ποιήσαντι» κρατοῦν ὥσάν κάποιαν μεγάλην βοήθειαν διὰ τὴν αἵρεσίν των.

Καὶ αὐτὸ ὁμως τὸ στήριγμα δι' αὐτοὺς εἶναι ὥσάν τὸ σπασμένο καλάμι, διότι ἀμέσως θὰ κατακρίνουν τοὺς ἑαυτοὺς των, ἔάν πληροφορηθοῦν τὰς συνηθείας τῆς Γραφῆς. Ὅπως δηλαδὴ ὁ Σολομών λέγεται δοῦλος, ἂν καὶ εἶναι υἱός, ἔτσι, διὰ νὰ ἐπαναλάβωμεν αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῇ προηγουμένως, μολονότι οἱ γονεῖς λέγουν ποιουμένους καὶ κτιζομένους καὶ γινομένους τοὺς ἐξ αὐτῶν γεννωμένους υἱούς, ἐν τούτοις δὲν ἀρνοῦνται καθόλου τὴν φύσιν αὐτῶν. Ὁ Ἐζεχίας λοιπόν, ὅπως εἶναι γραμμένον εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ὅταν προσηύχετο ἔλεγεν· «ἀπὸ γὰρ τῆς σήμερον παιδίᾱ ποιήσω, ἃ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου»². Καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε, «ποιήσω», ὁ δὲ προφήτης εἰς τὸ ἴδιον βιβλίον καὶ εἰς τὴν τετάρτην τῶν Βασιλειῶν λέγει· «καὶ οἱ υἱοί σου, οἳ ἐξελεύσονται

Βασιλειῶν οἴτω φησί· «Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οἳ ἐξελεύσονται ἐκ σοῦ». Ἀντὶ τοῦ γεννᾶν ἄρα τὸ ποιήσω εἶρηκε· καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ φρομένους, ὡς ποιουμένους φησί. Καὶ οὐ διαφέρεται τις, ὡς περὶ τοῦ φύσει γεννήματός ἐστιν ἡ λέξις. Καὶ Εὐα δὲ τεκοῦσα
 5 τὸν Κάιν εἶπεν· «Ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ». Ἀντὶ τοῦ τεκεῖν ἄρα καὶ αὐτὴ τὸ ἐκτησάμην εἶρηκε. Καὶ γὰρ πρότερον ἰδοῦσα τὸν τόκον, ὕστερον εἶπε τὸ ἐκτησάμην. Καὶ οὐ διὰ τὸ ἐκτησάμην νομίσειεν ἄν τις ἔξωθεν ἡγοράσθαι τὸν Κάιν καὶ μὴ ἐξ αὐτῆς τετέχθαι. Καὶ ὁ πατριάρχης δὲ Ἰακώβ
 10 ἔλεγε τῷ Ἰωσήφ· «Νῦν οὖν οἱ δύο υἱοὶ σου, οἳ γενόμενοί σοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρὸς σέ εἰς Αἴγυπτον, ἐμοί εἰσιν, Ἐφραΐμ καὶ Μανασσήs». Καὶ ἡ Γραφή δὲ περὶ τοῦ Ἰώβ φησιν· «Ἐγένοντο αὐτῷ υἱοὶ ἑπτὰ, καὶ θυγατέρες τρεῖς», ὥσπερ καὶ Μωσῆs εἶρηκεν ἐν τῷ νόμῳ· «Ἐὰν δὲ γένωνται τινι υἱοί», καί·
 15 «Ἐὰν ποιήσῃ υἱόν».

5. Ἰδοὺ πάλιν τοὺς γεννηθέντας ὡς γενομένους καὶ ποιηθέντας εἰρήκασιν, εἰδότες ὅτι ἕως ὁμολογοῦνται υἱοί, κἂν λέγῃ τις· ἐγένοντο ἢ ἐκτησάμην ἢ ἐποίησα, οὐδὲν διαφέρει. Ἡ γὰρ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια ἔλκει τὴν διάνοιαν εἰς ἑαυτήν.
 20 Διὸ καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας, εἰ κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν ὁ Κύριος, χρη πρότερον ζητεῖν εἰ Υἱὸς ἐστι καὶ Λόγος καὶ Σοφία. Τούτων γὰρ ἀποδεικνυμένων ἐκβάλλεται εὐθὺς καὶ παύεται ἡ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος ὑπόνοια· οὔτε γὰρ τὸ ποίημα Υἱὸς καὶ Λόγος ἂν εἴη οὔτε ὁ Υἱὸς ποίημα ἂν εἴη. Τούτων
 25 δὲ πάλιν οὕτως ὄντων, φανερὰ πᾶσιν ἀπόδειξις, ὡς ἡ λέξις ἢ λέγουσα, «τῷ ποιήσαντι αὐτόν», οὐκ εἰς ὄνησιν ἐστι τῇ αἰρέσει αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς κατάγνωσιν. Δέδεικται γὰρ ὅτι ἡ τοῦ ἐποίησε λέξις καὶ ἐπὶ τῶν γνησίων καὶ φύσει τέκνων ἐν τῇ θείᾳ

1. Δ' Βασιλ. 20, 18.

2. Γέν. 4, 1.

ται ἐκ σοῦ»¹. Ἐχρησιμοποίησε λοιπὸν ἀντὶ τοῦ ρήματος γεν-
νᾶν τὸ ποιήσω, καὶ αὐτοὺς ποὺ γεννῶνται ἐξ αὐτοῦ λέγει ὅτι
ποιοῦνται. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλει κανεὶς διὰ τὸ ὅτι ἡ λέξις χρησι-
μοποιεῖται περὶ τοῦ φυσικοῦ γεννήματος. Καὶ ἡ Εὐα πάλιν,
ὅταν ἐγέννησε τὸν Κáιν, εἶπεν· «ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ
τοῦ Θεοῦ»². Καὶ αὐτὴ ἄρα εἶπε τὸ ἐκτησάμην ἀντὶ τοῦ τε-
κεῖν. Καὶ μάλιστα ἀφοῦ εἶδε πρῶτα τὸ τέκνον, μετὰ εἶπε τὸ
ἐκτησάμην. Καὶ δὲν θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς, ἐπειδὴ εἶπε τὸ
ἐκτησάμην, νὰ θεωρήσῃ ὅτι ἡγόρασεν ἀπ' ἔξω τὸν Κáιν καὶ ὅτι
δὲν εἶχε γεννηθῇ ἐξ αὐτῆς. Καὶ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ πάλιν ἔλε-
γεν εἰς τὸν Ἰωσήφ· «νῦν οὖν οἱ δύο υἱοὶ σου, οἱ γενόμενοί σοι
ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ μὲ ἐλθεῖν πρὸς σὲ εἰς Αἴγυπτον, ἐμοὶ εἰσιν,
Ἐφραΐμ καὶ Μανασσῆς»³. Καὶ ἡ Γραφὴ ἀκόμη λέγει περὶ τοῦ
Ἰώβ· «ἐγένοντο αὐτῷ υἱοὶ ἑπτὰ, καὶ θυγατέρες τρεῖς»⁴, ὅπως
καὶ ὁ Μωϋσῆς εἶπεν εἰς τὸν νόμον· «ἐὰν δὲ γένωνται τινα υἱοί»,
καί· «ἐὰν ποιήσῃ υἱόν»⁵.

5. Νὰ πάλιν ποὺ εἶπαν δι' αὐτοὺς ποὺ ἐγεννήθησαν, ὅτι
ἐγένοντο καὶ ἐποιήθησαν, ἐπειδὴ γνωρίζουν, ὅτι, ἀφοῦ ὁμολο-
γοῦνται πὼς εἶναι υἱοί, εἶναι ἀδιάφορον, ἂν κάποιος λέγῃ· ἐγέ-
νοντο ἢ ἐκτησάμην ἢ ἐποίησα. Διότι ἡ φύσις καὶ ἡ πρα-
γματικότης παρασύρουν τὴν σκέψιν πρὸς τὸ μέρος των. Διὰ
τοῦτο καὶ αὐτοὶ ποὺ συζητοῦν, ἐὰν ὁ Κύριος εἶναι κτίσμα ἢ
δημιούργημα, πρέπει πρῶτα νὰ συζητοῦν, ἐὰν εἶναι Υἱὸς καὶ
Λόγος καὶ Σοφία. Διότι ἐὰν ἀποδειχθοῦν αὐτά, ὁμέσως ἀπο-
βάλλεται καὶ σταματᾷ ἡ ὑποψία περὶ δημιουργήματος καὶ
κτίσματος, διότι οὔτε τὸ δημιούργημα θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι
Υἱός, οὔτε ὁ Υἱὸς δημιούργημα. Καὶ ἐὰν αὐτὰ πάλιν ἔχουν ἔτσι,
εἶναι εἰς ὅλους φανερὴ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ φράσις ποὺ λέγει «τῷ
ποιήσαντι αὐτὸν» δὲν ὠφελεῖ τὴν αἵρεσίν των, ἀλλὰ μᾶλλον
τὴν καταδικάζει. Διότι ἔχει ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ λέξις «ἐποίησε»

3. Γέν. 48, 5.

4. Ἰώβ 1, 2.

5. Πρβλ. Ἔξ. 21, 4.

κεῖται Γραφή· ὅθεν τοῦ Κυρίου ἀποδεικνυμένου φύσει καὶ γνη-
 σίου Υἱοῦ, Λόγον καὶ Σοφίας τοῦ Πατρὸς, κὰν λέγηται ἐπ'
 αὐτοῦ τὸ ἐποίησεν ἢ τὸ ἐγένετο οὐχ ὥς ποιήματος ὄντος
 αὐτοῦ λέγεται, ἀλλ' ἀδιαφόρως τῇ λέξει χρῶνται οἱ ἅγιοι, ὥς
 5 ἐπὶ τοῦ Σολομῶνος καὶ τῶν Ἑζεχίου τέκνων. Καὶ γὰρ καὶ
 αὐτῶν γεννησάντων ἐξ ἑαυτῶν γέγραπται, ἐποίησα καί, ἐκ-
 τησάμην καί, ἐγένετο.

Οὐκοῦν τὰ τοιαῦτα λεξείδια πολλάκις προφασισάμενοι
 οἱ θεομάχοι ὀφείλουσι κὰν ὅπῃ ποτε ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπο-
 10 θέσθαι τὴν ἀσεβῆ φρόνησιν καὶ φρονῆσαι περὶ τοῦ Κυρίου
 ὅτι Υἱὸς ἐστὶν ἀληθινός, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, οὐ
 ποίημα, οὐ κτίσμα. Εἰ γὰρ ποίημά ἐστιν ὁ Υἱός, ἐν ποίῳ
 ἄρα λόγῳ καὶ ἐν ποίᾳ σοφίᾳ γέγονεν αὐτός; Πάντα γὰρ
 τὰ ποιήματα διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας γέγονε, καθὼς γέ-
 15 γραπται· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας», καί· «Πάντα δι' αὐτοῦ
 ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν». Εἰ δὲ αὐτός ἐστιν ὁ
 Λόγος καὶ ἡ Σοφία, ἐν ᾗ πάντα γίνεται, οὐκ ἄρα τῶν ποιουμέ-
 νων ἐστὶν οὐδὲ ὅλως τῶν γενητῶν, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς γέννημα.

6. Σκοπεῖτε γὰρ ὅποσον ἔχει πτώμα τὸ λέγειν ποίημα τὸν
 20 τοῦ Θεοῦ Λόγον. Λέγει πού Σολομῶν ἐν τῷ Ἑκκλησιαστῇ,
 ὅτι «σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν», ἐν παντὶ παρε-
 ωρωμένῳ, ἐὰν ἀγαθόν, καὶ ἐὰν πονηρόν». Οὐκοῦν εἰ ποίημά
 ἐστὶν ὁ Λόγος, ἀχθήσεται καθ' ὑμᾶς καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν. Καὶ
 πού λοιπὸν ἡ κρίσις, κρινομένου τοῦ κριτοῦ; τίς δὲ τοῖς μὲν δι-
 25 καίσις τὰς ἐδλογίας δώσει, τοῖς δὲ ἀναξίοις τὰς ἐπιτιμίας, ἐστη-
 κότος τοῦ Κυρίου καθ' ὑμᾶς μετὰ πάντων ἐν κρίσει; ποίῳ δὲ καὶ
 νόμῳ κριθήσεται αὐτός ὁ νομοθέτης; Ταῦτα τῶν ποιημάτων

1. Ψαλμ. 103, 24.

2. Ἰω. 1, 3.

χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν θείαν Γραφὴν καὶ διὰ τὰ γνήσια καὶ φυσικὰ τέκνα. Ἐπομένως ἀφοῦ ὁ Κύριος ἀποδεικνύεται φυσικὸς καὶ γνήσιος Υἱός, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, ἀκόμη κι' ἂν λέγεται περὶ αὐτοῦ τὸ «ἐποίησεν» ἢ τὸ «ἐγένετο», δὲν λέγεται ὥσάν νὰ πρόκειται πράγματι περὶ δημιουργήματος, ἀλλὰ οἱ ἅγιοι χρησιμοποιοῦν τὴν λέξιν χωρὶς διαφοράν, ὅπως καὶ διὰ τὸν Σολομῶντα καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Ἐζεχίου. Διότι, ἐνῶ καὶ αὐτοὶ ἐγέννησαν οἱ ἴδιοι, ὅμως ἔχει γραφῇ, «ἐποίησα» καί, «ἐκτησάμην» καί, «ἐγένετο».

Λοιπὸν ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησαν οἱ ἀντίθεοι πρὸς δικαιολογίαν πολλὰς φορὰς αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ λεξείδια, ὀφείλουν ἔστω καὶ ἄργά, μετὰ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν νὰ ἀφήσουν τὴν ἀσεβῆ σκέψιν, καὶ νὰ πιστεύσουν διὰ τὸν Κύριον, ὅτι εἶναι ἀληθινὸς Υἱός, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, καὶ ὅχι δημιούργημα ἢ κτίσμα. Διότι ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι δημιούργημα, μὲ ποῖον λόγον καὶ μὲ ποῖαν σοφίαν ἐγένετο αὐτός; Διότι ὅλα τὰ δημιουργήματα ἐγένοντο διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, ὅπως ἔχει γραφῇ· «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»¹ καί· «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν»². Ἐὰν δὲ αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία, μὲ τὴν ὁποίαν γίνονται τὰ πάντα, δὲν ἀνήκει ἄρα εἰς τὰ δημιουργήματα, οὔτε καθόλου εἰς τὰ γενητά, ἀλλὰ εἶναι γέννημα τοῦ Πατρός.

6. Σκεφθῆτε λοιπὸν πόση κατὰπτωσις εἶναι τὸ νὰ λέγη κανεὶς ποῖημα τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ. Λέγει ὁ Σολομὼν κάπου εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν ὅτι «ὁ Θεὸς θὰ κρίνῃ ὅλην τὴν κτίσιν, ὅσον κεκρυμμένον καὶ ἂν εἶναι εἴτε τὸ καλὸν εἴτε τὸ κακόν»³. Λοιπὸν ἐὰν ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα θὰ ὀδηγηθῇ καὶ αὐτὸς σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας εἰς κρίσιν. Καὶ ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ κρίσις, ὅταν κρίνεται ὁ κριτής; Ποῖος θὰ δώσῃ τὰς μὲν εὐλογίας εἰς τοὺς δικαίους, τὰς δὲ τιμωρίας εἰς τοὺς ἀναξίους, ὅταν ὁ Κύριος, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, στέκεται ἐνώπιον τῆς κρίσεως μαζί μὲ ὅλους; Καὶ μὲ ποῖον νόμον θὰ κριθῇ ὁ ἴδιος ὁ νομοθέτης; Αὐτὰ εἶναι χαρακτηριστικὰ τῶν δημιουργημάτων,

3. Ἐκκλ. 12, 14.

ἰδιά ἐστι, τὸ κρῖνεσθαι, τὸ παρὰ τοῦ Υἱοῦ εὐλογεῖσθαι καὶ ἐπι-
 τιμᾶσθαι. Φοβήθητε λοιπὸν τὸν κριτὴν καὶ πείσθητε τῷ Σολο-
 μῶνι λέγοντι. Εἰ γὰρ σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν,
 ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἔστι τῶν κρινομένων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον συμπάν-
 5 των τῶν ποιημάτων αὐτός ἐστιν ὁ κριτής, πῶς οὐ λαμπρότερον
 ἡλίον δείκνυται μὴ ποίημα ὃν ὁ Υἱός, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς Λόγος,
 ἐν ᾧ τὰ ποιήματα γίνεται τε καὶ κρῖνεται; Εἰ δ' ὅτι γέγραπται,
 «πιστὸν ὄντα», πάλιν ταράττει αὐτοὺς νομίζοντας ὡς ἐπὶ πάν-
 των λέγεσθαι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ πιστόν, ὅτι πιστεύων ἐκδέ-
 10 χεται τῆς πίστεως τὸν μισθόν, ὥρα καὶ διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς
 ἐγκαλεῖν, Μωσεῖ μὲν λέγοντι· «Ὁ Θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινός»,
 τῷ δὲ Παύλῳ γράφοντι· «Πιστὸς ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς
 πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε». Ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οἱ ἅγιοι,
 οὐκ ἀνθρώπινα περὶ τοῦ Θεοῦ διανοοῦντο, ἀλλ' ἐγίνωσκον δι-
 15 πλοῦν εἶναι τὸν νοῦν ἐν τῇ Γραφῇ περὶ τοῦ πιστοῦ, τὸ μὲν ὡς
 πιστεῦον, τὸ δὲ ὡς ἀξιόπιστον, καὶ τὸ μὲν ἐπ' ἀνθρώπων, τὸ
 δὲ ἐπὶ Θεοῦ ἀρμόζειν. Πιστὸς γοῦν ὁ Ἀβραάμ, ὅτι τῷ λαλοῦντι
 πεπίστευκε Θεῷ, πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι, καθὼς ψάλλει Δαβίδ,
 «πιστός ἐστιν ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὁ Κύριος», καὶ ἀξιό-
 20 πιστός ἐστι καὶ ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸν ψεύσασθαι. Καί, «εἰ
 τίς ἐστι πιστὴ χήρας ἔχουσα», διὰ τὸ καλῶς πιστεύειν πιστὴ
 καλεῖται. «Πιστὸς δὲ ὁ λόγος», ὅτι ὃ εἶρηκεν ὀφείλει πιστεῦ-
 σθαι ἀληθὲς γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως. Καὶ τὸ γεγράφθαι
 τοῖνυν, «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», οὐ πρὸς ἄλλους ἔχει
 25 τὴν ὁμοιότητα, οὐδ' ὅτι πιστεύων εὐάρεστος γέγονεν, ἀλλ'

1. Ἑβρ. 3, 2.

2. Δευτ. 32, 4.

3. Α' Κορ. 10, 13.

4. Ψαλμ. 144, 13α.

τὸ νὰ κρίνωνται, τὸ νὰ εὐλογοῦνται ἀπὸ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ νὰ τιμωροῦνται. Φοβηθῆτε λοιπὸν τὸν κριτὴν καὶ πεισθῆτε εἰς τὸν Σολομῶντα ποὺ λέγει τὰ ἀνωτέρω. Διότι ἐὰν ὁ Θεὸς ὁδηγήσῃ ὅλην τὴν δημιουργίαν εἰς τὴν κρίσιν, ὁ δὲ Υἱὸς δὲν ἀνήκει εἰς τὰ κρινόμενα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς εἶναι ὁ κριτὴς ὅλων τῶν δημιουργημάτων, πῶς δὲν ἀποδεικνύεται ἡλίου φαεινότερον, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι δημιούργημα, ἀλλὰ Λόγος τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποῖου γίνονται τὰ δημιουργήματα καὶ κρίνονται; Ἐὰν δέ, ἐπειδὴ ἔχει γραφῇ· «πιστὸν ὄντα»¹, τοῦτο τοὺς ταράσσει πάλιν, ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι τὸ «πιστὸν» λέγεται καὶ δι' αὐτόν, ὅπως καὶ δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι δηλαδή, ἐπειδὴ πιστεύει, ἀπολαμβάνει τὸν μισθὸν τῆς πίστεως, εἶναι ὥρα τώρα διὰ τὸ ἴδιον πρᾶγμα νὰ κατηγορήσουν τὸν Μωϋσῆν ποὺ λέγει· «ὁ Θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινός»², καὶ τὸν Παῦλον ποὺ γράφει· «πιστὸς ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε»³. Ἀλλ' ὅταν ἔλεγον αὐτὰ οἱ ἅγιοι, δὲν ἀπέδιδαν εἰς τὸν Θεὸν ἀνθρωπίνης ιδιότητος, ἀλλὰ ἤξεραν ὅτι ἡ περὶ τοῦ πιστοῦ ἔννοια εἰς τὴν Γραφὴν εἶναι διπλῇ, ἄλλοτε μὲν ἐσήμινεν αὐτόν ποὺ πιστεύει, ἄλλοτε δὲ τὸν ἀξιόπιστον, καὶ ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ἀρμόζει εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὸν Θεόν. Ὁ Ἀβραάμ λοιπὸν εἶναι πιστός, διότι ἐπίστευσεν εἰς τὸν Θεὸν ποὺ ὠμιλοῦσεν, ὁ Θεὸς δὲ εἶναι πιστός, διότι, καθὼς ψάλλει ὁ Δαβίδ· «πιστὸς ἐστὶν ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὁ Κύριος»⁴, καὶ εἶναι ἀξιόπιστος, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ εἴπῃ ψέμματα ὁ Κύριος. Καί· «εἴ τίς ἐστι πιστὴ χήρας ἔχουσα»⁵, ἐπειδὴ πιστεύει ὀρθῶς διὰ τοῦτο ὀνομάζεται πιστή. «Ὁ Λόγος δὲ εἶναι πιστός»⁶, διότι αὐτὸ ποὺ εἶπε πρέπει νὰ γίνῃ πιστευτόν, διότι εἶναι ἀληθινόν, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἄλλως. Καὶ αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφῇ λοιπόν· «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι ὁμοιος πρὸς ἄλλους, οὔτε ὅτι, ἐπειδὴ πιστεύει, ἐγένεν εὐάρεστος, ἀλλὰ ὅτι, ἐπειδὴ

5. Α' Τιμ. 5, 16.

6. Α' Τιμ. 3, 1.

ὅτι Υἱὸς ὢν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ πιστός ἐστι καὶ αὐτὸς ὀφείλων πιστεῦεσθαι, ἐν οἷς ἂν λέγῃ καὶ ποιῇ, αὐτὸς ἄτρεπτος μένων καὶ μὴ ἀλλοιούμενος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ.

- 5 7. Οὕτω μὲν οὖν ἂν τις πρὸς τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν χωρῶν, δύναται καὶ ἐκ μόνης τῆς ἐποίησε λέξεως διελέγχειν αὐτοὺς πλανωμένους καὶ νομίζοντας εἶναι ποίημα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ διάνοια τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ὀρθὴ δεικνύουσα τὴν ἐποίησε λέξιν, πότε καὶ πρὸς τί λεγομένη σημαίνε-
- 10 ται, ἀναγκαῖον καὶ ἐξ αὐτῆς δεῖξαι τῶν αἵρετικῶν τὴν ἀλογίαν, ἐὰν μάλιστα, ὥς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, καὶ τούτου τὸν καιρὸν καὶ τὴν χρεῖαν λάβοιμεν. Οὐ τοίνυν τὰ πρὸ τῆς κτίσεως διηγούμενος ὁ ἀπόστολος ταῦτα εἶρηκεν, ἀλλ' ὅτε «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», οὕτω γὰρ γέγραπται· «Ὁθεν, ἀδελφοὶ ἄγιοι,
- 15 κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν». Πότε οὖν ἀπεστάλη ἡ ὁσηνίκα τὴν ἡμετέραν ἐνεδύσατο σάρκα; πότε δὲ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γέγονεν ἡ ὅτε, προσενέγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸ
- 20 σῶμα, καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτοῦ τῇ πίστει προσάγει καὶ προσφέρει τῷ Πατρὶ λυτρούμενος πάντας καὶ ὑπὲρ πάντων ἱλασκόμενος τὰ πρὸς τὸν Θεόν; Οὐ τὴν οὐσίαν ἄρα τοῦ Λόγου οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικὴν γέννησιν σημεῖναι θέλων ὁ ἀπόστολος εἶρηκε· «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»,
- 25 μὴ γένοιτο, ποιῶν γάρ ἐστιν ὁ Λόγος, οὐ ποιοῦμενος αὐτός, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθοδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἣν καλῶς ἂν τις ἴδοι ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸν Ἀαρὼν ἱστορίας. Οὕτως Ἀαρὼν οὐ γεγέννηται ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ ἄνθρωπος, καὶ μετὰ χρόνον, ὅτε ὁ Θεὸς ἠθέλησε, γέγονεν ἀρχιε-

1. Ἐβρ. 3, 1-2.

2. Πρβλ. Ἐβρ 2, 17.

εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, εἶναι καὶ αὐτὸς ἀξιόπιστος καὶ πρέπει νὰ εἶναι πιστευτὸς εἰς ὅσα λέγει καὶ πράττει, διότι παραμένει ἀμετάβλητος καὶ ἀναλλοίωτος κατὰ τὴν ἐνσάρθρωσιν καὶ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν.

7. Κατὰ τὸν τρόπον λοιπὸν αὐτόν, ἐὰν κανεῖς προχωρῇ πρὸς τὴν ἀναίδειάν των, ἡμπορεῖ καὶ ἐκ μόνης τῆς λέξεως «ἐποίησε», νὰ τοὺς ἀποδείξῃ ὅτι πλανῶνται καὶ νομίζουν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι δημιούργημα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἔννοια τῶν γραφομένων εἶναι ὀρθή, καὶ δείχνει πότε λέγεται ἡ λέξις «ἐποίησε» καὶ τί σημαίνει ὅταν λέγεται, εἶναι ἀνάγκη καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ δειξώμεν τὴν ἀφροσύνην τῶν αἰρετικῶν, ἐὰν μάλιστα, ὅπως εἴπαμεν καὶ παραπάνω, ἔχωμεν τὴν εὐκαιρίαν καὶ τὴν ἀνάγκην διὰ τοῦτο. Δὲν εἶπε λοιπὸν αὐτὰ ὁ ἀπόστολος διὰ νὰ διηγηθῇ τὰ πρὸ τῆς δημιουργίας, ἀλλ' ὅταν «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο». Ἔτσι λοιπὸν ἐγράφη· «ὅθεν, ἀδελφοὶ ἄγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»¹. Πότε λοιπὸν ἀπεστάλη, παρὰ τότε ἀκριβῶς ποὺ ἐνεδύθη τὴν ἰδικήν μας σάρκα; Πότε δὲ ἔγινεν ἀρχιερεὺς τῆς πίστεώς μας παρὰ ὅταν, μὲ τὸ νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτόν του ὑπὲρ ἡμῶν, ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα, καὶ τώρα αὐτός, ὅσους προσχωροῦν εἰς τὴν πίστιν του ὁδηγεῖ καὶ προσφέρει εἰς τὸν Πατέρα, ἐλευθερώνοντας ὅλους, καὶ ἐξιλεώνοντας τοὺς πάντας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ²; Ἐπομένως ὅχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐννοήσῃ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου ἢ τὴν φυσικὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησιν αὐτοῦ, εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», μὴ γένοιτο, διότι ὁ Λόγος εἶναι αὐτὸς ποὺ ποιεῖ καὶ ὅχι αὐτὸς ποὺ ποιεῖται, ἀλλ' εἶπε τοῦτο, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ τὴν πραγματοποιηθεῖσαν κάθοδον αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτοῦ, τὴν ὁποῖαν ἡμποροῦσε κανεῖς νὰ ἴδῃ ὀρθῶς εἰς τὰς ἱστορίας περὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ Ἀαρών. Ἔτσι ὁ Ἀαρών δὲν εἶχε γεννηθῇ ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ ἄνθρωπος, καὶ μετὰ ἀπὸ χρόνον, ὅταν ἠθέλησεν ὁ Θεός, ἐγένετο ἀρχιερεὺς, καὶ ὅχι ἀπλῶς ἐγένετο, οὔτε μόνον ἐφαίνετο ἀπὸ τὰ

ρεύς· καὶ γέγονεν οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ἐκ τῶν συνήθων ἱματίων
 γνωριζόμενος, ἀλλ' ἐπενδιδυσκόμενος τὴν ἐπωμίδα, τὸ λογεῖον
 τὸν ποδῆρη, ἃ αἱ γυναῖκες μὲν εἰργάσαντο προσταῖει τοῦ Θεοῦ,
 ἐν τούτοις δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἅγια τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θυ-
 5 σίαν προσέφερε, καὶ ἐν τούτοις ὥσπερ ἐμεσίτενε τῇ ὀπτασίᾳ
 τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων θυσίαις. Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ
 Κύριος «ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν,
 καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος», ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὁ Πατὴρ ὑπὲρ πάντων
 λύτρα δοθῆναι καὶ πᾶσι χαρίσασθαι, τότε δὴ ὁ Λόγος, ὡς Ἀα-
 10 ρῶν τὸν ποδῆρη, οὕτως αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, Μαρίαν
 ἀντὶ τῆς ἀνεργάστου γῆς ἐσχηκὼς μητέρα τοῦ σώματος, ἵνα
 ἔχων τὸ προσφερόμενον αὐτός, ὡς ἀρχιερεὺς ἑαυτὸν προσενέγκῃ
 τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν
 καθαρῶσι καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσῃ.

15 8. Τούτου γὰρ ἦν τὰ παλαιὰ σκιά, καὶ ὅπερ πεποίηκεν ἔλ-
 θὼν ὁ Σωτὴρ τοῦτο κατὰ τὸν νόμον ἐσκιαγράφει ὁ Ἀαρὼν.
 Ὡσπερ οὖν ὁ Ἀαρὼν, ὁ αὐτὸς ὢν, οὐκ ἠλλάσσετο περιτιθέμενος
 τὴν ἀρχιερατικὴν ἐσθῆτα, ἀλλὰ μένων ὁ αὐτὸς ἐκαλύπτετο μό-
 ρον, καὶ εἰ ἔλεγέ τις ἑωρακὼς αὐτὸν προσφέροντα· «Ἰδοὺ γέ-
 20 γονε σήμερον ὁ Ἀαρὼν ἀρχιερεὺς», οὐκ ἐσίμμαιεν αὐτὸν ἀνθρω-
 πον τότε γεγενῆσθαι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀρχιερεῖα γενέ-
 σθαι ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅτι τῇ λειτουργίᾳ πεποίηται ἀρχιερεὺς
 περιθέμενος τὰ πεποιημένα καὶ κατασκευασθέντα ἱμάτια τῇ
 ἀρχιερατείᾳ, τὸν σὺν τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δυνατόν ἐστι
 25 καλῶς νοεῖν, ὡς οὐκ ἄλλος γέγονε τὴν σάρκα λαβὼν, ἀλλ' ὁ
 αὐτὸς ὢν ἐκαλύπτετο ταύτῃ, καὶ τὸ γέγονε καὶ τὸ πεποίηται,
 οὐχ ὅτι ὁ Λόγος, ἧ ὁ Λόγος ἐστί, πεποίηται νοεῖν θέμις, ἀλλ'

1 . Ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἄμφια τοῦ ἰουδαίου ἀρχιερέως. Ἡ ἐπωμὶς ἦτο τὸ
 ὠμοφόριον. Λογεῖον ἦτο ἓνας ἐπιστήθιος θύλαξ τετράγωνος φερόμενος

συνηθισμένα ρούχα, ἀλλὰ ὅταν ἐφοροῦσε τὴν ἐπωμίδα, τὸ λογεῖον καὶ τὸν ποδήρη χιτῶνα ¹, τὰ ὁποῖα αἱ γυναῖκες μὲν κατεσκεύασαν κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς δὲ φορῶντας εἰσῆρχετο εἰς τὰ ἅγια, προσέφερε τὴν θυσίαν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ με αὐτὰ ἦταν ὥσαν κάποιος μεσίτης εἰς τὴν ὀπτασίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς θυσίας τῶν ἀνθρώπων ². Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Κύριος «ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»³, ὅταν δὲ ἠθέλησεν ὁ Πατήρ νὰ δοθοῦν λύτρα ὑπὲρ ὅλων, καὶ νὰ δώσῃ χάριν εἰς ὅλους, τότε πλέον ὁ Λόγος, ὅπως ἐφόρεσε τὸν ποδήρη ὁ Ἀαρών, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἐφόρεσε τὴν σάρκα πού προήρχετο ἀπὸ χῶμα, καὶ εἶχε μητέρα τοῦ σώματος τὴν Μαρίαν ἀντὶ τῆς ἀκατεργάστου γῆς, ὥστε, ἔχοντας ὁ ἴδιος τὸ προσφερόμενον, νὰ προσφέρῃ ὡς ἀρχιερεὺς τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν Πατέρα καὶ νὰ καθαρίσῃ ὅλους μας με τὸ ἰδικόν του αἷμα ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας καὶ νὰ μᾶς ἀναστήσῃ ἐκ τῶν νεκρῶν.

8. Αὐτοῦ τοῦ γεγονότος λοιπὸν ἦσαν σκιὰ τὰ παλαιὰ καὶ αὐτὸ πού ἐπραγματοποίησεν ὁ Σωτὴρ ὅταν ἤλθε, τοῦτο ἐσκιαγραφοῦσεν ὁ Ἀαρών συμμορφούμενος πρὸς τὸν νόμον. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ Ἀαρών ἦταν ὁ ἴδιος καὶ δὲν μετεβάλλετο με τὸ νὰ φορῇ τὴν ἀρχιερατικὴν στολήν, ἀλλ' ἔμενεν ὁ αὐτός, καὶ μόνον ἐκαλύπτετο, καὶ ἐὰν κανεῖς, ὅταν τὸν ἔβλεπε νὰ θυσιάζῃ ἔλεγεν, ἰδοὺ ὁ Ἀαρών ἐγινε σήμερον ἀρχιερεὺς, δὲν ἐννοοῦσεν ὅτι τότε ἐγινεν αὐτὸς ἄνθρωπος, διότι ἦταν ἄνθρωπος καὶ πρὶν γίνῃ ἀρχιερεὺς, ἀλλ' ὅτι ἐγινε ἀρχιερεὺς λόγῳ τῆς ὑπηρεσίας του, με τὸ νὰ φορέσῃ τὰ ἐτοιμασμένα καὶ κατεσκευασμένα διὰ τὴν ἀρχιερατείαν ἐνδύματα, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ σκέπτεται καὶ περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι δηλαδὴ δὲν μετεβλήθη εἰς κάτι ἄλλο με τὸ νὰ περιβληθῇ τὴν σάρκα, ἀλλ' ὅτι ἦταν ὁ αὐτὸς καὶ ἐκαλύπτετο με αὐτήν, καὶ ὅτι τὸ «γέγονε», καὶ τὸ «πεποιήται» δὲν εἶναι δίκαιον νὰ σημαίνουν ὅτι ὁ Λό-

ἐπάνω εἰς τὴν ἐπωμίδα. Ὁ ποδήρης χιτῶν ἦτο ἓνα ὁλόσωμον ἐνδυμα.

2. Πρβλ. *Εξ. κεφ. 28 καὶ 39.

3. Ἰω. 1, 1.

ὅτι Λόγος ὢν δημιουργός, ὕστερον πεποιήται ἀρχιερεὺς ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ γενητὸν καὶ ποιητὸν, ὅπερ καὶ προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δύναται, διὸ καὶ λέγεται πεποιῆσθαι.

Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Κύριος, μαχέσθωσαν οἱ 5 Ἀρειανοί, εἰ δὲ «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», τί ἔδει περὶ γεγονότος ἀνθρώπου λέγειν ἢ, «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»; Ὡς γὰρ ἴδιον περὶ τοῦ Λόγου εἰπεῖν· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», οὕτως ἀνθρώπων ἴδιόν ἐστι τὸ γίνεσθαι καὶ ποιεῖσθαι. Τίς γοῦν ἰδὼν τὸν Κύριον ὡς ἄνθρωπον περιπατοῦντα καὶ Θεὸν ἐκ τῶν ἔργων δεικνύμενον, 10 οὐκ ἂν ἠρώτησε· Τίς τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον; τίς δὲ πάλιν οὕτως ἐρωτηθεὶς οὐκ ἂν ἀπεκρίνετο, ὅτι ὁ Πατὴρ τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν ἡμῖν ἀρχιερέα; τὴν δὲ τοιαύτην διάνοιαν καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ὁ καὶ γράφας, «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», 15 δηλῶσαι μᾶλλον ἱκανός ἐστιν, ἐὰν τὰ ἔμπροσθεν λάβωμεν, μία γὰρ ἀκολουθία ἐστὶ καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ ἀνάγνωσμα τυγχάνει. Γράφει τοίνυν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ἑβραίους ταῦτα· «Ἐπεὶ οὖν τὰ παῖδια κεκοινωνήκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παρακλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου 20 καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διαπαντός τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. Ὅθεν ὥφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται 25 καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ· ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύνα-

1. Ἰω. 1, 14.

2. Ἑβρ. 3, 2.

3. Ἰω. 1, 1.

γος, ἂν εἶναι ὄντως Λόγος, ἐδημιουργήθη, ἀλλ' ὅτι ἦταν Λόγος δημιουργός, καὶ ἀργότερα ἐγένεν ἀρχιερεύς, μὲ τὸ νὰ φορέσῃ τὸ γεννητὸν καὶ δημιουργητὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ καὶ νὰ προσφέρῃ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν· διὰ τοῦτο καὶ λέγεται «πεποιήσθαι».

Ἐὰν λοιπὸν ὁ Κύριος δὲν ἐγένεν ἄνθρωπος, ὥς μάχωνται οἱ Ἀρειανοί, ἐὰν ὅμως «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»¹, τί ἔπρεπε νὰ λέγεται περὶ αὐτοῦ πού ἐγένεν ἄνθρωπος, παρὰ τό· «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»²; Διότι, ὅπως εἶναι ἀρμόζον διὰ τὸν Λόγον τὸ νὰ εἴπῃ κανεὶς· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»³, ἔτσι εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τοὺς ἀνθρώπους τὸ νὰ γίνωνται καὶ νὰ δημιουργοῦνται. Ποῖος λοιπὸν, ἐὰν ἴδῃ τὸν Κύριον νὰ ζῇ ὡς ἄνθρωπος, καὶ νὰ ἀποδεικνύεται μὲ τὰ ἔργα τοῦ Θεός, δὲν θὰ ἐρωτοῦσε, ποῖος ἔκαμε τοῦτον ἄνθρωπον; Ποῖος δὲ πάλιν, ἐὰν ἠρωτᾶτο κατ' αὐτόν τὸν τρόπον, δὲν θὰ ἀπεκρίνετο, ὅτι ὁ Πατήρ τὸν ἔκαμεν ἄνθρωπον καὶ μᾶς τὸν ἀπέστειλεν ὡς ἀρχιερέα; Αὐτὴν τὴν σκέψιν καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸ πρόσωπον, ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε· «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», εἶναι ἱκανὸς νὰ τὰ φανερώσῃ, ἐὰν ἀναγνώσωμεν αὐτὰ πού γράφει παραπάνω, διότι ἡ συνέχεια εἶναι μία, καὶ τὸ ἀνάγνωσμα ἀναφέρεται εἰς τὸ αὐτὸ θέμα. Γράφει λοιπὸν εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν τὰ ἐξῆς· «ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ παιδιὰ ἔχουν αἷμα καὶ σάρκα, διὰ τοῦτο καὶ αὐτός, κατὰ παρόμοιον τρόπον, ἐγένε μετόχος τῶν ἰδίων, διὰ νὰ καταργήσῃ διὰ τοῦ θανάτου ἐκεῖνον πού ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ θανάτου, δηλαδὴ τὸν διάβολον, καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ ἐκείνους πού, ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου, ἦσαν ὑποδουλωμένοι καθ' ὅλην τὴν ζωὴν των. Διότι βέβαια δὲν ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ ἀγγέλους, ἀλλὰ ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ. Διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ γίνῃ καθ' ὅλα ὅμοιος μὲ τοὺς ἀδελφούς του, διὰ νὰ εἶναι εὐσπλαγχνός καὶ πιστὸς ἀρχιερεύς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ ἐξιλεώσῃ τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. Διότι, ἐπειδὴ ὑπέφερεν ὁ ἴδιος μὲ ὅσα ἐδοκι-

ται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι». «Ὁθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν».

9. Τίς τὴν περικοπὴν ταύτην ὄλην ἀναγινώσκων, οὐ τῶν
 5 μὲν Ἀρειανῶν καταγινώσκει, τὸν δὲ μακάριον ἀπόστολον θαυμάζει καλῶς εἰρηκότα; Πότε γὰρ πεποιήται καὶ πότε ἀπόστολος γέγονεν, εἰ μὴ ὅτε παραπλησίως ἡμῖν μετέσχε καὶ αὐτὸς αἵματος καὶ σαρκός; Καὶ πότε γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς, ἢ ὅτε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιώθη; Ὁμοιώθη δὲ
 10 τότε, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος ἐνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα. Οὐκοῦν περὶ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ Λόγου γράφων ὁ Παῦλος ἔλεγε· «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», καὶ οὐ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου. Μηκέτι τοίνυν μαίνεσθε λέγοντες ποίημα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ἔστι γὰρ αὐτὸς Υἱὸς
 15 φύσει μονογενής. Τότε δὲ ἔσχεν ἀδελφούς, ὅτε τὴν ὁμοίαν ἡμῖν ἐνεδύσατο σάρκα, ἣν καὶ προσφέρειν αὐτὸς δι' αὐτοῦ ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη καὶ γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστός· ἐλεήμων μὲν, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν προσενέγκας ἑαυτὸν ἠλέησεν ἡμᾶς, πιστὸς δὲ οὐ πλίστεως μετέχων οὐδὲ εἰς τινα πιστεύων ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ πι-
 20 στεύεσθαι ὀφείλων περὶ ὧν ἐὰν λέγῃ καὶ ποιῇ, καὶ ὅτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν καὶ μὴ διαπίπτουσαν. Αἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι οὐκ εἶχον τὸ πιστὸν καθ' ἡμέραν παρερχόμεναι καὶ δεόμεναι πάλιν καθαρσίῳ, ἢ δὲ τοῦ Σωτῆρος θυσία ἅπαξ γενομένη τετελείωκε τὸ πᾶν καὶ πιστὴ γέγονε
 25 μένουσα διὰ παντός. Καὶ Ἀαρὼν μὲν ἔσχε τοὺς διαδεχομένους καὶ ὅλως ἢ κατὰ νόμον ἱερατεία χρόνῳ καὶ θανάτῳ παρήμειβε τοὺς προτέρους, ὁ δὲ Κύριος ἀπαράβατον καὶ ἀδιάδεκτον

1. Ἑβρ. 2, 14-18.

2. Ἑβρ. 3, 1-2.

μάσθη, εἶναι ἱκανὸς νὰ βοηθήσῃ ἐκείνους ποὺ δοκιμάζονται»¹. «Ὁθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»².

9. Ποῖος, ὅταν διαβάζῃ ὁλόκληρον αὐτὴν τὴν περικοπὴν, δὲν κατακρίνει τοὺς Ἀρειανούς καὶ δὲν θαυμάζει τὸν ἀπόστολον, διότι τὰ ἔχει εἶπει σωστά; Διότι πότε ἐποιήθη, καὶ πότε ἔγινεν ἀπόστολος ὁ Χριστός, παρὰ ὅταν, ὅπως ἡμεῖς, ἔγινε καὶ αὐτὸς μέτοχος αἵματος καὶ σώματος; Καὶ πότε ἔγινεν εὐσπλαγχνος καὶ πιστὸς ἀρχιερεύς, παρὰ ὅταν ἔγινεν εἰς ὅλα ὁμοῖος μὲ τοὺς ἀδελφούς; Ἔγινε δὲ ὁμοῖος τότε, ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, ἐνδυθεὶς τὴν ἰδικὴν μας σάρκα. Ἐπομένως, ὁ Παῦλος ὅταν γράφῃ. «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν» ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου καὶ ὄχι εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Μὴ παραφρονῇτε λοιπὸν μὲ τὸ νὰ λέγετε ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι δημιουργημα. Διότι αὐτὸς εἶναι κατὰ φύσιν Υἱὸς μονογενής. Τότε δὲ ἀπέκτησεν ἀδελφούς, ὅταν ἐνεδύθη μὲ τὴν ὁμοίαν μὲ ἡμᾶς σάρκα, μὲ τὸ νὰ τὴν προσφέρῃ δὲ ὡς θυσίαν ὁ ἴδιος διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὠνομάσθη ἀρχιερεύς καὶ ἔγινεν εὐσπλαγχνος καὶ πιστός. Εὐσπλαγχνος μὲν, διότι μὲ τὸ νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτόν του θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν μᾶς ἠλέησεν, πιστὸς δέ, ὅχι ἐπειδὴ εἶχε πίστιν, οὔτε διότι ἐπίστευεν εἰς κάποιον, ὅπως ἡμεῖς, ἀλλὰ διότι πρέπει νὰ εἶναι πιστευτὸς δι' ὅσα λέγει καὶ πράττει, καὶ διότι προσφέρει θυσίαν πιστῇ, ἡ ὁποία εἶναι αἰωνία καὶ σταθερά. Διότι αἱ μὲν κατὰ νόμον προσφερόμεναι θυσίαι δὲν εἶχαν τὴν ἀξιοπιστίαν, καθ' ὅτι κάθε ἡμέραν ἐτελοῦντο καὶ κάθε ἡμέραν ἐχρειάζοντο καθαρισμόν, ἡ θυσία ὅμως τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο μίαν φορὰν καὶ ἐτελειοποίησε τὸ πᾶν, καὶ ὑπῆρξεν ἀξιόπιστος, διότι παραμένει πάντοτε. Καὶ ὁ Ἀσρὼν εἶχε διαδόχους, καὶ γενικῶς τὸ νομικὸν ἱερατεῖον μὲ τὸν χρόνον καὶ διὰ τοῦ θανάτου ἀντικαθίστα τοὺς παρέρχομένους, ὁ Κύριος ὅμως, μὲ τὸ νὰ ἔχῃ ἀρχιερωσύνην ἀπαράβατον καὶ μὴ χρειαζομένην διαδοχὴν³,

3. Πρβλ. Ἑβρ. 7, 24.

ἔχων τὴν ἀρχιερωσύνην πιστὸς γέγονεν ἀρχιερεὺς παραμένων
 αἰί, καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ πιστὸς γενόμενος εἰς τὸ ἐπακούειν καὶ μὴ
 πλανᾶν τοὺς προσερχομένους. Τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς ἐπι-
 στολῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου μαθεῖν ἔξεστι λέγοντος· «Ὡστε
 5 καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πιστοῦ κτίστη πα-
 ρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς», πιστὸς γάρ ἐστιν οὐκ ἁλλασ-
 σόμενος, ἀλλ' αἰεὶ διαμένων καὶ ἀποδιδούς ἃ ἐπηγγείλατο.

10. Ἑλλήνων μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτοῖς ψευδώνυ-
 μοι θεοὶ οὔτε τῷ εἶναι οὔτε τῷ ἐπαγγέλλεσθαι εἰσι πιστοί, οὔτε
 10 γὰρ οἱ αὐτοὶ εἰσι πανταχοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τόπους τῷ χρό-
 νῳ διαφθείρονται καὶ περὶ ἑαυτοὺς καταρρέουσι, διὸ καὶ κατ'
 αὐτῶν ὁ λόγος βοᾷ, ὅτι πίστις οὐκ ἴσχυσεν ἐν αὐτοῖς, καὶ ὕδωρ
 ψευδές εἰοι, καὶ οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς. Ὁ δὲ τῶν ὄλων καὶ
 μόνος τῷ ὄντι ὄντως καὶ ἀληθινὸς ὢν Θεὸς πιστὸς ἐστιν, ὁ αὐτὸς
 15 ὢν καὶ λέγων· «Ἴδετέ με, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι» καί, «οὐκ ἡλλοί-
 ωμαι», διὸ καὶ ὁ τούτου Υἱὸς πιστὸς ἐστιν, αἰεὶ ὢν καὶ οὐκ ἁλ-
 λουούμενος οὐδὲ διαψευδόμενος οὔτε ἐν τῷ εἶναι οὔτε ἐν τῷ ἐπαγ-
 γέλλεσθαι, καθάπερ πάλιν ὁ ἀπόστολος γράφων Θεσσαλονι-
 κεῦσι μὲν φησι· «Πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει», ἐν γὰρ
 20 τῷ ποιεῖν ἃ ἐπαγγέλλεται, πιστὸς ἐστι λαλῶν· Ἑβραίοις δὲ περὶ
 τοῦ σημαίνειν τὴν λέξιν ταύτην καὶ τὸ ἀναλλοίωτον οὕτως γρά-
 φει· «Εἰ ἀπιστήσομεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι ἑαυ-
 τὸν οὐ δύναται». Οὐκοῦν εἰκότως ὁ ἀπόστολος τὴν σωματικὴν
 τοῦ Λόγου παρουσίαν διηγούμενός φησι· «Ἀπόστολον καὶ
 25 πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν» δεικνὺς ὅτι καὶ ἄνθρωπος

1. Α' Πέτρ. 4, 19.

2. Δευτ. 32, 39.

3. Μαλ. 3, 6.

4. Α' Θεσ. 5, 24.

ἔγινεν ἀξιόπιστος ἀρχιερεύς, καὶ παραμένει πάντοτε, καὶ ὑπῆρξεν ἀξιόπιστος εἰς τὰς ὑποσχέσεις ὅτι θὰ εἰσακούῃ καὶ δὲν θὰ παραπλανᾷ αὐτοὺς οἱ ὅποιοι προσέρχονται πρὸς αὐτόν. Τοῦτο δὲ πάλιν ἠμποροῦμεν νὰ τὸ μάθωμεν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ μεγάλου Πέτρου, ὅπου λέγει· «ὥστε καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὑποφέρουν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἃς ἐμπιστευθοῦν τὰς ψυχὰς των εἰς τὸν ἀξιόπιστον (πιστὸν) δημιουργόν»¹. διότι εἶναι πιστὸς καὶ δὲν μεταβάλλεται, ἀλλὰ παραμένει πάντοτε ὁ αὐτὸς καὶ χορηγεῖ αὐτὰ ποὺ ὑπεσχέθη.

10. Οἱ θεοὶ λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ψευδῶς ὀνομάζονται ὑπ' αὐτῶν θεοί, οὔτε κατὰ τὴν ὑπαρξιν, οὔτε κατὰ τὰς ὑποσχέσεις εἶναι ἀξιόπιστοι. Διότι οὔτε εἰς ὅλα τὰ μέρη εἶναι οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ τοπικοὶ θεοὶ χάνονται μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καὶ καταρρέουν γύρω ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των. Διὰ τοῦτο ὁ λόγος βοᾷ κατ' αὐτῶν ὅτι ἀξιοπιστία εἰς αὐτοὺς δὲν ὑπῆρξε καὶ ὅτι ὅλοι εἶναι ψεύτικο νερό, καὶ δὲν ὑπάρχει ἐμπιστοσύνη εἰς αὐτοὺς. Ὁ δὲ Θεὸς τῶν ὅλων καὶ μοναδικὸς πράγματι καὶ εἰς τὴν πραγματικότητά αληθινὸς κατὰ τὴν ὑπαρξιν, εἶναι ἀξιόπιστος, ἐπειδὴ μένει ὁ αὐτὸς καὶ λέγει· «κοιτάξετέ με καὶ ἴδετε ὅτι εἶμαι ἐγὼ»² καὶ ὅτι «δὲν ἔχω ἀλλάξει»³. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς αὐτοῦ εἶναι πιστὸς καὶ ὑπάρχει πάντοτε, χωρὶς νὰ ἀλλάσῃ ἢ νὰ διαμφισβητῇται οὔτε ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξιν οὔτε ὡς πρὸς τὰς ὑποσχέσεις, καθὼς πάλιν λέγει ὁ ἀπόστολος, ὅταν γράφῃ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς· «ἐκεῖνος ποὺ σᾶς καλεῖ, εἶναι ἀξιόπιστος καὶ αὐτὸς θὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ὑποσχέσεις του»⁴ διότι, ἐπειδὴ πραγματοποιεῖ αὐτὰ ποὺ ὑπόσχεται, εἶναι ἀξιόπιστος ὅταν ὁμιλῇ. Πρὸς τοὺς Ἑβραίους δέ, διὰ τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ λέξις σημαίνει καὶ τὸ ἀναλλοίωτον, γράφει ὅτι «ἐὰν ἡμεῖς δὲν πιστεύσωμεν, ἐκεῖνος παραμένει ἀξιόπιστος, καὶ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ τὸν ἑαυτόν του»⁵. Ἐπομένως εὐλόγως ὁ ἀπόστολος, ἐπειδὴ ὁμιλεῖ περὶ τῆς σωματικῆς παρουσίας τοῦ Λόγου, λέγει· «ἀπόστολον καὶ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»⁶, καὶ δείχνει ὅτι

5. Β' Τιμ. 2, 13.

6. Ἑβρ. 3, 1-2.

γενόμενος « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας » ἀναλλοίωτός ἐστι.

Καὶ ὥσπερ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης μνημονεύει γράφων ὁ ἀπόστολος, οὕτω καὶ πάλιν οὐκ ἐσιώ-
 5 πησε μακράν, ἀλλ' ἐϋθὺς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μνημονεύει πανταχοῦ τῆς ἀσφαλείας γινόμενος, ἔνθα μάλιστα τὸ ταπεινὸν ὀνομάζει, ἵν' ἐϋθὺς αὐτοῦ τὴν ὑψηλότητα καὶ τὴν πατρικὴν μεγαλειότητα γινώσκωμεν. Φησὶ γοῦν Ὁ μὲν Μωσῆς θεράπων, ὁ δὲ Χριστὸς Υἱός, κακείνους μὲν πιστὸς εἰς τὸν οἶκον, οὗτος δὲ
 10 ἐπὶ τὸν οἶκον, ὥς αὐτὸς αὐτὸν κατασκευάσας καὶ Κύριος αὐτοῦ καὶ δημιουργὸς τυγχάνων καὶ ὥς Θεὸς ἀγιάζων αὐτόν. Ὁ μὲν γάρ Μωσῆς ἄνθρωπος φύσει ὢν πιστὸς ἐγένετο, πιστεύων τῷ διὰ τοῦ Λόγου λαλοῦντι αὐτῷ Θεῷ· ὁ δὲ Λόγος οὐχ ὥσπερ τις τῶν γεινητῶν ἦν ἐν σώματι οὐδὲ ὥς κτίσμα ἐν κτίσματι, ἀλλὰ
 15 Θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ δημιουργὸς καὶ κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ ὑφ' ἐοτάναι σάρκα περιβέβληνται· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἕνεκα τοῦ ἀγιάζειν τὴν σάρκα γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ Κύριος ὢν ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου ἦν· δούλη γὰρ τοῦ Λόγου ἡ πᾶσα κτίσις ἡ
 20 παρ' αὐτοῦ γενομένη καὶ ποιηθεῖσα. Ἐκ δὲ τούτου συνέστηκεν, ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ἐποίησεν, οὐ ποιούμενον δείκνυσιν τὸν Λόγον, ἀλλ' ὅπερ ἔλαβεν ὁμοιον ἡμῖν σῶμα, διὸ καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισε γενόμενος ἄνθρωπος.

11. Εἰ δὲ δέδεικται ὅτι, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου τις λέ-
 25 γῃ τὸ ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ ἐγέννησε λέγει, ποίαν ἄρα παρεξ-
 ευρεῖν ἐπίνοιαν ἔτι μᾶλλον κακονοίας εἰς τοῦτο δυνήσονται, ὅπου γε πανταχόθεν ὁ λόγος τὸ ἑητὸν διακαθάρας ἔδειξε μὴ εἶναι

καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς ἔγινεν ἄνθρωπος, «χθὲς καὶ σήμερον παραμένει ὁ ἴδιος, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» εἶναι ἀναλλοίωτος ¹.

Καὶ ὅπως ὁ ἀπόστολος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ὅταν γράφῃ, ἔτσι καὶ πάλιν δὲν ἀπεσιώπησεν ἐπὶ πολὺ, ἀλλ' ἀμέσως ἀνεφέρθη εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, διὰ νὰ διασφαλισθῇ ἀπὸ κάθε σημεῖον, καὶ μάλιστα ἐκεῖ ὅπου ἀναφέρει τὴν ταπεινότητα, διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἀμέσως τὴν ὑψηλότητα καὶ τὴν πατρικὴν μεγαλειότητα αὐτοῦ. Λέγει λοιπὸν ὅτι ὁ μὲν Μωϋσῆς εἶναι ὑπηρέτης, ὁ δὲ Χριστὸς Υἱός· καὶ ἐκεῖνος μὲν εἶναι πιστὸς εἰς τὸν οἶκον, ὁ Χριστὸς δὲ ὑπὲρ τὸν οἶκον², καθ' ὅσον αὐτὸς εἶναι πού τὸν κατεσκεύασε καὶ εἶναι κύριος καὶ δημιουργὸς αὐτοῦ, καὶ ὡς Θεὸς τὸν ἀγιάζει. Ὁ μὲν Μωϋσῆς λοιπὸν, ἐπειδὴ ἦταν ἐκ φύσεως ἄνθρωπος, ὑπῆρξε πιστός, διότι ἐπίστευεν εἰς τὸν Θεὸν πού ὠμιλοῦσε πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ Λόγου, ὁ δὲ Λόγος δὲν εὕρισκετο ἐντὸς σώματος ὡσὰν κάποιος ἀπὸ τὰ γενητά, οὔτε ἐντὸς κτίσματος ὡσὰν κτίσμα, ἀλλὰ ὡσὰν Θεὸς εὕρισκετο ἐντὸς σαρκὸς καὶ σὰν δημιουργὸς καὶ κατασκευαστὴς ἐντὸς αὐτοῦ πού κατεσκεύασεν ὁ ἴδιος. Καὶ εἰς μὲν τοὺς ἀνθρώπους ἡ σὰρξ ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν, ὁ Λόγος ὁμῶς τοῦ Θεοῦ ἔγινεν ἄνθρωπος διὰ νὰ ἀγιάσῃ τὴν σάρκα. Καὶ ἐνῶ εἶναι Κύριος, εὕρισκετο μὲ τὴν μορφήν τοῦ δούλου· διότι ὁλόκληρος ἡ κτίσις, ἡ ὁποία ἐπλάσθη καὶ ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Λόγου εἶναι δούλη αὐτοῦ. Ἐκ τούτου δὲ ἀπεδείχθη, ὅτι καὶ αὐτὸ πού λέγεται ἀπὸ τὸν ἀπόστολον, δηλαδὴ τὸ «ἐποίησεν», δὲν ἀποδεικνύει ὅτι δημιουργεῖται ὁ Λόγος, ἀλλὰ τὸ ὅμοιον μὲ ἡμᾶς σῶμα πού ἔλαβε. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος ὑπῆρξεν ἀδελφός μας.

11. Ἐὰν δὲ εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι, ἀκόμη κι' ἂν κανεῖς ἀναφέρῃ τὸ «ἐποίησεν» εἰς τὸν Λόγον, τὸ λέγει ἀντὶ τοῦ «ἐγέννησε», ποῖαν πλεον ἐπινόησιν θὰ ἡμπορέσουν νὰ εὑρουν διὰ τὸν σκοπὸν τῶν χειροτέρων ἀκόμη ἀπὸ τὴν πονηρίαν, ὅταν μάλιστα ὁ Λόγος διεφώτισε τὸ ρητὸν ἀπὸ ὅλα τὰ σημεία καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲ εἶναι δημιούργημα, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν

2. Πρβλ. Ἑβρ. 3, 5-6.

ποίημα τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τῇ μὲν οὐσίᾳ γέννημα τοῦ Πατρὸς, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἐποιήθη δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ συνίσταται; καὶ διὰ τοῦτο ἄρα λέγεται παρὰ μὲν τῷ ἀποστόλῳ, «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», ἐν δὲ ταῖς 5 Παροιμίαις καὶ τὸ κτίζεσθαι. Ἔως γὰρ ὁμολογεῖται γενόμενος ἄνθρωπος οὐδὲν διαφέρει λέγειν, καθάπερ προεῖρηται, εἴτε ἐγένετο, εἴτε πεποίηται, εἴτε ἔκτισται, εἴτε πέπλασται, εἴτε δοῦλος, εἴτε υἱὸς παιδίοκης, εἴτε υἱὸς ἀνθρώπου, εἴτε κατεστάθῃ, εἴτε ἀπεδήμησεν, εἴτε νυμφίος, εἴτε ἀδελφιδοῦς, εἴτε ἀδελφός. 10 Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ λεξείδια τῆς ἀνθρώπων συστάσεως ἴδια τυγχάνει ὄντα, καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ ἄνθρωπον αὐτὸν γεγενῆσθαι σημαίνει.

Τοιαύτην ἔχει διάνοιαν καὶ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι παρ' αὐτῶν πάλιν προφερόμενον ῥητὸν τοῦ Πέτρου λέγοντος· «Ὅτι Κύριον 15 καὶ Χριστὸν ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε». Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα γέγραπται ἐποίησεν ἑαυτῷ Υἱόν ἢ, ἐποίησεν ἑαυτῷ Λόγον, ἵνα καὶ τοιαῦτα φαντασθῶσιν. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἐπελάθοντο ὅτι περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λαλοῦσιν, ἐρευνάτωσαν εἴ που γέγραπται, ἐποίησεν ἑαυτῷ Υἱόν ὁ Θεός 20 ἢ ἔκτισεν ἑαυτῷ Λόγον ἢ πάλιν, εἴ που γέγραπται φανερώς, ποίημά ἐστιν ἢ κτίσμα ὁ Λόγος, καὶ τότε προφασιζέσθωσαν, ἵνα καὶ οὕτως ἐλεγχθῶσιν οἱ ἀνόητοι. Εἰ δὲ μηδέν τι τοιοῦτον εὐρίσκουσι, μόνον δὲ εἴ που γέγραπται ἐποίησε καὶ πεποίηται θηρεύουσι, φοβοῦμαι μὴ κατ' ὀλίγον ἀκούοντες· «Ἐν ᾧ 25 ἡγῆ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» καὶ ἐποίησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ ἐποίησε τὴν θάλασσαν, εἴπωσιν

1. Παροιμ. 8, 22.

2. Πράξ. 2, 36.

3. Γέν. 1, 1.

εἶναι γέννημα τοῦ Πατρὸς, κατὰ δὲ τὴν ἐνανθρώπησιν, μὲ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς, ἔγινεν ἄνθρωπος πρὸς χάριν μας; Καὶ διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀπὸ μὲν τὸν ἀπόστολον λέγεται· «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», εἰς δὲ τὰς Παραοιμίας ὅτι κτίζεται ¹. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι παραδεκτὸν ὅτι ἔγινεν ἄνθρωπος, δὲν ἐνδιαφέρει πλέον ἐὰν λέγῃ κανεῖς, ὅπως ἔχει προλεχθῇ, εἴτε «ἐγένετο» εἴτε τὸ «πεποιήται», εἴτε τὸ «ἔκτισται», εἴτε τὸ «πέπλασται», εἴτε τὸ δοῦλος, εἴτε τὸ «υἱὸς παιδίσκης» (δούλης), εἴτε τὸ υἱὸς ἀνθρώπου, εἴτε τὸ κατεστάθη, εἴτε τὸ ἀπεδήμησεν, εἴτε τὸ νυμφίος, εἴτε τὸ «ἀδελφιδοῦς», εἴτε τὸ ἀδελφός. Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ λεξείδια εἶναι χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεως, καὶ δὲν σημαίνουν τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἐγένετο ἄνθρωπος.

Τὴν ἰδίαν ἔννοιαν ἔχει καὶ τὸ ρητὸν τοῦ Πέτρου, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει πάλιν εἰς τὰς Πράξεις, ὅπου λέγει· «ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε» ². Οὐτε ἐδῶ δηλαδὴ ἔχει γραφῇ ὅτι ἐποίησεν Υἱὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἢ ὅτι ἐποίησε Λόγον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ φαντασθοῦν τέτοια πράγματα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἐλησμόνησαν, ὅτι ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅς ἐρευνήσουν, ἐὰν ἔχη γραφῇ κάπου, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς Υἱὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἢ ἔκτισεν διὰ τὸν ἑαυτὸν του Λόγον, ἢ πάλιν ἐὰν ἔχη γραφῇ κάπου φανερά, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι δημιουργημα ἢ κτίσμα, καὶ μετὰ ὅς προβάλλουν τὰ ἐπιχειρήματά των, διὰ νὰ κατακριθοῦν ἔτσι μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν οἱ ἀνόητοι. Ἐὰν ὅμως δὲν εὐρίσκουν κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ψάχνουν μόνον μήπως κάπου ἔχει γραφῇ «ἐποίησε» καὶ «πεποιήται», φοβοῦμαι, μήπως, ὕστερα ἀπὸ ὀλίγο, ὅταν ἀκούσουν, «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» ³ καὶ ἐποίησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ⁴, καὶ ἐποίησε τὴν θάλασσαν ⁵, εἶπουν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ οὐρανὸς ἢ ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ φῶς ποῦ ἔγινε κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, ἢ ἀκόμη ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ γῆ,

4. Βλ. Γέν. 1, 16.

5. Βλ. Γέν. 1, 9-10.

αὐτὸν εἶναι τὸν οὐρανόν, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ
γενόμενον φῶς, καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν γῆν καὶ ἕκαστον τῶν ποιη-
θέντων, ἵνα λοιπὸν ὁμοιωθῶσι καὶ τοῖς λεγομένοις Στωϊκοῖς.
Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐξαπλοῦσιν εἰς τὰ πάντα, οὗτοι
5 δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰς ἕκαστον τῶν ποιημάτων συντάττουσιν,
εἰ καὶ θάσσαντες εἰρήκασιν τὰ ὅμοια λέγοντες ἓνα τῶν ποιημά-
των αὐτὸν εἶναι.

12. Ἀλλὰ πάλιν ἀκουέτωσαν τὰ αὐτὰ καὶ μαθησάμενοι
προῦτον ὅτι Υἱὸς ἐστίν, ὥς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, καὶ
10 οὐ ποίημα ὁ Λόγος καὶ οὐ δεῖ τὰς τοιαύτας λέξεις εἰς τὴν θεό-
τητα αὐτοῦ λαμβάνειν, ἀλλ' ἐρευνᾶν διὰ τί καὶ πῶς ταῦτα γέ-
γραπται, καὶ πάντως ἀπαντήσῃ τοῖς ζητοῦσιν ἡ ἀνθρωπίνη
οἰκονομία, ἣν δι' ἡμᾶς ἀνεδέξατο. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Πέτρος εἴρη-
κώς· «Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν», εὐθὺς ἐπήγαγε,
15 «τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε». Καὶ πᾶσι γέγονε
φανερὸν, γένοιτο δ' ἂν καὶ τούτοις, ἐὰν τὴν ἀκολουθίαν τηρή-
σωσιν, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον
αὐτὸν πεποιῆσθαι ἔλεγε. Τί γάρ ἐστι τὸ σταυρούμενον ἢ τὸ σῶ-
μα; τὸ δὲ σωματικὸν τοῦ Λόγου πῶς εἶχε σημῶναι ἢ διὰ τοῦ
20 εἰπεῖν, ἐποίησεν; ἄλλως τε καὶ τὸ λεγόμενον ἐνταῦθα, ἐποίη-
σεν, ὁρθὴν ἔχει τὴν διάνοιαν. Οὐ γὰρ εἴρηκε, καθὰ προεῖπον,
ἐποίησεν αὐτὸν Λόγον, ἀλλὰ, «Κύριον αὐτόν», καὶ οὐχ ἀπλῶς,
ἀλλ' «εἰς ὑμᾶς» καί, «ἐν μέσῳ ὑμῶν ἐποίησεν», ἵσον τῷ εἰπεῖν,
ἀπέδειξε.

25 Καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ Πέτρος ἀρχόμενος τῆς τοιαύτης ἀρχιδι-
δασκαλίας, μετὰ παρατηρήσεως ἐσίμανεν ἡνίκα πρὸς αὐτοὺς
ἔλεγεν· «Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους·
Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον
εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ

καὶ τὸ κάθε τι ἀπὸ τὰ δημιουργηθέντα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξομοιωθοῦν μὲ τοὺς λεγομένους Στωϊκοὺς. Διότι οἱ μὲν Στωϊκοὶ θεωροῦν ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εὐρίσκεται διάχυτος εἰς τὰ πάντα, αὐτοὶ δὲ τοποθετοῦν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ εἰς κάθε τι ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, παρὰ τὸ ὅτι αὐτοὶ ἐπρόλαβαν καὶ εἶπαν τὰ ὅμοια, ὅταν ἔλεγαν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα.

12. Ἀλλὰ ἄς ἀκούσουν πάλιν τὰ ἴδια καὶ ἄς μάθουν κατ' ἀρχήν, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι Υἱός, ὅπως ἐλέχθη καὶ εἰς τὰ προηγούμενα, καὶ ὄχι δημιουργήμα, καὶ ὅτι δὲν πρέπει αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὰς λεξεις νὰ ἐκλαμβάνη κανεὶς ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν θεότητα, ἀλλὰ νὰ ἐρευνᾷ διὰ ποῖον λόγον καὶ μὲ ποῖον τρόπον ἐγράφησαν, καὶ ὅπως δὴποτε οἱ ἐρευνῶντες θὰ συναντήσουν τὴν ἀνθρωπίνην οἰκονομίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἀνέλαβε πρὸς χάριν μας. Καὶ διότι ὁ Πέτρος ὅταν εἶπε· «Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε», ἀμέσως προσέθεσε· «τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε»¹, καὶ ἔγινεν ἔτσι εἰς ὅλους φανερόν, καὶ θὰ γίνῃ ἀκόμη καὶ εἰς αὐτοὺς, ἐὰν ἀκολουθήσουν τὴν συνέχειαν, ὅτι ἐννοοῦσε πῶς ἔχει δημιουργηθῇ ὄχι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου, ἀλλὰ ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ. Διότι τί εἶναι αὐτὸ ποὺ σταυρώνεται, παρὰ τὸ σῶμα; Τὸ δὲ σωματικὸν μέρος τοῦ Λόγου πῶς ἤμποροῦσε νὰ τὸ ὑπαινιχθῇ, παρὰ μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «ἐποίησεν»; Ἐξ ἄλλου καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται ἐδῶ, «ἐποίησεν», ἔχει ὀρθὴν σημασίαν. Δὲν εἶπε δηλαδὴ, ὅπως προανέφερα, ἐποίησεν αὐτὸν Λόγον, ἀλλὰ Κύριον αὐτόν, καὶ τοῦτο ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ ὅτι τὸν ἐποίησε Κύριον εἰς σᾶς καὶ ἀνάμεσά σας, ποὺ εἶναι ὥσάν νὰ εἶπεν ἀπέδειξε.

Καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ἐτόνισε μὲ ἔμφασιν ὁ Πέτρος ὅταν ἤρχιζε τὸ πρῶτόν του κήρυγμα, τὴν στιγμὴν ποὺ ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς· «Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνθρωπον ἀποδεδειγμένον εἰς σᾶς ἀπὸ τὸν Θεὸν μὲ θαυματουργικὰς δυνάμεις καὶ τέρατα καὶ σημεῖα

ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς αὐτοὶ οἶδατε». Τὸ ἄρα πρὸς τῷ τέλει λεγόμενον, ἐποίησε, τοῦτο ἐν τῇ ἀρχῇ εἰρηκεν, ἀπέδειξεν, ἀπὸ γὰρ τῶν σημείων καὶ ὧν ἐποίει θαυμασίων ὁ Κύριος ἀπεδείχθη οὐχ ἀπλῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς ὧν ἐν σώματι καὶ
 5 Κύριος αὐτὸς ὧν ὁ Χριστός. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λεγόμενον παρὰ τοῦ Ἰωάννου· «Διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυνε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ». Οὐ γὰρ ἐπλαττεν ἑαυτὸν ὁ Κύριος τότε Θεόν, οὐδὲ γὰρ
 10 ὅλως ἐνι ποιούμενος Θεός, ἀλλὰ ἀπεδείκνυε διὰ τῶν ἔργων λέγων· «Κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε, ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί». Οὕτω τοίνυν Κύριον καὶ Βασιλέα αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Πατὴρ ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πρότερον ἀπειθοῦντας. Καὶ δῆλόν ἐστιν, ὡς ὁ νῦν
 15 Κύριος καὶ Βασιλεὺς ἀναδεικνύμενος οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ γενέσθαι τότε Βασιλεὺς καὶ Κύριος, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ τὴν κυριότητα ἑαυτοῦ δεικνύειν καὶ ἐκτείνειν καὶ πρὸς τοὺς ἀπειθήσαντας.

13. Εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν ὅτι καὶ πρὶν γένηται ἄνθρωπος καὶ σταυρὸν ὑπομένη οὐκ ἦν Κύριος καὶ Βασιλεὺς ὁ Σωτήρ,
 20 ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι Κύριος, γνώτωσαν, ὅτι τὰ τοῦ Σαμοσατέως ἐκ φανεροῦ πάλιν φθέγγονται ῥήματα· εἰ δέ, ὥσπερ ἀγέγνωμεν καὶ προείπομεν ἐν τοῖς προτέροις Κύριος καὶ Βασιλεὺς ἐστὶν αἰδίδιος, τοῦ μὲν Ἀβραὰμ Κύριον αὐτὸν προσκυνούτος, τοῦ δὲ Μωσέως λέγοντος· «Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδο-
 25 μα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», καὶ τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος· «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, καθοὺν ἐκ δεξιῶν μου» καί· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα

τὰ ὁποῖα ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἀνάμεσά σας, καθὼς καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ξέρετε» ¹. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ λέγεται πρὸς τὸ τέλος «ἐποίησε», τὸ εἶπεν εἰς τὴν ἀρχὴν «ἀπέδειξε», διότι ἀπὸ τὰ σημεῖα καὶ ὅσα θαύματα ἔκαμεν ὁ Κύριος, ἀπεδείχθη ὅτι ἦταν ὄχι ἀπλῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς μὲ σῶμα καὶ ὅτι ἦταν Κύριος αὐτὸς ὁ Χριστός. Ὁμοίον εἶναι καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται εἰς τὰ Εὐαγγέλια ἀπὸ τὸν Ἰωάννην· «διὰ τοῦτο λοιπὸν περισσότερον τὸν κατεδίωκαν οἱ Ἰουδαῖοι, διότι ὄχι μόνον καταργοῦσε τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ διότι ἔλεγεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἰδικὸς τοῦ Πατὴρ, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ» ². Δὲν ἔκαμε δηλαδὴ τότε ὁ Κύριος τὸν ἑαυτὸν τοῦ Θεόν, διότι οὔτε ἦταν καθόλου δυνατόν νὰ γίνῃ Θεός, ἀλλὰ ἀπεδείκνυε μὲ τὰ ἔργα, ὅταν ἔλεγε· «καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πιστεύετε εἰς ἐμέ, πιστεύσατε ὁμως εἰς τὰ ἔργα μου διὰ νὰ γνωρίσετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ εἰς ἐμέ» ³. Ἔτσι λοιπὸν τὸν ἔκαμεν ὁ Πατὴρ Κύριον καὶ Βασιλέα ἀνάμεσά μας καὶ εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως δὲν ἐπιστεύαμεν. Καὶ εἶναι φανερόν ὅτι αὐτὸς ποὺ τώρα φανερώνεται ὡς Κύριος καὶ Βασιλεὺς, δὲν ἤρχισε τότε νὰ γίνεταί Βασιλεὺς καὶ Κύριος, ἀλλὰ τότε ἤρχισε νὰ δείχνη τὴν ἐξουσίαν τοῦ καὶ νὰ τὴν ἐξαπλώνη καὶ εἰς ὅσους δὲν ἐπίστευσαν.

13. Ἐὰν λοιπὸν νομίζουν, ὅτι πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος καὶ πρὶν ὑποστῇ τὸν σταυρικὸν θάνατον δὲν ἦταν ὁ Σωτὴρ Κύριος καὶ Βασιλεὺς, ἀλλὰ ὅτι τότε ἤρχισε νὰ εἶναι Κύριος, ὅς ξέρουν ὅτι λέγουν φανερά πάλιν τὰ λόγια τοῦ Σαμοσατέως ⁴. Ἐὰν ὁμως ὅπως ἀνεγνωσάμεν καὶ προείπαμεν εἰς τὰ προηγούμενα, εἶναι αἰώνιος Κύριος καὶ Βασιλεὺς, καθ' ὅτι ὁ μὲν Ἀβραάμ τὸν προσκυνεῖ ὡσάν Κύριον, ὁ δὲ Μωϋσῆς λέγει· «καὶ ὁ Κύριος ἔβρεξεν εἰς τὰ Σόδομα καὶ Γόμορρα θειάφι καὶ φωτιά ἀπὸ τὸν Κύριον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ» ⁵, καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει· «εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς

2. Ἰω. 5, 18.

3. Ἰω. 10, 38.

4. Βλ. σχετικὴν σημείωσιν εἰς σελ. 102 τοῦ παρόντος τόμου.

5. Γέν. 19, 24.

τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου» καί·
 «Ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων», δηλόν ἐστιν
 ὡς καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, Βασιλεὺς καὶ Κύριος ἦν
 αἰδῖος, εἰκὼν καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων. Ἀιδίου δὲ ὄντος
 5 τοῦ Λόγου Κυρίου καὶ Βασιλέως, πρόδηλον πάλιν ὅτι οὐ τὴν
 οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ πεποιῆσθαι ἔλεγεν ὁ Πέτρος, ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς
 αὐτοῦ κυριότητα γενομένην ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τῷ σταν-
 ρῷ πάντας λυτρωσάμενος πάντων γέγονε Κύριος καὶ Βασιλεὺς.
 Ἐὰν δὲ διὰ τὸ γεγράφθαι, ἐποίησε, φιλονικῶσι μὴ θέλον-
 10 τες ἴσον εἰρηῆσθαι τὸ ἐποίησε τῷ ἀπέδειξεν, ἢ μὴ νοοῦντες,
 ἢ διὰ τὴν χριστομάχον αὐτῶν προαίρεσιν, ἀκουέτωσαν ὅτι καὶ
 οὕτως ὀρθὴν διάνοιαν ἔχει τὰ τοῦ Πέτρου ῥήματα. Ὁ γὰρ γι-
 νόμενός τινων κύριος τοὺς ἤδη ὄντας κτᾶται ὑφ' ἑαυτόν· εἰ δὲ
 ὁ Κύριος δημιουργός ἐστι πάντων καὶ βασιλεὺς αἰδῖος, ὅτε δὲ
 15 γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ ἡμᾶς ἐκτίσαστο, δηλὸν ἂν εἴη καὶ
 κατὰ τοῦτο, ὡς τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου λεγόμενον οὐδ' οὕτω ποιή-
 μα σημαίνει τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν
 πάντων ὑποταγὴν καὶ τὴν εἰς πάντας γενομένην τοῦ Σωτῆρος
 κυριότητα, καὶ ἔστιν ὅμοιον τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν. Ὡσπερ γὰρ
 20 ἐκεῖ παρετιθέμεθα τὰ ῥητὰ τό, «Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπι-
 στήν» καὶ τό, «Ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι», καὶ
 ἐδείκνυνεν ὁ λόγος, ὅτι μὴ ταῦτα γενητὸν δείκνυνσι τὸν Θεόν, ἀλλὰ
 τὴν εἰς ἕκαστον γινομένην εὐεργεσίαν παρ' αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ
 τοῦ Πέτρου ῥητὸν τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν.

25 14. Λόγος μὲν γὰρ ὢν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, Κυρίως ἐστι
 τοῦ παντός, ἡμεῖς δὲ τὸ πρὶν ἦμεν ὑπεύθυνοι ἐξ ἀρχῆς μὲν «τῇ
 δουλείᾳ τῆς φθορᾶς» καὶ «τῇ κατάρᾳ τοῦ νόμου», ἔπειτα δὲ καὶ

1. Ψαλμ. 109, 1.

2. Ψαλμ. 44, 7.

3. Ψαλμ. 144, 13.

τὸν Κύριόν μου, κάθησε ἐκ δεξιῶν μου»¹, καί· «ὁ θρόνος σου, ὦ Θεέ, θὰ παραμείνῃ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος καὶ τὸ σκῆπτρον τῆς εὐθύτητος εἶναι τὸ σκῆπτρον τῆς βασιλείας σου»² καί· «ἡ βασιλεία σου εἶναι βασιλεία αἰώνιος»³ εἶναι φανερόν, ὅτι, καὶ πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος, ἦταν Βασιλεὺς καὶ Κύριος αἰδίας, διότι εἶναι εἰκὼν καὶ Λόγος τοῦ Πατρός. Ἀφοῦ δὲ ὁ Λόγος εἶναι αἰδίας Κύριος καὶ Βασιλεὺς, εἶναι πάλιν πασιφανές, ὅτι ὁ Πέτρος δὲν ἔλεγεν ὅτι ἐποιήθη ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐννοοῦσε τὴν πραγματωθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ἐξουσίαν αὐτοῦ, ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλους διὰ τοῦ σταυροῦ, ἔγινε Κύριος καὶ Βασιλεὺς ὅλων. Ἐὰν δὲ ἐπειδὴ εἶναι γραμμένον «ἐποίησε», φιλονικοῦν, καὶ δὲν θέλουν νὰ δεχθοῦν ὅτι τὸ «ἐποίησεν» ἔχει λεχθῇ μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν ὅπως τὸ «ἀπέδειξεν», εἴτε διότι δὲν τὸ καταλαβαίνουν, εἴτε λόγῳ τῆς ἀντιχρίστου διαθέσεώς των, ἃς ἀκούσουν ὅτι ἀκόμη καὶ ἔτσι ἔχουν ὀρθὴν ἐννοιαν τὰ λόγια τοῦ Πέτρου. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ γίνεται κύριος μερικῶν, ἀποκτᾷ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ποὺ ὑπάρχουν ἤδη. Ἐὰν ὁμως ὁ Κύριος εἶναι δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ αἰδίας βασιλεὺς, ὅταν δὲ ἔγινεν ἄνθρωπος, ἀπέκτησε καὶ ἡμᾶς, εἶναι φανερόν καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι αὐτὸ ποὺ λέγεται ἀπὸ τὸν Πέτρον, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου εἶναι δημιουργημα, ἀλλὰ σημαίνει τὴν μετὰ ταῦτα ὑποταγὴν τῶν πάντων καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ πάντας, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ὅμοιον μὲ τὰ προηγούμενα. Ὅπως δηλαδὴ παρεθέσαμεν ἐκεῖ τὰ ρητά, τό· «γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν»⁴ καὶ τό· «ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι»⁵ τὰ λόγια δὲ αὐτὰ δὲν ἀπεδείκνυν τὸν Θεὸν γενητόν, ἀλλὰ τὴν δοθεῖσαν εἰς τὸν κάθε ἕνα ὑπ' αὐτοῦ εὐεργεσίαν, ἔτσι καὶ τὸ ρητὸν τοῦ Πέτρου ἔχει τὴν ἰδίαν ἐννοιαν.

14. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι Λόγος, εἶναι καὶ Κύριος τοῦ παντός· ἡμεῖς ὁμως προηγουμένως εἴμεθα ὑπόδουλοι εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς φθορᾶς καὶ τὴν κατάραν τοῦ νό-

4. Ψαλμ. 30, 3.

5. Ψαλμ. 9, 10.

κατ' ὀλίγον ἑαυτοῖς ἀναπλάσαντες τὰ ὄντα, «ἐδουλεύομεν»,
 ὡς εἶπεν ὁ μακάριος ἀπόστολος, «τοῖς φύσει μὴ οὔσι θεοῖς»,
 καὶ τὸν μὲν ἀληθινὸν Θεὸν ἡγνοοῦμεν, τὰ δὲ μὴ ὄντα προετιμῶ-
 5 μεν τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ὕστερον, ὥσπερ ὁ πάλαι λαὸς ἐν Αἰγύ-
 πτω βαρυνόμενος ἐστέναξεν, οὕτω καὶ ἡμῶν ἐχόντων τὸν ἔμφυ-
 τον νόμον καὶ κατὰ τοὺς ἀλαλήτους στεναγμοὺς τοῦ Πνεύμα-
 τος ἐντυγχανόντων καὶ λεγόντων· «Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, κτῆ-
 σαι ἡμᾶς» γέγονεν ὥσπερ εἰς οἶκον καταφυγῆς καὶ εἰς Θεὸν
 ὑπερασπιστήν, οὕτω καὶ Κύριος ἡμῶν γέγονε. Καὶ οὐκ ἀρχὴν
 10 τοῦ εἶναι αὐτὸς ἔσχε τότε, ἀλλ' ἡμεῖς ἀρχὴν ἔσχομεν τοῦ εἶναι
 αὐτὸν Κύριον ἡμῶν. Λοιπὸν γὰρ ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ
 ὢν τοῦ Κυρίου, ἐλεήσας καὶ θέλων πᾶσι γνωσθῆναι, ποιεῖ τὸν
 ἑαυτοῦ Υἱὸν ἐνδύσασθαι σῶμα ἀνθρώπινον καὶ γενέσθαι ἄνθρω-
 πον, κληθῆναι τε αὐτὸν Ἰησοῦν, ἵν' ἐν τούτῳ ἑαυτὸν προσενέγ-
 15 κας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς θεοπλανη-
 σίας καὶ τῆς φθορᾶς καὶ πάντων γένηται Κύριος καὶ Βασιλεὺς
 αὐτός. Τὸ δὴ οὖν γενέσθαι αὐτὸν οὕτω Κύριον καὶ Βασιλέα,
 τοῦτ' ἔστιν ὃ ἔλεγεν ὁ Πέτρος· «Ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον, καὶ
 Χριστὸν ἀπέστειλεν», ἵσον τῷ εἰπεῖν ὅτι καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν
 20 ποιήσας ὁ Πατὴρ, ἴδιον γὰρ ἀνθρώπων τὸ ποιεῖσθαι.

Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἐποίησεν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸ κυριεῦσαι
 πάντων αὐτὸν καὶ ἀγιάζειν πάντας διὰ τοῦ χρίσματος πεποιή-
 κεν. Εἰ γὰρ καὶ δούλου μορφὴν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρ-
 χων Λόγος, ἀλλ' ἡ πρόσληψις τῆς σαρκὸς οὐκ ἐδούλου τὸν Λόγον
 25 φύσει Κύριον ὄντα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλευθέρωσις μὲν ἦν ἡ γνωμὴν
 παρὰ τοῦ Λόγου πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, αὐτὸς δὲ ὁ φύσει Κύ-

1. Γαλ. 4, 8.

2. Πρβλ. Ρωμ. 8, 26.

μου, μετὰ ὅμως σιγὰ-σιγὰ ἀλλάξαμεν τὴν ἀλήθειαν καὶ «ὑπηρετούσαμεν», ὅπως εἶπεν ὁ μακάριος ἀπόστολος, «εἰς αὐτοὺς ποὺ δὲν ἦσαν ἐκ φύσεως θεοί»¹, καὶ τὸν μὲν ἀληθινὸν Θεὸν ἀγνοοῦσαμεν τὰ μὴ ὄντα δὲ ἐθέταμεν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Ἀργότερα ὅμως, ὅπως ὁ παλαιὸς λαὸς ταλαιπωρούμενος εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐστέναξεν, ἔτσι καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ ἔχομεν τὸν ἔμφυτον νόμον τῆς συνειδήσεως, καὶ ἐπειδὴ ἐπαρακαλοῦσαμεν μὲ τοὺς σιωπηροὺς στεναγμούς τοῦ Πνεύματος² καὶ ἐλέγαμεν· «Κύριε Θεέ μας, λάβε μας κοντά σου»³ ἐγένεν ὡσάν οἶκος πρὸς καταφυγὴν καὶ Θεὸς ὑπερασπιστής, τὸ ἴδιο ἐγένε καὶ ὁ Κύριος δι' ἡμᾶς. Καὶ δὲν ἤρχισεν αὐτὸς τότε νὰ ὑπάρχη, ἀλλ' ἡμεῖς ἤρχισαμεν νὰ ἔχωμεν αὐτὸν Κύριόν μας. Λοιπὸν, ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθὸς Θεός, καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου, καὶ ἐπειδὴ εὐσπλαγχνίσθη καὶ ἠθέλησε νὰ ἀποκαλυφθῇ εἰς ὅλους, διὰ τοῦτο κάμει τὸν Υἱόν του νὰ ἐνδυθῇ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος καὶ νὰ ὀνομασθῇ Ἰησοῦς, ὥστε, μὲ τὸ νὰ προσφέρῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ τὸν ἑαυτὸν του θυσίαν ὑπὲρ ὅλων, νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλους ἀπὸ τῆς πλάνης περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φθορᾶς καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς Κύριος καὶ Βασιλεὺς ὅλων. Τὸ ὅτι λοιπὸν ἐγένετο αὐτὸς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον Κύριος καὶ Βασιλεὺς, εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔλεγεν ὁ Πέτρος· «ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον καὶ Χριστὸν ἀπέστειλε»⁴, ποὺ εἶναι ὁμοιον μὲ τὸ νὰ εἴπη ὅτι καὶ ἄνθρωπον τὸν ἔκαμεν ὁ Πατήρ, διότι εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν ἀνθρώπων τὸ νὰ γίνωνται.

Καὶ δὲν τὸν ἔκαμεν ἀπλῶς ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν ἔκαμεν διὰ νὰ ἐξουσιάζῃ τοὺς πάντας, καὶ νὰ ἀγιάζῃ τοὺς πάντας διὰ τοῦ χρίσματος. Διότι ἂν καὶ ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος εἶχε θεϊκὴν ὑπαρξιν, ἔλαβε μορφήν δούλου, ὅμως ἡ πρὸςληψις τῆς σαρκὸς δὲν τὸν ὑπεδούλωσε, διότι ἐκ φύσεως εἶναι Κύριος, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἦταν ἀπελευθέρωσις ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος πραγματοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λόγου. Αὐτὸς δὲ ὁ Λόγος ποὺ εἶναι ἐκ

3. Ἦσ. 26, 13.

4. Πράξ. 2, 36.

ριος Λόγος καὶ ἄνθρωπος ποιηθείς, διὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς
 Κύριος πάντων καὶ Χριστός, τοντέστιν εἰς τὸ ἀγιάζειν τῷ Πνεύ-
 ματι πάντας, πεποιήται. Καὶ ὥσπερ ὁ Θεὸς γινόμενος εἰς Θεὸν
 ὑπερασπιστὴν καὶ λέγων· «Ἐσομαι αὐτοῖς Θεός», οὐ μᾶλλον
 5 τότε γίνεται Θεὸς οὐδὲ τότε ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι Θεός, ἀλλ'
 ὅπερ ἐστὶν αἰεὶ, τοῦτο καὶ τοῖς δεομένοις γίνεται, ὅταν αὐτῷ δο-
 κῇ, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς φύσει Κύριος καὶ Βασιλεὺς αἰδίου ὢν
 οὐχ ὅτε ἀποστέλλεται μᾶλλον γίνεται Κύριος, οὐδὲ τότε ἀρχὴν
 λαμβάνει τοῦ εἶναι Κύριος καὶ Βασιλεὺς, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν αἰεὶ
 10 τοῦτο καὶ τότε κατὰ σὰρκα πεποιήται, καὶ λυτρωσάμενος πάν-
 τας γίνεται καὶ οὕτω ζώντων καὶ νεκρῶν Κύριος· αὐτῷ γὰρ λοιπὸν
 τὰ πάντα δουλεύει, καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ψάλλει καὶ ὁ Δαβὶδ·
 «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν
 θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». Οὐ γὰρ ἔπρεπε
 15 δι' ἐτέρου τὴν λύτρωσιν γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τοῦ φύσει Κυρίου,
 ἵνα μὴ διὰ Υἱοῦ μὲν κτιζώμεθα, ἄλλον δὲ Κύριον ὀνομάζωμεν
 καὶ πέσωμεν εἰς τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀφροσύνην,
 κτίσει δουλεύοντες παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν.

15. Αὕτη τοῦ ῥητοῦ κατὰ γε τὴν ἐμὴν οὐθέθειαν ἢ διάνοια.
 20 Καὶ γὰρ ἀληθῆ καὶ χρηστὴν ἔχει τὴν αἰτίαν τὰ πρὸς τοὺς Ἰου-
 δαίους τοιαῦτα ῥήματα τοῦ Πέτρου. Ἰουδαῖοι γὰρ πλανηθέν-
 τες ἀπὸ τῆς ἀληθείας προσδοκῶσι μὲν ἐρχόμενον τὸν Χριστόν,
 οὐχ ἡγνοῦνται δὲ αὐτὸν καὶ πάθος ἀναδέχεσθαι λέγοντες ὅπερ οὐ
 νοοῦσιν· «Ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι, ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μένει εἰς
 25 τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι δεῖ αὐτὸν ὑψωθῆναι;», ἔπειτα
 οὐ Λόγον γινόμενον ἐν σαρκί, ἀλλὰ ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον γί-
 νεσθαι, ὥς πάντες γεγόνασιν οἱ βασιλεῖς ὑπολαμβάνουσιν. Ὁ

φύσεως Κύριος Λόγος, ἂν καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος διὰ τῆς μορφῆς τοῦ δούλου, κατέστη Κύριος καὶ Χριστὸς πάντων, ὥστε νὰ ἀγιάζη τοὺς πάντας διὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ὅπως ὁ Θεὸς ὅταν γίνεται Θεὸς ὑπερασπιστὴς καὶ λέγει· «θὰ γίνω δι' αὐτοὺς Θεός»¹, δὲν γίνεται τότε Θεός, οὔτε τότε ἀρχίζει νὰ γίνεται Θεός, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι πάντοτε, τοῦτο γίνεται καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκην ὅταν θέλῃ, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐκ φύσεως αἰδιος Κύριος καὶ Βασιλεὺς, δὲν γίνεται Κύριος ὅταν ἀποστέλλεται, οὔτε ἀρχίζει τότε νὰ εἶναι Κύριος καὶ Βασιλεὺς. Ἄλλ' αὐτὸ ποὺ εἶναι πάντοτε, τοῦτο ἔγινε καὶ τότε μὲ τὴν σάρκα, καὶ ἀφοῦ ἐλύτρωσε τοὺς πάντας ἔγινε καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον Κύριος ζώντων καὶ νεκρῶν. Διότι εἰς αὐτὸν ὑποτάσσονται πλέον τὰ πάντα, καὶ τοῦτο σημαίνει ἐκεῖνο ποὺ ψάλλει ὁ Δαβίδ· «εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου, κάθησε ἐκ δεξιῶν μου ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»². Δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ λύτρωσις δι' ἄλλον, ἀλλὰ διὰ τοῦ φυσικοῦ Κυρίου, διὰ νὰ μὴ δημιουργούμεθα μὲν διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὀνομάζωμεν δὲ ἄλλον Κύριον, καὶ περιπέσωμεν ἔτσι εἰς τὴν Ἀρειανικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν παραφροσύνην, μὲ τὸ νὰ λατρεύωμεν τὴν κτίσιν καὶ ὄχι τὸν δημιουργήσαντα τὰ πάντα Θεόν³.

15. Αὕτῃ εἶναι ἡ ὀρθὴ σημασία τοῦ ρητοῦ, τοῦλάχιστον σύμφωνα μὲ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην. Διότι καὶ τὰ λόγια τοῦ Πέτρου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐλέχθησαν ἀπὸ πραγματικὴν καὶ εὐλογον αἰτίαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι παρεξέκλιναν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, περιμένουν ἀκόμη τὸν Χριστὸν νὰ ἔλθῃ καὶ νομίζουν ὅτι αὐτὸς δὲν θὰ ὑποστῇ πάθος, καὶ λέγουν αὐτὸ τοῦ ὁποῖου τὴν ἔννοιαν δὲν καταλαβαίνουν· «ἡμεῖς ξέρομεν ὅτι, ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, θὰ μένῃ αἰωνίως, καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ σταυρωθῇ»⁴; Ἐπειτα νομίζουν ὅτι δὲν περιβάλλεται σὰρκα ὁ Λόγος, ἀλλ' ὅτι γίνεται ψιλὸς ἄνθρωπος,

2. Ψαλμ. 109, 1.

3. Πρβλ. Ρωμ. 1, 25.

4. Ἰω. 12, 34.

μὲν οὖν Κύριος τοὺς περὶ Κλεόπαν ἐντρέπων ἐδίδασκεν, ὅτι τὸν Χριστὸν δεῖ πρῶτον παθεῖν, καὶ τοὺς ἄλλους δὲ Ἰουδαίους, ὅτι Θεὸν ἐπιδημῆσαι λέγων· «Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραφή· ὃν 5 ὁ Πατὴρ ἡγήσατο καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι;».

16. Ὁ τοίνυν Πέτρος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ Σωτῆρος κατ' ἀμφοτέρα διορθούμενος τοὺς Ἰουδαίους φησὶν· ὦ Ἰουδαῖοι, τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν ἔρχεσθαι αἱ θεαῖαι Γραφαί, καὶ 10 ὑμεῖς μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ὡς ἓνα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ, νομίζετε· τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ οὐ τοιοῦτον αὐτόν, οἷον ὑμεῖς λέγετε, σημαίνουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον Κύριον καὶ Θεὸν καὶ ἀθάνατον καὶ χορηγὸν ζωῆς καταγγέλλουσιν. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς εἶρηκεν· «Ὁψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι 15 τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν», ὁ δὲ Δαβὶδ ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ· «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», ἐν δὲ τῷ πεντεκαιδεκάτῳ· «Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν». Ὅτι μὲν οὖν 20 οὐκ εἰς τὸν Δαβὶδ φθάνει τὰ τοιαῦτα ρητά, αὐτὸς μὲν μαρτυρεῖ, Κύριον ἑαυτοῦ φάσκων εἶναι τὸν ἐρχόμενον, συνορᾷτε δὲ καὶ ὑμεῖς ὅτι ἀπέθανε καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ παρ' ὑμῖν ἐστίν. Ὅτι δὲ τὸν Χριστὸν τοιοῦτον εἶναι δεῖ, οἷον αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ Γραφαί, πάντως καὶ ὑμεῖς συνομολογήσετε· παρὰ Θεοῦ γὰρ 25 εἰρηνται οἱ λόγοι καὶ οὐ δύναται ψεῦδος ἐν αὐτοῖς εἶναι. Εἰ μὲν οὖν δύνασθε εἰπεῖν, ὡς ἐλθόντος πρότερον τοιούτου, καὶ δύνα-

1. Πρβλ. Λουκ. 24, 26.

2. Ἰω. 10, 35-36.

3. Δευτ. 28, 66.

ὅπως ἔγιναν ὅλοι οἱ βασιλεῖς. Ὁ Κύριος λοιπὸν ἐπιτιμοῦσε τοὺς συντρόφους τοῦ Κλεόπα καὶ ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ Χριστὸς πρέπει πρῶτα νὰ ὑποστῇ πάθος ¹, ὅπως ἔκαμε καὶ διὰ τοὺς ἄλλους Ἰουδαίους, μὲ τὸ νὰ διδάσκη ὅτι ὁ Θεὸς ἔρχεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἔλεγεν· «ἐὰν ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἦλθεν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ — καὶ ἡ Γραφή δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταργηθῇ —, σεῖς λέγετε εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ὁ Πατὴρ τὸν ἡγίασε καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι βλασφημεῖς, διότι εἶπα, εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;» ².

16. Ὁ Πέτρος λοιπόν, ἐπειδὴ αὐτὰ τὰ ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, διορθώνει καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις τοὺς Ἰουδαίους καὶ λέγει· ὦ Ἰουδαῖοι, αἱ θεῖαι Γραφαὶ κηρύττουν ὅτι ἔρχεται ὁ Χριστός, καὶ σεῖς νομίζετε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀπλὸς ἄνθρωπος, ὡσὰν ἓνας ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Δαβίδ, αὐτὰ δὲ ποὺ ἔχουν γραφῇ περὶ αὐτοῦ σημαίνουν, ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι τέτοιος, ὅπως σεῖς τὸν λέγετε, ἀλλὰ κηρύττουν ὅτι εἶναι μᾶλλον Κύριος καὶ Θεὸς καὶ ἀθάνατος καὶ χορηγητὴς ζωῆς. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς εἶπεν· «ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν» ³, ὁ δὲ Δαβίδ εἰς μὲν τὸν ἑκατοστὸν ἔνατον ψαλμὸν λέγει· «εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου· κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου» ⁴ εἰς δὲ τὸν δέκατον πέμπτον· «οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν» ⁵. Ὅτι λοιπὸν αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸν Δαβίδ, τὸ μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος, διότι λέγει ὅτι ὁ ἐρχόμενος εἶναι Κύριός του, τὸ βλέπετε δὲ καὶ σεῖς διότι ἀπέθανε καὶ τὰ λείψανά του εὐρίσκονται κοντά σας. Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς πρέπει νὰ εἶναι ὅπως παρουσιάζουν αὐτὸν αἱ Γραφαί, ὅπως δὴποτε θὰ τὸ παραδεχθῆτε καὶ σεῖς, διότι οἱ λόγοι ἐλέχθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρχη ψεῦδος εἰς αὐτούς. Ἐὰν λοιπὸν ἡμπορῆτε νὰ ἰσχυρισθῆτε ὅτι ἦλθεν ἐνωρίτερον κάποιος τέτοιος, καὶ ἡμπορῆτε νὰ

4. Ψαλμ. 109, 1.

5. Ψαλμ. 15, 10.

σθε δεῖξαι Θεὸν αὐτὸν εἶναι ἅψ' ὃν ἐποίησε σημεῖων καὶ τεράτων, εἰκότως ἡμῖν διαμάχεσθε· εἰ δὲ δεῖξαι μὲν οὐ δύνασθε ὡς ἐλθόντα, προσδοκᾶτε δὲ ἀκμὴν τοιοῦτον, ἐπὶ γινώτε τὸν καιρὸν ἀπὸ τοῦ Δανιήλ· εἰς τὸν παρόντα γὰρ χρόνον τὰ λεχθέντα παρ' αὐτοῦ φθάνει. Εἰ δὲ ὁ παρὼν καιρὸς οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ πάλαι προκαταγγελλόμενος καὶ τὰ γενόμενα δὲ νῦν ἐξ' ἡμῖν ἐωράκατε, γινώτε ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος· ὁ μὲν γὰρ Δαβὶδ καὶ πάντες οἱ προφῆται ἀπέθανον καὶ τὰ μνήματα πάντων παρ' ὑμῖν ἐστιν, ἡ δὲ
 10 γενομένη νῦν ἀνάστασις ἔδειξεν εἰς τοῦτον φθάνειν τὰ γεγραμμένα.

Τὸ μὲν γὰρ σταυρωθῆναι δείκνυσι τό· «Ὁψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην», καὶ τὸ τῇ λόγχῃ δὲ τρωθῆναι τὴν πλευρὰν πληροῖ τό· «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη», τὸ δὲ μὴ μόνον ἐξ-
 15 αναστῆναι, ἀλλὰ καὶ παλαιούς νεκρούς ἐκ τῶν μνημείων ἐγεῖραι (τούτους γὰρ ἐωράκασιν ὑμῶν οἱ πλείστοι), τουτέστι τό· «Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾗδην», καὶ τό· «Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας», καὶ πάλιν· «Ἀφείλεν ὁ Θεός». Τὸ δὲ καὶ τοιαῦτα σημεῖα ποιῆσαι αὐτόν, οἷα γέγονε, δείκνυσι Θεὸν
 20 εἶναι τὸν ἐν σώματι καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν ζωὴν καὶ Κύριον τοῦ θανάτου. Ἐπρεπε γὰρ τὸν Χριστὸν τὸν ἄλλοις ζωὴν διδόντα, αὐτὸν μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου, τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει εἰ, ὡς ὑμεῖς νομίζετε, ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός. Ἀλλὰ μὴν αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἄνθρωποι γὰρ πάντες ὑπεύθυντοι θανάτου
 25 εἰσὶ. Μηκέτι τοιγαροῦν ἀμφιβαλλέτω τις, ἀλλ' ἀσφαλῶς γινώσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὃν ἐθεωρήσατε σχίσματι ἄνθρωπον ποιοῦντα σημεῖα καὶ τοιαῦτα ἔργα, ἃ μηδεὶς πώποτε πεποίηκεν, αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ Κύριος πάντων.

ἀποδείξετε ὅτι αὐτὸς εἶναι Θεὸς ἀπὸ ὅσα σημεῖα καὶ τέρατα ἐπραγματοποίησεν, εὐλόγως ἐναντιώνεσθε εἰς ἡμᾶς. Ἐὰν ὁμως δὲν ἡμπορῆτε νὰ ἀποδείξετε ὅτι ἦλθεν, ἀλλὰ τὸν περιμένετε ἀκόμη νὰ ἔλθῃ τέτοιος, ἀναγνωρίσατε τὸν καιρὸν τῆς ἐλεύσεως ἀπὸ τὸν Δανιήλ, διότι αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἶναι διὰ τὴν τωρινὴν ἐποχὴν. Ἐὰν δὲ ἡ σημερινὴ ἐποχὴ εἶναι αὕτη, ἡ ὁποία ἀπὸ παλαιὰ κηρύσσεται, καὶ ἐὰν εἶδατε αὐτὰ ποὺ συνέβησαν τώρα εἰς ἡμᾶς, μάθετε, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ποὺ σεῖς ἐσταυρώσατε, αὐτὸς εἶναι ὁ ἀναμενόμενος Χριστὸς, διότι ὁ μὲν Δαβὶδ καὶ ὅλοι οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ ὅλων τὰ μνήματα εὐρίσκονται κοντὰ σας, ἡ δὲ ἀνάστασις, ἡ ὁποία ἔγινε τώρα, ἔδειξεν ὅτι αὐτὰ ποὺ ἔχουν γραφῇ ἀναφέρονται εἰς αὐτόν.

Τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐσταυρώθη τὸ δείχνει τό· «ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην» ¹, τὸ ὅτι ἐπληρώθη μὲ τὴν λόγχην εἰς τὴν πλευρὰν ἐκπληρώνει τό· «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἦχθη» ², τὸ ὅτι ὄχι μόνον ἀνεστήθη, ἀλλὰ καὶ παλαιούς νεκρούς ἤγειρεν ἐκ τῶν μνημείων (διότι τούτους τοὺς εἶδαν οἱ περισσότεροι ἀπὸ σᾶς) τοῦτο σημαίνει τό· «οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾄδην» ³ καὶ τό· «κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας», καὶ πάλιν· «ἀφείλεν ὁ Θεός» ⁴. Τὸ ὅτι δὲ ἔκαμε καὶ τέτοια σημεῖα, ὅπως εἶναι αὐτὰ ποὺ ἔγιναν, δείχνει ὅτι αὐτὸς ποὺ εὐρίσκεται εἰς σῶμα εἶναι Θεός, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ ζωὴ καὶ κύριος τοῦ θανάτου. Διότι ὁ Χριστὸς ὁ ὁποῖος δίδει ζωὴν εἰς τοὺς ἄλλους, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξουσιάζεται ὑπὸ τοῦ θανάτου, αὐτὸ δὲ δὲν θὰ ἐγένετο ἐάν, ὅπως νομίζετε σεῖς, ὁ Χριστὸς ἦταν ἀπλὸς ἄνθρωπος. Ἀλλ' ὁμως αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὑπόκεινται εἰς θάνατον. Ἄς μὴ ἀμφιβάλλῃ λοιπὸν πλέον κανεῖς, ἀλλὰ ἅς γνωρίζῃ καλῶς κάθε Ἰσραηλίτης, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, τὸν ὁποῖον εἶδατε μὲ ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔκαμε θαύματα καὶ τέτοια ἔργα, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς ποτὲ ἔκαμε, αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς

2. Ἦσ. 53, 7.

3. Ψαλμ. 15, 10.

4. Ἦσ. 25, 8.

Καὶ γὰρ καὶ ἄνθρωπος γενόμενος καὶ κληθεὶς Ἰησοῦς, ὥσπερ ἐν τοῖς προτέροις εἶπομεν, οὐκ ἡλαττώθη τῷ ἀνθρωπίνῳ πάθει, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῷ ποιηθῆναι ἄνθρωπος ζώντων καὶ νεκρῶν ἀποδείκνυται Κύριος. «Ἐπειδὴ γάρ», ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, 5 «ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρέγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας», οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ οὐκ ἠθελήσαμεν διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ ἐπιγινῶναι τὸν Θεὸν καὶ δουλεῦσαι τῷ φύσει δεσπότη ἡμῶν τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ, ἠυδόκησεν 10 ὁ Θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ δεῖξαι τὴν ἑαυτοῦ κυριότητα καὶ πάντας ἐλκῦσαι πρὸς ἑαυτόν. Αἱ ἄνθρωπον δὲ ψιλοῦ τοῦτο ποιῆσαι ἀπρεπὲς ἦν, ἵνα μὴ ἄνθρωπον Κύριον ἔχοντες, ἀνθρωπολάτραι γενόμεθα, διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, καὶ οὕτως ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον καὶ 15 Χριστὸν ὁ Πατήρ, ἵσον τῷ εἰπεῖν· Εἰς τὸ κυριεύειν αὐτὸν καὶ βασιλεύειν ἐποίησεν, ἵν' ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, ὃν ὑμεῖς ἐστην- ρώσατε, ὥσπερ πᾶν γόνυ κάμπτει, οὕτω καὶ Κύριον καὶ Βασι- λέα αὐτόν τε τὸν Υἱὸν ἐπιγινώσκωμεν καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέ- ρα.

20 17. Ἰουδαίων μὲν οὖν οἱ πλεῖστοι ταῦτα ἀκούοντες, ἐνετρά- πησαν καὶ λοιπὸν ἐπέγνωσαν τὸν Χριστόν, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι γέγραπται, ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀρειομανῖται αἰροῦνται ἀπομένειν Ἰουδαῖοι καὶ μάχεσθαι τῷ Πέτρῳ, φέρε, τὰς ὁμοίας λέξεις αὐ- τοῖς παραθώμεθα, ἵσως καὶ οὕτως ἐντραπῶσι μαθόντες τὴν 25 συνήθειαν τῆς θείας Γραφῆς. Ὅτι μὲν οὖν αἰδῖος Κύριός ἐστι καὶ Βασιλεὺς ὁ Χριστὸς, δῆλον γέγονεν ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ οὐδεὶς ἐστίν, ὃς ἀμφιβάλλει περὶ τούτου. Υἱὸς γὰρ ὢν τοῦ Θεοῦ, ὅμοιος αὐτοῦ ἂν εἴη, ὅμοιος δὲ ὢν, πάντως ἐστὶ καὶ Κύ- ριος καὶ Βασιλεὺς, αὐτὸς γάρ φησιν· «Ὁ ἐμὲ ἑώρακὼς ἑώρακε

καὶ Κύριος ὅλων. Διότι ἂν καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ὠνομάσθη Ἰησοῦς, ὅπως εἶπαμεν εἰς τὰ προηγούμενα, δὲν ἐμειώθη μὲ τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἀλλὰ μᾶλλον, καὶ μὲ τὸ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἀποδεικνύεται Κύριος ζώντων καὶ νεκρῶν. Διότι, ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «ἐπειδὴ κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ὁ κόσμος δὲν ἐγνώρισε μὲ τὴν σοφίαν του τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος νὰ σώσῃ ἐκείνους πού πιστεύουν» ¹, ἔτσι καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ δὲν ἠθελήσαμεν νὰ γνωρίσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, καὶ νὰ γίνωμεν ἔτσι δοῦλοι εἰς τὸν φυσικόν μας Κύριον, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο εὐδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ δείξῃ τὴν ἐξουσίαν του δι' ἄνθρωπου καὶ νὰ προσελκύσῃ ὅλους πρὸς τὸν ἑαυτὸν του. Αὐτὸ δὲ δὲν ἦταν πρέπον νὰ τὸ κάμῃ δι' ἀπλοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ μὴ εὐρεθῶμεν ἄνθρωπολάτραι, μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν Κύριον ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρξ καὶ ὠνομάσθη Ἰησοῦς, καὶ ἔτσι τὸν ἔκαμεν ὁ Πατὴρ Κύριον καὶ Χριστόν, πού εἶναι ὁμοιον μὲ τὸ νὰ εἶπῃ κανεὶς· τὸν ἔκαμε διὰ νὰ ἐξουσιάζῃ καὶ νὰ βασιλεύῃ, ὥστε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε, ὅπως κάμπτη καθε γόνυ, ἔτσι νὰ ἀναγνωρίζωμεν καὶ αὐτὸν ὡς Υἱὸν καὶ Κύριον καὶ Βασιλέα καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα.

17. Οἱ πλεῖστοι λοιπὸν ἐκ τῶν Ἰουδαίων ὅταν ἤκουσαν αὐτὰ ἐπείσθησαν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστόν, ὅπως ἔχει γραφῇ εἰς τὰς Πράξεις ². Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἀρειομανῖται προτιμοῦν νὰ παραμένουν Ἰουδαῖοι καὶ νὰ ἀντιμάχωνται τὸν Πέτρον, ἐμπρός, ὅς παραθέσωμεν κατ' αὐτῶν τὰ ἴδια λόγια, ἴσως μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον πεισθοῦν, ἂν μάθουν τὴν συνήθειαν τῆς θείας Γραφῆς. Ὅτι μὲν λοιπὸν ὁ Χριστὸς εἶναι ἰδίος Κύριος καὶ Βασιλεὺς, τοῦτο ἔγινε φανερόν ἐκ τῶν προλεχθέντων, καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τούτου. Διότι ἀφοῦ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, θὰ εἶναι καὶ ὁμοιος μὲ αὐτόν, ἀφοῦ δὲ εἶναι ὁμοιος, ὅπως δὴποτε εἶναι καὶ Κύριος καὶ Βασιλεὺς, διότι αὐτὸς

1. Α' Κορ. 1, 21.

2. Πράξ. 2, 37.

τὸν Πατέρα». Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ μόνον τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Πέτρου, «Κύριον αὐτὸν ἐποίησε καὶ Χριστόν», οὐ ποίημα εἶναι τὸν Υἱὸν σημαίνει, ἔξεστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰσαάκ, καὶ ἀμυδρὰ πῶς ἡ εἰκὼν αὕτη πρὸς τὸ προκείμενον ἤ. Ἐφη τοίνυν τῷ μὲν Ἰακώβ· «Γένου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου», τῷ δὲ Ἡσαΰ· «Ἴδου κύριον αὐτὸν ἐποίησά σου». Εἰ μὲν οὖν τὸ ἐποίησε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακώβ ἐσήμαινεν, οὐδ' οὕτω μὲν ἐχρῆν αὐτοὺς τοιαῦτα περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνθυμεῖσθαι, οὐ γάρ ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποίημα, ὥς ὁ Ἰακώβ, 10 πληρὴν ἐδύναντό πῶς πυθόμενοι μηκέτι παραφρονεῖν, εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως λαμβάνουσι, καίτοι κατὰ φύσιν ὄντος τοῦ Ἰακώβ κτίσματος καὶ ποιήματος, πῶς οὐ πλέον τοῦ διαβόλου μαίνονται, εἰ ἄρα ἂ μὴ δὲ τοῖς φύσει γεννητοῖς τολμῶσιν ἐκ τῶν ὁμοίων λέξεων συνάπτειν ταῦτα τῷ 15 Υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσπλέκουσι, λέγοντες αὐτὸν ποίημα εἶναι; Ἐλεγε γάρ ὁ Ἰσαάκ, γίνου, καὶ ἐποίησα, οὔτε τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακώβ οὔτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων, μετὰ γὰρ τριάκοντα καὶ πλεῖον ἔτη τῆς γενέσεως αὐτοῦ ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐξουσίαν αὐτοῦ τὴν μετὰ ταῦτα γενομένην. 20 18. Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ Πέτρος οὐ ποίημα τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου σημαίνων ταῦτ' ἔλεγεν, ἥδει γὰρ αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογήσας· «Σὺ εἰ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος», ἀλλὰ τὴν κατὰ χάριν ποιηθεῖσαν καὶ γενομένην καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ βασιλείαν καὶ κυριότητα. Καὶ γὰρ ταῦτα λέγων οὐκ ἐσιώ- 25 πησε περὶ τῆς αἰδίου καὶ πατρικῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,

1. Ἰω. 14, 9.
2. Πράξ. 2, 36.
3. Γέν. 27, 29.
4. Γέν. 27, 37.

λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἴδει ἐμέ, ἔχει ἴδει τὸν Πατέρα»¹. Ὅτι δὲ καὶ μόνον αὐτὸ ποὺ λέγεται ἀπὸ τὸν Πέτρον, «Κύριον αὐτὸν ἐποίησε καὶ Χριστόν»², δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι δημιουργημα, εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἴδῃ κανεὶς καὶ ἀπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰσαάκ, ἃν καὶ ἡ εἰκὼν αὐτῇ εἶναι κάπως ἀμυδρά διὰ τὸ προκείμενον θέμα. Εἶπε λοιπὸν εἰς μὲν τὸν Ἰακώβ· «γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου»³, εἰς δὲ τὸν Ἡσαΰ· «Ἰδοὺ κύριον αὐτὸν ἐποίησά σου»⁴. Ἐὰν λοιπὸν τὸ «ἐποίησεν» ἐσήμαινε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς προελεύσεως τοῦ Ἰακώβ, οὔτε καὶ ἔτσι θὰ ἔπρεπε καὶ νὰ σκέπτονται ἀκόμη αὐτοὶ τέτοια πράγματα περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, διότι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δημιουργημα ὅπως ὁ Ἰακώβ. Θὰ ἠμποροῦσαν ἀσφαλῶς νὰ ἐρωτήσουν καὶ νὰ μάθουν ὥστε νὰ μὴ παραφρονοῦν πλέον. Ἐὰν δὲ αὐτὰ δὲν τὰ ἐκλαμβάνουν οὔτε ἐπὶ τῆς οὐσίας, οὔτε ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς προελεύσεως μολονότι ἐκ φύσεως ὁ Ἰακώβ εἶναι κτίσμα καὶ δημιουργημα, πῶς δὲν παραλογίζονται περισσότερον τοῦ διαβόλου, ἀφοῦ αὐτὰ ποὺ οὔτε εἰς τὰ ἐκ φύσεως γεννητὰ τολμοῦν νὰ ἀποδώσουν ἐκ τῶν ὁμοίων λέξεων, αὐτὰ τὰ ἀποδίδουν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι αὐτὸς εἶναι δημιουργημα; Ἐλεγε λοιπὸν ὁ Ἰσαάκ «γίνου» καὶ «ἐποίησα», χωρὶς νὰ ἐννοῇ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας τοῦ Ἰακώβ οὔτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, διότι αὐτὰ τὰ ἔλεγε τριάντα καὶ περισσότερα ἔτη μετὰ ἀπὸ τὴν γέννησιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ του, ἡ ὁποία ἐπισυνέβη μετὰ ἀπὸ αὐτά.

18. Πολὺ περισσότερον λοιπὸν ὁ Πέτρος ὅταν ἔλεγεν αὐτὰ δὲν ἐννοοῦσεν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου εἶναι δημιουργημα, διότι ἐγνώριζεν αὐτὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὅσον ὠμολόγησε· «σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος»⁵, ἀλλὰ τὴν κατὰ χάριν βασιλείαν καὶ κυριότητα αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἔγινε καὶ ἐπραγματοποιήθη ἐφ' ἡμῶν. Καὶ μάλιστα ὅταν ἔλεγεν αὐτά, δὲν ἀπέφυγε νὰ εἴπῃ περὶ τῆς αἰδίου καὶ πατρικῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ

ἀλλὰ καὶ προειρηκὼς ἦν ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς. Τὸ δὲ μετ' ἐξουσίας διδόναι τὸ Πνεῦμα οὐ κτίσματος οὐδὲ ποιήματος ἐστίν, ἀλλὰ Θεοῦ δῶρον. Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα ἀγιάζεται παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁ δὲ Υἱὸς οὐχ ἀγιάζόμενος παρὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς διδοὺς αὐτὸ τοῖς πᾶσι δέκνεται μὴ κτίσμα, ἀλλὰ Υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Πατρὸς ὢν. Πλήν ὅτι ὁ διδοὺς τὸ Πνεῦμα ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ πεποιῆσθαι· πεποιῆσθαι μὲν ἐν ἡμῖν Κύριος διὰ τὸ ἀνθρώπινον, διδοὺς δὲ ὅτι τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστίν. Ἦν γὰρ αἰεὶ καὶ ἔστιν, ὥσπερ Υἱός, οὕτω καὶ Κύριος καὶ παμβασιλεὺς τῶν πάντων ὁμοιος ὢν κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς καὶ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχων, ὡς εἶρηκεν αὐτός.

Φέρε λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ», θεωρήσωμεν, εἰ καὶ μάλιστα δειχθέντος τοῦ Λόγου ὅτι μὴ ποίημά ἐστι, δέδεικται ὅτι μὴδὲ κτίσμα ἐστί. Ταῦτόν γάρ ἐστιν εἰπεῖν ποίημα καὶ κτίσμα, ὥστε καὶ τὴν ἀπόδειξιν τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναι ποίημα τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα. Διὸ καὶ θαυμάσειεν ἂν τις αὐτοὺς ἐπινοοῦντας ἑαυτοῖς προφάσεις εἰς ἀσέβειαν καὶ μὴ αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς γενομένοις καθ' ἕκαστον ἐλέγχοις. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπενόουν ἀπατᾶν πυνθανόμενοι τῶν ἀκεραίων· «Ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐποίησεν ἢ τὸν ὄντα» καί, «Εἰ εἶχες υἱόν, πρὶν γεννήσης»; Ὡς δὲ δέδεικται τοῦτο σαθρόν, ἐφεῦρον λέγειν· «Ἐν τῷ ἀγέννητον ἢ δύο;». Εἴτ' ἐν τούτῳ διελεγχθέντες συνῆψαν εὐθύς· «Αὐτεξούσιός ἐστι, καὶ τρεπτῆς ἐστὶ φύσεως;». Ἀλλὰ ἐκβληθέντος καὶ τούτου, πάλιν ἐφεῦρον λέγειν· «Τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων». Ὡς δὲ

1. Πράξ. 2, 17.

2. Ἰω. 16, 15.

3. Παροιμ. 8, 22.

4. Ἐβρ. 1, 4.

Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ προεῖπε μάλιστα, ὅτι ἐξέχεε καὶ τὸ Πνεῦμα εἰς ἡμᾶς ¹. Τὸ νὰ δίδῃ δὲ μὲ ἐξουσίαν τὸ Πνεῦμα, δὲν εἶναι γνώρισμα κτίσματος ἢ δημιουργήματος, ἀλλὰ δῶρον τοῦ Θεοῦ. Διότι τὰ μὲν κτίσματα ἀγιάζονται ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὁ δὲ Υἱός, ἐπειδὴ δὲν ἀγιάζεται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δίδει αὐτὸ εἰς ὅλους, ὁποδεικνύεται ὅτι δὲν εἶναι κτίσμα ἀλλὰ Υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Πατρός. Πλὴν ὅμως, αὐτὸς ποὺ δίδει τὸ Πνεῦμα αὐτὸς λέγεται καὶ ὅτι ἐποιήθη· αὐτὸ σημαίνει ὅτι λέγεται μὲν ὅτι ἐποιήθη Κύριος ἡμῶν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, δίδει δὲ ἐπειδὴ εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅπως ἦταν καὶ εἶναι πάντοτε Υἱός, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἦταν καὶ εἶναι καὶ Κύριος καὶ παμβασιλεὺς τῶν πάντων, ἀφοῦ εἶναι κατὰ πάντα ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ἀφοῦ ἔχει ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ὅπως ἔχει εἶπει ὁ ἴδιος ².

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἃς ἐξετάσωμεν καὶ ἐκεῖνο ποὺ λέγεται εἰς τὰς Παροιμίας· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ» ³, ἃν καὶ ἀπεδείχθη κάλλιστα ὅτι ὁ Λόγος δὲν εἶναι κτίσμα, ἀφοῦ δὲν εἶναι δημιούργημα. Διότι εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ εἴπῃ κανεὶς δημιούργημα καὶ κτίσμα, ὥστε ἡ ἀπόδειξις ὅτι δὲν εἶναι δημιούργημα νὰ εἶναι ἡ ἰδία καὶ διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι κτίσμα. Διὰ τοῦτο καὶ θὰ ἀποροῦσε κανεὶς μὲ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐπινοοῦν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν δικαιολογίας πρὸς ἀσέβειαν καὶ δὲν ἐντρέπονται ἀπὸ τοὺς ἐλέγχους ποὺ ἐγιναν διὰ κάθε ζήτημα. Εἰς τὴν ἀρχὴν λοιπὸν, διὰ νὰ ἐξαπατοῦν τοὺς ἀπλουστέρους εἰς τὴν σκέψιν, ἐπινοοῦσαν τὰς ἐρωτήσεις· «αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει, ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐκεῖνον ποὺ δὲν ὑπῆρχεν, ἢ ἐκεῖνον ποὺ ὑπῆρχε;», καὶ· «μήπως εἶχες υἱὸν πρὶν νὰ γεννήσῃς;», ἀφοῦ δὲ τοῦτο τὸ ἐπιχείρημά των ἀπεδείχθη ἀβάσιμον, ἀμέσως ἀνεκάλυψαν ἄλλα λόγια· «τὸ ἀγέννητον εἶναι ἓνα ἢ δύο;». Ἐπειτα ἀφοῦ κατεκρίθησαν διὰ τοῦτο, ἀμέσως ἐπρόσθεσαν τό· «εἶναι αὐτεξούσιος καὶ ἔχει μεταβλητὴν φύσιν;». Ἄλλ' ὅταν καὶ τοῦτο ἀπερρίφθη ἀμέσως πάλιν ἀνεκάλυψαν τό· «τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων» ⁴. Ἀφοῦ δὲ κατέκρινε καὶ τοῦτο ἡ ἀλήθεια, τώρα πλέον συγκεντρώνουν ὅλα ἐκεῖνα καὶ νομίζουν ὅτι διὰ τῶν

καὶ τοῦτο ἢ ἀλήθεια διήλεγξε, νῦν λοιπὸν ἐκεῖνα πάντα συνά-
 γοντες διὰ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος τὴν αἵρεσιν αὐτῶν
 συνιστᾶν νομίζουσι. Πάλιν γὰρ ἐκεῖνα σημαίνουν καὶ οὐκ ἀφί-
 στανται τῶν ἰδίων κακονοιῶν, τὰ αὐτὰ ποικίλως ἀντιμεταβάλ-
 5 λοντες καὶ μεταστρέφοντες, ὅπως ἴσως τῇ ποικιλίᾳ τινὰς ἀπα-
 τῆσαι δυνηθῶσιν. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν καὶ τὰ προειρημέ-
 να δείκνυσιν αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν ἐπίνοιαν ματαίαν· ὁμως, ἐπειδὴ
 τῷ ἐκ τῶν Παροιμιῶν ῥητῷ τεθρυλήκασιν τὰ πανταχοῦ καὶ παρὰ
 πολλοῖς τοῖς ἀγροῦσι τὴν Χριστιανῶν πίστιν δοκοῦσί τι λέγειν,
 10 ἀναγκαῖον καὶ αὐτὸ τὸ ῥητόν, ὥσπερ τὸ «πιστὸν ὄντα τῷ ποιή-
 σαντι αὐτόν», οὕτω καὶ τὸ ἔκτισε, καθ' ἑαυτὸ ἐξετάσαι, ἵν'
 ὥς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσι μηδὲν πλέον ἔχοντες ἢ φαν-
 τασίαν.

19. Καὶ πρῶτά γε ἴδωμεν ἅπερ ἐπιδεδόκασιν κατὰ τὴν ἀρ-
 15 χήν, ἥνίκα ἡ αἵρεσις ἐπλάττετο παρ' αὐτῶν, τῷ μακαρίτῃ Ἀλε-
 ξάνδρῳ. Ἐγραψαν τοίνυν λέγοντες· «Κτίσμα ἐστίν, ἀλλ' οὐχ
 ὥς ἐν τῶν κτισμάτων· ποίημά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὥς ἐν τῶν ποιη-
 μάτων· γέννημά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὥς ἐν τῶν γεννημάτων». Θεα-
 σάσθω δὴ ἕκαστος τὸ πανοῦργον καὶ δόλιον τῆς αἰρέσεως ταύ-
 20 της· εἰδυῖα γὰρ τὸ πικρὸν τῆς ἰδίας κακοφροσύνης καλλωπίζειν
 ἑαυτὴν βιάζεται πιθανότητι ῥημάτων, καὶ λέγει μὲν ὅπερ φρο-
 νεῖ, ὅτι κτίσμα ἐστί, νομίζει δὲ δύνασθαι κρύπτειν ἑαυτὴν ἐν
 τῷ λέγειν, «ἀλλ' οὐχ ὥς ἐν τῶν κτισμάτων». Μᾶλλον δὲ οὕτω
 γράψαντες διὰ τούτων πλέον ἤλεγξαν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. Εἰ
 25 γὰρ ὅλως καθ' ὑμᾶς κτίσμα ἐστί, πῶς ὑποκρίνεσθε λέγοντες,
 «ἀλλ' οὐχ ὥς ἐν τῶν κτισμάτων»; Καὶ εἰ ὅλως ποίημά ἐστι, πῶς
 «οὐχ ὥς ἐν τῶν ποιημάτων»; Ἐν οἷς καὶ τὸν ἰὸν τῆς αἰρέσεως

1. Ἐβρ. 3, 2.

2. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ὅταν ἐνεφανίσθη ἡ ἀρει-

ἐπιχειρημάτων περὶ ποιήματος καὶ κτίσματος θὰ ἀνασυγκροτήσουν τὴν αἵρεσίν των. Πάλιν λοιπὸν ἐννοοῦν ἐκεῖνα, καὶ δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰς πονηρίας των, μὲ τὸ νὰ ξαναμεταβάλλουν καὶ νὰ μεταστρέφουν κατὰ διαφόρους τρόπους τὰ ἴδια, διὰ νὰ δυνηθοῦν ἴσως μὲ τὴν ποικιλίαν νὰ ἐξαπατήσουν μερικούς. Παρὰ τὸ ὅτι λοιπὸν ὅσα ἔχουν λεχθῇ μέχρι τώρα δείχνουν ὅτι καὶ αὕτῃ ἡ ἐπινόησίς των εἶναι ματαία, ὅμως ἐπειδὴ μὲ τὸ ρητὸν τῶν Παραοιμιῶν ἔχουν δημιουργήσει πανταχοῦ θρύλους καὶ εἰς τοὺς πολλούς, ποὺ ἀγνοοῦν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, παρουσιάζονται ὥσάν νὰ λέγουν κάτι τὸ σπουδαῖον, εἶναι ἀνάγκη καὶ αὐτὸ τὸ ρητόν, ὅπως δηλαδή τὸ «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»¹, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ ἐξετάσωμεν καθ' ἑαυτὸ καὶ τὸ «ἔκτισε». Διὰ νὰ ἀποδειχθοῦν καὶ εἰς τοῦτο, ὅπως καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε ἄλλο παρὰ φαντασίαν.

19. Καὶ κατ' ἀρχὰς βεβαίως ὥς ἴδωμεν ποίαν ἀπάντησιν ἔδωσαν εἰς τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον², ὅταν ἐσχηματίζετο ἀπ' αὐτοὺς ἡ αἵρεσίς των. Ἐγραψαν λοιπὸν καὶ ἔλεγαν· «εἶναι κτίσμα, ἀλλ' ὅχι ὥσάν ἓνα ἐκ τῶν κτισμάτων· εἶναι δημιουργημα, ἀλλ' ὅχι ὥσάν ἓνα ἐκ τῶν δημιουργημάτων· εἶναι γέννημα, ἀλλ' ὅχι ὥσάν ἓνα ἐκ τῶν γεννημάτων». Ὡς προσέξῃ λοιπὸν ὁ καθένας τὴν πονηρίαν καὶ τὴν δολιότητα τῆς αἱρέσεως αὐτῆς, διότι, ἐπειδὴ ἤξερε τὸ πικρὸν τῆς κακοφροσύνης της, βιάζεται νὰ καλλωπίζῃ τὸν ἑαυτόν της μὲ τὰς διαφόρους σημασίας τῶν λέξεων. Καὶ ἔτσι λέγει μὲν αὐτὸ ποὺ πιστεύει, δηλαδή ὅτι εἶναι κτίσμα, νομίζει δὲ ὅτι ἡμπορεῖ νὰ κρύβεται μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «ἀλλ' ὅχι ὥσάν ἓνα ἀπὸ τὰ κτίσματα». Μᾶλλον ὅμως μὲ τὸ νὰ γράψουν ἔτσι, ἐξεσκέπασαν μὲ αὐτὰ περισσότερον τὴν ἀσέβειάν των. Ἐὰν λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, εἶναι κτίσμα, πῶς ὑποκρίνεσθε καὶ λέγετε, «ἀλλ' ὅχι ὥσάν ἓνα ἐκ τῶν κτισμάτων»; Καὶ ἐὰν εἶναι κατὰ πάντα δημιουργημα, πῶς «δὲν εἶναι ἓνα ἐκ τῶν δημιουργημάτων»; Εἰς ὅλα αὐτὰ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ

ανικὴ αἵρεσις, καὶ ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἐτάχθη ἐναντίον αὐτῆς. Βλέπε καὶ εἰσαγωγὴν τοῦ παρόντος τόμου.

θεωρεῖν ἔξεστι. Λέγοντες γὰρ «γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων» πολλοὺς νίους συντάττονσι καὶ τούτων ἓνα εἶναι τὸν Κύριον δογματίζουσιν, ὡς μηκέτι κατ' αὐτοὺς Μονογενῆ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀδελφῶν ἓνα καὶ αὐτὸν γέννημα καὶ Υἱὸν χρη-
5 ματίζειν.

Τίς οὖν χρεῖα τῆς ὑποκρίσεως, ὥστε λέγειν μὲν αὐτὸν κτίσμα, λέγειν δὲ αὐτὸν μὴ κτίσμα; Καὶ γὰρ καὶ ἐὰν λέγητε· «οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων», ἀνόητον ὑμῶν τὸ τοιοῦτον σόφισμα δειχθήσεται, ἐν γὰρ πάλιν τῶν κτισμάτων αὐτὸν εἶναι λέγετε·
10 καὶ οἷα ἂν τις εἴποι καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων, τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ φρονεῖτε, ὡς ἀληθῶς μωροὶ καὶ τυφλοί. Ποῖον γὰρ καὶ ἕτερον τῶν κτισμάτων τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον γέγονε καὶ τὸ ἕτερον, ἵνα τοῦτο περὶ Υἱοῦ ὡς ἐξαίρετόν τι λέγητε; Καὶ πᾶσα ἡ φαινομένη κτίσις ἐν ἑξ ἡμέραις γέγονε, καὶ τῇ μὲν πρώ-
15 τη τὸ φῶς, ὅπερ ἐκάλεσεν ἡμέραν, τῇ δὲ δευτέρᾳ τὸ στερέωμα καὶ τῇ τρίτῃ συναγαγὼν τὰ ὕδατα ἔδειξε τὴν ξηρὰν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ποικίλους προίγαγε καρπούς· καὶ τῇ μὲν τετάρτῃ πεποίηκε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὸν τῶν ἀστέρων χορόν, τῇ δὲ πέμπτῃ τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ ζώων καὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι πε-
20 τεινῶν τὴν γένεσιν ἔκτισε, τῇ δὲ ἕκτῃ τὰ τετράποδα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πεποίηκε, καὶ λοιπὸν τὸν ἄνθρωπον. «Τὰ τε ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθορᾶται», καὶ οὔτε τὸ φῶς ὡς ἡ νύξ, οὔτε ὁ ἥλιος ὡς ἡ σελήνη, οὔτε τὰ ἄλογα ὡς ὁ λογικὸς ἄνθρωπός ἐστιν, οὔτε οἱ ἄγγελοι ὡς οἱ θρόνοι, οὔτε
25 οἱ θρόνοι ὡς αἱ ἐξουσίαι, ἀλλὰ πάντα μὲν ἐστὶ κτίσματα, ἕκαστον δὲ τῶν γενομένων κατὰ γένος τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ, ὡς γέγονεν, ἐστὶ τε καὶ μένει.

1. Πρβλ. Ματθ. 23, 17.

2. Ρωμ. 1, 20.

ἴδη καὶ τὸ δηλητήριον τῆς αἰρέσεως. Μὲ τὸ νὰ λέγουν δηλαδή, «γέννημα, ἀλλ’ ὄχι ὡσὰν ἓνα ἀπὸ τὰ γεννήματα», παρατάσσουν πολλοὺς υἱοὺς, καὶ διδάσκουν, ὅτι ἓνας ἐξ αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ Κύριος, ὥστε νὰ μὴ εἶναι αὐτὸς πλεον Μονογενῆς, ἀλλὰ νὰ εἶναι μεταξὺ πολλῶν ἀδελφῶν ἓνας καὶ αὐτὸς καί, νὰ ἔχη θέσιν γεννήματος καὶ Υἱοῦ.

Ποία ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ὑποκρίνονται, ὥστε νὰ λέγουν μὲν αὐτὸν κτίσμα, νὰ τὸν λέγουν δὲ καὶ μὴ κτίσμα; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη λέγετε, «ὄχι ὡσὰν ἓνα ἐκ τῶν κτισμάτων», αὐτὸ τὸ σοφισμά σας θὰ ἀποδειχθῇ ἀνόητον, διότι λέγετε πάλιν ὅτι εἶναι ἓνα ἐκ τῶν κτισμάτων, καὶ σκέπτεσθε καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἀκριβῶς αὐτὰ ποὺ θὰ ἔλεγε κανεὶς καὶ διὰ τὰ ἄλλα κτίσματα, καθὼς εἴσθε πράγματι ἀνόητοι καὶ τυφλοὶ¹. Ποῖον δηλαδή ἄλλο ἀπὸ τὰ κτίσματα εἶναι ἀκριβῶς τέτοιο, ὅπως εἶναι καὶ τὸ ἄλλο, διὰ νὰ λέγετε περὶ τοῦ Υἱοῦ ὅτι ἀποτελεῖ κάποιαν ἐξαίρεσιν, ὅτι δηλαδή δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὅπως τὰ ἄλλα κτίσματα; Καὶ ὁλόκληρη ἡ ὁρατὴ δημιουργία ἔγινεν εἰς ἕξ ἡμέρας· καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἔκαμε τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν ἡμέραν, τὴν δὲ δευτέραν τὸ στερέωμα, καὶ τὴν τρίτην συνεκέντρωσε τὰ νερὰ καὶ ἔδειξε τὴν ξηράν, καὶ ἔδωσε τοὺς διαφόρους καρποὺς ποὺ εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς αὐτήν. Καὶ τὴν μὲν τετάρτην ἐδημιούργησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ ὅλον τὸν χορὸν τῶν ἀστεριῶν, τὴν δὲ πέμπτην ἔκαμε τὴν δημιουργίαν τῶν θαλασσινῶν ζώων καὶ τῶν πουλιῶν τοῦ ἀέρος, τὴν δὲ ἕκτην ἐδημιούργησε τὰ τετράποδα ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ μετὰ ἀπ’ αὐτὰ τὸν ἄνθρωπον. «Καὶ αἱ ἀόρατοι ἰδιότητές του βλέπονται καθαρὰ, ἀφ’ ὅτου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, γινόμεναι νοηταὶ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων»². Καὶ οὔτε τὸ φῶς εἶναι ὡσὰν τὴν νύκτα, οὔτε ὁ ἥλιος ὡσὰν τὴν σελήνην, οὔτε τὰ ἄλογα ζῶα ὡσὰν τὸν λογικὸν ἄνθρωπον, οὔτε οἱ ἄγγελοι ὅπως οἱ θρόνοι, οὔτε οἱ θρόνοι ὅπως αἱ ἐξουσίαι. Μολονότι ὅμως ὅλα εἶναι κτίσματα, ἐν τούτοις καθένα ἀπὸ τὰ δημιουργηθέντα εἶναι καὶ μένει ὅπως ἔγινε κατὰ τὸ γένος εἰς τὴν ἰδικὴν του οὐσίαν.

20. Ἡ τοίνυν ὁ Λόγος ἐξαιρείσθω τῶν ποιημάτων καὶ ὡς κτίστης ἀποδιδύσθω τῷ Πατρὶ καὶ ὁμολογείσθω φύσει Υἱός, ἢ, εἰ ὅλως κτίσμα ἐστί, τὴν αὐτὴν ὁμολογείσθω τάξιν ἔχειν, οἷαν ἔχει καὶ τὰ ἕτερα πρὸς ἄλληλα, λεγέσθω δὲ κακέινων ἕκα-
 5 στον «κτίσμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, γέννημα ἢ ποίημα, οὐδ' ὡς ἐν τῶν ποιημάτων ἢ γεννημάτων». Ταῦτόν γάρ εἰρήκατε τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα γράψαντες, γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα· καὶ γὰρ ὑπερέχῃ τῶν ἄλλων τῇ συγκρίσει ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐδὲν ἡττόν ἐστι κτίσμα, ὥσπερ κακέϊνα, καὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς
 10 τοῖς φύσει κτίσμασιν εὑρεῖν ἔστιν ἕτερα ἐτέρων ὑπερέχοντα. «Ἄσχηρον γοῦν ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ», τὰ τε ἄλλα ἕκαστα πρὸς ἄλληλα κατὰ σύγκρισιν ἔχει τὴν διαφοράν, καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὰ μὲν κύρια, τὰ δὲ τοῖς βελτίοσι δουλεύει, οὐδὲ τὰ μὲν ποιητικὰ αἰτιὰ ἐστί, τὰ δὲ παρ' αὐτῶν γίνεται, ἀλλὰ πάντα τοῦ γίνεσθαι
 15 καὶ κτίζεσθαι τὴν φύσιν ἔχει ὁμολογοῦντα δι' ἑαυτῶν τὸν δημιουργὸν ἑαυτῶν, ὡς ψάλλει Δαβίδ· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα», καθάπερ καὶ Ζοροβάβελ ὁ σοφὸς λέγει· «Πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ, καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ, καὶ πάντα τὰ ἔργα
 20 σείεται καὶ τρέμει».

Εἰ δὲ πᾶσα ἡ γῆ τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμνεῖ καὶ εὐλογεῖ καὶ τρέμει, δημιουργὸς δὲ ταύτης ὁ Λόγος ἐστί, καὶ αὐτὸς λέγει· «Εγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια», οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος, ἀλλὰ μόνος ἴδιος τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ τὰ πάν-
 25 τα ἡρμοσται καὶ αὐτὸς ὑμνεῖται παρὰ πάντων ὡς δημιουργός· «Ἦμῃν γάρ», ὡς αὐτὸς φησι, «παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα», καί· «Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι».

1. Α' Κορ. 15, 41.

2. Ψαλμ. 18, 2.

3. Α' Ἑσδρ. 4, 36.

4. Ἰω. 14, 6.

20. Ἡ λοιπὸν πρέπει νὰ ἐξαيرهθῇ ὁ Λόγος ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, καὶ ὡσὰν κτίστης νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Πατέρα, καὶ νὰ ὁμολογηθῇ φύσει Υἱός, ἢ ἐὰν εἶναι κατὰ πάντα κτίσμα, νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν θέσιν, ποὺ ἔχουν καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα μεταξύ των. Ἀς λέγεται δὲ καὶ κάθε ἓνα ἀπ' αὐτὰ «κτίσμα, ἀλλ' ὄχι σὰν ἓνα ἐκ τῶν κτισμάτων, γέννημα ἢ ποίημα ἀλλ' ὄχι σὰν ἓνα ἐκ τῶν ποιημάτων ἢ γεννημάτων». Εἶπατε δηλαδή ὅτι εἶναι τὸ ἴδιον γέννημα καὶ δημιουργημα, μὲ τὸ νὰ γράψετε, γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα· διότι κι' ἂν ἀκόμη ὑπερέχει ὁ Υἱὸς συγκρινόμενος μὲ τὰ ἄλλα, ὅμως δὲν εἶναι ὀλιγώτερον κτίσμα, ὅπως εἶναι καὶ ἐκεῖνα. Ἀλλωστε καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐκ φύσεως κτίσματα εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρωμεν μερικὰ ποὺ ὑπερέχουν ἀπὸ ἄλλα. «Ἀστὴρ λοιπὸν διαφέρει ἀπὸ ἀστέρα κατὰ τὴν λάμψιν»¹. Καὶ τὰ ἄλλα συγκρινόμενα μεταξύ των ἔχουν διαφοράν· καὶ ὅμως δὲν εἶναι διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἄλλα μὲν κύρια, ἄλλα δὲ δοῦλα εἰς τὰ ἀνώτερα, οὔτε ἄλλα μὲν εἶναι αἰτίαι ποιητικά, ἄλλα δὲ γίνονται ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ ὅλων ἡ φύσις εἶναι γενητὴ καὶ κτιστὴ καὶ ὁμολογοῦν ἔτσι μὲ τοὺς ἑαυτοὺς των τὸν δημιουργὸν των, ὅπως ψάλλει ὁ Δαβίδ· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ στερέωμα ἐξαγγέλλει τὸ ἔργον τῶν χειρῶν του»², καθὼς λέγει καὶ ὁ σοφὸς Ζοροβάβελ· «ὅλη ἡ γῆ ὀνομάζει τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ, καὶ πάντα τὰ ἔργα σεῖονται καὶ τρέμουν»³.

Ἀφοῦ δὲ ὅλη ἡ γῆ ὑμνεῖ τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ εὐλογεῖ καὶ τρέμει αὐτόν, δημιουργὸς δὲ αὐτῆς εἶναι ὁ Λόγος, καὶ ὁ ἴδιος λέγει· «ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια»⁴, ἐπομένως δὲν εἶναι κτίσμα ὁ Λόγος, ἀλλὰ εἶναι μόνος αὐτὸς γνήσιος Υἱὸς τοῦ Πατρός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐτέθη ἡ ἁρμονία εἰς τὰ πάντα, καὶ αὐτὸς δοξάζεται ὑπὸ ὅλων ὡς δημιουργός, καὶ ὅπως λέγει ὁ ἴδιος· «ἤμουν ἐγὼ κοντά του ὡς προστάτης»⁵, καί· «ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι»⁶. Τὸ δὲ «ἕως ἄρτι» δείχνει ὅτι

5. Παροιμ. 8, 30.

6. Ἰω. 5, 17.

Τὸ δὲ ἕως ἄρτι δείκνυσιν τὸ αἰδίως ὡς Λόγον ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῷ Πατρὶ· Λόγου γὰρ ἴδιον ἐργάζεσθαι τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα καὶ μὴ εἶναι ἐκτὸς αὐτοῦ.

21. Εἰ δὲ ἃ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, 5 καὶ ἃ κτίζει ὁ Υἱὸς ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ κτίσματα, ἔργον δὲ καὶ κτίσμα ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, ἢ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐργάσεται, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἔσται κτίζων (ἐπειδὴ ἃ ἐργάζεται ὁ Πατὴρ ταῦτα καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν ἔργα), ὅπερ ἄτοπον ἂν εἴη καὶ ἀδύνατον, ἢ τὰ τοῦ Πατρὸς κτίζων καὶ ἐργαζόμενος, αὐτὸς οὐκ 10 ἂν εἴη ἔργον οὐδὲ κτίσμα, ἵνα μὴ ὁ αὐτὸς ποιητικὸν αἷτιον ὦν ἐν τοῖς ποιουμένοις εὐρίσκηται ποιῶν ὅπερ γέγονεν αὐτός, μᾶλλον δὲ μὴδὲ ποιεῖν δυνάμενος. Πῶς γάρ, εἰ καθ' ὑμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν, οἷός τέ ἐστὶ τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι δημιουργεῖν; Εἰ δὲ κτίσμα ὦν δημιουργεῖ καὶ αὐτὸς κτίσμα, ἔσται καὶ ἐφ' 15 ἐκάστου κτίσματος τὸ αὐτὸ νοούμενον, ὥστε δύνασθαι καὶ αὐτὰ δημιουργεῖν. Καὶ εἰ τοῦτο οὕτω βούλεσθε, τίς ἢ χρεία τοῦ Λόγου δυναμένων τῶν ὑποβεβηκότων παρὰ τῶν ὑπερεχόντων γίνεσθαι, ἢ ὅλως δυναμένου καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστου τῶν γενομένων ἀκοῦσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, γενοῦ καὶ ποιήθητι, καὶ 20 οὕτως ἂν ἕκαστον ἐδημιουργεῖτο;

Ἄλλ' οὐδὲ γέγραπται τοῦτο, οὔτε δυνατόν ἦν. Τῶν γὰρ γινομένων οὐδέν ἐστὶ ποιητικὸν αἷτιον, πάντα γὰρ διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν· οὐκ ἂν ἐργασαμένου καὶ αὐτοῦ τὰ πάντα, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τῶν κτισμάτων ἦν, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἄγγελοι δημιουργεῖν δυνήσονται, 25 κτίσματα ὄντες καὶ αὐτοί, καὶ Οὐαλεντίνος καὶ Μαρκίων καὶ Βασιλείδης τοιαῦτα φρονῶσι καὶ ὑμεῖς ἐκείνων ζηλωταὶ τυγχάνετε· οὐδὲ ὁ ἥλιος κτίσμα ὦν ποιήσει ποτὲ τὸ μὴ ὄν εἰς τὸ εἶναι, οὐδὲ ἄνθρωπος ἄνθρωπον πλάσει, οὐδὲ λίθος λίθον ἐπινοήσει, οὐδὲ ξύλον ξύλον αὐξήσει, ἀλλ' ὁ Θεὸς μὲν ἐστὶν «ὁ πλάσων

αὐτός, ὡς Λόγος, ὑπάρχει αἰδίως εἰς τὸν Πατέρα. Διότι εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ Λόγου νὰ κάμνη τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, καὶ νὰ μὴ ὑπάρχη ἔξω ἀπὸ τὸν Πατέρα.

21. Ἐὰν δέ, τὰ ἔργα ποὺ κάνει ὁ Πατήρ, αὐτὰ τὰ ἔργα κάμνη καὶ ὁ Υἱός, καὶ ὅσα κτίζει ὁ Υἱός εἶναι κτίσματα τοῦ Πατρός, ὁ δὲ Υἱός εἶναι ἔργον καὶ κτίσμα τοῦ Πατρός, τότε ἢ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱός θὰ κατασκευάζῃ καὶ θὰ κτίζῃ τὸν ἑαυτὸν του (ἐπειδὴ τὰ ἔργα ποὺ κάνει ὁ Πατήρ εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ ἔργα), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἦταν ἄτοπον καὶ ἀδύνατον, ἢ, ἐὰν κτίζῃ καὶ ἐργάζεται τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, αὐτὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἔργον οὔτε κτίσμα, διὰ νὰ μὴ συμβῇ ὥστε, ἐνῶ εἶναι ὁ ἴδιος ποιητικὸν αἴτιον συγχρόνως νὰ ἀποδεικνύεται δημιουργημένος δημιουργός, ὅπως ἔγινε μὲ αὐτόν, μᾶλλον δὲ διὰ νὰ μὴ εὗρεθῇ ὅτι δὲν ἤμπορεῖ οὔτε νὰ δημιουργῇ. Πῶς δηλαδή, ἐάν, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, προῆλθεν ἀπὸ τὰ μὴ ὄντα, εἶναι εἰς θέσιν νὰ δημιουργῇ καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὴν ὑπαρξιν τὰ μὴ ὑπάρχοντα; Ἐὰν δέ, ἐνῶ εἶναι κτίσμα, δημιουργῇ καὶ αὐτὸς κτίσμα, τότε τὸ ἴδιο ἤμπορεῖ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ὅτι συμβαίνει σὲ κάθε κτίσμα, ὥστε νὰ ἤμποροῦν καὶ αὐτὰ νὰ δημιουργοῦν. Καὶ ἐὰν αὐτὸ τὸ θέλετε ἔτσι, τί ἐχρειάζετο ὁ Λόγος, ἀφοῦ θὰ ἠμποροῦσαν τὰ κατώτερα ὄντα νὰ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὰ ἀνώτερα, ἢ ἀφοῦ θὰ ἠμποροῦσε γενικῶς κάθε δημιούργημα νὰ ἀκούσῃ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὸν Θεόν «γενεοῦ» καί· «ποιήθητι», καὶ ἔτσι νὰ ἐδημιουργεῖτο τὸ καθένα;

Ἄλλ' οὔτε εἶναι γραμμένον τοῦτο, οὔτε ἦταν δυνατόν. Διότι ἀπὸ τὰ δημιουργήματα κανένα δὲν εἶναι ποιητικὸν αἴτιον, διότι ὅλα ἔγιναν διὰ τοῦ Λόγου· καὶ οὔτε αὐτὸς θὰ ἠμποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα, ἐὰν ἀνῆκε καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος εἰς τὰ κτίσματα. Οὔτε οἱ ἄγγελοι λοιπὸν θὰ ἠμπορέσουν νὰ δημιουργήσουν, διότι καὶ αὐτοὶ εἶναι κτίσματα κι' ἃς πιστεύουν τέτοια ὁ Οὐαλεντίνος καὶ ὁ Μαρκίων καὶ ὁ Βασιλείδης, κι' ἐσεῖς ἃς εἰστέ ζηλωταὶ αὐτῶν· οὔτε ὁ ἥλιος, ὁ ὁποῖος εἶναι κτίσμα, θὰ φέρῃ ποτὲ εἰς τὴν ὑπαρξιν αὐτὸ ποὺ δὲν ὑπάρχει, οὔτε ὁ ἄνθρωπος θὰ πλάσῃ ἄνθρωπον, οὔτε ἡ πέτρα θὰ ἐπινοήσῃ πέτραν, οὔτε τὸ ξύλον θὰ μεγαλώσῃ τὸ ξύλον. Ἄλλ' ὁ μὲν Θεὸς εἶναι «ἐκεῖνος

ἐν κοιλίᾳ» ἄνθρωπον καὶ ὄρη τιθεὶς καὶ ξύλον μηχανῶν, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐπιστήμης ὢν δεκτικός, ταύτην τὴν ὕλην συντίθῃσι καὶ μεταρρυθμίζει καὶ τὰ ὄντα ἐργάζεται, ὥς ἔμαθε, καὶ ἀγαπᾷ, ὅτι μόνον γέγονε· τὴν τε φύσιν ἐπιγινώσκων τὴν ἑαυτοῦ, ἐάν
5 τινος δέηται, τὸν Θεὸν οἶδεν αἰτεῖν.

22. Εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ Θεὸς ἐξ ὕλης ἐστὶν ἐργαζόμενος καὶ συντιθείς, ἐλληνικὸν μὲν τὸ φρόνημα, καὶ τεχνίτης οὐ ποιη-
τῆς ἂν κληθεῖν ὁ Θεός. Ἐργαζέσθω δὲ ὁμῶς οὕτω τὴν ὕλην ὁ
Λόγος προσσταττόμενος καὶ ὑπουργῶν τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ τὰ οὐκ
10 ὄντα καλεῖ διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου εἰς τὸ εἶναι, οὐκ ἔστι τῶν μὴ ὄν-
των καὶ καλουμένων ὁ Λόγος, ἵνα μὴ καὶ ἕτερον Λόγον ζητῶ-
μεν, δι' οὗ καὶ οὗτος ἐκλήθη, Λόγῳ γὰρ τὰ οὐκ ὄντα γέγονε. Καὶ
εἰ δι' αὐτοῦ κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκ ἔστι τῶν κτισσομένων καὶ ποι-
ομένων αὐτός, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ κτίστοντος Θεοῦ Λόγος ἐστίν,
15 ὅστις καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Πατρὸς, ὢν αὐτὸς ὁ Λόγος ἐργάζε-
ται, γινώσκεται ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ ἐστὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ,
καὶ ὁ ἑωρακὸς αὐτὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα, διὰ τὸ ἴδιον τῆς οὐ-
σίας καὶ τὴν κοτὰ πάντα ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα.
Πῶς οὖν δι' αὐτοῦ κτίζει, εἰ μὴ ὁ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ καὶ ἡ Σο-
20 φία; πῶς δὲ Λόγος ἂν εἴη καὶ Σοφία, εἰ μὴ ἴδιον γέννημα τῆς
οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς ἐγένετο; πῶς δὲ πάν-
των ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτισμάτων ὄντων, καὶ τοῦ Υἱοῦ κατ' ἐκεί-
νους ἑνὸς ὄντος τῶν κτισμάτων καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποτέ, μόνος
οὗτος ἀποκαλύπτει τὸν Πατέρα καὶ οὐδεὶς ἄλλος εἰ μὴ μόνος
25 αὐτὸς γινώσκει τὸν Πατέρα;

Εἰ γὰρ δυνατόν ποίημα ὄντα τοῦτον γινώσκειν τὸν Πατέ-
ρα, γινωσκέσθω καὶ παρὰ πάντων κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐκάστου

1. Ἱερ. 1, 5.

2. Ἱω. 14, 10

ποὺ πλάσσει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κοιλίαν» ¹, ποὺ τοποθετεῖ τὰ ὄρη, καὶ μακραίνει τὸ ξύλον, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος εἶναι ἐπιδεκτικὸς τῆς μαθήσεως, συνθέτει καὶ μετατρέπει αὐτὴν τὴν ὕλην καὶ ἐπεξεργάζεται τὰ ὑπάρχοντα ὅπως ἔμαθε, καὶ ἀρκεῖται καὶ μόνον διότι ἔχουν γίνεи, καὶ ἐπειδὴ γνωρίζει τὴν φύσιν τοῦ καθενὸς τί εἶναι, καὶ ἐὰν ἔχη ἀνάγκην ἀπὸ κάτι, ξέρει νὰ ἀπευθύνεται καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεόν.

22. Ἐὰν μὲν λοιπὸν καὶ ὁ Θεὸς ἐπεξεργάζεται καὶ συνθέτει ἀπὸ προϋπάρχουσας ὕλην, ὅπως διδάσκει ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία, δὲν θὰ ὠνομάζετο ὁ Θεὸς δημιουργός, ἀλλὰ τεχνίτης. Ἔτσι ἂς δεχθοῦμεν ὅτι καὶ ὁ Λόγος ἐπεξεργάζεται τὴν ὕλην κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς διακονίαν αὐτοῦ. Ἐὰν ὅμως ὁ Θεὸς καλῇ εἰς τὴν ὕπαρξιν τὰ μὴ ὑπάρχοντα διὰ τοῦ Λόγου του, τότε ὁ Λόγος δὲν ἀνήκει εἰς τὰ μὴ ὑπάρχοντα καὶ καλούμενα, διὰ νὰ μὴ ζητῶμεν καὶ ἄλλον Λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκλήθη καὶ αὐτός, διότι τὰ μὴ ὑπάρχοντα ἐγένοντο διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ ἐὰν δι' αὐτοῦ κτίζη καὶ δημιουργῇ, τότε δὲν ἀνήκει αὐτὸς εἰς τὰ κτιζόμενα καὶ δημιουργούμενα, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον Λόγος τοῦ κτιζόντος Θεοῦ ποὺ γνωρίζεται καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, τὰ ὅποια κάμνει ὁ ἴδιος ὁ Λόγος, διότι αὐτὸς εὐρίσκεται εἰς τὸν Πατέρα, καὶ ὁ Πατὴρ εἰς αὐτόν ², καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἴδει αὐτόν, ἔχει ἴδει τὸν Πατέρα ³, διὰ τὸ ὅτι ἡ οὐσία εἶναι ἡ ἰδία καὶ διὰ τὴν ὁμοιότητα κατὰ πάντα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Πῶς λοιπὸν κτίζει δι' αὐτοῦ, ἐὰν αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία αὐτοῦ; Πῶς δὲ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι Λόγος καὶ Σοφία, ἐὰν δὲν ἦταν γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας του, ἀλλ' ἐδημιουργήθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὰ μὴ ὑπάρχοντα; Πῶς δέ, ἀφοῦ τὰ πάντα προέρχονται ἐκ μὴ ὄντων καὶ εἶναι κτίσματα, καί, κατὰ τὴν γνώμην των, καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κτίσματα, καὶ κάποτε δὲν ὑπῆρχε, τώρα μόνος αὐτὸς ἀποκαλύπτει τὸν Πατέρα, καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα ἐκτὸς αὐτοῦ;

Διότι ἂν ἦταν δυνατόν μολονότι εἶναι δημιούργημα, νὰ

3. Ἰω. 14, 9.

μέτρων, ποιήματα γὰρ πάντα, ὥσπερ καὶ αὐτός. Εἰ δὲ οὐ δυνατόν τοῖς γεννητοῖς οὔτε βλέπειν οὔτε γινώσκειν, ἀλλ' ὑπερβαίνει πάντας ἢ τε ὄψις καὶ ἢ περὶ τούτου γνώσις, καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Θεὸς εἶπεν· «Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται», ὁ δὲ Υἱὸς εἶρηκεν· «Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός», ἄλλος ἂν εἴη τῶν γεννητῶν ὁ Λόγος, μόνος γινώσκων καὶ μόνος βλέπων τὸν Πατέρα, ὡς εἶπεν· «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις εώρακεν εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς» καί· «Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός» κἂν Ἀρεῖῳ μὴ δοκῇ. Πῶς οὖν ἔγνω
 10 μόνος, εἰ μὴ μόνος ἦν ἴδιος αὐτοῦ; πῶς δ' ἂν ἦν ἴδιος, εἰ κτίσμα ἦν καὶ μὴ Υἱὸς ἦν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ; Τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν καὶ πολλάκις περὶ εὐσεβείας οὐκ ὀκνητέον. Ἀσεβὲς ἄρα τὸ φρονεῖν ἓνα τῶν πάντων εἶναι τὸν Υἱόν, βλάσφημον δὲ καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν «κτίσμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, καὶ ποίημα,
 15 ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων, γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων». Πῶς γὰρ οὐχ ὡς ἐν τούτων, εἴ γε κατ' αὐτοὺς οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι; Ἴδιον γὰρ τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων τὸ μὴ εἶναι πρὶν γενέσθαι καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑφίστασθαι, κἂν τῇ δόξῃ τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ, τοῦτο γὰρ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς
 20 ἄλλοις κτίσμασι πρὸς ἑαυτὰ διαφέροντα εὐρεθήσεται, ὥσπερ καὶ βλεπόμενα δείκνυται.

23. Ἀλλ' εἴπερ κατὰ τοὺς αἵρετικοὺς κτίσμα μὲν ἢ ποίημα ἦν, οὐχ ὡς ἐν δὲ τῶν κτισμάτων, διὰ τὸ ἐν δόξῃ διαφέρειν αὐτῶν, ἔδει πρὸς τὰ ἄλλα ποιήματα τῇ κατὰ τὸ βέλτιον συγκρί-
 25 σει σημαίνεσθαι τε παρὰ τῆς Γραφῆς καὶ δείκνυσθαι αὐτόν,

1. *Εξ. 33, 20

2. Ματθ. 11, 27.

3. Ἰω. 6, 46.

4. Ματθ. 11, 27.

γνωρίζη τὸν Πατέρα, τότε πρέπει ὁ Πατήρ νὰ γνωρίζεται καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ δημιουργήματα ἀναλόγως πρὸς τὰ μέτρα τοῦ καθε-
νός, ἀφοῦ ὅλα εἶναι δημιουργήματα, ὅπως καὶ αὐτός. Ἐὰν πάλιν
δὲν εἶναι δυνατόν εἰς τὰ γενητὰ οὔτε νὰ βλέπουν οὔτε νὰ γνωρί-
ζουν, διότι ὑπερβαίνει τὴν δύναμιν ὅλων ἢ θέα καὶ ἡ γνῶσις τοῦ
Θεοῦ, καὶ ἐὰν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶπε· «κάνεις δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἴδῃ τὸ
πρόσωπόν μου καὶ νὰ ζήσῃ» ¹, καὶ ὁ Υἱός· «κάνεις δὲν γνωρίζει τὸν
Πατέρα παρὰ μόνον ὁ Υἱός» ², τότε ὁ Λόγος πρέπει νὰ εἶναι δια-
φορετικὸς ἀπὸ τὰ γεννητὰ, ἀφοῦ μόνον αὐτὸς γνωρίζει καὶ μόνον
αὐτὸς βλέπει τὸν Πατέρα, καθὼς εἶπεν· «οὐδεὶς ἔχει ἴδει τὸν Πα-
τέρα, παρὰ μόνον αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸν Πατέρα» ³, καί· «κα-
νεις δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα παρὰ μόνον ὁ Υἱός» ⁴, κι' ἄς μὴ
ἄρεση τοῦτο εἰς τὸν Ἀρειον. Πῶς λοιπὸν τὸν ἐγνώρισε μόνον
αὐτός, ἐὰν μόνον αὐτὸς δὲν ἦταν ἰδικὸς του; Πῶς δὲ θὰ ἦταν ἰδι-
κὸς του, ἐὰν ἦταν κτίσμα, καὶ δὲν ἦταν ἀληθινὸς Υἱὸς ἐξ αὐτοῦ;
Διότι δὲν πρέπει νὰ βαρεθῶ νὰ ἐπαναλαμβάνω πολλὰς φορὰς
τὰ ἴδια περὶ τῆς εὐσεβείας. Εἶναι ἐπομένως ἀσεβὲς νὰ δέχεται κα-
νεις ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἓνα ἐξ ὅλων τῶν κτισμάτων, βλασφημία δὲ
καὶ ἀνοησία νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι κτίσμα, ἀλλ' ὅχι σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ
κτίσματα, καὶ ὅτι εἶναι δημιούργημα, ἀλλ' ὅχι σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ
δημιουργήματα, καὶ γέννημα, ἀλλ' ὅχι σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ γεννή-
ματα. Πῶς δηλαδὴ δὲν εἶναι σὰν ἓνα ἀπ' αὐτά, ἀφοῦ κατὰ τὴν
γνώμην των, «δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ»; Διότι εἶναι χαρακτηρι-
στικὸν τῶν κτισμάτων καὶ τῶν δημιουργημάτων τὸ νὰ μὴ ὑπάρ-
χουν πρὶν δημιουργηθῶν, καὶ νὰ λαμβάνουν ὑπαρξιν ἐκ τοῦ μη-
δενός, ἔστω καὶ ἂν ὑπάρχῃ διαφορὰ μεταξύ των ὡς πρὸς τὴν
λάμπιν, διότι τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα κτίσματα·
διαφέρουν μεταξύ των ὅπως διαπιστώνει κανεὶς ὅταν τὰ βλέπῃ.

23. Ἄλλ' ἂν, κατὰ τοὺς αἵρετικούς, ἦταν μὲν κτίσμα ἢ δη-
μιούργημα, ὅχι ὅμως ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ κτίσματα, διότι διαφέ-
ρει ἀπ' αὐτὰ κατὰ τὴν δόξαν, ἔπρεπεν ἡ Γραφή νὰ τὸν χαρακτη-
ρίσῃ καὶ νὰ τὸν παρουσιάσῃ συγκριτικῶς ἀνώτερον ἐν σχέσει
πρὸς τὰ ἄλλα δημιουργήματα. Ἐπὶ παραδείγματι ἔπρεπε νὰ

οἷον ἔδει λέγεσθαι αὐτὸν μείζονα ἀρχαγγέλων· ἔδει ἐντιμότερον
 τῶν θρόνων, καὶ λαμπρότερον μὲν ἡλίου καὶ σελήνης, μείζονα
 δὲ τῶν οὐρανῶν. Νῦν δὲ οὕτω μὲν αὐτὸς οὐ σημαίνεται, Υἱὸν δὲ
 αὐτὸν ἴδιον καὶ μόνον δείκνυσιν ἑαυτοῦ ὁ Πατὴρ λέγων· «Υἱός
 5 μου εἶ σύ», καί· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδδό-
 κησα»· διὸ καὶ «διηκόνουν» αὐτῷ οἱ ἄγγελοι», ὡς ἄλλῳ παρ'
 αὐτοῦς ὄντι· καὶ προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς τῇ δόξῃ μεί-
 ζων, ἀλλ' ὡς ἄλλος παρὰ πάντα τὰ κτίσματα καὶ παρ' ἐκείνους
 ὢν, μόνος δὲ τοῦ Πατρὸς ἴδιος ὢν κατ' οὐσίαν Υἱός. Εἰ γὰρ ὡς
 10 ὑπερέχων τῇ δόξῃ προσεκυνεῖτο, ἔδει καὶ ἕκαστον τῶν ὑποβεβη-
 κότων τὸν ὑπερέχοντα προσκυνεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω, κτί-
 σμα γὰρ κτίσματι οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ δοῦλος δεσπότην, καὶ
 κτίσμα Θεόν.

Πέτρος μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν
 15 Κορνήλιον κωλύει λέγων ὅτι «κἀγὼ ἄνθρωπός εἰμι»· ἄγγελος
 δὲ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει κω-
 λυεῖ λέγων· «Ὅρα μὴ σύνδουλός σου εἰμί, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου
 τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου
 τούτου· τῷ Θεῷ προσκύνησον». Οὐκοῦν Θεοῦ ἐστὶ μόνου τὸ
 20 προσκυνεῖσθαι· καὶ τοῦτο ἴσασιν καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι, ὅτι καὶ
 ἄλλων ταῖς δόξαις ὑπερέχουσιν, ἀλλὰ κτίσματα πάντες εἰσὶ καὶ οὐκ
 εἰσὶ τῶν προσκυνουμένων, ἀλλὰ τῶν προσκυνούντων τὸν Δεσπό-
 την. Τὸν γοῦν πατέρα τοῦ Σαμυῶν τὸν Μανῶε θέλοντα θουσίαν
 προσενεγκεῖν τῷ ἀγγέλῳ, ἐκώλυσεν ὁ ἄγγελος λέγων ὅτι «μὴ
 25 ἐμοί, ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσένεγκεν». Ὁ δὲ Κύριος καὶ παρ' ἀγγέλων

1. Ψαλμ. 2, 7.

2. Ματθ. 3, 17.

3. Ματθ. 4, 11.

4. Πράξ. 10, 26.

λέγεται μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς ἀρχαγγέλους, ἐντιμότερος ἀπὸ τοὺς θρόνους, καὶ λαμπρότερος μὲν ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, μεγαλύτερος δὲ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς. Τώρα ὁμως δὲν χαρακτηρίζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλ' ὁ Πατὴρ τὸν λέγει ἰδικόν του καὶ μοναδικόν Υἱόν, ὅταν λέγῃ· «Υἱός μου εἶσαι σύ» ¹, καί· «αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς τὸν ὁποῖον εὐαρεστοῦμαι» ². Διὰ τοῦτο καὶ «τὸν ὑπηρετοῦσαν οἱ ἄγγελοι» ³, διότι ἦταν κάτι ἄλλο διαφορετικὸν ἀπ' αὐτοὺς. Καὶ προσκυνεῖται ὑπ' αὐτῶν, ὅχι διότι εἶναι μεγαλύτερος κατὰ τὴν δόξαν, ἀλλὰ διότι εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα καὶ ἀπὸ ἐκείνους, εἶναι δὲ μοναδικὸς κατ' οὐσίαν γνήσιος Υἱὸς τοῦ Πατρὸς. Ἐὰν δηλαδὴ ἐπροσκυνεῖτο ἐπειδὴ ὑπερεῖχε κατὰ τὴν δόξαν, ἔπρεπε καὶ καθένα ἀπὸ τὰ κατώτερα ὄντα νὰ προσκυνῇ τὸν ἀνώτερον. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι, διότι τὸ κτίσμα δὲν προσκυνεῖ ἄλλο κτίσμα, ἀλλὰ ὁ δοῦλος τὸν κύριον καὶ τὸ κτίσμα τὸν Θεόν.

Ὁ Πέτρος λοιπὸν ὁ ἀπόστολος, ὅταν ἠθέλησε νὰ τὸν προσκυνήσῃ ὁ Κορνήλιος, τὸν ἐμποδίζει καὶ τοῦ λέγει ὅτι «καὶ ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος» ⁴. καὶ ὁ ἄγγελος πάλιν, ὅταν ἤθελε νὰ τὸν προσκυνήσῃ ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, τὸν ἐμποδίζει καὶ τοῦ λέγει· «πρόσεξε μὴ! Εἶμαι δοῦλος σάν κι' ἐσένα καὶ σάν τοὺς ἀδελφούς σου τοὺς προφῆτας καὶ ἐκείνους ποὺ τηροῦν τὰ λόγια τοῦ βιβλίου τούτου. Τὸν Θεὸν νὰ προσκυνῇς» ⁵. Ἐπομένως εἰς τὸν Θεὸν ἀρμόζει μόνον νὰ προσκυνῇται, καὶ τοῦτο τὸ γνωρίζουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι· ὅτι δηλαδὴ ἂν καὶ ὑπερέχουν κατὰ τὴν δόξαν ἀπὸ τὰ ἄλλα, ὁμως ὅλοι εἶναι κτίσματα, καὶ δὲν ἀνήκουν εἰς αὐτοὺς ποὺ προσκυνοῦνται, ἀλλ' εἰς ἐκείνους ποὺ προσκυνοῦν τὸν Κύριον. Ὅταν λοιπὸν ὁ πατὴρ τοῦ Σαμφών, ὁ Μανωέ, ἤθελε νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν ἄγγελον, τὸν ἠμπόδισεν ὁ ἄγγελος λέγοντάς του· «μὴ προσφέρῃς εἰς ἐμένα, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν» ⁶. Ὁ Κύριος ὁμως προσκυνεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους,

5. Ἀποκ. 22, 9.

6. Κριτ. 13, 16.

προσκυνεῖται· γέγραπται γάρ· «Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ»· καὶ παρὰ πάντων δὲ τῶν ἐθνῶν, ὡς ὁ Ἡσαΐας φησὶν· «Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιοπῶν, καὶ οἱ Σαβαῖμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι», εἶτα ἐξῆς· «Καὶ προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σοῦ», τοὺς τε μαθητὰς προσκυνουῦντας δέχεται καὶ πληροφορεῖ τοὺς ὅστις ἐστὶ λέγων· «Οὐχ ὑμεῖς λέγετέ με, ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ». Καὶ τὸν Θωμᾶν δὲ λέγοντα αὐτῷ· «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου», συγχωρεῖ λέγειν καὶ μᾶλλον ἀποδέχεται μὴ κωλύων αὐτόν. Ἔστι γὰρ αὐτός, ὡς οἱ τε ἄλλοι προφητῆται λέγουσι καὶ Δαβὶδ ψάλλει· «Κύριος τῶν δυνάμεων», Κύριος Σαβαώθ, ὁ ἐρμηνεύεται· «Κύριος τῶν στρατιῶν», καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοκράτωρ καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τούτῳ διαρρηγνύουσιν ἐαυτούς.

24. Οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ αὐτὸς προσεκυνήθῃ οὐδὲ ταῦτ' ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, εἰ ὅλως τῶν κτισμάτων ἦν. Νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐκ ἔστι κτίσμα, ἀλλ' ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ προσκυνουμένου Θεοῦ γέννημα καὶ φύσει Υἱὸς ἐστι, διὰ τοῦτο προσκυνεῖται καὶ Θεὸς πιστεύεται καὶ Κύριος στρατιῶν καὶ ἐξουσιαστής καὶ παντοκράτωρ ἐστίν, ὡς ὁ Πατήρ, αὐτὸς γὰρ εἶρηκε· «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἐστίν», Υἱοῦ γὰρ ἴδιον τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχειν καὶ τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι τὸν Πατέρα καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιῆσθαι καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν τῶν πάντων γίνεσθαι τε καὶ συνίστασθαι, ἐπεὶ καλὸν αὐτοὺς ἔρεσθαι καὶ τοῦτο, ἢν' ἔτι μᾶλλον ὁ ἔλεγχος τῆς αἰρέσεως αὐτῶν φαίνεται.

1. Ψαλμ. 96, 7· Ἐβρ. 1, 6.

2. Ἡσ. 45, 14.

3. Ἡσ. 45, 14.

διότι ἔχει γραφή· «καὶ θὰ τὸν προσκυνήσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ» ¹, καὶ ὅλα τὰ ἔθνη, ὅπως λέγει ὁ Ἡσαΐας· «ἐκοπίασεν ἡ Αἴγυπτος καὶ οἱ ἔμποροι τῆς Αἰθιοπίας· καὶ οἱ Σαβαῖοι, ἄνδρες μεγαλόσωμοι, θὰ ἔλθουν εἰς ἐσένα καὶ θὰ γίνουν δοῦλοί σου» ², καὶ ἔπειτα εἰς τὴν συνέχειαν· «καὶ θὰ σὲ προσκυνήσουν καὶ θὰ σὲ παρακαλέσουν, διότι μόνον σὺ εἶσαι Θεός, καὶ δὲν ὑπάρχει Θεὸς ἐκτὸς ἀπὸ ἐσένα» ³. Καὶ ὅταν τὸν προσκυνοῦν οἱ μαθηταὶ τὸ δέχεται καὶ τοὺς πληροφορεῖ ποῖος εἶναι μὲ τὸ νὰ τοὺς λέγῃ· «δὲν μὲ ὀνομάζετε σεις, ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; Καὶ καλῶς λέγετε, διότι εἶμαι» ⁴. Καὶ εἰς τὸν Θωμᾶν ὅταν τοῦ λέγῃ· «ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου» ⁵, τοῦ ἐπιτρέπει νὰ τὸ λέγῃ καὶ μᾶλλον τὸ ἀποδέχεται, ἀφοῦ δὲν τὸν ἐμποδίζει. Αὐτὸς δηλαδὴ εἶναι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι προφητῆται λέγουν καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει, «ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων» ⁶, Κύριος Σαβαώθ, τὸ ὁποῖον σημαίνει, Κύριος τῶν στρατιῶν καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοκράτωρ, ἔστω καὶ ἂν οἱ Ἀρειανοὶ σχίζουν τὰ ροῦχά των δι' αὐτό.

24. Καὶ οὔτε αὐτὸς θὰ εἶχε προσκυνηθῇ, οὔτε θὰ ἐλέγοντο αὐτὰ περὶ αὐτοῦ, ἐὰν ἀνῆκε καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰ κτίσματα. Τώρα ὅμως ἐπειδὴ δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ προσκυνουμένου Θεοῦ, καὶ εἶναι ἐκ φύσεως Υἱός, διὰ τοῦτο προσκυνεῖται, καὶ πιστεύεται ὅτι εἶναι Θεός, καὶ Κύριος στρατιῶν καὶ ἐξουσιαστής καὶ Παντοκράτωρ, ὅπως ὁ Πατήρ, διότι αὐτὸς ἔχει εἶπει· «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ εἶναι ἰδικά μου» ⁷, ἐπειδὴ εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ Υἱοῦ νὰ ἔχῃ ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, καὶ νὰ εἶναι τέτοιος, ὥστε νὰ βλέπεται ὁ Πατήρ εἰς αὐτόν, καὶ νὰ γίνωνται τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ νὰ πραγματοποιῇται καὶ νὰ τελειοῦται ἡ σωτηρία. Διότι εἶναι καλὸν νὰ ἐρωτῶνται αὐτοὶ καὶ περὶ τούτου, διὰ νὰ φανῇ ἀκόμη περισσότερο ὁ ἔλεγχος τῆς αἱρέσεώς των. Διὰ ποῖον λόγον,

4. Ἱω. 13, 13.

5. Ἱω. 20, 28.

6. Ψαλ. 23, 10.

7. Ἱω. 16, 15.

Διὰ τί πάντων ὄντων κτισμάτων καὶ πάντων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
 ἔχόντων τὴν σύστασιν, τοῦ τε Υἱοῦ καὶ αὐτοῦ ὄντος καθ' ὅμῃς
 κτίσματος καὶ ποιήματος καὶ ἐνὸς τῶν οὐκ ὄντων ποτέ, δι' αὐτοῦ
 μόνου τὰ πάντα πεποίηκε καὶ «χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν»;
 5 Ἡ διὰ τί, ὅταν μὲν τὰ πάντα λέγηται, οὐ τὸν Υἱὸν τις ἐν τοῖς
 πᾶσι σημαίνεισθαι νοεῖ, ἀλλὰ τὰ γενητά; ὅταν δὲ περὶ τοῦ Λό-
 γου λέγωσιν αἱ Γραφαί, οὐκ ἐκ τῶν πάντων πάλιν αὐτὸν ὄντα
 νοοῦσιν, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ συντάττουσιν αὐτόν, ἐν ᾧ τὴν πάντων
 πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν ἐργάζεται καὶ ποιεῖ ὁ Πατήρ, καὶ μάλι-
 10 στα δυναμένων τῶν πάντων τῷ αὐτῷ προστάγματι, ᾧ καὶ κεῖνος
 παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονε, γενέσθαι. Οὐ γὰρ κάμνει ὁ Θεὸς
 προστάτων οὐδὲ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν τῶν πάντων ἐργασίαν, ἵνα
 τὸν μὲν Υἱὸν μόνος μόνον κτίσῃ, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων δημιουρ-
 γίαν ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ χρεῖαν ἔχῃ τοῦ Υἱοῦ. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ
 15 ὑπέρθεσιν ἔχει, ὅπερ ἂν ἐβελήσῃ γενέσθαι, ἀλλὰ μόνον ἠθέληκε,
 καὶ ὑπέστη τὰ πάντα, καὶ «τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέ-
 στηκε». Τίνος οὖν ἕνεκα οὐ γέγονε τὰ πάντα παρὰ μόνον τοῦ
 Θεοῦ τῷ προστάγματι, ᾧ γέγονε καὶ ὁ Υἱός, ἢ διὰ τί διὰ τούτου
 πάντα γέγονε, καίτοι καὶ αὐτοῦ γεννητοῦ τυγχάνοντος, λεγέ-
 20 τωσαν. Ἀλογία μὲν οὖν πᾶσα παρ' αὐτοῖς, φασὶ δὲ ὁμῶς περὶ
 τούτου, ὥς ἄρα θέλων ὁ Θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν, ἐπειδὴ
 εἴωρα μὴ δυναμένην αὐτὴν μετασχεῖν τῆς τοῦ Πατρὸς ἀκράτου
 χειρὸς καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτίζει πρῶ-
 τως μόνος μόνον ἓνα καὶ καλεῖ τοῦτον Υἱὸν καὶ Λόγον, ἵνα τού-
 25 του μέσου γενομένου οὕτω λοιπὸν καὶ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ γε-
 νέσθαι δυνήθῃ. Ταῦτα οὐ μόνον εἰρήκασιν, ἀλλὰ καὶ γράφαι
 τετολμήκασιν Εὐδσεβίος τε καὶ Ἀρειος καὶ ὁ θύσας Ἀστέριος.

ἐνῶ ὅλα εἶναι κτίσματα, καὶ ὅλα ἔχουν δημιουργηθῆ ἑκ τοῦ μη-
 δενὸς καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Υἱὸς εἶναι κατὰ τὴν γνώμην σας κτίσμα
 καὶ δημιούργημα, καὶ ἓνα ἀπ' αὐτὰ ποὺ κάποτε δὲν ὑπῆρχαν,
 ἐδημιούργησε διὰ μόνου τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα, «καὶ χωρὶς αὐτὸν
 δὲν ἔγινε τίποτε»¹; "Ἡ διὰ τί, ὅταν γίνεται λόγος περὶ τῶν πάν-
 των, δὲν συμπεριλαμβάνει κανεὶς τὸν Υἱὸν εἰς τὰ πάντα, ἀλλὰ
 μόνον τὰ γενητά; "Ὅταν δὲ ὁμιλοῦν αἱ Γραφαὶ περὶ τοῦ Λόγου,
 δὲν ἐννοοῦν πάλιν ὅτι αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὰ πάντα, ἀλλὰ
 τὸν τοποθετοῦν εἰς τὸν Πατέρα· δι' αὐτοῦ δὲ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται
 καὶ πραγματοποιεῖ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν σωτηρίαν πάντων.
 Καὶ μάλιστα παρὰ τὸ ὅτι ἡμποροῦσαν τὰ πάντα νὰ γίνουν μὲ
 τὸ ἴδιο πρόσταγμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγινε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν
 Θεόν. Δὲν κουράζεται δηλαδὴ ὁ Θεὸς νὰ προστάζη, οὔτε καὶ τοῦ
 εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐργάζεται τὰ πάντα, ὥστε μόνον τὸν Υἱὸν νὰ
 τὸν δημιουργήσῃ μόνος, νὰ ἔχη δὲ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ ὡς ὑπη-
 ρέτου καὶ βοηθοῦ εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ἄλλων. Οὔτε καὶ
 ἀναβάλλει κάτι ποὺ θὰ ἤθελε νὰ γίνη, ἀλλ' εὐθύς ὡς θελήσῃ γί-
 νονται τὰ πάντα, καὶ «κανεὶς δὲν ἀνθίσταται εἰς τὴν βούλησίν
 του»². Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν δὲν ἔγιναν τὰ πάντα μόνον μὲ
 τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ ὁποῖον ἔγινε καὶ ὁ Υἱός; "Ἡ ἄς
 εἴπουν, διατί ἔγιναν τὰ πάντα διὰ τούτου, ἂν καὶ εἶναι καὶ αὐ-
 τὸς γεννητός; "Ὅλη ἡ παραφροσύνη ἔχει συγκεντρωθῆ εἰς αὐ-
 τοὺς, λέγουν ὁμῶς περὶ τούτου, ὅτι τάχα ὅταν ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ
 κτίσῃ τὴν γενητὴν φύσιν, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι αὐτὴ δὲν ἡμποροῦ-
 σε νὰ ἀγγίξῃ εἰς τὸ ἄπιαστον χερί τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ δημιουργη-
 θῇ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον, διὰ τούτο κατ' ἀρχὴν δημιουργεῖ καὶ
 κτίζει μοναχὸς τοῦ μόνου ἓνα, καὶ τὸν ὀνομάζει Υἱὸν καὶ Λόγον,
 ὥστε, μὲ τὸ νὰ γίνη αὐτὸς ἐνδιάμεσος, νὰ ἡμπορέσουν μετὰ δι'
 αὐτοῦ νὰ γίνουν τὰ πάντα. Αὐτὰ ὅχι μόνον τὰ ἔχουν εἶπει,
 ἀλλὰ ἔχουν τολμήσει καὶ νὰ τὰ γράψουν ὁ Εὐσέβειος καὶ ὁ Ἀρει-
 ος καὶ ὁ Ἀστέριος ὁ ὁποῖος ἔσπευσεν ὀρμητικῶς.

1. Ἰω. 1, 3.

2. Ρωμ. 9, 19.

25. Πῶς οὖν οὐκ ἂν τις αὐτῶν ἐκ τούτων τέλεον καταγνοίῃ
 τῆς ἀσεβείας, ἣν μετὰ πολλῆς τῆς ἀφροσύνης ἑαυτοῖς κεράσαν-
 τες οὐκ ἐρυσθριῶσιν οὕτω καταμεθύνοντες τῆς ἀληθείας; Εἰ μὲ-
 γὰρ διὰ τὸ κάμνειν τὸν Θεὸν πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἐργασίαν φη-
 5 σουσι μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τὸν Υἱόν, καταβοήσῃ μὲν τού-
 των πᾶσα ἡ κτίσις οὐκ ἄξια φθεγγομένων περὶ τοῦ Θεοῦ, ἐγγρά-
 φως δὲ ὁ Ἱσαΐας λέγων· «Θεὸς αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ
 ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιήσει, οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις
 τῆς φρονήσεως αὐτοῦ». Εἰ δὲ ὡς ἀπαξιῶν ὁ Θεὸς τὰ ἄλλα ἐργά-
 10 σασθαι, τὸν μὲν Υἱὸν μόνον εἰργάσατο, τὰ δὲ ἄλλα τῷ Υἱῷ ἐνε-
 χείρισεν ὡς βοηθῷ, καὶ τοῦτο μὲν ἀνάξιον Θεοῦ, οὐκ ἔστι γὰρ ἐν
 Θεῷ τυφός, ἐντρέφει δὲ αὐτοὺς ὅμως ὁ Κύριος λέγων· «Οὐχὶ
 δύο στρουθία ἄσπαρion πωλεῖται; καὶ ἐν ἑξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται
 ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν» τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ
 15 πάλιν· «Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώ-
 ματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε. Οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖον ἐστὶ τῆς τροφῆς
 καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρα-
 νοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν οὐδὲ συνάγουσιν εἰς
 τὰς ἀποθήκας, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. Οὐχ
 20 ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύ-
 νηται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἓνα; Καὶ περὶ
 ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς
 αὐξάνουσιν· οὐ κοπιῶσιν οὐδὲ νήθουσι. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ
 Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. Εἰ
 25 δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον
 βαλλόμενον ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς,
 ὀλιγόπιστοι;». Εἰ γὰρ οὐκ ἀνάξιον Θεοῦ προνοεῖσθαι καὶ μέχρι

25. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ καταδικάσῃ κανεὶς τελείως τὴν ἀσέβειαν, μὲ τὴν ὁποίαν τόσον μανιασμένα ἐταυτίσθησαν, καὶ δὲν ἐντρέπονται νὰ φλυαροῦν σὰν μεθυσμένοι κατὰ τῆς ἀληθείας; Διότι ἐὰν ἰσχυρισθοῦν ὅτι, ἐπειδὴ κουράζεται ὁ Θεὸς μὲ τὸ νὰ δημιουργῇ τὰ ἄλλα, διὰ τοῦτο δημιουργεῖ μόνον τὸν Υἱόν, θὰ τοὺς περιγελάσῃ μὲν ὅλη ἡ κτίσις, ἐπειδὴ δὲν λέγουν λόγια ἀντάξια τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ Ἡσαΐας ἐγγράφως θὰ τοὺς εἴπῃ· «εἶναι Θεὸς αἰώνιος, αὐτὸς ποὺ κατεσκεύασε τὰ πέρατα τῆς γῆς· δὲν πεινᾷ οὔτε κοπιᾷζει, καὶ ἡ σκέψις του εἶναι ἀνεξιχνίαστος»¹. Ἐὰν δὲ ἰσχυρισθοῦν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἀπαξιοῖ νὰ δημιουργήσῃ τὰ ἄλλα, διὰ τοῦτο ἐδημιούργησε μόνον τὸν Υἱόν, τὰ ἄλλα δὲ τὰ ἄφησεν εἰς αὐτὸν ὡς εἰς βοηθόν, καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀντάξιον διὰ τὸν Θεόν, διότι δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὸν ἀλαζονεία. Θὰ τοὺς ἐλέγξῃ ὅμως καὶ ὁ Κύριος ὅταν λέγῃ· «δὲν πωλοῦνται δύο σπουργίτια διὰ μίαν πεντάραν; Καὶ ὅμως οὔτε ἓνα ἀπ' αὐτὰ δὲν πέφτει εἰς τὴν γῆν χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ Πατρὸς σας»², ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανούς. Καὶ πάλιν· «μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν ζωὴν σας τί θὰ φάγετε ἢ τί θὰ πῖετε, οὔτε διὰ τὸ σῶμά σας τί θὰ φορέσετε. Δὲν ἀξίζει ἡ ζωὴ περισσότερον ἀπὸ τὴν τροφὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ ἔνδυμα; Κυττάξατε τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε σπεύρουν οὔτε θερίζουν οὔτε ἀποθηκεύουν, καὶ ὁ Πατὴρ σας ὁ οὐράνιος τὰ τρέφει. Δὲν ἔχετε σεῖς μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ αὐτά; Ποῖος δὲ ἀπὸ σᾶς ὅσον καὶ ἂν φροντίσῃ, ἡμπορεῖ νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ ἀνάστημά του ἓνα πῆχυν; Καὶ διατί μεριμνᾶτε διὰ ἐνδύματα; Παρατηρήσατε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνουν, οὔτε κοπιᾷζουν, οὔτε γνέθουν, ἀλλὰ σᾶς λέγω ὅτι οὔτε ὁ Σολομὼν εἰς ὅλην τὴν δόξαν δὲν ἐνεδύθη ὡσὰν ἓνα ἀπὸ αὐτά. Ἐὰν τὸ χορτάρι τοῦ ἀγροῦ, ποὺ σήμερον ὑπάρχει καὶ αὔριον τὸ ρίχνουν εἰς τὸν φοῦρνον, ὁ Θεὸς τὸ ντύνῃ τόσον ὠραῖα, πόσον περισσότερον ἐσᾶς, ὀλιγόπιστοι;»³. Ἐὰν λοιπὸν δὲν εἶναι ἀνάξιον διὰ τὸν Θεὸν νὰ λαμβάνῃ πρόνοιαν καὶ διὰ τὰ τόσον μικρά,

2. Ματθ. 10, 29.

3. Ματθ. 6, 25-30.

τῶν οὕτω μικρῶν, τριχὸς κεφαλῆς καὶ στρουθίου καὶ τοῦ χόρτου τοῦ ἀγροῦ, οὐκ ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι. Ὡν γὰρ τὴν πρόνοιαν ποιεῖται τούτων καὶ ποιητῆς ἐστὶ διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου. Ἄλλως τε, καὶ μείζον ἄτοπον τοῖς τοῦτο λέγουσιν ἀπαν-
 5 τᾷ, διαιροῦσι γὰρ τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς ἔργον, τὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ διδόασιν ἔργα, δεόν ἢ καὶ τὰ πάντα μετὰ τοῦ Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς γίνεσθαι, ἢ, εἰ διὰ τοῦ Υἱοῦ πάντα τὰ γενητὰ γίνεται, μὴ λέγειν αὐτὸν ἓνα τῶν γενητῶν εἶναι.

- 10 26. Ἐπειτα δὲ καὶ κείνως ἐλέγξειεν ἂν τις αὐτῶν τὴν ἄνοιαν. Εἰ καὶ ὁ Λόγος τῆς γενητῆς φύσεως ἐστὶ, πῶς ταύτης ἀδυνάτου τυγχανούσης χωρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ αὐτουργίαν, μόνος αὐτὸς ἐκ πάντων ἡδυνήθη παρὰ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀκραιφνεστάτης οὐσίας τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ὥς ὑμεῖς λέγετε; Ἀνάγκη γὰρ ἢ τούτου
 15 δυναμένου, καὶ πᾶσαν δύνασθαι, ἢ πάσης ἀδυνάτου τυγχανούσης, μὴ δύνασθαι μηδὲ τὸν Λόγον, εἷς γάρ ἐστι τῶν γενητῶν καὶ οὗτος καθ' ὑμᾶς. Πάλιν δέ, εἰ διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι τὴν γενητὴν φύσιν μετασχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτουργίας, μεσίτου χρεῖα γέγονεν, ἀνάγκη πᾶσα, γενητοῦ καὶ κτίσματος ὄντος τοῦ Λόγου,
 20 μέσου χρεῖαν εἶναι καὶ ἐπὶ τῆς τούτου δημιουργίας, διὰ τὸ εἶναι ἓνα καὶ αὐτὸν τῆς γενητῆς φύσεως, τῆς μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, ἀλλὰ μέσου δεομένης· καὶ ἐκεῖνον δέ τις εὗρεθῇ μέσος, πάλιν ἑτέρου χρεῖα μεσίτου δι' ἐκεῖνον, καὶ οὕτω τις ἐπαναβαίνων καὶ διερευνῶν τῷ λογισμῷ, εὗρήσει πο-
 25 λὺν ὄχλον ἐπιρροόντων μεσιτῶν καὶ οὕτως ἀδύνατον ὑποστῆναι τὴν κτίσιν, αἰεὶ τοῦ μεσίτου δεομένην καὶ τοῦ μέσου μὴ δυναμένου γενέσθαι χωρὶς ἑτέρου μεσίτου, διὰ τὸ πάντας εἶναι τῆς γενητῆς φύσεως τῆς μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, ὥς ὑμεῖς λέγετε. Πόσης τοίνυν ἀφροσύνης εἰσὶ πλή-

τὴν τρίχα δηλαδὴ τῆς κεφαλῆς, τὸν σπουργίτην καὶ τὸ χορτάρι τοῦ ἀγροῦ, δὲν τοῦ ἦταν ἀνάξιον καὶ νὰ τὰ δημιουργήσῃ. Διότι αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα λαμβάνει πρόνοιαν, αὐτῶν εἶναι καὶ δημιουργὸς διὰ τοῦ Λόγου του. Ἐξ ἄλλου πρέπει κατ' ἀνάγκην ἡ καὶ τὰ πάντα, καὶ ὁ Υἱὸς μαζί, νὰ γίνωνται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦτο εἶναι μεγαλύτερος παραλογισμὸς δι' ὅσους λέγουν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, διότι αὐτοὶ ξεχωρίζουν τὰ κτίσματα ἀπὸ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὴν μὲν δημιουργίαν λέγουν ἔργον τοῦ Πατρὸς, τὰ δὲ κτίσματα χαρακτηρίζουν ὡς ἔργα τοῦ Υἱοῦ, ἢ, ἐὰν ὅλα τὰ γενητὰ γίνωνται διὰ τοῦ Υἱοῦ, νὰ μὴ λέγουν δι' αὐτὸν ὅτι εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ γενητὰ.

26. Ἐπειτα καὶ μὲ τὸν ἐξῆς τρόπον θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀνοησίαν των. Ἐὰν καὶ ὁ Λόγος ἀνήκῃ εἰς τὴν φύσιν τῶν γενητῶν, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἡ φύσις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθῇ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, πῶς ἠμπόρεσε μόνον αὐτὸς νὰ δημιουργηθῇ ἐκ τῆς ἀγενήτου καὶ καθαρωτάτης οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγετε σεῖς; Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἢ, ἀφοῦ ἠμπορεῖ αὐτός, νὰ ἠμπορῇ καὶ ὅλη ἡ φύσις, ἢ, ἀφοῦ ὅλη ἡ φύσις δὲν ἠμπορεῖ, οὔτε ὁ Λόγος νὰ ἠμπορῇ, διότι κι' αὐτὸς κατὰ τὴν γνώμην σας εἶναι ἓνας ἀπὸ τὰ γενητὰ. Πάλιν δέ, ἐὰν ὑπάρχῃ ἀνάγκη μεσίτου, ἐπειδὴ ἡ γενητὴ φύσις δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποτελέσῃ ἄμεσον ἔργον τοῦ Θεοῦ, κατ' ἀνάγκην, ἀφοῦ καὶ ὁ Λόγος εἶναι γενητὸς καὶ κτίσμα, θὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη ἐνδιαμέσου καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ, διότι καὶ αὐτὸς εἶναι ἓνας ἐκ τῆς γενητῆς φύσεως, ἡ ὁποία δὲν ἠμπορεῖ νὰ κοινωνήσῃ τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ χρειάζεται ἐνδιάμεσον. Καὶ ἂν πάλιν καὶ διὰ τὸν Λόγον εὑρεθῇ ἐνδιάμεσος, θὰ ὑπάρχῃ πάλιν ἀνάγκη ἄλλου μεσίτου δι' ἐκεῖνον, καὶ ἐὰν κανεὶς προχωρῇ καὶ διερευνᾷ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μὲ τὴν σκέψιν του, θὰ εὕρῃ πολὺν ὄχλον ἐπερχομένων μεσαζόντων, καὶ ἔτσι θὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ σταθῇ ἡ κτίσις, διότι θὰ χρειάζεται πάντοτε μεσίτην, καὶ ὁ μεσίτης δὲν θὰ ἠμπορῇ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς ἄλλον μεσίτην, ἀφοῦ ὅλοι θὰ ἀνήκουν εἰς τὴν γενητὴν φύσιν, ἡ ὁποία, ὅπως λέγετε σεῖς, δὲν ἠμπορεῖ νὰ κοινωνήσῃ τοῦ ἔργου ποὺ ἐγίνεν ἀπὸ μόνον τὸν Θεόν. Ἀπὸ πόσῃν παραφροσύνῃ

ρεις, δι' ἣν καὶ τὰ ἤδη γενόμενα νομίζουσιν ἀδύνατον εἶναι γενέσθαι ; Ἡ τάχα οὐδὲ γεγενῆσθαι αὐτὰ φαντάζονται ζητοῦντες ἔτι τὸν μεσίτην. Κατὰ γὰρ τὴν οὕτως ἀσεβῆ καὶ μωρὰν διάνοιαν αὐτῶν οὐδ' ἂν ὑπέστη τὰ ὄντα μὴ εὐδρισκομένου τοῦ μέσου.

- 5 27. Ἄλλ' ἐκεῖνο φάσκουσιν· «Ἰδοὺ δὴ καὶ διὰ Μωσέως ἐξήγαγε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον δέδωκε, καίτοι καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἀνθρώπου, ὥστε δυνατόν διὰ τοῦ ὁμοίου τὰ ὅμοια γίνεσθαι». Τοῦτο δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐγκαλυπτο-
 10 γὰρ οὐ δημιουργεῖν ἔπέμπετο, οὐδὲ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι καλέσαι καὶ πλάσαι τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ διακονῆσαι μόνον ῥήματα πρὸς τὸν λαὸν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα φαραώ, Ἐχει δὲ τοῦτο πολλὴν τὴν διαφοράν, ὅτι τὸ μὲν διακονεῖν τῶν γενητῶν ὡς δούλων ἐστί, τὸ δημιουργεῖν δὲ καὶ κτίζειν μόνου
 15 τοῦ Θεοῦ ἐστί καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν οὐκ ἔν τις ἄλλον εὖροι ἢ μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ γέγονε καὶ χωρὶς τοῦ Λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἓν. Πρὸς δὲ τὰς διακονίας οὐχ εἷς, ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοὶ εἰσιν, οὓς εἰς τὴν θέλην πέμπειν ὁ Κύριος.
 20 Πολλοὶ μὲν γὰρ ἀρχάγγελοι, πολλοὶ δὲ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι καὶ κυριότητες, χίλιαί τε χιλιάδες καὶ μέριοι μυριάδες παρεστή-
 κασι λειτουργούντων καὶ ἐτοιμῶν εἰς τὸ ἀποστέλλεσθαι. Καὶ προφῆται μὲν πολλοί, καὶ ἀπόστολοι δὲ δέκα καὶ δύο, καὶ ὁ Παῦ-
 λος, καὶ Μωσῆς δὲ αὐτὸς οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν σὺν αὐτῷ
 25 καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλοι ἐβδομήκοντα Πνεύματος ἐπληρώθησαν ἁγίου, καὶ Μωσῆν διεδέξατο Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, κἀκεῖνον οἱ κριταί, κἀκεῖνους οὐχ εἷς, ἀλλὰ πλεῖστοι βασιλεῖς.

νην λοιπὸν εἶναι γεμάτοι, λόγῳ τῆς ὁποίας καὶ αὐτὰ ποὺ ἤδη ἔχουν γίνεи, θεωροῦν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνουи; Ἡ ἴσως φαντάζονται ὅτι οὔτε κἂν ἔχουν γίνеи, ἀφοῦ ζητοῦн ἀκόμη τὸν μεσίτην. Κατὰ τὴν ἀσεβῆ δηλαδὴ καὶ ἀνόητον σκέψιν των δὲν ἤμποροῦн νὰ ὑπάρχουи τὰ ὄντα, διότι δὲν εὐρίσκεται ὁ μεσίτης.

27. Ἀλλ' ἰσχυρίζονται τὸ ἐξῆς· «ἰδοὺ ὅμως ὅτι καὶ διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐξήγαγε τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ δι' αὐτοῦ ἔχει δώσει τὸν νόμον, παρὰ τὸ ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἄνθρωπος, ὥστε εἶναι δυνατὸν διὰ τοῦ ὁμοίου νὰ γίνωνται τὰ ὅμοια». Ἐπρεπεῖν ὅμως ὅταν λέγουи αὐτὰ νὰ σκεπάζουи τὰ πρόσωπά των διὰ νὰ μὴ καταντροπιασθοῦи. Διότι ὁ Μωϋσῆς δὲν ἐστάλη διὰ νὰ δημιουργήσῃ οὔτε διὰ νὰ καλέσῃ εἰς τὴν ὕπαρξιν ὅσα δὲν ὑπάρχουи καὶ διὰ νὰ πλάσῃ ὁμοίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ διὰ νὰ μεταβιβάσῃ μόνον ἐντολὰς πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὸν βασιλέα φαραώ. Τοῦτο δὲ ἔχει μεγάλην διαφοράν, διότι τὸ νὰ ὑπηρετῇ κανεῖς ἀρμόζει εἰς τὰ δημιουργήματα ποὺ εἶναι δοῦλα, ἐνῶ τὸ νὰ δημιουργῇ καὶ νὰ κτίζῃ ἀρμόζει μόνον εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Λόγον αὐτοῦ καὶ τὴν Σοφίαν. Διὰ τοῦτο διὰ μὲν τὴν δημιουργίαν δὲν θὰ ἤμποροῦσε κανεῖς νὰ εὕρῃ ἄλλον, παρὰ μόνον τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ· διότι ὅλα ἔχουν γίνеи με σοφίαν¹, καὶ χωρὶς τὸν Λόγον δὲν ἔγινε τίποτε². Διὰ δὲ τὰς ὑπηρεσίας, ὅχι ἕνας, ἀλλ' ὑπάρχουи πολλοὶ ἐξ ὧων ὅσους θὰ ἤθελε νὰ στείλῃ ὁ Κύριος. Πολλοὶ εἶναι λοιπὸν οἱ ἀρχάγγελοи, πολλοὶ δὲ οἱ θρόνοι καὶ αἱ ἐξουσίαι, καὶ αἱ κυριότητες, καὶ χίλιαι χιλιάδες καὶ μύριαι μυριάδες³ ὑπηρετούντων παραστέκονται, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἕτοιμοι διὰ νὰ ἀποσταλοῦи. Καὶ προφητῇται ἐπίσης ὑπῆρξαν πολλοί, καὶ ἀπόστολοι δὲ δώδεκα, καὶ ὁ Παῦλος, καὶ ὁ Μωϋσῆς πάλιν δὲν εἶναι μόνος αὐτός, ἀλλὰ μαζὶ με αὐτὸν καὶ ὁ Ἀαρών, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι ἑβδομήκοντα⁴ ἐπλήσθησαν με Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ τὸν Μωϋσῆν διεδέχθη ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, καὶ ἐκεῖνον οἱ κριταί, καὶ ἐκείνους ὅχι ἕνας, ἀλλὰ πλείστοι βασιλεῖς.

2. Ἰω. 1, 3.

3. Δαν. 7, 10.

4. Ἀριθμ. 11, 25.

Εἴπερ οὖν καὶ κτίσμα ἦν καὶ τῶν γενητῶν ὁ Υἱός, ἔδει καὶ πολλοὺς εἶναι τοιούτους υἱούς, ἵνα καὶ πολλοὺς τοιούτους διακό-
 νους ἔχη ὁ Θεός, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πληθὺς ἐστίν. Εἰ
 δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα πολλά, ὁ δὲ Λό-
 5 γος εἷς ἐστι, τίς οὐ συνορᾷ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι ὁ Υἱὸς διέστηκε
 τῶν πάντων καὶ οὐ πρὸς τὰ κτίσματα τὴν ἐξίσωσιν ἔχει, ἀλλὰ
 πρὸς τὸν Πατέρα τὴν ιδιότητα; Ὅθεν οὐδὲ πολλοὶ Λόγοι, ἀλλὰ
 μόνος εἷς τοῦ ἐνὸς Πατρὸς Λόγος καὶ μία τοῦ ἐνὸς Θεοῦ εἰκὼν
 ἐστίν. «Ἄλλ' ἰδοὺ», φασί, «καὶ ἥλιος μόνος εἷς καὶ ἡ γῆ μία».
 10 Ἄφρονες, εἰπάτωσαν ὅτι καὶ ὕδωρ ἐν καὶ πῦρ ἐν, ἵνα ἀκούσωσι
 ὅτι τῶν γενομένων ἕκαστον ἐν μὲν ἔστι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν,
 πρὸς δὲ τὴν ἐργχειριζομένην διακονίαν καὶ λειτουργίαν οὐκ ἔστιν
 ἕκαστον ἱκανὸν καὶ μόνον αὐταρκες. Εἶπε γὰρ ὁ Θεός· «Γενηθή-
 τωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν τῆς
 15 γῆς, καὶ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς
 νυκτός· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιρούς, καὶ εἰς ἡμέρας,
 καὶ εἰς ἐνιαυτούς». Εἰτά φησι· «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο
 φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς
 τῆς ἡμέρας καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσονα εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός,
 20 καὶ τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρα-
 νοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυ-
 κτός».

28. Ἴδον πολλοὶ φωστῆρες καὶ οὐ μόνος ὁ ἥλιος οὐδὲ σε-
 λίρῃ μόνῃ, ἀλλ' ἕκαστον μὲν ἐν ἔστι κατ' οὐσίαν, μία δὲ καὶ κοι-
 25 νῇ πάντων ἐστὶν ἡ λειτουργία, καὶ τὸ ἕκαστον λείπον παρὰ τοῦ
 ἑτέρου πληροῦται, καὶ τοῦ φωτίζειν ἡ χρεία παρὰ πάντων γίνε-
 ται. Ἦλιος γοῦν τοῦ μεθ' ἡμέραν μόνου διαστήματος φαίνειν
 ἔχει τὴν ἐξουσίαν καὶ ἡ σελίρῃ τὴν νύκτα, οἱ δὲ ἀστέρες μετὰ

Ἐάν λοιπὸν ὁ Υἱὸς ἦταν κτίσμα καὶ ἀνῆκεν εἰς τὰ γενητά, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ τέτοιοι υἱοί, διὰ νὰ ἔχη ὁ Θεὸς καὶ πολλοὺς ὑπηρέτας τοῦ εἵδους αὐτοῦ, ὅπως καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὑπάρχει πλῆθος. Ἐάν ὁμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἰδῇ κανεὶς τοῦτο, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα εἶναι πολλὰ, ὁ δὲ Λόγος ἓνας, ποῖος δὲν βλέπει κι' ἅπ' αὐτά, ὅτι ὁ Υἱὸς διαφέρει ἀπὸ τὰ πάντα καὶ δὲν εἶναι ἴσος πρὸς τὰ κτίσματα, ἀλλὰ ἔχει τὴν ιδιότητα τοῦ Πατρὸς; Ἐπομένως οὔτε πολλοὶ Λόγοι, ἀλλὰ μοναδικὸς ἓνας Λόγος τοῦ ἑνὸς Πατρὸς ὑπάρχει καὶ μία εἰκὼν τοῦ ἑνὸς Θεοῦ. «Ἄλλ' ἰδού, λέγουν, καὶ ὁ ἥλιος εἶναι μοναδικὸς καὶ ἡ γῆ μία». Ἀνόητοι! ἄς εἴπουν ὅτι καὶ τὸ ὕδωρ εἶναι ἓνα καὶ ἡ φωτιά μία, διὰ νὰ λάβουν τὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τὸ καθένα εἶναι μὲν ἓνα κατὰ τὴν ἰδικήν του οὐσίαν, διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ὁμως καὶ λειτουργίαν πού τοῦ ἀνατίθεται δὲν εἶναι τὸ καθένα ἱκανὸν καὶ αὐτάρκες μόνον του. Εἶπε δηλαδὴ ὁ Θεός· «ἄς γίνουν οἱ φωτεινοὶ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ, διὰ νὰ φωτίζουν τὴν γῆν καὶ νὰ χωρίζουν τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν νύκτα, καὶ ἄς χρησιμεύουν οὗτοι ὡς σημεῖα καὶ πρὸς διάκρισιν τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἐτῶν»¹. Ἐπειτα λέγει· «καὶ ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο μεγάλους ἀστέρας, τὸν μεγάλον ἀστέρα, τὸν ἄρχοντα τῆς ἡμέρας καὶ τὸν μικρότερον ἀστέρα, τὴν σελήνην, τὴν ἀρχόντισσαν τῆς νυκτός. Ἐπίσης ἐδημιούργησε καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, καὶ τοὺς ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ οὐράνιον στερέωμα διὰ νὰ φωτίζουν τὴν γῆν καὶ νὰ κανονίζουν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα»².

28. Ἰδού, οἱ φωστῆρες εἶναι πολλοί, καὶ δὲν εἶναι μόνον ὁ ἥλιος, οὔτε μόνη ἡ σελήνη, ἀλλὰ τὸ καθένα εἶναι μὲν ἓνα κατὰ τὴν οὐσίαν, μία ὁμως καὶ κοινὴ εἶναι ἡ λειτουργία ὅλων, καὶ ὅ,τι ἐλλείπει ἀπὸ τὸ ἓνα συμπληρώνεται ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ ἔτσι ἡ ἀνάγκη τοῦ φωτισμοῦ ἱκανοποιεῖται ὑπὸ ὅλων. Ὁ ἥλιος λοιπὸν ἔχει ἐξουσίαν νὰ φωτίζῃ μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας καὶ ἡ σελήνη τὴν νύκτα· τὰ ἄστρα δὲ μαζί μὲ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι

τούτων τοὺς καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς ἐκτελοῦσι καὶ ἕκαστος εἰς σημεῖα γίνεται πρὸς τὴν ἀπαιτοῦσαν χρεῖαν. Οὕτω καὶ ἡ γῆ οὐκ εἰς πάντα, ἀλλ' εἰς μόνους τοὺς καρποὺς καὶ βύσιν εἶναι τῶν ἐν αὐτῇ ζώων, τό τε στερέωμα διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον ὕδατος, καὶ 5 ὕδατος, καὶ ἡ θέσις τῶν φωστήρων ἐν αὐτῷ ἐστίν· οὕτω καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ μετὰ τῶν ἄλλων πάντων γέγονε, εἰς τὴν τῶν σωμάτων σύστασιν· καὶ ὅλως οὐδὲ ἐν μόνον, ἀλλ' ἕκαστον τῶν γενομένων, ὥσπερ ἀλλήλων ὄντα μέλη, ἐν καθάπερ σῶμα, τὸν κόσμον, ἀποτελοῦσιν.

- 10 Εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν Υἱὸν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι, βαλλέσθωσαν παρὰ πάντων μέρος νομίζοντες εἶναι τῶν πάντων τὸν Λόγον, καὶ μέρος οὐχ ἱκανὸν ἄνευ τῶν ἄλλων πρὸς τὴν ἐργχειρθεῖσαν αὐτῷ λειτουργίαν. Εἰ δὲ τοῦτο ἐκ φανεροῦ δυσσεβές ἐστίν, ἐπιγνώτωσαν ὅτι μὴ τῶν γεννητῶν ἐστίν ὁ Λόγος, ἀλλὰ 15 τοῦ μὲν Πατρὸς μόνος ἴδιος Λόγος, τῶν δὲ γεννητῶν δημιουργός. Ἄλλ' εἰρήκασιν· «Κτίσμα μὲν ἔστι, καὶ τῶν γεννητῶν, ὥς δὲ παρὰ διδασκάλου καὶ τεχνίτου μεμάθηκε τὸ δημιουργεῖν, καὶ οὕτως ὑπηρέτησε τῷ διδάξαντι Θεῷ». Ταῦτα γὰρ καὶ Ἀστέριος ὁ σοφιστής, ὥς μαθὼν ἀρνεῖσθαι τὸν Κύριον, γράφει τετόλμηκεν 20 οὐ συνορῶν τὴν ἐκ τούτων ἀλογίαν. Εἰ γὰρ διδακτὸν ἐστὶ τὸ δημιουργεῖν, σκοπεῖτωσαν μὴ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰπωσι μὴ φύσει, ἀλλ' ἐπιστήμῃ δημιουργὸν εἶναι, ὥστε καὶ δυνατόν μεταπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ. Ἐπειτα εἰ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ ἐκ διδασκαλίας ἐκτήσατο τὸ δημιουργεῖν, πῶς ἔτι σοφία ἐστὶ δεομένη μαθημάτων; 25 Τί δὲ ἦν καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν; Σοφία γὰρ οὐκ ἦν λειπομένη διδασκαλίας. Κενὸν ἄρα τι προὔγμα ἦν καὶ οὐκ ἔστιν οὐσιώδης σοφία, ἀλλ' ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸ ὄνομα τῆς σοφίας, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἔσται σοφία, ἕως ἂν ὁ μεμάθηκε φυλάττη. Ὁ γὰρ μὴ φύσει τινί, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως προσγένετο, δυνατόν ἐστὶ καὶ ἀπο-

τὰ ὅρια τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν ἐτῶν, καὶ τὸ καθένα γίνεται σημάδι διὰ κάποιαν ἀνάγκην. Ἔτσι καὶ ἡ γῆ δὲν ἔγινε δι' ὅλα, ἀλλὰ διὰ μόνον τοὺς καρπούς, καὶ διὰ νὰ εἶναι βάσις διὰ τὰ ζῶα ποὺ εὐρίσκονται εἰς αὐτήν, καὶ τὸ στερέωμα διὰ νὰ διαχωρίζη τὸ ὕδωρ ποὺ εἶναι ὑποκάτω αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ὕδωρ ποὺ εἶναι ὑπεράνω αὐτοῦ καὶ διὰ νὰ εἶναι τοποθετημένοι εἰς αὐτὸ οἱ φωστῆρες. Ἔτσι καὶ ἡ φωτιά καὶ τὸ ὕδωρ, ἔγιναν μαζί με ὅλα τὰ ἄλλα διὰ τὴν συγκρότησιν τῶν σωμάτων. Καὶ γενικῶς τίποτε δὲν εἶναι μόνον του, ἀλλὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ὥσάν νὰ εἶναι μέλη τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου συναποτελοῦν τὸν κόσμον, ὅπως ἀκριβῶς ἓνα σῶμα.

Ἐὰν λοιπὸν πιστεύουν ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἔτσι, θὰ κτυπηθοῦν ἀπὸ ὅλους, διότι νομίζουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι μέρος τῶν ὅλων, καὶ μάλιστα μέρος ὅχι ἱκανὸν χωρὶς τὰ ἄλλα διὰ τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπηρεσίαν. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι φανερὰ δυσσεβές, πρέπει νὰ καταλάβουν ὅτι ὁ Λόγος δὲν ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, ἀλλ' ὅτι εἶναι μὲν μοναδικὸς γνήσιος Λόγος τοῦ Πατρός, δημιουργὸς δὲ τῶν γενητῶν. Ἄλλ' εἶπαν. «εἶναι μὲν κτίσμα καὶ ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, ἔμαθε δὲ τὴν τέχνην τῆς δημιουργίας ὥσάν ἀπὸ διδάσκαλον καὶ τεχνίτην καὶ ὑπηρέτησε τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος τὸν ἐδίδασκεν». Αὐτὰ λοιπὸν ἐτόλμησε νὰ γράψῃ ὁ Ἀστέριος ὁ σοφιστής, καθὼς ἔμαθε νὰ ἀρνηῖται τὸν Κύριον, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν παραφροσύνην ποὺ προέρχεται ἀπ' αὐτά. Ἐὰν λοιπὸν τὸ νὰ δημιουργῇ κανεὶς διδάσκεται, ἅς προσέξουν μήπως εἶπουν καὶ διὰ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν ὅτι δὲν εἶναι ἐκ φύσεως δημιουργός, ἀλλὰ ἐπιστημονικῶς, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ ξεχάσῃ τὴν τέχνην αὐτήν. Ἐπειτα ἂν ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ ἀπέκτησε τὴν δημιουργικὴν τέχνην με διδασκαλίαν, πῶς εἶναι ἀκόμη σοφία ἀφοῦ χρειάζεται μαθήματα; Καὶ τί ἦταν πρὶν νὰ μάθῃ; Διότι δὲν ὑπάρχει Σοφία, ἡ ὁποία νὰ ἔχῃ ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλίας· κι' ἂν ὑπῆρχε, θὰ ἦταν κάτι τὸ κενὸν καὶ ὅχι οὐσιώδους σοφία, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα τῆς σοφίας διὰ τὴν πρόοδόν της, καὶ εἶναι ἐπὶ τόσον χρόνον σοφία, μέχρι ποὺ διατηρεῖ αὐτὸ ποὺ ἔχει μάθει. Διότι ὅ,τι δὲν ὑπάρχει εἰς κάποιον ἐκ φύσεως, ἀλλὰ προσετέθη διὰ τῆς μαθήσεως, εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ ξεχασθῇ κά-

μαθεῖν ποτε. Τοιαῦτα δὲ λέγειν περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, οὐ Χριστιανῶν, ἀλλὰ Ἑλλήνων ἐστί.

29. Καὶ γὰρ εἰ ἐκ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν τιμι προσγί-
νεται, φθόνον καὶ ἀσθένειαν περὶ τὸν Θεὸν εἰσάγουσιν οἱ ἄφρονες·
5 φθόνον μὲν, ὅτι μὴ πολλοὺς δημιουργεῖν ἐδίδαξεν, ἢν' ὥσπερ
πολλοὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἄγγελοι, οὕτω καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ
περὶ αὐτὸν ὦσιν, ἀσθένειαν δέ, ὅτι μὴ μόνος ἡδυνήθη ποιῆσαι,
συνεργοῦ δὲ ἢ ὑπουργοῦ χρεῖαν ἔσχε, καίτοι δειχθείσης καὶ τῆς
γεννητῆς φύσεως δυνατῆς οὕσης γίνεσθαι παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ,
10 εἴ γε κατ' αὐτοὺς ὁ Υἱὸς γεννητὸς ὢν ἡδυνήθη παρὰ μόνου τοῦ
Θεοῦ γενέσθαι. Ἄλλ' οὐδενὸς ἐστὶν ἐνδεὴς ὁ Θεός, μὴ γένοιτο!
αὐτὸς γὰρ εἶπε· «Πλήρης εἰμί», οὐδὲ ἐκ διδασκαλίας γέγονε
δημιουργὸς ὁ Λόγος, ἀλλ' εἰκὼν καὶ σοφία ὢν τοῦ Πατρὸς τὰ
τοῦ Πατρὸς ἐργάζεται. Οὐδὲ τῆς τῶν γεννητῶν ἕνεκεν ἐργασίας
15 τὸν Υἱὸν πεποίηκεν· ἰδοὺ γὰρ καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄντος φαίνεται πάλιν
ἐργαζόμενος ὁ Πατήρ, ὥς αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· «Ὁ Πατήρ
μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι».

Εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ Υἱός, ἵνα τὰ μετ' αὐτὸν
ἐργάσεται, φαίνεται δὲ ὁ Πατήρ καὶ μετὰ τὸν Υἱὸν ἐργαζόμε-
20 νος, περιττὴ καθ' ὑμᾶς καὶ κατὰ τοῦτο ἢ τοῦ τοιούτου Υἱοῦ ποίη-
σις. Ἄλλως τε διὰ τί ὁλως θέλων ἡμᾶς κτίσαι, ζητεῖ τὸν μεσί-
την, ὥς οὐκ ἀρκουμένου τοῦ βουλήματος αὐτοῦ συστήσαι περὶ
ὧν ἂν αὐτῷ δοκῇ; Καὶ μὴν αἱ Γραφαὶ λέγουσι· «Πάντα ὅσα ἡθέ-
λησεν ἐποίησε», καί· «Τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν»;
25 Εἰ δὲ καὶ τὸ βούλημα μόνον ἱκανόν ἐστὶν αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν
πάντων δημιουργίαν, περιττὴ πάλιν καθ' ὑμᾶς ἢ τοῦ μεσίτου

1. Ἦσ. 1, 11.

2. Ἰω. 5, 17.

3. Ψαλμ. 134, 6.

ποτε. Τὸ νὰ λέγωνται δὲ τέτοια πράγματα περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀρμόζει εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ’ εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας.

29. Διότι, ἐὰν τὸ νὰ δημιουργῇ κανεὶς ἀποκτᾶται διὰ τῆς διδασκαλίας, αὐτοὶ οἱ ἀνόητοι καταλογίζουν εἰς τὸν Θεὸν φθόνον καὶ ἀδυναμίαν. Φθόνον μὲν, διότι δὲν ἐδίδασκεν εἰς πολλοὺς νὰ δημιουργοῦν εἰς τρόπον ὥστε, ὅπως ὑπάρχουν πολλοὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἄγγελοι, ἔτσι νὰ ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ γύρω του. Ἀδυναμίαν δέ, καθόσον δὲν ἠμπόρεσε μόνος του νὰ δημιουργήσῃ, ἀλλ’ εἶχεν ἀνάγκην συνεργοῦ ἢ ὑπηρέτου, ἂν καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ γενητὴ φύσις ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ, ἐφ’ ὅσον, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην των, ὁ Υἱὸς ποὺ εἶναι γενητός, ἠμπόρεσε νὰ γίνῃ ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ’ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κανένα, μὲ γένοιτο! διότι αὐτὸς εἶπε· «πλήρης εἰμί»¹. Οὐτε διὰ τῆς διδασκαλίας ἐγένεν ὁ Λόγος δημιουργός, ἀλλ’ ἐπειδὴ εἶναι εἰκὼν καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, κάνει τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς. Οὐτε ἐδημιούργησε τὸν Υἱὸν διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν γενητῶν, διότι ἰδοὺ, καὶ ὅταν ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε, πάλιν φαίνεται ὅτι ἐργάζεται ὁ Πατήρ, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· «ὁ Πατήρ μου πάντοτε ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐργάζομαι»².

Ἐὰν δέ, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, ὁ Υἱὸς ἐγένε διὰ νὰ κατασκευάσῃ ὅσα θὰ ἐγίνοντο μετὰ ἀπ’ αὐτόν, ὁ Πατήρ ὅμως φαίνεται ὅτι καὶ μετὰ τὸν Υἱὸν συνεχίζει νὰ ἐργάζεται, τότε εἶναι καθ’ ὑμᾶς περιττὴ καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτόν ἡ δημιουργία τέτοιου Υἱοῦ. Ἐξ ἄλλου διατί, ὅταν ἤθελε νὰ κτίσῃ ἡμᾶς, ἐζήτησε τὸν μεσίτην, ὥσάν νὰ μὴ ἔφθανεν ἡ θέλησίς του νὰ συγκροτήσῃ ὅ,τι θὰ ἐνόμιζεν αὐτὸς καλόν; Καὶ ὅμως αἱ Γραφαὶ λέγουν· «ὅλα ὅσα ἠθέλησεν ἐδημιούργησε»³, καί· «ποῖος λοιπὸν ἀντέστη εἰς τὸ θέλημά του;»⁴. Ἐὰν δὲ πάλιν καὶ μόνον τὸ θέλημά του εἶναι ἄρκετον διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν πάντων, πάλιν, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, εἶναι περιττὴ ἡ ἀνάγκη τοῦ μεσίτου. Καὶ λοιπὸν

4. Ρωμ. 9, 19.

χρεία. Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τοῦ Μωσέως καὶ τοῦ
 ἡλίου καὶ σελήνης ὑμῶν δέδεικται σαθρόν. Κακεῖνο δὲ πάλιν
 ὑμᾶς ἐντρέφει. Εἰ θέλων ὁ Θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν, περὶ
 δὲ ταύτης βουλευσάμενος ἐπινοεῖ καὶ κτίζει τὸν Υἱὸν καθ' ὑμᾶς,
 5 ἵνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ, σκοπεῖτε πόσῃν ἀσέβειαν φθέγγ-
 γεσθαι τετολμήκατε.

30. Πρῶτον μὲν, ὅτι φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς ὁ Υἱὸς δι'
 ἡμᾶς γεγονώς, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτόν, οὐ γὰρ δι' αὐτὸν ἐκτί-
 σθημεν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποιήται, ὥστε χάριν αὐτὸν ἡμῖν
 10 μᾶλλον ἔχειν, καὶ μὴ ἡμᾶς αὐτῷ, καθάπερ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ.
 «Οὐ γὰρ ἐκτίσθη», φησὶν ἡ Γραφή, «ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ
 γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα». "Αῖο' οὖν ὥσπερ «ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δόξα
 Θεοῦ ὑπάρχει, ἡ δὲ γυνὴ δόξα ἀνδρός ἐστιν», οὕτως ἡμεῖς μὲν
 τοῦ Θεοῦ εἰκὼν καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ γεγόναμεν, ὁ δὲ Υἱὸς ἡμῶν
 15 ἐστὶν εἰκὼν καὶ εἰς ἡμῶν δόξαν ὑπέστη. Καὶ ἡμεῖς μὲν εἰς τὸ
 εἶναι γεγόναμεν, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος καθ' ὑμᾶς οὐκ εἰς τὸ εἶναι,
 ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν χρείαν, ὥς ὄργανον πεποιήται, ὥστε μὴ ἡμᾶς
 ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρείας συνίστασθαι. Καὶ πῶς
 οὐ πᾶσαν ἄνοιαν ὑπερβάλλουσιν οἱ ταῦτα καὶ μόνον ἐνθυμούμε-
 20 νοι; Καὶ γὰρ εἰ δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Λόγος, οὐκ ἔστιν οὐδὲ πρῶτος
 ἡμῶν παρὰ τῷ Θεῷ. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον ἔχων ἐν ἑαυτῷ περὶ ἡμῶν
 βουλευέται· ἀλλ' ἡμᾶς ἔχων ἐν ἑαυτῷ βουλευέται, ὥς ἐκεῖνοί
 φασι, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγον. Εἰ δὲ τοῦτό ἐστι, τάχα οὐδὲ ὅλως
 ᾔθελε τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, οὐ γὰρ θέλων αὐτὸν ἔκτισεν, ἀλλ' ἡμᾶς
 25 θέλων δι' ἡμᾶς αὐτὸν ἐδημιούργησε, μεθ' ἡμᾶς γὰρ αὐτὸν ἐπενό-
 ησεν, ὥστε, κατὰ τοὺς ἀσεβοῦντας, περιττὸν εἶναι λοιπὸν τὸν
 Υἱὸν τὸν γενόμενον ὥς ὄργανον, γενομένων ὧν ἕνεκα καὶ ἐκτί-

1. Α' Κορ. 11, 9.

2. Α' Κορ. 11, 7.

καὶ τὸ παράδειγμά σας περὶ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης ἀπεδείχθη ἀβάσιμον. Καὶ ἐκεῖνο δὲ πάλιν θὰ σᾶς κατατροπώσῃ, ὅτι δηλαδὴ ὅταν ἤθελεν ὁ Θεὸς νὰ κτίσῃ τὴν γενετήν φύσιν, καὶ ὅταν ἐσκέφθη περὶ αὐτῆς, ἐπενόησε πρῶτον καὶ ἔκτισε, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, τὸν Υἱόν, διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ. Σκεφθῆτε πόσῃν ἀσέβειαν ἐτολμήσατε νὰ ἐκφράσετε.

30. Κατ' ἀρχὰς μὲ αὐτὰ ποὺ λέγετε φαίνεται ὅτι ὁ Υἱὸς ἔγινε μᾶλλον δι' ἡμᾶς καὶ ὄχι ἡμεῖς δι' αὐτόν. Δὲν ἐκτίσθημεν δηλαδὴ ἡμεῖς δι' αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸς ἐδημιουργήθη δι' ἡμᾶς, ὥστε αὐτὸς νὰ ὀφείλῃ περισσότερον εἰς ἡμᾶς χάριν καὶ ὄχι ἡμεῖς εἰς αὐτόν, ὅπως καὶ ἡ γυναῖκα εἰς τὸν ἄνδρα· «διότι, ὅπως λέγει ἡ Γραφή, δὲν ἐκτίσθη ὁ ἄνδρας διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυναῖκα διὰ τὸν ἄνδρα»¹. Ἐπομένως λοιπόν· «ὅπως ὁ μὲν ἄνδρας εἶναι εἰκὼν καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ γυναῖκα εἶναι δόξα τοῦ ἀνδρός»², ἔτσι, ἡμεῖς μὲν εἴμεθα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐγίναμεν διὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν ἰδική μας καὶ ἔγινε διὰ τὴν δόξαν μας. Καὶ ἡμεῖς ἐδημιουργήθημεν διὰ νὰ ὑπάρχωμεν, ὁ Λόγος ὁμως τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, δὲν ἐδημιουργήθη διὰ νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλὰ ὡς ὄργανον διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἀνάγκην μας, ὥστε νὰ μὴ ἔχωμεν προέλθει ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς προῆλθεν ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας ἀνάγκας. Καὶ πῶς δὲν ὑπερβαίνουν κάθε ἀνοησίαν αὐτοὶ ποὺ σκέπτονται καὶ μόνον αὐτά; Διότι ἐὰν ἔγινεν ὁ Λόγος δι' ἡμᾶς, δὲν ὑπάρχει πρὸ ἡμῶν εἰς τὸν Θεόν. Δὲν σκέπτεται δηλαδὴ περὶ ἡμῶν ἔχων τὸν Λόγον μέσα του, ἀλλ' ἔχει ἡμᾶς εἰς τὴν σκέψιν του καὶ κατόπιν, ὅπως δέχονται αὐτοί, σκέπτεται περὶ τοῦ Λόγου του. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἔτσι, ἴσως ὁ Πατὴρ νὰ μὴ ἤθελε καθόλου τὸν Υἱόν· διότι τὸν ἔκτισεν ὄχι ἐπειδὴ ἤθελεν αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελεν ἡμᾶς, ἐδημιούργησεν αὐτόν δι' ἡμᾶς, διότι αὐτόν τὸν ἐπενόησεν μετὰ ἀπὸ ἡμᾶς. Ὡστε, σύμφωνα μὲ τὴν σκέψιν τῶν ἀσεβῶν, ὁ Υἱὸς ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ ὄργανον, εἶναι πλεον περιττὸς τώρα ποὺ ἔχουν γίνεῃ ἤδη αὐτοὶ χάριν τῶν ὁποίων ἐκτίσθη. Ἄν δὲ μόνος ὁ Υἱὸς ὡς δυνατὸς ἔχει γίνεῃ

σθη. Εἰ δὲ ὡς δυνατὸς ὁ Υἱὸς μόνος παρὰ μόνον τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι παρὰ τοῦ Λόγου γεγόναμεν, διὰ τί μὴ καὶ πρῶτον, ὡς δυνατοῦ ὄντος αὐτοῦ, περὶ αὐτοῦ βουλευέται, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; ἢ διὰ τί τὸν δυνατὸν οὐ προκρίνει τῶν ἀσθενῶν;

5 ἢ διὰ τί πρῶτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὶ καὶ περὶ τοῦ πρώτου αὐτοῦ βουλευέται; ἢ διὰ τί περὶ ἡμῶν πρῶτον βουλευόμενος, οὐ πρώτους ἡμᾶς ἐργάζεται ἱκανοῦ ὄντος τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν πάντων σύστασιν; Ἀλλ' ἐκείνον μὲν πρῶτον κτίζει, περὶ δὲ ἡμῶν πρῶτον βουλευέται καὶ πρώτους ἡμᾶς θέλει τοῦ

10 μεσίτου, καὶ ἡμᾶς μὲν θέλων κτίσαι καὶ περὶ ἡμῶν βουλευόμενος, κτίσματα καλεῖ, ἐκείνον δέ, ὃν δι' ἡμᾶς δημιουργεῖ, Υἱὸν καλεῖ καὶ ἴδιον κληρονόμον. Ἔδει δὲ ἡμᾶς, ὅν ἕνεκα καὶ τοῦτον ποιεῖ, υἱὸς μᾶλλον καλεῖσθαι, ἢ δηλονότι τοῦτον Υἱὸν ὄντα, τοῦτον καὶ προεσθυμεῖσθαι καὶ θέλειν, δι' ὃν καὶ πάντα ἡμᾶς ποιεῖ.

15 Ταῦτα μὲν οἷν τῶν αἰρετικῶν ἔμετοι καὶ ναυταί.

31. Οὐ μὲν τό γε τῆς ἀληθείας φρόνημα δεῖ σιωπᾶν, ἀλλὰ μάλιστα τοῦτο καὶ μεγαληγορεῖν πρόπει. Ὁ τοῦ Θεοῦ γὰρ Λόγος οὐ δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡμεῖς δι' αὐτὸν γεγόναμεν καὶ «ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα», οὐδὲ διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν οὗτος, ὢν δυνατός, ὑπὸ μόνον τοῦ Πατρὸς γέγονεν, ἵν' ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὄργανον δημιουργήσῃ, μὴ γένοιτο, οὐκ ἔστιν οὕτω. Καὶ γὰρ καὶ εἰ δόξαν ἦν τῷ Θεῷ μὴ ποιῆσαι τὰ γενητά, ἀλλ' ἦν οὐδὲν ἥττον ὁ Λόγος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Πατήρ. Τὰ μέντοι γενητὰ ἀδύναστον ἦν χωρὶς τοῦ Λόγου γενέσθαι, οὕτω γὰρ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ, καὶ εἰκότως.

25 Ἐπειδὴ γὰρ Λόγος ἐστὶν ἴδιος φύσει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱός, ἐξ αὐτοῦ τέ ἐστι καὶ ἐν αὐτῷ ἐστιν, ὡς εἶπεν αὐτός, οὐκ ἡδύνατο μὴ δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ δημιουργήματα. Καθάπερ γὰρ

ἀπ' εὐθείας ἀπὸ μόνον τὸν Θεόν, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι ἐγίναμεν ὑπὸ τοῦ Λόγου, διατί ὁ Θεὸς δὲν σκέπτεται κατὰ πρῶτον περὶ αὐτοῦ ποὺ ἦταν δυνατὸς ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; Ἡ διατί δὲν θέτει τὸν δυνατὸν ἐμπρὸς ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους; Ἡ διατί, ἀφοῦ δημιουργεῖ πρῶτον αὐτόν, δὲν σκέπτεται καὶ πρῶτον περὶ αὐτοῦ; Ἡ διατί ἀφοῦ σκέπτεται πρῶτον δι' ἡμᾶς δὲν κατασκευάζει κατὰ πρῶτον ἡμᾶς, ἀφοῦ τὸ θέλημά του εἶναι ἱκανὸν διὰ τὴν συγκρότησιν τῶν πάντων; Ἀλλὰ ἐκεῖνον μὲν κτίζει πρῶτον, δι' ἡμᾶς δὲ σκέπτεται πρῶτον, καὶ θέλει ἡμᾶς πρῶτους ἀπὸ τὸν μεσίτην, καί, ἐνῶ θέλη νὰ κτίσῃ ἡμᾶς, καὶ σκέπτεται δι' ἡμᾶς, μᾶς ὀνομάζει κτίσματα, ἐκεῖνον δὲ τὸν ὅποιον δημιουργεῖ δι' ἡμᾶς τὸν ὀνομάζει Υἱὸν καὶ κληρονόμον του. Ἐπρεπεν ὅμως ἡμεῖς, ἕνεκα τῶν ὁποίων δημιουργεῖ καὶ αὐτόν, νὰ ὀνομαζώμεθα μᾶλλον υἱοί, ἢ ὅπωςδήποτε ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι Υἱός, τοῦτον νὰ σκέπτεται καὶ νὰ θέλῃ πρῶτον, διὰ τὸν ὅποιον καὶ δημιουργεῖ ὅλους ἡμᾶς. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ἔμετοι καὶ ναυτίαι τῶν αἵρετικῶν.

31. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ σιωπᾷ κανεὶς τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν πρέπει νὰ φωνάζῃ περισσότερο. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δηλαδὴ δὲν ἐγίνε δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἡμεῖς ἐγίναμεν δι' αὐτόν, καὶ δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα ¹. Οὐτε διὰ τὴν ἰδικήν μας ἀδυναμίαν, αὐτὸς ποὺ εἶναι δυνατός, ἐγινεν ἀπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὄργανου, μὴ γένοιτο! δὲν εἶναι ἔτσι. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ τὰ γενητά, ὁ Λόγος ὑπῆρχε πάλιν εἰς τὸν Θεόν ², καὶ εἰς αὐτόν ὑπῆρχεν ὁ Πατήρ. Τὰ γενητὰ λοιπὸν ἦταν ἀδύνατον νὰ γίνουν χωρὶς τὸν Λόγον, ἔτσι λοιπὸν ἐγιναν δι' αὐτοῦ, καὶ εὐλόγως. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκ φύσεως ὁ Υἱὸς εἶναι γνήσιος Λόγος τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπ' αὐτόν προέρχεται, καὶ εἰς αὐτόν μένει ³, ὅπως εἶπεν ὁ ἴδιος, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ γίνουν δι' αὐτοῦ τὰ δημιουργήματα. Ὅπως

2. Ἰω. 1, 1.

3. Ἰω. 10, 38.

τὸ φῶς τῷ ἀπανγασματι τὰ πάντα φωτίζει καὶ ἄνευ τοῦ ἀπανγασματος οὐκ ἂν τι φωτισθείη, οὕτω καὶ ὁ Πατήρ, ὡς διὰ χειρὸς ἐν τῷ Λόγῳ εἰργάσατο τὰ πάντα καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖ. Εἶπε γοῦν ὁ Θεός, ὡς καὶ Μωσῆς ἐμνημόνευσε· «Γενηθήτω φῶς»
 5 καί· «Συναχθήτω τὸ ὕδωρ» καί· «Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ» καί· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον», ὡς καὶ ὁ ἅγιος ψάλλει Λαβίδ· «Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν». Εἶπε δὲ οὐχ ἵνα ὡς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπουργός τις ἀκούσῃ, καὶ μαθὼν τὸ βούλημα τοῦ λέγοντος ἀπελθὼν ἐργάσῃται. Τοῦτο γὰρ τῶν
 10 μὲν κτισμάτων ἴδιον, ἐπὶ δὲ τοῦ Λόγου τοῦτο νοεῖν ἢ λέγειν ἀπρεπές. Ἔστι γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δημιουργὸς καὶ ποιητικὸς, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ τοῦ Πατρὸς βουλή. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ εἶπεν ἡ θεία Γραφή, ὅτι ἤκουσε καὶ ἀπεκρίνατο ὁ ἀκούων, πῶς ἢ ποῖα βούλεται τὰ γινόμενα γενέσθαι, ἀλλὰ μόνον εἶπεν ὁ Θεός· «Γε-
 15 νηθήτω», καὶ ἐπήγαγε· «Καὶ ἐγένετο οὕτω». Τὸ γὰρ δόξαν καὶ βουληθὲν εὐθὺς ἐγίνετο τῷ Λόγῳ καὶ ἀπηρτίζετο.

Ὅταν μὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἄλλοις ἢ ἀγγέλοις ἐντέλλεται ἢ τῷ Μωσεῖ ὁμιλῇ ἢ τῷ Ἀβραάμ ἐντέλλεται, τότε ὁ ἀκούων ἀποκρίνεται, καὶ ὁ μὲν λέγει· «Κατὰ τί γνώσομαι»; ὁ δὲ· «Προχέ-
 20 ρισαι ἄλλον», καὶ πάλιν· «Ἐὰν ἐρωτήσωσί με, Τί ὄνομα αὐτῶ; τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς;». Καὶ ὁ ἄγγελος τῷ μὲν Ζαχαρίᾳ ἔλεγε· «Τάδε λέγει Κύριος», τὸν δὲ Κύριον ἡρώτα· «Κύριε παντοκράτορ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ;» καὶ ἐκδέχεται

1. Γέν. 1, 3.

2. Γέν. 1, 9.

3. Γέν. 1, 11.

4. Γέν. 1, 26.

5. Ψαλμ. 32, 9.

6. Ἦσ. 9, 6.

7. Γέν. 1, 3.

8. Γέν. 15, 8.

ἀκριβῶς δηλαδή τὸ φῶς φωτίζει τὰ πάντα διὰ τῆς ἀκτίνος, καὶ χωρὶς τὴν ἀκτῖνα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φωτισθῇ κάτι, ἔτσι καὶ ὁ Πατὴρ ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου, ὡσὰν μὲ χέρι, καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν δημιουργεῖ τίποτε. Εἶπε λοιπὸν ὁ Θεός, ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Μωϋσῆς· «ἄς γίνῃ φῶς» ¹, καί· «ἄς συγκεντρωθῇ τὸ ὕδωρ» ², καί· «ἄς βλαστήσῃ ἡ γῆ» ³, καί· «ἄς δημιουργήσωμεν ἄνθρωπον» ⁴, ὅπως ψάλλει καὶ ὁ ἅγιος Δαβίδ· «αὐτὸς εἶπε, καὶ ἔγιναν, αὐτὸς ἔδωκεν ἐντολήν, καὶ ἐκτίσθησαν» ⁵. Εἶπε δὲ ὅχι ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ τὸν ἀκούσῃ κάποιος ὑπηρέτης, ὁ ὁποῖος μόλις πληροφορηθῇ τὸ θέλημα τοῦ ὁμιλοῦντος θὰ σπεύσῃ νὰ τὸ ἐκτελέσῃ. Τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν κτισμάτων· διὰ τὸν Λόγον ὁμως τὸ νὰ σκέπτεται κανεὶς τοῦτο ἢ νὰ τὸ λέγῃ εἶναι ἀπρεπές. Διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι δημιουργὸς καὶ ποιητικὸς, καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ἡ σκέψις τοῦ Πατρὸς ⁶. Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν εἶπεν ἡ θεία Γραφή, ὅτι ἤκουσε καὶ ἀπεκρίθη αὐτὸς ποὺ ἤκουσε, μὲ ποῖον τρόπον, ἢ ποῖα θέλει νὰ γίνουν ἀπὸ αὐτὰ ποὺ γίνονται, ἀλλὰ λέγει ὅτι εἶπε μόνον ὁ Θεός· «ἄς γίνῃ», καὶ προσέθεσε· «καὶ ἐγένετο οὕτω» ⁷. Διότι αὐτὸ ποὺ ἐφάνη καλὸν καὶ ἠθέλησεν ὁ Θεός, ἀμέσως ἐγένετο καὶ συνεκροτεῖτο μὲ τὸν Λόγον.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Θεὸς δίδῃ ἐντολὰς εἰς ἄλλους ἢ εἰς τοὺς ἀγγέλους, ἢ ὁμιλῇ εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἢ διατάσῃ τὸν Ἀβραάμ, τότε αὐτὸς ποὺ ἀκούει ἀποκρίνεται. Καὶ ἄλλος μὲν λέγει· «πῶς θὰ ἐννοήσω;» ⁸, ἄλλος δέ· «κάμε ἐντεταλμένον σου ἄλλον» ⁹, καὶ πάλιν· «ἐὰν μὲ ἐρωτήσουν, ποῖον εἶναι τὸ ὄνομά του; τί θὰ ἀποκριθῶ πρὸς αὐτούς;» ¹⁰. Καὶ ὁ ἄγγελος εἰς μὲν τὸν Ζαχαρίαν ἔλεγεν· «αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος» ¹¹, τὸν δὲ Κύριον ἐρωτοῦσε· «Κύριε παντοκράτορ, ἕως πότε θὰ εἶσαι ἄσπλαγχνος διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ;» ¹², καὶ περιμένει νὰ ἀκούσῃ «λόγους καλοὺς καὶ

9. *Εξ. 4, 13.

10. *Εξ. 3, 13.

11. Ζαχ. 1, 17.

12. Ζαχ. 1, 12.

ἀκοῦσαι λόγους «καλοὺς καὶ παρακλητικούς». Ἔχει γὰρ τούτων ἕκαστος τὸν μεσίτην Λόγον καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν γνωρίζονσαν τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς. Ὅταν δὲ ἐργάζεται αὐτὸς καὶ κτίζη ὁ Λόγος, οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις, ἐν 5 αὐτῷ γὰρ ἔστιν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ· ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ βούλεσθαι, καὶ τὸ ἔργον γίνεται, ἵνα τοῦ μὲν βουλήματος ἡ γνώρισμα δι' ἡμᾶς τό, εἶπε, τὸ δέ, καὶ ἐγένετο οὕτω, τό τε ἔργον σημαίνεται τὸ διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, ἐν ᾗ καὶ ἡ βούλησίς ἐστι τοῦ Πατρὸς. Καὶ αὐτὸ δὲ τό, εἶπεν ὁ Θεὸς ἐν 10 τῷ Λόγῳ γνωρίζεται· «Πάντα γάρ», φησὶν, «ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» καί· «Τῷ Λόγῳ Κυρίῳ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν» καί. «Εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ».

32. Ἀπὸ δὲ τούτων ἔστι συνοραῖν, ὥς οὐ πρὸς ἡμᾶς ἔχουσι 15 τὴν μάχην οἱ Ἀρειανοὶ περὶ τῆς αἰρέσεως, ἀλλὰ σχηματίζονται μὲν πρὸς ἡμᾶς, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν θεότητα μάχονται. Εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν ἦν ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου», μικρὰ ἦν αὐτοῖς ἡ παρ' ἡμῶν μέμψις, εἰ δὲ τοῦ Πατρὸς ἔστιν ἡ φωνή, καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ ἤκουσαν, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει 20 «Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με», πῶς οὐ κατὰ τοὺς μυθεομένους γίγαντας καὶ αὐτοὶ νῦν θεομαχοῦσι, τὴν γλῶτταν ἔχοντες, ὥς εἶπεν ὁ ψάλλον, «μάχαιραν ὀξεῖαν» εἰς ἀσέβειαν; Οὔτε γὰρ τὴν φωνὴν τοῦ Πατρὸς ἐφοβήθησαν οὔτε τοῦ Σωτῆρος ἠδέσθησαν τὰ ῥήματα, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἁγίοις ἐπείσθησαν, τοῦ μὲν 25 γράφοντος· «Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ» καί· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ

1. Ζαχ. 1, 13.

2. Ψαλμ. 103, 24.

3. Ψαλμ. 32, 6.

4. Α' Κορ. 8, 6.

5. Ματθ. 17, 5.

παρηγορητικούς»¹. Διότι καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἔχει τὸν Λόγον μεσάζοντα καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅποια γνωρίζει τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. Ὅταν δὲ ἐργάζεται ὁ Πατήρ καὶ κτίζη ὁ Λόγος, τότε δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις, διότι ὁ Πατήρ εὐρίσκεται εἰς τὸν Λόγον καὶ ὁ Λόγος εἰς τὸν Πατέρα, καὶ ἐκεῖ εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ θέλῃ, διὰ νὰ γίνεταί τὸ ἔργον. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ εἶναι δι' ἡμᾶς τὸ «εἶπε» γνώρισμα τοῦ βουλήματος, τὸ δὲ «καὶ ἐγένετο οὕτω» νὰ σημαίνη καὶ τὸ ἔργον ποὺ ἐγίνε διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται καὶ ἡ θέλησις τοῦ Πατρός. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ «εἶπεν ὁ Θεὸς» ἀναφέρεται εἰς τὸν Λόγον, διότι λέγει· «ὅλα τὰ ἐδημιούργησες με σοφίαν»², καί· «με τὸν Λόγον τοῦ Κυρίου ἐστηρίχθησαν οἱ οὐρανοί»³, καί· «ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ»⁴.

32. Ἀπ' αὐτὰ λοιπὸν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ δὲν μάχονται ἐναντίον μας ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως, ἀλλὰ παρτάσσονται μὲν ἐναντίον μας, ἀγωνίζονται ὁμῶς κατὰ τῆς ἰδίας τῆς θεότητος. Διότι ἐὰν μὲν ἦταν ἰδική μας ἡ φράσις ποὺ λέγει· «αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς μου»⁵, θὰ τοὺς κατηγορούσαμεν ὀλίγον, ἀφοῦ ὁμῶς ἡ φράσις αὐτὴ εἶναι τοῦ Πατρός, τὴν ὁποίαν ἤκουσαν μὲν οἱ μαθηταί, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Υἱὸς λέγει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του· «πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ὄρη γεννᾷ ἐμένα»⁶, πῶς δὲν μάχονται καὶ αὐτοὶ τῶρα κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ μυθικοὶ γίγαντες, ἔχοντες τὴν γλῶσσαν ὅπως εἶπεν ὁ ψαλμῶδὸς ὡσὰν κοφτερὸ μαχαίρι πρὸς ἀσέβειαν⁷; Διότι οὔτε τὴν φωνὴν τοῦ Πατρός ἐφοβήθησαν, οὔτε τὰ λόγια τοῦ Σωτῆρος ἐσεβάσθησαν· ἀλλ' οὔτε εἰς τοὺς ἀγίους ἐπέισθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν γράφει· «αὐτὸς εἶναι ἀκτινοβολία τῆς δόξης καὶ σφραγίδα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ»⁸ καί· «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»⁹,

6. Παροιμ. 8, 25.

7. Ψαλμ. 56, 5.

8. Ἐβρ. 1, 3.

9. Α' Κορ. 1, 24.

σοφία», τοῦ δὲ ψάλλοντος· «Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀφόμεθα φῶς» καί· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας», καὶ τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων· «Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με», τοῦ δὲ Ἰωάννου· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος», καὶ τοῦ Λουκᾶ· «Κα-
 5 θὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γε-
 νόμενοι τοῦ Λόγου», ὡς καὶ πάλιν Δαβὶδ λέγει· «Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς». Ταῦτα γὰρ πάντα τὴν μὲν Ἀρειανὴν αἵρεσιν στηλιτεύει πανταχοῦ, τὴν δὲ τοῦ Λόγου αἰδιότητα σημαίνει καὶ ὅτι οὐ ξένος, ἀλλ' ἴδιος τῆς τοῦ Πατρὸς
 10 οὐσίας ἐστί. Πότε γὰρ εἶδέ τις φῶς χωρὶς τοῦ ἀπανγάσματος;
 Ἡ τίς τολμᾷ λέγειν ἀλλότριον εἶναι τὸν χαρακτηῖρα τῆς ὑποστά-
 σεως; ἢ πῶς οὐ μαίνεται πλέον ὁ καὶ ἐνθυμούμενος ἄλογον καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν Θεόν;

Τοιαῦτα γὰρ τὰ παραδείγματα καὶ τοιαύτας τὰς εἰκόνας
 15 ἔθηκεν ἡ Γραφή, ἵν' ἐπειδὴ ἀδύνατός ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις περὶ Θεοῦ καταλαβεῖν, καὶ ἐκ τούτων ὀλιγοστῶς πως καὶ ἀμυ-
 δρῶς, ὡς ἐφικτόν ἐστι, διανοεῖσθαι δυνηθῶμεν. Καὶ ὥσπερ περὶ τοῦ εἶναι Θεὸν καὶ πρόνοιαν αὐτάρκης ἡ κτίσις πρὸς τὴν γνῶσιν·
 «Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γεγε-
 20 σιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται», καὶ οὐ φωνὰς ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν μανθάνομεν, ἀλλ' ἀκούοντες μὲν τῶν Γραφῶν πιστεύο-
 μεν καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τάξιν τῶν πάντων θεωροῦντες καὶ τὴν ἁρμο-
 νίαν, ἐπιγινώσκομεν τοῦτον εἶναι πάντων ποιητὴν καὶ Δεσπό-
 την καὶ Θεόν, τούτου τε τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν τε θαυμαστὴν
 25 καὶ ἡγεμονίαν καταλαμβάνομεν, τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἱκανῶν ὄντων τῶν προειρημένων ῥητῶν, περιτ-

1. Ψαλμ. 35, 10.

2. Ψαλμ. 103, 24.

3. Ἱερ. 1, 4.

ὁ δὲ ψάλλει· «διότι εἰς σὲ εὐρίσκεται ἡ πηγή τῆς ζωῆς, εἰς τὸ ἰδικόν σου φῶς θὰ ἴδωμεν φῶς»⁴ καί· «ὅλα τὰ ἐδημιούργησες με σοφίαν»⁵· καὶ οἱ μὲν προφητῆται λέγουσιν· «καὶ ἔφθασε λόγος τοῦ Κυρίου πρὸς ἐμέ»⁶, ὁ δὲ Ἰωάννης· «ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος»⁴, καὶ ὁ Λουκᾶς· «σύμφωνα πρὸς ὅσα μᾶς παρέδωκαν ἐκεῖνοι ποῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦσαν αὐτόπται μάρτυρες καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου»⁵, ὅπως καὶ πάλιν ὁ Δαβὶδ λέγει· «ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐθεράπευσε»⁶. Διότι ὅλα αὐτὰ στηλιτεύουν πανταχοῦ τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν, σημαίνουν δὲ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Λόγου, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ξένος, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς. Πότε λοιπὸν εἶδε κανεὶς φῶς χωρὶς ἀκτινοβολίαν; Ἡ ποῖος τολμᾷ νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι ξένος ὁ χαρακτήρ πρὸς τὴν ὑπόστασιν; Ἡ πῶς δὲν παραλογίζεται πλέον αὐτὸς ποῦ σκέπτεται ὅτι ὁ Θεὸς ὑπῆρξε κάποτε ἄλογος καὶ ἄσοφος;

Ἡ Γραφὴ λοιπὸν ἔθεσε τέτοια παραδείγματα, καὶ τέτοιας εἰκόνας, ὥστε, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δὲν ἠμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸν Θεόν, τοῦλάχιστον με αὐτά, ἔστω καὶ κάπως ὀλίγον ἢ ἀμυδρῶς, ὅσον εἶναι δυνατόν, νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ τὸν κατανοήσωμεν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ κτίσις μόνη εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ γνωρίσωμεν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς προνοίας, «διότι ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν κτισμάτων καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς αὐτὰ γίνεται κατανοητὸς ὁ δημιουργὸς αὐτῶν»⁷, καὶ χωρὶς νὰ ἀπαιτοῦμεν μαρτυρίας ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἀκούωμεν τὰς Γραφὰς πιστεύομεν, καὶ μὲ τὸ νὰ βλέπωμεν τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν ἀρμονίαν τῶν πάντων ἀναγνωρίζομεν ὅτι ὅλων αὐτῶν εἶναι δημιουργὸς καὶ Κύριος ὁ Θεός, καὶ ἀντιλαμβανόμεθα καὶ τὴν θαυμαστὴν πρόνοιαν καὶ ἐξουσίαν αὐτοῦ εἰς ὅλα, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἐπειδὴ τὰ προαναφερθέντα ρητὰ εἶναι ἀρκετὰ ὥς μαρτυρίαι περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, εἶναι περιττόν, μά-

4. Ἰω. 1, 1.

5. Λουκ. 1, 2.

6. Ψαλμ. 106, 20.

7. Σοφ. Σολ. 13, 5.

τόν, μᾶλλον δὲ καὶ μανίας πλέον ἐστὶν ἀμφιβάλλειν καὶ αἰρετικῶς πυνθάνεσθαι· «Πῶς οὖν δύναται ἀδιώως εἶναι ὁ Υἱός; ἢ πῶς δύναται ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴ μέρος εἶναι; Τὸ γὰρ ἐκ τινος εἶναι λεγόμενον μέρος ἐστὶν αὐτοῦ, τὸ δὲ μεριζό-
5 μενον οὐκ ἐστὶν ὁλόκληρον».

33. Ταῦτα γὰρ τῶν ἐτεροδόξων ἐστὶ τὰ σοφὰ κακουργήματα. Καὶ εἰ καὶ φθάσαντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διηλέξαμεν τὴν ἐν τούτοις αὐτῶν κενολογίαν, ὅμως καὶ τούτων τῶν ῥητῶν ἡ ἀκρίβεια καὶ τῶν παραδειγμάτων ἡ διάνοια διελέγχει τὴν σκια-
10 γραφίαν τοῦ μιαροῦ δόγματος αὐτῶν. Ὁρῶμεν γὰρ τὸν Λόγον αἰεὶ ὄντα καὶ ἐξ αὐτοῦ ὄντα καὶ τῆς οὐσίας ἴδιον, οὐ καὶ ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ μὴ ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον. Ὁρῶμεν καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ ἡλίου ἴδιόν τε αὐτοῦ ὄν καὶ μὴ διαιρουμένην μηδὲ μειουμένην τὴν οὐσίαν τοῦ ἡλίου, ἀλλ' αὐτὴν τε ὁλό-
15 κληρον οὖσαν καὶ τὸ ἀπαύγασμα τέλειον καὶ ὁλόκληρον καὶ μὴ μειοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός, ἀλλ' ὡς γέννημα ἀληθινὸν ἐξ αὐτοῦ. Συνορῶμεν καὶ τὸν Υἱὸν οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννώμενον καὶ ὁλόκληρον μένοντα τὸν Πατέρα, τὸν δὲ χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως αἰεὶ ὄντα, ἐμφέρειάν τε καὶ εἰκόνα ἀπαράλλα-
20 κτον σώζοντα πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς τὸν ἰδόντα τοῦτον ὁρᾶν ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἧς καὶ χαρακτήρ ἐστίν. Ἐκ τε τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτῆρος διανοούμεθα τὴν τῆς ὑποστάσεως ἀληθῶς θεότητα, τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διδάσκων ἔλεγεν· «Ὁ μένων ἐν ἐμοί, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ» καί· «Ἐγὼ
25 καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν» καί· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί».

1. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 3.

2. Ἰω. 14, 12.

3. Ἰω. 10, 30.

λιστα δὲ εἶναι καὶ παραπάνω ἀπὸ τρέλλα, τὸ νὰ ἀμφιβάλλη κανεὶς καὶ νὰ ἐρωτᾷ ἀπὸ αἰρετικὴν διάθεσιν· «πῶς ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρχη προαιωνίως ὁ Υἱός; ἢ πῶς ἡμπορεῖ νὰ προέρχεται ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς χωρὶς νὰ εἶναι μέρος αὐτῆς; Διότι αὐτὸ ποὺ λέγεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ κάτι εἶναι μέρος αὐτοῦ, αὐτὸ δὲ ποὺ τεμαχίζεται δὲν εἶναι ὁλόκληρον».

33. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι τὰ σοφὰ κακουργήματα τῶν ἑτεροδόξων. Καὶ ἂν καὶ ἐπρολάβαμεν εἰς τὰ προηγούμενα καὶ ἀπεδείξαμεν τὴν μωρολογίαν ποὺ εὐρίσκεται εἰς αὐτά, ὅμως καὶ αὐτῶν τῶν ρητῶν ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ ἔννοια τῶν παραδειγμάτων ἀποδεικνύει τὴν σκοτεινότητα τῆς ἀποκρουστικῆς διδασκαλίας αὐτῶν. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ὁ Λόγος ὑπάρχει πάντοτε, καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τοῦ ὁποῖου καὶ εἶναι Λόγος, καὶ ὅτι δὲν ἔχει κάτι ποὺ νὰ προηγῇται αὐτοῦ ἢ νὰ ἀκολουθῇ. Βλέπομεν καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ ἡλίου ὅτι εἶναι ἰδική του, καὶ ὅμως δὲν κομματιάζεται οὔτε ἐλαττώνεται ἡ οὐσία τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ εἶναι ὁλόκληρος, καὶ ἡ ἀκτινοβολία τελεία καὶ ὁλόκληρος, χωρὶς νὰ μειώνη τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός, ἀλλὰ προέρχεται ἐξ αὐτοῦ ὡς πραγματικὸν γέννημα. Βλέπομεν συγχρόνως καὶ τὸν Υἱόν, ὁ ὁποῖος δὲν προέρχεται ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ γεννᾶται ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ Πατὴρ παραμένει ὁλόκληρος, καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως ὑπάρχει πάντοτε¹, διατηρῶν καὶ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς εἰκόνης πρὸς τὸν Πατέρα, εἰς τρόπον ὥστε ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἰδῇ τὸν Υἱὸν νὰ βλέπη εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ὑπόστασιν τῆς ὁποίας οὗτος εἶναι καὶ χαρακτήρ. Ἐκ τῆς ἐνεργείας πάλιν τοῦ χαρακτῆρος ἀντιλαμβανόμεθα τὴν ἀληθῆ θεότητα τῆς ὑποστάσεως, διότι αὐτὸ ἐδίδασκε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ ὅταν ἔλεγεν· «ἐκεῖνος ποὺ μένει εἰς ἐμέ, αὐτὸς κάνει τὰ ἔργα ποὺ κάνω ἐγώ»², καὶ· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓνα»³, καὶ· «ἐγὼ εἶμαι εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι εἰς ἐμέ»⁴.

4. Ἰω. 14, 10.

Οὐκοῦν ἡ χριστομάχος αἵρεσις πειρασάτω πρῶτον τὰ ἐν τοῖς γενητοῖς παραδείγματα διελεῖν καὶ εἰπεῖν· ἦν ποτε ὁ ἥλιος χωρὶς τοῦ ἀπανγάσματος ἢ, ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστι τῆς τοῦ φωτός οὐσίας ἴδιον ἢ, ἴδιον μὲν ἔστι, κατὰ διαίρεσιν δὲ μέρος ἐστὶ 5 τοῦτο τοῦ φωτός· καὶ πάλιν διελέτω τὸν Λόγον, καὶ εἰπάτω τοῦτον ἀλλότριον εἶναι τοῦ νοῦ ἢ, ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν ἢ, οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἢ, ὅτι μέρος κατὰ διαίρεσιν ἐστὶν οὗτος ἐκείνου. Περὶ δὲ τοῦ χαρακτηῆρος καὶ τοῦ φωτός καὶ τῆς δυνάμεως οὕτω διελέτω ὡς ἐπὶ τοῦ λόγον καὶ τοῦ ἀπανγάσματος, καὶ τότε 10 περὶ ὧν ἐὰν θελήσῃ φανταξέσθω. Εἰ δὲ ἀδύνατος αὐτοῖς ἐκείνοις ἡ τόλμα, πῶς οὐ μαίνονται μεγάλως εἰς τὰ ὑπερέκεινα τῶν γενητῶν καὶ τῆς ἐαυτῶν φύσεως μάτην ἐπεκτείνοντες ἐαυτοὺς καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες;

34. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτων τῶν γενητῶν καὶ σωματικῶν 15 εὐρίσκεται τὰ γεννήματα μὴ μέρη ὄντα τῶν οὐσιῶν ἐξ ὧν εἰσι μηδὲ παθητικῶς ὑφιστάμενα μηδὲ μειοῦντα τὰς οὐσίας τῶν γονέων, πῶς πάλιν οὐ μαίνονται ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ζητοῦντες καὶ ὑπονοοῦντες μέρη καὶ πάθη, διαίρεσεις δὲ προσάπτοντες τῷ ἀπαθεῖ καὶ ἀναλλοιώτῳ Θεῷ, ἵνα τὰς ἀκοὰς 20 ἐν τούτοις ταράσσωσι τῶν ἀκεραιότερων καὶ διαστρέψωσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας; Τίς γὰρ ἀκούων υἱὸν οὐκ ἐνθυμεῖται τὸ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας; τίς δὲ ἀκούσας ὅτε κατηχεῖτο κατὰ τὴν ἀρχήν, ὅτι ὁ Θεὸς Υἱὸν ἔχει καὶ τῷ ἰδίῳ Λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκεν, οὐχ οὕτως ἐδέξατο κατὰ τὴν διάνοιαν ὡς νῦν ἡμεῖς 25 φρονοῦμεν; τίς, ὅτε γέγονεν ἡ μαζὰ τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις οὐκ εὐθὺς ἀκούσας ἃ λέγουσιν ἐξενίσθη ὡς ἀλλότρια λεγόντων αὐτῶν καὶ παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς σπαρέντα λόγον ἐπισπειρόντων; Τὸ μὲν γὰρ σπειρόμενόν ἐστιν ἐξ ἀρχῆς ἐκάστη ψυχῇ, ὅτι ὁ Θεὸς Υἱὸν τὸν Λόγον, τὴν Σοφίαν, τὴν δύναμιν ἔχει καὶ ταῦτά ἐστιν 30 αὐτοῦ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα, φύεται δὲ εὐθὺς ἐκ τῶν ῥηθέντων τὸ αἰεὶ, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ ὁμοιον, τὸ αἰδιον τοῦ γεν-

Λοιπὸν ἄς προσπαθήσῃ κατὰ πρῶτον ἢ ἀντίχριστος αἵρεσις νὰ διακρίνῃ τὰ παραδείγματα ποὺ εὐρίσκει εἰς τὰ γενητὰ καὶ νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ ἥλιος ἦταν κάποτε χωρὶς τὴν ἀκτινοβολίαν, ἢ ὅτι αὐτὴ δὲν ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός, ἢ ἀνήκει μὲν, ἀλλὰ εἶναι μέρος τοῦ φωτὸς διαιρετόν. Καὶ μετὰ ἄς διακρίνῃ πάλιν τὸν Λόγον καὶ ἄς εἴπῃ ὅτι εἶναι ξένος ἀπὸ τὸν νοῦν, ἢ ὅτι κάποτε δὲν ὑπῆρχε ἢ ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἢ ὅτι εἶναι ἓνα κομμάτι ἐκείνου διαιρετόν. Περὶ τοῦ χαρακτηῖρος δὲ καὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δυνάμεως ἄς κάμνῃ τὴν ἰδίαν διάκρισιν, ὅπως καὶ διὰ τὸν Λόγον καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν, καὶ τότε ἄς φαντασθῇ ὅσα τυχόν θὰ θελήσῃ. Ἐὰν δὲ δὲν ἡμποροῦν ἐκεῖνοι νὰ τὸ ἀποτολμήσουν, πῶς δὲν εἶναι ξεχωραμένοι μὲ τὸ νὰ ἐπεκτείνωνται ματαίως εἰς τὰ πέραν τῶν γενητῶν καὶ πέραν τῆς δυνατότητος τῆς φύσεώς των καὶ νὰ ἐπιχειροῦν τὰ ἀδύνατα;

34. Διότι ἔαν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ γενητὰ καὶ σωματικά, τὰ γενήματα δὲν εἶναι κομμάτια τῶν οὐσιῶν ἐκ τῶν ὁποίων προέρχονται, οὔτε λαμβάνουν ὑπαρξιν παθητικῶς, οὔτε ἐλαττώνουν τὰς οὐσίας τῶν γονέων, πῶς πάλιν δὲν παραφρονοῦν ὅταν ἀναζητοῦν καὶ ὑπονοοῦν μέρη καὶ πάθη εἰς τὸν ἀσώματον καὶ ἀληθινὸν Θεόν, ἀποδίδουν δὲ διαιρέσεις εἰς τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀναλλοίωτον Θεόν, διὰ νὰ ταράσσουν μὲ αὐτὰ τὰς ἀκοὰς τῶν ἀπλουστέρων, καὶ νὰ τὰς παρασύρουν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν; Διότι ποῖος, ὅταν ἀκούῃ Υἱόν, δὲν φέρει εἰς τὸν νοῦν του τὸ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός; Ποῖος ὅταν ἤκουσε καὶ τὴν πρώτην ἀκόμη κατήχησιν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Υἱόν, καὶ ὅτι ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ Λόγου του, δὲν κατενόησεν εἰς τὴν σκέψιν του τοῦτο μὲ τὸν τρόπον ποὺ ἡμεῖς τώρα πιστεύομεν. Ποῖος, ὅταν ἐνεφανίσθη ἡ συχαμερὴ αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν, δὲν ἐπαραξενεύθη ἀμέσως μόλις ἤκουσεν αὐτὰ ποὺ λέγουν, διότι λέγουν ξένα πρὸς τὴν ἀλήθειαν πράγματα καὶ διασπείρουν διδάγματα ἀσύμφωνα μὲ τὸ ἐξ ἀρχῆς κήρυγμα; Διότι αὐτὸ ποὺ ἐσπάρθηκεν ἐξ ἀρχῆς εἰς κάθε ψυχὴν εἶναι τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Υἱόν τὸν Λόγον, τὴν Σοφίαν, τὴν δύναμιν, καὶ ὅτι αὐτὰ εἶναι εἰκὼν αὐτοῦ καὶ ἀκτίνες. Ἐπεταὶ δὲ ἀμέσως μετὰ ἀπ' αὐτὰ τὸ ὅτι ὑπῆρχε πάντοτε, ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ Πατρός, ἢ ὁμοιότης καὶ ἢ αἰδιότης τοῦ γεννή-

νίματος τῆς οὐσίας, καὶ οὐδεμία περὶ κτίσματος ἢ ποιήματος ἐν τούτοις ἔννοια. "Οτε δὲ «ἐχθρὸς ἄνθρωπος» κοιμωμένων τῶν ἀνθρώπων ἐπέσπειρε τὸ κτίσμα καὶ τό, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ τό, πῶς οὖν δύναται; τότε λοιπὸν ὡς ζιζάνιον
 5 γέγονεν ἡ κακοῦργος αἴρεσις τῶν χριστομάχων, καὶ εὐθὺς, ὡς ἐρημωθέντες πάσης ὀρθῆς φρονήσεως, δίκην ληστῶν περιοεργάζονται καὶ λέγειν τολμῶσι «Πῶς οὖν δύναται ὁ Υἱὸς αἰδίως συνυπάρχειν τῷ Πατρί; καὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι μετὰ χρόνον ἐξ ἀνθρώπων υἱοὶ γίνονται· καὶ ὁ μὲν πατήρ τριάκοντα ἔτων ἐστίν,
 10 ὁ δὲ υἱὸς ἀρχὴν ἔχει τότε γεννηθείς· καὶ ὅλως πᾶς υἱὸς ἀνθρώπου οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι». Πάλιν τε ψιθυρίζουσι· «Πῶς δύναται ὁ Υἱὸς Λόγος εἶναι ἢ ὁ Λόγος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; Ὁ γὰρ ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν συγκείμενος μόνον ἐσήμανε τὸ βούλημα τοῦ λαλήσαντος καὶ εὐθὺς πέπνυται καὶ ἡφάνισται».

15 35. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τῶν προλεχθέντων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, τοιούτοις πάλιν ἑαυτοὺς δεσμοῖς ἀσεβείας περιπτέροντες διαλογίζονται τοιαῦτα, ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος ἐλέγχει τούτους οὕτως. Εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπου τινὸς διαλογίζονται, ἀνθρωπίνως καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ
 20 υἱοῦ αὐτοῦ λογιζέσθωσαν, εἰ δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κτίσαντος τοὺς ἀνθρώπους, μηκέτι ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ ἄλλως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν διανοεῖσθωσαν. Ὅποῖος γὰρ ἂν ἦ ὁ γεννῶν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι, καὶ ὅποῖος ἂν ἦ ὁ τοῦ Λόγου Πατήρ, τοιοῦτος ἂν εἴη καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ. Ὁ μὲν οὖν ἄν-
 25 θρωπος ἐν χρόνῳ γεννώμενος ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεννᾷ τὸ τέκνον, καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ παύεται καὶ οὐ μένει, ὁ δὲ Θεὸς οὐχ ὡς ἀνθρωπὸς ἐστὶ, τοῦτο γὰρ εἶπεν ἡ Γραφή, ἀλλ' ὢν ἐστὶ καὶ ἀεί ἐστι· διὰ τοῦτο

ματος τῆς οὐσίας· καὶ εἰς αὐτὰ δὲν ὑπάρχει καμμία ἔννοια περὶ κτίσματος ἢ δημιουργήματος. "Όταν δὲ τὴν ὥραν ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἐκοιμῶντο «ὁ ἐχθρὸς ἄνθρωπος»¹ διέσπειρε τό, «κτίσμα», καὶ τό, «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ τό «πῶς λοιπὸν δύναται;», τότε πλέον ἐνεφανίσθη ὡς ζιζάνιον ἢ κακοῦργος αἵρεσις τῶν ἀντιχρίστων, καὶ ἀμέσως, ὡσὰν νὰ ἔχασαν κάθε ὀρθὴν σκέψιν, περιφέρονται ὅπως οἱ λησταὶ καὶ λέγουν μὲ θράσος· «πῶς λοιπὸν ἡμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ συνυπάρχη προαιωνίως μαζί μὲ τὸν Πατέρα; Διότι καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀφοῦ περάσῃ κάποιο χρονικὸν διάστημα γίνονται υἱοὶ ἐξ ἀνθρώπων, καὶ ὁ μὲν πατήρ εἶναι τριάντα ἐτῶν, ὁ δὲ υἱὸς ἀρχίζει τότε ποὺ γεννᾶται, καὶ γενικῶς κάθε υἱὸς ἀνθρώπου δὲν ὑπάρχει πρὶν γεννηθῆ». Καὶ ψιθυρίζουν πάλιν· «πῶς ἡμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ εἶναι Λόγος ἢ ὁ Λόγος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; Διότι ὁ ἀνθρώπινος λόγος ἀποτελεῖται ἀπὸ συλλαβὰς, καὶ ἀφοῦ ἐκφράσει μόνον τὴν σκέψιν ἐκείνου ποὺ ὁμιλεῖ, ἀμέσως σταματᾷ καὶ ἀφανίζεται».

35. Αὐτοὶ λοιπόν, ὡσὰν νὰ ἐξέχασαν τοὺς ἐλέγχους ποὺ εἴπαμεν παραπάνω, ἐμπλέκονται πάλιν εἰς τέτοια δεσμὰ ἀσεβείας² καὶ σκέπτονται τὰ ἴδια. Ὁ λόγος τῆς ἀληθείας ὅμως ἐλέγχει αὐτοὺς κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Ἐὰν σκέπτωνται διὰ κάποιον ἄνθρωπον, ὅς σκέπτωνται μὲ ἀνθρώπινον τρόπον καὶ διὰ τὸν λόγον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ἐὰν ὅμως σκέπτωνται περὶ τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔκτισε τοὺς ἀνθρώπους, πρέπει νὰ μὴ διανοοῦνται πλέον μὲ ἀνθρώπινον τρόπον, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον, ὑψηλότερα ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων. Διότι ὅπως εἶναι αὐτὸς ποὺ γεννᾷ, ἔτσι κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ γέννημα, καὶ ὅπως εἶναι ὁ Πατήρ τοῦ Λόγου, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν ἐπειδὴ γεννᾶται εἰς κάποιαν χρονικὴν στιγμήν, καθ' ὅμοιον τρόπον γεννᾷ καὶ τὸ τέκνον του εἰς κάποιαν χρονικὴν στιγμήν, καὶ ἐπειδὴ ἐγίνεν ἐκ τοῦ μηδενός, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος του σταματᾷ καὶ δὲν παραμένει. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος, διότι τοῦτο τὸ εἶπεν ἡ Γραφή³,

2. Πρβλ. Α' Τιμ. 6, 10.

3. Ἰουδιθ 8, 16.

καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ ὢν ἔστι καὶ αὐδίως ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀπαύγασμα φωτός.

Καὶ ὁ μὲν τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν ἐστὶ συγκείμενος καὶ οὔτε ζῇ οὔτε τι ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μόνον ἐστὶ σημαντικὸς 5 τῆς τοῦ λαλοῦντος διανοίας, καὶ μόνον ἐξηλθε καὶ παρῆλθε μηκέτι φαινόμενος, ἐπειδὴ οὐδὲ ἦν ὅλως πρὶν λαληθῇ, διὸ οὔτε ζῇ οὔτε τι ἐνεργεῖ οὔτε ὅλως ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος, πάσχει δὲ τοῦτο, καθὰ προεῖπον, ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦτον γεννῶν ἀνθρωπος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔχει τὴν φύσιν, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος 10 οὐχ, ὡς ἂν τις εἴποι, προφορικός ἐστὶν οὐδὲ ψόφος ὁρημάτων οὐδὲ τὸ προστάξαι Θεὸν τοῦτό ἐστιν «ὁ Υἱός», ἀλλ' ὡς φωτὸς ἀπαύγασμα, οὕτως ἐστὶ γέννημα τέλειον ἐκ τελείου. Διὸ καὶ Θεὸς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, καὶ «Θεός» γὰρ «ἦν», φησὶν, «ὁ Λόγος». Καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων οὐδέν εἰσιν εἰς ἐνέργειαν, 15 διὸ οὐδὲ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ χειρῶν ἀνθρωπος ἐργάζεται, ὅτι αὐταὶ μὲν ὑπάρχουσιν, ὁ δὲ λόγος αὐτῶν οὐχ ὑφίσταται. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, «ζῶν ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ δεικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, 20 ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας· καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος». Δημιουργὸς οὖν ἐστὶ καὶ «χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν» οὐδὲ δυνατόν τι γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ.

25 36. Οὐ δεῖ δὲ ζητεῖν, διὰ τί μὴ τοιοῦτος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος, ἐπεὶ μὴ τοιοῦτος ὁ Θεὸς οἷοι καὶ ἡμεῖς, ὡς προείρηται, ἀλλ' οὐδὲ πρέπει ζητεῖν πῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν

1. Πρβλ. ῥεξ. 3, 14.

2. Ἰω. 1, 1.

ἀλλ' εἶναι «ὦν»¹ καὶ ὑπάρχει πάντοτε, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Λόγος του εἶναι «ὦν» καὶ ὑπάρχει προαιωνίως μαζί μὲ τὸν Πατέρα, ὡς ἀκτινοβολία φωτός.

Καὶ ὁ μὲν λόγος τῶν ἀνθρώπων ἀποτελεῖται ἀπὸ συλλαβῆς, καὶ οὔτε ζῆ, οὔτε ἐνεργεῖ κάτι, ἀλλὰ μόνον ἐκφράζει τὴν σκέψιν ἐκείνου ποὺ ὁμιλεῖ, καὶ μόλις ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ στόμα χάνεται καὶ δὲν φαίνεται πλέον, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε κἂν πρὶν νὰ λεχθῇ διὰ τοῦτο οὔτε ζῆ οὔτε ἐνεργεῖ κάτι, καὶ δὲν εἶναι κἂν ἄνθρωπος ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων. Παθαίνει δὲ τοῦτο ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων, ὅπως προανέφερα, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος, ποὺ τὸν γεννᾷ ἔχει φύσιν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ μηδέν. Ὁ Λόγος ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι προφορικός, ὅπως θὰ ἔλεγε κανεὶς, οὔτε ψίθυρος λέξεων, οὔτε ἡ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι «ὁ Υἱός», ἀλλ' ὅπως ἡ ἀκτινοβολία τοῦ φωτός, ἔτσι εἶναι καὶ αὐτὸς τέλειον ἐκ τελείου γέννημα. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι Θεός, εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, διότι λέγει· «καὶ Θεὸς ἦταν ὁ Λόγος»². Καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων δὲν ἡμποροῦν νὰ ἐνεργήσουν τίποτε, διὰ τοῦτο αὐτὰ ποὺ λέγουν δὲν γίνονται διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ μὲ τὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων, διότι τὰ μὲν χέρια ὑπάρχουν, ὁ λόγος ὅμως τῶν ἀνθρώπων δὲν ἔχει πραγματικὴν ὕπαρξιν. Ὁ λόγος πάλιν τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «εἶναι ζωντανὸς καὶ δραστικός καὶ κοπτερώτερος ἀπὸ κάθε δίστομον μαχαίρι, καὶ εἰσχωρεῖ βαθειὰ μέχρι χωρισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρθρώσεων καὶ μυελῶν, καὶ κρίνει συλλογισμοὺς καὶ προθέσεις τῆς καρδιᾶς, καὶ δὲν ὑπάρχει δημιουργημα ποὺ νὰ τοῦ εἶναι κρυμμένο, ἀλλὰ εἶναι ὅλα γυμνὰ καὶ φανερά εἰς τὰ μάτια του, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχομεν νὰ δώσωμεν λόγον»³. Εἶναι λοιπὸν δημιουργὸς καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν ἔγινε τίποτε, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ κάτι χωρὶς αὐτόν.

36. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐρευνᾷ κανεὶς διατί δὲν εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὅπως καὶ ὁ ἰδικὸς μας, διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὡσὰν καὶ μᾶς ὅπως ἔχει προλεχθῇ. Ἀλλ' οὔτε πρέπει νὰ ἐρευνᾷ κανεὶς

3. Ἐβρ. 4, 12-13.

ὁ Λόγος ἢ πῶς ἀπαύρασμά ἐστι τοῦ Θεοῦ ἢ πῶς γεννᾷ ὁ Θεὸς
καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς τοῦ Θεοῦ γεννήσεως, μαίνοιτο γὰρ ἂν τις
τοιαῦτα τολμῶν, ὅτι πράγμα ἄρητον καὶ φύσεως ἴδιον Θεοῦ,
μόνῳ τε αὐτῷ καὶ τῷ Υἱῷ γνωσκόμενον, ἀξιοῖ λόγοις αὐτὸ ἐρ-
5 μηρευθῆναι· ἵσον γὰρ ἐστι τοὺς τοιούτους ζητεῖν ποῦ ὁ Θεὸς
καὶ πῶς ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ ποταπὸς ἐστὶν ὁ Πατήρ. Ὅσπερ
τὸ τοιοῦτον ἐρωτῶν ἀσεβὲς ἐστὶ, καὶ ἀγνοοῦντων τὸν Θεόν, οὕτω
καὶ οὐ θέμις οὐδὲ περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσεως τοιαῦτα
τολμᾶν οὐδὲ τῇ ἑαυτῶν φύσει καὶ ἀσθενείᾳ συμμετρεῖν τὸν Θεόν
10 καὶ τὴν τούτου Σοφίαν, ἀλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο καὶ παρὰ τὴν ἀλή-
θειαν νοεῖν προσήκει, οὐδὲ εἰ ἀπορεῖ τις ζητῶν περὶ τούτων,
ὀφείλει καὶ ἀπιστεῖν τοῖς γεγραμμένοις.

Βέλτιον γὰρ ἀποροῦντας σιωπᾶν καὶ πιστεύειν, ἢ ἀπιστεῖν
διὰ τὸ ἀπορεῖν, διότι ὁ μὲν ἀπορῶν δύναται πῶς καὶ συγγνώ-
15 μην ἔχειν, ὅτι ὅλως καὶν ζητήσας ἠρέμησεν, ὁ δὲ διὰ τὸ ἀπορεῖν
ἐπινοῶν ἑαυτῷ τὰ μὴ δέοντα καὶ τὰ μὴ ἄξια περὶ Θεοῦ φθεγγό-
μενος ἀσύγνωστον ἔχει τῆς τόλμης τὴν δίκην. Δύναται γὰρ
καὶ τῶν τοιούτων ἀποριῶν ἔχειν τινὰ παραμυθίαν ἐκ τῶν θείων
Γραφῶν, ὥστε λαμβάνειν μὲν καλῶς τὰ γεγραμμένα, νοεῖν δὲ
20 ὡς ἐν παραδείγματι τὸν ἡμέτερον λόγον, ὅτι ὥσπερ οὗτος ἴδιος
ἐξ ἡμῶν ἐστὶ καὶ οὐκ ἔξωθεν ἡμῶν ἔργον, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ
Λόγος ἴδιός ἐστιν ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἐστὶ ποίημα, οὐδὲ ὥς ὁ τῶν
ἀνθρώπων λόγος, ἐπεὶ καὶ τὸν Θεὸν ἀνάγκη νοεῖν ἀνθρώπον. Ἰ-
δοὺ γὰρ πάλιν τῶν μὲν ἀνθρώπων πολλοὶ καὶ διάφοροι λόγοι καθ'
25 ἡμέραν παρέρχονται διὰ τὸ τοὺς πρώτους μὴ μένειν, ἀλλ' ἀφανί-

πῶς προέρχεται ὁ Λόγος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἢ πῶς εἶναι ἀκτινοβολία τοῦ Θεοῦ, ἢ πῶς γεννᾷ ὁ Θεός, καὶ ποῖος εἶναι ὁ τρόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Θεοῦ, διότι θὰ ἐπαρραφρονοῦσεν ὅποιος θὰ ἐτολμοῦσε νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐξηγήσῃ τοῦτο μὲ λόγια, καθόσον εἶναι πρᾶγμα ἀνέκφραστον καὶ προσιδιάζει εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι γνωστὸν μόνον εἰς αὐτὸν καὶ τὸν Υἱόν. Τοῦτο δηλαδὴ ὁμοιάζει ὥσάν νὰ ψάχνουν νὰ εὑρουν ποῦ εἶναι ὁ Θεός, καὶ πῶς εἶναι ὁ Θεὸς καὶ τί πρᾶγμα εἶναι ὁ Πατήρ. Ἀλλ' ὅπως τὸ νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς κάτι τέτοιο εἶναι ἀσέβεια, καὶ προσιδιάζει εἰς αὐτοὺς ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν Θεόν, ἔτσι δὲν εἶναι καὶ δίκαιον νὰ ἀποτολμοῦν τέτοια πράγματα περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἢ νὰ συγκρίνουν τὸν Θεὸν καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ μὲ τὴν ἰδικὴν των φύσιν καὶ ἀδυναμίαν. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἐπινοῇ κανεὶς πράγματα ἀπέχοντα ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, οὔτε ὅτι ὀφείλει, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀναζητήσιν προκύπτουν ἀπορίαι, νὰ μὴ πιστεῦῃ εἰς ὅσα εἶναι γραμμένα.

Διότι εἶναι καλῦτερον νὰ ἔχωμεν ἀπορίας καὶ παρὰ ταῦτα νὰ σιωπῶμεν καὶ νὰ πιστεύωμεν, παρὰ νὰ μὴ πιστεύωμεν, ἐπειδὴ ἔχομεν ἀπορίας. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀπορεῖ, ἢ μπορεῖ κατὰ κάποιον τρόπον καὶ νὰ συγχωρηθῇ, καθόσον ἡρεμεῖ τελείως ἀφοῦ ἐρευνήσῃ· ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὅποιος, ἐπειδὴ ἀπορεῖ, ἐπινοεῖ διὰ τὸν ἑαυτὸν του αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει, καὶ ἰσχυρίζεται περὶ τοῦ Θεοῦ ὅσα εἶναι ἀνάξια αὐτοῦ, θὰ ἔχῃ ἀσυγχώρητον τὴν καταδίκην διὰ τὴν τόλμην του. Ἡμπορεῖ δηλαδὴ καὶ δι' αὐτὰς τὰς ἀπορίας νὰ εὔρῃ κάποιαν ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, ὥστε νὰ ἐκλαμβάνῃ μὲν ὀρθῶς αὐτὰ ποὺ εἶναι γραμμένα, νὰ σκέπτεται δὲ ὡς παράδειγμα τὸν ἰδικόν μας λόγον, ὅτι δηλαδὴ, ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι ἰδικός μας καὶ προέρχεται ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ δὲν εἶναι ἔργον προερχόμενον ἔξωθεν ἡμῶν, ἔτσι καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι γνήσιος ἐξ αὐτοῦ καὶ δὲν εἶναι δημιούργημα οὔτε ὅπως ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων· διότι διαφορετικὰ πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν καὶ τὸν Θεὸν ὡς ἄνθρωπον. Ἰδοὺ λοιπὸν πάλιν ὅτι οἱ λόγοι τῶν ἀνθρώπων εἶναι πολλοὶ καὶ διάφοροι καὶ παρέρχονται καθημερινῶς, διὰ τὸ ὅτι οἱ ἄν-

ζεσθαι. Γίνεται δὲ πάλιν τοῦτο, ἐπεὶ καὶ οἱ τούτων πατέρες ἄν-
 θρωποι ὄντες, παρερχομένας μὲν ἔχουσι τὰς ἡλικίας, τὰ δὲ νοή-
 ματα ἐπερχόμενα, καὶ πρὸς ἃ λογίζονται καὶ ἐπιλογίζονται τοι-
 αῦτα καὶ φθέγγονται, ὥστε καὶ πολλοὺς λόγους ἔχειν, καὶ μετὰ
 5 τοὺς πολλοὺς μηδένα τούτων ὅλως· πέπνυται γὰρ ὁ λαῶν καὶ
 ὁ λόγος εὐθὺς ἀνήλωται. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος εἷς ἐστὶ καὶ ὁ
 ὁ αὐτὸς καί, ὡς γέγραπται· «ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα δια-
 μένει» μὴ ἀλλοιούμενος μηδὲ πρῶτος ἢ δεύτερος ἐτέρου, ἀλλ'
 αὐτὸς ὑπάρχων αἰεί. Ἐπρεπε γὰρ ἐνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ, μίαν εἶναι
 10 καὶ τὴν εἰκόνα καὶ ἓνα τὸν τούτου Λόγον καὶ μίαν τὴν τούτου
 Σοφίαν.

37. Διὸ καὶ θαυμάζω, πῶς ἐνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ, οὗτοι κατὰ
 τὰς ἰδίας ἐπινοίας πολλὰς εἰκόνας καὶ σοφίας καὶ λόγους εἰσά-
 γουσι, καὶ ἄλλον μὲν εἶναι τὸν ἴδιον καὶ φύσει Λόγον τοῦ Πατρὸς
 15 λέγουσιν, ἐν ᾧ καὶ τὸν Υἱὸν πεποίηκε, τὸν δὲ ἀληθῶς Υἱὸν
 κατ' ἐπίνοιαν μόνον λέγεσθαι Λόγον, ὥς ἄμπελον καὶ ὁδὸν
 καὶ θύραν καὶ ξύλον ζωῆς. Σοφίαν τε ὀνόματι λέγεσθαι
 αὐτόν φασιν, ἄλλην μέντοι εἶναι τὴν ἰδίαν καὶ ἀληθινὴν Σοφίαν
 τοῦ Πατρὸς τὴν ἀγεννήτως συνυπάρχουσαν αὐτῷ, ἐν ᾗ καὶ τὸν
 20 Υἱὸν ποιήσας ὀνόμασε κατὰ μετουσίαν ἐκείνης «σοφίαν» αὐτόν.
 Ταῦτα δὲ οὐχ ἕως λόγων μόνον αὐτοῖς ἔφθασεν, ἀλλ' Ἰακώβιος
 μὲν ἐν τῇ ἑαυτοῦ Θαλίᾳ συνέθηκεν, ὁ δὲ σοφιστὴς Ἀστέριος
 ἔγραψεν ἅπερ καὶ ἐν τοῖς προτέροις εἴπομεν οὕτως. «Οὐκ εἶπεν
 ὁ μακάριος Παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν
 25 ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ δίχα τῆς τοῦ ἁθροῦ προσθήκης· δύ-
 ναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν». ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ
 τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ
 ἀγεννήτως κηρύσσων, γεννητικὴν μὲν οὖσαν δηλονότι τοῦ Χρι-

1. Ψαλμ. 118, 89.

2. Α' Κορ. 1, 24.

θρωποι δὲν παραμένουν, ἀλλὰ ἀφανίζονται. Τοῦτο συμβαίνει πάλιν, ἐπειδὴ καὶ οἱ πατέρες τῶν λόγων αὐτῶν, ποὺ εἶναι ἄνθρωποι, ἔχουν ἡλικίας μὲν, αἱ ὁποῖαι παρέρχονται, σκέψεις δέ, αἱ ὁποῖαι προστίθενται. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτὰ ποὺ σκέπτονται καὶ συλλογίζονται εἶναι καὶ τὰ λεγόμενά των, ὥστε νὰ ἔχουν μὲν πολλοὺς λόγους, ἀλλὰ νὰ μὴ μένη γενικῶς οὔτε ἓνας, διότι μόλις παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ αὐτὸς ποὺ ὁμιλεῖ, ὁ λόγος ἀμέσως χάνεται. Ὁ Λόγος ὅμως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς καί, καθὼς ἔχει γραφῇ, «ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ παραμένει αἰωνίως»¹, χωρὶς νὰ ἀλλοιώνεται, οὔτε εἶναι πρῶτος ἢ δεύτερος ἀπὸ κάποιον ἄλλον, ἀλλὰ μένει ὁ ἴδιος πάντοτε. Ἐπρεπε δηλαδὴ, ἀφοῦ εἶναι ἓνας ὁ Θεός, νὰ εἶναι μία καὶ ἡ εἰκὼν καὶ ἓνας ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ μία ἡ σοφία αὐτοῦ.

37. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπορῶ, πῶς, ἀφοῦ εἶναι ἓνας ὁ Θεός, αὐτοί, σύμφωνα μὲ τὰς ἰδικὰς των ἐπινοήσεις, εἰσάγουν πολλὰς εἰκόνας καὶ σοφίας καὶ λόγους, καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἄλλος μὲν εἶναι ὁ γνήσιος καὶ φυσικὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐδημιούργησε καὶ τὸν Υἱόν, ὁ δὲ πραγματικὸς Υἱὸς λέγεται Λόγος κατ' ἐπίνοιαν, ὅπως λέγεται καὶ ἄμπελος καὶ ὁδός, καὶ θύρα, καὶ ξύλον ζωῆς. Καὶ ἰσχυρίζονται ἀκόμη ὅτι αὐτὸς λέγεται καὶ Σοφία κατ' ὄνομα μόνον, ἐνῶ εἶναι ἄλλη ἡ γνησία καὶ ἀληθινὴ σοφία τοῦ Πατρὸς, αὐτὴ ποὺ συνυπάρχει μὲ αὐτὸν ἀγεννήτως, διὰ τῆς ὁποίας ἀφοῦ ἐδημιούργησε καὶ τὸν Υἱόν, ὠνόμασε κατὰ μετοχὴν ἐκείνης σοφίαν καὶ αὐτόν. Αὐτὰ δὲ δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς λόγια, ἀλλ' ὁ μὲν Ἄρειος τὰ συμπεριέλαβε ποιητικῶς εἰς τὴν Θαλίαν του, ὁ δὲ σοφιστὴς Ἀστέριος ἔγραψεν ὅσα εἶπαμεν καὶ εἰς τὰ προηγούμενα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον· «ὁ μακάριος Παῦλος δὲν εἶπεν ὅτι κηρύσσει Χριστόν, τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἢ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ χωρὶς τὴν προσθήκην τοῦ ἄρθρου εἶπε· “δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν”², καὶ ἐκήρυσεν ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ γνησία τοῦ Θεοῦ δύναμις ἢ ὁποία εἶναι ἔμφυτος εἰς αὐτόν καὶ συνυπάρχει μὲ αὐτόν ἀγεννήτως, καὶ ἡ ὁποία ἐγέννησε μὲν τὸν Χριστόν, ἐδημιούργησε δὲ τὸν κόσμον ὁλόκληρον, καὶ περὶ τῆς ὁποίας διδάσκει εἰς τὴν

στοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμον, περὶ ἧς ἐν τῇ πρὸς
 Ῥωμαίους ἐπιστολῇ διδάσκων λέγει· "Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ
 ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἣ τε
 αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης". "Ὡσπερ γὰρ τὴν εἰρημένην
 5 ἐνταῦθα θειότητα οὐκ ἂν τις φράσῃ Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν
 ὑπάρχειν τὸν Πατέρα, οὕτως οἶμαι καὶ ἡ αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις
 καὶ θειότης οὐχ ὁ μονογενὴς Υἱός, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει Πα-
 τὴρ. "Ἀλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει Θεοῦ εἶναι διὰ Χρι-
 στοῦ δεικνυμένην». Καὶ μετ' ὀλίγα ὁ αὐτὸς Ἀστέριος φησι·
 10 «Καίτοι γε ἡ μὲν αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἦν ἀναρχόν
 τε καὶ ἀγέννητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοί, μία
 ἂν εἴη δίπνουθεν καὶ ἡ αὐτή, πολλὰ δὲ αἱ καθ' ἕκαστον ὑπ' αὐτοῦ
 κτισθεῖσαι, ὧν πρωτότοκος καὶ μονογενὴς ὁ Χριστός· πᾶσαι γε
 μὴν ὁμοίως εἰς τὸν κεκτημένον ἀνήχθηται, καὶ πᾶσαι δυνάμεις
 15 αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ χρωμένου καλοῦνται δικαίως· οἷον ὁ
 μὲν προφήτης τὴν ἀκρόδα, δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημά-
 των θείλατον γινομένην, οὐ δύναμιν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλην
 φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ Θεοῦ, ὁ δέ γε μακάριος
 Δαβὶδ ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν οὐκ ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ
 20 δυνάμεσιν αἰνεῖν παρακελεύεται τὸν Θεόν».

38. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον φθεγξάμενοι πῶς οὐκ ἄξιοι παντὸς
 μίσους εἰσὶν; Εἰ γὰρ, ὥς αὐτοὶ νομίζουν, οὐ διὰ τὴν ἐκ Πατρὸς
 γέννησιν καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας Υἱός ἐστιν, ἀλλὰ διὰ τὰ λογικὰ
 Λόγος καὶ διὰ τὰ σοφισζόμενα Σοφία καὶ διὰ τὰ δυνατούμενα δύ-
 25 ναμὶς λέγεται, πάντως που καὶ διὰ τοὺς υἱοποιουμένους Υἱός
 ἐκλήθη, καὶ τάχα διὰ τὰ ὄντα ἔχει καὶ τὸ εἶναι κατ' ἐπίνοιαν.
 Τί οὖν ἄρα λοιπὸν ἐστιν αὐτός; Οὐδὲν γὰρ ἂν εἴη τούτων αὐτός,
 εἰ ὀνόματά ἐστιν αὐτοῦ ταῦτα καὶ μόνην τοῦ εἶναι φαντασίαν

1. Ρωμ. 1, 20.

2. Ἰωήλ 2, 25.

3. Ψαλμ. 102, 21.

πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν καὶ λέγει· “διότι αἱ ἀόρατοι ιδιότητές του, δηλαδή ἡ αἰωνία δύναμις του καὶ ἡ θεότης του, βλέπονται καθαρὰ, ἀφ’ ὅτου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, γινόμενα νοητὰ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων”¹. ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή δὲν θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἀναφερομένη ἐδῶ θεότης εἶναι ὁ Χριστός, ἀλλ’ ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Πατήρ, ἔτσι νομίζω ὅτι καὶ ἡ αἰωνία αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης δὲν εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱός, ἀλλ’ ὁ Πατήρ ὁ ὁποῖος τὸν ἐγέννησεν. Ἄλλη δὲ δύναμις καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ διδάσκει ὅτι ὑπάρχει, ἡ ὁποία φανερώνεται διὰ τοῦ Χριστοῦ». Καὶ μετὰ ἀπὸ ὀλίγα ὁ ἴδιος ὁ Ἀστέριος λέγει· «ἂν καὶ βεβαίως ἡ μὲν αἰδὶς δύναμις καὶ σοφία αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀληθινοὶ συλλογισμοὶ λέγουν ὅτι εἶναι καὶ ἄναρχος καὶ αἰδὶς, θὰ πρέπη νὰ εἶναι ὅπως δὴποτε μία καὶ ἡ αὐτή, πολλὰ δὲ αὐταὶ αἱ ὁποῖαι ἐκτίσθησαν κατὰ μέρος ὑπ’ αὐτοῦ, τῶν ὁποίων πρωτότοκος καὶ μονογενὴς εἶναι ὁ Χριστός· καὶ ὅλαι βεβαίως καθ’ ὅμοιον τρόπον ἐξαρτῶνται ἀπ’ αὐτὸν ποὺ τὰς ἔχει ἰδικάς του, καὶ ὅλαι ὀνομάζονται δικαίως δυνάμεις αὐτοῦ ποὺ τὰς ἐκτίσε καὶ τὰς χρησιμοποιεῖ, ὅπως ὁ μὲν προφήτης² τὴν ἀκρίδα, ἡ ὁποία ἀποστέλλεται ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐξ αἰτίας τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων, λέγει ὅτι ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν ὄχι ἀπλῶς δύναμις, ἀλλὰ καὶ μεγάλη. Ὁ δὲ μακάριος Δαβὶδ προτρέπει εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν ψαλμῶν νὰ δοξολογοῦν τὸν Θεὸν ὄχι μόνον ἄγγελοι, ἀλλὰ καὶ δυνάμεις»³.

38. Καὶ μόνον δὲ διὰ τὸ ὅτι εἶπαν αὐτὸ εἶναι ἄξιοι κάθε μίσους. Διότι ἔάν, ὅπως νομίζουν αὐτοί, δὲν εἶναι Υἱὸς ἐξ αἰτίας τῆς γεννήσεως ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς ταυτότητος τῆς οὐσίας, ἀλλὰ λέγεται Λόγος διὰ τὰ λογικὰ ὄντα καὶ σοφία δι’ ὅσα ἐπιδέχονται σοφίαν καὶ δύναιμις διὰ τὰ δεκτικὰ δυνάμεις, ἀσφαλῶς ὠνομάσθη καὶ Υἱὸς δι’ ἐκείνους ποὺ υἱοποιοῦνται· καὶ ἴσως διὰ τὰ ὄντα νὰ ἔχη καὶ τὸ εἶναι κατ’ ἐπινόησιν. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτός; Διότι τίποτε ἀπ’ αὐτὰ δὲν θὰ ἦταν, ἔάν αὐτὰ εἶναι ὀνόματα μόνον αὐτοῦ, καὶ ἔχουν φανταστικὴν μόνον ὑπαρξιν, καὶ ἔάν αὐτὸς περικοσμηῖται μὲ αὐτὰ τὰ ὀνόματα χάριν ἡμῶν.

ἔχει, δι' ἡμᾶς καὶ τοῖς ὀνόμασι τούτοις καλλωπιζόμενος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο διαβολικὴ μάλλόν ἐστιν ἀπόνοια, τάχα δὲ καὶ πλεῖον, ὅτι ἑαυτοὺς μὲν ἀληθῶς ὕφεστάναι θέλουσι, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγον ὀνόματι μόνον εἶναι νομίζουσιν. Πῶς δὲ οὐ τερατολογία
 5 αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν Σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ Πατρί, μὴ λέγειν δὲ ταύτην εἶναι τὸν Χριστόν, ἀλλὰ πολλὰς κτιστὰς δυνάμεις καὶ σοφίας εἶναι, τούτων δὲ μίαν εἶναι τὸν Κύριον τὸν καὶ τῇ κάμπῃ καὶ τῇ ἀκροίδι παραβαλλόμενον παρ' αὐτῶν; Πῶς δὲ καὶ οὐ πανοῦργοι, ὅτι παρ' ἡμῶν μὲν ἀκούοντες συνυπάρχειν
 10 τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ γογγύζουσιν εὐθὺς φάσκοντες· «οὐκοῦν δύο ἀγέννητα λέγετε»; αὐτοὶ δὲ λέγοντες τό, «ἡ ἀγέννητος αὐτοῦ σοφία», οὐχ ὀρῶσι κατ' αὐτῶν φθάνουσιν ἣν αἰτιῶνται ματαίαν μέμνην; Καὶ γὰρ κἀκεῖνη πάλιν αὐτῶν ἡ διάνοια πῶς οὐ πάνυ μωρὰ λέγειν τὴν ἀγέννητον συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ
 15 Σοφίαν αὐτὸν εἶναι τὸν Θεόν; Τὸ γὰρ συνυπάρχον οὐχ ἑαυτῷ, τινὶ δὲ συνυπάρχει, ὥς περὶ τοῦ Κυρίου λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταὶ ὅτι συνῆν τοῖς μαθηταῖς· οὐ γὰρ ἑαυτῷ, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς συνῆν· εἰ μὴ ἄρα σύνθετον εἴποιεν τὸν Θεὸν ἔχοντα συμπλεγμένην ἢ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ Σοφίαν ἀγέ-
 20 νητον οὐδ' αὖτε αὐτὴν, ἥντινα καὶ δημιουργὸν αὐτοὶ ἀντεισάγουσι τοῦ κόσμου, ἵνα καὶ τοῦ δημιουργεῖν τὸν Υἱὸν ἀφέλονται. Πάντα γὰρ βιάζονται λέγειν, ἵνα μὴ περὶ τοῦ Κυρίου φρονήσωσιν ἐν ἀληθείᾳ.

39. Προῦ γὰρ ὅλως εὖρον παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ λεγόμενον
 25 ἡ παρὰ τίνος ἦκουσαν, ὥς ὄντος ἄλλου Λόγου καὶ ἄλλης Σοφίας παρὰ τοῦτον τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσσονται; Γέγραπται μὲν γάρ· «Οὐχ οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ ἡ πέλυξ κόπτων πέτραι;» καὶ ἐν ταῖς Παραομιλαῖς· «Διδάξω δὲ ὑμᾶς

Ἄλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι μᾶλλον διαβολικὴ πονηρία, ἴσως δὲ καὶ κάτι περισσότερον, διότι αὐτοὶ μὲν θέλουν νὰ ὑπάρχουν πραγματικῶς, ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ νομίζουν ὅτι ὑπάρχει κατ' ὄνομα μόνον. Πῶς ὁμως δὲν εἶναι παραδοξολογίαί καὶ αὐτὰ ποὺ λέγουν, ὅτι δηλαδὴ ἡ μὲν Σοφία συνυπάρχει μὲ τὸν Πατέρα, δὲν δέχονται ὁμως ὅτι αὐτὴ εἶναι ὁ Χριστός, ἀλλ' ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ κτισταὶ δυνάμεις καὶ σοφίαι, μία δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος παραβάλλεται ὑπ' αὐτῶν μὲ τὴν κάμπτην καὶ τὴν ἀκρίδα; Καὶ πῶς πάλιν δὲν εἶναι παμπόνηροι, καθόσον ὅταν μὲν ἀκούουν ἀπὸ ἡμᾶς ὅτι ὁ Λόγος συνυπάρχει μὲ τὸν Πατέρα, ἀμέσως διαμαρτύρονται καὶ λέγουν· «ἐπομένως δύο ἀγέννητα δέχεσθε;», ὅταν δὲ αὐτοὶ λέγουν τό· «ἡ ἀγέννητος αὐτοῦ σοφία», δὲν βλέπουν ὅτι στρέφεται ἐναντίον των ἡ ματαία κατηγορία, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀποδίδουν; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι τελείως ἀνόητη καὶ ἐκείνη πάλιν ἡ ἐπινόησίς των, σύμφωνά μὲ τὴν ὁποίαν λέγουν ὅτι ἡ ἀγέννητος Σοφία, ἡ ὁποία συνυπάρχει μὲ τὸν Θεόν, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός; Διότι αὐτὸ ποὺ συνυπάρχει, δὲν συνυπάρχει μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ μὲ κάτι ἄλλο, ὅπως ἀκριβῶς λέγουν οἱ εὐαγγελισταὶ περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι συνυπῆρχε μὲ τοὺς μαθητάς· δὲν συνυπῆρχε δηλαδὴ μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ μὲ τοὺς μαθητάς. Ἐκτὸς βεβαίως ἐὰν δέχωνται τὸν Θεὸν σύνθετον, ὅτι δηλαδὴ ἔχει Σοφίαν ἀναμειγμένην μὲ τὴν οὐσίαν του ἢ συμπληρωματικὴν αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι καὶ αὐτὴ ἀγέννητος, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ θεωροῦν καὶ δημιουργὸν τοῦ κόσμου, διὰ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν Υἱὸν καὶ τὴν δημιουργικὴν ιδιότητα. Ἐκβιάζουν δηλαδὴ τὰ πάντα, διὰ νὰ μὴ σκεφθοῦν ὀρθῶς περὶ τοῦ Κυρίου.

39. Διότι ποῦ τέλος πάντων εὔρον νὰ λέγεται εἰς τὴν θείαν Γραφὴν ἢ ἀπὸ ποῖον ἤκουσαν, ὅτι ὑπάρχει ἄλλος Λόγος καὶ ἄλλη Σοφία, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸν τὸν Υἱόν, διὰ νὰ ἀναπλάσσουν εἰς τὴν φαντασίαν των τέτοια πράγματα; Διότι ἔχει μὲν γραφῇ· «δὲν εἶναι οἱ λόγοι μου ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωτιὰ ἢ ὁ πέλεκυς, ὁ ὁποῖος κόπτει τὴν πέτραν;» ¹, καὶ εἰς τὰς Παροιμίας· «θα σᾶς διδάξω

ἐμὸν λόγον». Ἀλλὰ ταῦτα ἐντολαὶ καὶ προστάγματα εἰσιν, ἀδιὰ τοῦ ἰδίου καὶ μόνου ἀληθινοῦ Λόγου τοῖς ἁγίοις λελάληκεν ὁ Θεός, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ ψάλλων· «Ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς πόδας μου, ὅπως ἂν φυλάξω τοὺς λόγους σου». Τὰ 5 γοῦν τοιαῦτα σημαίνων ἄλλα παρ' ἐαυτὸν εἶναι ὁ Σωτήρ, καὶ δι' ἐαυτοῦ εἶρηκε· «Τὰ ῥήματα, ἀ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν». Οὐ γὰρ δὴ οἱ τοιοῦτοι λόγοι γεννήματα ἢ υἱοὶ εἰσιν οὐδὲ τοσοῦτοι δημιουργοὶ λόγοι, οὐδὲ τοσαῦται εἰκόνες τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, οὐδὲ τοσοῦτοί εἰσιν οἱ γενόμενοι ἄνθρωποι ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδὲ ὡς ἐκ πολ- 10 λῶν τοιούτων εἷς ἐστὶν ὁ γενόμενος κατὰ τὸν Ἰωάννην σάρξ, ἀλλ' ὡς μόνος ὢν τοῦ Θεοῦ Λόγος, εὐηγγελίσθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο» καὶ· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο».

Διὸ καὶ περὶ αὐτοῦ μόνου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητος αὐτοῦ γέγραπται καὶ δείκνυται 15 τὰ μαρτύρια, τοῦ μὲν Πατρὸς σημαίνοντος ἓνα εἶναι τὸν Υἱόν, τῶν δὲ ἁγίων μαθόντων τοῦτο καὶ λεγόντων ἓνα τὸν Λόγον εἶναι καὶ τοῦτον εἶναι Μονογενῆ, τά τε ἔργα τὰ δι' αὐτοῦ δείκνυται· «πάντα γάρ» τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα «δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν». Περὶ δὲ ἐτέρου ἢ ἄλλου τινὸς οὐ 20 φαντάζονται, καὶ ἀναπλάσσονται ἑαυτοῖς λόγους ἢ σοφίας, ὧν οὔτε ὄνομα οὔτε ἔργον σημαίνεται ἀπὸ τῆς Γραφῆς, ἢ παρὰ μόνων τούτων ὀνομάζεται. Τούτων γάρ ἐστιν ἐξεύρεμα καὶ χριστομάχος ὑπόνοια, καὶ τῷ μὲν ὀνόματι τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας καταχρῶνται, ἕτερα δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες ἀρνοῦνται 25 τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὴν ὄντως καὶ μόνην Σοφίαν τοῦ Πατρὸς καὶ Μανιχαίους λοιπὸν ζηλοῦσιν οἱ ἄθλιοι. Κάκεῖνοι

1. Παροιμ. 1, 23.

2. Ψαλμ. 118, 101.

3. Ἰω. 6, 63.

δὲ τοὺς λόγους μου»¹. Ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι ἐντολαὶ καὶ προσταγαί, τὰς ὁποίας ἔχει εἶπει ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἁγίους διὰ τοῦ ἰδικοῦ του καὶ μοναδικοῦ Λόγου, περὶ τῶν ὁποίων ἔλεγεν ὁ ψαλμωδός· «ἐπροφύλαξα τοὺς πόδας μου ἀπὸ κάθε πονηρὸν δρόμον, διὰ νὰ τηρήσω τοὺς λόγους σου»². Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Σωτὴρ ἤθελε νὰ καταστήσῃ φανερόν ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἵδους οἱ λόγοι εἶναι διαφορετικοὶ ἀπ' αὐτόν, ὁ ἴδιος εἶπε· «τὰ λόγια τὰ ὁποῖα ἐγὼ εἶπα εἰς σᾶς»³. Δὲν εἶναι λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ εἵδους οἱ λόγοι γεννήματα ἢ υἱοί, οὔτε ὑπάρχουν τόσοι πολλοὶ δημιουργικοὶ λόγοι, οὔτε τόσαι πολλαὶ εἰκόνες τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, οὔτε εἶναι τόσοι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔγιναν ἄνθρωποι ὑπὲρ ἡμῶν, οὔτε ἐκ τόσων πολλῶν ἓνας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔγινε, κατὰ τὸν Ἰωάννην, σὰρξ, ἀλλὰ ἐκηρύχθη ἀπὸ τὸν Ἰωάννην ὡς ὁ μοναδικὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ· «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»⁴, καὶ· «τὰ πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ»⁵.

Διὰ τοῦτο αἱ μαρτυρίαι τοῦ Πατρός, ὁ ὁποῖος τονίζει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἓνας, καὶ τῶν ἁγίων, οἱ ὁποῖοι κατενόησαν τοῦτο καὶ λέγουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἓνας καὶ μονογενής, ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὴν ἐνότητα αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατρός. Καὶ τὰ ἔργα ποὺ ἔγιναν δι' αὐτοῦ καὶ αὐτὰ μαρτυροῦν τὰ ἴδια· διότι «ὅλα» καὶ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα «ἔχουν γίνεαι δι' αὐτοῦ καὶ χωρὶς αὐτοῦ δὲν ἔγινε τίποτε». Δὲν σκέπτονται δὲ διὰ κάτι ἄλλο ἢ διὰ κάτι διαφορετικόν, ἀλλ' ἀναπλάσσουν εἰς τὴν φαντασίαν των λόγους ἢ σοφίας, τῶν ὁποίων οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὸ ἔργον ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν Γραφήν, ἀλλ' ὀνομάζεται ἔτσι μόνον ἀπ' αὐτοῦς. Διότι εἶναι ἰδικόν των ἐφεύρημα καὶ ἀντίχριστη ὑποψία, καὶ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας χρησιμοποιοῦν ὅπως θέλουν αὐτοί, μὲ τὸ νὰ ἐπινοοῦν δὲ εἰς τὴν φαντασίαν των ἄλλα πράγματα ἀρνοῦνται τὸν ἀληθινὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πραγματικὴν καὶ μοναδικὴν Σοφίαν τοῦ Πατρός, καὶ ἔτσι μι-

4. Ἰω. 1, 14.

5. Ἰω. 1, 3.

γάρ, τὰ μὲν ἔργα τοῦ Θεοῦ βλέποντες ἀρνοῦνται αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα καὶ ἀληθινὸν Θεόν, ἕτερον δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάσσουσιν, οὐ μήτε ἔργον μήτε τινὰ μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν θείων λογίων δεικνύειν δύνανται.

- 5 40. Οὐκοῦν, εἰ μήτε ἐν τοῖς θείοις λόγοις εὐρίσκεται ἄλλη σοφία παρὰ τοῦτον τὸν Υἱὸν μήτε παρὰ τῶν πατέρων ἠκούσαμεν τι τοιοῦτον, ὁμολόγηται δὲ καὶ γέγραπται παρὰ τούτων ἀγενήτως ἡ Σοφία συνυπάρχουσα τῷ Πατρὶ, ἰδία αὐτοῦ οὐσα καὶ κόσμου δημιουργός, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Υἱὸς ὁ καὶ κατ' αὐτοὺς αἰδίως
10 συνυπάρχων τῷ Πατρὶ. Αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ δημιουργός, ὡς γέγραπται· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας». Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἀστέριος, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ὢν πρότερον ἔγραψεν, ὕστερον κατὰ τὸν Καϊάφαν ἄκων καὶ αὐτὸς πρὸς Ἑλλήνας ἐνιστάμενος οὐκέτι μὲν πολλὰς σοφίας οὐδὲ τὴν κάμπην ὀνομάζει, μίαν δὲ λοιπὸν
15 ὁμολογεῖ γράφων οὕτως· «Εἷς μὲν ὁ Θεὸς Λόγος, πολλὰ δὲ τὰ λογικά, καὶ μία μὲν τῆς Σοφίας οὐσία τε καὶ φύσις, πολλὰ δὲ τὰ σοφὰ καὶ καλά». Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν λέγει· «Τίνες ἂν εἶεν οὗς παῖδας Θεοῦ προσαγορεύειν ἀξιοῦσιν; Οὐ γὰρ δὴ λόγους τε καὶ τούτους ὑπάρχειν φήσουσιν οὐδὲ σοφίας εἶναι πλείονας ἐροῦσιν.
20 Οὐ γὰρ δυνατόν ἐνὸς ὄντος τοῦ Λόγου καὶ μιᾶς ἀποδειχθείσης τῆς Σοφίας, τῷ πλήθει τῶν παιδῶν τοῦ Λόγου τὴν οὐσίαν ἐπινέμειν καὶ τῆς Σοφίας χαρίζεσθαι τὴν ἐπωνυμίαν». Θαυμαστὸν τοίνυν οὐδέν, εἰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν οἱ Ἀρειανοὶ μάχονται, ὅπου γε καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντες ἀλλήλοις συμπίπτουσι, ποτὲ
25 μὲν λέγοντες πολλὰς εἶναι σοφίας, ποτὲ δὲ μίαν ἀποφαινόμενοι καὶ ποτε μὲν τῇ κάμπῃ συνάπτουσι τὴν Σοφίαν, ποτὲ δὲ συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ καὶ ἰδίαν αὐτοῦ λέγουσι καὶ ἄλλοτε μὲν ἀγέννη-

μοῦνται πλέον οἱ ἄθλιοι τοὺς Μανιχαίους. Διότι καὶ ἐκεῖνοι, ἂν καὶ βλέπουν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἄρνοῦνται τὸν μοναδικὸν ὑπάρχοντα καὶ ἀληθινὸν Θεόν, σχηματίζουν δὲ ἄλλον Θεὸν εἰς τὴν φαντασίαν των, τοῦ ὁποίου οὔτε ἔργον οὔτε κάποιαν μαρτυρίαν ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια ἤμποροῦν νὰ ἐπιδείξουν.

40. Ἐὰν λοιπὸν οὔτε εἰς τοὺς θείους λόγους ἀναφέρεται ἄλλη σοφία ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν τὸν Υἱόν, οὔτε ἀπὸ τοὺς πατέρας ἠκούσαμεν κάτι τέτοιο, ἔχη ὁμολογηθῇ δὲ καὶ ἔχη γραφῇ ἀπ' αὐτοὺς ὅτι ἡ Σοφία συνυπάρχει ἀγενήτως μὲ τὸν Πατέρα, ἀφοῦ εἶναι τῆς οὐσίας αὐτοῦ χαρακτηριστικὴ καὶ δημιουργὸς τοῦ κόσμου, αὐτὴ θὰ πρέπη νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος καὶ κατ' αὐτοὺς συνυπάρχει προαιωνίως μὲ τὸν Πατέρα. Διότι αὐτὸς εἶναι καὶ δημιουργὸς ὅπως ἔχει γραφῇ· «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»¹. Διότι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀστέριος, ὡσὰν νὰ ἐλησμόνησεν αὐτὰ πού ἔγραφε προηγουμένως, ἀργότερα, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ αὐτὸς ὅπως καὶ ὁ Καϊάφας, στρεφόμενος κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, δὲν λέγει πλέον πολλὰς σοφίας, οὔτε τὴν κάμπην ἀναφέρει, ἀλλ' ὁμολογεῖ μία μόνον, ὅταν γράφῃ τὰ ἐξῆς· «Ἐνας μὲν εἶναι ὁ Θεὸς Λόγος, πολλὰ δὲ τὰ λογικὰ ὄντα, καὶ μία μὲν ἡ οὐσία καὶ ἡ φύσις τῆς Σοφίας, πολλὰ δὲ τὰ σοφὰ καὶ τὰ καλὰ». Καὶ ὕστερα ἀπὸ ὀλίγα λέγει πάλιν· «Ποῖοι ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἀπαιτοῦν νὰ ἀποκαλοῦν παιδιὰ τοῦ Θεοῦ; Διότι βεβαίως δὲν θὰ εἶπουν ὅτι καὶ αὐτοὶ εἶναι λόγοι, οὔτε θὰ εἶπουν ὅτι ὑπάρχουν περισσότεραι σοφίαι. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ἀφοῦ εἶναι ἕνας ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία ἀπεδείχθη ὅτι εἶναι μία, νὰ κατανέμεται ἡ οὐσία εἰς τὸ πλῆθος τῶν παιδιῶν τοῦ Λόγου, καὶ νὰ δίδεται εἰς αὐτὰ τὸ ὄνομα τῆς Σοφίας». Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου παράξενον τὸ ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ ἀγωνίζονται κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀφοῦ βέβαια, μὲ τὸ νὰ ἔρχονται ἀντιμέτωποι μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια των, κτυποῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ ἄλλοτε μὲν λέγουν ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ σοφίαι, ἄλλοτε δὲ ὁμιλοῦν περὶ μιᾶς. Καὶ ἄλλοτε πάλιν συνδέουν τὴν Σοφίαν μὲ τὴν κάμπην, ἄλλοτε δὲ λέγουν ὅτι συνυπάρχει μὲ τὸν Πατέρα καὶ εἶναι ἰδική του. Καὶ ἄλλοτε μὲν

τον μόνον τὸν Πατέρα, ἄλλοτε δὲ καὶ τὴν Σοφίαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἀγένητον. Καὶ μάχονται μὲν ἡμῖν λέγουσιν, ἀεὶ εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, αὐτοὶ δὲ λέγοντες, ἀγενήτως συνυπάρχειν τῷ Θεῷ τὴν Σοφίαν ἐπιλανθάνονται τῶν ιδίων. Οὕτω πρὸς
5 πάντα σκοτοδινιῶσι, τὴν μὲν ἀληθινὴν Σοφίαν ἀρνούμενοι καὶ τὴν μὴ οὖσαν ἐξευρίσκοντες, ὥς οἱ Μανιχαῖοι πλάττοντες ἑαυτοῖς ἕτερον, καὶ τὸν ὄντα Θεὸν ἀρνούμενοι.

41. Ἀλλ' ἀκουέτωσαν μὲν αἱ ἄλλαι αἱρέσεις καὶ Μανιχαῖοι, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ τοῦ μὲν Χριστοῦ Πατὴρ, τῆς δὲ κτίσεως δεσπό-
10 τῆς καὶ ποιητῆς διὰ τοῦ ιδίου Λόγου, ἀκουέτωσαν δὲ ἰδίᾳ καὶ Ἀρειομανῖται, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ μόνος ἴδιος καὶ γνήσιος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὢν Υἱὸς καὶ ἀχώριστον ἔχων πρὸς τὸν Πατέρα ἑαυτοῦ τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος, ὥς πολλάκις εἵπομεν μαθόντες παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος. Ἐπεὶ εἰ μὴ οὕτως
15 ἔχει, διὰ τί δι' αὐτοῦ κτίζει ὁ Πατὴρ καὶ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται οἷς ἐὰν θέλῃ καὶ φωτίζει τούτους; ἢ διὰ τί καὶ ἐν τῇ τελειώσει τοῦ βαπτίσματος συγκατονομάζεται τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός; Εἰ μὲν γὰρ αὐτάρκης οὐκ ἐστὶν ὁ Πατὴρ, ἀσεβῆς ἡ φωνή, εἰ δὲ αὐτάρ-
κης (τοῦτο γὰρ θέμις εἰπεῖν) τίς ἢ χρεῖα τοῦ Υἱοῦ ἢ εἰς τὴν δη-
20 μιουργίαν ἢ εἰς τὸ ἅγιον λουτρόν; Ποία γὰρ κοινωνία τῷ κτίσματι πρὸς τὸν κτίστην; ἢ διὰ τί τὸ πεποιημένον συναριθμεῖται τῷ ποιήσαντι εἰς τὴν τῶν πάντων τελείωσιν; ἢ διὰ τί καθ' ἑμᾶς ἡ πίστις εἰς ἓνα κτίστην καὶ εἰς ἓν κτίσμα παραδίδοται; Εἰ μὲν γὰρ ἵνα συναφθῶμεν τῇ θεότητι, τίς χρεῖα τοῦ κτίσματος; εἰ δὲ
25 ἵνα ἐνωθῶμεν τῷ Υἱῷ κτίσματι ὄντι, περιττὴ καθ' ἑμᾶς ἡ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ Υἱοῦ ὀνομασία, ὁ γὰρ αὐτὸν νιοποιήσας Θεὸς ἱκανός ἐστι καὶ ἡμᾶς νιοποιῆσαι. Ἄλλως τε εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ

λέγουν ἀγέννητον μόνον τὸν Πατέρα, ἄλλοτε δὲ καὶ τὴν Σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Καὶ μάχονται μὲν ἐναντίον μας, ἐπειδὴ λέγομεν, ὅτι πάντοτε ὑπάρχει ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ αὐτοὶ μὲ τὸ νὰ λέγουν, ὅτι ἡ Σοφία συνυπάρχει ἀγενήτως μὲ τὸν Θεόν, λησμονοῦν τὰ ἴδια τὰ λόγια των. Ἐτσι πάσχουν ἀπὸ σκοτοδίνην δι' ὅλα, ἀφοῦ ἀρνοῦνται μὲν τὴν ἀληθινὴν Σοφίαν, εὐρίσκουν δὲ αὐτὴν ποὺ δὲν ὑπάρχει, ὅπως καὶ οἱ Μανιχαῖοι, ποὺ μὲ τὴν φαντασίαν των ἐξευρίσκουν ἄλλον Θεὸν καὶ ἀρνοῦνται τὸν πραγματικόν.

41. Ἄλλ' ἄς ἀκούσουν αἱ ἄλλαι αἱρέσεις καὶ οἱ Μανιχαῖοι, ὅτι ἓνας εἶναι ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ καὶ κύριος καὶ δημιουργὸς τῆς κτίσεως διὰ τοῦ Λόγου του. Ἄς ἀκούσουν δὲ ἰδιαίτέρως καὶ οἱ Ἀρειομανῖται, ὅτι ἓνας εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ μοναδικὸς ἰδικὸς του Λόγος καὶ γνήσιος Υἱὸς προερχόμενος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει ἀχώριστον τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος μὲ τὸν Πατέρα αὐτοῦ, ὅπως εἴπαμεν κατ' ἐπανάληψιν, διδαχθέντες τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Σωτῆρος. Διότι ἐὰν τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι, διατί κτίζει δι' αὐτοῦ ὁ Πατὴρ, καὶ ἀποκαλύπτεται δι' αὐτοῦ εἰς ὅσους θέλει καὶ φωτίζει αὐτούς; Ἡ διὰ ποῖον λόγον καὶ κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ βαπτίσματος ὁ Υἱὸς κατονομάζεται μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα¹; Διότι ἐὰν ὁ Πατὴρ δὲν εἶναι αὐτάρκης, τότε ἡ ἔκφρασις αὐτὴ εἶναι ἀσεβής, ἐὰν ὅμως εἶναι αὐτάρκης (διότι τοῦτο εἶναι δίκαιον νὰ εἴπη κανεῖς), τί χρειάζεται τὸν Υἱὸν εἰς τὴν δημιουργίαν ἢ εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα; Διότι ποία κοινωνία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ κτίσματος καὶ τοῦ κτίστου; Ἡ διατί αὐτὸ ποὺ ἔχει δημιουργηθῇ συναριθμεῖται μὲ τὸν δημιουργὸν εἰς τὴν τελείωσιν τῶν πάντων; Ἡ διατί σεῖς νομίζετε, ὅτι ἡ πίστις εἰς ἓνα κτίστην καὶ ἐν κτίσμα εἶναι πίστις τῆς παραδόσεως; Διότι, ἐὰν μὲν συμβαίνει τοῦτο διὰ νὰ ἐνωθῶμεν μὲ τὴν θεότητα, ποία εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ κτίσματος; Ἐὰν δὲ διὰ νὰ ἐνωθῶμεν μὲ τὸν Υἱόν, ὁ ὁποῖος εἶναι κτίσμα, εἶναι περιττὴ, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, ἡ ὀνομασία τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ βαπτίσματος, ὁ Θεὸς ὅμως, ὁ ὁποῖος ἔκαμεν αὐτὸν Υἱόν, εἶναι ἱκανὸς νὰ κάμῃ καὶ ἡμᾶς υἱ-

Υἱός, μιᾶς οὔσης τῆς φύσεως τῶν λογικῶν κτισμάτων, οὐδεμία παρὰ κτίσματος κτίσματι βοήθεια γενήσεται, διὰ τὸ πάντας δεῖσθαι τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριτος.

Ὅλῖγα μὲν οὖν προλαβόντες εἴπομεν ὡς ἀκολούθως «δι' αὐ-
 5 τοῦ γέγονε τὰ πάντα», ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡ ἀκολουθία πεποίηκεν ἡμᾶς μνημονεῦσαι, ἀναγκαῖον, ὥς γε νοῶ καὶ πεπίστευκα, λέγειν, οὐχ ὥς μὴ αὐτάρκους ὄντος τοῦ Πατρὸς, σινονομάζεται καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐπειδὴ Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδίᾳ Σοφία, ἀπαύγασμά τε ὢν αὐτοῦ
 10 αἰεὶ ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο ἀδύνατον, παρέχοντος τοῦ Πατρὸς, μὴ ἐν τῷ Υἱῷ δίδοσθαι τὴν χάριν· ἐν τῷ Πατρὶ γάρ ἐστιν ὁ Υἱός, ὡς τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ φωτί. Οὐ γὰρ ὡς ἐνδεὴς ὁ Θεός, ἀλλ' ὡς Πατὴρ «τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τεθεμελίωκε τὴν γῆν» καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ Λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκε, τό τε ἅγιον λουτρὸν
 15 ἐν τῷ Υἱῷ βεβαιοῖ. Ἐνθα γὰρ ὁ Πατὴρ, ἐκεῖ καὶ ὁ Υἱός ἐστιν, ὡς ἔνθα τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ ὥσπερ ἂ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐργάζεται καὶ λέγει αὐτὸς ὁ Κύριος· «Ὁ ἄ βλέπω τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ γὰρ ποιῶ», οὕτω καὶ τοῦ βαπτίσματος διδομένον, ὃν βαπτίζει ὁ Πατὴρ, τοῦτον
 20 ὁ Υἱὸς βαπτίζει, καὶ ὃν ὁ Υἱὸς βαπτίζει, οὗτος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τελειοῦται. Πάλιν τε ὥσπερ τοῦ ἡλίου φαίνοντος, λέγοι ἄν τις καὶ τὸ ἀπαύγασμα φωτίζειν, ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν οὐδὲ ἀποσχίσειν, οὕτως ἔνθα πάλιν ὁ Πατὴρ ἐστὶν ἢ ὀνομάζεται, ἐκεῖ πάντως καὶ ὁ Υἱὸς ὑπάρχει, ὀνομάζεται δὲ ἐν τῷ
 25 βαπτίσματι ὁ Πατὴρ, ἀνάγκη καὶ τὸν Υἱὸν συγκατονομάζεσθαι.

12. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἁγίοις ἐπαγγελλόμενος οὕτως ἔλεγεν· «Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιή-

1. Παροιμ. 3, 19.

2. Ἰω. 5, 19.

ούς. Ἄλλως τε ἂν ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα, ἐπειδὴ καὶ ἡ φύσις τῶν λογικῶν κτισμάτων εἶναι μία, δὲν ἡμπορεῖ νὰ προσφερθῇ καμμία βοήθεια ἀπὸ κτίσμα πρὸς κτίσμα, διότι ὅλοι ἔχουν ἀνάγκην τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τοῦ πῶς λοιπὸν ἔγιναν δι' αὐτοῦ τὰ πάντα εἵπομεν ὀλίγα εἰς τὰ προηγούμενα, ἐπειδὴ ὁμως ἡ συνέχεια τοῦ λόγου μᾶς, ἡνάγκασε νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν, ὅπως τοῦλάχιστον νομίζω καὶ πιστεύω, ὅτι, ὅχι διότι ὁ Πατήρ δὲν εἶναι αὐτάρκης, διὰ τοῦτο ἀναφέρεται μαζί με αὐτὸν καὶ ὁ Υἱός, οὔτε ἀπλῶς καὶ κατὰ τύχην, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδική του Σοφία, πάντοτε ὑπάρχει μαζί με τὸν Πατέρα, ὡς ἀκτινοβολία αὐτοῦ, διὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ὅταν παρέχη ὁ Πατήρ, νὰ μὴ δίδεται ἡ χάρις διὰ τοῦ Υἱοῦ, διότι ὁ Υἱὸς ὑπάρχει εἰς τὸν Πατέρα, ὅπως ἡ ἀκτινοβολία εἰς τὸ φῶς. Ὅχι δηλαδὴ ἐπειδὴ εἶναι ἀτελής ὁ Θεός, ἀλλ' ὡς Πατήρ «ἐθεμελίωσε τὴν γῆν με τὴν σοφίαν του»¹, καὶ ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος Λόγου, ἐπισφραγίζει δὲ καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὅπου λοιπὸν εὐρίσκεται ὁ Πατήρ, ἐκεῖ εὐρίσκεται καὶ ὁ Υἱός, ὅπως ὅπου εὐρίσκεται τὸ φῶς ἐκεῖ καὶ ἡ ἀκτινοβολία. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὅσα ἔργα ἐργάζεται ὁ Πατήρ, τὰ ἐργάζεται διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· «αὐτὰ ποὺ βλέπω τὸν Πατέρα νὰ κάμνῃ αὐτὰ κάμνω καὶ ἐγώ»², ἔτσι καὶ ὅταν δίδεται τὸ βάπτισμα, ἐκείνον ποὺ βαπτίζει ὁ Πατήρ, αὐτὸν βαπτίζει καὶ ὁ Υἱός, καὶ ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον βαπτίζει ὁ Υἱός, αὐτὸς τελειοῦται διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ πάλιν, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν φωτίζει ὁ ἥλιος, θὰ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἀκτὴν φωτίζει, διότι τὸ φῶς εἶναι ἓνα καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ διαιρεθῇ, οὔτε νὰ ἀποσχισθῇ ἀπὸ τὴν πηγὴν του, ἔτσι πάλιν ὅπου εὐρίσκεται ἡ ὀνομάζεται ὁ Πατήρ, ἐκεῖ ὅπωςδήποτε ὑπάρχει καὶ ὁ Υἱός. Ἀφοῦ λοιπὸν ὀνομάζεται κατὰ τὸ βάπτισμα ὁ Πατήρ, εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκατονομάζεται καὶ ὁ Υἱός.

42. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἐδιδενεῖς τοὺς ἁγίους τὰς ἐπαγγελίας, ὠμιλοῦσεν ἔτσι· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ θὰ ἔλθωμεν καὶ θὰ κατοι-

σομεν», καὶ πάλιν· «*Ἰν'* ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἔσμεν, κάκεινοι ἐν
 ὧσιν ἐν ἡμῖν». Καὶ ἡ διδομένη δὲ χάρις μία ἐστὶ παρὰ τοῦ Πα-
 τρὸς ἐν Υἱῷ διδομένη, ὡς ὁ Παῦλος διὰ πάσης ἐπιστολῆς γρά-
 φει· «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου
 5 Ἰησοῦ Χριστοῦ». Δεῖ γὰρ τὸ φῶς εἶναι μετὰ τῆς αὐγῆς καὶ τὸ
 ἀπαύγασμα συνορᾶσθαι μετὰ τοῦ ἰδίου φωτός. Ὅθεν Ἰουδαῖοι
 μετὰ τούτων «ἀρνούμενοι τὸν Υἱὸν οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ τὸν Πατέρα»,
 «καταλείψαντες γὰρ τὴν πηγὴν τῆς σοφίας», ὡς ὀνειδίζων αὐτοὺς
 εἶπεν ὁ Βαρούχ, ἀπέβαλον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ἐκ ταύτης Σοφίαν
 10 τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· «Χριστὸς γάρ», φησὶν ὁ ἀπό-
 στολος, «Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία», λέγοντες· «Οὐκ ἔχο-
 μεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα». Ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔχουσι τῆς ἀρνή-
 σεως τὰ ἐπίχειρα τῆς ἐπιτιμίας, ἀπώλεσαν γὰρ σὺν τῇ πόλει καὶ
 τὸν λογισμόν. Οὗτοι δὲ κινδυνεύουσι λοιπὸν καὶ περὶ αὐτὸ τὸ
 15 πλήρωμα τοῦ μυστηρίου, φημὶ δὴ τὸ βάπτισμα. Εἰ γὰρ εἰς ὄνο-
 μα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δίδεται ἡ τελείωσις, οὐ λέγουσι δὲ Πατέρα
 ἀληθινὸν διὰ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ὅμοιον τῆς οὐσίας,
 ἀρνοῦνται δὲ καὶ τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν καὶ ἄλλον ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ
 ὄντων κτιστὸν ἀναπλάττοντες ὀνομάζουσι, πῶς οὐ παντελῶς
 20 κενὸν καὶ ἀλυσιτελὲς τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενόν ἐστι, προσποιή-
 σιν μὲν ἔχον, τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲν ἔχον πρὸς εὐσέβειαν βοήθημα;
 Οὐ γὰρ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν διδῶσιν οἱ Ἀρειανοί, ἀλλ' εἰς κτί-
 στην καὶ κτίσμα καὶ εἰς ποιητὴν καὶποίημα. Ὡσπερ δὲ ἄλλο ἐστὶ
 κτίσμα παρὰ τὸν Υἱόν, οὕτως ἄλλο ἂν εἴη τῆς ἀληθείας τὸ παρ'

1. Ἰω. 14, 23.

2. Ἰω. 17, 22.

3. Ρωμ. 1, 7· Α' Κορ. 1, 3· Ἐφεσ. 1, 2.

4. Α' Ἰω. 2, 23.

5. Βαρούχ 3, 12.

6. Α' Κορ. 1, 24.

κήσωμεν μαζί του»¹⁵, καὶ πάλιν· «διὰ νὰ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι ἐν ἡμῖν ἐν, καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ εἴμεθα ἐν»². Καὶ ἡ χάρις δέ, ἡ ὁποία δίδεται, εἶναι μία καὶ δίδεται παρὰ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως γράφει ὁ Παῦλος εἰς κάθε ἐπιστολήν· «νὰ ἔλθῃ εἰς σὰς ἡ χάρις καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν»³. Πρέπει λοιπὸν τὸ φῶς νὰ ὑπάρχῃ μαζί με τὴν αὐγὴν καὶ ἡ ἀκτινοβολία νὰ βλέπεται μαζί με τὸ ἰδικόν της φῶς. Διὰ τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι, ὅπως αὐτοί, «ἐπειδὴ ἄρνοῦνται τὸν Υἱὸν δὲν ἔχουν οὔτε τὸν Πατέρα»⁴ διότι, «ἐπειδὴ ἐγκατέλειψαν τὴν πηγὴν τῆς σοφίας», ὅπως εἶπεν ὁ Βαροῦχ⁵ χλευάζων αὐτούς, ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ τὴν ἐκ τῆς πηγῆς αὐτῆς προερχομένην Σοφίαν, δηλαδὴ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, «διότι», λέγει ὁ ἀπόστολος, «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»⁶. Ὅλα αὐτὰ συνέβησαν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἐπειδὴ ἔλεγαν· «δὲν ἔχομεν βασιλέα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Καίσαρα»⁷. Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ἔλαβαν τὸ ἀντίκρουσμα τῆς τιμωρίας διὰ τὴν ἄρνησίν των, διότι ἔχασαν μαζί με τὴν πόλιν καὶ τὸ λογικόν των. Οἱ Ἀρειανοὶ ὅμως κινδυνεύουν νὰ χάσουν καὶ αὐτὴν τὴν πληρότητα τοῦ μυστηρίου, ἐννοῶ τὸ βάπτισμα. Διότι ἐὰν ἡ τελείωσις παρέχεται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, δὲν παραδέχονται δὲ ἀληθινὸν Πατέρα, ἀφοῦ ἄρνοῦνται τὸ γέννημα αὐτοῦ ποὺ εἶναι ὅμοιον μετὰ τὴν οὐσίαν του, ἄρνοῦνται δὲ καὶ τὸν πραγματικὸν Υἱόν, καὶ ὀνομάζουν ἄλλον υἱὸν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, πλάσσουντες αὐτὸν εἰς τὴν φαντασίαν των ὡς ἐκ τοῦ μηδενὸς κτισθέντα, πῶς δὲν εἶναι τελείως κενὸν καὶ ἄνευ ἀξίας ὅ,τι δίδεται ἀπ' αὐτούς, ἀφοῦ ἔχει μὲν τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως δὲν ἔχει τίποτε, ποὺ νὰ συντελῇ εἰς εὐσέβειαν; Διότι οἱ Ἀρειανοὶ δὲν δίδουν τὸ βάπτισμα εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἀλλ' εἰς κτίστην καὶ κτίσμα, καὶ εἰς δημιουργὸν καὶ δημιούργημα. Ὅπως ἀκριβῶς δὲ τὸ κτίσμα διαφέρει ἀπὸ τὸν Υἱόν, ἔτσι διαφέρει ἀπὸ

αὐτῶν νομιζόμενον δίδοσθαι, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
 Υἱοῦ, διὰ τὸ γεγραμμένον, ὀνομάζειν προσποιῶνται. Οὐ γὰρ ὁ
 λέγων ἀπλῶς, «Κύριε», οὗτος καὶ δίδωσιν, ἀλλ' ὁ μετὰ τοῦ ὀνό-
 ματος καὶ τὴν πίστιν ἔχων ὀρθήν. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Σωτὴρ
 5 οὐχ ἀπλῶς ἐντείλατο βαπτίζειν, ἀλλὰ πρῶτόν φησι· «Μαθη-
 τεύσατε», εἴθ' οὕτω· «Βαπτίζετε εἰς ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ,
 καὶ ἁγίου Πνεύματος», ἢ ἐκ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ὀρθὴ γέ-
 νηται καὶ μετὰ πίστεως ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις προστεθῇ.

43. Πολλαὶ γοῦν καὶ ἄλλαι αἰρέσεις λέγουσαι τὰ ὀνόματα
 10 μόνον, μὴ φρονοῦσαι δὲ ὀρθῶς, ὥς εἴρηται, μηδὲ τὴν πίστιν ὑγι-
 αίνουσαν ἔχουσαι, ἀλυσιτελὲς ἔχουσι καὶ τὸ παρ' αὐτῶν διδόμε-
 νον ὕδωρ λειπόμενον εὐσεβείᾳ, ὥστε καὶ τὸν ῥαντιζόμενον παρ'
 αὐτῶν ῥυπαίνεσθαι μᾶλλον ἐν ἀσεβείᾳ ἢ λυτροῦσθαι. Οὕτω καὶ
 Ἕλληνες καίτοι Θεὸν διὰ χειλέων λέγοντες ἀθεότητος ἔχουσιν
 15 ἔγκλημα, ὅτι τὸν ὄντως ὄντα καὶ ἀληθινὸν Θεὸν οὐ γινώσκουσι,
 τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτω Μανιχαῖοι
 καὶ Φρύγες καὶ οἱ τοῦ Σαμοσατέως μαθηταί, τὰ ὀνόματα λέγοντες
 οὐδὲν ἡττόν εἰσιν αἰρετικοί· οὕτω καθεξῆς λοιπὸν καὶ οἱ τὰ Ἀρεί-
 ου φρονοῦντες, καὶ ἀναγινώσκουσι τὰ γεγραμμένα καὶ λέγουσι
 20 τὰ ὀνόματα, καὶ αὐτοὶ παλίζουνσι τοὺς λαμβάνοντας παρ' αὐτῶν,
 πλεον τῶν ἄλλων αἰρέσεων ἀσεβέστεροι τυγχάνοντες καὶ κατ'
 ὀλίγον ὑπερκείμενοι ταύτας καὶ δικαιοῦντες αὐτάς ἐκ τῆς ἐαν-
 τῶν ἀθυρογλωττίας. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ πλεον τι τῆς ἀληθείας κα-
 ταψεύδονται, καὶ ἡ περὶ τὸ σῶμα σφάλμα ἔχουσι λέγοντες μὴ
 25 ἐκ Μαρίας ἐσχηκέναι σάρκα τὸν Κύριον, ἢ ὅτι ὅλως οὐ γέγονε
 θάνατος οὐδὲ ὅλως ἄνθρωπος γέγονεν, ἀλλὰ μόνον ἐφάνη καὶ
 οὐκ ἦν ἀληθῶς, καὶ ἐδόκει σῶμα ἔχειν μὴ ἔχων, καὶ ἐδόκει ἄν-

1. Ματ. 7, 21.

2. Ματθ. 28, 19.

τὴν ἀλήθειαν ἐκεῖνο ποὺ νομίζουν αὐτοὶ ὅτι δίδουν κι' ἄς καμῶνωνται ὅτι ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ ἔτσι εἶναι γραμμένον. Διότι δὲν δίδει αὐτὸς ποὺ λέγει ἀπλῶς «Κύριε»¹, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ ἔχει ὀρθὴν πίστιν μαζί με τὸ ὄνομα ποὺ ἐπικαλεῖται. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Σωτὴρ δὲν παρήγγειλεν ἀπλῶς νὰ βαπτίζουσιν, ἀλλὰ πρῶτον λέγει· «διδάξατε», ἔπειτα συνεχίζει ἔτσι· «βαπτίζετε εἰς ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος»², διὰ νὰ καταστήῃ ἡ πίστις ὀρθὴ διὰ τῆς διδασχῆς, καὶ νὰ προστεθῇ ἡ τελείωσις τοῦ βαπτίσματος μαζί με τὴν πίστιν.

43. Καὶ ἄλλων λοιπὸν αἱρέσεων, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρουν μόνον τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ δὲν πιστεύουν ὀρθῶς, ὅπως ἔχει λεχθῇ, καὶ οὔτε ἔχουν σταθερὰν πίστιν, τὸ βάπτισμα ποὺ χορηγοῦν εἶναι ἀνώφελον, καθ' ὅσον ὑστερεῖ εἰς εὐσέβειαν, εἰς τρόπον ὥστε αὐτὸς ποὺ ραντίζεται ἀπ' αὐτοὺς ρυπαίνεται μᾶλλον μὲ ἀσέβειαν παρὰ λυτρώνεται. Ἔτσι καὶ οἱ εἰδωολάτραι, ἂν καὶ ὁμολογοῦν μετὰ τὸ στόμα τὸν Θεόν, ὅμως ὑπόκεινται εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἀθείας, διότι δὲν γνωρίζουν τὸν πραγματικῶς ὑπάρχοντα καὶ ἀληθινὸν Θεόν, τὸν Πατέρα δηλαδὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Μανιχαῖοι καὶ οἱ Φρύγες, καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Σαμοσατέως, ἂν καὶ χρησιμοποιοῦν τὰ ὀνόματα, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον αἱρετικοί. Τὸ ἴδιο λοιπὸν μετὰ τὴν σειράν των καὶ αὐτοὶ ποὺ πιστεύουν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου, παρὰ τὸ ὅτι διαβάζουν τὰς Γραφάς, καὶ χρησιμοποιοῦν τὰ ὀνόματα, ἐμπαίζουν καὶ αὐτοὶ ὅσους δέχονται τὰ διδάγματά των, καὶ εἶναι περισσότερον ἀσεβέστεροι ἀπὸ τὰς ἄλλας αἱρέσεις, καὶ σιγὰ - σιγὰ τὰς ξεπερνοῦν καὶ τὰς διακαίωνουν μετὰ τὴν ἀφύλακτον γλῶσσαν των. Διότι ἐκεῖναι μὲν προσθέτουν κάποιον ψεῦδος πέραν τῆς ἀληθείας, καί, ἢ πλανῶνται μετὰ τὴν πίστιν των περὶ τὸ πῶς ἦταν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸ νὰ λέγουν ὅτι δὲν ἔλαβεν ὁ Κύριος τὴν σάρκα ἐκ τῆς Μαρίας, ἢ ὅτι καθόλου δὲν ὑπῆρξε θάνατος, ἢ καθόλου δὲν ἔγιγεν ἄνθρωπος, ἀλλὰ μόνον ἐφάνη ὡς ἄνθρωπος ἐνῶ δὲν ἦταν εἰς τὴν πραγματικότητα, καὶ ἐφαίνετο ὡς νὰ εἶχε σῶμα χωρὶς νὰ

θρῶπος φαίνεσθαι ὡς ἐν ὀνείρῳ φαντασίας· οὗτοι δὲ εἰς αὐτὸν
 τὸν Πατέρα φανερώς ἀσεβοῦσι. Τὴν γὰρ θεότητα αὐτοῦ, εἰς τὸν
 Υἱὸν ὡς ἐν εἰκόνι μαρτυρουμένην ἀκούοντες ἀπὸ τῶν Γραφῶν,
 βλασφημοῦσι λέγοντες αὐτὴν εἶναι κτίσμα καὶ πανταχοῦ περὶ
 5 αὐτῆς τὸ οὐκ ἦν, ὡς ἐν πῆρᾳ βόρβορον τὸ λεξείδιον τοῦτο πε-
 ριφέρουσι, καὶ ὡς ὅψις τὸν ἰόν, τοῦτο προβάλλονται. Εἴτα, ἐπει-
 δὴ ναυσηρόν παρὰ πᾶσι τὸ παρ' αὐτοῖς ἐστὶ δόγμα, εὐθὺς ὥσπερ
 ῥεῖσμα τῷ πτώματι τῆς αἰρέσεως, τὴν ἀνθρωπίνην προστασίαν
 ὑποτιθέασιν, ἵνα ταύτην βλέπων ὁ ἀπλούστερος, ἢ καὶ δεδιώς, μὴ
 10 κατανοῇ τὸ βλαβερόν τῆς κακοφροσύνης αὐτῶν.

Πῶς οὖν οὐκ ἄξιον οἰκτεῖρειν τοὺς παρ' αὐτῶν ἀπατωμέ-
 νους; Ἡ πῶς οὐκ ἐπὶ τούτοις δακρῦσαι καλόν, ὅτι τῇ παραντίκα
 διὰ τὰς ἡδονὰς φαντασίᾳ προδιδύασι τὸ ἐαυτοῖς συμφέρον καὶ
 ἐκπίπτουσι τῆς μελλούσης ἐλπίδος; Εἰ γὰρ τὸν οὐκ ὄντα δοκοῦν-
 15 τες λαμβάνειν, οὐδὲν εἰληφότες ἔσονται, κτίσματί τε συντασσό-
 μενοι οὐδεμίαν παρὰ τῆς κτίσεως ἔξουσι βοήθειαν. Καὶ εἰς ἀνό-
 μοιον δὲ καὶ ἀλλότριον κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς πιστεύοντες, εὖ
 συναφθῇσονται τῷ Πατρὶ μὴ ἔχοντες τὸν ἴδιον καὶ ἐξ αὐτοῦ
 φύσει Υἱόν, τὸν ὄντα ἐν τῷ Πατρὶ, ἐν ᾧ καὶ ὁ Πατήρ ἐστιν, ὡς αὐτὸς
 20 εἶρηκεν, ἀλλὰ πλανηθέντες παρὰ τούτων ἔρημοι καὶ γυμνοὶ λοι-
 πὸν ἀπομένουσι τῆς θεότητος οἱ ἄθλιοι. Οὐδὲ γὰρ ἀκολουθήσει
 τούτοις ἀποθνήσκουσιν ἢ τῶν ἐπὶ γῆς φαντασία, οὐδ' ὅταν ἴδου-
 σιν ὃν ἠρνήσαντο Κύριον, καθήμενον ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ Πατρὸς
 αὐτοῦ καὶ κρίνοντα ζῶντας καὶ νεκρούς, δυνήσεται τις εἰς βοή-
 25 θειαν ἐπικαλέσασθαι τινὰ τῶν νῦν ἀπατησάντων. Κρινομένους
 γὰρ καὶ αὐτοὺς ὄφονται καὶ μεταμελομένους ἐφ' οἷς ἠδέκησαν
 καὶ ἡσέβησαν.

ἔχῃ, καὶ ἦταν ὥσάν νὰ ἐφαίνετο ἄνθρωπος ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ ὄνειρον εἰς τὴν φαντασίαν. Αὐτοὶ ὅμως ἄσεβοῦν εἰς τὸν ἴδιον τὸν Πατέρα. Βλασφημοῦν δηλαδὴ τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἡ ὁποία ὅπως ἀκούουν ἀπὸ τὰς Γραφάς, μαρτυρεῖται εἰς τὸν Υἱὸν ὥσάν εἰς εἰκόνα, μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι αὐτὴ ἡ θεότης εἶναι κτίσμα, καὶ περιφέρουν πανταχοῦ περὶ αὐτῆς τὸ λεξίδιον «οὐκ ἦν», ὥσάν κοπριὰν εἰς σακκίδιον, καὶ προτείνουν αὐτό, ὅπως ὁ ὄφις τὸ δηλητήριον. Κατόπιν ἐπειδὴ τὸ δόγμα των εἶναι εἰς ὅλους ἀηδιαστικόν, ἀμέσως ἐπικαλοῦνται ὡς στήριγμα τῆς κλονιζομένης αἰρέσεώς των τὴν ἀνθρωπίνην προστασίαν, διὰ νὰ μὴ ἀντιλαμβάνωνται, ὅταν βλέπουν αὐτὴν οἱ ἀπλοῖκοί, τὸ βλαβερὸν τῆς αἰσχρολογίας των ἢ διὰ νὰ τὴν ἀποδέχωνται ἀπὸ φόβον.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄξιοι οἴκτου ὅσοι ἐξαπατῶνται ἀπ' αὐτούς; Ἡ πῶς δὲν εἶναι καλὸν νὰ δακρύσῃ κανεὶς δι' αὐτά, διότι προδίδουν τὸ συμφέρον των διὰ τὴν πρόσκαιρον φανταστικὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἡδονῶν, καὶ χάνουν ἔτσι τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα; Διότι τίποτε δὲν θὰ λάβουν ἐφ' ὅσον πιστεύουν εἰς τὸν μὴ ὑπάρχοντα· καὶ μὲ τὸ νὰ συντάσσωνται μὲ τὸ κτίσμα, δὲν θὰ λάβουν καμμίαν βοήθειαν ἐκ τῆς κτίσεως. Καὶ ἐπειδὴ πιστεύουν εἰς ἀνόμοιον καὶ ξένον κατ' οὐσίαν ἐκ τοῦ Πατρὸς Λόγον, δὲν θὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸν Πατέρα, ἀφοῦ δὲν ἔχουν τὸν γνήσιον καὶ φυσικῶς ἐξ αὐτοῦ προερχόμενον Υἱόν, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει εἰς τὸν Πατέρα, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχει ὁ Πατήρ ¹, ὅπως ὁ ἴδιος ἔχει εἶπει. Ἀλλ' ἐπειδὴ παρεπλανήθησαν ἀπ' αὐτούς οἱ ἄθλιοι, ἀπομένουν πλέον ἔρημοι καὶ γυμνοὶ ἀπὸ τὴν θεότητα. Διότι δὲν θὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ ὅταν ἀποθνήσκουν ἢ φαντασία τῶν ἐπιγείων πραγμάτων, οὔτε θὰ ἡμπορέσῃ κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς νὰ ἐπικαλεσθῇ εἰς βοήθειαν κάποιον ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τώρα τοὺς ἐξηπάτησαν, ὅταν θὰ ἴδουν τὸν Κύριον, τὸν ὁποῖον ἡρνήθησαν, νὰ κάθεται ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον τοῦ Πατρὸς του καὶ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Διότι θὰ τοὺς βλέπουν καὶ αὐτοὺς νὰ κρίνωνται καὶ νὰ μετανοοῦν δι' ὅσους ἡδίκησαν καὶ δι' ὅσα ἠσέβησαν.

44. Ταῦτα πρὸ τοῦ ῥητοῦ τῶν Παροιμιῶν τέως διελάβομεν ἐνιστάμενοι πρὸς τὰς ἀλόγους ἐκ καρδίας αὐτῶν μυθοπλαστίας, ἵνα γνόντες, ὡς οὐχ ἁρμόζει λέγειν κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μάθωσι καλῶς ἀναγινώσκειν καὶ αὐτοὶ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις 5 ῥητὸν ὀρθήν ἔχον καὶ αὐτὸ τὴν διάνοιαν. Γέγραπται μὲν γάρ· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»· ἀλλ' ἐπειδὴ παροιμία εἰσὶ καὶ παροιμιωδῶς ἐλέχθη, οὐ δεῖ τὴν πρόχειρον λέξιν ἀπλῶς οὕτως ἐκλαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον ζητεῖν καὶ οὕτω μετ' εὐσεβείας τὸν νοῦν ἐφαρμόζειν αὐτῷ. Τὰ γὰρ ἐν 10 παροιμίαις λεγόμενα οὐκ ἐκ φανεροῦ λέγεται, ἀλλὰ κεκρυμμένως ἀπαγγέλλεται, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδασκεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ λέγων· «Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρρησίᾳ». Οὐκοῦν ἀποκαλύπτειν χρὴ τὸν νοῦν τοῦ ῥητοῦ, ὡς 15 κεκρυμμένον τε τοῦτον ζητεῖν, καὶ μὴ ὡς ἐν παρρησίᾳ εἰρημένον ἀπλῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρεξηγούμενοι πλανηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

Εἰ μὲν οὖν περὶ ἀγγέλου ἢ ἐτέρου τινὸς τῶν γεννητῶν ἔστι τὸ γεγραμμένον, ὡς περὶ ἐνὸς ἡμῶν τῶν ποιημάτων, ἔστω λεγόμενον τὸ ἔκτισέ με, εἰ δὲ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ἐν ἣ πάντα τὰ 20 γενητὰ δεδημιούργηται, ἢ περὶ ἐαυτῆς λέγουσα, τί δεῖ νοεῖν ἢ ὅτι τὸ ἔκτισε φάσκουσα, οὐκ ἐναντίον τῷ ἐγέννησε λέγει; Οὐδὲ ὡς ἐπιλαθομένη, ὅτι κτίζουσά ἐστι καὶ δημιουργὸς ἢ ἀγνοοῦσα τὴν διαφορὰν τοῦ κτίζοντος καὶ τῶν κτισμάτων, ἐν τοῖς 25 κτίσμασιν ἐαυτὴν συναριθμεῖ, ἀλλὰ τινα νοῦν, ὡς ἐν παροιμίαις, οὐ παρρησίᾳ, κεκρυμμένον δὲ σημαίνει, ὃν τοῖς μὲν ἁγίοις ἐνέπνεε προφητεῦειν, αὐτὴ δὲ μετ' ὀλίγα ἐκ παραλλίλου τὸ ἔκτι-

1. Παροιμ. 8, 22.

2. Ἰω. 16, 25.

44. Ταῦτα ἐξητάσαμεν προηγουμένως πρὸ τοῦ ρητοῦ τῶν Παροιμιῶν, ἀντικρούοντες τὰς παραλόγους μυθοπλασίας, αἱ ὁποῖαι ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν καρδίαν των, ὥστε, ἀφοῦ καταλάβουν ὅτι δὲν ἀρμόζει νὰ λέγουν κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, νὰ μάθουν καὶ αὐτοὶ νὰ διαβάζουν καὶ νὰ ἐξηγοῦν ὀρθῶς τὸ ρητὸν τῶν Παροιμιῶν πού καὶ αὐτὸ ἔχει ὀρθὴν ἔννοιαν. Ἔχει βεβαίως γραφῇ· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»¹, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι παροιμίαι καὶ τοῦτο ἐλέχθη παροιμιωδῶς, δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνεύη κανεὶς τὴν πρόχειρον φράσιν τόσον ἀπλᾶ, ἀλλὰ νὰ ἀναζητᾷ τὸ πρόσωπον καὶ ἔτσι νὰ ἀποδίδῃ τὴν ἔννοιαν εἰς αὐτὸ μὲ εὐσέβειαν. Διότι ὅσα λέγονται μὲ παροιμίας δὲν λέγονται φανερά, ἀλλ' ἐκφράζονται κατὰ κρυφὸν τρόπον, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ὅταν ἔλεγε· «ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρησίᾳ»². Λοιπὸν πρέπει νὰ ἀποκαλύψωμεν τὸ νόημα τοῦ ρητοῦ καὶ νὰ ἀναζητήσωμεν αὐτό, καθόσον εἶναι κρυμμένον, καὶ νὰ μὴ τὸ ἐρμηνεύωμεν μὲ ἀπλότητα, ὡσὰν νὰ ἔχη λεχθῇ εἰς τὰ φανερά, διὰ νὰ μὴ ξεφύγωμεν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ δὲν θὰ τὸ ἐξηγήσωμεν ὀρθῶς.

Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸ πού ἔχει γραφῇ ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἀγγέλους ἢ εἰς κάποιο ἄλλο ἀπὸ τὰ γενητά, ὅπως παραδείγματος χάριν εἰς κάποιον ἐξ ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι εἴμεθα δημιουργήματα, ἡμπορεῖ νὰ λέγεται τὸ «ἔκτισέ με». Ἐὰν ὁμως ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἔχουν δημιουργηθῇ τὰ πάντα, εἶναι ἐκείνη ἢ ὁποία ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ της, τί πρέπει νὰ ἐννοῇ κανεὶς παρὰ ὅτι, ὅταν λέγῃ, «ἔκτισε», δὲν λέγει κάτι ἀντίθετον πρὸς τὸ «ἐγέννησεν»; Οὔτε, ἐπειδὴ ἐλησμόνησεν ὅτ' ἡ ἰδία εἶναι ἐκείνη ἢ ὁποία κτίζει καὶ δημιουργεῖ, ἢ ἐπειδὴ ἀγνοεῖ τὴν διαφορὰν ἢ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ κτίστου καὶ κτισμάτων, διὰ τοῦτο συγκαταριθμεῖ τὸν ἑαυτὸν της μὲ τὰ κτίσματα. Ἀλλ' ἡ σοφία φανερώνει κάποιο νόημα, ὅπως εἰς τὰς παροιμίας, κρυμμένον καὶ ὄχι φανερόν, τὸ ὁποῖον εἰς μὲν τοὺς ἀγίους ἐνέπνεε τὰς προφητείας, αὐτὴ δὲ ὀλίγον κατωτέρω δίδει μίαν παράλ-

σεν, ἐν ἐτέραις λέξεσι σημαίνουσά φησιν· «Ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον». Δῆλον δέ ἐστιν οἶκον εἶναι τῆς σοφίας τὸ ἡμέτερον σῶμα, ὅπερ ἀναλαβὼν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ εἰκότως παρὰ μὲν Ἰωάννου λέγεται· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», διὰ δὲ
 5 Σολομῶνος περὶ ἑαυτῆς ἡ Σοφία μετὰ παρατηρήσεώς φησιν, οὐχ ὅτι κτίσμα εἰμί, ἀλλὰ μόνον ὅτι «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ εἶναί με ἔκτισεν οὐδὲ ὅτι κτίσματος ἀρχὴν καὶ γένεσιν ἔχω.

45. Καὶ ἐνταῦθα γὰρ οὐ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος αὐτοῦ οὐδὲ
 10 τὴν ἐκ Πατρὸς ἑαυτοῦ αἰδίον καὶ γνησίαν γέννησιν ὁ Λόγος σημαίνων διὰ Σολομῶνος εἴρηκεν, ἀλλὰ πάλιν τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ. Διὸ καί, καθὼς προεῖπον, οὐκ εἶπε, κτίσμα εἰμί, ἢ, κτίσμα ἐγενόμην, ἀλλὰ μόνον, ἔκτισε. Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, κτιστὴν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, τῶν
 15 γενητῶν ἐστι καὶ λέγεται κτίζεσθαι, καὶ πάντως τὸ κτίσμα κτίζεται, ἡ δὲ τοῦ ἔκτισε μόνη λέξις λεγομένη οὐ πάντως τὴν οὐσίαν ἢ τὴν γέννησιν σημαίνει, ἀλλὰ τι ἕτερον δηλοῖ γίνεσθαι περὶ ἐκεῖνον περὶ οὗ λέγει· καὶ οὐ πάντως τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι ἤδη καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστί. Καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν
 20 οἶδεν ἡ θεία Γραφή περὶ μὲν τῶν κτισμάτων λέγουσα· «Ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου», καί· «Αὐτὴ ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει», ἐν δὲ τῇ Ἀποκαλύψει φησί· «Καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον μέρος τῶν κτισμάτων τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ, τὰ ἔχοντα ψυχάς», καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ
 25 οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον», ἐν δὲ τῇ Σοφίᾳ γέγραπται· «Καὶ τῇ σοφίᾳ σου κατεσκεύασας τὸν ἄνθρω-

1. Παροιμ. 9, 1.

2. Ἰω. 1, 14.

3. Ψαλμ. 103, 24.

ληλον ἔννοιαν πρὸς τό, «ἔκτισε», καὶ λέγει μὲ ἄλλας λέξεις· «ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον»¹. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι οἶκος τῆς σοφίας εἶναι τὸ σῶμά μας, τὸ ὅποιον ἀφοῦ ἀνέλαβεν ὁ Λόγος, ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ εὐλόγως διὰ τοῦτο λέγεται ἀπὸ μὲν τὸν Ἰωάννην· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»², διὰ δὲ τοῦ Σολομῶντος ἡ ἴδια ἡ Σοφία λέγει μὲ ἔμφασιν, ὅχι ὅτι «εἶμαι κτίσμα», ἀλλὰ μόνον ὅτι «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», χωρὶς νὰ λέγῃ ὅτι μὲ ἔκτισε διὰ νὰ ὑπάρχω, οὔτε ὅτι ἔχω ἀρχὴν ἢ κάποιαν δημιουργίαν, ὅπως τὸ κτίσμα.

45. Καὶ ἐδῶ δηλαδὴ δὲν ὠμίλησεν ὁ Λόγος διὰ τοῦ Σολομῶντος διὰ νὰ σημάνῃ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος αὐτοῦ, οὔτε τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς προαιώνιον καὶ γνησίαν γέννησίν του, ἀλλ' ἔννοοῦσε πάλιν τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καί, ὅπως προεῖπα, δὲν εἶπε, «κτίσμα εἰμί», ἢ «κτίσμα ἐγενόμην», ἀλλὰ μόνον «ἔκτισε». Τὰ μὲν κτίσματα δηλαδὴ, ἐπειδὴ ἔχουν κτιστὴν τὴν οὐσίαν, ἀνήκουν εἰς τὰ γενητὰ καὶ λέγονται ὅτι κτίζονται, καὶ ὅπωςδὴποτε τὸ κτίσμα κτίζεται. Μόνη ὅμως ἡ λέξις «ἔκτισεν», ὅταν λέγεται, δὲν σημαίνει ὅπωςδὴποτε τὴν οὐσίαν ἢ τὴν γέννησιν, ἀλλὰ φανερώνει ὅτι κάτι ἄλλο γίνεται εἰς ἐκεῖνον εἰς τὸν ὅποιον ἀναφέρεται, καὶ ὅπωςδὴποτε δὲν εἶναι κτίσμα κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν ὅ,τι λέγεται πὼς κτίζεται. Καὶ τὴν διαφορὰν αὐτὴν γνωρίζει ἡ θεία Γραφή, ὅταν λέγῃ μὲν περὶ τῶν κτισμάτων· «ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου»³, καί· «αὕτῃ ἡ κτίσις στενάζει καὶ συμπάσχει»⁴, εἰς δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν λέγει· «καὶ τὸ τρίτον ἀπὸ τὰ ζωντανὰ κτίσματα ποὺ ἦσαν εἰς τὴν θάλασσαν ἀπέθαναν»⁵, ὅπως ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «κάθε κτίσμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλόν, καὶ κανένα δὲν εἶναι ἀπορρίψιμον, ὅταν λαμβάνεται μὲ εὐχαριστίαν»⁶, εἰς τὴν Σοφίαν δὲ ἔχει γραφῇ· «καὶ διὰ τῆς σοφίας σου ἔπλασες τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ κυ-

4. Ρωμ. 8, 22.

5. Ἀποκ. 8, 9.

6. Α' Τιμ. 4, 4.

πον, ἵνα δεσπόζῃ τῶν ὑπὸ σοῦ γενομένων κτισμάτων». Καὶ ὅτι ταῦτα κτίσματα ὄντα λέγει κτίζεσθαι, οὕτω πάλιν ἔστιν ἀκοῦσαι τοῦ μὲν Κυρίου λέγοντος· «Ἀπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς». Μωϋσέως δὲ ἐν τῇ Ῥωθῇ γράφοντος·
 5 «Ἐπερωτήσατε ἡμέρας τὰς γενομένας προτέρας σου ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἧς ἔκτισεν ὁ Θεὸς ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ», ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς φησιν· «Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ
 10 ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων».

46. Ὅτι μὲν οὖν τὰ φύσει τὴν οὐσίαν ἔχοντα κτιστὴν κτίσματα λέγεται καὶ κτίζεται, ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς ὑπόμνησιν εἰρη-
 15 σθαι πλήρους οὐσης τῆς Γραφῆς, ὅτι δὲ ἡ τοῦ ἔκτισε μόνῃ λέξις λεγομένη οὐ πάντως τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν σημαίνει ὁ μὲν Λαβὶδ ψάλλει· «Γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν», καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον», πάλιν· «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός», ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους φησί·
 20 «Τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον», καὶ πάλιν· «ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας». Οὕτε γὰρ ὁ Λαβὶδ λαόν τινα κατ' οὐσίαν κτιζόμενον ἔλεγεν οὔτε καρδίαν ἑτέραν ἠῦχετο λα-
 25 βεῖν παρ' ἧν εἶχεν, ἀλλὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀνανέωσιν καὶ ἀνακαί-

1. Σοφ. Σολ. 9, 2.

2. Μάρκ. 10, 6.

3. Δευτ. 4, 32.

4. Κολ. 1, 15-17.

ριαρχῇ εἰς τὰ κτίσματα ποῦ ἔγιναν ἀπὸ ἐσένα»¹. Καὶ διὰ τὸ ὅτι αὐτά, ἐπειδὴ εἶναι κτίσματα διὰ τοῦτο λέγει ὅτι κτίζονται, ἡμπορεῖ πάλιν νὰ ἀκούσῃ κανεὶς τὸν Κύριον ὁ ὁποῖος λέγει· «εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δὲ ὁ δημιουργὸς τοὺς ἔκαμεν ἄνδρας καὶ γυναῖκας»², καὶ τὸν Μωϋσῆν ὁ ὁποῖος γράφει εἰς τὴν Ὑδὴν· «ἔρωτήσατε τὰς περασμένας γενεὰς ἀπὸ τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, ἔρωτήσατε ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ ἕως τὸ ἄλλο»³. Καὶ ὁ Παῦλος λέγει εἰς τὴν πρὸς Κολασσαεῖς· «αὐτὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, πρωτότοκος ὄλων τῶν δημιουργημάτων, διότι δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι. Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτὸν ἔχουν δημιουργηθῆ καὶ αὐτὸς ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα»⁴.

46. Περὶ τοῦ ὅτι λοιπὸν αὐτὰ ποῦ ἔχουν ἐκ φύσεως κτιστὴν τὴν οὐσίαν λέγονται κτίσματα καὶ κτίζονται, εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ καὶ ἔχουν λεχθῇ πρὸς ὑπόμνησιν, διότι ἡ Γραφή εἶναι γεμάτη. Διὰ τὸ ὅτι δὲ ὅταν λέγεται μόνον ἡ λέξις «ἔκτισε», δὲν σημαίνει ὅπωςδῆποτε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν πλάσιν, ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει· «ἃς ἀναγραφῇ αὕτη, διὰ νὰ μείνῃ καὶ ἐπαληθευθῇ εἰς τὰς μετέπειτα γενεὰς καὶ ὁ λαὸς ποῦ θὰ κτισθῇ τότε, θὰ αἰνέσῃ τὸν Κύριον»⁵, καὶ πάλιν· «κτίσε μέσα μου καρδίαν καθαρὰν, Θεέ»⁶. Ὁ δὲ Παῦλος λέγει εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴν· «καταργήσας τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ποῦ συνίστατο εἰς διαταγὰς, διὰ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἓνα νέον ἄνθρωπον»⁷, καὶ πάλιν· «ἐνδυθῆτε τὸν νέον ἄνθρωπον, τὸν δημιουργηθέντα κατὰ Θεὸν πρὸς ἀληθινὴν δικαιοσύνην καὶ ἀγιότητα»⁸. Οὕτε δηλαδὴ ὁ Δαβὶδ ἀνέφερε κάποιον λαὸν ὁ ὁποῖος ἐκτίζετο κατ' οὐσίαν, οὔτε προσηύχετο νὰ τοῦ δοθῇ καρδιά ξένη ἀπ' αὐτὴν τὴν ὁποίαν εἶχε, ἀλλ' ἐννοοῦσε τὴν κατὰ Θεὸν ἀνανέωσιν καὶ ἀνα-

5. Ψαλμ. 101, 19.

6. Ψαλμ. 50, 12.

7. Ἐφεσ. 2, 15.

8. Ἐφεσ. 4, 24.

ρισιν ἐσήμεαιεν. Οὕτε δὲ ὁ Παῦλος κατ' οὐσίαν κτιζομένους ἐν
 τῷ Κυρίῳ δύο τινὰς ἐδήλουν, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλον τινὰ ἐνδύσασθαι
 ἡμᾶς ἀνθρώπον συνεβούλευεν, ἀλλὰ τὸν μὲν κατὰ Θεὸν ἀνθρώ-
 πον τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ἔλεγε, τοὺς δὲ κτιζομένους ἐν Χριστῷ
 5 τοὺς ἀνακαινιζομένους ἐν αὐτῷ δύο λαοὺς ἐσήμεαιε. Τοιοῦτόν
 ἐστὶ καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ· «Ἐκτισε Κύριος σω-
 τηρίαν καινὴν εἰς καταφύτευσιν, ἐν ᾗ σωτηρία περιελεύσονται ἄν-
 θρωποι»· τοῦτο δὲ λέγων οὐκ οὐσίαν τινὰ κτίσματος σημαίνει,
 ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀνακαινιζομένην σωτηρίαν προφητεύει,
 10 τὴν γενομένην ἐν Χριστῷ πρὸς ἡμᾶς.

Τοιαύτης δὴ οὐσῆς καὶ τῆς διαφορᾶς περὶ τε τῶν κτισμά-
 των καὶ τοῦ λεγομένου μόνον ἔκτισεν, εἰ μὲν εὖρητέ που τὸν Κύ-
 ριον λεγόμενον ἐν τῇ θεῇ Γραφῇ κτίσμα, δείξατε καὶ μάχεσθε,
 εἰ δὲ μὴ γέγραπται που κτίσμα εἶναι αὐτόν, λέγει δὲ αὐτὸς περὶ
 15 ἑαυτοῦ ἐν Παροιμίαις· «Κύριος ἔκτισέ με», ἐντράπητε ὑπὸ τῆς
 προειρημένης διαφορᾶς καὶ τῶν παροιμιωδῶς εἰρημένων, καὶ
 λοιπὸν τὸ ἔκτισε μὴ κτίσμα ἀκούετε, ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν γε-
 νόμενον ἀνθρώπινον· τούτου γὰρ ἰδιὸν ἐστὶ καὶ τὸ κτίζεσθαι.
 Ἐπεὶ πῶς οὐκ ἀδικεῖτε, ὅτι παρὰ μὲν τοῦ Λαβὶδ καὶ τοῦ Παύλου
 20 ἀκούοντες τὸ ἔκτισεν, οὐ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν νοεῖτε,
 ἀλλὰ τὴν ἀνανέωσιν, παρὰ δὲ τοῦ Κυρίου ἀκούοντες τὸ ἔκτι-
 σε, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῖς κτίσμασι συναριθμεῖτε; πάλιν τε
 ἀκούοντες· «Ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον καὶ ὑπήρξε
 στύλος ἐπτά», τὸν μὲν οἶκον ἀλληγορεῖτε, τὸ δὲ ἔκτισε,
 25 οὕτω λαμβάνοντες μεταποιεῖτε αὐτὸ εἰς κτίσμα· καὶ οὕτε τὸ εἶναι
 αὐτὸν δημιουργὸν ἐδυσώπησεν ὑμᾶς οὕτε τὸ εἶναι αὐτὸν μόνον
 ἴδιον γέννημα τοῦ Πατρὸς ἐφοβήθητε, ἀλλὰ ἀπλῶς, ὥς πρὸς

1. Ἱερ. 38, 22.

2. Παροιμ. 9, 1.

καίνισιν. Ούτε πάλιν ὁ Παῦλος ἐφανερώωνεν ὅτι ἐκτίζοντο ἐν Κυρίῳ δύο διαφορετικοὶ κατ' οὐσίαν ἄνθρωποι, οὔτε καὶ συνεβούλευε νὰ ἐνδυθῶμεν κάποιον ἄλλον ἄνθρωπον, ἀλλὰ ὡς ἄνθρωπον κατὰ Θεὸν ἐννοοῦσε τὸν κατ' ἀρετὴν βίον, ὡς κτιζομένους δὲ εἰς τὸν Χριστὸν ἐννοοῦσε τοὺς ἀνακαινιζομένους εἰς αὐτὸν δύο λαούς. Ὅμοιον εἶναι καὶ ἐκεῖνο ποὺ λέγεται ἀπὸ τὸν Ἱερεμίαν. «Ὁ Κύριος ἔφερε τέτοιαν σωτηρίαν, ὥστε νὰ καταφυτευθῇς ἐκ νέου. Οἱ ἄνθρωποι θὰ περιπατοῦν ἐλεύθεροι»¹. ὅταν δὲ λέγῃ τοῦτο δὲν ἐννοεῖ κάποιαν οὐσίαν κτίσματος, ἀλλὰ προφητεύει τὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀνακαινιζομένην σωτηρίαν, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς χάριν ἡμῶν.

Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι τέτοια ἡ διαφορὰ μεταξύ τῶν κτισμάτων καὶ τῆς λέξεως «ἐκτίσεν», ἐὰν μὲν εὔρητε κάπου εἰς τὴν θείαν Γραφὴν νὰ λέγεται ὁ Κύριος κτίσμα, δείξατε τοῦτο καὶ μετὰ μάχεσθε, ἐὰν ὅμως δὲν ἔχη γραφῇ πουθενὰ ὅτι αὐτὸς εἶναι κτίσμα, ὁ ἴδιος δὲ λέγῃ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του εἰς τὰς Παροιμίας, «Κύριος ἔκτισέ με», συνετισθῆτε ἀπὸ τὴν προαναφερθεῖσαν διαφορὰν, καὶ ἀπὸ ὅσα λέγονται διὰ παροιμιῶν, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν λέξιν, «ἐκτίσε» μὴ τὴν ἀκούετε «κτίσμα», ἀλλὰ νὰ ἐννοῇτε τὴν περὶ τὸν Κύριον ἀνθρωπίνην φύσιν, διότι αὐτῆς τῆς φύσεως εἶναι χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τὸ νὰ κτίζεται. Διότι πῶς δὲν ἀδικεῖτε, ἐφ' ὅσον, ὅταν μὲν ἀκούετε ἀπὸ τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Παῦλον τὸ «ἐκτίσε», δὲν ἐννοεῖτε τὴν οὐσίαν καὶ πλάσιν, ἀλλὰ τὴν ἀνανέωσιν, ὅταν δὲ ἀκούετε τὸ «ἐκτίσεν», ἀπὸ τὸν Κύριον, συναριθμεῖτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ μὲ τὰ κτίσματα; Καὶ ὅταν πάλιν ἀκούετε· «Ἡ σοφία ᾧκοδόμησε διὰ τὸν ἑαυτὸν της οἶκον καὶ ἔθεσεν ὡς ὑποστηρίγματα ἐπὶ τὰ στύλους»², τὸν μὲν οἶκον ἐκλαμβάνετε μὲ ἀλληγορικὴν σημασίαν, τὸ δὲ «ἐκτίσεν» ἐρμηνεύετε κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε τὸ μετατρέπετε εἰς κτίσμα. Καὶ οὔτε τὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι δημιουργός, σᾶς ἡμπόδισεν, οὔτε τὸ ὅτι εἶναι γνήσιον γέννημα τοῦ Πατρὸς ἐφοβήθητε, ἀλλὰ ἀπλῶς, ὡσὰν νὰ ἔχετε ταχθῇ ἐναντίον του, μάχε-

αὐτὸν ἀπογραφάμενοι μάχεσθε, ἐλάττωτά τε περὶ αὐτοῦ μᾶλλον ἢ περὶ ἀνθρώπων νοεῖτε.

47. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν δείκνυσιν ὑμῶν μόνον εὐρημα εἶναι τὸ λέγειν κτίσμα τὸν Κύριον· τὴν γὰρ οὐσίαν ἑαυτοῦ γινώσκων ὁ Κύριος μονογενῆ Σοφίαν καὶ γέννημα τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄλλην οὐσαν παρὰ τὰ γενητὰ καὶ τὰ φύσει κτίσματα, φιλοanthρώπως νῦν λέγει· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ», ἴσον τῷ εἰπεῖν· Ὁ Πατὴρ σῶμά μοι κατηρτίσατο καὶ εἰς ἀνθρώπους με ἔκτισεν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας. Καὶ γὰρ ὥσπερ
10 Ἰωάννου ἀκούοντες· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», οὐκ αὐτὸν ὅλον σάρκα νοοῦμεν τὸν Λόγον, ἀλλὰ σάρκα ἐνδυσάμενον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον, ἀκούοντές τε· «Χριστὸς γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρρα» καὶ· «Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν», οὐκ αὐτὸ τοῦτο ὅλον κατάρρα καὶ ἁμαρτίαν αὐτὸν νοοῦμεν γεγε-
15 νῆσθαι, ἀλλ' ὅτι τὴν μὲν καθ' ἡμῶν κατάρρα ἀνεδέξατο ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «Ἐξηγόρασεν ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρρας», τὰς δὲ ἁμαρτίας ἡμῶν, ὡς μὲν ὁ Ἡσαΐας εἶπεν, ἐβάστασεν, ὡς δὲ ὁ Πέτρος ἔγραψεν, ἀνῆρεγκεν αὐτὰς τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον. Οὕτως ἐὰν ἀκούωμεν ἐν ταῖς Παροιμίαις τὸ ἔκτισεν, οὐ δεῖ κτίσμα τῇ
20 φύσει ὅλον νοεῖν τὸν Λόγον, ἀλλ' ὅτι τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο σῶμα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεός, εἰς ἡμᾶς τὸ κτιστὸν αὐτῷ καταρτίσας, ὡς γέγραπται, σῶμα, ἵν' ἐν αὐτῷ ἀνακαινισθῇ καὶ θεοποιηθῇ δυνηθῶμεν.

Τί τοίνυν ὑμᾶς ἠπάτησεν, ὃ ἀνόητοι, εἰπεῖν τὸν κτιστὴν κτί-

1. Πρβλ. Ἑβρ. 10, 5.

2. Ἰω. 1, 14.

3. Γαλ. 3, 13.

4. Β' Κορ. 5, 21.

5. Γαλ. 3, 13.

σθε καὶ νοεῖτε περὶ αὐτοῦ περισσότερον κατώτερα παρὰ περὶ τῶν ἀνθρώπων.

47. Διότι καὶ τὸ ἴδιο τὸ ρητὸν δείχνει ὅτι εἶναι ἰδικόν σας μόνον ἐφεύρημα τὸ νὰ λέγετε τὸν Κύριον κτίσμα, διότι, ἐπειδὴ ὁ Κύριος γνωρίζει τὴν οὐσίαν του, ὅτι εἶναι μονογενὴς Σοφία καὶ γέννημα τοῦ Πατρός, καὶ ὅτι εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὰ γενητὰ καὶ τὰ ἐκ φύσεως κτίσματα, διὰ τοῦτο τώρα λέγει μὲ φιλανθρωπίαν· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ», πού εἶναι ὡσάν νὰ εἶπη ὁ Πατὴρ ἐτοίμασεν εἰς ἐμέ σῶμα¹ καὶ μὲ ἔστειλεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Διότι ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὅταν ἀκούωμεν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»², δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ὁλόκληρος σῶμα, ἀλλὰ ὅτι ἐφόρεσε σῶμα καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ὅταν ἀκούωμεν· «ὁ Χριστὸς ἔγινε πρὸς χάριν μας κατάρρα»³, καί· «πρὸς χάριν μας ἐθεώρησεν ἁμαρτωλὸν ἐκεῖνον πού δὲν ἐγνώρισεν ἁμαρτίαν»⁴, δὲν ἐννοοῦμεν μὲ ὅλον τοῦτο ὅτι ἔγινεν αὐτὸς κατάρρα καὶ ἁμαρτία, ἀλλ’ ὅτι τὴν μὲν ἐναντίον μας κατάρραν ἐσήκωσεν, ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «μᾶς ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὴν κατάρραν»⁵ τὰς δὲ ἁμαρτίας μας ἐβάστασε μὲν ὅπως εἶπεν ὁ Ἡσαΐας⁶, ἀνέβασε δὲ αὐτὰς ἐπάνω εἰς τὸν σταυρὸν διὰ τοῦ σώματός του ὅπως ἔγραψεν ὁ Πέτρος⁷. Κατὰ τὸν ἴδιον λοιπὸν τρόπον, ὅταν ἀκούωμεν εἰς τὰς Παροιμίας τὸ «ἔκτισε», δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμεν ὁλόκληρον τὸν Λόγον κτίσμα κατὰ τὴν φύσιν, ἀλλ’ ὅτι ἐφόρεσε τὸ κτιστὸν σῶμα, καὶ ὅτι ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς πρὸς χάριν μας μὲ τὸ νὰ ἐτοιμάσῃ πρὸς χάριν ἡμῶν τὸ σῶμα, τὸ ὅποιον ἦταν εἰς αὐτὸν κτιστόν, καθὼς ἔχει γραφῇ⁸, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν δι’ αὐτοῦ νὰ ἀνακαινισθῶμεν καὶ νὰ θεοποιηθῶμεν.

Τί σᾶς ἐξηπάτησε λοιπόν, ὦ ἀνόητοι, διὰ νὰ εἶπητε κτίσμα τὸν κτίστην; Ἡ ἀπὸ ποῦ ἀγοράσατε διὰ τοὺς ἑαυτοὺς

6. Πρβλ. Ἡσ. 53, 4.

7. Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 2, 24.

8. Πρβλ. Ἑβρ. 10, 5.

σμα; Ἡ πόθεν ἡγοράσατε ἑαυτοῖς τὸ καινὸν φρόνημα τοῦτο καὶ ἐν αὐτῷ πομπεύετε; Αἱ γὰρ Παροιμίαι λέγουσι τὸ ἔκτισεν, ἀλλ' οὐ λέγουσι κτίσμα τὸν Υἱόν, ἀλλὰ γέννημα, καὶ κατὰ τὴν προειρημένην δὲ ἐκ τῶν Γραφῶν διαστολήν, λέγω τοῦ ἔκτισε καὶ 5 τοῦ κτίσματος, τὸ μὲν ἴδιον φύσει τοῦ Υἱοῦ μονογενῆ Σοφίαν αὐτὸν καὶ δημιουργὸν τῶν κτισμάτων γνώσκουσι, τὸ δὲ ἔκτισε λέγουσαι οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέγουσιν, ἀλλὰ πολλῶν ὁδῶν ἀρχὴν αὐτὸν γίνεσθαι σημαίνουσιν, ὥς εἶναι ἐναντίον τὸ μὲν ἔκτισε τῷ γεννήματι, τὸ δὲ λεγόμενον ἀρχὴν ὁδῶν τῷ εἶναι αὐτῶν μο- 10 νογενῆ Λόγον.

48. Εἰ γὰρ γέννημά ἐστι πῶς κτίσμα λέγετε αὐτόν; Οὐδεὶς γὰρ ἅπερ κτίζει λέγει γεννᾶν, οὐδὲ τὰ ἴδια γεννήματα καλεῖ κτίσματα. Πόλιν τε, εἰ μονογενὴς ἐστι, πῶς ἀρχὴ τῶν ὁδῶν αὐτὸς γίνεται; Ἀνάγκη γὰρ αὐτὸν ἀρχὴν τῶν πάντων κτισθέντα, μη- 15 κέτι μόνον εἶναι ἔχοντα τοὺς μετ' αὐτὸν γενομένους. Καὶ γὰρ καὶ Ῥουβὴμ ἀρχὴ τῶν τέκνων γενόμενος οὐκ ἦν μονογενὴς, ἀλλὰ τῷ μὲν χρόνῳ πρῶτος, τῇ δὲ φύσει καὶ τῇ συγγενείᾳ εἰς ὃν τῶν μετ' αὐτὸν ἐτύγγαυεν. Οὐκοῦν εἰ καὶ ὁ Λόγος ἀρχὴ τῶν ὁδῶν ἐστι, καὶ αὐτὸς ἂν εἴη οἷα καὶ αἱ ὁδοί, αἱ τε ὁδοὶ τοιαῦται ἂν εἴεν οἷός 20 ἐστι καὶ ὁ Λόγος, κἂν πρῶτος αὐτῶν τῷ χρόνῳ κτίζῃται. Καὶ γὰρ καὶ πόλεως ἡ ἀρχὴ τοιαύτη ἐστίν, οἷα καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως ἐστι, αὐτά τε τὰ μέρη συναπτόμενα τῇ ἀρχῇ ὁλόκληρον καὶ μίαν τὴν πόλιν ἀποτελεῖ, ὥς ἐνὸς σώματος πολλὰ μέλη· καὶ οὐ τὸ μὲν αὐτῆς τῶν ποιούντων ἐστί, τὸ δὲ τῶν γνωμένων, καὶ ὑπό- 25 κειται τῷ ἑτέρῳ μέρει, ἀλλὰ πᾶσα παρὰ τοῦ πεποιηκότος ἐπίσης ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν καὶ συνέστηκεν.

Εἰ τοίνυν καὶ ὁ Κύριος οὕτως ἀρχὴ τῶν πάντων κτίζεται, ἀνάγκη μετὰ πάντων αὐτὸν μίαν τὴν κτίσιν ἀποτελεῖν καὶ μήτε

σας τὴν νέαν αὐτὴν πίστιν καὶ θριαμβολογεῖτε δι' αὐτήν; Διότι αἱ Παροιμίαι λέγουν τὸ «ἔκτισεν», ἀλλὰ δὲν λέγουν κτίσμα τὸν Υἱόν, ἀλλὰ γέννημα, καί, σύμφωνα μὲ τὴν προαναφερθεῖσαν διάκρισιν ἐκ τῶν Γραφῶν, ἐννοῶ τοῦ «ἔκτισε» καὶ τοῦ κτίσματος, αὗται γνωρίζουν ὅτι φυσικαὶ ἰδιότητες τοῦ Υἱοῦ εἶναι νὰ εἶναι μονογενὴς Σοφία καὶ δημιουργός, ὅταν δὲ λέγουν τὸ «ἔκτισε», δὲν τὸ ἀναφέρουν εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τονίζουν ὅτι γίνεται ἀρχὴ πολλῶν ὁδῶν, ὥστε τὸ μὲν «ἔκτισε» νὰ ἀντιπαράτίθεται πρὸς τὸ γέννημα, καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται «ἀρχὴ ὁδῶν» πρὸς τὸ ὅτι εἶναι μονογενὴς Λόγος αὐτῶν.

48. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι γέννημα, πῶς σεῖς τὸν ὀνομάζετε κτίσμα; Διότι κανεῖς δὲν λέγει ὅτι γεννᾷ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα κτίζει, οὔτε τὰ πραγματικὰ γεννήματα ὀνομάζει κτίσματα. Καὶ πάλιν ἔὰν εἶναι μονογενὴς, πῶς γίνεται ὁ ἴδιος ἀρχὴ τῶν ὁδῶν; Διότι κατ' ἀνάγκην, ἀφοῦ αὐτὸς ἐκτίσθη ὡς ἀρχὴ τῶν πάντων, δὲν ὑπάρχει πλέον ὁ μόνος του, ἀλλ' ἔχει καὶ ἐκείνους ποὺ ἐδημιουργήθησαν μετὰ ἀπ' αὐτόν. Καὶ ὁ Ρουβὴμ δηλαδὴ ἦταν ἀρχὴ τῶν τέκνων, ἀλλὰ δὲν ἦταν μονογενὴς, ἀλλὰ χρονικῶς μὲν ἦταν πρῶτος, κατὰ τὴν φύσιν δὲ καὶ τὴν οἰκογενειακὴν σχέσιν ἦταν ἓνας μετὰ τῶν ἐκείνων ποὺ ἐγεννήθησαν μετὰ ἀπ' αὐτόν. Λοιπὸν ἔὰν καὶ ὁ Λόγος εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν, θὰ ἦταν καὶ αὐτὸς ὅπως εἶναι καὶ αἱ ὁδοί, καὶ αἱ ὁδοὶ πάλιν θὰ ἦσαν ὅπως εἶναι καὶ ὁ Λόγος, κι' ἄς κτίζεται αὐτὸς πρῶτος ἀπ' αὐτὰς χρονικῶς. Διότι καὶ ἡ ἀρχὴ μιᾶς πόλεως εἶναι τέτοια, ὅπως εἶναι καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως, καὶ αὐτὰ τὰ μέρη συνδεόμενα μὲ τὴν ἀρχήν, ἀποτελοῦν ὁλόκληρον τὴν πόλιν καὶ ἡνωμένην, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ πολλὰ μέλη ἑνὸς σώματος, καὶ δὲν ἀνήκει τὸ ἓνα μέρος τῆς πόλεως εἰς τοὺς δημιουργοὺς τῆς καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὰ ἐν τῇ πόλει ἔργα, καὶ δὲν εἶναι τὸ ἓνα μέρος ὑποτεταγμένον εἰς τὸ ἄλλο, ἀλλὰ ὅλη ἡ πόλις ἔχει τὴν ἴδιαν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ ὁ ὁποῖος τὴν ἐκτίσε καὶ ἔτσι ἔχει συγκροτηθῇ.

Ἐὰν λοιπὸν καὶ ὁ Κύριος κτίζεται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὡς ἀρχὴ τῶν πάντων, κατ' ἀνάγκην μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ

διαφέρειν τῶν ἄλλων, καθ' ἀρχὴν τῶν πάντων γένηται, μήτε κύριον εἶναι τῶν ἄλλων μερῶν τῆς κτίσεως, καθ' τῷ χρόνῳ πρεσβύτερος ὢν τυγχάνη· μετὰ πάντων γὰρ καὶ αὐτὸς ἓνα τὸν τῆς δημιουργίας ἔχει λόγον καὶ δεσπότην. Πῶς δὲ ὅλως, εἰ κτίσμα καθ' 5 ὅμῃς ἐστὶ, δύναται μόνος καὶ πρῶτος κτίζεσθαι, ὥστε καὶ ἀρχὴν εἶναι πάντων δῆλον ὄντος ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι ἐν τοῖς κτίσμασιν οὐδέν ἐστιν ἔμμονον καθ' ἑαυτὸ καὶ πρῶτον γενόμενον, ἀλλὰ μετὰ πάντων ἅμα τὴν γένεσιν ἔχει, καθ' τῇ δόξῃ διαφέρει τῶν ἄλλων; Οὐ γὰρ ἕκαστος τῶν ἀστέρων οὐδὲ τῶν μεγάλων φω- 10 στίχων ὁ μὲν πρῶτος ὁ δὲ δεύτερος ἐφάνη, ἀλλὰ μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι οἱ πάντες ἐκλήθησαν εἰς τὸ εἶναι. Οὕτω καὶ τῶν τετραπόδων καὶ πετεινῶν καὶ νηκτῶν καὶ κτηνῶν καὶ τῶν φυτῶν ἡ γένεσις ἐπλάσθη, οὕτω καὶ τὸ κατ' εἰκόνα γένος γέγονε τῶν ἀνθρώπων· εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐκ γῆς μόνος ἐπλάσθη, 15 ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς παντὸς τοῦ γένους.

49. Ἀπὸ δὲ τῆς φαινομένης κτίσεως τοῦ κόσμου τὰ ἀόρατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορῶμεν, ὅτι καθεὶ οὐ καθ' ἓνα ἕκαστον ὀρῶμεν, οὐδὲ τὸ μὲν πρῶτον, τὸ δὲ δεύτερον, ἀλλὰ ὁμοῦ πάντα κατὰ γένος συνέστη. Οὐ γὰρ ἕκαστον ἡρίθμησεν ὁ ἀπό- 20 στολος, ὥστε εἶπεν, εἴτε ἄγγελος, εἴτε θρόνος, εἴτε κυριότης, καὶ ἐξουσία· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα κατὰ τὴν τάξιν λέγει· «Εἴτε ἄγγελοι, εἴτε ἀργάγγελοι, εἴτε ἀρχαί»· τῶν γὰρ κτισμάτων τοιαύτη ἡ γένεσις. Εἶπερ οὖν, καθὰ προεῖπον, κτίσμα ἦν ὁ Λόγος, ἔδει μὴ πρῶτον αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἅμα γίνεσθαι, 25 καθ' τῇ δόξῃ πλεον τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλ-

1. Πρβλ. Ρωμ. 1, 20.

2. Κολ. 1, 16.

αὐτὸς ἀποτελεῖ τὴν μίαν κτίσιν, καὶ οὔτε διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἀκόμη κι' ἂν εἶναι αὐτὸς ἀρχὴ τῶν πάντων, οὔτε εἶναι κύριος τῶν ἄλλων μερῶν τῆς κτίσεως, κι' ἄς εἶναι αὐτὸς χρονικῶς πρεσβύτερος. Διότι μαζί με ὅλα τὰ ἄλλα ἔχει καὶ αὐτὸς ἓνα λόγον τῆς δημιουργίας καὶ ἓνα δεσπότην. Γενικῶς δέ, ἐὰν εἶναι κτίσμα, σύμφωνα με τὴν γνώμην σας, πῶς ἡμπορεῖ νὰ κτίζεται αὐτὸς μόνος καὶ πρῶτος, διὰ νὰ εἶναι καὶ ἀρχὴ τῶν ὅλων, ἀφοῦ ἐκ τῶν προαναφερθέντων εἶναι φανερόν, ὅτι μέσα εἰς τὰ κτίσματα τίποτε δὲν εἶναι σταθερόν καθ' ἑαυτὸ οὔτε γίνεται ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ἡ δημιουργία εἶναι ὅπως καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, κι' ἄς διαφέρῃ ἀπὸ τὰ ἄλλα κατὰ τὴν δόξαν. Διότι κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ἀστέρια δὲν ἐνεφανίσθη χωριστά, οὔτε ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀστέρας ὁ ἓνας πρῶτος καὶ ὁ ἄλλος δεύτερος, ἀλλ' εἰς μίαν ἡμέραν καὶ μετὰ τὸ ἴδιο πρόσταγμα ἐκλήθησαν ὅλα εἰς τὴν ὑπαρξιν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον συνετελέσθη καὶ ἡ δημιουργία τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν· ὁμοίως ἐπλάσθη καὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, τὸ ὁποῖον εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Διότι ἂν καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐπλάσθη μόνος ἐκ τῆς γῆς, ὅμως εἰς αὐτὸν ὑπῆρχαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

49. Ἀπὸ τὴν πλάσιν δὲ τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία εἶναι ὁρατὴ, βλέπομεν διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων τὰς ἀοράτους ιδιότητας αὐτοῦ ¹, διότι καὶ ἐκεῖ δὲν τὰ βλέπομεν τὸ καθ' ἓνα χωριστά, οὔτε τὸ ἓνα πρῶτον καὶ τὸ ἄλλο δεύτερον, ἀλλὰ ὅλα μαζί κατὰ γένη ἐδημιουργήθησαν. Δὲν ἀπηρίθμησε δηλαδὴ ὁ ἀπόστολος χωριστὰ τὸ καθ' ἓνα, ὥστε νὰ εἴπῃ, εἴτε ἄγγελος, εἴτε θρόνος, εἴτε κυριότης καὶ ἐξουσία, ἀλλὰ ἀναφέρει κατὰ τάξιν ὅλα μαζί· «εἴτε ἄγγελοι, εἴτε ἀρχάγγελοι, εἴτε ἀρχαί» ², διότι ἡ πλάσις τῶν κτισμάτων εἶναι τέτοια. Ἐὰν λοιπόν, ὅπως προανέφερα, ὁ Λόγος ἦταν κτίσμα, δὲν ἔπρεπε νὰ εὑρίσκεται πρῶτος ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ μαζί με τὰς ἄλλας δυνάμεις, κι' ἄς ὑπερέχῃ περισσότερον τῶν ἄλλων κατὰ τὴν δόξαν. Διότι τὸ ἴδιο ἡμπορεῖ νὰ συναντήσῃ κανεὶς καὶ εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις, ὅτι δηλαδὴ ὅλοι μὲν ἐδημιουργήθησαν συγχρόνως καὶ δὲν ὑ-

λων εἶρεῖν ἔστιν, ὅτι ἅμα μὲν γεγόνασι καὶ οὐκ ἔστι πρῶτος ἢ δεύτερος, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων ἐν δόξῃ, καὶ οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ ἐκ ἐξω, καὶ ἄλλοι ἐξ ἀριστερῶν, καὶ πάντες ὑμνοῦσιν ἅμα καὶ παρεστήκασι λειτουργοῦντες τῷ Κυρίῳ.

5 Οὐκοῦν εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος, οὐ πρῶτος ἂν εἴη οὐδὲ ἀρχὴ τῶν ἄλλων, εἰ δὲ πρὸ πάντων ἐστίν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, καὶ μόνος αὐτὸς πρῶτος καὶ Υἱὸς ἐστίν, οὐκ ἄρα οὐδὲ ἀρχὴ τῶν πάντων τῇ οὐσίᾳ ἐστίν· ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων συναριθμεῖται. Εἰ δὲ μὴ ἀρχὴ ἐστίν, οὐδὲ κτίσμα ἐστίν, ἀλλ' εὐδη-
10 λον ἂν εἴη ὡς τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τῶν μὲν κτισμάτων διέστηκε καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν, τοῦ δὲ μόνου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὁμοίωσις καὶ εἰκὼν ἐστὶ μόνος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων. Λιὰ τοῦτο γοῶν οὐδὲ τοῖς κτίσμασιν αὐτὸν συντάττουσιν αἱ Γραφαί, ἀλλ' ὁ μὲν Λαβὶδ ἐπιπλήττει τοῖς τοιοῦτον αὐτὸν κἂν ἐνθυμεῖσθαι τολμῶσι
15 λέγων· «Τίς ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε»; καί· «Τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν νίοις Θεοῦ»; Ὁ δὲ Βαρούχ· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν». Ὁ μὲν γὰρ κτίζει, τὰ δὲ κτίζεται, καὶ ὁ μὲν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἰδιὸς ἐστὶ Λόγος καὶ Σοφία, τὰ δὲ γενόμενα, οὐκ ὄντα πρότερον, δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου
20 πεποίηται.

50. Τὸ ἄρα πολυθυλῆτον παρ' ἡμῶν εἰρημένον, κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱός, οὐκ ἔστιν ἀληθές, ἀλλ' ἡμῶν φαντασία μόνη, καὶ κατηγορεῖσθε παρὰ τοῦ Σολομῶνος ὅτι πολλάκις αὐτοῦ κατεψεύσασθε. Οὐ γὰρ εἰρηκεν αὐτὸν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα καὶ σο-
25 φίαν Θεοῦ λέγων· «Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν», καί· «Ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον». Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ρητὸν ἐξε-

1. Ψαλμ. 82, 2· 85, 8.

2. Ψαλμ. 88, 7.

3. Βαρούχ 3, 36.

πάρχει πρώτη ἢ δευτέρα, διαφέρουν ὁμως μεταξύ των κατὰ τὴν δόξαν, καὶ ἄλλαι μὲν ἴστανται ἐκ δεξιῶν, ἄλλαι δὲ κυκλοτερῶς, καὶ ἄλλαι πάλιν ἐξ ἄριστερῶν, καὶ ὅλαι μαζί ὕμνουσιν συγχρόνως, καὶ εὐρίσκονται ἐκεῖ ὑπηρετοῦσαι τὸν Κύριον.

Λοιπὸν ἐὰν ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα, δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι πρῶτος, οὔτε ἀρχὴ τῶν ἄλλων· ἐὰν ὁμως ὑπάρχῃ πρὶν ἀπὸ τὰ πάντα, ὅπως καὶ πράγματι ὑπάρχει, καὶ εἶναι αὐτὸς μόνος πρῶτος καὶ Υἱός, δὲν εἶναι πλέον οὔτε ἀρχὴ τῶν πάντων κατὰ τὴν οὐσίαν, διότι μεταξύ τῶν πάντων συναριθμεῖται καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων. Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι ἀρχὴ, δὲν εἶναι οὔτε κτίσμα, ἀλλ' εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν τῶν μὲν κτισμάτων διαφέρει καὶ εἶναι διαφορετικὸς ἀπ' αὐτά, τοῦ δὲ μοναδικοῦ καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ εἶναι ὁμοίωσις καὶ εἰκὼν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὑπάρχει μόνος. Διὰ τοῦτο λοιπὸν αἱ Γραφαὶ δὲν τὸν κατατάσσουν μεταξύ τῶν κτισμάτων, ἀλλ' ὁ μὲν Δαβὶδ ἐπιπλήττει ἐκείνους ποὺ τολμοῦν καὶ νὰ σκεφθοῦν ἀκόμη ὅτι αὐτὸς εἶναι τέτοιος, ὅταν λέγῃ· «ποῖος, Κύριε, εἶναι ὁμοῖός σου, μεταξύ τῶν θεῶν»; ¹, καί· «ποῖος ἐκ τῶν κατὰ χάριν υἱῶν τοῦ Θεοῦ δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν Κύριον»; ², ὁ δὲ Βαρούχ· «αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας καὶ δὲν ἡμπορεῖ ἄλλος νὰ συγκριθῇ πρὸς αὐτόν» ³. Διότι ὁ μὲν Λόγος κτίζει τὰ δὲ κτίσματα κτίζονται, καὶ ὁ μὲν εἶναι γνήσιος Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, τὰ δὲ κτίσματα, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχαν προηγουμένως, ἔχουν δημιουργηθῇ δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου.

50. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ πολυθρύλητον ποὺ ἔχει λεχθῇ ἀπὸ σᾶς, ὅτι δηλαδή ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα, δὲν εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ μόνον φαντασία σας, καὶ διὰ τοῦτο κατηγορεῖσθε ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος, διότι ἐπανειλημμένως ἀποδίδετε ψεύδη εἰς αὐτόν. Διότι δὲν ὠνόμασε τὸν Υἱὸν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα καὶ σοφίαν Θεοῦ μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσε τὴν γῆν μὲ τὴν σοφίαν» ⁴, καί· «ἡ σοφία ὠκοδόμησε διὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς οἴκου» ⁵. Καὶ

4. Παροιμ. 3, 19.

5. Παροιμ. 9, 1.

ταζόμενον ἐλέγχει τὴν δυσσέβειαν ὑμῶν· γέγραπται γάρ· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». Οὐκοῦν εἰ πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτός, λέγει δὲ ἔκτισέ με οὐχ ἵνα ποιήσω τὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα, ἢ δευτέρον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ ἔκτισεν, ἢ 5 φανήσεται δευτέρος αὐτὸς τῶν ἔργων ἐνδύσκων αὐτὰ κτιζόμενος ἤδη πρὸ αὐτοῦ ὑφ' ἐστῶτα, ἐφ' ἧ καὶ γίνεται. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔτι πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτός; Πῶς δὲ καὶ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν; Ἴδον γὰρ καθ' ἡμᾶς καὶ πρὸ αὐτοῦ συνειστίηκει τὰ ἔργα, εἰς ἧ κτίζεται καὶ ἀποστέλλεται.

10 Ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω· μὴ γένοιτο. Ψευδής ἐστι τῶν αἰρετικῶν ἡ διάνοια. Οὐ γὰρ κτίσμα ἐστίν, ἀλλὰ κτίστης μὲν ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τότε δὲ λέγει παροιμιωδῶς ἔκτισέ με, ὅτε τὴν κτιστὴν ἐνεδύσατο σάρκα. Καὶ τοῦτο πάλιν δυνατόν ἐστι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὁρητοῦ διανοεῖσθαι. Υἱὸς γὰρ ὢν καὶ Πατέρα τὸν 15 Θεὸν ἔχων, αὐτοῦ γὰρ ἰδιὸν ἐστὶ γέννημα, ὅμως Κύριον νῦν ὀνομάζει τὸν Πατέρα, οὐχ ὅτι δοῦλος ἦν, ἀλλ' ὅτι τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν. Ἐπρεπε γὰρ αὐτόν, ὥσπερ ὄντα Λόγον ἐκ τοῦ Πατρός, Πατέρα τὸν Θεὸν καλεῖν· τοῦτο γὰρ ἰδιὸν υἱοῦ πρὸς πατέρα, οὕτως ἐλθόντα τελειῶσαι τὸ ἔργον καὶ δούλου λαβόντα 20 μορφὴν, Κύριον ὀνομάζειν τὸν Πατέρα. Καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν αὐτὸς ἐδίδαξε μετὰ καλῆς τῆς διαστολῆς λέγων ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· «Ἐξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ», εἰτα· «Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς». Ἐαυτοῦ μὲν γὰρ εἶναι Πατέρα τὸν Θεὸν λέγει, τῶν δὲ κτισμάτων αὐτὸν Κύριον ὀνομάζει, ὥς ἐκ τούτου δείκνυ- 25 σθαι λευκῶς, ὅτι, ἡνίκα τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο, τότε τὸν Πατέρα καλεῖ Κύριον. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Δαβὶδ τὴν αὐτὴν διαφορὰν σημαίνει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν ψαλμῶν λέγον·

1. Παροιμ. 8, 22.

2. Ἰω. 1, 3.

3. Κολ. 1, 17.

4. Ματθ. 11, 25.

τὸ ἴδιο ὁμως ἐκεῖνο τὸ ρητὸν ὅταν ἐξετάζεται ἀποδεικνύει τὴν ἀσέβειάν σας, διότι ἔχει γραφῇ· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»¹. Λοιπὸν, ἐὰν αὐτὸς ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα, λέγει δὲ «ἔκτισέ με», ὅχι διὰ νὰ κάμω τὰ ἔργα, ἀλλ' «εἰς τὰ ἔργα», τότε ἢ τὸ «ἔκτισεν» εἶναι μεταγενέστερον αὐτοῦ, ἢ αὐτὸς θὰ παρουσιασθῇ δεῦτερος μετὰ ἀπὸ τὰ ἔργα, ἀφοῦ ὅταν κτίζεται εὐρίσκει ὑπάρχοντα ἤδη πρὸ αὐτοῦ τὰ ἔργα διὰ τὰ ὁποῖα γίνεται. Ἐὰν δὲ συμβαίνει τοῦτο, πῶς αὐτὸς ὑπάρχει ἀκόμη πρὶν ἀπὸ ὅλα; Πῶς δὲ καὶ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο»² καὶ ὑπάρχουν ἐν αὐτῷ³; Διότι ἰδού, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, τὰ ἔργα διὰ τὰ ὁποῖα κτίζεται καὶ ἀποστέλλεται ὑπῆρχαν καὶ πρὸ αὐτοῦ.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι τὸ πρᾶγμα· μὴ γένοιτο! Ἡ σκέψις τῶν αἵρετικῶν εἶναι ψευδής. Δὲν εἶναι δηλαδὴ κτίσμα ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κτίστης· τότε δὲ λέγει μὲ τὴν παροιμίαν, «ἔκτισέ με», ὅταν ἐφόρεσε τὴν κτιστὴν σάρκα. Καὶ αὐτὸ πάλιν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ συναγάγῃ καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ρητὸν. Διότι μολονότι εἶναι Υἱὸς καὶ ἔχει Πατέρα τὸν Θεόν, ἀφοῦ εἶναι γνήσιον γέννημα αὐτοῦ, ἐν τούτοις ἐδῶ ὀνομάζει Κύριον τὸν Πατέρα, ὅχι ἐπειδὴ ἦταν δούλος, ἀλλὰ διότι ἔλαβεν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν μορφήν τοῦ δούλου. Διότι ἦταν πρέπον, ὅπως ἀκριβῶς, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος ἐκ τοῦ Πατρὸς, νὰ ὀνομάζῃ Πατέρα τὸν Θεόν, διότι τοῦτο εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, ἔτσι καὶ ὅταν ἦλθε διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἔργον, καὶ ἔλαβε τὴν μορφήν δούλου, νὰ ὀνομάζῃ Κύριον τὸν Πατέρα. Καὶ αὐτὴν τὴν διαφορὰν τὴν ἐδίδασκεν ὁ ἴδιος καὶ ἔκαμε φανεράν τὴν διάκρισιν, ὅταν ἔλεγεν εἰς τὰ Εὐαγγέλια· «ἐξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ», καὶ μετὰ· «Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς»⁴. Λέγει δηλαδὴ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὀνομάζει ὁμως αὐτὸν Κύριον τῶν κτισμάτων, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀποδεικνύεται ὀλοκάθαρα, ὅτι, ὅταν ἐφόρεσε τὸ κτιστόν, τότε ὀνομάζει Κύριον τὸν Πατέρα. Διότι καὶ εἰς τὴν προσευχὴν τοῦ Δαβὶδ τὸ ἅγιον Πνεῦμα δείχνει τὴν ἰδίαν διαφορὰν, ὅταν

«Δὸς τὸ κράτος σου τῷ παιδί σου, καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης σου». Ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ φύσει καὶ ἀληθινὸς παῖς τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλα τὰ τῆς παιδίσκης τέκνα, ἵτις ἐστὶ τῶν γεννητῶν ἢ φύσις. Αὐτὸ καὶ ὁ μὲν, ὡς Υἱός, ἔχει τὸ πατρικὸν κράτος, τὰ δὲ σω-
5 τηρίας ἐστὶ δεόμενα.

51. Εἰ δ' ὅτι παῖς ἐκλήθη, φλυαροῦσι, γινωσκέτωσαν ὅτι καὶ Ἰσαὰκ παῖς ὠνομάσθη τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ υἱὸς τῆς Σουμαντίδος παιδάριον ἐκλήθη. Εἰκότως ἄρα δούλων ἡμῶν ὄντων ὅτε γέγονεν ὡς ἡμεῖς, Κύριον τὸν Πατέρα καλεῖ καὶ αὐτός, ὡς ἡμεῖς, καὶ
10 τοῦτο δὲ φιλανθρωπεύομενος οὕτω πεποίηκεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς δοῦλοι κατὰ φύσιν ὄντες καὶ δεξάμενοι τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, θαρρήσωμεν τὸν φύσει Κύριον ἑαυτῶν, τοῦτον τῇ χάριτι Πατέρα καλεῖν. Ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸν Κύριον Πατέρα καλοῦντες οὐκ ἀρνούμεθα τὴν κατὰ φύσιν δουλείαν, αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ἔργα καὶ αὐτὸς
15 ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς, οὕτως ὅταν ὁ Υἱὸς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαμβάνων λέγῃ· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ», μὴ ἀρνεῖσθωσαν τὴν αἰδιότητα τῆς τούτου θεότητος καὶ ὅτι «ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος», καὶ «πάντα δι' αὐτοῦ γέγονε», καὶ «ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη». Τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις ῥητόν, καθὰ προεῖ-
20 πον, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Λόγου σημαίνει· εἰ γὰρ εἰς ἔργα φησὶν ἐκτίσθαι, φαίνεται μὴ τὴν οὐσίαν ἑαυτοῦ σημαίνει θέλων, ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ οἰκονομίαν γενομένην, ὅπερ δευτέρον ἐστὶ τοῦ εἶναι. Τὰ γὰρ γινόμενα καὶ κτιζόμενα προηγουμένως ἔνεκα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὑπάρχειν πεποιήται, καὶ δεύ-
25 τερον ἔχουσι τὸ ποιεῖν, περὶ ὧν ἂν αὐτοῖς ὁ Λόγος προστάτῃ, ὡς ἐπὶ πάντων ἔστιν ἰδεῖν τὸ τοιοῦτον.

1. Ψαλμ. 85, 16.

2. Γέν. 21, 8.

3. Δ' Βασ. 4, 18.

λέγει· «δῶσε τὴν ἐξουσίαν σου εἰς τὸν παῖδά σου, καὶ σῶσε τὸν υἱὸν τῆς δούλης σου»¹. Ἄλλος δηλαδὴ εἶναι ὁ φυσικὸς καὶ γνήσιος παῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλα τὰ τέκνα τῆς δούλης, ἡ ὁποία εἶναι ἡ φύσις τῶν γεννητῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μὲν παῖς τοῦ Θεοῦ, ὡς Υἱὸς αὐτοῦ, ἔχει τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, τὰ δὲ τέκνα τῆς δούλης ἔχουν ἀνάγκην σωτηρίας.

51. Ἐὰν δὲ φλυαροῦν ἐπειδὴ ὠνομάσθη παῖς, ὃς γνωρίζουν ὅτι καὶ ὁ Ἰσαάκ ὠνομάσθη παῖς τοῦ Ἀβραάμ², καὶ ὁ υἱὸς τῆς Σουμανίτιδος ἀπεκλήθη παιδάριον³. Εὐλόγως λοιπόν, ἀφοῦ ἡμεῖς εἴμεθα δοῦλοι, ὅταν ἔγινεν ὅπως ἡμεῖς, ὀνομάζει καὶ αὐτὸς Κύριον τὸν Πατέρα ὅπως ἡμεῖς. Τοῦτο πάλιν τὸ ἔκαμεν ἔτσι ἀπὸ φιλανθρωπίας, ὥστε καὶ ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι εἴμεθα κατὰ φύσιν δοῦλοι καὶ ἐδέχθημεν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ νὰ λάβωμεν θάρρος, διὰ νὰ ὀνομάζωμεν κατὰ χάριν Πατέρα αὐτὸν ποὺ εἶναι ἐκ φύσεως Κύριος ἡμῶν. Ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἡμεῖς μὲ τὸ νὰ ὀνομάζωμεν Πατέρα τὸν Κύριον, δὲν ἀρνούμεθα τὴν ἐκ φύσεως δουλείαν, διότι εἴμεθα ἔργα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐδημιούργησεν ἡμᾶς καὶ ὄχι ἡμεῖς⁴, ἔτσι καὶ ὅταν ὁ Υἱὸς, ἐπειδὴ λαμβάνει τὴν μορφήν τοῦ δούλου, λέγει· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ», ὃς μὴ τοῦ ἀρνοῦνται τὴν προαιωνιότητα τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ τὸ ὅτι «ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος»⁵ καὶ τὰ «πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ»⁶ καὶ «τὸ ὅτι δι' αὐτοῦ ἐκτίσθησαν τὰ πάντα»⁷. Τὸ δὲ ρητὸν τῶν Παροιμιῶν, ὅπως προεῖπα, δὲν σημαίνει τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτοῦ. Διότι ἐὰν λέγει ὅτι ἐκτίσθη «εἰς ἔργα», φαίνεται ὅτι δὲν θέλει νὰ σημάνη τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ διὰ τὰ ἔργα πραγματοποιηθὲν ἔργον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι δεύτερον μετὰ τὴν ὑπαρξίν του. Διότι αὐτὰ ποὺ γίνονται καὶ κτίζονται, δημιουργοῦνται ἐν πρώτοις διὰ νὰ εἶναι καὶ νὰ ὑπάρχουν, καὶ ἀκολουθεῖ κατόπιν ἡ δύναμις τοῦ νὰ πράττουν ὅσα προστάζει εἰς αὐτὰ ὁ Λόγος, ὅπως εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς τοῦτο εἰς ὅλα.

4. Πρβλ. Ψαλμ. 99, 3.

6. Ἰω. 1, 3.

5. Ἰω. 1, 1.

7. Κολ. 1, 16.

Ἀδὰμ γὰρ ἐκτίσθη οὐχ ἵνα ἐργάζεται, ἀλλ' ἵνα πρῶτον
 ὑπάρχη ἄνθρωπος· μετὰ ταῦτα γὰρ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐργά-
 ζεσθαι. Νῶε δὲ ἐκτίσθη οὐ διὰ τὴν κιβωτόν, ἀλλ' ἵνα πρῶτον
 ὑπάρχη καὶ ἄνθρωπος γένηται· μετὰ ταῦτα γὰρ ἔλαβεν ἐντολὴν
 5 κατασκευάσαι τὴν κιβωτόν· καὶ ἐφ' ἐκάστου δὲ ζητιῶν ταῦτα
 εὑροί τις. Καὶ γὰρ καὶ Μωσῆς ὁ μέγας πρῶτον ἄνθρωπος γέγο-
 νε καὶ δεύτερον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ πεπίστευται. Οὐκοῦν καὶ
 ἐνταῦθα τοῦτο νοεῖν ἔξεστιν· ὁρᾷς γάρ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ εἶναι κτί-
 ζεται, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὰ ἔργα
 10 πέμπεται καὶ τὴν τούτων οἰκονομίαν· καὶ γὰρ πρὶν γενέσθαι τὰ
 ἔργα, ἦν μὲν αἰεὶ ὁ Υἱός, οὐπω δὲ χρεῖα ἦν αὐτόν καὶ κτισθῆναι.
 Ὅτε δὲ ἐκτίσθη τὰ ἔργα καὶ χρεῖα μετὰ ταῦτα γέγονε τῆς εἰς
 διόρθωσιν αὐτῶν οἰκονομίας, τότε δὴ καὶ ὁ Λόγος δέδωκεν ἐαν-
 τὸν εἰς τὸ συγκαταβῆναι καὶ ὁμοιωθῆναι τοῖς ἔργοις· ὅπερ διὰ
 15 μὲν τῆς ἔκτισε λέξεως ἡμῖν δεδιήλωκε, διὰ δὲ τοῦ προφήτου
 Ἰσαΐον τὸ ὅμοιον σημᾶναι θέλων, πάλιν λέγει· «Καὶ νῦν οὕτω
 λέγει Κύριος, ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἐαυτοῦ, τοῦ συνα-
 γαγεῖν τὸν Ἰακώβ πρὸς αὐτόν, καὶ Ἰσραὴλ· συναχθήσομαι καὶ
 δοξασθήσομαι ἐναντίον Κυρίου».

20 52. Ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἰς τὸ εἶναι πλάττεται, ἀλλ' ἕνεκα
 τοῦ συναγαγεῖν τὰς φυλὰς τὰς καὶ πρὸ τοῦ πλασθῆναι τοῦτοι
 ὑπαρχούσας. Ὡςπερ γὰρ ἐκεῖ τὸ ἔκτισεν, οὕτως ὧδε τὸ
 ἔπλασε, καὶ ὡς ἐκεῖ, εἰς τὰ ἔργα, οὕτως ὧδε, εἰς τὸ συνα-
 γαγεῖν, ὥστε πανταχόθεν φαίνεσθαι τοῦ εἶναι τὸν Λόγον δεύ-
 25 τερον λέγεσθαι τὸ ἔκτισε, καὶ τὸ ἔπλασε. Καὶ γὰρ ὥςπερ πρὸ
 τῆς πλάσεως ὑπῆρχον αἱ φυλαὶ δι' ἃς καὶ ἐπλάσθη, οὕτως ὑπάρ-
 χειν καὶ τὰ ἔργα φαίνεται εἰς ᾧ καὶ ἐκτίσθη. Καὶ ὅτε μὲν ἐν ἀρχῇ
 ἦν ὁ Λόγος, οὐπω ἦν τὰ ἔργα, καθὰ προεῖπον, ὅτε δὲ τὰ ἔργα γέ-
 γονε καὶ ἡ χρεῖα ἀπήτησε, τότε τὸ ἔκτισεν εἴρηται. Καὶ ὥςπερ

Διότι ὁ Ἀδὰμ ἐπλάσθη, ὄχι διὰ νὰ ἐργάζεται, ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν διὰ νὰ ὑπάρχῃ ὡς ἄνθρωπος, μετὰ δὲ ἀπ' αὐτὸ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ ἐργάζεται. Ὁ Νῶε πάλιν ἐπλάσθη ὄχι διὰ τὴν κιβωτόν, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπάρχῃ κατ' ἀρχὴν καὶ διὰ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, μετὰ δὲ ἀπ' αὐτὰ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ κατασκευάσῃ τὴν κιβωτόν. Καὶ εἰς τὸν καθένα ἂν ἐρευνοῦσε κανεὶς θὰ εὑρίσκε τὰ ἴδια. Καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς δηλαδὴ ἐγίνεν ἐν πρώτοις ἄνθρωπος καὶ κατόπιν τοῦ ἀνετέθη ἡ ἡγεμονία τοῦ λαοῦ. Λοιπὸν καὶ ἐδῶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ἴδιο. Βλέπετε δηλαδὴ, ὅτι δὲν κτίζεται διὰ νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλ' ὅτι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μὲν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος, μετὰ ταῦτα δὲ ἀποστέλλεται εἰς τὰ ἔργα, διὰ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας αὐτῶν. Διότι καὶ πρὶν γίνουν τὰ ἔργα, ὑπῆρχε πάντοτε ὁ Υἱός, δὲν ὑπῆρχεν ὁμῶς ἀκόμη ἀνάγκη νὰ κτισθῇ αὐτός. Ὅταν δὲ ἐκτίσθησαν τὰ ἔργα, καὶ ὑπῆρξε μετὰ ταῦτα ἀνάγκη διὰ τὸ ἔργον τῆς διορθώσεως αὐτῶν, τότε λοιπὸν καὶ ὁ Λόγος παρεχώρησε τὸν ἑαυτὸν του διὸ νὰ ταπεινωθῇ καὶ νὰ ἐξομοιωθῇ μὲ τὰ ἔργα. Τοῦτο ἐφανέρωσεν εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς λέξεως «ἐκτίσε», καὶ ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξῃ τὸ ὅμοιον, λέγει πάλιν διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαίου· «καὶ τώρα οὕτω λέγει ὁ Κύριος, ὁ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πλάσας με ὡς δοῦλον αὐτοῦ, ἵνα συγκεντρώσω πλησίον αὐτοῦ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰακώβ, τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν. Θὰ συγκεντρωθῶμεν καὶ θὰ δοξασθῶμεν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»¹.

52. Ἰδού λοιπὸν ὅτι καὶ ἐδῶ δὲν πλάσσεται διὰ νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ συγκεντρώσῃ τὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχαν καὶ πρὶν πλασθῇ αὐτός. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖ τὸ «ἐκτίσεν», ἔτσι καὶ ἐδῶ τὸ «ἐπλάσε», καὶ ὅπως ἐκεῖ «εἰς τὰ ἔργα», ἔτσι καὶ ἐδῶ, «εἰς τὸ συναγαγεῖν», ὥστε ἐξ ὅλων νὰ φαίνεται ὅτι τὸ «ἐκτίσε» καὶ τὸ «ἐπλάσεν» εἶναι· δεύτερον μετὰ τὴν ἱπαρξιν τοῦ Λόγου. Διότι ὅπως ἀκριβῶς πρὸ τῆς πλάσεως ὑπῆρχαν αἱ φυλαὶ διὰ τὰς ὁποίας καὶ ἐπλάσθη, ἔτσι φαίνεται ὅτι ὑπῆρχαν καὶ τὰ ἔργα διὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἐκτίσθη. Καὶ ὅταν μὲν ὑπῆρχεν ἐν ἀρχῇ ὁ Λόγος, δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη τὰ ἔργα, ὅπως προανέφερα, ὅταν δὲ ἐγιναν τὰ ἔργα, καὶ τὸ ἀπῆτησεν ἡ ἀνάγκη, τότε

ἂν εἴ τις υἱός, παραπολομένων κτημάτων καὶ παρὰ πολεμίοις
 ὄντων, ἐξ ἀμελείας αὐτῶν, χρείας τε καταλαβούσης εἰ πέμποιτο
 παρὰ τοῦ πατρὸς συλλαβέσθαι καὶ συναγαγεῖν αὐτά, καὶ οὗτος
 ἀπερχόμενος ἐπενδιδύσκοιτο τὴν ὁμοίαν ἐκείνων ἐσθῆτα, καὶ
 5 σχηματίζοι· ἐαυτὸν ὡς ἐκείνοι, ἵνα μὴ ὡς δεσπότην αὐτὸν ἐπι-
 γνόντες οἱ κατέχοντες φύγωσι καὶ κωλυθῇ κατελθεῖν καὶ πρὸς
 τοὺς ὑπὸ γῆν κρυπτομένους παρ' ἐκείνων· εἶτα εἴ τις πυνθάνοιτο
 τούτου· Διὰ τί οὕτως; ὁ τοιοῦτος εἶπεν ἄν· Ὁ πατήρ οὕτω με
 ἔπλασε καὶ κατήρτισεν εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ, λέγων τε οὕτως, οὔτε
 10 δοῦλον ἐαυτὸν οὔτε ἕνα τῶν ἔργων εἶναι σημαίνει, οὔτε δὲ τὴν
 ἀρχὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ λέγει, ἀλλὰ τὴν ὕστερον αὐτῷ δοθεῖσαν
 εἰς τὰ ἔργα φροντίδα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Κύριος ἐπενδυσά-
 μενος τὴν ἡμετέραν σάρκα «καὶ σχήματι εδρεθείς ὡς ἄνθρωπος»,
 εἰ ἐρωτηθεῖν παρὰ τῶν οὕτως αὐτὸν ὁρῶντων καὶ θαυμαζόντων,
 15 εἰποι ἄν· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»,
 καί· «Ἐπλασέ με τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰσραὴλ».

Τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸ Πνεῦμα προσημαῖνον ἐν ψαλμοῖς
 ἔλεγε· «Κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου», ὅπερ
 καὶ περὶ ἐαυτοῦ σημαίνων αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· «Ἐγὼ δὲ κατε-
 20 στάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ»·
 ὥσπερ δέ, ὅτε ἐπέλαμψε σωματικῶς τῇ Σιών, οὐκ ἀρχὴν εἶχεν
 εἶναι οὐδὲ τοῦ βασιλεύειν, ἀλλὰ ὢν Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ αἰδίας
 βασιλεὺς κατηξίωσεν ἀνθρωπίνως ἐπιλάμψαι τὴν βασιλείαν ἐαν-
 τοῦ καὶ ἐν τῇ Σιών, ἵνα ἀπὸ τῆς βασιλευούσης ἐν αὐτοῖς ἁμαρ-
 25 τίας λυτρωσάμενος αὐτοὺς τε καὶ ἡμᾶς, ποιήσῃ ὑπὸ τὴν πατρι-
 κὴν βασιλείαν ἐαυτοῦ· οὕτω καθιστάμενος εἰς τὰ ἔργα οὐκ εἰς
 τὰ μηδέπω ὄντα, ἀλλ' εἰς τὰ ἤδη ὄντα καὶ δεόμενα διορθώσεως
 καθίσταται.

1. Φιλίπ. 2, 7.

2. Ψαλμ. 8, 7.

3. Ψαλμ. 2, 6.

ἐλέχθη τὸ «ἔκτισεν». Καὶ ὅπως ἀκριβῶς κάποιος υἱός, ἐὰν χαθοῦν τὰ κτήματα καὶ τὰ πάrouν οἱ ἐχθροί, ἐπειδὴ δὲν ἐδείχθη ἀρκετὴ φροντίδα δι' αὐτά, καὶ ἐὰν ὅταν ὑπάρξῃ ἀνάγκη ἐστέλλετο ἀπὸ τὸν πατέρα του διὰ νὰ τὰ πάρῃ πίσω καὶ νὰ τὰ συγκεντρώσῃ, αὐτὸς ὅταν θὰ ἀναχωροῦσε, θὰ ἐνεδύετο τὴν ὁμοίαν μὲ ἐκείνους φορεσιάν, καὶ θὰ μετεσχημάτιζε τὸν ἑαυτόν του ὅπως εἶναι ἐκεῖνοι, διὰ νὰ μὴ τὸν ἀναγνωρίσουν αὐτοὶ ποὺ τὰ κατέχουν ὅτι εἶναι κύριος καὶ φύγουν, καὶ ἐμποδισθῇ ἔτσι νὰ κατέλθῃ καὶ νὰ ἀνεύρῃ καὶ τοὺς θησαυροὺς ποὺ κρύπτονται ὑπ' αὐτῶν κάτω ἀπὸ τὴν γῆν. Ἐὰν μετὰ τὸν ἐρωτοῦσε κανεὶς, Διατί εἶσαι ἔτσι, αὐτὸς θὰ ἔλεγεν, Ὁ πατήρ μὲ ἐπλασεν ἔτσι καὶ μὲ προητοίμασε διὰ τὰ ἔργα του, καὶ μὲ τὸ νὰ λέγῃ τοῦτο, οὔτε δοῦλος δείχνει ὅτι εἶναι, οὔτε ἓνα ἀπὸ τὰ ἔργα, οὔτε καὶ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πλάσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ τῆς φροντίδος ἢ ὁποῖα ἀνετέθη εἰς αὐτὸν διὰ τὰ ἔργα. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Κύριος, μὲ τὸ νὰ ἐπενδυθῇ τὸ σῶμά μας «καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμφανισθῇ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ὡς ἄνθρωπος»¹, ἐὰν ἠρωτᾶτο ὑπ' αὐτῶν ποὺ τὸν βλέπουν νὰ ἔχῃ αὐτὴν τὴν μορφήν καὶ ἀποροῦν, θὰ τοὺς ἀπαντοῦσε· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», καὶ· «μὲ ἐπλασε διὰ νὰ συγκεντρώσω τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν».

Καὶ τοῦτο πάλιν προεφήτευσεν τὸ Πνεῦμα εἰς τοὺς ψαλμοὺς καὶ ἔλεγε· «κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου»², πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐννοῶν διὰ τὸν ἑαυτόν του ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει· «ἐγὼ δὲ ἐνθρονίσθηκα ὑπ' αὐτοῦ βασιλεὺς εἰς τὴν Σιών τὸ ἅγιον ὄρος του»³. Ὅπως ἀκριβῶς δέ, ὅταν ἐπέλαμψε μὲ τὸ σῶμά του εἰς τὴν Σιών, δὲν ἄρχισε τότε νὰ ὑπάρχῃ οὔτε νὰ βασιλεύῃ, ἀλλ' ἐνῶ ἦταν Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ προαιώνιος βασιλεὺς, ἠυδόκησε νὰ ἐπιλάβῃ ἢ βασιλεία αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν Σιών, διὰ νὰ λυτρώσῃ καὶ αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς, ἀπὸ τὴν κυριαρχοῦσαν εἰς αὐτοὺς ἀμαρτίαν καὶ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ ἔτσι κάτω ἀπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρός του, ἔτσι καὶ ὅταν κατεστάθῃ εἰς τὰ ἔργα, κατεστάθῃ ὅχι εἰς ἐκεῖνα ποὺ οὐδέποτε ὑπῆρχαν, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνα ποὺ ἤδη ὑπῆρχαν καὶ ἐχρειάζοντο διόρθωσιν.

53. Τὸ ἄρα ἔκτισε καὶ τὸ ἐπλασε καὶ τὸ κατέστη-
 σε, τὴν αὐτὴν ἔχοντα διάνοιαν, οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν
 οὐδὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κτιστὴν δείκνυσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐ-
 τοῦ κατ' εὐεργεσίαν γενομένην ἀνανέωσιν. Ταῦτα γοῶν λέγων,
 ἡ ἐδόκασκεν ὁμοῦ καὶ πρὸ τούτων ὑπάρχειν ἑαυτὸν, ὅτε ἔλεγε·
 «Πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι» καί· «Ἦνίκα τὸν οὐρανὸν
 ἡτοίμαζε συμπαρόμιμην αὐτῷ» καί· «Ἦμην παρ' αὐτῷ ἀρομόζου-
 σα». Ὡσπερ δὲ ἦν αὐτὸς πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι ὁ δὲ Ἰσραὴλ μετὰ
 τὸν Ἀβραάμ γέγονε, καὶ δῆλόν ἐστιν ὅτι προϋπάρχων ὕστερον
 10 πλάττεται, καὶ ἡ πλάσις οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἐναν-
 θρώπησιν σημαίνει, ἐν ἣ καὶ ἐπισυνάγει τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ,
 οὕτως ἄρα ἀεὶ συνὼν τῷ Πατρὶ, αὐτὸς τῆς κτίσεως δημιουργός
 ἐστι καὶ δῆλόν ἐστι ὅτι δευτέρῳ ἐστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, καὶ τὸ ἐκ-
 τισεν οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτόν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ ἔργα γενομέ-
 15 νην οἰκονομίαν, ἣν ἐν τῇ σαρκὶ πεποίηκε, γνωρίζει. Ἐπρεπε γάρ
 ἄλλον αὐτὸν ὄντα τῶν ἔργων, καὶ μᾶλλον δημιουργὸν αὐτῶν
 ὄντα αὐτόν, καὶ τὴν τούτων ἀνανέωσιν εἰς ἑαυτὸν ἀναδέξασθαι,
 ἵνα αὐτοῦ κτιζομένου εἰς ἡμᾶς, τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν ἀνακτίση-
 ται. Καὶ γὰρ λέγων ἔκτισεν, εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε
 20 λέγων, τὰ ἔργα, ἵνα τό, εἰς τὰ ἔργα κτίζεσθαι, τὸ γίνεσθαι ἄν-
 θρωπον δηλώσῃ εἰς τὴν τούτων ἀνανέωσιν.

Καὶ τοῦτο ἔθος ἐστὶ τῇ θεῷ Γραφῇ· ὅταν μὲν γὰρ σημαίνει
 τὴν κατὰ σάρκα γένεσιν τοῦ Λόγου, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν δι'
 ἣν γέγονεν ἄνθρωπος, ὅταν δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ αὐτός τε
 25 λέγῃ καὶ οἱ τούτων θεράποντες ἐπαγγέλλωσι, πάντα ἀπλῇ τῇ λέ-
 ξει ἀπολελυμένη τε τῇ διανοίᾳ, καὶ οὐδὲν μετὰ συμπεπλεγμένης

1. Ἱω. 8, 58.

2. Παροιμ. 8, 27.

53. "Ὡστε λοιπὸν τὸ «ἐκτίσε» καὶ τὸ «ἐπλάσε» καὶ τὸ «κατέστησεν», ἔχουν τὴν ἰδίαν σημασίαν καὶ δὲν δείχνουν τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ οὔτε ὅτι ἡ οὐσία αὐτοῦ εἶναι κτιστή, ἀλλὰ τὴν ἀνανέωσιν ποῦ ἐγινεν ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς ὡς εὐεργεσία. Ἐνῶ λοιπὸν ἔλεγεν αὐτά, ὅμως συγχρόνως ἐδίδασκεν ὅτι αὐτὸς ὑπῆρχε καὶ πρὶν ἀπ' αὐτά, ὅταν ἔλεγε· «πρὶν γεννηθῇ ὁ Ἀβραάμ ἐγὼ ὑπάρχω»¹ καί· «τότε ποῦ κατεσκεύαζε τὸν οὐρανὸν συνυπῆρχα μαζί με αὐτόν»² καί· «ἤμην μαζί του καὶ τὰ διευθετοῦσα»³. Ὅπως ἀκριβῶς δὲ ὑπῆρχεν αὐτὸς πρὶν γεννηθῇ ὁ Ἀβραάμ, ὁ δὲ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἐγινε μετὰ τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶναι φανερόν ὅτι, ἐνῶ προὑπῆρχεν, ἀργότερα ἐπλάσθη, καὶ ἡ πλάσις δὲν σημαίνει τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ μετὰ τὴν ὁποίαν καὶ συγκεντρώνει ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ, ἔτσι λοιπὸν καί, ἐνῶ συνυπῆρχε πάντοτε μαζί με τὸν Πατέρα, αὐτὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς κτίσεως, καὶ εἶναι φανερόν, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι ἐπιγενέστερα, καὶ ὅτι τὸ «ἐκτίσε» δὲν σημαίνει τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποίησε διὰ τοῦ σώματός του εἰς τὰ ἔργα. Ἐπὶ τρεπε δηλαδὴ νὰ εἶναι αὐτὸς διάφορος ἀπὸ τὰ ἔργα, καὶ μᾶλλον νὰ εἶναι δημιουργὸς αὐτῶν, καὶ νὰ ἀναλάβῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν ἀνανέωσιν αὐτῶν διὰ νὰ ξανακτισθοῦν τὰ πάντα εἰς αὐτόν, μετὰ τὸ νὰ κτίζεται αὐτὸς εἰς ἡμᾶς. Διότι καί, ὅταν εἶπεν «ἐκτίσεν», ἀμέσως προσέθεσε καὶ τὴν αἰτίαν λέγοντας, «τὰ ἔργα», ὥστε «τὸ νὰ κτίζεται εἰς τὰ ἔργα», νὰ φανερώσῃ ὅτι γίνεται ἄνθρωπος διὰ τὴν ἀνανέωσιν αὐτῶν.

Καὶ τοῦτο εἶναι σύνηθες εἰς τὴν θεϊαν Γραφήν, δηλαδὴ ὅταν μὲν ἐννοῇ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Λόγου, θέτει καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἐγινεν ἄνθρωπος, ὅταν ὅμως καὶ αὐτὸς καὶ οἱ κήρυκες αὐτοῦ ὁμιλοῦν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, τότε ὅλα τὰ λέγουν μετὰ ἀπλᾶς λέξεις καὶ καθαρὰν σκέψιν, καὶ δὲν λέγεται τίποτε ποῦ νὰ συνδέεται μετὰ κάποιαν αἰτίαν. Καὶ τοῦτο

αίτίας λέγεται. Τοῦ γὰρ Πατρὸς ἐστὶν ἀπαύγασμα, ὥσπερ δὲ ὁ Πατὴρ οὐ διὰ τινα αἰτίαν ἐστίν, οὕτως οὐδὲ τοῦ ἀπαυγάσματος τούτου χρὴ ζητεῖν τὴν αἰτίαν. «*Ἐν ἀρχῇ οὖν ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος*» γέγραπται, καὶ
 5 οὐκ ἔχει τὸ διὰ τί· ὅτε δὲ «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», τότε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν γέγονε λέγων· «*Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν*». Πάλιν τε ὁ ἀπόστολος λέγων· «*Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων*», οὐκ ἔθηκε τὴν αἰτίαν, εἰ μὴ ὅτε τὴν μορφὴν ἔλαβε τοῦ δούλου, τότε γὰρ ἐπιφέρει λέγων· «*Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανά-*
 10 *του, θανάτου δὲ σταυροῦ*» διὰ ταῦτα γὰρ καὶ σὰρξ γέγονε καὶ μορφὴν ἔλαβε δούλου.

54. Αὐτὸς τε ὁ Κύριος πολλὰ μὲν ἐν παροιμίαις λελάληκε, περὶ δὲ αὐτοῦ σημαίνων ἀπολελυμένως εἴρηκεν· «*Εγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ*» καί· «*Εγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν*» καί.
 15 «*Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα*» καί· «*Εγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου*» καί· «*Εγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια*», οὐ τιθεὶς ἑφ' ἐκάστου τὴν αἰτίαν οὐδὲ τὸ διὰ τί, ἵνα μὴ δεύτερος ἐκείνων εἶναι φαίνεται, ὧν χάριν καὶ γέγονεν. Ἀνάγκη γὰρ προηγεῖσθαι τὴν αἰτίαν τούτου, ἥς ἄνευ οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἐγεγόνει. Παῦλος γοῦν «ἀφωρι-
 20 σμένος ἀπόστολος εἰς εὐαγγέλιον, ὃ προεπηγγείλατο ὁ Κύριος διὰ τῶν προφητῶν», εἶχε πρὸ ἑαυτοῦ τὸ εὐαγγέλιον, οὗ καὶ γέγονε διάκονος· καὶ ὁ Ἰωάννης μὲν προχειρισθεὶς εἰς τὸ προοδεῦσαι τοῦ Κυρίου, πρὸ ἑαυτοῦ εἶχε τὸν Κύριον, ὁ δὲ Κύριος οὐκ

1. Ἰω. 1, 1.

2. Ἰω. 1, 14.

3. Ἰω. 1, 14.

4. Φίλιπ. 2, 36.

5. Φίλιπ. 2, 8.

6. Ἰω. 14, 10.

7. Ἰω. 10, 30.

8. Ἰω. 14, 9.

διότι εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ Πατρός, ὅπως δὲ ὁ Πατήρ δὲν ὑπάρχει διὰ κάποιαν αἰτίαν, ἔτσι δὲν πρέπει νὰ ζητῶμεν οὔτε τοῦ ἀπαυγάσματος τούτου τὴν αἰτίαν. Ἔχει γραφῇ λοιπόν· «ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦτο κοντὰ εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἦτο Θεὸς ὁ Λόγος»¹, χωρὶς νὰ γράφη καὶ τὸ διὰ τί· ὅταν ὁμως γράφη· «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»², τότε θέτει καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνε, καὶ λέγει· «καὶ ἔμεινε μετὰς ἡμῶν»³. Καὶ ὅταν πάλιν ὁ ἀπόστολος λέγη· «αὐτὸς εἶχε θεϊκὴν ὕπαρξιν»⁴, δὲν προσθέτει τὴν αἰτίαν· κάνει ὁμως τοῦτο ὅταν λέγη ὅτι ἔλαβε τὴν μορφήν τοῦ δούλου προσθέτοντας· «ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ μέχρι θανάτου καὶ μάλιστα θανάτου σταυρικοῦ»⁵, διότι δι' αὐτὰ καὶ σὰρξ ἐγίνε, καὶ δούλου μορφήν ἔλαβε.

54. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐνῶ ἔχει εἶπει πολλὰ μετὰ παροιμίας, ὅταν ὁμιλῇ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, τὰ ἔχει εἶπει χωρὶς συσχετισμούς. «Ἐγὼ ὑπάρχω εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατήρ εἰς ἐμέ»⁶, καί· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ εἴμεθα ἓν»⁷, καί· «ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἴδῃ ἐμέ ἔχει ἴδῃ τὸν Πατέρα»⁸, καί· «ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»⁹, καί· «ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀλήθεια»¹⁰, χωρὶς νὰ θέτῃ διὰ τὸ κάθε ἓνα ἀπ' αὐτὰ καὶ τὴν αἰτίαν, οὔτε τὸ διὰ τί, διὰ νὰ μὴ φαίνεται δεύτερος ἀπὸ ἐκεῖνα, χάριν τῶν ὁποίων καὶ ἐγίνε. Διότι κατ' ἀνάγκην ἡ αἰτία προηγείται τούτου, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ γίνῃ οὔτε αὐτός. Ὁ Παῦλος λοιπόν, «ξεχωρισμένος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος εἶχεν ὑποσχεθῇ ἀπὸ πρὶν διὰ τῶν προφητῶν του»¹¹, εἶχε πρὶν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὸ εὐαγγέλιον, τοῦ ὁποίου καὶ ἐγίνε διάκονος, καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος εἶχε προχειρισθῇ διὰ νὰ γίνῃ πρόδρομος τοῦ Κυρίου, εἶχε τὸν Κύριον πρὶν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ, ὁ δὲ Κύριος ἐπειδὴ δὲν ἔχει πρὶν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ κάποιαν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν

9. Ἰω. 8, 12.

10. Ἰω. 14, 6.

11. Ρωμ. 1, 1-2.

ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ αἰτίαν τοῦ εἶναι Λόγος, ἢ μόνον ὅτι τοῦ Πατρὸς
 ἐστὶ γέννημα καὶ Σοφία μονογενής, ὅταν ἄνθρωπος γίνεται τότε
 καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν μέλλει σάρκα φορεῖν. Προηγείται
 γὰρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον ἢ τῶν ἀνθρώπων χρεία, ἥς
 5 ἄνευ οὐκ ἂν ἐνεδύσατο σάρκα. Τίς δὲ ἡ χρεία, δι' ἣν γέγονεν ἄν-
 θρωπος αὐτὸς μὲν ὁ Κύριος σημαίνων ταύτην ἔλεγε· «Καταβέ-
 βηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ
 θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαν-
 τός με, ἵνα πᾶν, ὃ δέδωκέ μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀνα-
 10 στήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· τοῦτο γάρ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ
 Πατρὸς μου, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν
 ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ».
 Καὶ πάλιν· «Ἐγὼ γὰρ εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα. ἵνα πᾶς ὁ πι-
 στεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ». Καὶ πάλιν φησὶν· «Ἐγὼ
 15 εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον,
 ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ». Ὁ δὲ Ἰωάννης ἔγραψεν· «Εἰς τοῦ-
 το ἐφανερώθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου».

55. Διὰ τὸ μαρτυρῆσαι ἄρα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξασθαι θά-
 νατον καὶ διὰ τὸ ἀναστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ λῦσαι τὰ ἔρ-
 20 γα τοῦ διαβόλου ἐλήλυθεν ὁ Σωτήρ, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς
 ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ. Ἄλλως γὰρ ἀνάστασις οὐκ ἂν ἐγέ-
 νετο, εἰ μὴ θάνατος ἐγεγόνει, θάνατος δὲ πῶς ἂν ἐγεγόνει, εἰ
 μὴ τὸ ἀποθνήσκον ἐσχίκει σῶμα; Τοῦτο παρ' αὐτοῦ μαθὼν
 καὶ ὁ ἀπόστολος ἔλεγεν· «Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν
 25 αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐ-
 τῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ

1. Ἰω. 6, 38-40.

2. Ἰω. 12, 46.

3. Ἰω. 18, 37.

εἶναι Λόγος, παρὰ μόνον ὅτι εἶναι γέννημα τοῦ Πατρὸς καὶ Σοφία μονογενής, ὅταν γίνεται ἄνθρωπος, τότε μόνον προσθῆται καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ φορέσῃ τὴν σάρκα. Προηγείται δηλαδὴ τοῦ ὅτι γίνεται ἄνθρωπος ἡ ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ἐφοροῦσε τὸ σῶμα. Καὶ ὁ ἴδιος μὲν ὁ Κύριος φανερώνει ποία εἶναι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἔγινεν ἄνθρωπος ὅταν λέγῃ· «κατέβηκα ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ὅχι διὰ νὰ κάμω τὸ θέλημα τὸ ἰδικόν μου, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλε. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ θέλημα ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλε, νὰ μὴ χάσω τίποτε ἀπὸ ὅ,τι μοῦ ἔχει δώσει, ἀλλὰ νὰ τὸ ἀναστήσω τὴν ἐσχάτην ἡμέραν. Διότι τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, ὁ καθένας ποὺ βλέπει τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύει εἰς αὐτόν, νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»¹, καὶ πάλιν· «ἐγὼ ἦλθα ὥσάν φῶς εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ μὴ μείνῃ εἰς τὸ σκοτάδι κανένας ἀπὸ ὅσους πιστεύουν εἰς ἐμέ»², καὶ πάλιν λέγει· «ἐγὼ δι' αὐτὸ ἐγεννήθην καὶ δι' αὐτὸ ἦλθα εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ μαρτυρήσω τὴν ἀλήθειαν»³. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἔγραψε· «πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐφανερώθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ καταργήσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου»⁴.

55. Ὡστε λοιπὸν ὁ Σωτὴρ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ μαρτυρήσῃ καὶ νὰ ὑποστῇ θάνατον χάριν ἡμῶν, καὶ διὰ νὰ ἀναστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ καταργήσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ αὕτῃ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ. Διότι κατ' ἄλλον τρόπον δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ἀνάστασις, παρὰ μόνον ἐὰν εἶχεν ἐπισυμβῇ θάνατος· πῶς ὅμως θὰ ἐγίνετο ἀνάστασις, ἐὰν αὐτὸ ποὺ θὰ ἀπέθνησκε δὲν εἶχε σῶμα; Τοῦτο ἐγνώριζε καὶ ὁ ἀπόστολος καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ παιδιὰ ἔχουν αἷμα καὶ σάρκα, διὰ τοῦτο καὶ αὐτός, κατὰ παρόμοιον τρόπον, ἔγινε μέτοχος τῶν ἰδίων, διὰ νὰ καταργήσῃ διὰ τοῦ θανάτου ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ θανάτου, δηλαδὴ τὸν διάβολον, καὶ νὰ ἐλευ-

4. Α' Ἰω. 3, 8.

θανάτου, τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανά-
 του διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας», καί· «Ἐπειδὴ γὰρ
 δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν»,
 καὶ πάλιν· «Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς
 5 σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς
 ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί,
 ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρ-
 κα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα». Καὶ ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν·
 «Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα
 10 κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ». Πάλιν δὲ
 καὶ ὁ Σωτὴρ δι' ἑαυτοῦ ἔλεγεν· «Εἰς κρῖμα ἐγὼ ἐλήλυθα εἰς τὸν
 κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες
 τυφλοὶ γένωνται».

Οὐ δὲ ἑαυτὸν ἄρα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ
 15 διὰ τὸ καταργηθῆναι τὸν θάνατον καὶ διὰ τὸ κατακριθῆναι τὴν
 ἁμαρτίαν καὶ διὰ τὸ ἀναβλέψαι τυφλοὺς καὶ διὰ τὸ ἀναστῆναι
 πάντας ἐκ νεκρῶν ἐλήλυθεν. Εἰ δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν ἐλήλυθεν, ἀλλὰ
 δι' ἡμᾶς, οὐ δι' ἑαυτὸν ἄρα, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς κτίζεται. Εἰ δὲ οὐ δι'
 ἑαυτὸν κτίζεται, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς κτίσμα,
 20 ἀλλὰ τὴν ἡμῶν ἐνδυσάμενος σάρκα ταῦτα λέγει. Καὶ ὅτι ταύτην
 τὴν διάνοιαν ἔχουσιν αἱ Γραφαί, ἐξὸν παρὰ τοῦ ἀποστόλου μα-
 θεῖν· φησὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· «Τὸ μεσότοιχον τοῦ φρα-
 γμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντο-
 λῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς
 25 ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην». Εἰ δὲ ἐν αὐτῷ κτίζονται

1. Ἐβρ. 2, 14-15.

2. Α' Κορ. 15, 21.

3. Ρωμ. 8, 3-4.

4. Ἰω. 3, 17.

5. Ἰω. 9, 39.

θερώση ἐκείνους πού, ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου, ἦσαν ὑποδουλωμένοι καθ' ὅλην τὴν ζωὴν των»¹, καί· «διότι, ἐπειδὴ διὰ μέσου ἀνθρώπου ἦλθεν ὁ θάνατος, διὰ μέσου ἀνθρώπου ἦλθε καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν»², καὶ πάλιν· «διότι ἐκεῖνο πού δὲν ἡμποροῦσε νὰ κάμῃ ὁ νόμος, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπεν ἡ δύναμις ἕνεκα τῆς ἀντιστάσεως τῆς σαρκός, τὸ ἔκαμεν ὁ Θεὸς μὲ τὸ νὰ στείλῃ τὸν Υἱόν του μὲ σῶμα πού ἔμοιαζε μὲ τὸ ἰδικόν μας ἁμαρτωλὸν σῶμα καὶ ὡς θυσίαν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ κατεδίκασε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, διὰ νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ ἀπαίτησις τοῦ νόμου εἰς ἡμᾶς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς σαρκός, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πνεύματος»³. Καὶ ὁ Ἰωάννης πάλιν λέγει· «διότι δὲν ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱόν του εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ καταδικάσῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ»⁴. Καὶ ὁ Σωτὴρ πάλιν ἔλεγεν ὁ ἴδιος διὰ τὸν ἑαυτὸν του· «διὰ κρίσιν ἦλθα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ φῶς ἐκεῖνοι πού δὲν βλέπουν καὶ νὰ γίνουν τυφλοὶ ἐκεῖνοι πού βλέπουν»⁵.

Δὲν ἦλθε λοιπὸν ὁ Σωτὴρ διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν καὶ διὰ νὰ καταργηθῇ ὁ θάνατος, καὶ νὰ καταδικασθῇ ἡ ἁμαρτία, καὶ νὰ ἀναβλέψουν οἱ τυφλοί, καὶ νὰ ἀναστηθοῦν ὅλοι ἐκ τῶν νεκρῶν. Ἐὰν δὲ δὲν ἦλθε διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, ἄρα δὲν κτίζεται διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἀλλὰ δι' ἡμᾶς. Καὶ ἐὰν δὲν κτίζεται διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, ἄρα δὲν εἶναι αὐτὸς κτίσμα, ἀλλὰ λέγει αὐτὰ ἐπειδὴ ἐνεδύθη τὴν ἰδικὴν μας σάρκα. Καὶ ὅτι αἱ Γραφαὶ ἔχουν αὐτὴν τὴν ἔννοιαν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ πληροφορηθῇ κανεὶς ἀπὸ τὸν ἀπόστολον, ὁ ὁποῖος λέγει εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολήν· «αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατέρριψε τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, δηλαδὴ τὴν ἔχθραν εἰς τὴν σάρκα του καταργήσας τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν πού συνίστατο εἰς διαταγὰς, διὰ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἓνα νέον ἄνθρωπον καὶ νὰ φέρῃ εἰρήνην»⁶. Ἐὰν δὲ μέσα

6. Ἐφεσ. 2, 14-15.

οἱ δύο, καὶ οὗτοί εἰσιν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, εἰκότως ἄρα φορῶν
 τοὺς δύο ἐν αὐτῷ, ὥς αὐτός ἐστι κτισθείς· τοὺς γὰρ κτισθέντας
 ἐν ἑαυτῷ ἠρώσε καὶ ἦν αὐτός ἐν αὐτοῖς, ὥς ἐκεῖνοι. Οὕτω δὲ
 τῶν δύο κτισθέντων ἐν αὐτῷ ἁρμοζόντως ἂν λέγοι· «Κύριος ἔκτι-
 5 σέ με». Ὡςπερ γὰρ τὰς ἡμῶν ἀσθενείας δεχόμενος λέγεται αὐτός
 ἀσθενεῖν, καίτοι μὴ ἀσθενῶν αὐτός, δύναμις γάρ ἐστι τοῦ Θεοῦ,
 ἁμαρτία τε ἐπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ κατάρρα, καίτοι μὴ ἁμαρτήσας
 αὐτός, ἀλλ' ὅτι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὴν κατάρραν ἐβάστασεν
 αὐτός, οὕτως ἡμᾶς ἐν αὐτῷ κτίζων, λεγέτω ὅτι καὶ «ἔκτισέ
 10 με εἰς ἔργα» καίτοι κτίσμα μὴ ὢν αὐτός.

56. Ἐπεὶ εἰ κατ' ἐκείνους, ὥς κτιστῆς οὕσης τῆς οὐσίας
 τοῦ Λόγου, λέγει, «Κύριος ἔκτισέ με», κτίσμα ὢν, οὐ δι' ἡμᾶς
 ἐκτίσθη. Αἱ ἡμᾶς δὲ μὴ κτισθέντος αὐτοῦ οὐκ ἐκτίσθημεν ἐν
 αὐτῷ, μὴ κτισθέντες δὲ ἐν αὐτῷ οὐκ εἴχομεν αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς,
 15 ἀλλ' ἔξωθεν εἴχομεν, εἰ ἄρα παρ' αὐτοῦ τὴν μάθησιν ὥς παρὰ
 διδασκάλου ἐδεξάμεθα. Οὕτω δὲ ἡμῶν ὄντων οὐδὲν ἦττον πάλιν
 ἡ ἁμαρτία τῆς σαρκὸς ἐβασίλευσεν ἐμμένουσα καὶ μὴ ἐκβλη-
 θεῖσα ἐξ αὐτῆς. Ἀλλὰ ὁ ἀπόστολος ἐναντιοῦται τούτοις πρὸ
 ὀλίγων τούτων φάσκων· «Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα κτισθέντες
 20 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Εἰ δὲ ἐν Χριστῷ ἡμεῖς ἐκτίσθημεν, οὐκ
 ἔστιν ἄρα αὐτός ὁ κτιζόμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν ἐν αὐτῷ κτι-
 ζόμενοι καὶ δι' ἡμᾶς ἔστιν ἡ τοῦ ἔκτισε φωνή. Διὰ γὰρ τὴν
 ἡμῶν χρεῖαν, καίτοι κτιστῆς ὢν ὁ Λόγος, υπέμεινε καὶ τὴν τῶν κτι-
 ζομένων φωνήν, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, ἧ Λόγος ἐστίν, ἰδίᾳ ἡ φω-
 25 νή· ἀλλ' ἡμῶν τῶν ἐν αὐτῷ κτιζομένων ἐστὶ τὸ ἔκτισε. Καὶ
 ὥςπερ Πατρὸς ὄντος ἀεὶ, ἀεὶ ἐστι καὶ ὁ τούτου Λόγος, καὶ ὢν
 ἀεὶ λέγει· «Ἐγὼ ἡμην, ἧ προσέχαιρε καθ' ἡμέραν δὲ εὐφραινό-

1. Παροιμ. 8, 22.

2. Παροιμ. 8, 22.

3. Ἐφεσ. 2, 10.

του κτίζονται δύο, καὶ αὐτοὶ ὑπάρχουν εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ, εἶναι φυσικὸν λοιπὸν ὅτι μὲ τὸ νὰ φορῇ τοὺς δύο εἰς τὸν ἑαυτὸν του, εἶναι ὡσὰν νὰ κτίζεται ὁ ἴδιος. Διότι ἤνωσεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του τοὺς κτισθέντας καὶ ὁ ἴδιος εὗρίσκετο εἰς αὐτούς, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι εἰς αὐτόν. Ἔτσι λοιπὸν ἐπειδὴ ἐκτίσθησαν εἰς αὐτόν οἱ δύο, ἤμποροῦσε ταιριαστὰ νὰ εἴπῃ· «Κύριος ἔκτισέ με»¹. Ὅπως δηλαδὴ μὲ τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὰς ἀσθενείας μας λέγεται ὅτι καὶ αὐτὸς ἀσθενεῖ, παρὰ τὸ ὅτι αὐτὸς δὲν ἀσθενεῖ, διότι εἶναι δύναμις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐγίνεν ἁμαρτία καὶ κατάρα ὑπὲρ ἡμῶν, παρὰ τὸ ὅτι αὐτὸς δὲν ἡμάρτησεν, ἀλλὰ λέγεται τοῦτο διότι ἐβάστασε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὴν κατάραν, ἔτσι ἐπειδὴ κτίζει ἡμᾶς εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἤμπορεῖ νὰ λέγῃ καὶ ὅτι «ἔκτισέ με εἰς ἔργα»², παρὰ τὸ ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι κτίσμα.

56. Διότι, ἔάν, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην ἐκείνων, λέγῃ τὸ «Κύριος ἔκτισέ με», ἐπειδὴ ἡ οὐσία τοῦ Λόγου εἶναι κτιστή, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι κτίσμα, τότε δὲν ἐκτίσθη χάριν ἡμῶν. Καὶ ἔάν δὲν ἐκτίσθη αὐτὸς χάριν ἡμῶν, δὲν ἐκτίσθημεν ἡμεῖς εἰς αὐτόν. Ἐάν δὲ δὲν ἐκτίσθημεν εἰς αὐτόν, δὲν θὰ εἴχαμεν αὐτόν μέσα μας, ὅλ-
 λα θὰ τὸν εἴχαμεν ἀπ' ἔξω, ὡσὰν νὰ εἴχαμεν δηλαδὴ τὴν μάθη-
 σιν ἐξ αὐτοῦ ὅπως τὴν λαμβάνομεν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον. Καὶ ἔάν ἡμεῖς εἴμεθα ἔτσι, δὲν θὰ ἐκυριαρχοῦσε πάλιν ὀλιγώτερον ἡ ἁμαρτία ἐπὶ τῆς σαρκός, ἀλλὰ θὰ παρέμενε καὶ δὲν θὰ εἶχεν ἐκδιωχθῇ ἐξ αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ ἀπόστολος ἀντιτίθεται εἰς αὐτούς, διότι ὀλίγον ἀνωτέρω λέγει· «διότι εἴμεθα ἰδικόν του ἔργον δημιουργηθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»³. Ἐάν δὲ ἡμεῖς ἐκτίσθη-
 μεν ἐν Χριστῷ, δὲν εἶναι ἐπομένως αὐτὸς ἐκεῖνος ποὺ κτίζεται, ἀλλ' ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι ποὺ κτιζόμεθα ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ «ἔκτισεν» εἶναι δι' ἡμᾶς. Διότι διὰ τὴν ἰδικήν μας ἀνάγκην ἠνέχθη καὶ τὴν ὀνομασίαν τῶν κτιζομένων, καὶ δὲν εἶναι ἰδική του ὀνο-
 μασία, καθόσον εἶναι Λόγος, ἀφοῦ τὸ «ἔκτισεν» ἀνήκει εἰς ἡμᾶς ποὺ κτιζόμεθα ἐν αὐτῷ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, ἐπειδὴ ὑπάρχει πάντοτε ὁ Πατήρ, διὰ τοῦτο ὑπάρχει πάντοτε καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει πάντοτε, διὰ τοῦτο λέγει· «ἐγὼ ὑπῆρξα πάντοτε ἢ μόνιμος χαρὰ του, ἀπολαύουσα καθημε-

μην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ», καί· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί», οὕτως ὅτε διὰ τὴν ἡμῶν χρεῖαν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀκολούθως τὰ ἡμῶν, ὥς ἡμεῖς, αὐτὸς λέγει· «Κύριος ἔκτισέ με», ἵνα αὐτοῦ ἐνοικήσαντος ἐν τῇ σαρκί, τελείως ἡ ἁμαρτία ἐξωσθῇ
 5 τῆς σαρκὸς καὶ ἡμεῖς ἐλεύθερον ἔχωμεν τὸ φρόνημα.

Τί δὲ ἔδει γενόμενον αὐτὸν ἄνθρωπον εἰπεῖν; Ἐν ἀρχῇ ἡμῖν ἄνθρωπος; ἀλλ' οὔτε γε ἡρμόζεν αὐτῷ τοῦτο οὔτε ἀληθὲς ἦν. Ὡς περ δὲ τοῦτο οὐκ ἔπρεπεν εἰπεῖν, οὕτως οἰκεῖον καὶ ἴδιον ἐπ' ἀνθρώπου ἐστὶ λέγειν τὸ ἔκτισε καί, ἐποίησεν αὐτόν.
 10 Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἡ αἰτία τοῦ ἔκτισε πρόσκειται, ἥτις ἐστὶ τῶν ἔργων ἡ χρεῖα. Ἐνθα δὲ ἡ αἰτία πρόσκειται αὐτῇ ἡ αἰτία πάντως διαλύει τὸ ἀνάγνωσμα καλῶς. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἐν μὲν τῷ ἔκτισε τὴν αἰτίαν τίθησι τὰ ἔργα, τὴν δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησιν ἀπολελυμένως σημαίνων, εὐθὺς ἐπήγαγε·
 15 «Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με», οὐ διὰ τί, ὥς περ ἐπὶ τοῦ ἔκτισέ με, προσέθηκε λέγων εἰς ἔργα, ἀλλὰ ἀπολελυμένως, γεννᾷ με, ὥς περ τό, «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»· καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ τὰ ἔργα ἔκτιστο, ἀλλ' ἦν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Τὸ δὲ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ
 20 τῶν ἀνθρώπων ἡ χρεῖα γέγονεν αἰτία. Οὐκ ἔστιν ἄρα κτίσμα ὁ Υἱός· εἰ γὰρ κτίσμα ἦν, οὐκ ἂν εἶπε γεννᾷ με· ὅτι τὰ μὲν κτίσματα ἐξωθέν ἐστιν ἔργα τοῦ ποιούντος, τὸ δὲ γέννημα οὐκ ἐξωθεν, ὥς ἔργον, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστιν ἴδιον τῆς οὐσίας. Διόπερ τὰ μὲν κτίσματα, ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς μονογενής.
 25 57. Ἀμέλει ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως οὐκ εἴρηκε Μωσῆς· Ἐν

1. Παροιμ. 8, 30.

2. Ἰω. 14, 10.

3. Παροιμ. 8, 25.

ρινῶς τὴν εὐφροσύνην τοῦ προσώπου του»¹, καί· «ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»², κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καί, ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος διὰ τὴν ἰδικήν μας ἀνάγκην, ἦταν ἐπόμενον, ὅπως ἡμεῖς, νὰ λέγῃ καὶ αὐτὸς τὰ ἀνθρώπινα, δηλαδή «Κύριος ἔκτισέ με», εἰς τρόπον ὥστε, μὲ τὸ νὰ ἐνοικήσῃ αὐτὸς εἰς τὴν σάρκα, νὰ ἐξωσθῇ τελείως ἡ ἁμαρτία ἀπὸ τὴν σάρκα, καὶ νὰ ἔχωμεν ἡμεῖς ἐλευθέραν τὴν σκέψιν.

Τί ἔπρεπε λοιπὸν νὰ λέγῃ αὐτὸς ὅταν ἐγένετο ἄνθρωπος; Μήπως ἔπρεπε νὰ εἴπῃ, «ἐν ἀρχῇ ἦμην ἄνθρωπος»; Ἀλλὰ τοῦτο οὔτε ἤρμοζεν εἰς αὐτόν, οὔτε ἦταν ἀληθές. Ὅπως δὲ δὲν ἦταν πρέπον νὰ εἴπῃ τοῦτο, ἔτσι εἶναι ἀρμόζον καὶ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ λέγῃ τὸ «ἔκτισε» καὶ τὸ «ἐποίησεν αὐτόν». Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπισυνάπτεται καὶ ἡ αἰτία τοῦ «ἔκτισε», πού εἶναι ἡ ἀνάγκη τῶν ἔργων. Ὅπου δὲ ἐπισυνάπτεται ἡ αἰτία, αὐτὴ δίδει ὅπωςδὴποτε τὴν ὀρθὴν ἐννοιαν εἰς τὸ ἀνάγνωσμα. Λοιπὸν καὶ ἐδῶ εἰς μὲν τὸ «ἔκτισε» θέτει τὴν αἰτίαν, δηλαδή τὰ ἔργα, ὅταν δὲ ἀνεφέρθη ἐλευθέρως εἰς τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησιν, ἀμέσως προσέθεσε· «μὲ γεννᾷ δὲ πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ βουνα»³. Δὲν λέγει δηλαδή διατί γεννᾶται, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ τοῦ «ἔκτισέ με», ὅπου προσέθεσεν «εἰς ἔργα», ἀλλὰ λέγει ἐλευθέρως «γεννᾷ με», ὅπως ἀκριβῶς τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»⁴, διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶχαν κτισθῇ τὰ ἔργα, ὁμως ὑπῆρχεν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἦταν Θεὸς ὁ Λόγος. Τὸ νὰ γίνῃ ὁμως αὐτὸς ἄνθρωπος δὲν θὰ συνέβαινεν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὡς αἰτία ἡ ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων. Δὲν εἶναι ἐπομένως ὁ Υἱὸς κτίσμα, διότι ἐὰν ἦταν δὲν θὰ εἶχεν εἶπει ἡ Γραφή· «γεννᾷ με», διότι τὰ μὲν κτίσματα προέρχονται ἔξω ἀπὸ τὸν δημιουργοῦντα, τὸ δὲ γέννημα δὲν προέρχεται ἀπ' ἑξῶ, ὅπως τὸ ἔργον, ἀλλ' εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν εἶναι κτίσματα, ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι Υἱὸς μονογενής.

57. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διὰ τὴν κτίσιν ὁ Μωϋσῆς δὲν εἶπεν· ἐν

4. Ἰω. 1, 1.

ἀρχῇ ἐγέννησεν, οὐδέ, Ἐν ἀρχῇ ἦν, ἀλλ' «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», οὐδὲ ὁ Λαβιδ ἔφαλεν· «Αἱ χεῖρες σου» ἐγέννησάν με, ἀλλ' «ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με»· πανταχοῦ τὸ ἐποίησεν ἐπὶ τῶν κτισμάτων λέγων· ἐπὶ δὲ
 5 τοῦ Υἱοῦ τὸ ἔμπαλιν· οὐ γὰρ εἴρηκεν ἐποίησα, ἀλλ' «Ἐγέννησα» καί, «Γεννᾷ με», καί, «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδιά μου λόγον ἀγαθόν»· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν», ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Διαφέρει δὲ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν κτίσματα ὑπὸ τὴν ἀρχὴν πεποιήται, καὶ διαστηματικὴν ἀρχὴν
 10 τοῦ εἶναι ἔχει, διόπερ καὶ τὸ λεγόμενον ἐπ' αὐτῶν, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν» ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν πάλιν ἐπ' αὐτῶν τό, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ὥσπερ ὁ Κύριος εἰδὼς ὅπερ ἐποίησεν, ἐδίδαξεν, ὅτε τοὺς φαρισαίους ἐνέτρεπε λέγων· «Ἐν ἀρχῇ δὲ ὁ κτίσας αὐτούς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς». Ἀπὸ γὰρ ἀρχῆς τινος
 15 τοῦ μὴ εἶναι ποτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη τὰ γενητά. Τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐσήμαινεν ἐν ψαλμοῖς λέγων· «Καὶ σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας», καὶ πάλιν· «Μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου, ἧς ἐκτίσω ἀπ' ἀρχῆς». Ἀῖνον δὲ ἐστὶν ὅτι τὸ κατ' ἀρχάς γενόμενον ἀρχὴν ἔχει τοῦ κτίζεσθαι καὶ ὅτι τὴν συν-
 20 αγωγὴν ἀπὸ τινος ἀρχῆς ἐκτίσατο ὁ Θεός. Ὅτι δὲ τὸ «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν», ἐκ τοῦ λέγειν ἐποίησε, τὸ ἤρξατο ποιεῖν ἐστὶν, αὐτὸς Μωσῆς τοῦτο δηλοῖ μετὰ τὴν τῶν πάντων τελεσιουργίαν λέγων· «Καὶ εὐλόγησε ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἐβδόμην,

1. Γέν. 1, 1.

2. Ψαλμ. 118, 73.

3. Πρβλ. Ψαλμ. 2, 7· Ψαλμ. 109, 3.

4. Παρ. 8, 25.

5. Ψαλμ. 44, 2.

6. Γέν. 1, 1.

7. Ἰω. 1, 1.

ἀρχῇ ἐγέννησεν», οὔτε «ἐν ἀρχῇ ἦν», ἀλλά, «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» ¹. οὔτε ὁ Δαβὶδ ἔφαλεν· «αἱ χεῖρες σου» ἐγέννησάν με, ἀλλά, «ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με» ². λέγει δηλαδὴ πανταχοῦ διὰ τὰ κτίσματα τὸ «ἐποίησεν», ἐνῶ διὰ τὸν Υἱὸν τὸ ἀντίθετον. Διὰ τὸν Υἱὸν δηλαδὴ δὲν εἶπεν «ἐποίησα», ἀλλ' «ἐγέννησα» ³ καὶ «γεννᾷ με» ⁴ καὶ «ἐξηρεύσατο ἡ καρδιά μου λόγον ἀγαθόν» ⁵. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως λέγει· «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν» ⁶, ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος» ⁷. Τοῦτο δὲ διαφέρει, διότι τὰ κτίσματα τὰ ἐδημιούργησε καὶ τὰ ἔθεσεν ὑπὸ κάποιαν ἀρχήν, καὶ αὐτὰ ἔχουν ἀρχὴν ὑπάρξεως καθοριζομένην ἀπὸ χρονικὸν διάστημα, διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο ποὺ λέγεται δι' αὐτά, «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν» εἶναι τὸ ἴδιον, ὥσάν νὰ εἶπη δι' αὐτά τὸ «ἀπ' ἀρχῆς ἐποίησεν», ὅπως ὁ Κύριος, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν αὐτὸ ποὺ ἐδημιούργησεν, ἐδίδασκεν, ὅταν ἐκαυτηρίαζε τοὺς φαρισαίους καὶ ἔλεγεν· «ἀπ' ἀρχῆς δὲ ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τοὺς ἔκαμεν ἄνδρας καὶ γυναῖκας» ⁸. Διότι μετὰ ἀπὸ κάποιαν ἀρχήν, πρὶν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν δὲν ὑπῆρχαν, ἐγένοντο καὶ ἐκτίσθησαν τὰ γενητά. Τοῦτο τονίζει καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς ψαλμοὺς ὅταν λέγη· «καὶ σύ, Κύριε, κατ' ἀρχὰς ἐθεμελίωσες τὴν γῆν» ⁹, καὶ πάλιν· «ἐνθυμήσου τὴν συναγωγὴν σου τὴν ὁποῖαν ἔκαμες κτῆμά σου ἀπ' ἀρχῆς» ¹⁰. Εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι αὐτὸ ποὺ γίνεται κατ' ἀρχὰς ἔχει ἀρχὴν τῆς δημιουργίας, καὶ ὅτι τὴν συναγωγὴν ἀπέκτησεν ὁ Θεὸς εἰς ὠρισμένον χρόνον. Ὅτι δὲ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν» ἐννοεῖ ὅτι ἤρχισε νὰ δημιουργῇ μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι «ἐποίησεν», ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς τὸ φανερώνει διότι μετὰ ἀπὸ τὴν τελεσιουργίαν τῶν πάντων λέγει· «καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν, διότι κατ' αὐτὴν ἐσταμά-

8. Ματθ. 19, 4.

9. Ψαλμ. 101, 26.

10. Ψαλμ. 73, 2.

καὶ ἡγίασεν αὐτήν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι».

Οὐκοῦν τὰ μὲν κτίσματα ἤρξατο γίνεσθαι, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ἔχων ἀρχὴν τοῦ εἶναι, εἰκότως οὐκ ἤρξατο τοῦ εἶναι
 5 οὐδὲ ἤρξατο γίνεσθαι, ἀλλ' ἦν αἰεί. Καὶ τὰ μὲν ἔργα ἀρχὴν ἐν τῷ ποιεῖσθαι ἔχει καὶ προάγει τῶν γινομένων ἢ ἀρχή, ὁ δὲ Λόγος, οὐκ ὧν τῶν γινομένων, μᾶλλον τῶν ἀρχὴν ἔχόντων αὐτὸς δημιουργὸς γίνεται. Καὶ τῶν μὲν γεννητῶν τὸ εἶναι ἐν τῷ γίνεσθαι μετρεῖται, καὶ ἀπὸ τινος ἀρχῆς ἄρχεται ταῦτα διὰ τοῦ Λόγου
 10 ποιεῖν ὁ Θεός, ἵνα καὶ τὸ μὴ εἶναι πρὶν γενέσθαι ταῦτα γινώσκηται· ὁ δὲ Λόγος τὸ εἶναι οὐκ ἐν ἄλλῃ ἀρχῇ ἔχει, ἀλλ' ἐν τῷ Πατρὶ, τῷ καὶ κατ' ἐκείνους ἀνάρχῳ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀνάρχως ὑπάρχῃ ἐν τῷ Πατρὶ, γέννημα καὶ οὐ κτίσμα τυγχάνων αὐτοῦ.

58. Οὕτως ἄρα ἡ θεία Γραφὴ τὴν διαφορὰν τοῦ γεννήματος
 15 τος οἶδε καὶ τῶν ποιημάτων, καὶ τὸ μὲν γέννημα Υἱὸν οὐκ ἀπὸ τινος ἀρχῆς ἀρξάμενον, ἀλλ' αἰδίου δείκνυσι, τὸ δὲ ποίημα, ὡς ἔξωθεν ἔργον τοῦ πεποιηκότος τυγχάνον, ἀρξάμενον τοῦ γίνεσθαι σημαίνει. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης, περὶ τοῦ Υἱοῦ θεολογῶν καὶ γινώσκων τὴν τῶν λέξεων διαφορὰν, οὐκ εἶπεν· Ἐν
 20 ἀρχῇ γέγονεν ἢ πεποίηται, ἀλλ' «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», ἵνα τὸ γέννημα τῷ ἦν συνεξακουῆται καὶ μὴ ἐν διαστάσει τις λογίσσεται, ἀλλ' αἰεί καὶ αἰδίως ὑπάρχοντα τὸν Υἱὸν πιστεύῃ. Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, πῶς, ὧς Ἀρειανοί, μὴ νοήσαντες τὰ ἐν τῷ Ἀντιοχομῶν ῥήτῃ καὶ ἐν τούτῳ πάλιν ἀσεβεῖν εἰς τὸν Κύριον
 25 ἐτολμήσατε λέγοντες ποίημα ἢ κτίσμα ἤτοι γέννημα εἶναι αὐτόν; Ταυτὸν γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα σημαίνειν γάσκετε· καὶ ἐντεῦθεν γὰρ οὐδὲν ἥττον ἀπαίδευτοι καὶ ἀσεβεῖς γνω-

τησεν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του, τὰ ὅποια ἤρχισε νὰ δημιουργῇ ὁ Θεός»¹.

Λοιπὸν τὰ μὲν κτίσματα ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦνται, ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ δὲν ἔχει ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, εἶναι εὐλογον ὅτι δὲν ἤρχισε καὶ νὰ ὑπάρχη οὔτε ἤρχισε νὰ γίνε-
ται, ἀλλ' ὑπῆρχε πάντοτε. Καὶ τὰ μὲν ἔργα ἔχουν ἀρχὴν εἰς
τὸ νὰ γίνωνται καὶ ἡ ἀρχὴ προηγείται τῶν δημιουργημάτων,
ὁ δὲ Λόγος ἐπειδὴ δὲν ἀνήκει εἰς ἐκεῖνα ποὺ γίνονται, γίνεται
μᾶλλον δημιουργὸς αὐτῶν ποὺ ἔχουν ἀρχὴν. Καὶ ἡ μὲν ὑπαρ-
ξις τῶν γενητῶν μετράται μὲ τὴν δημιουργίαν των, καὶ μετὰ
ἀπὸ κάποιαν ἀρχὴν ἀρχίζει νὰ δημιουργῇ αὐτὰ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ
Λόγου, ὥστε νὰ εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲν ὑπῆρχαν ταῦτα πρὶν
δημιουργηθῶν, ὁ δὲ Λόγος ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεώς του
ὄχι κάπου ἄλλοῦ, ἀλλ' εἰς τὸν Πατέρα, ὁ ὁποῖος καὶ κατὰ τὴν
γνώμην ἐκείνων εἶναι ἀναρχος, διὰ νὰ ὑπάρχη καὶ αὐτὸς ἀ-
νάρχως ἐν τῷ Πατρὶ, ἀφοῦ εἶναι γέννημα καὶ ὄχι κτίσμα αὐ-
τοῦ.

58. Ἔτσι διαφοροποιεῖ ἡ Γραφή τὸ γέννημα καὶ τὰ δημιουρ-
γήματα καὶ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ μὲν γνώρισμα εἶναι Υἱός, καὶ
δὲν ἤρχισεν ἀπὸ κάποιαν ἀρχὴν, ἀλλ' ὑπῆρχεν αἰδίως, τὸ δὲ
δημιούργημα, ἐπειδὴ εἶναι ἔργον τοῦ δημιουργοῦ προερχόμε-
νον ἔξωθεν αὐτοῦ, τονίζει ὅτι ἤρχισε νὰ δημιουργῇται. Ἔτσι
λοιπὸν καὶ ὁ Ἰωάννης, ὅταν θεολογῇ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ
γνωρίζει τὴν διαφορὰν τῶν λέξεων, δὲν λέγει· «ἐν ἀρχῇ γέ-
γονε» ἢ «πεποιήται», ἀλλ' «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», εἰς τρόπον
ὥστε τὸ γέννημα νὰ συνυπονοῖται μὲ τὸ «ἦν», καὶ νὰ μὴ σκε-
φθῇ κανεὶς ὅτι ὑπῆρχε χρονικὴ διαφορά, ἀλλὰ νὰ πιστεῦῃ ὅτι
πάντοτε ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς καὶ αἰδίως. Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὰ ἀπο-
δεικνύονται ὅτι εἶναι ἔτσι, πῶς, ὦ Ἀρειανοί, ἐπειδὴ δὲν κατε-
νοήσατε τὰ λεγόμενα εἰς τὸ Δευτερονόμιον, ἐτολμήσατε πάλιν
καὶ μὲ αὐτὰ νὰ ἀσεβῇτε εἰς τὸν Κύριον μὲ τὸ νὰ λέγετε ὅτι εἶ-
ναι αὐτὸς ποίημα ἢ κτίσμα, δηλαδὴ γέννημα; Ἰσχυρίζεσθε
δηλαδὴ ὅτι σημαίνει τὸ ἴδιο τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα. Καὶ
ἀπ' αὐτὸ λοιπὸν θὰ φανῇ ὅτι εἴσθε ἀμαθεῖς καὶ ἀσεβεῖς. Διότι

σθίσεσθε. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ῥητόν ἐστι τοῦτο· «Οὐκ αὐτὸς οὐτός σου Πατὴρ ἐκτίσατό σε καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔκτισέ σε»; καὶ μετ' ὀλίγα ἐν τῇ αὐτῇ Ῥοῇ γησι· «Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες, καὶ ἐπελάθον Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε».

- 5 Ἡ δὲ διάνοια πάνυ θαυμαστὴ τυγχάνει οὕσα. Οὐ γὰρ εἰρη-
κε πρῶτον τὸ ἐγέννησεν, ἵνα μὴ ἀδιάφορος ἢ λέξις ἢ πρὸς τὸ
ἐποίησε, καὶ πρόφασιν εὖρωσιν οἷτοι λέγειν· Μωσῆς ἐξ ἀρχῆς
μὲν εἶπεν εἰρηκέναι τὸν Θεόν· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον», αὐτὸς
δὲ μετὰ ταῦτα ἔφησε· «Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες»
10 ὡς ἀδιαφόρων τῶν λέξεων οὕσων· ταυτὸν γὰρ τὸ γέννημα καὶ
ποίημά ἐστιν. Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐκτίσατο, καὶ ἐποίησε. λοιπὸν
ὑστερον τὸ ἐγέννησεν ἐπήγαγε, ἵνα καὶ ἐρμηνείαν ὁ λόγος ἔχων
φανῇ. Ἐν μὲν γὰρ τῷ ἐποίησεν, ἀληθῶς σημαίνει τῶν ἀνθρώ-
πων τὸ κατὰ φύσιν, ὅτι ἔργα τέ ἐστι καὶ ποιήματα, ἐν δὲ τῷ
15 ἐγέννησε, δηλοῖ τὴν τοῦ Θεοῦ γενομένην εἰς ἀνθρώπους μετὰ
τὸ κτίσαι αὐτοὺς γίλανθρωπίαν· καὶ ἐπειδὴ ἀχάριστοι γεγόνασιν
ἐπὶ ταύτῃ, λοιπὸν Μωσῆς ὀνειδίζων αὐτοὺς πρῶτον μὲν γησιν·
«Ταῦτα Κυρίῳ ἀνταποδίδοτε:», εἶτα ἐπάγει· «Οὐκ αὐτὸς οὐ-
τός σου Πατὴρ ἐκτίσατό σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε;».
20 Καὶ δεύτερον πάλιν λέγει· «Ἐβήσαν δαιμονίοις καὶ οὐ Θεῷ,
θεοῖς οἷς οὐκ ᾔδεισαν. Καινοὶ πρόσφατοι ἦκασιν, οὓς οὐκ ᾔδει-
σαν οἱ πατέρες αὐτῶν· Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες».
59. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς οὐ μόνον ἀνθρώπους αὐτοὺς ἔκτισεν,
ἀλλὰ καὶ νιὸς ἐκάλεσεν ὡς γεννήσας αὐτούς. Τοῦ γὰρ νιός,
25 καὶ ὥδε σημαντικόν ἐστι τὸ ἐγέννησεν, ὡς καὶ διὰ τοῦ προφη-
του γησίν· «Υἱὸς ἐγέννησο καὶ ὑψωσα»· καὶ ὅλος ὅτε ἡ Γ' ῥαφή

1. Δευτ. 32, 6.

2. Δευτ. 32, 18.

3. Γέν. 1, 26.

4. Δευτ. 32, 18.

τὸ μὲν πρῶτον ρητὸν εἶναι τοῦτο· «οὐκ αὐτὸς οὗτός σου Πατήρ ἐκτέσαστό σε καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔκτισέ σε;»¹, καὶ μετὰ ἀπὸ ὀλίγα εἰς τὴν ἰδίαν ὥδην λέγει· «Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες, καὶ ἐπελάθου Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε»².

Ἡ δὲ ἔννοια τούτων εἶναι πολὺ ἀξιοπρόσεκτη. Δὲν εἶπε δηλαδὴ πρῶτον τὸ ἐγέννησε, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἡ λέξις δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ ἐποίησε καὶ εὗρουν αὐτοὶ δικαιολογίαν νὰ λέγουν ὅτι ὁ Μωϋσῆς εἶπεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶπε κατὰ τὴν δημιουργίαν· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον»³, ὁ ἴδιος δὲ εἶπεν ἔπειτα· «Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες»⁴, ἐπειδὴ δῆθεν δὲν διαφέρουν αἱ λέξεις· ἐπομένως εἶναι τὸ ἴδιο τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα. Ἀλλὰ μετὰ τὸ «ἐκτέσαστο» καὶ τὸ «ἐποίησεν», ἀργότερα προσέθεσε τὸ «ἐγέννησε» διὰ νὰ φανερωθῇ ὅτι ὁ λόγος ἔχει καὶ ἐρμηνείαν. Διότι μὲ τὸ ἐποίησε σημαίνει ἀκριβῶς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἔργα καὶ δημιουργήματα, μὲ τὸ ἐγέννησε δὲ φανερώνει τὴν φιланθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἐφάνησαν ἀχάριστοι δι' αὐτὴν τὴν φιλανθρωπίαν, διὰ τοῦτο ὁ Μωϋσῆς ὀνειδίζει αὐτοὺς καὶ λέγει πρῶτον μὲν· «αὐτὰ ἀνταποδίδετε εἰς τὸν Κύριον;», ἔπειτα δὲ προσθέτει· «οὐκ αὐτὸς οὗτός σου Πατήρ ἐκτέσαστό σε, καὶ ἔκτισέ σε;»⁵, καὶ δεύτερον πάλιν λέγει· «ἐθυσίασαν εἰς τὰ δαιμόνια καὶ ὄχι εἰς τὸν Θεόν, εἰς θεοὺς δηλαδὴ τοὺς ὁποίους δὲν γνωρίζουν. Καινούργιοι ἐνεφανίσθησαν προσφάτως τοὺς ὁποίους δὲν ἐγνώριζαν οἱ πρόγονοί των. Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες»⁶.

59. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ὄχι μόνον τοὺς ἔκτισεν ὡς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ὠνόμασε καὶ υἱούς, διότι τοὺς ἐγέννησε. Διότι τὸ ἐγέννησεν εἶναι καὶ ἐδῶ δηλωτικὸν τοῦ υἱός, καθὼς λέγει καὶ διὰ τοῦ προφήτου· «υἱὸς ἐγέννησα καὶ ὑψωσα»⁷, καὶ γενικῶς

5. Δευτ. 32, 6.

6. Δευτ. 32, 17-18.

7. Ἠσ. 1, 2.

νίον σημαίνει βούλεται, οὐ διὰ τῆς ἔκτισα, ἀλλὰ πάντως διὰ
 τῆς ἐγέννησα λέξεως σημαίνει. Καὶ τοῦτο πάλιν Ἰωάννης φαί-
 νεται λέγων· «Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι
 τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ
 5 ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ
 ἐγεννήθησαν», πᾶν καλῶς ἐχούσης καὶ ἐνταῦθα τῆς παρατη-
 ρήσεως. Τὸ μὲν γὰρ γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φύσει, ἀλλὰ θέσει αὐ-
 τοὺς λέγεσθαι νιούς φησι, τὸ δὲ ἐγεννήθησαν, διὰ τὸ ὅλως ὄνο-
 μα νιοῦ καὶ αὐτοὺς εἰληφέναι εἴρηκεν. Ἄλλ' ὁ λαός, ὡς ὁ προ-
 10 φήτης φησὶν, ἠθέτησε τὸν εὐεργέτην. Αὕτη δὲ τοῦ Θεοῦ φιλαν-
 θρωπία ἐστίν, ὅτι ὧν ἐστι ποιητὴς τούτων καὶ Πατὴρ κατὰ χά-
 ριν ὕστερον γίνεται, γίνεται δέ, ὅταν οἱ κτισθέντες ἄνθρωποι,
 ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, λάβωσιν εἰς τὰς καρδίας ἐαυτῶν «τὸ
 Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ κράζον. Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ». Οὗτοι δὲ εἰσιν
 15 ὅσοι δεξάμενοι τὸν Λόγον ἔλαβον ἐξουσίαν παρ' αὐτοῦ τέκνα
 Θεοῦ γενέσθαι· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν γένοιτο νιοί, ὄντες φύσει κτί-
 σματα, εἰ μὴ τοῦ ὄντος φύσει καὶ ἀληθινοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ὑ-
 ποδέχονται.

Διό, ἵνα τοῦτο γένηται, «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἵνα τὸν
 20 ἄνθρωπον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ. Ταύτην τὴν διάνοιαν καὶ
 παρὰ Μαλαχίου τοῦ προφήτου μαθεῖν ἔξεστι λέγοντος· «Οὐχὶ
 Θεὸς εἷς ἔκτισεν ὑμᾶς; Οὐχὶ πάντων ὑμῶν εἷς πατήρ;». Καὶ
 ἐνταῦθα γὰρ πάλιν πρῶτον τὸ ἔκτισε, καὶ δεύτερον τὸ πατήρ
 ἔθηκεν, ἵνα δείξῃ καὶ αὐτὸς ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν κατὰ φύσιν ἐσμὲν
 25 κτίσματα καὶ κτίστης ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου, ὅστε-
 ρον δὲ νιοποιούμεθα καὶ λοιπὸν ὁ κτίστης Θεὸς γίνεται καὶ

1. Ἰω. 1, 12-13.

2. Ἦσ. 1, 3.

ὅταν ἡ Γραφή θέλῃ νὰ σημάνῃ υἱόν, τὸ ἐκφράζει ὄχι διὰ τῆς λέξεως «ἐκτίσα», ἀλλὰ ὅπωςδήποτε διὰ τῆς λέξεως «ἐγέννησα». Καὶ τοῦτο πάλιν φαίνεται νὰ λέγῃ ὁ Ἰωάννης: «ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν»¹. Εἶναι δὲ καὶ ἐδῶ πολὺ ὀρθή ἡ παρατήρησις. Τὸ «γενέσθαι» δηλαδὴ τὸ λέγει, ἐπειδὴ λέγονται αὐτοὶ υἱοὶ ὄχι κατὰ φύσιν ἀλλὰ καθ' υἰοθεσίαν, τὸ δὲ ἐγεννήθησαν εἶπε διὰ τὸ ὅτι ἔχουν λάβει καὶ αὐτοὶ τελείως τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ. Ἀλλ' ὁ λαός, ὅπως λέγει ὁ προφήτης, ἀπαρνήθηκε τὸν εὐεργέτην². Αὕτῃ δὲ εἶναι ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἐκείνων ποὺ εἶναι δημιουργός, τούτων γίνεται ἀργότερα κατὰ χάριν καὶ Πατὴρ. Γίνεται δὲ πατήρ ὅταν οἱ δημιουργηθέντες ἄνθρωποι λάβουν, ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος, εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν «τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον κράζει· Ἀββᾶ, Πατέρα»³. Αὐτοὶ δὲ εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν τὸν Λόγον, καὶ ἔλαβαν ἐξουσίαν ἀπ' αὐτὸν νὰ γίνουν παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, διότι κατ' ἄλλον τρόπον δὲν ἦταν δυνατόν νὰ γίνουν υἱοί, ἀφοῦ εἶναι ἐκ φύσεως κτίσματα, ἐὰν δὲν ὑποδεχθοῦν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ὁ ὁποῖος εἶναι φυσικὸς καὶ πραγματικὸς Υἱός.

Διὰ τοῦτο, διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο, «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»⁴, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ δεχθῇ τὴν θεότητα. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν εἶναι δυνατόν νὰ πληροφορηθῇ κανεὶς καὶ ἀπὸ τὸν προφήτην Μαλαχίαν, ὁ ὁποῖος λέγει· «δὲν σᾶς ἔκτισεν ἓνας Θεός; Δὲν εἶναι ἓνας ὁ Πατήρ ὅλων σας;»⁵. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν πάλιν ἐτοποθέτησε πρῶτον τὸ ἔκτισε, καὶ δεύτερον τὸ πατήρ, διὰ νὰ δείξῃ καὶ αὐτὸς ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν εἴμεθα ἐκ φύσεως κτίσματα, καὶ εἶναι κτίστης μας ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου, ἀργότερα δὲ υἰοποιούμεθα, καὶ ἔτσι ὁ κτίστης Θεὸς γίνεται καὶ

3. Γαλ. 4, 6.

4. Ἰω. 1, 14.

5. Μαλ. 2, 10.

πατὴρ ἡμῶν. Οὐκοῦν τὸ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν ἴδιον, καὶ οὐ
τὸ κτίσμα ἀλλὰ τὸ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἴδιον. Ὡστε καὶ
ἐκ τούτου δείκνυσθαι μὴ εἶναι ἡμᾶς φύσει υἱούς, ἀλλὰ τὸν ἐν
ἡμῖν Υἱόν, καὶ μὴ εἶναι πάλιν ἡμῶν φύσει πατέρα τὸν Θεόν,
5 ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῖν Λόγου, ἐν ᾧ καὶ δι' ὃν κράζομεν· «Ἀββᾶ, ὁ Πα-
τήρ». Ὡσπερ δὲ τοῦτο, οὕτως ὁ Πατήρ ἐν οἷς ἐὰν βλέπη τὸν ἑαν-
τοῦ Υἱόν, τούτους καὶ αὐτὸς υἱοὺς καλεῖ καὶ λέγει, ἐγέννησα·
ἐπειδήπερ τὸ μὲν γεννᾶν σημαντικόν ἐστὶν Υἱοῦ, τὸ δὲ ποιεῖν
δηλωτικόν ἐστὶ τῶν ἔργων. Διὰ τοῦτο γοῦν ἡμεῖς οὐ πρῶτον
10 γεννώμεθα, ἀλλὰ ποιούμεθα· γέγραπται γάρ· «Ποιήσωμεν ἄν-
θρωπον», ὕστερον δὲ δεξάμενοι τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, λε-
γόμεθα τότε λοιπὸν καὶ γεννᾶσθαι. Ἀμέλει καὶ ἐν τῇ Ὠδῇ Μω-
σῆς ὁ μέγας μετὰ διανοίας καλῆς πρῶτον τὸ ἐκτίσαστο καὶ ὕ-
στερον τὸ ἐγέννησεν εἴρηκεν, ὑπὲρ τοῦ μί, ἀκούσαντας τὸ
15 ἐγέννησεν, ἐπιλαθέσθαι αὐτοὺς τῆς ἐξ ἀρχῆς ἑαντῶν φύσεως,
ἀλλ' ἵνα γινώσκωσιν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν εἰσι κτίσματα, ὅταν δὲ
κατὰ χάριν λέγονται γεννᾶσθαι ὡς υἱοί, ἀλλ' οὐδὲν ἥττόν εἰσι
πάλιν οἱ ἄνθρωποι ποιήματα κατὰ φύσιν.

60. Ὅτι δὲ οὐ ταυτόν ἐστι κτίσμα καὶ γέννημα, ἀλλὰ διε-
20 στίκασιν ἀλλήλων τῇ τε φύσει καὶ τῇ ἐκ τῶν λέξεων σημασίᾳ,
αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν αὐταῖς ταῖς Παροιμίαις δείκνυσιν. Εἰρηκῶς
γὰρ τό· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ», ἐπὶγάγε· «Πρὸ
δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με». Εἰ μὲν οὖν ἦν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ
κτίσμα ὁ Λόγος καὶ διαφορὰ ἦν τοῦ γεννήματος πρὸς τὸ κτί-
25 σμα, οὐκ ἂν ἐπὶγάγε τό, γεννᾶ με, ἀλλ' ἠρκεῖτο τῷ, ἔκτι-
σεν, ὡς τῆς λέξεως ταύτης σημαίνουσης τό, ἐγέννησε· νῦν
δὲ εἰρηκῶς· «Ἐκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», ἐ-
πὶγάγεν οὐχ ἀπλῶς τό, γεννᾶ με, ἀλλὰ μετὰ συμπλοκῆς τοῦ

1. Γαλ. 4, 6.

2. Γέν. 1, 26.

πατήρ ἡμῶν. Λοιπὸν τὸ Πατὴρ εἶναι ἴδιον τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς δὲ ἴδιον εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ ὄχι τὸ κτίσμα. Ὡστε ἀποδεικνύεται καὶ ἀπ' αὐτὸ ὅτι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἐκ φύσεως υἱοί, ἀλλ' ὁ Υἱὸς ποὺ εὐρίσκεται μέσα μας, καὶ ὅτι δὲν εἶναι πάλιν ὁ Θεὸς ἐκ φύσεως πατήρ ἡμῶν, ἀλλὰ τοῦ ἐντὸς ἡμῶν εὕρισκομένου Λόγου, ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ διὰ τὸν ὁποῖον κρᾶζομεν, «'Αββᾶ, Πατέρα»¹. Ἀκριβῶς δὲ ὅπως αὐτό, ἔτσι καὶ ὁ Πατήρ, εἰς ἐκείνους ποὺ βλέπει τὸν Υἱόν του, τούτους ὀνομάζει καὶ αὐτὸς υἱούς, καὶ λέγει, «ἐγέννησα». Ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ μὲν γεννᾶν σημαίνει τὸν Υἱόν, τὸ δὲ ποιεῖν, δηλώνει τὰ ἔργα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἡμεῖς δὲν γεννώμεθα πρῶτον, ἀλλὰ δημιουργούμεθα, διότι ἔχει γραφῇ· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον»², ἀργότερα δέ, μὲ τὸ νὰ δεχθῶμεν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, λεγόμεθα πλέον ὅτι καὶ γεννώμεθα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς εἰς τὴν ὠδὴν ἔχει εἶπει πρῶτον· τὸ ἐκτίησάτο καὶ μετὰ τὸ ἐγέννησε μὲ ὀρθὴν σημασίαν, ὥστε νὰ μὴ ἀκούσουν τὸ ἐγέννησε καὶ λησμονήσουν τὴν ἐξ ἀρχῆς φύσιν αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ γνωρίζουν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν εἶναι κτίσματα, ὅταν δὲ λέγεται ὅτι οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται κατὰ χάριν ὡς υἱοί, δὲν πιάσουν καθόλου νὰ εἶναι πάλιν κατὰ φύσιν δημιουργήματα.

60. Ὅτι δὲ δὲν εἶναι τὸ ἴδιον κτίσμα καὶ γέννημα, ἀλλὰ διαφέρουν μεταξύ των καὶ κατὰ τὴν φύσιν καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τὸ δείχνει εἰς τὰς ἰδίας τὰς Παροιμίας. Ὅταν δηλαδὴ εἶπε τό· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ»³, προσέθεσε, «πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με»⁴. Ἐὰν ἦταν ἐκ φύσεως καὶ κατ' οὐσίαν ὁ Λόγος κτίσμα, καὶ ὑπῆρχε διαφορὰ τοῦ γεννήματος πρὸς τὸ κτίσμα δὲν θὰ προσέθετε τὸ «γεννᾷ με», ἀλλὰ θὰ ἠρκεῖτο εἰς τὸ «ἔκτισεν», ἀφοῦ ἡ λέξις αὐτὴ θὰ ἐσήμαινε καὶ τὸ ἐγέννησε. Τώρα ὅμως ποὺ εἶπεν· «ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», προσέθεσεν ὄχι ἀπλῶς τό, «γεννᾷ με», ἀλλὰ μὲ σύνδεσιν διὰ τοῦ συνδέσμου «δέ»,

3. Παροιμ. 8, 22.

4. Παροιμ. 8, 25.

δὲ συνδέσμον, ὥς ἀσφαλιζόμενος ἐν τούτῳ τὴν τοῦ, ἔκτισε, λέξιν, λέγων· «Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με». Τὸ γὰρ γεννᾷ με τῷ ἔκτισε συμπεπλεγμένως ἐπιγερόμενον μίαν ποιεῖ τὴν διάνοιαν καὶ δείκνυσιν, ὅτι τὸ μὲν ἔκτισε διὰ τι εἴρηται· 5 τὸ δὲ γεννᾷ με πρὸ τοῦ ἔκτισεν ἐστίν. Ὡςπερ γὰρ εἰ ἔμπαλιν εἰρήκει, Κύριος γεννᾷ με, καὶ ἐπέφερε· «Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν ἔκτισέ με», πάντως προηγείτο τοῦ, ἐγέννησε, τό, ἔκτισεν, οὕτως εἰρηκῶς πρῶτον, ἔκτισεν, εἴτα ἐπαγαγόν, πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με, ἐξ ἀνάγκης δείκνυσι προηγέσθαι τό, ἐγέννησε, τοῦ, ἔκτι- 10 οε. Καὶ γὰρ καὶ λέγων, πρὸ πάντων γεννᾷ με, ἄλλον ἑαυτὸν εἶναι τῶν πάντων σημαίνει, δειξάσης ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἀληθείας, ὅτι περὶ τῶν κτισμάτων οὐδὲν ἕτερον τοῦ ἑτέρου προέγονεν, ἀλλ' ἀθρόως ἅμα πάντα τὰ γενητὰ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι ὑπέστη.

15 Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὰ ἐπὶ τοῦ ἔκτισε ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ γεννᾷ με κεῖται, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ ἔκτισε κεῖται ἀρχὴν ὁδῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ, γεννᾷ με, οὐκ εἶπεν, ἀρχὴν γεννᾷ με, ἀλλὰ, πρὸ πάντων γεννᾷ με. Ὁ δὲ πρὸ πάντων ὢν οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τῶν πάντων, ἀλλ' ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων. Εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων, ἐν 20 οἷς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων σημαίνεται, δῆλον ὅτι ἄλλος ἐστὶ τῶν κτισμάτων· καὶ συνίσταται φανερώς, ὅτι ἄλλος ὢν ὁ Λόγος τῶν πάντων καὶ πρὸ πάντων ὢν, ὕστερον κτίζεται ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἰς ἔργα διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἵνα, ὥς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, «ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν 25 πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων».

61. Τοιαύτης τοίνυν οὔσης τῆς διαφορᾶς τοῦ ἔκτισε, καὶ τοῦ, γεννᾷ με, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁδῶν, καὶ τοῦ πρὸ πάντων τῶν μὲν ἀνθρώπων κτίστης ὢν ὁ Θεός, οὕτως, ὥςπερ εἴρηται,

διὰ τὴν προσδιορίσιν μὲ αὐτὸν ἀσφαλέστερον τὴν λέξιν «ἔκτισε», καὶ εἶπε· «πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με». Τὸ «γεννᾷ με» δηλαδὴ ἐκφερόμενον μαζὶ μὲ τὸ «ἔκτισε», δημιουργεῖ μίαν ὠρισμένην σημασίαν καὶ δείχνει, ὅτι τὸ μὲν «ἔκτισε» ἐλέγχθη διὰ κάποιαν αἰτίαν, τὸ δὲ «γεννᾷ με» τοποθετεῖται πρὸ τοῦ «ἔκτισεν». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐάν εἶχεν εἶπει τὸ ἀντίθετον· «Κύριος γεννᾷ με», καὶ προσέθετε· «πρὸ δὲ πάντων βουνῶν ἔκτισέ με», ὅπωςδὴποτε θὰ προηγεῖτο τοῦ «ἐγέννησε», τὸ «ἔκτισεν», ἔτσι μὲ τὸ νὰ ἔχη εἶπει πρῶτον τὸ «ἔκτισε» καὶ μὲ τὸ νὰ προσθέτῃ τὸ «πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με» κατ' ἀνάγκην δείχνει ὅτι προηγεῖται τὸ ἐγέννησε τοῦ ἔκτισε. Καὶ μάλιστα μὲ τὸ νὰ λέγῃ, «πρὸ πάντων γεννᾷ με», σημαίνει ὅτι ὁ ἑαυτὸς του εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ πάντα, διότι ἔδειξεν εἰς τὰ προηγούμενα ἢ ἀλήθεια, ὅτι, ὡς πρὸς τὰ κτίσματα, τίποτε δὲν ἔγινε πρὶν ἀπὸ κάποιον ἄλλο, ἀλλὰ συγχρόνως ὅλα μαζὶ τὰ γενητὰ συνεστήθησαν μὲ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσταγμα.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν λοιπὸν οὔτε τὰ ἐπὶ τοῦ ἔκτισεν ἀναφερόμενα ἀναφέρονται τὰ ἴδια καὶ ἐπὶ τοῦ γεννᾷ με, ἀλλὰ εἰς μὲν τὸ ἔκτισε ἀναφέρεται τό, ἀρχὴν ὁδῶν, διὰ δὲ τὸ γεννᾷ με δὲν εἶπεν, ἀρχὴν γεννᾷ με, ἀλλὰ, πρὸ πάντων γεννᾷ με. Αὐτὸς δὲ ποὺ ὑπάρχει πρὸ πάντων δὲν εἶναι ἀρχὴ τῶν πάντων, ἀλλ' εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ πάντα. Ἐὰν δὲ εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ πάντα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐννοεῖται καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων, εἶναι φανερόν ὅτι εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ κτίσματα. Καὶ ἀποδεικνύεται φανερά, ὅτι ἀφοῦ ὁ Λόγος εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ πάντα καὶ ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τὰ πάντα, ἀργότερα κτίζεται ὡς ἀρχὴ τῶν ὁδῶν «εἰς ἔργα» διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ὥστε ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «αὐτὸς εἶναι ἡ ἀρχή, ὁ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ τὴν γίνῃ αὐτὸς ὁ πρῶτος εἰς ὅλα»¹.

61. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι τέτοια ἡ διαφορὰ τοῦ «ἔκτισε», καὶ τοῦ «γεννᾷ με», καὶ τῆς «ἀρχῆς ὁδῶν», καὶ τοῦ «πρὸ πάντων»

1. Κολ. 1, 18.

γίνεται καὶ ὕστερον Πατήρ, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντα Λόγον αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Λόγου τὸ ἔμπαλιν. Πατὴρ γὰρ ὢν αὐτοῦ φύσει ὁ Θεός, γίνεται μετὰ ταῦτα κτίστης αὐτοῦ καὶ ποιητής, ὅταν τὴν κτισθεῖσαν καὶ ποιηθεῖσαν ἐνδύσῃται σάρκα ὁ Λόγος καὶ
 5 γένηται ἄνθρωπος. Ὡς περ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λαμβάνοντες τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ γίνονται τέκνα δι' αὐτοῦ, οὕτως ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅτε καὶ αὐτὸς ἐνεδύσατο τῶν ἀνθρώπων τὴν σάρκα, τότε λέγεται καὶ κτίζεσθαι καὶ πεποιῆσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς κατὰ φύσιν υἱοί, δῆλον ὅτι καὶ ἐκεῖνος κατὰ φύσιν κτίσμα καὶ ποίημα,
 10 εἰ δὲ ἡμεῖς θέσει καὶ κατὰ χάριν γινόμεθα υἱοί, δῆλον ὅτι καὶ ὁ Λόγος διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς χάριν γεγόμενος ἄνθρωπος εἴρηκε· «Κύριος ἔκτισέ με». Εἴτα ἐπειδὴ τὸ κτιστὸν ἐνδυσάμενος γέγονεν ἡμῖν ὅμοιος κατὰ τὸ σῶμα, διὰ τοῦτο εἰκότως καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ πρωτότοκος ἐκλήθη. Εἰ γὰρ καὶ μεθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς γέγονεν
 15 ἄνθρωπος καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν διὰ τὴν τοῦ σώματος ὁμοίωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πρωτότοκος λέγεται καὶ ἔστιν ἡμῶν, ἐπειδὴ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπολλυμένων κατὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ, πρώτη τῶν ἄλλων ἐσώθη καὶ ἡλευθερώθη ἢ ἐκείνου σάρξ, ὡς αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα γενομένη, καὶ λοιπὸν ἡμεῖς ὡς
 20 σύσσωμοι τυγχάνοντες, κατ' ἐκεῖνο σωζόμεθα. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ ἡμῶν καὶ ὁδηγὸς ὁ Κύριος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα γίνεται λέγων· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς» καὶ ἡ «θύρα», καὶ δι' ἐμοῦ δεῖ πάντας εἰσελθεῖν. Ὅθεν καὶ πρωτότοκος λέγεται πάλιν ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐχ ὅτι πρῶτος ἡμῶν ἀ-
 25 πέθανε· προετεθνήκειμεν γὰρ ἡμεῖς, ἀλλ' ὅτι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξάμενος θάνατον καὶ τοῦτον καταργήσας ἀνέστη πρῶτος ὡς ἄνθρωπος, ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα. Λοιπὸν γὰρ

1. Ἱω. 14, 6.

2. Ἱω. 10, 7.

καὶ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι κτίστης τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι, ὅπως ἔχει λεχθῇ, γίνεται καὶ ἀργότερον Πατήρ, ἐξ αἰτίας τοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος ἐνοικεῖ ἐντὸς αὐτῶν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὸν Λόγον συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Ἐνῷ δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἐκ φύσεως Πατήρ αὐτοῦ, γίνεται μετὰ τοῦτα καὶ κτίστης αὐτοῦ καὶ δημιουργός, ὅταν ἐνδύεται ὁ Λόγος τὴν κτισθεῖσαν καὶ δημιουργηθεῖσαν σάρκα καὶ γίνεται ἄνθρωπος. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι, μὲ τὸ νὰ λαμβάνουν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, γίνονται δι' αὐτοῦ παιδιά, ἔτσι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅταν καὶ αὐτὸς ἐνεδύθη τὴν σάρκα τῶν ἀνθρώπων, τότε λέγεται καὶ ὅτι κτίζεται καὶ δημιουργεῖται. Ἐὰν μὲν λοιπὸν ἡμεῖς εἴμεθα ἐκ φύσεως υἱοί, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἐκεῖνος εἶναι ἐκ φύσεως κτίσμα καὶ δημιούργημα· ἐὰν δὲ ἡμεῖς γινόμεθα ἐξ υἰοθεσίας καὶ κατὰ χάριν υἱοί, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ὁ Λόγος, ἐπειδὴ ἐγένετο ἄνθρωπος διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς χάριν, διὰ τοῦτο εἶπε· «Κύριος ἔκτισέ με». Ἐπειτα, ἐπειδὴ, μὲ τὸ νὰ ἐνδυσθῇ τὸ κτιστόν, ἔγινεν ὅμοιος μὲ ἡμᾶς κατὰ τὸ σῶμα, διὰ τοῦτο εὐλόγως ὠνομάσθη καὶ ἀδελφός μας καὶ πρωτότοκος ἡμῶν. Παρὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἔγινεν ἄνθρωπος μετὰ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀδελφός μας διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ σώματος, ὅμως καὶ κατὰ τοῦτο λέγεται καὶ εἶναι πρωτότοκος ἡμῶν, ἐπειδὴ, μὲ τὸ νὰ ἔχουν καταστραφῇ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐξ αἰτίας τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, πρῶτη ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐσώθη καὶ ἀπηλευθερώθη ἡ σὰρξ ἐκείνου, ἐπειδὴ ὑπῆρξε σῶμα αὐτοῦ τοῦ Λόγου, καὶ ἔτσι πλεον ἡμεῖς, μὲ τὸ νὰ εἴμεθα σύσσωμοι, σωζόμεθα ὅπως καὶ ἐκεῖνο. Μὲ ἐκεῖνο λοιπὸν γίνεται ὁ Κύριος καὶ ὁδηγός μας εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ, διότι λέγει· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός»¹ καὶ «ἡ θύρα»², καὶ ὅλοι πρέπει νὰ εἰσέλθουν μέσῳ ἐμοῦ. Διὰ τοῦτο λέγεται πάλιν καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ὅχι διότι αὐτὸς ἀπέθανε πρῶτος ἐξ ἡμῶν, διότι ἡμεῖς εἴχαμεν προαποθάνει, ἀλλὰ διότι, ἐπειδὴ ἐπῆρεν ἐπάνω του τὸν θάνατον χάριν ἡμῶν καὶ κατήργησε τοῦτον, ἀνεστήθη αὐτὸς πρῶτος ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀνέστησε χάριν ἡμῶν τὸ σῶμά του. Ὡστε λοιπὸν ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀνεστήθη, ἐν συνεχείᾳ καὶ

ἀναστάντος ἐκείνου, καθεξῆς καὶ ἡμεῖς ἀπ' ἐκείνου καὶ δι' ἐκεῖνον ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγειρόμεθα.

62. Εἰ δὲ καὶ «πρωτότοκος τῆς κτίσεως» λέγεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐξισούμενος τοῖς κτίσμασι, καὶ πρῶτος αὐτῶν κατὰ χρόνον, πρωτότοκος λέγεται (πῶς γάρ, ὅπου γε Μονογενῆς ἐστὶν αὐτός;), ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν τοῦ Λόγου, καθ' ἣν καὶ πολλῶν γέγονεν ἀδελφός. Ὁ γάρ τοι μονογενῆς, οὐκ ὄντων ἄλλων ἀδελφῶν μονογενῆς ἐστὶν, ὁ δὲ πρωτότοκος διὰ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς πρωτότοκος λέγεται. Διὰ τοῦτο
10 γοῦν οὐδαμοῦ τῶν Γραφῶν εἴρηται, πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ οὐδὲ κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τό, Μονογενῆς, καὶ τό, Υἱός καί, ὁ Λόγος καί, ἡ Σοφία, εἰς τὸν Πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει καὶ τὴν ιδιότητα· «Ἐθεασάμεθα γάρ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς» καί· «Ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ
15 τὸν Μονογενῆ» καί· «Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει» καί· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν» καί· «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία» καί· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός» καί· «Σὺ εἰ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος». Τὸ δὲ πρωτότοκος εἰς τὴν κτίσιν ἔχει τὴν συγκατά-
20 βάσιν, αὐτῆς γάρ καὶ πρωτότοκος ἐλέχθη. Καὶ τὸ ἐκτίσει δὲ εἰς τὰ ἔργα τὴν χάριν ἔχει, εἰς αὐτὰ γὰρ καὶ κτίζεται.

Εἰ μὲν οὖν Μονογενῆς ἐστὶν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, ἐρμηνεύεσθω τὸ πρωτότοκος, εἰ δὲ πρωτότοκός ἐστι, μὴ ἔστω Μονογενῆς. Οὐ δύναται γάρ ὁ αὐτὸς Μονογενῆς τε καὶ πρωτότοκος
25 εἶναι, εἰ μὴ ἄρα πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο, ἵνα Μονογενῆς μὲν διὰ

1. Κολ. 1, 15.

2. Ἰω. 1, 14.

3. Α' Ἰω. 4, 8.

4. Ψαλμ. 118, 89.

ἡμεῖς μετὰ ἀπ' ἐκεῖνον καί, ἐξ αἰτίας ἐκείνου ἀνιστάμεθα ἐκ τῶν νεκρῶν.

62. Ἐάν δὲ ὀνομάζεται καὶ «πρωτότοκος τῆς κτίσεως»¹, ὁμῶς δὲν ὀνομάζεται πρωτότοκος ὡς ἐξισούμενος πρὸς τὰ κτίσματα καὶ ὡς πρῶτος ἐξ αὐτῶν χρονικῶς (διότι πῶς εἶναι δυνατόν τοῦτο ὅταν βέβαια εἶναι αὐτὸς καὶ Μονογενής;), ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς συγκαταβάσεως τοῦ Λόγου πρὸς τὰ κτίσματα, λόγῳ τῆς ὁποίας ἔχει γίνεαι καὶ ἀδελφὸς πολλῶν. Διότι βεβαίως ὁ μονογενὴς εἶναι μονογενὴς ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι ἀδελφοί, ὁ δὲ πρωτότοκος λέγεται πρωτότοκος λόγῳ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἰς οὐδὲν σημεῖον τῶν Γραφῶν ἔχει λεχθῆ, πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ οὔτε κτίσμα τοῦ Θεοῦ, λέγονται ὁμῶς τὸ Μονογενής, καὶ τὸ Υἱός, καὶ ὁ Λόγος, καὶ ἡ Σοφία πού ἀναφέρονται εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἶναι γνωρίσματα αὐτοῦ. «Διότι εἶδαμεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὡσὰν μίαν δόξαν πού ἔχει ἓνας Μονογενὴς Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα»², καί· «ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν Μονογενῆ»³, καί· «ὁ Λόγος σου, Κύριε, διαμένει αἰωνίως»⁴, καί· «ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦτο πρὸς τὸν Θεόν»⁵, καί· «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»⁶, καί· «αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός»⁷, καί· «σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ»⁸. Τὸ δὲ πρωτότοκος ἀναφέρεται εἰς τὴν πρὸς τὴν κτίσιν ἐπιδειχθεῖσαν συγκατάβασιν, διότι αὐτῆς τῆς κτίσεως ὠνομάσθη καὶ πρωτότοκος. Καὶ τὸ «ἔκτισε» πάλιν ἀναφέρεται εἰς τὴν πρὸς τὰ κτίσματα χάριν, διότι χάριν αὐτῶν κτίζεται.

Ἐάν λοιπὸν εἶναι Μονογενής, ὅπως βέβαια καὶ εἶναι, τότε πρέπει νὰ ἔρμηνευθῇ τὸ πρωτότοκος, ἐάν ὁμῶς εἶναι πρωτότοκος δὲν θὰ εἶναι Μονογενής. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν ὁ ἱ-

5. Ἰω. 1, 1.

6. Α' Κορ. 1, 24.

7. Ματθ. 3, 17 καὶ 17, 5.

8. Ματθ. 16, 16.

τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν ὥσπερ εἴρηται, πρωτότοκος δὲ διὰ τὴν
 εἰς τὴν κτίσιν συγκατάβασιν καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀδελφοποίη-
 σιν. Ἀμέλει, τῶν δύο τούτων ῥητῶν ἀντικειμένων ἀλλήλοις,
 κρατεῖν ἂν τις εἴποι δικαίως ἐπὶ τοῦ Λόγου τὸ τοῦ Μονογενοῦς
 5 μᾶλλον ἰδίωμα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον Λόγον ἢ ἄλλην Σοφίαν,
 ἀλλὰ τοῦτον μόνον ἀληθινὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς. Καὶ γάρ,
 ὥσπερ ἔμπροσθεν εἴρηται, οὐ μετὰ τινος συμπεπλεγμένης αἰ-
 τίας, ἀλλὰ ἀπολελυμένως μὲν εἴρηται ἐπ' αὐτοῦ τό· «Ὁ Μονο-
 γενῆς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς», τὸ δὲ πρωτότο-
 10 κος συμπεπλεγμένην ἔχει πάλιν τὴν τῆς κτίσεως αἰτίαν, ἣν
 ἐπήγαγεν ὁ Παῦλος λέγων· «Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα».
 Εἰ δὲ πάντα τὰ κτίσματα ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, ἄλλος ἐστὶ τῶν κτι-
 σμάτων, καὶ κτίσμα μὲν οὐκ ἔστι, κτίστης δὲ τῶν κτισμάτων.

63. Οὐ διὰ τὸ ἐκ Πατρὸς ἄρα πρωτότοκος ἐκλήθη, ἀλλὰ
 15 διὰ τὸ ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν κτίσιν. Καὶ ὥσπερ πρὸ τῆς κτί-
 σεως ἦν αὐτὸς ὁ Υἱός, δι' οὗ γέγονεν ἡ κτίσις, οὕτω καὶ πρὸ τοῦ
 κληθῆναι πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως, ἦν οὐδὲν ἥττον αὐ-
 τὸς ὁ Λόγος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Ἀλλὰ καὶ τοῦ-
 το μὴ νοήσαντες οἱ δυσσεβεῖς περιέρχονται λέγοντες· «Εἰ πρω-
 20 τότοκός ἐστι πάσης κτίσεως, δηλὸν ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς ἐστὶ τῆς
 κτίσεως». Ἄφρονες! εἰ ὅλως πάσης τῆς κτίσεως πρωτότοκός
 ἐστιν, ἄρα πάσης τῆς κτίσεως ἄλλος ἐστίν. Οὐ γὰρ εἴρηκε, Πρω-
 τότοκός ἐστι τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἵνα μὴ ὡς εἰς τῶν κτισμά-
 των εἶναι νομισθῇ, ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως γέγραπται, ἵνα
 25 ἄλλος τῆς κτίσεως εἶναι δειχθῇ. Ὁ γοῦν Ρουβὴν οὐκ εἴρηται
 πρωτότοκος πάντων τῶν τέκνων τοῦ Ἰακώβ, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ
 Ἰακώβ καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἵνα μὴ ἄλλος παρὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἰα-

1. Ἰω. 1, 18.

2. Κολ. 1, 16.

διος νὰ εἶναι καὶ Μονογενὴς καὶ πρωτότοκος, ἐκτὸς ἐὰν ἀναφέρεται ἄλλοῦ τὸ ἓνα καὶ ἄλλοῦ τὸ ἄλλο. Εἶναι δηλαδὴ Μονογενὴς μὲν λόγῳ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρός, ὅπως ἔχει λεχθῆ, πρωτότοκος δὲ λόγῳ τῆς πρὸς τὰ κτίσματα συγκαταβάσεως καὶ τῆς μετὰ τῶν πολλῶν ἀδελφοποιήσεως. Διὰ τοῦτο, ἐὰν τὰ δύο αὐτὰ ρητὰ ἀντίκεινται μεταξύ των, θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς δικαίως νὰ εἴπῃ ὅτι ὑπερισχύει εἰς τὸν Λόγον μᾶλλον τὸ ἰδίωμα τοῦ Μονογενοῦς, διὰ τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος Λόγος, ἢ ἄλλη Σοφία, ἀλλὰ μόνον αὐτὸς εἶναι ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Πατρός. Καὶ μάλιστα, ὅπως ἔχει λεχθῆ εἰς τὰ προηγούμενα, δὲν ἔχει λεχθῆ συνδεδεμένον μὲ κάποιαν αἰτίαν, ἀλλ' ἀνεξαρτήτως, τό· «ὁ Μονογενὴς Υἱός, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός»¹. τὸ δὲ πρωτότοκος εἶναι συνδεδεμένον πάλιν μὲ τὴν αἰτίαν τῆς κτίσεως, τὴν ὁποίαν ἀνέφερεν ὁ Παῦλος ὅταν ἔλεγε· «διότι δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα»². 'Εὰν δὲ ὅλα τὰ κτίσματα ἐκτίσθησαν δι' αὐτοῦ, αὐτὸς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ κτίσματα, καὶ δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ κτίστης τῶν κτισμάτων.

63. Δὲν ὠνομάσθη ἐπομένως πρωτότοκος ἐπειδὴ ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρός, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ κτίσις ἐδημιουργήθη δι' αὐτοῦ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς πρὸ τῆς δημιουργίας αὐτὸς ἦταν ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγένετο ἡ δημιουργία, ἔτσι καὶ πρὶν ὀνομασθῆ πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως, αὐτὸς ἦταν ἐπίσης ὁ Λόγος ποῦ ἦταν εἰς Θεόν, καὶ ἦταν Θεὸς ὁ Λόγος. 'Αλλ' ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ δὲν τὸ κατενόησαν οἱ βλάσφημοι, περιφέρονται καὶ λέγουν· «ἐὰν εἶναι πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως, εἶναι φανερὸν ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἓνας ἐκ τῆς κτίσεως». 'Ανόητοι! 'Εὰν εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως, ἄρα ὅλης τῆς κτίσεως εἶναι διαφορετικὸς. Διότι δὲν εἶπεν ὅτι εἶναι πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι εἶναι ὡσὰν ἓνας ἀπὸ τὰ κτίσματα, ἀλλ' ἔχει γραφῆ, ὅλης τῆς κτίσεως, διὰ νὰ δειχθῇ ὅτι εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὴν κτίσιν. 'Ο Ρουβὴν λοιπὸν δὲν ὠνομάσθη πρωτότοκος ὅλων τῶν τέκνων τοῦ 'Ιακώβ, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου τοῦ 'Ιακώβ καὶ τῶν ἀδελφῶν, διὰ νὰ μὴ

κὼς εἶναι νομισθῇ. Ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ὁ ἀπόστο-
 λος οὐκ εἶρηκεν· ἵνα γένηται πρωτότοκος πάντων, ἵνα μὴ ἄλ-
 λο παρὰ τὸ ἡμῶν σῶμα φορεῖν νομισθῇ, ἀλλ' «ἐν πολλοῖς ἀ-
 δελφοῖς» διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς σαρκός. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ Λόγος
 5 εἰς ἣν τῶν κτισμάτων, εἶπεν ὡς ἡ Γραφή καὶ περὶ αὐτοῦ ὅτι
 πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων ἐστὶ, νῦν δὲ λεγόντων τῶν
 ἁγίων ὅτι πρωτότοκός ἐστι πάσης τῆς κτίσεως, ἀντικρὺς δεί-
 κνυται ἄλλος ὢν πάσης τῆς κτίσεως καὶ μὴ κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ
 Υἱός. Εἰ γὰρ κτίσμα ἐστίν, ἔσται καὶ αὐτὸς ἐαυτοῦ πρωτότο-
 10 κος.

Πῶς οὖν δύναται, ὃ Ἀρειανοί, καὶ πρῶτος ἐαυτοῦ καὶ
 δεύτερος εἶναι; Ἐπειτα εἰ κτίσμα ἐστὶ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις
 δι' αὐτοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε, πῶς δύναται καὶ κτί-
 ζειν τὴν κτίσιν καὶ εἰς εἶναι τῶν ἐν αὐτῷ συνεστηκότων; Ἀτό-
 15 που δὲ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἐπινοίας φαινομένης, ἐλέγχονται
 παρὰ τῆς ἀληθείας, ὅτι πρωτότοκος μὲν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς
 ἐκλήθη διὰ τὴν τῆς σαρκὸς συγγένειαν, πρωτότοκος δὲ ἐκ τῶν
 νεκρῶν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἶναι τὴν τῶν νεκρῶν
 ἀνάστασιν, πρωτότοκος δὲ πάσης κτίσεως διὰ τὴν φιλανθρω-
 20 πίαν τοῦ Πατρὸς δι' ἣν ἐν τῷ Λόγῳ αὐτοῦ οὐ μόνον τὰ πάντα
 συνέστηκεν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις, περὶ ἧς εἶπεν ὁ ἀπό-
 στολος, ἀπεκδεχομένη τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ,
 «ἐλευθερωθήσεται ποτε ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν
 ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ». Οὕτω δὲ αὐτῆς
 25 ἐλευθερωθείσης ἔσται καὶ αὐτῆς μετὰ καὶ πάντων τῶν τεκνο-
 ποιηθέντων πρωτότοκος ὁ Κύριος, ἢ ἐν τῷ λέγεσθαι πρῶτον

1. Γέν. 35, 23.

2. Ρωμ. 8, 29.

3. Πρβλ. Ρωμ. 8, 19.

θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ἄλλος καὶ δὲν ἀνήκει εἰς τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰακώβ¹. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Κυρίου ὁ ἀπόστολος δὲν εἶπε· διὰ νὰ γίνῃ πρωτότοκος ὅλων, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι φορεῖ σῶμα ξένον ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας, ἀλλ' εἶπεν, πρωτότοκος «μεταξὺ πολλῶν ἀδελφῶν»² διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς σαρκός. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ὁ Λόγος ἦταν ἓνας ἐκ τῶν κτισμάτων, θὰ εἶχεν εἶπει ἡ Γραφὴ καὶ δι' αὐτὸν ὅτι εἶναι πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων. Τώρα ὅμως πού οἱ ἅγιοι λέγουν ὅτι εἶναι πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως, ἀποδεικνύεται τελείως ἀντιθέτως ὅτι εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ ὅλην τὴν κτίσιν, καὶ ὅτι δὲν εἶναι κτίσμα ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐὰν εἶναι κτίσμα θὰ εἶναι καὶ ὁ ἴδιος τοῦ ἑαυτοῦ του πρωτότοκος.

Πῶς λοιπὸν ἡμπορεῖ, ὦ Ἀρειανοί, νὰ εἶναι καὶ πρῶτος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του καὶ δεύτερος μετὰ τὸν ἑαυτὸν του; Ἐπειτα ἐὰν εἶναι κτίσμα, καὶ ὅλη ἡ κτίσις ἐδημιουργήθη δι' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ συνεστήθη, πῶς ἡμπορεῖ καὶ νὰ κτίζῃ τὴν κτίσιν καὶ νὰ εἶναι συγχρόνως ἓνα ἐξ αὐτῶν τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτοῦ καὶ ἀπετέλεσαν τὴν κτίσιν; Ἐπειδὴ δὲ αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ ἐπινόησις των φαίνεται ἄτοπος, ἐλέγχονται ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὠνομάσθη μὲν πρωτότοκος μεταξὺ πολλῶν ἀδελφῶν διὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκός, ὠνομάσθη δὲ καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ τὸ ὅτι ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν ἐγένετο ἐξ αὐτοῦ καὶ μετὰ ἀπ' αὐτόν. Πρωτότοκος δὲ ὅλης τῆς κτίσεως ὠνομάσθη διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Πατρός, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὅχι μόνον τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις περὶ τῆς ὁποίας ὁ ἀπόστολος εἶπεν ὅτι ἀναμένει μὲ λαχτάραν τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ³, «θὰ ἐλευθερωθῇ κάποτε ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν φθοράν, διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἑνδοξον ἐλευθερίαν τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ»⁴. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λοιπὸν μετὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ κτίσις, θὰ εἶναι καὶ αὐτῆς πρωτότοκος ὁ Κύριος μαζί μὲ ὅλους τοὺς υἱοθετηθέντας, εἰς τρόπον ὥστε, μετὰ νὰ λέ-

4. Ρωμ. 8, 21.

αὐτὸν τὰ μετ' αὐτὸν διαμείνει ὥσπερ ἔκ τινος ἀρχῆς τοῦ Λόγου συνημιμένα.

64. Ἦγοῦμαι δὲ καὶ τοὺς ἀσεβεῖς αὐτοὺς ἐντραπίσεσθαι ἐκ τῆς τοιαύτης διανοίας· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχοι, ὥσπερ εἶπο-
 5 μεν, ἀλλ' ὥς τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐν κτίσμασι πρωτότοκον αὐτὸν θελήσουσιν εἶναι πάσης τῆς κτίσεως, σκοπεῖτωσαν ὅτι καὶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ὑφύχων αὐτὸν ἀδελφὸν καὶ ὅμοιον ὑπονοήσου-
 σιν εἶναι. Πάσης γὰρ τῆς κτίσεως καὶ ταῦτα μέρη τυγχάνει
 ὄντα· ἀνάγκη δὲ τὸν πρωτότοκον μόνῳ μὲν τῷ χρόνῳ πρῶτον
 10 εἶναι, τῷ δὲ γένει καὶ τῇ ὁμοιότητι τὸν αὐτὸν εἶναι πρὸς πάν-
 τας. Πῶς οἶν καὶ τοῦτο λέγοντες οὐ πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερ-
 βάλλουσιν; ἢ τίς ἀνέξεται τούτων ταῦτα λεγόντων; ἢ πῶς καὶ
 μόνον αὐτοὺς ἐνθυμουμένους τοιαῦτα οὐ μισήσειεν ἂν τις; Πᾶσι
 γὰρ ἔστι δῆλον ὅτι οὔτε δι' ἑαυτόν, ὥς κτίσμα ὢν, οὔτε διὰ τὸ
 15 συγγενεῖάν τινα κατ' οὐσίαν πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν ἔχειν, πρω-
 τότοκος αὐτῆς ἐκλήθη, ἀλλ' ὅτι καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν δημιουργῶν
 ὁ Λόγος τὰ κτίσματα συγκαταβέβηκε τοῖς γεννητοῖς, ἵνα γε-
 νέσθαι ταῦτα δυναθῇ.

Οὐκ ἂν γὰρ ἤρεγκεν αὐτοῦ τὴν φύσιν ἄκρατον καὶ πατρικὴν
 20 οὐσαν λαμπρότητα, εἰ μὴ φιλανθρωπία πατρικῇ συγκαταβάς
 ἀντελάβετο καὶ κρατήσας αὐτὰ εἰς οὐσίαν ἤρεγκε. Καὶ δεύτερον
 δὲ πάλιν, ὅτι καὶ συγκαταβάντος τοῦ Λόγου, υἱοποιεῖται καὶ
 αὐτὴ ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ, ἵνα καὶ αὐτῆς, καθάπερ εἰρηται, πρω-
 25 τότοκος κατὰ πάντα γένηται ἐν τε τῷ κτίζειν καὶ ἐν τῷ εἰσά-
 γεσθαι ὑπὲρ πάντων εἰς αὐτὴν τὴν οἰκουμένην. Οὕτω γὰρ γέ-
 γραπται· «Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκου-
 μένην λέγει· Καὶ προσκνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ».
 Ἀκουέτωσαν οἱ χριστομάχοι καὶ σπαραττέτωσαν ἑαυτούς,
 ὅτι τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκουμένην ἐποίησε καὶ πρωτό-

γεται αὐτὸς πρῶτος, αὐτὰ τὰ ὅποια θὰ ἀκολουθήσουν νὰ παραμένουν συνδεδεμένα μὲ τὸν Λόγον, ὡσὰν μετὰ τινος ἀρχῆς.

64. Νομίζω δὲ ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἄσεβεῖς θὰ ἐντραποῦν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν εἶναι ἔτσι, ὅπως εἶπαμεν, ἀλλὰ θελήσουν αὐτοὶ νὰ εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν κτίσμα μεταξὺ κτισμάτων, πρωτότοκος ὅλης τῆς κτίσεως, ἃς σκεφθεῖν ὅτι θὰ ὑπονοήσουν αὐτὸν ὅτι εἶναι ἀδελφὸς καὶ ὁμοῖος καὶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀψύχων. Διότι καὶ αὐτὰ εἶναι μέρη ὅλης τῆς κτίσεως, διὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην καὶ ὁ πρωτότοκος εἶναι πρῶτος κατὰ τὸν χρόνον μόνον, κατὰ δὲ τὸ γένος καὶ τὴν ὁμοιότητα εἶναι ἴδιος πρὸς ὅλους. Πῶς λοιπὸν, ὅταν λέγουν καὶ τοῦτο, δὲν ὑπερβαίνουν κάθε ἀσέβειαν; Ἡ ποῖος θὰ τοὺς ἀνεχθῇ, ὅταν λέγουν αὐτά; Ἡ πῶς δὲν θὰ τοὺς ἐμισοῦσε κανεὶς καὶ μόνον διότι θὰ ἐσκέπτοντο τέτοια πράγματα; Εἰς ὅλους λοιπὸν εἶναι φανερόν ὅτι οὔτε διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὡσὰν νὰ εἶναι κτίσμα, οὔτε διὰ τὸ ὅτι ἔχει κατ' οὐσίαν κάποιαν συγγένειαν πρὸς ὅλην τὴν κτίσιν ὠνομάσθη πρωτότοκος αὐτῆς, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐξ ἀρχῆς, ὅταν ἐδημιουργοῦσεν ὁ Λόγος τὰ κτίσματα, εἶχεν ἐκδηλώσει τὴν συγκατάβασίν του πρὸς τὰ γεννητὰ διὰ νὰ ἡμπορέσουν νὰ δημιουργηθοῦν.

Δὲν θὰ ἡμποροῦσαν δηλαδὴ νὰ ἀντέξουν τὴν φύσιν του ποὺ εἶναι ἀνόθευτος πατρικὴ λαμπρότης, ἐὰν λόγῳ τῆς πατρικῆς συγκαταβάσεως δὲν τὰ ἐβοηθοῦσε καὶ δὲν τὰ ἔφερεν εἰς τὴν ὕπαρξιν μὲ τὴν ὑποστήριξίν του. Καὶ δεύτερον δὲ πάλιν, ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἐξεδήλωσε τὴν συγκατάβασίν του, υἱοθετεῖται δι' αὐτοῦ καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις, διὰ νὰ γίνῃ καὶ αὐτῆς πρωτότοκος κατὰ πάντα, ὅπως ἔχει λεχθῇ, καὶ διὰ τὸ ὅτι κτίζει, καὶ διὰ τὸ ὅτι εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν τὴν οἰκουμένην ὑπὲρ πάντων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἔχει γραφῇ· «ὅταν δὲ παρουσιάσῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην λέγει· νὰ τὸν προσκυνήσουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»¹. Ἄς ἀκούουν οἱ ἀντίχριστοι καὶ ἃς σπαράσσουν τοὺς ἑαυτοὺς των, διότι τὸ νὰ εἰσέλθῃ αὐ-

1. Ἑβρ. 1, 6.

τοκον πάντων κληθῆναι, ὥστε τοῦ μὲν Πατρὸς εἶναι Μονογενῆ τὸν Υἱόν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ μόνον αὐτὸν εἶναι, τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοκον διὰ τὴν τῶν πάντων υἰοποίησιν. Ὡς δὲ ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος καὶ ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἀνέστη, 5 οὕτως, ἐπειδήπερ ἔπρεπεν ἐν πᾶσιν αὐτὸν πρωτεύειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀρχὴ ὁδῶν κτίζεται, ἵνα ταύτης ἐπιβάντες καὶ εἰσελθόντες δι' αὐτοῦ λέγοντος· «*Εγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς*» καὶ «*ἡ θύρα*» μεταλαβόντες τε τῆς περὶ τοῦ Πατρὸς γνώσεως, ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς· «*Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ*», καί· «*Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,*
10 *ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄφρονται*».

65. Τῆς ἀληθείας τοίνυν δεξιᾶσης μὴ εἶναι κατὰ φύσιν κτίσμα τὸν Λόγον ἀκόλουθον λοιπὸν εἰπεῖν πῶς καὶ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἴρηται. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη ἡ διὰ τοῦ Ἀδάμ ὁδὸς ἀπώ-
λετο, καὶ ἀντὶ τοῦ παραδείσου ἐξεκλίναμεν εἰς τὸν θάνατον, 15 ἡκούσαμεν τε· «*Γῆ εἴ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ*», διὰ τοῦτο ὁ φι-
λάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Λόγος βουλήσει τοῦ Πατρὸς ἐνδιδύσκειται τὴν κτισθεῖσαν σάρκα, ἵνα ἦν ἐνέκρωσεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος διὰ τῆς παραβάσεως, ταύτην αὐτὸς ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἰδίου σώ-
ματος ζωοποιήσῃ καὶ ἐγκαινίσῃ ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶ-
20 *σαν, ὡς εἶρηκεν ὁ ἀπόστολος· «Διὰ τοῦ καταπετάσματος, του-
τέστι διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ».* Ὅπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ σημαίνων, φησὶν· «*Ὡστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα πα-
ρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά*». Εἰ δὲ καινὴ κτίσις γέγο-
νεν, ἔδει ταύτης τῆς κτίσεως πρῶτόν τινα εἶναι· ἄνθρωπος μὲν

1. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 20.

2. Ἰω. 14, 6.

3. Ἰω. 10, 7.

4. Ψαλμ. 118, 1.

5. Ματθ. 5, 8.

6. Γέν. 3, 19.

τὸς εἰς τὴν οἰκουμένην συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ὀνομασθῇ καὶ πρωτότοκος ὄλων, ἔτσι ὥστε νὰ εἶναι τοῦ μὲν Πατρὸς μονογενὴς Υἱός, διὰ τὸ ὅτι ἐξ αὐτοῦ μόνον αὐτὸς ἐγεννήθη, τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοκος διὰ τὴν υἰοθέτησιν τῶν πάντων. Καθὼς δὲ εἶναι πρωτότοκος μεταξύ ἀδελφῶν, καὶ ἀνεστῆθη ἐκ τῶν νεκρῶν γενόμενος ἔτσι ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων¹, ἔτσι ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ εἶναι πρῶτος αὐτὸς μεταξύ ὄλων, διὰ τοῦτο καὶ κτίζεται ἀρχὴ ὁδῶν, εἰς τρόπον ὥστε, ὅταν ἀκολουθήσωμεν αὐτὴν καὶ εἰσέλθωμεν δι' αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος λέγει· «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός»² καὶ «ἡ θύρα»³, καὶ μὲ τὸ νὰ κοινωνήσωμεν τῆς γνώσεως περὶ τοῦ Πατρὸς, ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς· «μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ»⁴, καὶ· «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν καθαρὰν τὴν καρδίαν, διότι αὐτοὶ θὰ ἰδοῦν τὸν Θεόν»⁵.

65. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ἀλήθεια ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Λόγος δὲν εἶναι κτίσμα κατὰ φύσιν, ἀπομένει πλέον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐξηγήσωμεν, πῶς ἔχει ὀνομασθῇ καὶ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πρώτη ὁδός, ἡ διὰ μέσου τοῦ Ἀδάμ, κατεστράφη, καὶ ἀντὶ τοῦ παραδείσου κατευθυνθήκαμεν πρὸς τὸν θάνατον, καὶ ἀκούσαμεν· «γῆ εἶσαι, καὶ εἰς τὴν γῆν θὰ ἐπανέλθης»⁶, διὰ τοῦτο ὁ φιλόανθρωπος Λόγος τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Πατρὸς, ἐνδύεται τὴν κτισθεῖσαν σάρκα, διὰ νὰ ζωοποιήσῃ διὰ τοῦ αἵματός του αὐτὴν τὴν σάρκα, τὴν ὁποίαν ἐνέκρωσε διὰ τῆς παραβάσεώς του ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, καὶ νὰ ἐγκαινιάσῃ εἰς ἡμᾶς νέαν καὶ ζῶσαν ὁδόν, «διὰ τοῦ καταπετάσματος», ὅπως ἔχει εἶπει ὁ ἀπόστολος, «δηλαδὴ διὰ τῆς σαρκὸς του»⁷, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον, ὅταν λέγῃ· «ὥστε ἐὰν εἶναι κανεὶς ἡνωμένος μὲ τὸν Χριστόν, αὐτὸς εἶναι νέον δημιουργημα. Τὰ ἀρχαῖα ἐπέρασαν, ἰδοὺ ὅλα ἔχουν γίνεи νέα»⁸. Ἐὰν δὲ ὅλα ἔχουν γίνεи μία νέα δημιουργία, ἔπρεπεν αὐτῆς τῆς νέας δημιουργίας νὰ ὑπάρχῃ κάποιος πρῶτος. Ἀπλοῦς λοιπὸν ἄνθρωπος καὶ μόνον χοϊκός, ὅπως ἐγίναμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς παραβά-

7. Ἐβρ. 10, 20.

8. Β' Κορ. 5, 17.

οὐν φιλὸς καὶ μόνον χοῦκός, οἷοι γεγόναμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς παραβίασεως, οὐκ ἡδύνατο εἶναι. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κτίσει ἄπιστοι γεγόνασιν οἱ ἄνθρωποι καὶ δι' αὐτῶν ἀπώλετο ἡ πρώτη, χρεία δὲ ἦν ἄλλου τοῦ ἀνανεοῦντος καὶ τὴν πρώτην καὶ τὴν
5 καινὴν γενομένην διατηροῦντος.

Οὐκοῦν φιλανθρωπῶς οὐχ ἕτερός τις, ἀλλ' ὁ Κύριος, ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως κτίζεται ὁδὸς καὶ εἰκότως λέγει· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», ἵνα μικέτι κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ὁ ἄνθρωπος πολιτεύηται, ἀλλ' ὡς ἀρχῆς
10 οὐσῆς καινῆς κτίσεως καὶ τὸν Χριστὸν ἔχοντες ταύτης ἀρχὴν ὁδῶν, τούτῳ λοιπὸν ἀκολουθῶμεν λέγοντι· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός». Τοῦτο γὰρ διδάσκων καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς ἔλεγεν· «Αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχή, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γέ-
15 νηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων».

66. Εἰ γάρ, καθάπερ εἴρηται, διὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν λέγεται καὶ διὰ ταύτην αὐτὸς ἀρχή, τότε δὲ γέγονεν ἀνάστασις, ὅτε τὴν ἡμετέραν σάρκα φορῶν δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ, φανερόν ἂν εἴη ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐ-
20 τοῦ, «Ἐκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν», οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐνσωμάτου παρουσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι. Τοῦ γὰρ σώματος ἰδίου ἦν ὁ θάνατος· καὶ ὥσπερ τοῦ σώματος ἰδίον ἐστιν ὁ θάνατος, οὕτω τῆς σωματικῆς παρουσίας ἰδίον ἂν εἴη τὸ λεγόμενον· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ». Τοῦ γὰρ Σωτῆ-
25 ρος οὕτω κατὰ σάρκα κτισθέντος καὶ ἀρχῆς γενομένου τῶν ἀνακτιζομένων καὶ ἔχοντος ἡμῶν τὴν ἀπαρχήν, ἣν προσέλαβεν ἀνθρωπίνην σάρκα, ἀκολούθως μετ' αὐτὸν καὶ ὁ μέλλον λαὸς κτί-

σεως, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ εἶναι. Διότι καὶ εἰς τὴν πρώτην δημιουργίαν οἱ ἄνθρωποι κατέστησαν ἄπιστοι, καὶ δι' αὐτῶν κατεστράφη ἡ πρώτη δημιουργία. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἀνάγκη κάποιου ἄλλου, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν πρώτην θὰ ἀνενέωνε, καὶ αὐτὴν ποὺ θὰ ἀνενεοῦτο θὰ διετήρει.

Λοιπὸν ἀπὸ φιλανθρωπίαν κτίζεται ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ τῆς καινῆς κτίσεως ὅχι ὁποιοσδήποτε ἄλλος, ἀλλὰ ὁ Κύριος, καὶ εὐλόγως λέγει· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» ¹, διὰ νὰ μὴ ζῇ πλέον ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν πρώτην ἐκείνην δημιουργίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχει νέα κτίσις καὶ ἐπειδὴ ἔχομεν τὸν Χριστὸν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν αὐτῆς, νὰ ἀκολουθῶμεν εἰς τὸ ἐξῆς αὐτόν, ὁ ὁποῖος λέγει· «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός» ². Τοῦτο λοιπὸν διδάσκει καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Κολλασσαεῖς ἐπιστολὴν ὅταν λέγῃ· «αὐτός ἐῖναι ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος, δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ ἀρχή, ὁ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ νὰ γίνῃ αὐτὸς πρῶτος εἰς ὅλα» ³.

66. Ἐὰν λοιπόν, ὅπως ἔχει λεχθῇ, λόγῳ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, λέγεται ὁ Χριστὸς ἀρχή, τότε δὲ ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀνάστασις, ὅταν φορῶν τὴν ἰδικὴν μας σάρκα παρέδωκε τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς τὸν θάνατον χάριν ἡμῶν, θὰ ἦταν φανερόν, ὅτι καὶ ἐκεῖνο ποὺ λέγεται ὑπ' αὐτοῦ· «ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν» σημαίνει ὅχι τὴν οὐσίαν ἀλλὰ τὴν ἐνσώματον παρουσίαν αὐτοῦ. Διότι ὁ θάνατος προσιδιάζει εἰς τὸ σῶμα, καὶ ὅπως ὁ θάνατος εἶναι χαρακτηριστικὸν γινώρισμα τοῦ σώματος, ἔτσι καὶ τῆς σωματικῆς παρουσίας εἶναι χαρακτηριστικὸν ἐκεῖνο ποὺ λέγεται· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ». Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Σωτὴρ, κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐκτίσθη κατὰ σάρκα, καὶ ἐγένεν ἀρχὴ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀνακτίζονται, καὶ ἔχει τὴν ἰδικὴν μας ἀπαρχήν, δηλαδὴ τὴν σάρκα, τὴν ὁποίαν προσέλαβεν, εἶναι ἐπόμενον ὅτι μετὰ ἀπ' αὐτὸν κτίζεται καὶ ὁ μελ-

2. Ἰω. 14, 6.

3. Κολ. 1, 18.

ζεται, λέγοντος τοῦ Δαβίδ· «Γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἐτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον», καὶ πάλιν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ· «Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη· καὶ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησο-
 5 μένῳ, ὃν ἐποίησεν ὁ Κύριος». Οὐκέτι γὰρ ἀκουσόμεθα· «Ἦ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε», ἀλλὰ· «Ὁ-
 πον εἰμὶ ἐγώ, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθε», ὥστε λέγειν ἡμᾶς· «Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα κτισθέντες ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς».

Πάλιν τε, ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ ἄνθρω-
 10 πος, τέλειος κτισθεὶς ἐλλιπὴς γέγονε διὰ τῆς παραβάσεως καὶ γέγονε τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρός, ἀπρεπὲς δὲ ἦν μένειν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἀτελές, διὸ καὶ ἐδέοντο πάντες οἱ ἅγιοι περὶ τούτου λέ-
 γοντες ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ καὶ ἐβδόμῳ ψαλμῷ· «Κύριε, ἀνταποδώσεις ὑπὲρ ἐμοῦ· Κύριε, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ
 15 παρίδῃς», διὰ τοῦτο ὁ τέλειος τοῦ Θεοῦ Λόγος τὸ ἀτελές περι-
 τίθεται σῶμα καὶ λέγεται εἰς τὰ ἔργα κτιζέσθαι, ἵνα ἀνθ' ἡμῶν τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδούς τὰ λείποντα τῷ ἀνθρώπῳ δι' ἑαυτοῦ τε-
 λειώσῃ. Ἐλείπε δὲ αὐτῷ ἡ ἀθανασία καὶ ἡ εἰς τὸν παράδεισον ὁδός. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Σωτῆρος· «Εγώ
 20 σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω», καὶ πάλιν· «Τὰ ἔργα, ἃ δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελειώσω αὐτά, αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ», ἃ δὲ λέγει ἐνταῦθα ἔργα δεδωκέναι αὐτῷ τὸν Πατέρα εἰς τελείω-
 σιν, ταῦτά ἐστι εἰς ἃ κτίζεται λέγων ἐν ταῖς Παροιμίαις· «Κύ-

1. Ψαλμ. 101, 19.

2. Ψαλμ. 21, 31-32.

3. Γέν. 2, 17.

4. Ἰω. 14, 3.

5. Ἐφεσ. 2, 10.

6. Ψαλμ. 137, 8.

λοντικός λαός, καθώς λέγει ὁ Δαβίδ· «ὡς ἀναγραφῇ τοῦτο διὰ νὰ ἐπαληθεύσῃ εἰς τὰς μετέπειτα γενεάς, καὶ ὁ νέος, ποὺ θὰ κτίζεται τότε, θὰ αἰνέσῃ τὸν Κύριον» ¹, καὶ πάλιν εἰς τὸν εἰκοστὸν πρῶτον ψαλμόν· «θὰ ἀναγγελθῇ εἰς τὸν Κύριον ἡ μέλλουσα αὕτη γενεά. Οἱ ἄνθρωποι τῆς μιᾶς γενεᾶς θὰ διδάσκουν τὴν δικαιοσύνην αὐτὴν τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἄλλης γενεᾶς, τὴν ὁποῖαν ὁ Κύριος θὰ ἀναγεννᾷ» ². Διότι δὲν πρόκειται πλέον νὰ ἀκούσωμεν· «τὴν ἡμέραν δὲ κατὰ τὴν ὁποῖαν θὰ φάγετε ἀπὸ τὸν καρπὸν αὐτοῦ, θὰ ἀποθάνετε μὲ θάνατον» ³, ἀλλὰ· «ὅπου εἶμαι ἐγώ, ἐκεῖ θὰ εἴσθε καὶ σεῖς» ⁴, ὥστε νὰ ἡμποροῦμεν νὰ λέγωμεν, «ὅτι εἴμεθα ἔργον ἰδικόν του, δημιουργηθέντες δι' ἔργα ἀγαθὰ» ⁵.

Καὶ πάλιν, ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ ἐκτίσθη τέλειος, ὅμως κατέστη ἐλλιπής, ἐξ αἰτίας τῆς παραβάσεως, καὶ ἐγένετο νεκρὸς διὰ τῆς ἁμαρτίας, δὲν ἦταν δὲ πρέπον νὰ παραμένῃ ἀτελὲς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἐπαρακαλοῦσαν οἱ ἅγιοι καὶ ἔλεγαν εἰς τὸν ἑκατοστὸν τριακοστὸν ἑβδομον ψαλμόν· «Κύριε, θὰ μοῦ ἀνταποδώσῃς τὸ δίκαιον. Κύριε, μὴ ἀδιαφορήσῃς διὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου» ⁶, διὰ τοῦτο ὁ τέλειος Λόγος τοῦ Θεοῦ περιβάλλεται τὸ ἀτελὲς σῶμα, καὶ λέγεται ἔτσι ὅτι κτίζεται εἰς τὰ ἔργα, διὰ νὰ τελειοποιήσῃ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του αὐτὰ ποὺ εἶναι ἐλλιπῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον, μὲ τὸ νὰ ξεχρεώσῃ αὐτὸς τὴν ὀφειλὴν ἀντὶ ἡμῶν. Ἐλλειπε δὲ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀθανασία, καὶ ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν παράδεισον. Καὶ τοῦτο σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγεται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· «ἐγὼ σὲ ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, ὠλοκλήρωσα τὸ ἔργον ποὺ μοῦ ἔδωκες νὰ κάμω» ⁷, καὶ πάλιν· «τὰ ἔργα ποὺ μοῦ ἔδωκεν ὁ Πατὴρ νὰ τελειώσω, αὐτὰ τὰ ἔργα ποὺ κάμνω, μαρτυροῦν δι' ἐμέ» ⁸. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα λέγει ἐδῶ ὅτι ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ Πατὴρ διὰ νὰ τελειώσῃ, αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα κτίζεται, ὅπως λέγει εἰς τὰς Παροιμίας· «Κύ-

7. Ἱω. 17, 4.

8. Ἱω. 5, 36.

ριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ» ἴσον γὰρ ἐστὶ τὸ εἰπεῖν, "Εδωκέ μοι ὁ Πατὴρ τὰ ἔργα καί, "Εκτισέ με Κύριος εἰς ἔργα.

67. Πότε οὖν ἔλαβε τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειῶσαι, ὃ θεομάχοι;
 5 Ἐκ γὰρ τούτου καὶ τὸ ἔκτισε γνωσθήσεται. Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν, ὅτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ ἐποίει, ἐὰν εἴπητε, ψευδὸς ἐστίν· οὐπω γὰρ ἦν γενόμενα· φαίνεται δὲ λέγων ὡς τὰ ἤδη ὄντα λαμβάνων. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν πρὸ τοῦ γένηται ὁ Λόγος σάξ χρόνον εἰπεῖν εὐαγές, ἵνα μὴ περιττὴ λοιπὸν αὐτοῦ
 10 ἡ ἐπιδημία φανῇ· τούτων γὰρ χάριν καὶ ἡ ἐπιδημία ἐγένετο. Οὐκοῦν λείπει λοιπὸν εἰπεῖν ὅτι, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε ἔλαβε τὰ ἔργα, τότε γὰρ αὐτὰ καὶ ἐτελείωσεν ἰασάμενος τὰ τραύματα ἡμῶν καὶ χαρισάμενος ἡμῖν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Εἰ δὲ ὅτε γέγονεν ὁ Λόγος σάξ, τότε ἐδόθη αὐτῷ τὰ ἔργα, δῆλον ὅτι,
 15 ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ εἰς τὰ ἔργα κτίζεται. Οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστὶν τὸ ἔκτισεν, ὥσπερ πολλάκις εἴρηται, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ γενέσεως. Τότε γὰρ διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς παραβάσεως ἀτελῆ καὶ χωλὰ τὰ ἔργα λέγεται σωματικῶς ὅτι κτίζεται, ἵνα τελειώσας αὐτὰ καὶ ὁλό-
 20 κληρα ποιήσας παραστήσῃ τῷ Πατρὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, «μὴ ἔχουσιν σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ἡ ἁγία καὶ ἄμωμος».

Τετελείωται οὖν ἐν αὐτῷ καὶ ἀποκατεστήθη, ὥσπερ ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγονὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ μείζονι μᾶλ-
 25 λον χάριτι· ἀναστάντες γὰρ ἐκ νεκρῶν οὐκέτι φοβούμεθα θάνατον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ βασιλεύσομεν αἰεὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἴδιος καὶ ἐκ τοῦ Πα-

ριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»¹. Εἶναι δηλαδὴ τὸ ἴδιο νὰ εἴπη ὅτι «ἔδωκέ μοι ὁ Πατὴρ τὰ ἔργα» καὶ «ἔκτισέ με εἰς ἔργα».

67. Πότε λοιπόν, ὦ ἀντίθεοι, ἀνέλαβε τὰ ἔργα διὰ νὰ τὰ τελειοποιήσῃ; Διότι ἐκ τούτου θὰ διασαφηνισθῇ καὶ τὸ «ἔκτισεν». Ἐὰν εἴπητε λοιπόν ὅτι τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅταν δηλαδὴ τὰ ἐδημιουργοῦσεν ἐκ τοῦ μηδενός, εἶναι ψεῦδος, διότι δὲν εἶχαν ἀκόμη δημιουργηθῇ, φαίνεται δὲ νὰ λέγῃ ὅτι λαμβάνει αὐτὰ πού ἤδη ὑπάρχουν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι τοῦτο συνέβη πρὶν ἀκόμη ὁ Λόγος γίνῃ σὰρξ, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἡ ἔλευσις αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἦταν περιττή, διότι χάριν αὐτῶν ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔλευσις. Λοιπόν ἀπομένει νὰ εἴπωμεν ὅτι ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, τότε ἀνέλαβε τὰ ἔργα, διότι τότε καὶ τὰ ἐτελειοποίησε, μὲ τὸ νὰ θεραπεύσῃ τὰ τραύματά μας, καὶ νὰ μᾶς χαρίσῃ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Ἐὰν ὅμως ἐδόθησαν εἰς τὸν Λόγον τὰ ἔργα, ὅταν ἔγινε σὰρξ, εἶναι φανερόν ὅτι, ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, τότε καὶ κτίζεται εἰς τὰ ἔργα. Δὲν εἶναι ἐπομένως τὸ ἔκτισε σημαντικὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὅπως ἐπανειλημμένως ἔχει λεχθῇ, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς του γενέσεως. Τότε δηλαδὴ, ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τῆς παραβάσεως τὰ ἔργα κατέστησαν ἀτελῇ καὶ χωλὰ, λέγεται ὅτι κτίζεται σωματικῶς, ὥστε μὲ τὸ νὰ τελειοποιήσῃ αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ὀλοκληρώσῃ, νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν Πατέρα τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «χωρὶς νὰ ἔχη κηλίδα ἢ ρυτίδα ἢ κάτι ἄλλο τέτοιο, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀγία καὶ ἄψογος»².

Ἐχει τελειοποιηθῇ λοιπόν δι' αὐτοῦ τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ μᾶλλον μὲ μεγαλυτέραν χάριν. Διότι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν δὲν φοβούμεθα πλέον τὸν θάνατον, ἀλλὰ θὰ βασιλεύωμεν πάντοτε εἰς τοὺς οὐρανοὺς μαζί μὲ τὸν Χριστόν. Τοῦτο δὲ ἔγινεν, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐνεδύθη τὴν σάρ-

τρὸς ὧν ἐνεδύσατο τὴν σάρκα καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ
 κτίσμα ὧν ἐγεγόνει ἄνθρωπος, ἔμενεν οὐδὲν ἥττον ὁ ἄνθρωπος
 ὥσπερ καὶ ἦν οὐ συναφθεὶς τῷ Θεῷ. Πῶς γὰρ ἂν ποίημα ὧν
 διὰ ποιήματος συνήπτετο τῷ κτίσῃ; Ἡ ποία βοήθεια παρὰ
 5 τῶν ὁμοίων τοῖς ὁμοίοις γένοιτ' ἂν δεομένων καὶ αὐτῶν τῆς αὐ-
 τῆς βοηθείας; Πῶς δέ, εἶπερ κτίσμα ἦν ὁ Λόγος τὴν ἀπόφασιν
 τοῦ Θεοῦ λῦσαι δυνατός ἦν, καὶ ἀφεῖναι τὴν ἁμαρτίαν γεγραμμέ-
 νου παρὰ τοῖς προφήταις, ὅτι τοῦτο Θεοῦ ἐστί; «Τίς γὰρ Θεός,
 ὥσπερ σὺ ἐξαίρων ἁμαρτίας καὶ ὑπερβαίνων ἀνομίας»; Ὁ μὲν
 10 γὰρ Θεὸς εἶπε· «Γῆ εἴ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ», οἱ δὲ ἄνθρωποι
 γεγόνασι θνητοί. Πῶς τοίνυν οἷόν τε ἦν παρὰ τῶν γενητῶν λυ-
 θῆναι τὴν ἁμαρτίαν; Ἀλλ' ἔλυσέ γε αὐτὸς ὁ Κύριος, ὡς εἶπεν
 αὐτός· «Ἐὰν μὴ ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ», καὶ ἔδειξεν ἀληθῶς
 ὁ Υἱὸς ὁ ἐλευθερώσας, ὡς οὐκ ἔστι κτίσμα οὐδὲ τῶν γενητῶν,
 15 ἀλλὰ ἴδιος Λόγος καὶ εἰκὼν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, τοῦ καὶ
 κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποφηναμένου καὶ ἀφιέντος μόνου τὰς ἁμαρ-
 τίας. Ἐπειδὴ γὰρ εἴρηται ἐν τῷ Λόγῳ· «Γῆ εἴ, καὶ εἰς γῆν ἀπε-
 λεύσῃ», ἀκολούθως δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἐλευθε-
 ρία καὶ ἡ λύσις τῆς κατακρίσεως γεγένηται.

20 68. Ἀλλ' ἡδύνατο, φασί, καὶ κτίσματος ὄντος τοῦ Σω-
 τήρος μόνον εἰπεῖν ὁ Θεὸς καὶ λῦσαι τὴν κατάραν. Τὸ αὐτὸ δ'
 ἂν ἀκούσαιεν καὶ αὐτοὶ παρ' ἐτέρου λέγοντος. Ἡδύνατο καὶ μηδ'
 ὅλως ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ, μόνον εἰπεῖν ὁ Θεὸς καὶ λῦσαι τὴν
 κατάραν. Ἀλλὰ σκοπεῖν δεῖ τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελοῦν καὶ
 25 μὴ ἐν πᾶσι τὸ δυνατόν τοῦ Θεοῦ λογίζεσθαι, ἐπεὶ ἡδύνατο
 καὶ πρὸ τῆς Νῶε κιβωτοῦ τοὺς τότε παραβάοντας ἀνθρώπους

1. Μιχ. 7, 18.

2. Γέν. 3, 19.

3. Ἰω. 8, 36.

κα καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος. Διότι, ἐάν, ἐνῶ ἦταν κτίσμα ἐγεν-
 νεν ἔπειτα ἄνθρωπος, θὰ ἔμενεν ἐπίσης ὁ ἄνθρωπος ὅπως ἦ-
 ταν, χωρὶς νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Θεόν. Διότι πῶς ἦταν δυνατόν,
 ἀφοῦ εἶναι δημιουργημα, νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν κτίστην διὰ δημιουρ-
 γήματος; Ἡ ποία βοήθεια θὰ ἠμποροῦσε νὰ προσφερθῇ εἰς
 τοὺς ὁμοίους ἀπὸ ἄλλους ὁμοίους, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ ἔχουν ἀ-
 νάγκην τῆς ἰδίας βοηθείας; Πῶς δέ, ἐὰν βεβαίως ἦταν κτίσμα
 ὁ Λόγος, θὰ ἠμποροῦσε νὰ καταργήσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ,
 καὶ νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἀφοῦ ἔχει γραφῇ ἀπὸ τοὺς
 προφήτας ὅτι τοῦτο εἶναι δικαίωμα τοῦ Θεοῦ; «Διότι ποῖος
 Θεὸς εἶναι ὅπως σύ, Κύριε, πού συγχωρεῖς ἁμαρτίας καὶ πα-
 ρέρχεσαι τὰς ἀσεβείας»¹; Διότι ὁ μὲν Θεὸς εἶπε· «γῆ εἴσαι, καὶ
 εἰς τὴν γῆν θὰ ἐπανέλθῃς»², οἱ δὲ ἄνθρωποι κατέστησαν θνη-
 τοί. Πῶς λοιπὸν ἦταν δυνατόν νὰ καταργηθῇ ἡ ἁμαρτία ὑπὸ
 τῶν γενητῶν; Ἀλλ' ὁ Κύριος βεβαίως τὴν κατήργησε, καθὼς
 εἶπεν ὁ ἴδιος· «ἐὰν δὲν σᾶς ἐλευθερώσῃ ὁ Υἱός»³, καὶ ἀπέδει-
 ξε πράγματι ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος ἠλευθέρωσεν, ὅτι δὲν εἶναι κτί-
 σμα οὔτε ἀνῆκει εἰς τὰ γενητά, ἀλλ' εἶναι γνήσιος Λόγος καὶ
 εἰκὼν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, ὁ ὁποῖος καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν
 ἀπεφάσισε καὶ ὁ ὁποῖος μόνος ἐσυγχώρησε τὰς ἁμαρτίας. Ἐ-
 πειδὴ δηλαδὴ ἐλέχθη διὰ τοῦ Λόγου· «γῆ εἴσαι, καὶ εἰς τὴν γῆν
 θὰ ἐπανέλθῃς» εἶναι ἐπόμενον, ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου καὶ
 ἐν αὐτῷ ἔχει πραγματοποιηθῇ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ κατάργησις
 τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως.

68. Ἀλλὰ λέγουν, ὅτι ἦταν δυνατόν νὰ εἶναι κτίσμα ὁ Σωτὴρ,
 καὶ διὰ τοῦ λόγου μόνον ὁ Θεὸς νὰ καταργήσῃ τὴν κατάραν.
 Τὸ ἴδιο ὅμως θὰ ἠμποροῦσαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἀκούσουν ὡς ἀπάν-
 τησιν ἀπὸ ἄλλον. Ὅτι δηλαδὴ ἦταν δυνατόν νὰ μὴ ἔλθῃ κα-
 θόλου ὁ Υἱὸς εἰς τὸν κόσμον καὶ νὰ εἴπῃ μόνον ὁ Θεὸς καὶ νὰ
 καταργήσῃ ἔτσι τὴν κατάραν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σκέπτεται
 κανεὶς αὐτὸ τὸ ὁποῖον συμφέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ μὴ
 συλλογίζεται εἰς ὅλα αὐτὸ πού εἶναι δυνατόν εἰς τὸν Θεόν· διότι
 ἠμποροῦσε καὶ πρὶν κατασκευασθῇ ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε νὰ κα-
 ταστρέψῃ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι παρέβησαν τότε τὴν ἐν-

ἀπολέσαι, ἀλλὰ μετὰ τὴν κιβωτὸν πεποίηκεν. Ἐδύνατο καὶ
χωρὶς Μωσέως καὶ μόνον εἰπεῖν, καὶ ἐξαγαγεῖν τὸν λαὸν ἐξ
Αἰγύπτου, ἀλλὰ συνέφερε διὰ Μωσέως. Ἐδύνατο καὶ χωρὶς
τῶν κριτῶν σώζειν τὸν λαὸν ὁ Θεός, ἀλλὰ συνέφερε τοῖς λαοῖς
5 κατὰ καιρὸν ἐγείρεσθαι κριτὴν αὐτοῖς. Ἐδύνατο καὶ ἔξ ἀρχῆς
ὁ Σωτὴρ ἐπιδημῆσαι ἢ ἐλθὼν μὴ παραδοθῆναι Πιλάτῳ, ἀλλὰ
καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἦλθε καὶ ζητούμενος εἶπεν· «Ἐγὼ
εἰμι», ὃ γὰρ ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἄλ-
λως οὐκ ἔπρεπε γενέσθαι· καὶ ὅπερ δὲ συμφέρει καὶ πρέπει, τού-
10 του καὶ πρόνοιαν ποιεῖται.

Ἦλθε γοῦν, οὐχ ἵνα διακονηθῇ, ἀλλ' ἵνα διακονήσῃ, καὶ
τὴν ἡμῶν ἐργάσῃται σωτηρίαν. Ἀμέλει δυνάμενος ἀπὸ τοῦ οὐ-
ρανοῦ λαλῆσαι τὸν νόμον, εἶδεν ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς ἀνθρώποις
ἀπὸ τοῦ Σινᾶ λαλῆσαι, καὶ τοῦτο πεποίηκεν, ἵνα καὶ Μωσῆς
15 ἀναβῇναι δυνηθῇ, κἀκεῖνοι τὸν λόγον ἐγγύθεν ἀκούοντες μᾶλλον
πιστεῦσαι δυνηθῶσι. Πλὴν καὶ τὸ εὐλογον τοῦ γενομένου θεω-
ρεῖν ἔξεστιν ἐντεῦθεν· εἰ διὰ τὸ δυνατόν εἰσφέρει, καὶ ἐλέλυτο ἡ
κατάρτα, τοῦ μὲν κελεύσαντος ἡ δύναμις ἐπεδείκνυτο, ὃ μέντοι
ἄνθρωπος τοιοῦτος ἐγίνετο, οἷος ἦν καὶ ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παρα-
20 βάσεως ἔξωθεν λαβὼν τὴν χάριν καὶ μὴ σννηρομοσμένην ἔχων
αὐτὴν τῷ σώματι· τοιοῦτος γὰρ ὢν καὶ τότε τέθειτο ἐν τῷ παρα-
δείσῳ· τάχα δὲ καὶ χείρων ἐγίνετο, ὅτι καὶ παραβαίνειν μεμά-
θηκεν. Ὡν τοίνυν τοιοῦτος, εἰ καὶ παραπέπειστο ὑπὸ τοῦ ὄφους,
ἐγίνετο πάλιν χρεῖα προστάξαι τὸν Θεὸν καὶ λῦσαι τὴν κατά-
25 ραν· καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον ἐγίνετο ἡ χρεῖα, καὶ οὐδὲν ἦττον

1. Ἰω. 18, 5.

2. Ματθ. 20, 28.

τολήν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως τοῦτο τὸ ἔκαμε μετὰ τὴν κιβωτόν. Ἦμποροῦσε νὰ ἐξαγάγῃ τὸν λαὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ χωρὶς τὸν Μωϋσῆν, καὶ μόνον μὲ τὸ νὰ τὸ εἶπη, ἀλλὰ τὸ συμφέρον ἦταν νὰ κάμῃ τοῦτο διὰ τοῦ Μωϋσέως. Ἦμποροῦσε νὰ σώζῃ ὁ Θεὸς τὸν λαὸν καὶ χωρὶς τοὺς κριτάς, ἀλλὰ τὸ συμφέρον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἦταν νὰ ἐμφανίζῃ κατὰ διαστήματα κάποιον κριτὴν εἰς αὐτούς. Ἦμποροῦσε καὶ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἔλθῃ ὁ Σωτὴρ εἰς τὸν κόσμον, ἢ καὶ μετὰ τὴν ἔλευσίν του νὰ μὴ παραδοθῇ εἰς τὸν Πιλάτον, ἀλλ' αὐτὸς ἦλθεν ὅταν συνεπληρώθῃ ὁ καιρὸς, καὶ ὅταν τὸν ἀναζητοῦσαν εἶπεν· «ἐγὼ εἶμαι»¹· διότι αὐτὸ ποὺ πράττει, αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ συμφέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν ἔπρεπεν αὐτὸς νὰ γίνῃ διαφορετικὸς, καὶ ἐκεῖνο δὲ ποὺ συμφέρει καὶ πρέπει, δι' αὐτὸ καὶ λαμβάνει πρόνοιαν.

Ἦλθε λοιπὸν, ὅχι διὰ νὰ ὑπηρετηθῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ², καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν σωτηρίαν μας. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἡμποροῦσε νὰ δώσῃ τὸν νόμον ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὅμως εἶδεν, ὅτι συμφέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ τὸν δώσῃ ἀπὸ τὸ Σινᾶ, καὶ τοῦτο τὸ ἔκαμε διὰ νὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἀνέλθῃ ἐκεῖ ὁ Μωϋσῆς, καὶ ὁ λαός, μὲ τὸ νὰ ἀκούῃ τὸν λόγον ἀπὸ κοντά, νὰ ἡμπορέσῃ νὰ πιστεύσῃ περισσότερον. Πλὴν ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸ εὐλογον αὐτοῦ ποὺ ἐγένεν ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Ἐὰν δηλαδὴ, μόνον ἐπειδὴ τοῦ ἦταν δυνατόν, ἔλεγε μόνον καὶ κατηγοεῖτο ἔτσι ἢ κατάρρα, θὰ ἐπεδεικνύετο μὲν ἡ δύναμις αὐτοῦ ποὺ θὰ ἔδιδε τὴν ἐντολήν, ὁ ἄνθρωπος ὅμως θὰ ἐγένετο πάλιν τέτοιος, ὅπως ἦταν καὶ ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως, διότι θὰ εἶχε λάβει τὴν χάριν ἀπ' ἔξω, καὶ δὲν θὰ τὴν εἶχεν ἐναρμονισμένην μὲ τὸ σῶμα· διότι τέτοιος ἦταν καὶ ὅταν εἶχε τοποθετηθῇ εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἴσως μάλιστα νὰ ἐγένετο τώρα καὶ χειρότερος, διότι εἶχε ἤδη μάθει νὰ ἁμαρτάνῃ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν τέτοιος, παρὰ τὸ ὅτι βέβαια εἶχε παραπλανηθῇ ἀπὸ τὸν ὄφιν, πάλιν θὰ ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ ξαναδιατάξῃ ὁ Θεὸς διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν κατάραν, καὶ ἔτσι ἡ ἀνάγκη αὕτῃ θὰ ἐπανελαμβάνετο ἐπ' ἄπειρον, καὶ θὰ ἦταν

οἱ ἄνθρωποι ἔμενον ὑπεύθυνοι δουλεύοντες τῇ ἁμαρτίᾳ, αἰὶ δὲ ἁμαρτάνοντες, αἰὶ ἐδέοντο τοῦ συγχωροῦντος καὶ οὐδέποτε ἡλευθεροῦντο σάρκες ὄντες καθ' ἑαυτοὺς καὶ αἰὶ ἡττώμενοι τῷ νόμῳ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός.

5 69. Ἰσάλιν τε εἰ κτίσμα ἦν ὁ Υἱός, ἔμενεν ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἥττον θνητὸς μὴ συναπτόμενος τῷ Θεῷ, οὐ γὰρ κτίσμα συνῆπτε τὰ κτίσματα τῷ Θεῷ ζητοῦν καὶ αὐτὸ τὸν συνάπτοντα, οὐδὲ τὸ μέρος τῆς κτίσεως σωτηρία τῆς κτίσεως ἂν εἴη δεόμενον καὶ αὐτὸ σωτηρίας. "Ἰνα οὖν μηδὲ τοῦτο γένηται, πέμπει τὸν
10 ἑαυτοῦ Υἱὸν καὶ γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου, τὴν κτιστὴν σάρκα λαβὼν, ἵν' ἐπειδὴ πάντες εἰσὶν ὑπεύθυνοι τῷ θανάτῳ, ἄλλος ὢν τῶν πάντων αὐτὸς ὑπὲρ πάντων τὸ ἴδιον σῶμα τῷ θανάτῳ προσενέγκῃ, καὶ λοιπὸν, ὥς πάντων δι' αὐτοῦ ἀποθανόντων, ὁ μὲν λόγος τῆς ἀποφάσεως πληρωθῇ (πάντες γὰρ ἀπέθανον ἐν
15 Χριστῷ), πάντες δὲ δι' αὐτοῦ γένονται λοιπὸν ἐλεύθεροι μὲν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς δι' αὐτὴν κατάρας, ἀληθῶς δὲ διαμείνωσιν εἰσαεὶ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν καὶ ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδυσάμενοι. Τοῦ γὰρ Λόγου ἐνδυσσαμένου τὴν σάρκα, καθὼς πολλάκις δέδεικται, πᾶν μὲν δῆγμα τοῦ ὄψεως δι' ὅλου κα-
20 τεσβέννυτο ἀπ' αὐτῆς· εἴ τι ἐκ τῶν σαρκικῶν κινήματων ἀνεφύετο κακόν, ἐξεκόπτετο, καὶ συναναηρεῖτο τούτοις ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀκόλουθος θάνατος, ὥς αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· «Ἐρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐδὲν εὗρίσκει ἐν ἐμοί» καί· «Εἰς τοῦτο γὰρ ἐφανερώθη», ὥς ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης, «ἵνα
25 λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου». Τούτων δὲ λυθέντων ἀπὸ τῆς σαρκός, πάντες οὕτω κατὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκὸς ἡλευθερώθημεν, καὶ λοιπὸν συνήφθημεν καὶ ἡμεῖς τῷ Λόγῳ. Συναφθέν-

1. ἰω. 14, 30.

2. Α' ἰω. 3, 8.

τὸ ἴδιο ἔνοχοι οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ θὰ ἦταν ὑπόδουλοι εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Μὲ τὸ νὰ ἁμαρτάνουν δὲ πάντοτε, πάντοτε θὰ εἶχαν ἀνάγκην αὐτοῦ ποὺ θὰ τοὺς ἐσυγχωροῦσε, καὶ οὐδέποτε θὰ ἐλευθερώνοντο, διότι θὰ ἦταν σάρκες καθ' ἑαυτοὺς, καὶ πάντοτε θὰ ἐνικῶντο ἀπὸ τὸν νόμον λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς σαρκός.

69. Καὶ πάλιν ἐὰν ὁ Υἱὸς ἦταν κτίσμα, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔμενε τὸ ἴδιο θνητός, ἀφοῦ δὲν θὰ ἠνώνετο μὲ τὸν Θεόν, διότι τὸ κτίσμα δὲν θὰ ἠγωνε τὰ κτίσματα μὲ τὸν Θεόν, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ θὰ εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ ποὺ θὰ τὸ ἠγωνεν. Οὔτε τὸ μέρος τῆς κτίσεως θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι σωτηρία, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ θὰ ἐχρειάζετο σωτηρίαν. Διὰ νὰ μὴ συμβῇ λοιπὸν οὔτε τοῦτο, διὰ τοῦτο πέμπει τὸν Υἱόν του, ὁ ὁποῖος γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου μὲ τὸ νὰ λάβῃ τὴν κτιστὴν σάρκα, εἰς τρόπον ὥστε, ἐπειδὴ ὅλοι ὑπόκεινται εἰς τὸν θάνατον, αὐτὸς δὲ εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ ὅλους, ὁ ἴδιος νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν θάνατον τὸ ἰδικόν του σῶμα, ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς, καθὼς ὅλοι ἀπέθαναν δι' αὐτοῦ, νὰ ἐκπληρωθῇ μὲν ὁ λόγος τῆς ἀποφάσεως (διότι ὅλοι ἀπέθαναν ἐν Χριστῷ), νὰ ἐλευθερωθοῦν δὲ πλεον δι' αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἐξ αἰτίας αὐτῆς κατάραν, καὶ νὰ παραμείνουν ἀληθῶς πάντοτε ἀναστημένοι ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἐνδεδυμένοι μὲ ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν. Διότι μὲ τὸ νὰ ἐνδυθῇ ὁ Λόγος τὴν σάρκα, ὅπως ἐπανειλημμένως ἔχει ἀποδειχθῇ, ἐξαφανίσθηκε ἀπ' αὐτὴν τελείως κάθε δάγκωμα τοῦ ὄφεως, ἐὰν δὲ ἐκ τῶν σαρκικῶν ἐπαναστάσεων ἐξεπρόβαλε κάποιον κακόν, ἀπεκόπτετο, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ κατελύετο καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας, ὁ θάνατος, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· «ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ δὲν εὐρίσκει ἐπάνω μου καμμίαν δύναμιν»¹, καί, ὅπως ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης· «πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐφανερώθη, διὰ νὰ καταργήσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου»². Ἀφοῦ δὲ αὐτὰ τὰ ἔργα ἀπεκόπησαν ἀπὸ τὴν σάρκα, ὅλοι τώρα, ἐπειδὴ ὑπάρχει συγγένεια τῆς σαρκός, ἀπηλευθερώθημεν, καὶ ἠνώθημεν πλεον καὶ ἡμεῖς μὲ τὸν Λόγον. Ἀφοῦ δὲ ἠνώθημεν μὲ τὸν Θεόν, δὲν μένομεν πλεον ἐπάνω εἰς τὴν

τες δὲ τῷ Θεῷ οὐκέτι μὲν ἐπὶ γῆς ὑπομένομεν, ἀλλ' ὡς αὐτὸς εἶπεν, ὅπου αὐτός, καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα· καὶ λοιπὸν οὔτε τὸν ὕφιν ἔτι φοβηθισόμεθα, κατηγορήθη γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ διωχθεὶς παρὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἀκούσας· «Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ», καὶ 5 οὕτως ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνει βαλλόμενος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, οὔτε δὲ γυναῖκα παραπεύθονσαν φυλαξόμεθα· «Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' εἰσιν ὡς ἄγγελοι», καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καινὴ κτίσις ἔσται· καὶ οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἔσται ὁ Χριστός. 10 Ἐνθα δὲ ὁ Χριστός, ποῖος φόβος ἢ ποῖος κίνδυνος ἔτι γενήσεται;

70. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐγγόνει, εἰ κτίσμα ἦν ὁ Λόγος. Πρὸς γὰρ κτίσμα, κτίσμα ὢν καὶ ὁ διάβολος, εἶχεν ἀεὶ τὴν μάχην, καὶ μέσος ὢν ὁ ἄνθρωπος ὑποπτος ἦν τῷ θανάτῳ μὴ ἔχων ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ συναφθεὶς τῷ Θεῷ ἐλεύθερος παντὸς φόβου γένηται. Ὅθεν ἡ ἀλήθεια δείκνυσιν μὴ εἶναι τῶν γενητῶν τὸν Λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦτον αὐτὸν δημιουργόν· οὕτω γὰρ καὶ προσελάβετο τὸ γενητὸν καὶ ἀνθρώπινον σῶμα, ἵνα τοῦτο ὡς δημιουργὸς ἀνακαίνισας ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ, καὶ οὕτως εἰς βασιλείαν 20 οὐρανῶν εἰσαγάγῃ πάντας ἡμᾶς καθ' ὁμοιότητα ἐκείνου. Οὐκ ἂν δὲ πάλιν ἐθεοποιήθη κτίσματι συναφθεὶς ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ Θεὸς ἦν ἀληθινὸς ὁ Υἱός· καὶ οὐκ ἂν παρέστη τῷ Πατρὶ ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει καὶ ἀληθινὸς ἦν αὐτοῦ Λόγος ὁ ἐν δυσάμενος τὸ σῶμα.

25 Καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν ἡλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς κατάρσεως, εἰ μὴ φύσει σὰρξ ἦν ἀνθρωπίνη, ἢ ἐνεδύσα-

1. Πρβλ. Ἰω. 14, 3.

2. Ματθ. 4, 10.

3. Ματθ. 22, 30.

γῆν, ἀλλ' ὅπως εἶπεν αὐτός, ὅπου εὐρίσκεται αὐτὸς ἐκεῖ θὰ εἴμεθα καὶ ἡμεῖς ¹· καὶ ἔτσι δὲν θὰ φοβηθῶμεν πλέον τὸν ὄφιν, διότι κατηργήθη εἰς τὴν σάρκα μὲ τὸ νὰ ἐκδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, ὅταν ἤκουσεν· «ὑπάγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ» ², καὶ εὐρίσκεται ἔτσι ἔξω ἀπὸ τὸν παράδεισον ριγμένος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Οὔτε καὶ γυναῖκα ἢ ὅποια θὰ μᾶς ἐξαπατᾷ θὰ διατηρήσωμεν· «διότι κατὰ τὴν ἀνάστασιν οὔτε νυμφεύονται οὔτε ὑπανδρεύονται, ἀλλ' εἶναι ὅπως οἱ ἄγγελοι» ³, καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ θὰ ὑπάρξῃ νέα δημιουργία ⁴, καὶ οὔτε ἄνδρας οὔτε γυναικα ⁵, ἀλλὰ θὰ εἶναι ὁ Χριστὸς τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι ⁶. Ὅπου δὲ εὐρίσκεται ὁ Χριστός, ποῖος φόβος ἢ ποῖος κίνδυνος θὰ ὑπάρξῃ;

70. Αὐτὸ δὲ δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ γίνη, ἐὰν ὁ Λόγος ἦταν κτίσμα. Διότι ὁ διάβολος θὰ ἐξακολουθοῦσε πάντοτε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ κτίσματος, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς εἶναι κτίσμα, καὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ θὰ εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνος, θὰ ὑπέκειτο πάντοτε εἰς τὸν θάνατον, ἀφοῦ δὲν θὰ εἶχεν αὐτόν, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἠνώνετο μὲ τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ κάθε φόβου. Ἐπομένως ἡ ἀλήθεια δείχνει, ὅτι ὁ Λόγος δὲν ἀνήκει εἰς τὰ γενητά, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς εἶναι δημιουργὸς τούτων. Ἔτσι λοιπὸν καὶ προσέλαβε τὸ γενητὸν καὶ ἀνθρώπινον σῶμα, διὰ νὰ θεοποιήσῃ τοῦτο ἐν ἑαυτῷ, ἀφοῦ τὸ ἀνακαινίσῃ ὡς δημιουργός, καὶ νὰ εἰσαγάγῃ πάντας ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καθ' ὁμοιότητα ἐκείνου. Δὲν θὰ ἐθεοποιεῖτο δὲ πάλιν ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ἠνοῦτο μὲ κτίσμα, ἐκτὸς ἐὰν ὁ Υἱὸς ἦταν ἀληθινὸς Θεός, καὶ δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν δὲν ἦταν ἐκ φύσεως ἀληθινὸς Λόγος αὐτός ὁ ὁποῖος ἐνεδύθη τὸ σῶμα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς δὲν θὰ εἶχαμεν ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν κατάραν, ἐὰν δὲν ἦταν ἐκ φύσεως ἀνθρωπίνη σὰρξ ἐκείνη τὴν ὁποίαν

4. Πρβλ. Γαλ. 6, 15.

5. Πρβλ. Γαλ. 3, 28.

6. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 28.

το ὁ Λόγος· οὐδὲν γὰρ κοινὸν ἦν ἡμῖν πρὸς τὸ ἀλλότριον, οὕτως οὐκ ἂν θεοποιήθη ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἴδιος αὐτοῦ ἦν ὁ Λόγος ὁ γενόμενος σὰρξ.

Διὰ τοῦτο γὰρ τοιαύτη γέγονεν ἡ συναφή, ἵνα τῷ κατὰ φύ-
 5 σιν τῆς θεότητος συνάψῃ τὸν φύσει ἄνθρωπον καὶ βεβαία γέ-
 νηται ἡ σωτηρία καὶ ἡ θεοποίησις αὐτοῦ. Οὐκοῦν οἱ ἀρνούμενοι
 ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φύσει καὶ ἴδιον αὐτοῦ τῆς οὐσίας τὸν Υἱὸν
 ἀρνείσθωσαν καὶ ἀληθινὴν σάρκα ἀνθρωπίνην αὐτὸν εἰληφέναι
 ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου. Οὐδὲν γὰρ πλεον ἡμῖν κέρδος τοῖς
 10 ἀνθρώποις ἦν, εἰ μήτε ἀληθινὸς καὶ φύσει ἦν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ
 Λόγος, μήτε ἀληθινὴ σὰρξ ἦν, ἣν προσελάβετο. Ἄλλ' ἔλαβέ
 γε ἀληθινὴν σάρκα, καὶ ἂν μαινῇται Οὐαλεντίνος· ἦν γὰρ καὶ φύ-
 σει καὶ ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Λόγος, καὶ ἂν μαινῶνται οἱ Ἀρειομανί-
 ται, καὶ ἐν ἐκείνῃ γέγονεν ἡμῶν ἡ ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως κτι-
 15 σθεις ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἐκείνην ἐγκαινί-
 σας, ὥσπερ εἴρηται.

71. Οὔτε οὖν κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος οὔτε ἔργον, ταῦτόν
 γάρ ἐστι κτίσμα καὶ ποίημα καὶ ἔργον· καὶ εἴπερ κτίσμα, καὶ
 ποίημα ἦν ἂν καὶ ἔργον. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ εἴρηκεν· Ἐκτι-
 20 σέ με ἔργον, οὐδέ· Σὺν τοῖς ἔργοις ἐποίησεν, ἵνα μὴ τῇ φύσει
 καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα εἶναι δόξῃ, οὔτε ὅτι, διὰ τὸ ποιῆσαί με
 ἔργα ἔκτισεν, ἵνα μὴ πάλιν κατὰ τὴν κακόνοιαν τῶν ἀσεβῶν ὡς
 ὄργανον δι' ἡμᾶς γενόμενος νομισθῇ, ἀλλ' οὐδὲ ὅτι πρὸ τῶν ἔρ-
 γων ἔκτισέ με, ἀνῆγγειλεν, ἵνα μὴ, ὥσπερ ἐστὶ γέννημα ὧν
 25 πρὸ πάντων, οὕτω καὶ κτιζόμενος πρὸ τῶν ἔργων, ταῦτόν ποιή-
 ση νομίζεσθαι τὸ γέννημα, καὶ τὸ ἔκτισεν· ἀλλὰ μετὰ παρα-
 τηρήσεως ἀκριβοῦς, εἰς ἔργα, εἴρηκεν, ἵσον τῷ εἰπεῖν· Εἰς σάρ-
 κα με πεποίηκεν ὁ Πατὴρ γενέσθαι ἄνθρωπον· ὥστε καὶ ἐκ
 τούτου πάλιν δείκνυσθαι μὴ εἶναι ἔργον αὐτόν, ἀλλὰ γέννημα.

ἐνεδύθη ὁ Λόγος, διότι δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε τὸ κοινὸν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ ξένου, ἔτσι καὶ δὲν θὰ ἐθεοποιεῖτο ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος ἐγένετο σὰρξ, δὲν ἦταν φυσικὸς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ γνήσιος αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἡ ἔνωσις ἦταν τέτοια, ὥστε νὰ ἐνώσῃ τὸν ἐκ φύσεως ἄνθρωπον μὲ τὴν φυσικὴν θεότητα, ὥστε ἡ σωτηρία καὶ ἡ θεοποίησις τοῦ ἀνθρώπου νὰ καταστῇ βεβαία. Λοιπὸν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνται ὅτι ὁ Υἱὸς προέρχεται ἐκ φύσεως ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἃς ἀρνηθοῦν καὶ ὅτι ἔχει λάβει αὐτὸς ἀληθινὴν ἀνθρωπίνην σάρκα ἐκ τῆς αἰιπαρθένου Μαρίας. Δὲν θὰ ὑπῆρχε λοιπὸν οὐδὲν κέρδος πλέον εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ἐὰν οὔτε ὁ Λόγος ἦταν ἐκ φύσεως καὶ ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἡ σὰρξ, τὴν ὁποίαν προσέλαβεν, ἦταν ἀληθινή. Ἀλλὰ βεβαίως ἔλαβεν ἀληθινὴν σάρκα, κὶ ἃς μαίνεται ὁ Οὐαλεντίνος· ἦταν δὲ ὁ Λόγος καὶ φυσικὸς καὶ ἀληθινὸς Θεός, κὶ ἃς μαίνωνται οἱ Ἀρειομανῖται. Καὶ εἰς ἐκείνην τὴν σάρκα ἤρχισεν ἡ νέα δημιουργία μας, διότι ὁ Λόγος ἐκτίσθη ἄνθρωπος χάριν ἡμῶν, καὶ ἐγκαινίασε δι' ἡμᾶς τὴν ὁδὸν ἐκείνην, ὅπως ἔχει λεχθῇ.

71. Ὁ Λόγος λοιπὸν δὲν εἶναι οὔτε κτίσμα οὔτε ἔργον, διότι σημαίνει τὸ αὐτὸ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ ἔργον. Καὶ ἐὰν ἦταν κτίσμα θὰ ἦταν καὶ δημιουργημα καὶ ἔργον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ δὲν εἶπεν· ἔκτισέ με ἔργον, οὔτε ὅτι μὲ ἐδημιούργησε μαζὶ μὲ τὰ ἔργα, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι εἶναι κτίσμα κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὔτε εἶπεν ὅτι μὲ ἔκτισε διὰ νὰ δημιουργήσω τὰ ἔργα, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ πάλιν σύμφωνα μὲ τὴν πονηρίαν τῶν ἀσεβῶν, ὅτι ἐγινεν ὡσὰν ὄργανον δι' ἡμᾶς. Ἀλλ' οὔτε ἀνήγγειλεν ὅτι, μὲ ἔκτισε πρὶν ἀπὸ τὰ ἔργα, διὰ νὰ μὴ κάμῃ νὰ θεωρῇται ὅτι, ὅπως εἶναι γέννημα πού ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα, ἔτσι καὶ κτίζεται πρὶν ἀπὸ ὅλα, ὥστε τὸ γέννημα, καὶ τὸ ἔκτισε, νὰ σημαίνουν τὸ αὐτό, ἀλλ' εἶπε μὲ λεπτομερεῇ παρατήρησιν, «εἰς ἔργα», τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ εἴπη· εἰς σάρκα μὲ ἔκαμεν ὁ Πατὴρ διὰ νὰ γίνω ἄνθρωπος, ὥστε νὰ δειχθῇ καὶ ἀπ' αὐτὸ πάλιν, ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ἔργον, ἀλλὰ γέννημα.

Ὡς γὰρ ὁ εἰσερχόμενος εἰς οἰκίαν οὐκ ἔστι μέρος τῆς οἰκίας, ἀλλὰ ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὴν οἰκίαν, οὕτως ὁ εἰς τὰ ἔργα κτιζόμενος ἄλλος ἂν εἴη τὴν φύσιν παρὰ τὰ ἔργα, ἐπεὶ εἰ καθ' ὑμῶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἔργον ἐστίν, ὥς Ἀρειανοί, ἐν ποίᾳ ἕρα
 5 χειρὶ καὶ σοφίᾳ γέγονε καὶ αὐτός; Πάντα γὰρ τὰ γενόμενα ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ γέγονε λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· «Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα», τοῦ δὲ Λαβιδὸς ψάλλοντος· «Καὶ σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί», καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκα-
 10 τοστῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· «Ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων, καὶ ἐμελέτησα ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου, ἐν ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέτων».

Οὐκοῦν εἰ ἐν χειρὶ τοῦ Θεοῦ τὰ ποιήματα εἰργάσθη, γέγραπται δέ, ὅτι «Πάντα διὰ τοῦ Λόγου ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐ-
 15 τοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», καὶ πάλιν· «Εἷς Κύριος Ἰησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα», καὶ ὅτι «Ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν», εὐδηλον, ὥς οὐκ ἂν εἴη ὁ Υἱὸς ἔργον, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σοφία. Τοῦτο γινώσκοντες καὶ οἱ ἐν Βαβυλῶνι γενόμενοι μάρτυρες, Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαήλ, ἐλέγχουσι τὴν Ἀρειανὴν
 20 ἀσέβειαν. Εἰπόντες γάρ· «Εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίων, τῶν Κυρίων», τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ὥς ἔργα κατέλεξαν, τὸν δὲ Υἱὸν οὐκ ὠνόμασαν, οὐ γὰρ εἰρήκασιν· Εὐλόγει, Λόγε, καὶ ὕμνει, σοφία, ἵνα δείξωσιν, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὑμνοῦντά ἐστι καὶ ἔργα ἐστί, ὁ δὲ Λόγος
 25 οὐκ ἐστὶν ἔργον οὐδὲ τῶν ὑμνούντων, ἀλλὰ σὺν τῷ Πατρὶ ὑ-

1. Ἦσ. 66, 2.

2. Ψαλμ. 101, 26.

3. Ψαλμ. 142, 5.

4. Ἰω. 1, 3.

Ὅπως δηλαδή αὐτὸς ποὺ εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν δὲν εἶναι μέρος τῆς οἰκίας, ἀλλὰ εἶναι τελείως ξένος πρὸς τὴν οἰκίαν, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ κτίζεται εἰς τὰ ἔργα εἶναι ξένος κατὰ τὴν φύσιν ἀπὸ τὰ ἔργα. Διότι, ἐάν, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, ὦ Ἀρειανοί, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἔργον, μὲ ποῖαν ἄρα σοφίαν καὶ μὲ ποῖον χέρι ἐδημιουργήθη καὶ αὐτός; Διότι ὅλα τὰ γενόμενα ἔχουν γίνεи μὲ τὸ χέρι καὶ μὲ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, διότι, λέγει μὲν ὁ ἴδιος ὁ Θεός· «τὸ χέρι μου ἐδημιούργησεν ὅλα αὐτά»¹, ὁ δὲ Δαβὶδ ψάλλει· «καὶ σύ, Κύριε, εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν γῆν ἐθεμελίωσες καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἶναι οἱ οὐρανοί»², καὶ πάλιν εἰς τὸν ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν δεύτερον ψαλμόν· «ἐνεθυμήθην παλαιὰς ἡμέρας καὶ ἐμελέτησα καλῶς τὰ ἔργα αὐτὰ τῶν ἰδικῶν σου χειρῶν»³.

Λοιπὸν ἐάν τὰ δημιουργήματα ἔγιναν μὲ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ἔχει δὲ γραφῇ ὅτι· «ὅλα ἔγιναν διὰ τοῦ Λόγου καὶ χωρὶς αὐτὸν τίποτε δὲν ἔγινε»⁴, καὶ πάλιν· «ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπάρχει, διὰ τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ πάντα»⁵, καὶ ὅτι· «ὅλα δι' αὐτοῦ συγκρατοῦνται»⁶, εἶναι καταφανές, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἔργον, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ χέρι καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ἐγνώριζαν τοῦτο καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐμαρτύρησαν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, δηλαδή ὁ Ἀνανίας, ὁ Ἀζαρίας καὶ ὁ Μισαήλ, ἐλέγχουν τὴν ἀρειανικὴν ἀσέβειαν. Διότι ὅταν εἶπαν· «εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον»⁷ κατωνόμασαν μὲν ὡς ἔργα ὅσα εὐρίσκονται εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὁλόκληρον τὴν κτίσιν, τὸν Υἱὸν ὅμως δὲν τὸν ἀνέφεραν, καὶ δὲν εἶπαν· εὐλόγει, Λόγε, καὶ ὕμνει σοφία, διὰ νὰ δείξουν ἔτσι ὅτι ὅλα μὲν τὰ ἄλλα εἶναι ὑμνοῦντα καὶ ἔργα, ὁ δὲ Λόγος δὲν εἶναι ἔργον οὔτε ἀνήκει εἰς τὰ ὑμνοῦντα, ἀλλὰ εἶναι ὑμνούμενος μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα, καὶ προσκυνούμενος καὶ θεολογούμενος

5. Α' Κορ. 8, 6.

6. Κολ. 1, 17.

7. Δαν. Ὕμν. τριῶν παιδῶν, 34.

μνούμενος καὶ προσκυνούμενός ἐστι καὶ θεολογούμενος, Λόγος μὲν αὐτοῦ καὶ Σοφία ὢν, τῶν δὲ ἔργων δημιουργός. Τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν ψαλμοῖς μετὰ καλλίστης διαστολῆς εἴρηκεν, ὅτι «Εὐθὺς ὁ Λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πί-
5 στει», καθάπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ γησὴν· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».

72. Εἰ δὲ ἔργον ἦν ὁ Λόγος, πάντως ἂν καὶ αὐτὸς ἐν σοφίᾳ ἐγεγόνει καὶ οὐτ' ἂν διέστελλεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων ἢ Γραφή, οὔτε τὰ μὲν ἔργα ὠνόμαζε, τὸν δὲ Λόγον καὶ Σοφίαν
10 ἰδίαν τοῦ Θεοῦ εὐηγγελίζετο. Νῦν δὲ διαστέλλουσα τῶν ἔργων αὐτὸν ἢ Γραφή δείκνυσιν ὅτι τῶν ἔργων δημιουργός ἐστιν ἢ σοφία, καὶ οὐκ ἔργον. Ταύτῃ τῇ διαστολῇ καὶ ὁ Παῦλος κέχρηται γράφων Ἑβραίοις· «Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ
15 δεικνύμενος ἄχρὶ μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχλησμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος». Ἰδοὺ γὰρ τὰ μὲν γενητὰ κτίσιν ὠνόμασε, τὸν δὲ Υἱὸν Λόγον
20 οἶδεν ὄντα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἄλλου ὄντος αὐτοῦ παρὰ τὰ κτίσματα. Πάλιν δὲ λέγων· «Πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχλησμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος» ἄλλον αὐτὸν εἶναι σημαίνει τῶν πάντων.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μὲν κρίνει, τῶν δὲ γενητῶν πάντων
25 ἕκαστος ὑπεύθυνός ἐστιν αὐτῷ διδόναι λόγον. Οὕτως ἄρα καὶ τῆς κτίσεως πάσης συστεναζούσης ἡμῖν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς ἄλλος τῶν κτισμάτων δείκνυται

1. Ψαλμ. 32, 4.

2. Ψαλμ. 103, 24.

διότι εἶναι Λόγος μὲν καὶ σοφία Πατρός, δημιουργὸς δὲ τῶν ἔργων. Τοῦτο ἔχει εἶπει καὶ τὸ Πνεῦμα εἰς τοὺς ψαλμοὺς μὲ τελείαν διάκρισιν, ὅτι «ὁ λόγος τοῦ Κυρίου εἶναι εὐθύς καὶ ὅλα τὰ ἔργα του ἀπεδείχθησαν ἀξιόπιστα»¹, ὅπως λέγει πάλιν καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον· «πόσον μεγαλειώδη εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε· ὅλα τὰ ἔκαμες μὲ σοφίαν»².

72. Ἐὰν ὅμως ὁ Λόγος ἦταν ἔργον, ὅπως δὴ ποτε καὶ αὐτὸς θὰ εἶχε δημιουργηθῇ διὰ τῆς σοφίας, καὶ δὲν θὰ ἐξεχώριζεν αὐτὸν ἡ Γραφή ἀπὸ τὰ ἔργα, οὔτε θὰ ὠνόμαζεν ἐκεῖνα μὲν ἔργα, αὐτὸν δὲ θὰ ἐκήρυττε γνήσιον Λόγον καὶ Σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Τώρα δὲ μὲ τὸ νὰ διαχωρίζῃ αὐτὸν ἡ Γραφή ἀπὸ τὰ ἔργα, δείχνει ὅτι ἡ σοφία εἶναι δημιουργὸς τῶν ἔργων καὶ ὄχι ἔργον. Τὴν ἰδίαν διάκρισιν χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Παῦλος ὅταν γράφῃ πρὸς Ἑβραίους· «διότι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωντανὸς καὶ δραστηρικὸς καὶ κοπτερώτερος ἀπὸ κάθε δίκωπο μαχαίρι καὶ εἰσχωρεῖ βαθειὰ μέχρι χωρισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρθρώσεων καὶ μυελῶν, καὶ κρίνει συλλογισμοὺς καὶ προθέσεις τῆς καρδίας, καὶ δὲν ὑπάρχει δημιούργημα ποὺ νὰ εἶναι κρυμμένο ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ ὅλα εἶναι γυμνὰ καὶ φανερά εἰς τὰ μάτια του, πρὸς τὸν ὅποιον ἔχομεν νὰ δώσωμεν λόγον»³. Ἰδού λοιπὸν ὅτι τὰ μὲν γενητὰ ὠνόμασε κτίσιν, τὸν δὲ Υἱὸν ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅτι αὐτὸς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ κτίσματα. Ὅταν δὲ πάλιν λέγῃ· «ὅλα εἶναι γυμνὰ καὶ φανερά εἰς τὰ μάτια του, πρὸς τὸν ὅποιον ἔχομεν νὰ δώσωμεν λόγον», ἐννοεῖ ὅτι αὐτὸς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ πάντα.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ αὐτὸς μὲν κρίνει, κάθε ἓνας δὲ ἀπὸ ὅλους τοὺς γενητοὺς εἶναι ὑπεύθυνος διὰ νὰ δώσῃ λόγον εἰς αὐτόν. Ἔτσι λοιπόν, ἐπειδὴ ὁλόκληρη ἡ κτίσις στενάζει μαζὶ μὲ ἡμᾶς διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν φθοράν⁴, ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ κτίσματα. Διότι ἐὰν ἦταν κτίσμα, θὰ ἦταν καὶ αὐτὸς ἓνας ἐξ ἐκείνων, οἱ

3. Ἑβρ. 4, 12-13.

4. Πρβλ. Ρωμ. 8, 21-22.

εἶναι ὁ Υἱός. Εἰ γὰρ ἦν κτίσμα, εἰς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν στεναζόντων καὶ δεόμενος τοῦ νίοποιούντος καὶ ἐλευθεροῦντος καὶ αὐτὸν μετὰ πάντων. Εἰ δὲ πᾶσα μὲν ἡ κτίσις συστενάζει ἐλευθερίας χάριν τῆς ἀπὸ τῆς φθορᾶς τῆς δουλείας, ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἔστι τῶν στεναζόντων οὐδὲ τῶν δεομένων ἐλευθερίας, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ νίοποιῶν καὶ ἐλευθερῶν τὰ πάντα, λέγων τοῖς τότε Ἰουδαίοις· «Ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ δὲ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ἐὰν οὖν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὁὕτως ἐλεύθεροι ἔσεσθε», λευκότερον φωτὸς ἀποδείκνυται καὶ
 10 ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' Υἱὸς ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος τοῦ Πατρὸς.

Περὶ μὲν οὖν τοῦ, «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν», εἰ καὶ δι' ὀλίγων, ἀλλ' ἱκανά ἐστιν, ὥς γε νομίζω, πρόφασιν παρασχεῖν ταῦτα τοῖς λογιωτέροις πλείονα κατασκευάζειν εἰς ἀναί-
 15 ρεσιν τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν ἐξῆς στίχον ἀναγινώσκοντες οἱ αἵρετικοὶ κακῶς καὶ περὶ τούτου ἐνθυμούμενοι νομίζουσιν, ἐπειδὴ γέγραπται· «Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με», εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου καὶ μὴ εἰς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν εἰρησθαι καὶ ταῦτα, ἀναγκαῖον, καὶ τοῦτον τὸν
 20 στίχον διαλύοντας, δεῖξαι τὴν πλάνην ἐκείνων.

73. Γέγραπται· «Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν»· εἰ τοίνυν τῇ σοφίᾳ ἡ γῆ τεθεμελιώται, πῶς ὁ θεμελιῶν θεμελιούται; Ἀλλὰ παροιμιωδῶς ἐστὶν εἰρημένον καὶ τοῦτο, καὶ δεῖ καὶ τούτου τὸν νοῦν ζητεῖν, ἵνα γινώσκωμεν ὅτι τῇ μὲν σο-
 25 φίᾳ ὁ Πατὴρ δημιουργεῖ καὶ θεμελιοῖ τὴν γῆν εἰς τὸ εἶναι ἐδραία καὶ διαμένειν αὐτήν, αὐτὴ δὲ ἡ σοφία ἐθεμελιούτο εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἀρχὴ καὶ θεμέλιος τῆς καινῆς ἡμῶν κτίσεως καὶ ἀνα-

1. Ἰω. 8, 35-36.

2. Παροιμ. 8, 22.

ὅποιοι στενάζουν, καὶ θὰ ἀναζητοῦσεν αὐτὸν ποὺ θὰ τὸν υἱοθετοῦσε, καὶ ποὺ θὰ τὸν ἐλευθέρωνε καὶ αὐτὸν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Ἐὰν ὁμως ὁλόκληρη μὲν ἡ κτίσις συστενάζει χάριν τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν φθοράν, ὁ δὲ Υἱὸς δὲν εἶναι ἐξ ἐκείνων ποὺ στενάζουν, ἢ ἔχουν ἀνάγκην ἐλευθερίας, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος υἱοθετεῖ καὶ ἐλευθερώνει τὰ πάντα, καθὼς λέγει εἰς τοὺς Ἰουδαίους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· «ὁ δοῦλος δὲν μένει πάντοτε εἰς τὸ σπίτι, ὁ υἱὸς ὁμως μένει πάντοτε. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Υἱὸς σᾶς ἐλευθερώσῃ, θὰ εἴσθε πραγματικὰ ἐλεύθεροι»¹, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπ' αὐτὰ φαινότερον φωτὸς, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ φυσικὸς καὶ ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς.

Λοιπὸν περὶ μὲν τοῦ· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν»², παρὰ τὸ ὅτι ὠμιλήσαμεν ἐν συντόμῳ, ὁμως εἶναι ἀρκετά, καθὼς τοῦλάχιστον νομίζω, διὰ νὰ δώσουν ἀφορμὴν εἰς τοὺς λογιωτέρους νὰ σκεφθοῦν περισσότερα πρὸς ἀνασκευὴν τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως. Ἐπειδὴ ὁμως, ὅταν οἱ αἵρετικοὶ ἀναγινώσκουν καὶ τὸν ἀκόλουθον στίχον, ἐρμηνεύουν καὶ τοῦτον ὅχι ὀρθῶς καὶ νομίζουν, ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφῇ· «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἔθεμελίωσέ με»³ ἀναφέρεται καὶ αὐτὸ εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου καὶ ὅχι εἰς τὴν ἑνσαρκον παρουσίαν αὐτοῦ, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀναλύσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν στίχον διὰ νὰ ἀποδείξωμεν τὴν πλάνην ἐκείνων.

73. Ἔχει γραφῇ· «ὁ Θεὸς ἔθεμελίωσε τὴν γῆν διὰ τῆς σοφίας»⁴. Ἐὰν λοιπὸν ἡ γῆ ἔχη θεμελιωθῇ διὰ τῆς σοφίας, πῶς θεμελιοῦται ἐκεῖνος ποὺ θεμελιώνει; Ἀλλ' ὁμως καὶ τὸ χωρίον τοῦτο ἔχει λεχθῇ ὡς παροιμία, καὶ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν καὶ τούτου τὴν σημασίαν, διὰ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι διὰ μὲν τῆς σοφίας ὁ Πατὴρ δημιουργεῖ καὶ θεμελιώνει τὴν γῆν, διὰ νὰ εἶναι σταθερὰ καὶ νὰ παραμένῃ πάντοτε, ἡ ἴδια δὲ ἡ σοφία ἔθεμελιοῦτο εἰς ἡμᾶς, διὰ νὰ γίνῃ ἀρχὴ καὶ θεμέλιον τῆς νέας μας δημιουρ-

3. Παροιμ. 8, 23.

4. Παροιμ. 3, 19.

καινίσεως γένηται. Οὐκ εἴρηκε γοῦν οὐδὲ ἐν τούτοις· Πρὸ τοῦ αἰῶνος Λόγον ἢ Υἱὸν με πεποίηκεν, ἵνα μὴ ὡς ἀρχὴν ἔχη τοῦ ποιεῖσθαι· τοῦτο γὰρ πρὸ πάντων δεῖ ζητεῖν, εἰ Υἱὸς ἐστι, καὶ περὶ τούτου τὰς Γραφὰς προηγουμένως ἐρευνᾶν. Τοῦτο γὰρ καὶ
 5 τῶν ἀποστόλων ἐρωτηθέντων ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο λέγων· «Σὺ εἰ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατήρ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως ἐν πρώτοις ἠρώτησεν· «Εἰ Υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ». Ἦδει γὰρ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ κύριον τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ὅτι, ἐὰν μὲν αὐτὸς ἦ ὁ Υἱὸς, τέλος
 10 ἔξει ἡ διαβολικὴ τυραννίς, ἐὰν δὲ κτίσμα ἦ, εἷς ἐστι καὶ αὐτὸς τῶν ἐκ τοῦ Ἀδάμ τοῦ ἀπατηθέντος παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδεμία φροντίς ἦν αὐτῷ. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι ἠγανάκτουν, ὅτι ὁ Κύριος Υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγεν ἑαυτοῦ εἶναι τὸν Θεόν. Εἰ γὰρ ἦν ἑαυτὸν ἓνα τῶν κτισμάτων
 15 εἰρηκῶς ἢ ὅτι ποιήμιά εἰμι, οὐκ ἐξενίζοντο ἀκούοντες οὐδὲ βλασφημίαν ἐνόμιζον τὰ τοιαῦτα ῥήματα εἰδότες καὶ ἀγγέλων ἐπιδημίαν γενομένην πρὸς τοὺς πατέρας, ἀλλ' ἐπειδὴ Υἱὸν ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἐθεώρουν μὴ κτίσματος εἶναι τὸ τοιοῦτον γνώρισμα, ἀλλὰ θεότητος καὶ φύσεως πατρικῆς.

20 74. Ἔδει τοίνυν τοὺς Ἀρειανούς, καὶ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον μιμουμένους, περιεργάζεσθαι, καὶ εἰ μὲν εἴρηκε· Λόγον ἢ Υἱὸν με ἐθεμελίωσε, φρονεῖν ὡς φρονοῦσιν, εἰ δὲ μὴ οὕτως εἴρηκε, μὴ ἐπινοεῖν ἑαυτοῖς τὰ μὴ ὄντα. Οὐ γὰρ εἴρηκε, πρὸ τοῦ αἰῶνος Λόγον ἢ Υἱὸν με ἐθεμελίωσεν, ἀλλ'
 25 ἀπλῶς, ἐθεμελίωσέ με, ἵνα δείξῃ πάλιν, καθάπερ εἶπον, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν, διὰ δὲ τοὺς ἐποικοδομουμένους ἐπ' αὐτὸν παροιμιωδῶς καὶ τοῦτο λέγει. Τοῦτο γὰρ εἰδὼς καὶ ὁ ἀπόστολος

γίας καὶ ἀνακαινίσεως. Οὕτε καὶ εἰς αὐτὰ λοιπὸν εἶπεν ὅτι μὲ ἔκαμε πρὸ τοῦ αἰῶνος Λόγον ἢ Υἱόν, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἔχει ἀρχὴν τῆς δημιουργίας· διότι τοῦτο πρέπει νὰ ἐρευνῶμεν πρὶν ἀπὸ ὅλα, ἐὰν δηλαδὴ εἶναι Υἱός, καὶ ἐρευνῶμεν τὰς Γραφὰς κυρίως δι' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Τοῦτο λοιπὸν ἀπεκρίθη καὶ ὁ Πέτρος, ὅταν ἠρωτήθησαν οἱ ἀπόστολοι· «σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»¹, αὐτὸ ἠρώτησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως· «ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»². Διότι ἐγνώριζεν ὅτι αὐτὸ εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ βᾶσις τῆς πίστεώς μας καὶ ὅτι, ἐὰν μὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Υἱός, θὰ τελειώσῃ καὶ ἡ διαβολικὴ τυραννίς, ἐὰν δὲ εἶναι κτίσμα, εἶναι καὶ αὐτὸς ἓνας ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος ἐξηπατήθη ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ δὲν θὰ ἀνελάμβανε καμμίαν φροντίδα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀγανακτοῦσαν, διότι ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν τοῦ Υἱὸν Θεοῦ, καὶ ἔλεγεν ὅτι Πατέρας του εἶναι ὁ Θεός. Ἐὰν δηλαδὴ εἶχεν εἶπει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἑνα ἐκ τῶν κτισμάτων, ἢ ἐὰν εἶχεν εἶπει· εἶμαι δημιούργημα, δὲν θὰ ἐπαρξενεύοντο νὰ τὸ ἀκούουν, οὔτε θὰ ἐθεώρουν αὐτὰ τὰ λόγια βλασφημίαν, ἀφοῦ ἤξεραν ὅτι καὶ ἄγγελοι εἶχαν κάποτε ἐμφανισθῇ εἰς τοὺς προγόνους των. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν τοῦ Υἱὸν, ἐθεώρουν ὅτι τοῦτο δὲν ἦταν γνώρισμα ἑνὸς κτίσματος, ἀλλὰ τῆς θεότητος καὶ τῆς πατρικῆς φύσεως.

74. Ἐπρεπε λοιπὸν οἱ Ἀρειανοί, μιμούμενοι τὸν πατέρα τους τὸν διάβολον, νὰ ἔχουν περιέργειαν καί, ἐὰν μὲν ἔλεγε· «Λόγον ἢ Υἱὸν μὲ ἐθεμελίωσε», νὰ σκέπτονται ὅπως σκέπτονται· ἐὰν ὁμως δὲν εἶπε τέτοιο πρᾶγμα, νὰ μὴ ἐπινοοῦν μόνοι τους πράγματα ποὺ δὲν ὑπάρχουν. Διότι δὲν εἶπε· πρὸ τοῦ αἰῶνος μὲ ἐθεμελίωσε Λόγον ἢ Υἱόν, ἀλλ' ἀπλῶς, ἐθεμελίωσέ με, διὰ νὰ δείξῃ πάλιν, καθὼς εἶπα, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ λέγει ὄχι διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐποικοδομουμένους ἐπάνω εἰς αὐτὸν καὶ μάλιστα μὲ παροιμίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὁ ἀπόστολος

2. Ματθ. 4, 6. Εἰσηγητὴς τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως εἶναι ὁ διάβολος.

γράφει· «Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν
 κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός». «Ἐκαστος δὲ βλέπετω,
 πῶς ἐποικοδομεῖ». Ἀνάγκη δὲ τὸν θεμέλιον τοιοῦτον εἶναι, οἷα
 καὶ τὰ ἐποικοδομούμενά ἐστιν, ἵνα καὶ συναρμολογεῖσθαι δυ-
 5 νηθῇ. Λόγος μὲν οὖν ὢν, ἧ Λόγος ἐστίν, οὐκ ἔχει τοιούτους,
 οἷός ἐστι καὶ αὐτός, τοὺς συναρμολογουμένους αὐτῷ, μονογενῆς
 γὰρ ἐστιν, ἄνθρωπος δὲ γενόμενος ἔχει τοὺς ὁμοίους, ὧν καὶ
 τὴν ὁμοίαν ἐνεδύσατο σάρκα. Οὐκοῦν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον θε-
 μελιοῦται, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐπ' αὐτὸν ὡς λίθοι τίμιοι ἐποικοδομεῖ-
 10 σθαι δυναθῶμεν καὶ γενώμεθα ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκοῦντος ἁ-
 γίου Πνεύματος. Ὡς περ δὲ θεμέλιος αὐτός, ἡμεῖς δὲ λίθοι ἐ-
 ποικοδομούμενοι ἐπ' αὐτόν, οὕτως αὐτὸς πάλιν ἄμπελός ἐστιν,
 ἡμεῖς δὲ ὡς κλήματα σπληννόμενα οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς θεό-
 τητος, ἀδύνατον γὰρ τοῦτό γε, ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον·
 15 ὅμοια γὰρ εἶναι δεῖ τὰ κλήματα τῇ ἀμπέλῳ, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ὁ-
 μοιοὶ κατὰ τὴν σάρκα τυγχάνομεν ὄντες αὐτοῦ.

Ἄλλως τε ἀνθρώπινα φρονοῦντας τοὺς αἰρετικὸν ἀν-
 θρωπίνους παρσδεύμασι διελέγχειν προσήκει διὰ τῶν αὐτῶν
 λόγων. Οὐκ εἴρηκε γοῦν, ὅτι θεμέλιόν με πεποίηκεν, ἵνα μί-
 20 ὡς ποιήματος καὶ ἀρχὴν ἔχοντος αὐτοῦ τοῦ γίνεσθαι, κἄν ἐν
 τούτῳ πρόφασιν εὐρωσιν ἀναίσχυντον πρὸς ἀσέβειαν, ἀλλ' ὅτι
 «ἐθεμελίωσέ με». Τὸ δὲ θεμελιούμενον θεμελιοῦται μὲν διὰ
 τοὺς ἐπιβαλλομένους ἐπ' αὐτὸ λίθους, γίνεται δὲ οὐχ ἀπλῶς,
 ἀλλ' ὅταν ἐξ ὄρους μετενεχθῇ λίθος καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς
 25 κατατεθῇ. Καὶ ἕως μὲν ἐν τῷ ὄρει λίθος ἐστίν, οὕτω τεθεμε-
 λιώται, ἐπειδὴν δὲ ἡ χρεῖα ἀπαιτῇ καὶ μετενεχθῇ καὶ περιβάλη-
 ται τὸ βάθος τῆς γῆς, τότε λοιπὸν, εἰ λάβοι φωτὴν ὁ λίθος, εἴ-
 ποι ἂν. Νῦν ἐθεμελίωσέ με ὁ ἐξ ὄρους ὧδε μεταθείς. Οὐκοῦν

1. Α' Κορ. 3, 11.

2. Α' Κορ. 3, 10.

ἐγνώριζε τοῦτο, γράφει· «διότι ἄλλον θεμέλιον κανεῖς δὲν ἡμπορεῖ νὰ βάλῃ παρὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τεθῆ, ποὺ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός»¹, «ὁ καθένας δὲ ἃς προσέχῃ μὲ ποῖον τρόπον οἰκοδομεῖ»². Εἶναι δὲ ἀνάγκη καὶ ὁ θεμέλιος νὰ εἶναι τέτοιος, ὅπως εἶναι καὶ αὐτὰ ποὺ θὰ οἰκοδομηθοῦν ἐπ' αὐτοῦ, διὰ νὰ ἡμπορέσουν καὶ νὰ συναρμολογηθοῦν. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι Λόγος, ἂν βεβαίως εἶναι Λόγος, δὲν ἔχει ὁμοίους, ὥσάν καὶ αὐτόν, αὐτοὺς ποὺ συναρμολογοῦνται μὲ αὐτόν, διότι εἶναι μονογενής· μὲ τὸ νὰ γίνῃ ὅμως ἄνθρωπος ἔχει τοὺς ὁμοίους του, αὐτοὺς δηλαδὴ τῶν ὁποίων τὴν σάρκα ἐφόρεσεν. Ἐπομένως θεμελιούται κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ οἰκοδομηθῶμεν ἐπάνω εἰς αὐτόν, ὥσάν λίθοι τίμιοι, καὶ νὰ γίνωμεν ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ποὺ κατοικεῖ μέσα μας. Ὅπως ἀκριβῶς δὲ αὐτὸς εἶναι θεμέλιος, ἡμεῖς δὲ εἴμεθα λίθοι, οἱ ὅποιοι οἰκοδομούμεθα ἐπάνω εἰς αὐτόν, ἔτσι πάλιν αὐτὸς μὲν εἶναι ἄμπελος ἡμεῖς δὲ εἴμεθα ὥσάν κλήματα συνδεδεμένα, ὄχι κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος, διότι τοῦτο τοῦλάχιστον εἶναι ἀδύνατον, ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, διότι τὰ κλήματα πρέπει νὰ εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ἄμπελον, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς εἴμεθα κατὰ τὴν σάρκα ὅμοιοι μὲ αὐτόν.

Ἐξ ἄλλου, ἀφοῦ οἱ αἰρετικοὶ σκέπτονται κατ' ἄνθρωπον, πρέπει νὰ τοὺς ἐλέγχωμεν μὲ ἀνθρώπινα παραδείγματα μὲ τὰ ἴδια λόγια. Δὲν ἔχει εἶπει λοιπὸν, ὅτι μὲ ἔκαμε θεμέλιον, διὰ νὰ μὴ εὗρουν εἰς αὐτὸ ἀναίσχυντον δικαιολογίαν νὰ ἀσεβοῦν λέγοντες ὅτι εἶναι δημιούργημα καὶ ἔχει ἀρχὴν εἰς τὴν δημιουργίαν του, ἀλλ' εἶπεν ὅτι «ἐθεμελίωσέ με». Ἐκεῖνο δὲ ποὺ θεμελιούται, θεμελιούται μὲν διὰ τοὺς λίθους ποὺ προστίθενται ἐπάνω εἰς αὐτό, καὶ τοῦτο γίνεται ὄχι μὲ ἀπλὸν τρόπον, ἀλλὰ μόνον ὅταν μεταφερθῇ λίθος ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ τοποθετηθῇ βαθειὰ μέσα εἰς τὴν γῆν. Καὶ μέχρι ποῦ ὁ λίθος εὐρίσκεται εἰς τὸ βουνό, δὲν ἔχει ἀκόμη θεμελιωθῇ, ὅταν ὅμως τὸ ὀπαιτῇ ἡ ἀνάγκη καὶ μεταφερθῇ καὶ καταχωθῇ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς, τότε πλέον, ἂν ἡμποροῦσεν ὁ λίθος νὰ ὁμιλήσῃ, θὰ ἔλεγε, τώρα μὲ ἐθεμελίωσεν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μὲ μετέφερεν ἐδῶ. Λοιπὸν καὶ ὁ Κύριος δὲν

οὐχ ὁ Κύριος καὶ ὅτε τεθεμελίωται ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι (ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου Λόγος), ἀλλ' ὅτε τὸ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα, ὅπερ ἐκ Μαρίας τμηθὲν ἔλαβε, τότε φησὶν· «Ἐθεμελίωσέ με», ἴσον τῷ εἰπεῖν, Λόγον ὅντα με περιέβαλε γηίνῳ σώματι. Οὕτω γὰρ δι' ἡμᾶς θεμελιούται τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, ἵνα ἡμεῖς, ὡς σύσσωμοι συναρμολογούμενοι καὶ συνδεθέντες ἐν αὐτῷ διὰ τῆς ὁμοιώσεως τῆς σαρκός, εἰς ἄνδρα τέλειον καταστήσαντες ἀθάνατοι καὶ ἄφθαρτοι διαμείνωμεν.

75. Τὸ δὲ «πρὸ τοῦ αἰῶνος» καὶ «πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι» καὶ «πρὸ τοῦ ὅρη ἐδραστοῦναι» μηδένα ταραττέτω, πάννυ γὰρ καὶ τοῦτο καλῶς συνῆψε τῷ «ἐθεμελίωσε» καὶ τῷ «ἔκτισε»· τοῦτο γὰρ πάλιν τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἄπτεται. Ἡ γὰρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰς ἡμᾶς γενομένη χάρις ἄρτι μὲν ἐπεφάνη, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, καὶ γέγονεν ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ, προητοιμάστο δὲ αὕτη καὶ πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· καὶ ἡ αἰτία χρηστὴ καὶ θαυμαστὴ πὼς ἐστίν. Οὐκ ἔπρεπε τὸν Θεὸν ὕστερον περὶ ἡμῶν βουλευέσθαι, ἵνα μὴ ὡς ἀγνοῶν τὰ καθ' ἡμᾶς φαίνεται. Κτίζων τοίνυν ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ εἰδὼς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, προγινώσκων τε ὅτι καλοὶ γενόμενοι ὕστερον παραβάται τῆς ἐντολῆς ἐσόμεθα καὶ ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκβληθησόμεθα διὰ τὴν παρακοήν, φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς ὢν προετοιμάζει ἐν τῷ ἰδίῳ Λόγῳ, δι' οὗ καὶ ἔκτισεν ἡμᾶς, τὴν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν οἰκονομίαν, ἵνα καὶ ἀπατηθέντες παρὰ τοῦ ὁφείως ἐκπέσωμεν, μὴ τέλειον ἀπομείνωμεν νεκροί, ἀλλ' ἔχοντες ἐν τῷ Λόγῳ τὴν προητοιμασμένην ἡμῖν λύτρωσίν τε καὶ σωτηρίαν, πάλιν ἀναστάντες ἀθάνατοι διαμείνωμεν, ὅταν

1. Πρβλ. Ἐφεσ. 4, 13.

2. Παροιμ. 8, 23.

ἔλαβεν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, ὅταν ἐθεμελιώθη (διότι καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸ ἦταν Λόγος), ἀλλ' ὅταν ἐνεδύθη τὸ ἰδικόν μας σῶμα, τὸ ὅποῖον ἔλαβεν ὡσὰν τμῆμα τοῦ σώματος τῆς Μαρίας, τότε λέγει· «μὲ ἐθεμελίωσε», πού εἶναι τὸ ἴδιον τὸ νὰ εἴπῃ, ἐνῶ ἡμουν Λόγος μὲ περιέβαλε μὲ γήινον σῶμα. Ἔτσι λοιπὸν θεμελιούται δι' ἡμᾶς, ἀφοῦ ἀναλαμβάνει εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὰ ἰδικά μας, ὥστε ἡμεῖς συναρμολογούμενοι μὲ αὐτὸν ὡς σύσσωμοι καὶ συνδεθέντες εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ὁμοιώσεως τῆς σαρκός, ἀφοῦ φθάσωμεν εἰς ἄνδρα τέλειον¹, νὰ παραμείνωμεν ἀθάνατοι καὶ ἀφθαρτοι.

75. Τὸ δὲ «πρὸ τοῦ αἰῶνος», καὶ τὸ «πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι»², καὶ τὸ «πρὸ τοῦ ὅρη ἐδρασηῆναι»³ ὅς μὴ ἀνησυχῇ κανένα, διότι πολὺ ὀρθῶς συνέδεσε καὶ τοῦτο μὲ τὸ «ἐθεμελίωσε» καὶ τὸ «ἔκτισε», διότι καὶ τοῦτο πάλιν σχετίζεται μὲ τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν. Διότι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐφανερώθη μὲν ἐσχάτως⁴ καὶ ἐπραγματοποιήθη μὲ τὸ νὰ ἔλθῃ αὐτὸς εἰς ἡμᾶς, εἶχεν ὅμως αὕτη προετοιμασίη καὶ πρὶν ἀκόμη δημιουργηθῶμεν ἡμεῖς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου, καὶ ἡ αἰτία εἶναι καλὴ καὶ κατὰ κάποιον τρόπον ἀξιοθαύμαστος. Δὲν ἔπρεπε ὁ Θεὸς νὰ σκέπτεται δι' ἡμᾶς μετὰ ἀπὸ ἡμᾶς, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἀγνοεῖ αὐτὰ πού ἀφοροῦν εἰς ἡμᾶς. Ὅταν λοιπὸν μᾶς ἔκτισε διὰ τοῦ Λόγου του, καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὰ ἰδικά μας περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἡμεῖς, καὶ προέβλεπεν ὅτι, ἐνῶ ἐδημιουργήθημεν καλοί, ἀργότερα θὰ γίνωμεν παραβάται τῆς ἐντολῆς, καὶ θὰ ἐκβληθῶμεν ἀπὸ τὸν παράδεισον λόγῳ τῆς παρακοῆς, ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος καὶ ἀγαθός, διὰ τοῦτο προετοιμάζει τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας μας διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μᾶς ἐδημιούργησε. Τοῦτο κάμνει ὁ Θεὸς διὰ νὰ μὴ παραμείνωμεν τελείως νεκροί, ἀκόμη κι' ἂν παραπλανηθῶμεν ἀπὸ τὸν ὄφιν καὶ ἐκπέσωμεν, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν εἰς τὸν Λόγον τὴν προετοιμασμένην δι' ἡμᾶς λύτρωσιν καὶ σωτηρίαν, νὰ ἀναστηθῶ-

3. Παροιμ. 8, 25.

4. Πρβλ. Τίτ. 2, 11.

αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχὴ τῶν ὁδῶν κτισθῆ καὶ ὁ πρωτότοκος τῆς κτίσεως γένηται πρωτότοκος ἀδελφῶν καὶ αὐτὸς ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν ἀναστῆ.

Τοῦτο Παῦλος ὁ μακάριος ἀπόστολος γράφων διδάσκει
 5 τὸ γὰρ ἐν ταῖς Παραοιμίαις, «πρὸ τοῦ αἰῶνος» καί, «πρὸ τοῦ
 τὴν γῆν γενέσθαι» διεξηγησάμενος, οὕτω γρησὶ πρὸς μὲν Τιμόθεον·
 «Συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ
 σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγία· οὐ κατὰ τὰ ἔργα
 ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν
 10 ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθεῖσαν δὲ
 νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κα-
 ταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ τὴν ζωὴν». Πρὸς
 δὲ τοὺς Ἐφεσίους· «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ
 15 πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καθὼς ἐξε-
 λέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους
 καὶ ἀμώμους κατ' ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς
 εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν».

76. Πῶς οὖν ἐξελέξατο πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, εἰ μὴ, ὥς αὐ-
 20 τὸς εἴρηκεν, ἐν αὐτῷ ἤμεν προτετυπωμένοι; Πῶς δὲ ὅλος, πρὶν
 ἀνθρώπους κτισθῆναι, ἡμᾶς προώρισεν εἰς υἰοθεσίαν, εἰ μὴ αὐ-
 τὸς ὁ Υἱὸς πρὸ τοῦ αἰῶνος τεθεμελιώτο ἀναδεξάμενος τὴν ὑπὲρ
 ἡμῶν οἰκονομίαν; Ἡ πῶς, ὥς ἐπιφέρει λέγων ὁ ἀπόστολος,
 «ἐκληρώθημεν προορισθέντες», εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Κύριος πρὸ τοῦ
 25 αἰῶνος ἦν θεμελιωθείς, ὥστε αὐτὸν πρόθεσιν ἔχειν ὑπὲρ ἡμῶν
 πάντα τὸν καθ' ἡμῶν κληρον τοῦ κρίματος ἀναδέξασθαι διὰ
 τῆς σαρκός, καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ υἰοποιηθῆναι; Πῶς δὲ

μεν πάλιν καὶ νὰ παραμείνωμεν ἀθάνατοι, ὅταν αὐτὸς χάριν ἡμῶν κτισθῇ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν καὶ ὅταν ὁ πρωτότοκος τῆς κτίσεως γίνῃ πρωτότοκος ἀδελφῶν, καὶ αὐτὸς ἀναστηθῇ ὡσὰν ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν.

Τοῦτο διδάσκει ὅταν γράφῃ ὁ μακάριος Παῦλος. "Ὅταν δηλαδὴ ἔξηγῇ τὸ χωρίον τῶν Παροιμιῶν, «πρὸ τοῦ αἰῶνος» καὶ «πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι», λέγει τὸ ἐξῆς μὲν πρὸς τὸν Τιμόθεον· «κακοπάθησε διὰ τὸ εὐαγγέλιον μέ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔσωσε καὶ μᾶς ἐκάλεσε με κλήσιν ἁγίαν, ὅχι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἔργων μας, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδικήν του πρόθεσιν καὶ χάριν, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς ἡμᾶς πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰῶνας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐφανερώθη δὲ τώρα διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος κατήργησε τὸν θάνατον καὶ ἐφώτισε τὴν ζωὴν»¹, πρὸς δὲ τοὺς Ἐφεσίους· «εὐλογητὸς ὡς εἶναι ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς εὐλόγησεν ἐν Χριστῷ με κάθε εὐλογίαν πνευματικὴν εἰς τὰ ἐπουράνια, ὅπως καὶ μᾶς ἐξέλεξεν ἐν αὐτῷ πρὶν δημιουργηθῇ ὁ κόσμος, διὰ νὰ εἴμεθα ἄγιοι καὶ ἄψογοι ἐνώπιόν του, ἅφοῦ δι' ἀγάπης μᾶς προώρισεν νὰ εἴμεθα υἱοὶ του διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»².

76. Πῶς λοιπὸν μᾶς ἐξέλεξε πρὶν δημιουργηθῶμεν, ἐὰν δὲν εἴμεθα προτυπωμένοι ἐν αὐτῷ, ὅπως ἔχει εἶπει ὁ ἴδιος; Πῶς δὲ πρὶν κτισθοῦν οἱ ἄνθρωποι, προώρισεν ἡμᾶς διὰ υἱοθεσίαν, ἐὰν ὁ Υἱὸς δὲν εἶχε θεμελιωθῇ πρὸ τοῦ αἰῶνος, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας ἡμῶν; Ἡ πῶς, ὅπως προσθέτει ὁ ἀπόστολος, «ἐγίναμεν κληρονόμοι ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι προωρίσθημεν»³, ἐὰν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος δὲν εἶχε θεμελιωθῇ πρὸ τοῦ αἰῶνος, ὥστε νὰ ἔχῃ ἐντὸς τοῦ σχεδίου του νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς διὰ τῆς σαρκὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὁλόκληρον τὸ μερίδιον τῆς εἰς βάρος μας καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, καὶ ἔτσι ἡμεῖς νὰ υἱοποιηθῶμεν πλέον ἐν αὐτῷ; Πῶς δὲ θὰ ἐλαμβάναμεν πρὸ χρόνων αἰωνίων

2. Ἐφεσ. 1, 3-5.

3. Ἐφεσ. 1, 11.

καὶ πρὸ χρόνων αἰωνίων ἐλαμβάνομεν μήπω γεγονότες, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες, εἰ μὴ ἐν τῷ Χριστῷ ἦν ἀποκειμένη ἡ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα χάρις; Διὸ καὶ ἐν τῇ κοίσει, ὅταν ἕκαστος κατὰ τὴν προᾶξιν ἀπολαμβάνῃ, φησί· «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πα-
5 τρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου».

Πῶς οὖν ἡ ἐν τίνι, πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, ἡτοιμάσθη, εἰ μὴ ἐν τῷ Κυρίῳ τῷ πρὸ αἰῶνος εἰς τοῦτο θεμελιωθέντι, ἵν' ἡμεῖς ὥς ἐπ' αὐτὸν ἐποικοδομούμενοι μεταλάβωμεν, ὥς λίθοι ἐνδο-
10 μοστοι, τῆς παρ' αὐτοῦ ζωῆς τε καὶ χάριτος; Τοῦτο δὲ γέγονεν ὥς γε μετρίως ἐπέρχεται τινι νοεῖν εὐσεβῶς, ἵνα, καθὰ προεῖπον, ἀναστάντες ἀπὸ τοῦ πρὸς ὀλίγον θανάτου, αἰωνίως ζῆσαι δυνηθῶμεν, οὐκ ἂν δυνηθέντες ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, εἰ μὴ πρὸ τοῦ αἰῶνος ἦν προετοιμασθεῖσα ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἡ
15 τῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐλπίς. Οὐκοῦν εἰκότως ἐπιβαίνων ὁ Λόγος εἰς τὴν ἡμετέραν σάρκα καὶ ἐν αὐτῇ κτιζόμενος ἀρχὴ ὁδῶν εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεμελιούται οὕτως, ὥσπερ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς, καθάπερ εἴρηται, πρὸ τοῦ αἰῶνος καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι καὶ πρὸ τοῦ
20 τὰς πηγὰς προελθεῖν, ἵνα καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ὄρη καὶ τὰ σχήματα τῶν φαινομένων παρέλθῃ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος, μὴ κατ' αὐτὰ παλαιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ δυνηθῶμεν καὶ μετὰ ταῦτα ζῆν ἔχοντες τὴν πρὸ τούτων ἐτοιμασθεῖσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ κατ' ἐκλογὴν ζωὴν τε καὶ εὐλογίαν πνευ-
25 ματικὴν. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα μὴ πρόσκαιρον ἔχειν ζωὴν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα διαμεῖναι ζῶντες ἐν Χριστῷ, ἐπειδὴ καὶ πρὸ τούτων, ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐτεθεμελίωτο καὶ ἡτοίμαστο ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

1. Ματθ. 25, 34.

2. Πρβλ. Παροιμ. 8, 22-25.

τὴν χάριν, ἀφοῦ δὲν εἶχαμεν ἀκόμη δημιουργηθῆ, ἐφ' ὅσον ἐ-
δημιουργήθημεν ἐντὸς τοῦ χρόνου, ἐὰν ἡ χάρις ἡ ὁποία φθά-
νει εἰς ἡμᾶς, δὲν εὐρίσκετο ἀποκειμένη ἐν τῷ Χριστῷ; Διὰ τοῦ-
το, κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ὅταν ὁ καθέννας λαμβάνῃ τὸν
μισθόν του σύμφωνα με τὴν πρᾶξιν του, τότε λέγει· «ἐλάτε
οἱ εὐλογημένοι ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, κληρονομήσατε τὴν βα-
σιλείαν, ἡ ὁποία εἶναι ἐτοιμασμένη διὰ σᾶς ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς
δημιουργίας τοῦ κόσμου» ¹.

Πῶς λοιπὸν ἡ διὰ ποίου ἡτοιμάσθη ἡ βασιλεία πρὶν δη-
μιουργηθῶμεν ἡμεῖς παρὰ διὰ τοῦ Κυρίου τοῦ θεμελιωθέντος
πρὸ αἰῶνος πρὸς τοῦτο, διὰ νὰ συμμετάσχωμεν ἡμεῖς, καθὼς
οἰκοδομούμεθα ἐπάνω εἰς αὐτὸν ὡσὰν λίθοι εὐάρμοστοι, τῆς
ὑπ' αὐτοῦ χορηγουμένης ζωῆς καὶ χάριτος; Τοῦτο δὲ συνέβη,
ὅπως τοῦλάχιστον ὀρθῶς ἔρχεται εἰς κάποιον ἢ εὐσεβῆς σκέ-
ψις, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν, ὅπως προεῖπα, νὰ ζήσωμεν αἰωνί-
ως, ἀφοῦ ἀναστηθῶμεν ἀπὸ τὸν πρόσκαιρον θάνατον. Τοῦτο
δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ τὸ ἐπιτύχωμεν, διότι εἴμεθα γήινοι
ἄνθρωποι, ἐὰν δὲν ἦταν προετοιμασμένη δι' ἡμᾶς ἡ ἐλπὶς τῆς
ζωῆς καὶ σωτηρίας πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐν Χριστῷ. Λοιπὸν εὐλό-
γως, μετὰ τὸ νὰ εὐρίσκεται ὁ Λόγος εἰς τὴν ἰδικὴν μας σάρκα καὶ
μετὰ τὸ νὰ κτίζεται εἰς αὐτὴν ὡς ἀρχὴ ὁδῶν εἰς ἔργα αὐτοῦ, θε-
μελιοῦται κατὰ τέτοιον τρόπον, ὅπως ἀκριβῶς ἦταν τὸ περὶ
αὐτοῦ σχέδιον τοῦ Πατρός, σύμφωνα με ὅσα ἔχουν λεχθῆ, πρὸ
τοῦ αἰῶνος, καὶ πρὶν ἀκόμη δημιουργηθῆ ἡ γῆ, καὶ πρὶν το-
ποθετηθοῦν τὰ βουνά, καὶ πρὶν ἀναβλύσουν αἱ πηγαί ², διὰ νὰ
μὴ παλαιωθῶμεν ποτὲ καὶ ἡμεῖς ἐν σχέσει πρὸς αὐτά, ἀκόμη
κι' ἂν ἡ γῆ καὶ τὰ ὄρη καὶ τὰ φαινόμενα σχήματα παρέλθουν
μετὰ τὸ τέλος τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀλλὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ
ζῶμεν καὶ μετὰ ἀπ' αὐτά, μετὰ τὸ νὰ ἔχωμεν τὴν ἐτοιμασθεῖσαν
πρὶν ἀπ' αὐτά δι' ἡμᾶς ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ ἐκλεκτὴν ζωὴν καὶ
πνευματικὴν εὐλογίαν. Ἔτσι λοιπὸν θὰ ἡμπορέσωμεν νὰ ἔχω-
μεν ὅχι πρόσκαιρον ζωὴν, ἀλλὰ νὰ παραμείνωμεν μετὰ ταῦ-
τα ζῶντες ἐν Χριστῷ, ἐπειδὴ καὶ πρὶν ἀπ' αὐτά εἶχε θεμελιω-
θῇ καὶ ἐτοιμασθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

77. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν ἄλλῳ θεμελιωθῆναι τὴν ζωὴν ἡμῶν
 ἔπρεπεν ἢ ἐν τῷ Κυρίῳ τῷ πρὸ αἰώνων ὄντι, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες
 γεγόνασιν, ἢ ὡς ἐν αὐτῷ αὐτῆς οὐσης, δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς
 αἰώνιον κληρονομῆσαι ζωὴν. Ἀγαθὸς γὰρ ὁ Θεός, ἀγαθὸς δὲ ὢν
 5 αἰεὶ, τοῦτο βεβούληται γνώσκων τὴν ἡμετέραν ἀσθενῆ φύσιν
 χορῆζουσαν τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας τε καὶ σωτηρίας. Καὶ ὥ-
 σπερ ἂν εἴ τις ἀρχιτέκτων σοφὸς προθέμενος οἰκίαν οἰκοδομεῖν,
 βουλευέται ἅμα, ἵνα, ἐάν ποτε καὶ φθαρῇ μετὰ τὸ γενέσθαι ταύ-
 την, πάλιν ἀνανεώσῃται, τοῦτο δὲ βουλευόμενος προετοιμάζει
 10 καὶ δίδωσι τῷ ἐργασαμένῳ τὴν εἰς ἀνανέωσιν παρασκευήν, καὶ
 γίνεται πρὸ τῆς οἰκίας ἢ τῆς ἀνανέωσεως προπαρασκευή, τὸν
 αὐτὸν τρόπον πρὸ ἡμῶν ἢ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀνανέωσις
 θεμελιούται ἐν τῷ Χριστῷ, ἢ ἐν αὐτῷ καὶ ἀνακτισθῆναι δυνη-
 θῶμεν. Καὶ ἡ μὲν βουλὴ καὶ ἡ πρόθεσις πρὸ τοῦ αἰῶνος ἡ-
 15 τοιμάσθη, τὸ δὲ ἔργον γέγονεν ὅτε ἡ χρεὶα ἀπήτησε καὶ ἐπε-
 δήμησεν ὁ Σωτήρ· αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἀντὶ πάντων ἡμῖν ἐν τοῖς
 οὐρανοῖς γενήσεται προσλαμβάνων ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν.

Ἦρκει μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα
 τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀλλὰ καὶ ὀρθὴν εἶναι τὴν τοῦ ῥήτου διά-
 20 νοιαν. Ἐπειδὴ δὲ διερευνώμενον τὸ ῥητὸν ὀρθὸν ἔχει πανταχό-
 θεν τὸν νοῦν, ἀκόλουθον καὶ τοῦτον τὸν νοῦν εἰπεῖν, ἴσως ἐκ
 πολλῶν ἐντραπῶσιν οἱ ἀνόητοι. Χρεὶα δὲ πάλιν τῶν προει-
 ρημένων, περὶ γὰρ τῆς αὐτῆς παροιμίας καὶ τῆς αὐτῆς σοφίας
 ἐστὶ τὸ προκείμενον. Οὐκ εἴρηκεν ἑαυτὸν εἶναι τῇ φύσει κτί-
 25 σμα ὁ Λόγος, ἀλλ' ἐν Παροιμίαις εἴρηκε τό· «Κύριος ἔκτισέ
 με», καὶ δηλὸν ἐστὶν ὅτι νοῦν τινα οὐ παρηγορία, ἀλλὰ τοῦτον
 κεκρυμμένον σημαίνει, ὅντινα καὶ ἡμᾶς εὗρεῖν, εἰ περιέλοιμεν
 τὸ κάλυμμα τῆς παροιμίας. Τίς γὰρ ἀκούων τῆς δημιουργοῦ

77. Δὲν ἤρμοζε λοιπὸν νὰ θεμελιωθῇ ἡ ζωὴ μας εἰς ἄλλον παρὰ εἰς τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἔχουν δημιουργηθῇ οἱ αἰῶνες ¹, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ αὐτὴ ὑπάρχει ἐν αὐτῷ, νὰ κληρονομήσωμεν αἰώνιον ζωὴν. Ὁ Θεὸς δηλαδὴ εἶναι ἀγαθός, ἐπειδὴ δὲ εἶναι πάντοτε ἀγαθός, διὰ τοῦτο ἔχει σχεδιάσει τοῦτο, διότι γνωρίζει τὴν ἰδικὴν μας ἀσθενὴ φύσιν, ὅτι χρειάζεται τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν καὶ σωτηρίαν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν κάποιος σοφὸς ἀρχιτέκτων ἔχη πρόθεσιν νὰ οἰκοδομήσῃ οἰκίαν, σχεδιάζει συγχρόνως τὸ πῶς θὰ τὴν ἀνανεώσῃ πάλιν, ἐὰν τυχὸν καταστραφῇ μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν, τοῦτο δὲ τὸ προετοιμάζει ὅταν κἀνὴ τὰ σχέδια, καὶ ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἐργολάβον τὴν προπαρασκευὴν πρὸς ἀνανέωσιν, καὶ ἔτσι ἡ προπαρασκευὴ τῆς ἀνανεώσεως τῆς οἰκίας γίνεται πρὸ αὐτῆς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θεμελιούται ἐν Χριστῷ πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς ἡ ἀνανέωσις τῆς ἰδικῆς μας σωτηρίας, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν καὶ νὰ ἀνακτισθῶμεν ἐν αὐτῷ. Καὶ τὸ μὲν σχέδιον καὶ ἡ πρόθεσις ἡτοιμάσθη πρὸ τοῦ αἰῶνος, τὸ ἔργον ὁμως ἐπραγματοποιήθη ὅταν τὸ ἐκάλεσεν ἡ ἀνάγκη καὶ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Σωτὴρ, διότι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος θὰ εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀντὶ πάντων ἡμῶν, καὶ θὰ παίρνῃ ἡμᾶς μαζί του εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν.

Ἦσαν λοιπὸν ἀρκετὰ αὐτὰ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ρητοῦ εἶναι ἡ ὀρθή. Ἐπειδὴ δὲ ὅταν διερευνᾶται τὸ ρητὸν ἀποδεικνύεται ὅτι ἐξ ὧν τῶν ἀπόψεων ἔχει ὀρθὴν σημασίαν, πρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν καὶ αὐτὴν τὴν σημασίαν, ἵσως ἐντραποῦν μὲ τὰ πολλὰ οἱ ἀνόητοι. Χρειάζονται δὲ πάλιν ὅσα ἔχουν προλεχθῇ, διότι περὶ τῆς ἰδίας παροιμίας καὶ σοφίας πρόκειται. Δὲν εἶπεν ὁ Λόγος ὅτι εἶναι κτίσμα κατὰ τὴν φύσιν, ἀλλὰ μὲ Παροιμίας εἶπε τό, «Κύριος ἔκτισέ με», καὶ εἶναι φανερόν ὅτι τοῦτο ἔχει κάποιαν σημασίαν ὅχι φανεράν, ἀλλὰ κεκρυμμένην, τὴν ὁποίαν ἡμποροῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ εὗρωμεν, ἐὰν ἀνασηκώσωμεν τὸ σκέπασμα τῆς παροιμίας. Ποῖος δηλαδὴ, ὅταν ἀκούῃ τὴν δημιουρ-

σοφίας, «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ», φασκούσης, οὐκ ἐνθὺς ζητεῖ τὴν διάνοιαν, λογιζόμενος πῶς δύναται ἡ κτί-
 ζουσα κτίζεσθαι; Τίς, ἀκούσας τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ
 λέγοντος ἀρχὴν ὁδῶν ἑαυτὸν κτίζεσθαι, οὐκ ἐρευνᾷ τὸν νοῦν
 5 θαυμάζων πῶς δύναται ὁ μονογενὴς Υἱὸς ἄλλων πολλῶν ἀρχὴ
 γίνεσθαι; Αἰνίγμα μὲν ἔστιν· «Ὁ δὲ νοήμων, φησί, νοήσει πα-
 ραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα».

78. Ἡ μὲν οὖν μονογενὴς καὶ αὐτοσοφία τοῦ Θεοῦ κτί-
 ζουσα καὶ δημιουργός ἐστι τῶν πάντων· «Πάντα γάρ, φησὶν,
 10 ἐν σοφίᾳ ἐποίησας», καί· «Ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου».
 Ἴνα δὲ μὴ μόνον ὑπάρχη τὰ γενόμενα, ἀλλὰ καὶ καλῶς ὑπάρχη,
 ἠνδύκησεν ὁ Θεὸς συγκαταβῆναι τὴν ἑαυτοῦ Σοφίαν τοῖς κτί-
 σμασιν, ὥστε τέπον τινὰ καὶ φαντασίαν εἰκόνας αὐτῆς ἐν πᾶσι
 τε κοινῇ καὶ ἐκάστῳ ἐνθεῖναι, ἵνα καὶ σοφὰ τὰ γενόμενα καὶ
 15 ἄξια τοῦ Θεοῦ ἔργα δείκνυνται. Ὡς γὰρ Λόγον ὄντος τοῦ Υἱοῦ
 τοῦ Θεοῦ εἰκὼν ἐστὶν ὁ ἡμέτερος λόγος, οὕτως ὄντος αὐτοῦ
 Σοφίας εἰκὼν πάλιν ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν γενομένη σοφία, ἐν ᾗ τὸ
 εἰδέναι καὶ τὸ φρονεῖν ἔχοντες, δεκτικοὶ γινόμεθα τῆς δημιουρ-
 γοῦ Σοφίας καὶ δι' αὐτῆς γινώσκειν δυνάμεθα τὸν αὐτῆς Πα-
 20 τέρα. Ὁ γὰρ ἔχων, φησί, τὸν Υἱόν, ἔχει καὶ τὸν Πατέρα, καί·
 «Ὁ δεχόμενός με, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με». Τοιούτου
 τοίνυν τύπου τῆς Σοφίας κτισθέντος ἐν ἡμῖν τε καὶ ἐν πᾶσι τοῖς
 ἔργοις ὄντος, εἰκότως ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς Σοφία τὰ τοῦ
 τύπου ἑαυτῆς εἰς ἑαυτὴν ἀναλαμβάνουσα, φησὶ τό· «Κύριος
 25 ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ».

1. Παροιμ. 8, 22.

2. Παροιμ. 1, 5-6.

3. Ψαλμ. 103, 24.

4. Ψαλμ. 103, 24.

5. Πρβλ. Β' Ἰω., 9.

γόν σοφίαν νὰ λέγη· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ»¹ δὲν ἀναζητεῖ ἀμέσως τὴν ἔννοιαν τούτου, διότι σκέπτεται· πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κτίζεται αὐτὴ πού κτίζει; Ποῖος ὅταν ἀκούῃ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ νὰ λέγῃ ὅτι ὁ ἑαυτὸς τοῦ κτίζεται ἀρχὴ ὁδῶν, δὲν ἀναζητεῖ τὴν σημασίαν τούτου, διότι ἀπορεῖ, πῶς ἡμπορεῖ νὰ γίνεταί ὁ μονογενὴς Υἱὸς ἀρχὴ πολλῶν ἄλλων; Τοῦτο εἶναι μὲν αἰνιγμα· «ἐκεῖνος ὅμως, λέγει, ὁ ὁποῖος ἔχει ὑγιᾶ νοῦν, θὰ κατανοήσῃ τὴν παραβολὴν καὶ τὸν ἀσαφῆ λόγον, καὶ τὰ λόγια τῶν σοφῶν καὶ τὰ αἰνίγματα»².

78. Ἡ μὲν λοιπὸν μονογενὴς καὶ αὐτοσοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ κτίζουσα καὶ ἡ δημιουργὸς τῶν πάντων· «διότι, λέγει, ὅλα τὰ ἐδημιούργησες με σοφίαν»³ καὶ· «ἐγέμισεν ἡ γῆ ἀπὸ τὰ δημιουργήματά σου»⁴. Διὰ νὰ μὴ ὑπάρχουν δὲ μόνον τὰ δημιουργηθέντα, ἀλλὰ νὰ ἔχουν καὶ καλὴν ὑπαρξιν, διὰ τοῦτο ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ δείξῃ ἡ Σοφία τοῦ συγκατάβασιν εἰς τὰ κτίσματα, ὥστε εἰς ὅλα μαζὶ καὶ εἰς κάθε ἓνα χωριστὰ νὰ θέσῃ κάποιον τύπον καὶ μίαν φαντασίαν τῆς εἰκόνος τῆς, διὰ νὰ ἀποδειχθοῦν τὰ δημιουργηθέντα ὅτι εἶναι καὶ σοφὰ καὶ ἄξια ἔργα τοῦ Θεοῦ. Ὅπως δηλαδή, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ἰδικὸς μας λόγος εἶναι εἰκὼν αὐτοῦ, ἔτσι, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι Σοφία, ἡ σοφία πού εὐρίσκεται μέσα μας εἶναι πάλιν εἰκὼν ἐκείνης τῆς Σοφίας· καὶ ἐπειδὴ εἰς αὐτὴν ὀφείλομεν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν σκέψιν, γινόμεθα δεκτικοὶ τῆς δημιουργοῦ Σοφίας, καὶ ἡμποροῦμεν δι' αὐτῆς νὰ γνωρίζωμεν τὸν Πατέρα αὐτῆς. Διότι, λέγει, ἐκεῖνος πού ἔχει τὸν Υἱὸν ἔχει καὶ τὸν Πατέρα⁵ καὶ· «ὅποιος δέχεται ἐμέ, δέχεται ἐκεῖνον πού με ἔστειλε»⁶. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐκτίσθη ἐντὸς ἡμῶν τέτοιος τύπος τῆς Σοφίας καὶ ὑπάρχει αὐτὸς εἰς ὅλα τὰ ἔργα, εἶναι φυσικὸν ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς Σοφία νὰ ἀναλαμβάνῃ εἰς ἑαυτὴν τὰ τοῦ τύπου αὐτῆς καὶ νὰ λέγῃ τό· «Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ».

6. Ματθ. 10, 40.

“Α γὰρ ἡ ἐν ἡμῖν σοφία εἶπε, ταῦτα αὐτὸς ὁ Κύριος ὡς ἴδια λέγει, καὶ οὐκ ἔστι μὲν αὐτὸς κτιζόμενος κτίστης ὢν, διὰ δὲ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις εἰκόνα κτισθεῖσαν αὐτοῦ, ταῦτα αὐτὸς ὡς περὶ ἑαυτοῦ λέγει. Καὶ ὥσπερ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶρηκεν· «Ὁ δε-
 5 χόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται», διὰ τὸ τὸν τύπον αὐτοῦ ἐν ἡμῖν εἶναι, οὕτως, καίτοι μὴ ὢν τῶν κτιζομένων, ὁμοως διὰ τὸ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τύπον ἐν τοῖς ἔργοις κτίζεσθαι, ὡς αὐτὸς ὢν, λέγει· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». Οὕτω δὲ γέγονεν ὁ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σοφίας τύπος, ἵνα, καθὰ
 10 προεῖπον, ὁ κόσμος ἐν αὐτῇ γινώσκῃ τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν Λόγον καὶ δι’ αὐτοῦ τὸν Πατέρα. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ἔλεγεν ὁ Παῦλος· «Λιότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστι ἐν αὐτοῖς, ὃ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανερώσε. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτί-
 σεως κόσμον τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται». Ὡστε οὐκ
 15 ἔστι κτίσμα τῇ οὐσίᾳ ὁ Λόγος, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν οὔσης καὶ λεγομένης σοφίας ἐστὶ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις ῥητόν.

79. Εἰ δὲ καὶ τούτοις ἀπιστοῦσι, λεγέτωσαν ἡμῖν αὐτοὶ εἰ ἔστι τις σοφία ἐν τοῖς κτίσμασι ἢ οὐκ ἔστιν; Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστι, πῶς ὁ ἀπόστολος αἰτιᾶται λέγων· «Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ
 20 σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν»; Ἡ πῶς, εἰ μὴ ἔστι σοφία, πλῆθος σοφῶν ἐν τῇ Γραφῇ εὐρί-
 σκεται; Καί, «Σοφὸς γὰρ φοβηθεὶς ἐξέκλινεν ἀπὸ κακοῦ» καί, «Μετὰ σοφίας οἰκοδομεῖται οἶκος», ὃ δὲ Ἐκκλησιαστικῆς λέ-
 γει· «Σοφία ἀνθρώπου φωτιεῖ πρόσωπον αὐτοῦ» καὶ μέμφεται

1. Ματθ. 10, 40.

2. Παροιμ. 8, 22.

3. Ρωμ. 1, 19-20.

4. Α' Κορ. 1, 21.

5. Σοφ. Σολ. 6, 24.

Αὐτὰ δηλαδή, ποὺ εἶπεν ἡ σοφία ἡ εὐρισκομένη ἐντὸς ἡμῶν, αὐτὰ λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὡς ἰδικά του, καὶ δὲν εἶναι μὲν αὐτὸς κτιζόμενος, διότι εἶναι κτίστης, ἀλλὰ λέγει αὐτὸς αὐτὰ διὰ τὴν εἰκόνα του τὴν κτισθεῖσαν εἰς τὰ ἔργα ὡσὰν νὰ λέγωνται διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἔχει εἶπει· «Ὅποιος δέχεται ἑσᾶς δέχεται ἐμένα»¹, ἐπειδὴ ὁ τύπος αὐτοῦ ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς, κατὰ τὸ ἴδιον τρόπον, ἂν καὶ δὲν ἀνήκη εἰς τὰ κτίσματα, ὅμως ἐπειδὴ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ ὁ τύπος κτίζεται εἰς τὰ ἔργα, ὡσὰν νὰ εἶναι αὐτός, λέγει· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»². Ἔτσι δὲ ἐδημιουργήθη ὁ τύπος τῆς σοφίας εἰς τὰ ἔργα, διὰ νὰ γνωρίζῃ, ὅπως προεῖπα, ὁ κόσμος ἐν αὐτῇ τὸν δημιουργόν του Λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα. Καὶ τοῦτο σημαίνει ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγεν ὁ Παῦλος· «διότι ὅ,τι εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ γνωστὸν περὶ τοῦ Θεοῦ, εἶναι φανερόν εἰς αὐτούς, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τοὺς τὸ ἐφανέρωσε. Διότι αἱ ἀόρατοι ιδιότητές του, βλέπονται καθαρά, ἀφ' ὅτου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, γινόμεναι νοηταὶ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων»³. Ὡστε δὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν κτίσμα ὁ Λόγος, ἀλλὰ τὸ ρητὸν τῶν Παροιμιῶν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐντὸς ἡμῶν ὑπάρχουσαν καὶ λεγομένην σοφίαν.

79. Ἄν δὲ δὲν πιστεύουν καὶ εἰς αὐτά, ἃς μᾶς εἶπουν αὐτοὶ ἐὰν ὑπάρχη κάποια σοφία, ἢ ἂν δὲν ὑπάρχη; Ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπάρχη, πῶς κατηγορεῖ ὁ ἀπόστολος ὅταν λέγῃ· «ἐπειδὴ κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ὁ κόσμος δὲν ἐγνώρισε μὲ τὴν σοφίαν του τὸν Θεόν»⁴; Ἡ πῶς, ἐὰν δὲν ὑπάρχη σοφία, ἀναφέρεται πλῆθος σοφῶν εἰς τὴν Γραφήν⁵; Καί, «ἐπειδὴ ἐφοβήθη ὁ σοφὸς ἀπέφυγε τὸ κακὸν»⁶ καὶ· «ὁ οἶκος οἰκοδομεῖται μὲ σοφίαν»⁷, ὁ δὲ Ἐκκλησιαστής λέγει· «ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου θὰ φωτίσῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ»⁸, καὶ κατηγορεῖ αὐτοὺς ποὺ

6. Παροιμ. 14, 16.

7. Παροιμ. 24, 3.

8. Ἐκκλ. 8, 1.

τοῖς προπετευομένοις λέγων· «Μὴ εἴπῃς· τί ἐγένετο, ὅτι αἱ
 ἡμέραι αἱ πρότερον ἦσαν ἀγαθαὶ ὑπὲρ ταύτας; Ὅτι οὐκ ἐν
 σοφίᾳ ἠρώτησας περὶ τούτου». Εἰ δέ ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ
 ὁ τοῦ Σιράχ φησιν· «Ἐξέχεεν αὐτὴν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ
 5 μετὰ πάσης σαρκὸς κατὰ τὴν δόσιν αὐτοῦ, καὶ ἐχορήγησεν αὐ-
 τὴν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν», ἡ δὲ τοιαύτη ἐκχυσίς οὐ τῆς οὐ-
 σίας τῆς αὐτοσοφίας καὶ μονογενοῦς ἐστὶ γνώρισμα, ἀλλὰ τῆς
 ἐν τῷ κόσμῳ ἐξεικονισθείσης, τί ἄπιστον εἰ αὐτὴ ἡ δημιουργὸς
 καὶ ἀληθινὴ Σοφία, ἣς τύπος ἐστὶν ἡ ἐν κόσμῳ ἐκχυθεῖσα σοφία
 10 καὶ ἐπιστήμη, ὡς περὶ ἑαυτῆς ἐστὶ, καθὰ προεῖπον, λέγουσα·
 «Κύριος ἐκτίσέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ»; Οὐ γὰρ ἡ ἐν κόσμῳ σοφία
 κτίζουσά ἐστιν, ἀλλ' ἡ ἐγκτιζομένη τοῖς ἔργοις, καθ' ἣν οἱ μὲν
 «οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγ-
 γέλλει τὸ στερέωμα», οἱ δὲ ἄνθρωποι, εἰ ταύτην ἐν ἑαυτοῖς φέ-
 15 ροιεν, ἐπιγνώσονται τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν καὶ γνω-
 σθήσονται, ὅτι ὄντος κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονάσι.

Καὶ ὥσπερ ἂν εἴη τις βασιλέως υἱὸς θέλοντος πατρὸς οἰ-
 κοδομῆσαι πόλιν, καὶ ποιῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν γινομένων ἔργων
 ἐγγραφῆναι τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, ἀσφαλείας τε χάριν τοῦ διαμένειν
 20 τὰ ἔργα διὰ τὴν ἐν ἐκάστῳ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ φαντασίαν, καὶ
 ἵν' ἐκ τοῦ ὀνόματος ἀναμιμνήσκεισθαι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς
 αὐτοῦ δύνωνται, τελειώσας δὲ εἰ ἐρωτηθείη περὶ τῆς πόλεως,
 πῶς γέγονεν, εἴποι ἂν· ἀσφαλῶς γέγονε, κατὰ γὰρ τὸ βούλη-
 μα τοῦ πατρὸς, ἐν ἐκάστῳ ἔργῳ ἐξεικονίσθη· τὸ γὰρ ἐμὸν ὄνο-
 25 μα ἐν τοῖς ἔργοις ἐνεκτίσθη. Τοῦτο δὲ λέγων, οὐ τὴν ἑαυτοῦ
 οὐσίαν κτισθεῖσαν σημαίνει, ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ τύπον διὰ τοῦ ὁ-

1. Ἑκκλ. 7, 10.

2. Σοφ. Σειρ. 1, 9-10.

3. Ψαλμ. 18, 2.

ἀποθρασυνονται ὅταν λέγῃ· « μὴ εἴπῃς· τί συνέβη τῶρα, ἐπειδὴ αἱ παλαιότεραι ἡμέραι ἦσαν περισσότερον ἀγαθαὶ ἀπὸ τὰς σημερινάς; διότι δὲν ἠρώτησες μὲ σοφίαν περὶ τούτου»¹. Ἐὰν ὁμως ὑπάρχῃ αὐτὴ ἡ σοφία, ὅπως βεβαίως λέγει καὶ ἡ Σοφία Σειράχ· «ἐξέχεεν αὐτὴν ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ εἰς κάθε ζωντανὸν ὀργανισμόν ἔβαλε κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς του, ἰδίως ὁμως ἔδωκεν αὐτὴν εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι τὸν ἀγαποῦν»², αὐτοῦ δὲ τοῦ εἶδους ἡ ἐκχυσὶς δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς οὐσίας καὶ τῆς αὐτοσοφίας καὶ τῆς μονογενοῦς Σοφίας, ἀλλ’ ἐκείνης ἡ ὁποία ἐξεικονίσθη εἰς τὸν κόσμον, διατί δὲν εἶναι πιστευτόν, ὅτι αὐτὴ ἡ δημιουργὸς καὶ ἀληθινὴ Σοφία, τῆς ὁποίας εἶναι τύπος ἡ σοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἐξεχύθη εἰς τὸν κόσμον, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ της, ὅπως προανέφερα, ὅταν λέγῃ· «Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ»; Διότι δὲν κτίζει ἡ σοφία ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ’ ἐκείνη ἡ ὁποία κτίζεται ἐντὸς τῶν ἔργων, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ μὲν «οὐρανοὶ ἐκφράζουν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ στερεὸς οὐράνιος θόλος διακηρύττει, ὅτι ἔχει κατασκευασθῇ διὰ τῶν χειρῶν του»³, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐὰν ἔχουν αὐτὴν ἐντὸς αὐτῶν, θὰ γνωρίσουν τὴν ἀληθινὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ ἀποδειχθοῦν ὅτι πράγματι ἐπλάσθησαν κατ’ εἰκόνα Θεοῦ.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν ὁ υἱὸς κάποιου βασιλέως, ὅταν θέλῃ ὁ πατήρ του νὰ οἰκοδομήσῃ πόλιν, τακτοποιεῖ ἔτσι τὰ πράγματα, ὥστε νὰ ἐγγραφῇ τὸ ὄνομά του εἰς κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ πραγματοποιούμενα ἔργα, καὶ τοῦτο χάριν ἀσφαλείας διὰ νὰ διατηροῦνται τὰ ἔργα ἐξ αἰτίας τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὀνόματος του ἐπάνω εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἡμποροῦν οἱ ἄλλοι νὰ ἐνθυμοῦνται καὶ αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα του ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὅταν δὲ τελειώσῃ τὴν πόλιν, ἐὰν ἤθελεν ἐρωτηθῇ περὶ τῆς πόλεως, πῶς ἐκτίσθη, θὰ ἔλεγεν, ἀσφαλῶς ἐκτίσθη, διότι σύμφωνα μὲ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς μου ἐξεικονίσθη ἐγὼ εἰς κάθε ἔργον, ἐπειδὴ τὸ ὄνομά μου ἐκτίσθη εἰς αὐτά. Μὲ τὸ νὰ λέγῃ δὲ τοῦτο, δὲν ἐννοεῖ ὅτι ἡ οὐσία του ἐκτίσθη, ἀλλ’ ὅτι ὁ τύπος αὐτοῦ διὰ τοῦ ὀνόματός του, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀκριβῶς,

νόματος, τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ παραδείγματος τοῖς θαυμάζουσιν τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι σοφίαν ἀποκρίνεται ἡ ἀληθινὴ Σοφία· «Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα»· ἐμοῦ γὰρ τύπος ἐστὶν ὁ ἐν αὐτοῖς, καὶ γὰρ οὕτω συγκατέβην τῇ δημιουργίᾳ.

5 80. Οὐ δεῖ δὲ πάλιν ξενίζεσθαι, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν τύπον ὄντα ὡς περὶ ἑαυτοῦ ἐστὶ λέγων ὁ Υἱὸς ὅπου γε (τὸ αὐτὸ γὰρ λέγειν οὐκ ὀκνητέον) καὶ Σαύλου τότε διώκοντος τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ τύπος ἦν αὐτοῦ καὶ εἰκὼν, ὡς αὐτὸς διωκόμενος ἔλεγε· «Σαῦλε, τί με διώκεις;». Οὐκοῦν ὥσπερ εἴρηται, εἰ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ
10 τύπος τῆς σοφίας ὁ ὢν ἐν τοῖς ἔργοις τό, «Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα», οὐκ ἂν τις ἐξενίσθη, οὕτως ἔὰν καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς Σοφία, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, λέγῃ τὰ τῆς εἰκόνης ἑαυτοῦ ὡς περὶ ἑαυτοῦ τό, «Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα», μηδεὶς ἀφείλῃ τὴν ἐν κόσμῳ καὶ τοῖς ἔργοις ἐγκτιθεῖσαν
15 νομιζέτω περὶ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοσοφίας εἰρησθαι τὸ ἐκτισεν, ἵνα μὴ τὸν οἶνον ὕδατι μίσγων κλέπτειν δοκῇ τὴν ἀληθειαν. Αὕτη μὲν γὰρ κτίζουσα καὶ δημιουργὸς ἐστίν, ὁ δὲ ταύτης τύπος ἐγκτίζεται τοῖς ἔργοις, ὥσπερ καὶ τῆς εἰκόνης τὸ κατ' εἰκόνα. Ἀρχὴν δὲ ὁδῶν λέγει, ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη σοφία ἀρχή
20 χή τις καὶ ὥσπερ στοιχείωσις τῆς ἐπὶ Θεὸν γνώσεως γίνεται· ταύτη γὰρ πρώτη ὥσπερ ἐπιβάς τις τῇ ὁδῷ καὶ ταύτην φυλάττων τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ ὡς εἶπεν ὁ Σολομών· «Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου», εἶτα ἐπαναβαίνων τῇ διανοίᾳ καὶ νοήσας τὴν ἐν τῇ κτίσει δημιουργὸν Σοφίαν, νοήσῃ ἐν αὐτῇ καὶ τὸν αὐτῆς
25 Πατέρα, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἴρηκεν· «Ὁ ἐμὲ ἑωρακώς, ἑώρακε τὸν Πατέρα», καὶ ὡς ὁ Ἰωάννης γράφει· «Ὁ ὁμολογῶν

1. Πράξ. 9, 4.

2. Πρβλ. Ἦσ. 1, 22.

3. Παροιμ. 1, 7.

ὅπως τὸ παράδειγμα, ἀποκρίνεται ἡ ἀληθινὴ Σοφία εἰς αὐτοὺς ποὺ ἀποροῦν διὰ τὴν ἐν τοῖς κτίσμασιν ὑπάρχουσαν σοφίαν· «Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα»· διότι ὁ τύπος ποὺ ὑπάρχει εἰς αὐτὰ εἶναι ἰδικός μου, καὶ ἐγὼ ἔδειξα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συγκατάβασιν εἰς τὴν δημιουργίαν.

80. Δὲν πρέπει δὲ πάλιν νὰ παραξενεύεται κανεὶς, ἐὰν ὁ Υἱὸς ὁμιλῇ περὶ τοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ἐντὸς ἡμῶν ὥσάν νὰ ὁμιλῇ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, (διότι τὸ νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνωμεν δὲν πρέπει νὰ εἶναι βαρετόν), ἀφοῦ καὶ ὅταν ὁ Σαῦλος κατεδίωκε τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχεν ὁ τύπος καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, ὁ Λόγος ὠμιλοῦσεν ὥσάν νὰ ἦταν ὁ ἴδιος διωκόμενος· «Σαῦλε, διατί μὲ καταδιώκεις;»¹. Λοιπόν, ὅπως ἐὰν ἔλεγεν ὁ ἴδιος ὁ τύπος τῆς σοφίας, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει εἰς τὰ ἔργα τό, «Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα», δὲν θὰ ἐπαραξενεύετο κανεὶς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἐὰν καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς Σοφία, ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ, λέγῃ περὶ τῆς εἰκόνης του, ὥσάν περὶ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ του τό, «Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα», κανεὶς δὲν πρέπει νὰ ἀφήσῃ τὴν ἐντὸς τοῦ κόσμου καὶ τῶν δημιουργημάτων κτισθεῖσαν σοφίαν καὶ νὰ νομίζῃ ὅτι τὸ «ἔκτισεν» ἔχει λεχθῇ περὶ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοσοφίας, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι θέλει νὰ κλέψῃ τὴν ἀλήθειαν ἀνακατεύοντας τὸν οἶνον μὲ τὸ νερό². Διότι αὐτὴ μὲν εἶναι κτίζουσα καὶ δημιουργός, ὁ δὲ τύπος αὐτῆς κτίζεται ἐντὸς τῶν ἔργων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ κατ' εἰκόνα τῆς εἰκόνης. Λέγει δὲ «ἀρχὴν ὁδῶν», ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ σοφία γίνεται ἀρχὴ καὶ ὁδηγὸς πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ· διότι ἐὰν κανεὶς ἀκολουθήσῃ αὐτὴν ὡς πρῶτην ὁδόν, καὶ φυλάσσῃ αὐτὴν μὲ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶπεν ὁ Σολομών· «ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου»³, ἔπειτα ὅταν ξανασκεφθῇ καὶ κατανοήσῃ τὴν εἰς τὴν κτίσιν δημιουργὸν Σοφίαν, θὰ κατανοήσῃ δι' αὐτῆς καὶ τὸν Πατέρα της, ὅπως ἔχει εἶπει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· «ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει ἴδει ἐμέ, ἔχει ἴδει τὸν Πατέρα»⁴ καὶ ὅπως γράφει ὁ Ἰωάννης· «ἐκεῖνος

4. Ἰω. 14, 9.

τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει». «Πρὸ τοῦ αἰῶνος δέ, φησὶν, ἐθεμελίωσέ με», ἐπειδὴ ἐν τῷ αὐτῆς τέπῳ ἐδραῖα καὶ ἀεὶ μένει τὰ ἔργα. Εἴτα ἵνα μὴ τις, ἀκούων περὶ τῆς οὕτως ἐν τοῖς ἔργοις κτισθείσης σοφίας, νομίσῃ τὴν ἀληθινὴν Σοφίαν τὸν τοῦ
 5 Θεοῦ Υἱὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα, ἀναγκαίως ἐπήγαγε· «πρὸ τοῦ ὕρη», καί, «πρὸ τοῦ τὴν γῆν», καί, «πρὸ τῶν ὑδάτων» καί, «πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με», ἵνα ἐν μὲν τῷ λέγειν πρὸ πάσης κτίσεως (τὴν γῆν πᾶσαν κτίσιν ἐν τούτοις ἐδήλωσε) δείξῃ
 10 ὅτι μὴ κατ' οὐσίαν συνεκτίσθη τοῖς ἔργοις. Εἰ γὰρ εἰς τὰ ἔργα ἐκτίσθη, πρὸ δὲ τῶν ἔργων ἐστί, δῆλον ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ἐκτίσθαι ἐστίν. Οὐκ ἄρα τῇ φύσει καὶ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστίν, ἀλλ' ὥς αὐτὸς ἐπήγαγε, γέννημά ἐστι. Τί δὲ διαφέρει ἢ πῶς διέστηκε τὴν φύσιν κτίσμα γεννήματος, δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

15 81. Ἐπειδὴ δὲ ἐπάγει λέγουσα· «Ἦνίκα ἡτοίμαζε τὸν οὐρανόν, συμπαροίμην αὐτῷ», εἰδέναι χρή, ὅτι οὐχ ὥς μὴ δι' αὐτῆς ἐτοιμάζοντος τὸν οὐρανὸν τοῦ Πατρὸς, ἢ τὰ ἄνω νέφη, ταῦτά φησιν· οὐ γὰρ ἀμφίβολον, ὅτι πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐκτίσθη, καὶ χωρὶς αὐτῆς ἐγένετο οὐδὲ ἔν, ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει· Πάντα
 20 μὲν ἐν ἑμοὶ καὶ δι' ἐμοῦ γέγονε, χρείας δὲ οὔσης ἐγκτίζεσθαι σοφίαν τοῖς ἔργοις, τὴν μὲν οὐσίαν ἡμην σὺν τῷ Πατρί, τῇ δὲ πρὸς τὰ γενητὰ συγκαταβάσει ἡμην ἀρμόζουσα τὸν παρ' ἑμοὶ τύπον τοῖς ἔργοις, ὥστε καὶ ὥς ἐν σώματι πάντα τὸν κόσμον μὴ στασιάζειν, ἀλλ' ὁμονοεῖν πρὸς ἑαυτόν. Ὅσοι μὲν οὖν ὁρ-
 25 θῇ τῇ διανοίᾳ κατὰ τὴν ἑαυτοῖς δοθεῖσαν σοφίαν θεωροὶ τῶν κτισμάτων γίνονται, δύνανται λέγειν καὶ αὐτοί· «Τῇ διατάξει

1. Α' Ἱω. 2,23. (Κατὰ τὸν ἀλεξανδρινὸν κώδικα).

2. Παροιμ. 8, 23.

που ὁμολογεῖ τὸν Υἱὸν ἔχει καὶ τὸν Πατέρα»¹. Λέγει δέ· «πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με»², ἐπειδὴ εἰς τὸν τύπον αὐτῆς παραμένουν τὰ ἔργα σταθερὰ καὶ παντοτινά. Ἐπειτα, ὅταν ἀκούη κανεὶς περὶ τῆς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κτισθείσης εἰς τὰ ἔργα σοφίας, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ, ὅτι ἡ ἀληθινὴ Σοφία, δηλαδὴ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. εἶναι κτίσμα κατὰ τὴν φύσιν, κατ' ἀνάγκην προσέθεσε· «πρὸ τοῦ ὅρη», καί, «πρὸ τοῦ τὴν γῆν», καί, «πρὸ τῶν ὑδάτων», καί, «πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με»³, διὰ νὰ δείξῃ μὲ τὸ νὰ λέγῃ πρὸ πάσης κτίσεως (διότι μὲ αὐτὰ ἐδήλωσεν ὁ λόκληρον τὴν κτίσιν), ὅτι δὲν ἐκτίσθη μαζὶ μὲ τὰ ἔργα κατὰ τὴν οὐσίαν. Ἐὰν δηλαδὴ ἐκτίσθη εἰς τὰ ἔργα, ὑπάρχει δὲ πρὸ τῶν ἔργων, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ πρὶν κτισθῇ ὑπάρχει. Δὲν εἶναι λοιπὸν κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν κτίσμα, ἀλλ' ὅπως ὁ ἴδιος προσέθεσεν, εἶναι γέννημα. Κατὰ τί δὲ διαφέρει ἢ πῶς διακρίνεται κατὰ τὴν φύσιν τὸ κτίσμα ἀπὸ τὸ γέννημα ἔχει δειχθῇ εἰς τὰ προηγούμενα.

81. Ἐπειδὴ δὲ προσθέτει καὶ λέγει· «ὅταν ἡτοίμαζε τὸν οὐρανὸν συνυπῆρχα μὲ αὐτόν»⁴, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι δὲν λέγει αὐτὰ, ὥσάν νὰ μὴ ἐτοίμαζεν ὁ Πατὴρ τὸν οὐρανὸν δι' αὐτῆς, ἢ τὰ ὑψηλὰ σύννεφα, διότι εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ πάντα ἐκτίσθησαν μὲ Σοφίαν, καὶ χωρὶς αὐτὴν δὲν ἔγινε τίποτε, ἀλλ' αὐτὸ που λέγει σημαίνει τοῦτο· ὅλα μὲν ἐδημιουργήθησαν δι' ἐμοῦ, ὅταν δὲ ὑπῆρξεν ἀνάγκη κτίζεται ἡ σοφία εἰς τὰ ἔργα, καὶ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν ὑπῆρχα μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα, μὲ τὴν συγκατάβασιν δὲ πρὸς τὰ γενητὰ εἶχα προσαρμόσει τὸν τύπον μου εἰς τὰ ἔργα, ὥστε, ὥσάν εἰς ἓνα σῶμα ὅλος ὁ κόσμος νὰ μὴ στασιάζῃ ἀλλὰ νὰ ἔχῃ ὁμόνοιαν εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ὅσοι λοιπὸν μὲ καθαρὰν τὴν καρδίαν γίνονται θεωροὶ τῶν κτισμάτων ἀναλόγως πρὸς τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτοὺς σοφίαν, ἡμποροῦν καὶ αὐτοὶ νὰ λέγουν· «τὰ πάντα παραμένουν εἰς τὴν τά-

3. Πρβλ. Παροιμ. 8, 23-25.

4. Παροιμ. 8, 27.

σου διαμένει τὰ πάντα», οἱ δὲ τούτου κατολιγωρήσαντες ἀκού-
 σονται· «Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν». «Τὸ γὰρ γνω-
 στὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοῖς
 ἐφανερώσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς
 5 ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ
 θειότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, διότι, γνόντες τὸν
 Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν», «ἀλλ' ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει πα-
 ρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας,
 ἀμήν». Καὶ ἐντραπήσονται γε ἀκούοντες· «Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ
 10 σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ», κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον, «οὐκ ἔγνω ὁ
 κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, ἠδὲδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μω-
 ρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας».

Οὐκέτι γὰρ ὡς ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις δι' εἰκόνης καὶ
 σκιᾶς τῆς σοφίας, τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν οὐσης, ἠθέλησε γι-
 15 νώσκεισθαι ὁ Θεός, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀληθινὴν Σοφίαν ἐποίησε,
 σάρκα λαβεῖν καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον, θάνατόν τε ὑπομεῖναι
 σταυροῦ, ἵνα διὰ τῆς ἐν τούτῳ πίστεως πάντες λοιπὸν οἱ πι-
 πιστεύοντες σώζεσθαι δύνωνται. Ἡ αὐτὴ μέντοι Σοφία τοῦ
 Θεοῦ ἐστιν, ἣτις πρότερον μὲν διὰ τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν εἰ-
 20 κόνης αὐτῆς, δι' ἣν καὶ λέγεται κτίζεσθαι, ἐφανεροῦ ἑαυτήν,
 καὶ δι' ἑαυτῆς τὸν ἑαυτῆς Πατέρα, ὕστερον δὲ αὐτὴ οὕσα Λό-
 γος, γέγονε σάρξ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, καὶ μετὰ τὸ καταρ-
 γῆσαι τὸν θάνατον καὶ σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν ἔτι καὶ πλέον ἀ-
 πεκάλυψεν ἑαυτὸν τε καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα λέγων·

1. Ψαλμ. 118, 91.

2. Ρωμ. 1, 22.

3. Ρωμ. 1, 19-21.

4. Ρωμ. 1, 25.

ξιν τὴν ὁποίαν σὺ ἔθεσες»¹, ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὅποιοι ἀμέλησαν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, θὰ ἀκούσουν· «ἐνῶ ἔλεγαν ὅτι εἶναι σοφοί, ἔγιναν μωροί»², «διότι ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ γίνη γνωστὸν περὶ τοῦ Θεοῦ τοὺς εἶναι φανερόν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὸ ἐφανέρωσεν εἰς αὐτοὺς. Διότι αἱ ἀόρατοι ιδιότητές του, δηλαδή ἡ αἰωνία δύναμίς του καὶ ἡ θειότης του, βλέπονται καθαρὰ, ἀφ' ὅτου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, γινόμεναι νοηταὶ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων, ὥστε νὰ εἶναι οἱ ἄνθρωποι ἀναπολόγητοι, διότι ἐνῶ ἐγνώρισαν τὸν Θεόν, δὲν τὸν ἐτίμησαν ὡς Θεόν»³, «ἀλλὰ ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν ἀντὶ τοῦ δημιουργοῦ τῶν πάντων, ὁ ὁποῖος εἶναι εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν»⁴. Καὶ θὰ ἐντραποῦν βεβαίως ὅταν ἀκούσουν· «ἐπειδὴ κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ», σύμφωνα μὲ τὸν προαναφερθέντα τρόπον, «ὁ κόσμος δὲν ἐγνώρισε μὲ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος νὰ σώσῃ ἐκεῖνους ποὺ πιστεύουν»⁵.

Δηλαδή ὁ Θεὸς δὲν ἠθέλησε πλέον, ὅπως συνέβαινε εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους, νὰ γνωρίζεται διὰ τῆς εἰκόνος καὶ τῆς σκιᾶς τῆς σοφίας, τῆς ὑπαρχούσης εἰς τὰ κτίσματα, ἀλλ' ἔκαμε τὴν ἰδίαν τὴν ἀληθινὴν Σοφίαν νὰ λάβῃ σάρκα καὶ νὰ γίνη ἄνθρωπος, καὶ νὰ ὑπομείνῃ σταυρικὸν θάνατον, διὰ νὰ ἡμποροῦν πλέον ὅλοι οἱ πιστεύοντες νὰ σώζωνται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸ γεγονός τοῦτο. Ἡ ἰδία λοιπὸν Σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνη, ἡ ὁποία προηγουμένως μὲν ἐφανέρωνε τὸν ἑαυτὸν της διὰ τῆς εἰκόνος της, ἡ ὁποία ὑπῆρχεν εἰς τὰ κτίσματα, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ λέγεται ὅτι κτίζεται, καὶ ἔτσι διὰ τοῦ ἑαυτοῦ της ἐφανέρωνε τὸν Πατέρα της, ἀργότερα δὲ ἡ αὐτὴ Σοφία, ποὺ ἦταν ὁ Λόγος, ἐγίνε σὰρξ, ὅπως εἶπεν ὁ Ἰωάννης⁶, καὶ ἀφ' οὗ κατήργησε τὸν θάνατον καὶ ἔσωσε τὸ γένος ἡμῶν, ἀκόμη περισσότερον ἀπεκάλυψε τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του τὸν Πατέρα του μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «δῶσε εἰς αὐτοὺς τὴν

5. Α' Κορ. 1, 21.

6. Ἰω. 1, 14.

«Λός αὐτοῖς, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ
δν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν».

82. Ἐπληρώθη γοῦν πᾶσα ἡ γῆ τῆς γνώσεως αὐτοῦ· μία
γὰρ γνώσις Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐστὶ καὶ Υἱοῦ παρὰ Πατρός, καὶ
5 χαίρει τούτῳ ὁ Πατήρ, καὶ τῇ χαρᾷ ταύτῃ εὐφραίνεται ἐν τῷ
Πατρὶ ὁ Υἱὸς λέγων· «Ἐγὼ ἤμην, ἣ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν
δὲ ἠφθραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ». Ταῦτα δὲ δείκνυσιν πάλιν
μὴ εἶναι τὸν Υἱὸν ἀλλότριον, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας.
Ἰδοὺ γὰρ οὐ δι' ἡμᾶς, ὡς οἱ ἄσεβεῖς λέγουσι, γέγονεν οὐδὲ ὅ-
10 λως ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν, οὐδὲ γὰρ ἔξωθεν ἑαυτῷ ὁ Θεὸς περι-
εποιήσατο χαρᾶς ποιητικόν, ἀλλ' ἰδίου καὶ ὁμοίου γνώρισμά
ἐστὶ τὸ λεγόμενον. Πότε οὖν ἦν ὅτε οὐκ ἔχαιρεν ὁ Πατήρ; Εἰ
δὲ αἰὶ ἔχαιρεν, αἰὶ ἦν ἐν ᾧ ἔχαιρεν. Ἐν τίνι δὲ ὁ Πατήρ χαίρει
ἢ βλέπων ἑαυτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι, ἣτις ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ;
15 Εἰ δὲ καὶ ἐν νόοις ἀνθρώπων ἠφθραίνετο τὴν οἰκουμένην συν-
τελέσας, ὥς ἐν αὐταῖς ταῖς Παροιμίαις γέγραπται, ἀλλὰ καὶ
τοῦτο τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν.

Ἡφθραίνετο γὰρ καὶ οὕτως οὐκ ἐπιγενομένης αὐτῷ χα-
ρᾶς, ἀλλὰ πάλιν βλέπων κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα γενόμενα τὰ
20 ἔργα, ὥστε καὶ τὸ οὕτω χαίρειν τὸν Θεὸν τῆς εἰκόνης αὐτοῦ τὴν
πρόφασιν εἶναι. Πῶς δὲ καὶ ὁ Υἱὸς εὐφραίνεται ἢ βλέπων ἑαυ-
τὸν ἐν τῷ Πατρὶ; Ἴσον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ λέγειν· «Ὁ ἐμὲ
ἐώρακώς, ἐώρακε τὸν Πατέρα» καί· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ
ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί». Κενὸν ὑμῶν ἄρα τὸ καύχημα πανταχόθεν
25 δέδεικται, ᾧ χριστομάχοι, καὶ μάτην ἐνεπομπεύσατε καὶ τε-
θρυλήκατε πανταχοῦ τό· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ»

1. Ἰω. 17, 3.

2. Παροιμ. 8, 30.

3. Ἰω. 14, 9.

χάριν, διὰ νὰ γνωρίζουν σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὁποῖον ἔστειλες»¹.

82. Ἐγέμισε λοιπὸν ὁλόκληρος ἡ γῆ μὲ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, διότι μία εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ Πατρὸς, ἐκείνη ἡ ὁποία ἐδόθη μέσῳ τοῦ Υἱοῦ, καὶ μία ἡ γνῶσις τοῦ Υἱοῦ ἡ δοθεῖσα ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ Πατὴρ χαίρεται διὰ τοῦτον. Καὶ μὲ τὴν χαρὰν αὐτὴν εὐφραίνεται ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρί, ὅπως λέγει· «ἐγὼ ὑπῆρξα πάντοτε ἡ μόνιμος χαρὰ του, ἀπολαύουσα τὴν εὐφροσύνην τοῦ προσώπου του»². Αὐτὰ δὲ πάλιν δείχνουν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ξένος, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Ἰδοὺ λοιπόν, ὁ Υἱὸς δὲν ἐδημιουργήθη δι' ἡμᾶς, καθὼς ἰσχυρίζονται οἱ ἄσεβεῖς, οὔτε ἀνήκει καθόλου εἰς τὰ μὴ ὄντα, διότι οὔτε ὁ Θεὸς ἐπενόησε τὸ ἀντικείμενον τῆς χαρᾶς ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ λέγεται εἶναι γνῶρισμα τοῦ ἰδικοῦ του καὶ τοῦ ὁμοίου του. Πότε λοιπὸν δὲν ἔχαιρεν ὁ Πατήρ; Ἐὰν δὲ ἔχαιρε πάντοτε, πάντοτε ὑπῆρχε καὶ ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον ἔχαιρε. Διὰ ποῖον δὲ πρᾶγμα χαίρει ὁ Πατήρ, παρὰ διὰ τὸ ὅτι βλέπει τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν εἰκόνα του, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Λόγος αὐτοῦ; Ἐὰν δὲ ἡυφραίνετο καὶ διὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅταν συνεπλήρωσε τὴν δημιουργίαν τῆς οἰκουμένης, ὅπως ἔχει γραφῇ εἰς αὐτὰς τὰς Παραομιίας, ὁμῶς καὶ τοῦτο ἔχει τὴν ἰδίαν ἔννοιαν.

Ἠυφραίνετο δηλαδὴ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὅχι διότι προεκαλεῖτο εἰς αὐτὸν χαρὰ, ἀλλὰ διότι πάλιν ἔβλεπε νὰ γίνωνται τὰ ἔργα σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα του, ὥστε καὶ τὸ ὅτι ἔχαίρετο διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς νὰ ἔχη ὡς αἰτίαν τὴν εἰκόνα του. Πῶς δὲ εὐφραίνεται καὶ ὁ Υἱός, παρὰ μὲ τὸ νὰ βλέπῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν Πατέρα; Καὶ τοῦτο δηλαδὴ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει ἶδει ἐμέ, ἔχει ἶδει τὸν Πατέρα»³, καί· «ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»⁴. Ὡστε λοιπὸν τὸ ἐπιχείρημά σας ἔχει ἀποδειχθῇ κενὸν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ὧ χριστομάχοι, καὶ ματαίως διευτυμπανίσατε καὶ ἐ-

4. Ἰω. 14, 10.

παρεξηγούμενοι τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ μᾶλλον τὴν ἐαυτῶν
 ἐπίνοιαν, ἢ τὸν νοῦν τοῦ Σολομῶνος, ἐπαγγέλλοντες. Ἴδου γὰρ
 τὸ μὲν ὑμῶν φρόνημα δέδεικται μόνον φαντασία, τὸ δὲ ἐν ταῖς
 Παροιμίαις ῥητὸν καὶ πάντα τὰ προειρημένα δείκνυσι μὴ εἶναι
 5 τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἴδιον γέννημα τοῦ
 Πατρὸς, Σοφίαν καὶ Λόγον ἀληθινόν, «δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένε-
 το, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν».

1. Παροιμ. 8, 22.

2. Ἱω. 1, 3.

κάματε θρῦλον τό· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ»¹ διότι παρερμηνεύσατε τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ καὶ διεκηρύξατε μᾶλλον τὴν ἰδικὴν σας ἐπινόησιν παρὰ τὴν σκέψιν τοῦ Σολομῶντος. Ἴδου λοιπόν, ἡ μὲν σκέψις σας ἔχει ἀποδειχθῆ φαντασία μόνον, τὸ δὲ ρητὸν τῶν Παροιμιῶν, καθὼς καὶ ὅλα τὰ προαναφερθέντα, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν κτίσμα, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα τοῦ Πατρός, καὶ Σοφία καὶ Λόγος ἀληθινός, «διὰ τοῦ ὁποίου ἐγιναν τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν ἔγινε τίποτε»².

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

— Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας καὶ στίχους.

— Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας· εὐρίσκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις		" Εξοδος	
1	1 246,25·374,1-2·374,7	3	1ε. 136,24
	3 302,4· 302,15		13 302,20 - 21
	9 302,5		14 312, 28
	9 - 10 246,26	4	13 302,19 - 20
	11 302,5	21	4 190,19· 228,14·
	14 292,13 - 17		228,15
	16 246,25 - 26	28 κεφ.	236,5
	16 - 17 292,17 - 22	33 20 278,4	
	26 302,6· 378,8· 382,10	39 κεφ.	236,5
2	3 374,23 - 376,2		
	5 64, 11 - 14		
	17 400,6		
3	19 396,15· 404,10,17		
4	1 228,5	11	16 166,8
14	13 - 16 210,27		25 290,25
15	8 302,19		
18	1ε. 136,24		
19	3 212,2		
	24 250,24 - 25		
21	5 190,17 - 18	4	32 342,5 - 7
	8 356,7	18	15 184,12 - 13
27	29 264,5	28	66 258,14 - 15· 260,12
	37 264,6	32	4 232,11
35	23 390,27		6 378,1-2· 378,18-19
48	5 228,10 - 12		8 64,14 - 15
		17 - 18	378,20 - 22

Δευτερονόμιον

	6	50,8
82	2	325,15
83	11	188,1
85	3	192,8
	8	352,15
	16	356,1
86	2	176,24 - 25
88	7	192,7· 352,15 - 16
	17 - 18	146,20 - 21
89	1 - 2	66,1 - 3
	17	62,9
90	11	204,25
96	7	142,22· 282,1 - 2
99	3	356,14 - 15
101	19	342,17 - 18· 400,1 - 2
	26	374,16 - 17· 414,8-9
	26 - 28	130,2 - 6
	28	130,19
102	21	320,20
103	24	82,24· 190,15· 230, 15· 290,17· 304,10· 306,2· 326,11· 340, 21· 416,5-6· 432,9- 10· 432,10
106	20	306,6 - 7

109	1	250,26· 256,13-14·	22 - 25	428,18 - 20
		258,16	23	(26)· 418, 17· 424, 9·
	3	374,5		440,1 - 2
115	7	224,25	23 - 25	64,19 - 22· 440,5-7
118	1	396,9	25	304, 20· 372, 15· 374,
	73	374,2 - 3		6· 382,23· 424,10
	89	318,7· 388,15	27	362,6-7· 440,15-16
	91	442,1	30	86,22· 272,26· 362,
	101	324,3 - 4		7· 370,27 - 372,1·
134	6	296,23 - 24		444,6 - 7
137	8	400,13 - 15	9	1 340,1 - 2· 344,23·
142	5	414,10 - 12		352,26
144	13	62,15· 252,2	18	54,7 - 8
	13α	232,19	14	16 434,22
			18	1 68,11
			20	23 226,12
			24	3 434,23
		’Ι ω β		
1	2	190,16 - 17· 228,13		
18	5	54, 15		’Ε κ κ λ η σ ι α σ τ ή ς
29	15 - 16	212, 3	7	10 436,1 - 3
			8	1 434,24
			12	14 230,21 - 22
		Η α ρ ο ι μ έ ι		
1	5 - 6	432,6 - 7		’Ω σ η ε
	7	438,22 - 23		
	23	322,28 - 324,1	7	13 44,14 - 17
3	19	82,25· 330,13· 352,		15 44,17
		25· 418,21		16 44,18
8	10 - 11	188,2 - 5		
	12	82,7		
	22	(15· 26)· 180,2· 216,		Μ ι χ α ί α ς
		9· 218,9· 224,24·	7	18 404,8 - 9
		246,5· 266,13· 338,		
		6· 340,6· 346,7· 354,		
		2· 360,15· 370,4·		’Ι ω ή λ
		370,9-10· 3 82,22·	2	25 320,16
		398,8· 398,24· 402,		
		1· 418, 12· 432,1·		Ζ α χ α ρ ί α ς
		434,8· 436,11· 444,26	1	12 302,22 - 23

	13	304,4		5	64,23· 276,4
	17	302,22	2	12	44,3 - 4
2	14	180,19		13	80,26
	Μ α λ α χ ί α ς		17	12 - 13	80,27 - 82,3
			23	29	322,27
			38	22	344,6 - 8
1	2 - 3	178,4		Β α ρ ο ύ χ	
2	10	380,24 - 22			
3	6	130,8· 242,15			
	ῥ Η σ α ῖ α ς		3	12	82,3 - 4· 332,8
				36	352,16 - 17
1	2	134,13· 378,26	4	20	62,2 - 3
	3	380,10		22	62,3 - 5
	11	296,12		Δ α ν ι ῆ λ	
	22	438,16			
5	20	28,24	Σωσ.,	42	62,2· 66,3 - 5
7	14	184,10 - 12	Υμ. τριῶν παιδων,	34	444,20
9	6	302,12	7	10	136,25· 290,21
11	9	200,7 - 8			
25	8	260,18		ῥ Ε σ δ ρ α ς Α ῥ	
26	13	254,7	4	36	272,18 - 20
38	19 - 20	226,24 - 26			
40	8	166,4		ῥ Ι ο υ δ ῖ θ	
	13	112,1 - 2			
	28	62,1· 286,7 - 8	8	16	312,22
45	14	282,3 - 5· 282,5 - 6		Σ ο φ ί α Σ ο λ ο μ ῶ ν τ ο ς	
49	5	358,16 - 19	6	24	434,24
53	4	346,17	9	2	340,26 - 342,1
	7	184,14· 260,14	13	5	306,19 - 20
54	13	200,10			
56	4 - 5	188,9 - 13		Σ ο φ ί α Σ ε ι ρ ᾶ χ	
58	9	210,20			
	11	82,14 - 16			
61	1	162,3· 172, 14	1	9 - 10	436,4 - 6
	8	176,19· 178,2 - 3	19	29	36,23
66	2	414,7			
	ῥ Ι ε ρ ε μ ί α ς			Μ α τ θ α ῖ ο ς	
1	4	306,3	3	16	162,6 - 7

	17	204, 2 - 3		276, 17·364, 15·438,
	18	390, 9		25·444, 23
3	17	202, 23 - 24·368,	10	124, 19 - 20·204, 19·
		9 - 10		206, 2·206, 3 - 4·
5	17	272, 27·296, 16 - 17		276, 16·308, 25·336,
	18	72, 22·250, 6 - 9		19·364, 13 - 14·372,
	19	330, 18		1·444, 23 - 24
	23	122, 16 - 17	12	308, 24
	36	204, 26·206, 1·400,	23	330, 27
		21 - 22	28	196, 18
	38	154, 15	28 - 29	64, 16 - 18
6	38 - 40	366, 6 - 12	30	408, 22 - 23
	45	200, 10	15	26
	46	278, 7 - 8	16	7 162, 8·162, 26·172, 6
	63	324, 6	13	164, 5·172, 7
8	12	62, 24·364, 15	14	72, 12·162, 8·162, 25·
	35 - 36	418, 7 - 9		172, 7
	36	404, 13	15	176, 12·204, 14 - 15·
	58	64, 22·362, 6		266, 11·282, 21
9	39	368, 11 - 13	25	338, 12 - 14
10	7	386, 23·396, 7	17	3
	14	62, 23		444, 1 - 2
	30	38, 6 - 7·124, 21·	4	200, 1·400, 19 - 21
		308, 25·364, 14	5	138, 2 - 3
	33	38, 6	17	160, 15
	35	140, 4 - 5	18 - 19	160, 6 - 7
	35 - 36	258, 3 - 6	19	146, 3
	38	250, 11 - 12·300, 27	22	166, 22 - 23·332, 1
12	34	256, 24 - 25	18	5
	46	366, 13 - 14	37	366, 14 - 16
13	13	62, 24 - 64, 1·282,	19	15
		8 - 9		48, 8·332, 11 - 12
14	3	400, 7·410, 2	39	164, 15
	6	62, 22·82, 7·86, 18·	20	22 162, 9·166, 7 - 8·
		132, 9·272, 23·364,		172, 6
		16·386, 22·396, 7·	28	282, 10
		398, 11		
	9	50, 12·60, 15 - 16·		11 ρ α ξ ε ι ς
		124, 20·128, 24·204,	2	17
		11·206, 3·262, 29·		266, 1
			22	248, 27 - 250, 1
			24	154, 12 - 13·154, 19

	36 (26)· 180, 8 - 10·				Κορινθίους Α'
	218, 8· 246, 14 - 15·				
	254, 18 - 19· 264, 2.	1	3	332, 4	
	37 262, 21		21	262, 4 - 7· 434,	
8	34 182, 18 - 19			19 - 20· 442, 9 - 12	
9	4 438, 9		24	58, 20· 118, 20· 304,	
10	36 280, 15			26· 318, 26· 332, 11·	
	38 162, 4			388, 17	
		3	10	422, 2 - 3	
			11	422, 1 - 2	
	Ρωμαιοὺς		16	74, 11· 160, 23	
		8	6	84, 3 - 5· 304, 12·	
				444, 15 - 16	
1	1 - 2 364, 19 - 21	10	13	232, 12 - 13	
	7 332, 4	11	7	298, 12 - 13	
	19 - 20 434, 12 - 14		9	298, 11 - 12	
	19 - 21 442, 3 - 7	14	25	150, 12	
	20 58, 17 - 18· 60, 22·	15	20	396, 4	
	270, 21 - 22· 320, 2 -		21	368, 2 - 3	
	4· 350, 16 - 17		22	200, 4	
	22 442, 2		28	410, 9	
	23 32, 3 - 4· 94, 4 - 5		41	192, 18· 272, 11	
	25 256, 18· 442, 7 - 8		45	174, 15	
5	12 174, 16· 174, 21		47	154, 3· 154, 5	
	14 154, 2· 200, 2		48	154, 5	
8	3 176, 3· 202, 15 - 18				
	3 - 4 368, 4 - 8				
	4 202, 22				
	9 176, 5 - 7				
	19 392, 22	2	11	174, 24	
	21 392, 23 - 24	3	17	60, 3	
	21 - 22 416, 26 - 27	4	4	158, 22	
	22 340, 21 - 22	5	15	144, 21	
	26 254, 6		17	76, 7· 396, 22 - 23	
	29 392, 3		21	346, 13	
9	5 54, 4· 58, 15 - 16·	6	16	74, 12· 256, 4	
	98, 13				
	19 284, 16· 296, 24				
	20 112, 3				
11	32 218, 2	3	13	346, 12· 346, 16	
	34 112, 1 - 2		28	410, 9	

4	6	380, 14· 382, 5	17	138, 20· 354, 8·
	8	254, 1 - 2		414, 16
5	15	120, 8	18	48, 4· 384, 24 - 25·
6	15	410, 8		398, 14 - 15

Ἑφεσίους

1	2	332, 4
	3 - 5	426, 13 - 18
	11	426, 24
	13	162, 15
2	10	370, 19· 400, 8
	14 - 15	368, 22 - 25
	15	342, 20 - 21
3	15	96, 4 - 5
4	9	156, 1
	10	152, 20
	13	424, 7
	24	342, 21 - 23
5	27	402, 21 - 22

Φιλιππησίους

2	5 - 11 (25)·	140, 20 - 142, 2
	6	148, 8· 364, 7
	6 - 7	164, 7 - 9· 172, 20
	6 - 9	154, 14 - 16
	7	218, 11 - 12· 360, 13
	8	152, 12-13· 364, 9-10
	9	152, 1· 152, 18
	9 - 10	132, 19 - 21
	10	136, 2· 148, 10

Κολασσαεῖς

1	15	138, 21· 158, 22·
		388, 3
	15 - 17	342, 8 - 12
	16	300, 19· 350, 21 - 22·
		356, 19· 390, 11

Θεσσαλονικεῖς Α'

5	24	242, 19
---	----	---------

Τιμόθεον Α'

1	7	114, 18 - 19
	20	30, 16· 184, 6
3	1	232, 22
4	1 - 2	48, 20 - 23
	4	340, 24 - 25
5	16	232, 20
6	10	312, 17

Τιμόθεον Β'

1	8 - 10	426, 7 - 12
	10	200, 3
2	13	242, 22
	17	30, 16
	18	184, 6

Τίτον

1	4	48, 23
2	11	424, 13

Φιλήμονα

16	224, 10
----	---------

Ἑβραίους

1	1	184, 22 - 186, 2
	2	430, 2
3 - 4		186, 2 - 5

3	50, 10· 62, 7· 98, 12· 304, 25· 308, 18	8	24	240, 27
4	180, 3 - 5· 182, 10· 212, 15· 218, 10 - 11· 266, 26	9	6	200, 14 - 16
5	194, 10 - 11· 206, 20		23	200, 17 - 19
6	142, 22· 204, 23· 282, 1 - 2· 394, 26 - 27		24	144, 25 - 27
7	194, 11 - 13		26	100, 27
8	194, 17	10	5	346, 8· 346, 22
8 - 9	158, 8 - 11		20	396, 20 - 21
9	132, 22 - 23	13	8	128, 27· 166, 13.
10	194, 4			244, 1
10 - 11	194, 18 - 20		Πέτρου Α'	
10 - 12	130, 2 - 6	2	24	208, 24· 346, 18
12	130, 19	3	6	224, 8
14	206, 17 - 18	4	19	242, 4 - 6
2	1 - 3		Πέτρου Β'	
2	186, 14	1	4	74, 10
14 - 15	366, 24 - 368, 2		Ἰωάννου Α'	
14 - 18	238, 18 - 240, 1	2	19	28, 3
17	234, 20ἑξ.		20	162, 14
3	1 - 2		23	332, 7· 440, 1
14· 234, 14 - 17· 240, 1 - 3· 242, 24 - 25		3	8	366, 16 - 17· 408, 24 - 25
2	(26)· 216, 11· 224, 23· 232, 8· 238, 6· 246, 4· 268, 10		24	150, 15 - 16
5 - 6	244, 8 - 10	4	8	388, 14 - 15
4	12 - 13		Ἰωάννου Β'	
6	20		9	432, 20
7	5		Ἀποκάλυψις	
19	198, 26· 200, 16 - 17	1	4	58, 12
22	200, 13· 214, 1	8	9	340, 22 - 23
		22	9	280, 17 - 19

2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἀαρὼν 160,27· 234,28· 236,9·
240,25· 290,24.

Ἀβδίας 210,28.

Ἀβραάμ 134,8· 136,23· 210, 27·
232,17· 250,23· 302,18·
362,8.

ἄγγελος, -οι (192)· 142,22· 146,
26· 148,16· 168,18· 188,14·
190,24· 192,2· 192,22· 194,
2· 204, 22· 206,13· 208,3·
212,2· 274,24· 280,15· 296,
6· 302,17· 320,19· 338,18·
350,20.

ἀγέννητον, -α (25)· 92, 18· 116, 3·
116,14· 114,23· 118, 16· 120,
3· 120,21· 122,4· 122, 21·
124,7· 124,22· 322,11· 328,2.

ἀγέννητος 118,1· 126,1.
(ἀγεννησία 20).

ἀγέννητον (25)· 114,3.
(ἀγέννητος 12· 15).

ἄγια 236,4.

ἁγιασμός 160,21· 164,3.

ἄγιοι 30,22· 60,23· 130,12· 132,10·
142,18· 166,6· 208,21· 212,
8· 222,18· 224,23· 230,4·
232,13· 304,24· 324,2· 324,
16· 330,26· 338,26· 392,7·
400,12.

Ἀδὰμ 112,11· 152,25· 154,2· 174,
15· 174,21· 350,14· 358,1·
386,18· 396,13· 406,19· 420,
11· (δεύτερος Ἀδὰμ 174).

ἄδης 152,9.

(Ἀέτιος Ἀντ. 19).

Ἀζαρίας 414,19.

ἄθανασία 400,18· 408,17.

ἀθάνατος 88,4.

ἀθεότης 334,14.

Αἴγυπτος 254, 4· 290,6· 406,3.

αἶδιον (25)· 52,15· 58,9· 60,24·
64,4· 68,4· 108,16· 194,16·
196,3· αἶδιον τοῦ γεννήμα-
τος 310,31.

αἶδιος (15· 25)· 40,12· 50,14· 66,
12· 78,20· 80,22· 88,4· 106,
21· 252,4· 262,25.

αἰδιότης τῆς θεότητος 356,17·
αἰδιότης τοῦ Λόγου 306,9.

αἶμα 236,13· 240,8· 396,18.

(αἵρεσιάρχης 12).

αἵρεσις, -εις (9· 11· 17· 24· 102·
192)· 28,1· 28,21· 30,2·
30,11· 32,2· 32,22· 34,20·
36,2· 36,19· 40,10· 44,22·
46,2· 46,18· 48,13· 52,6·
54,19· 56,13· 86,8· 92,13·
94,8· 114,2· 116,5· 120,21·
122,15· 126,17· 180,15· 184,
5· 184,18· 226,16· 228,26·
268,2· 268,15· 282,26· 304,
15· 310,1· 328,8· 334,9·
334,21· 336,8· αἵρεσις ἀρει-
ανῇ (17· 24· 45· 114· 269·
421)· 30,7· 76,15· 118,15,
306, 8· 310,25· 418,15· 420
7· αἵρεσις τῶν χριστομάχων
312,5.

αἱρετικοὶ 34,19· 80,13· 106,23·
114,1· 154,24· 192,1· 214,
4· 234,10· 278,22· 300,15·
334,18· 354,10· 418,16· 422,
17· (αἱρετικὰ κακοδοξίαι
31).

αἰώνιον 60,25.

αἰώνιος 62,21.

(Ἀκάκιος Καισ. 20).

(Ἀλεξάνδρεια 10· 11· 12· 192).

(Ἀλεξανδρινοὶ 14).

(Ἀλέξανδρος 30).

Ἀλέξανδρος Ἀλεξ. (9· 10· 11· 12· 21· 268)· 34,7· 268,16.

ἀλήθεια 46,5· 48,10· 68,10· 74,1· 82,20· 86,9· 92,11· 98,19· 128,17· 158,12· 200,11· 204,4· 206,6· 286,3· 300,16· 310,21· 410,16· 438,16.

ἄμαρτήματα 320,16.

ἄμαρτία, -αι 150,23· 152,7· 156,11· 166,2· 174,22· 176,3· 208,24· 236,13· 346,14· 360,24· 368,16· 370,7· 370,17· 372,4· 400,11· 404,7· 408,1· 408,16· 410,25.

ἄμπελος 318,16· 422,12.

(ἄμφια 236).

ἀνακαίνισις 342,25· 420,1.

ἀνανέωσις 342,25· 344,21· 362,4.

Ἀνανίας 414,19.

ἄναρχον 64,5.

ἄναρχος 212,9.

ἀνάστασις 48,3· 148,27· 152,20· 156,10· 212,23· 260,10· 366,21· 392,19· 398,16· 402,13· ἀνάστασις νεκρῶν (30)· 152,16.

(Ἀνατολή 17· 18· 22).

ἄνθρωπος 246,3· 262,10· 334,26· 340,3· 346,12· 386,5· 412,28· 442,16.

ἀνόμιος ἑαυτῆς ἢ Τριᾶς 78,9· ἀνόμιος κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς 52,17· 336,17· ἀνόμιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ

Πατρὸς οὐσίας ὁ Λόγος 42,3· ἀνόμιος κατ' οὐσίαν 76,22· ἀνόμιοι ταῖς οὐσίαις 42,17· ἀνόμιον τῆς φύσεως 192,13.

(Ἀντιόχεια 9· 21· 102).

(Ἀντιοχειανοὶ 14).

ἀντίχριστος 28,11· 44,24.

ἀπαύγασμα 70,5· 76,2· 92,2· 100,7· 108,15· 158,19· 162,10· 168,23· 196,13· 202,11· 310,30· 316,1· 364,1· ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς 86,9.

(Ἀπολογία 15· 17).

(ἀπολύτρωσις 22).

ἀπόστολος, -οι 30,14· 32,15· 62,6· 74,11· 120,1· 132,18· 140,20· 150,12· 158,4· 162,4· 162,15· 164,7· 172,18· 180,3· 182,13· 184,22· 186,19· 188,17· 192,22· 196,7· 196,23· 198,7· 200,12· 216,10· 218,20· 224,9· 234,13· 238,14· 240,5· 242,18· 244,4· 244,21· 246,4· 254,2· 262,4· 280,14· 290,23· 314,17· 332,10· 346,16· 350,19· 364,7· 366,24· 368,21· 370,18· 380,13· 384,23· 393,1· 393,21· 396,20· 398,12· 402,21· 420,5· 420,27· 424,14· 426,23· 434,19.

(Ἀρειανισμὸς 9· 17· 18· 19· 20· 92· 116).

Ἀρειανός, -οι (13· 17· 19· 20· 21· 23· 24· 25· 26·) 32,5· 34,10· 34,23· 36,4· 56,14· 64,8· 80,21· 88,8· 88,17· 96,13· 102,4· 110,15· 128,16· 142,13· 150,27· 158,12· 176,8

178,16· 188,24· 190,2· 190,
21· 238,5· 240,5· 282,14·
304,15· 326,23· 332,22· 376,
23· 392,11· 414,4· 420,20·
ἀρειανή (αἵρεσις) 28,11· ἀ-
ρειανή ἀσέβεια 414,20· ἀ-
ρειανή ἀφροσύνη 256,17.

Ἀρειομανῖται 36,6· 262,22· 328,
11· 412,13.

Ἄρειος (9· 10· 11· 12· 13· 14· 15·
16· 17· 24· 31· 92· 116)· 30,
20· 34,7· 34,21· 36,10· 42,
24· 44,9· 44,21· 46,22· 92,9·
134,1· 216,1· 278,9· 284,
27· 318,21· 334,18· Ἄρει-
ος Σωτάδειος 38,7.

ἀρχάγγελοι 148,16· 280,1· 290,20·
296,6.

ἀρχιερατεία 236,24.

ἀρχιερεὺς (236)· 234,18· 234,28·
236,12· 236,21· 238,1· 240,
9· 242,1.

ἀρχιερωσύνη 234,26· 242,1.

ἀσέβεια 44,22· 52,11· 54,6.

(Ἄσια M. 10· 21).

Ἄστέριος σοφιστής 116,5· 116,13·
118,14· 120,5· 284,27· 294,
18· 318,22· 320,9· 326,11.

αὐτεξούσιον 40,19.

αὐτεξούσιος 92,19· 126,13.

αὐτοσοφία 432,8· 436,7.

ἀφθαρσία 408,17.

(Ἄχιλλῆς 9).

B

Βαβυλὼν 414,18.

βάπτισμα (20)· 328,17· 330,5·
330,19· 334,8.

Βαραββᾶς 30,15.

Βαροῦχ 62,2· 82,3· 332,9· 352,16.

βασιλεία 162,21· 264,24· 360,18·

βασιλεία τοῦ Πατρὸς 120,26·

158,27· 204,9· βασιλεία πα-

τρικῇ 170,4· βασιλεία οὐρα-

νῶν 164,24· 386,21· 410,19.

Βασιλείδης 32,26· 274,26.

Βασιλειδιανοὶ 34,2.

(Βασιλείος M. 23).

(Βασίλειος Ἀγκύρας 19).

βασιλεὺς 62,18· 88,5· 146,17· 158,

22· 162,20· 164,10· 168,12·

194,16· 250,13· 252,3· 252,

14· 254,16· 256,7· 262,17·

262,29· βασιλεὺς ἀίδιος 360,

23.

Βηρσχεῖ 200,5· 224,11.

βλασφημία, -αι 44,3· 46,11· 56,

19· βλασφημία εἰς τὸν Πα-

τέρα 100,10· βλασφημία εἰς

τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον 170,22.

Γ

Γαλάται (184)· 184,7.

γένεσις 342,16· γένεσις κατὰ σάρ-
κα τοῦ Λόγου 362,23.

γενητὴ εἰκὼν 118,4· γενητὴ ἡ Τριάς

78,19· 80,13· γενητὴ ἡ σύ-

στασις τῆς Τριάδος 78,11·

γενητὴ οὐσία 88,1· γενητὴ

φύσις 288,11· 296,9· 298,3.

γενητόν, -ὰ 42,4· 52,16· 66,7· 70,2·

78,7· 80,14· 84,24· 86,2· 92,

8· 106,13· 112,6· 114,8· 116,

16· 120,23· 122,5· 122,26·

124,11· 130,14· 130,17· 158,

14· 168,17· 174,7· 178,11·

180,12· 188,19· 190,3· 190,

14· 194,6· 194,22· 196,4·

196,16· 198,8· 198,19· 200,
21· 202,2· 208,6· 216,15·
230,18· 244,14· 278,2· 284,
6· 288,8· 290,14· 292,1·
294,14· 300,23· 310,2· 338,
18· 340,15· 346,6· 356,3·
374,15· 376,8· 384,13· 404,
11· 440,16· 446,19· 440,22·
γενητὸς 88,8· 118,1· 120,14· 126,
1· 208,20· 210,2· 212,10·
288,19· 296,10·
γέννημα, -ατα (16)· 70,17· 72,1·
74,15· 74,26· 76,12· 78,3·
84,16· 88,18· 100,12· 100,
23· 106,16· 108,11· 110,7·
110,17· 112,19· 118,4· 128,
21· 134,8· 140,12· 190,20·
196,11· 220,17· 222,11· 222,
25· 226,5· 228,4· 230,18·
268,18· 270,1· 272,5· 276,
20· 278,15· 282,19· 310,
15· 312,23· 314,12· 348,3·
352,24· 354,15· 366,2· 372,
22· 376,13· 376,25· 378,10·
382,19· 412,24· 440,12· γέν-
νημα Θεοῦ 68,20· γέννημα
ἐκ τοῦ Θεοῦ 108,27· γέννη-
μα τῆς οὐσίας 98,2· 108,13·
110,20· (γέννημα γνήσιον
τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς 26)·
γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πα-
τρὸς (24)· 50,6· 112,22· γέν-
νημα τοῦ Πατρὸς 246,1· 344,
27· 346,5· 446,5· γέννημα
αἰδίων 68,16·
γέννησις (13)· 106,28· 108,16·
γέννησις τοῦ Θεοῦ 106,26·
108,27· 316,2· γέννησις ἐκ
τοῦ Θεοῦ 102,20· γέννησις
ἐκ τοῦ Πατρὸς 196,21· 320,

23· 372,14· 390,1· γέννησις
φυσικὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς 234,
23· γέννησις τοῦ Υἱοῦ τοῦ
Θεοῦ (25)· 316,8· γέννησις
γενεσιὰ καὶ ἀληθινὴ τοῦ Υἱοῦ
ἐκ τοῦ Πατρὸς 48,5· γέν-
νησις τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πα-
τρὸς 226,7· (γέννησις προ-
αιώνιος τοῦ Λόγου 16· γέν-
νησις πρὸ αἰώνων 16)· γέννη-
σις αἰδίων καὶ γενεσιὰ 340,10·
γεννητὴς 86,21· 90,1·
γεννητικὴ φύσις 220,5·
γεννητόν, -ά (20)· 186,25· 190,9·
190,16· 264,14· 278,6· 284,
19· 394,17·
γεννήτωρ 68,14·
(Γεώργιος Λαοδικεῖας 19)·
γνώσις 184,3· 278,3· 306,18· 444,
3· γνώσις ἐπὶ τὸν Θεὸν 438,
20· γνώσις περὶ τοῦ Πα-
τρὸς 74,14· 396,8· γνώσις
τοῦ Πατρὸς 128,25· γνώσις
τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ 444,4·
γνώσις τοῦ Υἱοῦ 128,25·
γνώσις τῆς θεολογίας 78,2·
γνώσις τῆς προφητείας 48,10·
(Γνωστικισμός 181· 192)·
(Γνωστικοὶ 15· 192· Γνωστικοὶ
Χριστιανοὶ 30)·
Γραφή, -αί (10· 19· 22· 24· 25)·
28,14· 30,9· 38,8· 46,10· 50,
1· 52,26· 54,11· 56,6· 58,8·
64,6· 66,10· 70,3· 92,15· 108,
8· 114,20· 130,16· 138,18·
168,7· 176,9· 178,19· 182,
12· 186,26· 190,13· 196,9·
208,17· 216,20· 226,19· 228,
12· 230,1· 232,15· 258,9·
258,24· 262,25· 278,25· 284,

7· 296,23· 298,11· 302,13·
 306,15· 312,28· 316,19· 322,
 24· 324,21· 336,3· 340,20·
 342,15· 344,13· 348,4· 352,
 13· 362,22· 368,21· 376,14·
 378,26· 388,10· 392,5· 416,
 9· 420,4· 434,21· Παλαιά
 Διαθήκη 36,13· Δευτερονό-
 μιον 64,14· 376,24· Δ' Βασι-
 λειῶν 228,1· Ψαλμός, -οὶ
 142,25· 146,19· 168,4· 174,
 5· 258,16· 320,19· 354, 27·
 360,17· 374,16· 400,3· 416,
 3· Παροιμίαι (26)· 180,1·
 180,23· 216,8· 246,5· 266,
 12· 268,8· 322,28· 338,1·
 344,15· 346,19· 348,2· 356,
 19· 382,21· 400,24· 426,5·
 430,25· 434,16· 444,16· 446,
 4· Ἐκκλησιαστής 230,20·
 434,23· Σειράχ 436,4· Και-
 νὴ Διαθήκη 36,13· Εὐαγγέ-
 λια 46,15· 150,13· 250,5·
 354,21· 364,21· Εὐαγγέλιον
 κατὰ Ἰωάννην (24)· 160,5·
 338,12· Πράξεις 154,11·
 180,8· 246,13· 262,21· πρὸς
 Ρωμαίους 58,14· 320,2· πρὸς
 Ἐφεσίους 342,19· 368,22·
 426,13· (πρὸς Φιλιππησίους
 25)· πρὸς Κολασσαεῖς 398,
 13· 342,7· (Α' ἐπιστολὴ
 (Θεσ.) 184· Β' ἐπιστολὴ
 (Θεσ.) 184)· πρὸς Τιμόθεον
 426,6· πρὸς Ἑβραίους 62,6·
 180,3· 196,8· 238,17· Ἐπι-
 στολὴ (Ἰωάννου) 150,15·
 Ἀποκάλυψις 58,12· 280,16·
 340,22.

(Γρηγόριος Θεολ. 21).

Δ

Δαβὶδ 40,16· 62,8· 64,24· 82,24·
 130,1· 132,21· 142,24· 158,
 26· 160,27· 164,10· 166,9·
 172,21· 188,1· 224,18· 226,
 1· 232,18· 250,26· 256,12·
 258,10· 260,8· 272,14· 282,
 12· 302,6· 306,6· 320,19·
 342,17· 344,19· 352,14· 354,
 26· 374,2· 400,1· 414,7.

δαίμονες 150,2· 172,14.

δαιμόνια 170,17.

(Δάμασος Ρώμης 23).

Δάν 200,5.

Δανιὴλ 66,3· 136,25· 260,4.

δεισιδαιμονία 34,25.

Δεσπότης 44,6· 280,22· 306,23·
 328,9.

δημιούργημα, -ατα (24· 26)· 190,
 9· 194,21· 300,28.

δημιουργία (13· 15· 26)· 102,6·
 284,23· 288,5· 288,20· 296,
 26· 328,20· 350,4· 438,4·
 (δημιουργία τοῦ κόσμου 16·
 δημιουργία τοῦ Υἱοῦ 16).

δημιουργικὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ 25·
 δημιουργικὸς Λόγος 76,21·
 220,26· δημιουργικὴ ἀρχὴ
 90,6· δημιουργικὴ βούλησις
 220,4· (δημιουργικὴ δύνα-
 μις 25)· δημιουργικὴ ἐνέρ-
 γεια 220,12.

δημιουργός, -οὶ (25· 26)· 60,6· 78,
 25· 110,13· 110,21· 114,11·
 122,6· 122,22· 124,3· 146,
 1· 192,3· 194,16· 196,12·
 208,4· 220,2· 222,3· 238,1·
 244,11· 252,14· 272,15· 294,
 15· 296,13· 302,11· 314,23·

322,20· 326,9· 344,26· 348,6·
 362,12· 376,8· 410,17· 416,2·
 416,11· 430,28· 432,9· 434,
 10· 436,8· δημιουργός Αθ-
 γος 60,19· δημιουργός Σο-
 φία 432,19· 438,12· 438,24.
 διάβολος (24· 421)· 28,7· 28,15·
 42,6· 46,18· 56,9· 170,26·
 264,13· 366,20· 410,13· 420,
 21.
 διακονία 202,15· 206,9· 208,1·
 212,17· 290,18· 292,12· δια-
 κονία τοῦ Ὑιοῦ 186,18· δια-
 κονία παλαιά 186,20· δια-
 κονία καινή 186,20· διακο-
 νία ἀγγέλων 198,4· 198,16·
 διακονία τῆς διαθήκης 202,
 12.
 (Διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων 20).
 (διδασκαλία 16· διδασκαλία τοῦ
 Ἀρείου 11· 14· 15· 19· 22·
 διδασκαλία Ἀρειανῶν 25·
 διδασκαλία ἀρειανική 24· 116·
 διδασκαλία τοῦ υἱοθετισμοῦ
 16).
 διδάσκαλοι 32,15· 34,16.
 (Δίδυμος Τυφλός 22).
 δόγμα 126,23· 308,10· 336,7· (δό-
 γμα τῆς ἀγίας Τριάδος 102-
 103· δόγμα Νικαίας 21).
 δόξα 78,20· 80,3.
 (δυναρχικὸν σύστημα 181).
 (Δυὰς 23).
 δύναμις, -εις 40,12· 52,2· 58,24·
 320,25· (δύναμις ἀπρόσω-
 πος τοῦ Θεοῦ 15)· δυνάμεις
 οὐράναι 148,20.
 (Δύσις 18· 21· 22).

Ε

Ἐβραῖοι 242,20· 416,13.
 Ἐξελίας 158,26· 226,24· 230,5.
 εἶδωλα 34,25· 150,1.
 εἰκὼν (25)· 76,4· 86,9· 88,2· 88,
 12· 92,1· 196,13· 206,1·
 220,7· 252,4· 296,13· 308,
 19· 310,30· 318,10· εἰκὼν
 Θεοῦ 86,20· 178,5· 178,
 14· 292,8· 298,14· 312,12·
 314,13· 352,12· εἰκὼν τοῦ
 ἀτρέπτου Θεοῦ 128,26· κατ'
 εἰκόνα Θεοῦ 436,16· εἰκὼν
 τοῦ Πατρὸς 66,12· 88,9· 88,
 24· 90,25· 120,27· 128,12·
 144,16· 168,15· 202,12· εἰ-
 κὼν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς
 50,11· 404,15.
 (Εἰρηναῖος 192).
 Ἐκκλησία (10· 11· 12· 17· 20·
 23· 92)· 34,24· 36,2· 44,21·
 126, 20· 136, 15· 402, 20·
 438,7.
 (ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία 12).
 (ἔλευσις τοῦ Χριστοῦ 184).
 Ἐλλην, -ες 34,24· 36,15· 54,1· 54,
 25· 58,16· 60,17· 80,13·
 114,20· 124,1· 124,17· 242,
 8· 296,2· 326,13· 334,14.
 ἐνανθρώπησις (103)· 152,16· 214,
 3· 244,3· 362,11· 384,23·
 ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου
 (17)· 166,5.
 ἐνέργεια ἐνούσιος 222,4.
 ἐννοια, -αι περὶ Θεοῦ 94,23· 132,11·
 ἐννοια περὶ τοῦ Ὑιοῦ 74,13·
 140,15.
 ἐνοίκησις τοῦ Πνεύματος 160,3.
 ἐνότης τῆς θεότητος 80,20· 328,

14· (ἐνότης τοῦ Θεοῦ 14-15)· ἐνότης πρὸς τὸν Πατέρα 324,14.

ἐντολή, -αὶ 324,1· 424,21.

ἐπαγγελίαι 200,23.

ἐπιδημία 402,10· ἐπιδημία τοῦ Λόγου 198,27· 200,1· ἐπιδημία ἑνσαρκος τοῦ Λόγου 196,26· ἐπιδημία ἀγγέλων 420,16.

ἐπίσκοπος, -οι (9· 10· 11· 12· 21· 23)· 32,13· 34,5· 114,14· (ἄρειανοὶ ἐπίσκοποι 18·21).

(Ἐπιφάνιος 12· 13).

ἐτερόδοξοι 308,6.

ἐτερούσιος 196,15.

Εὐα 28,20· 46,21· 228,4.

Εὐαγγέλιον τοῦ Σωτῆρος 32,16.

εὐαγγελισταὶ 322,16.

(εὐκτῆριος οἶκος 21).

(Εὐνόμιος 19).

(Εὐσέβιος Καισ. 10· 11· 19).

Εὐσέβιος Νικομ. (10· 11· 13· 14· 19· 92· 116)· 92,10· 134,1· 284,27.

(Εὐστάθιος Ἀντιοχ. 17· 21).

Z

Ζαχαρίας 302,21.

Ζοροβάβελ 272,18.

ζωή 152,20· 212,21· 260,20· 428,27· ζωὴ αἰώνιος 430,4· 430,17· ζωὴ πρόσκαιρος 428,25.

H

(Ἡρώδης 31).

(Ἡρωδιάς 31).

Ἡσαΐας 60,26· 82,14· 178,1· 184,15· 188,9· 226,24· 282,3·

286,7· 346,17· 358,16.

Ἡσαΐ 264,5.

Θ

Θαλία (14· 16· 24· 31)· 30,25· 36,10· 42,6· 42,25· 46,11· 50,16· 318,22· Θαλία Ἀρειανῇ 38,11· 54,5.

θάνατος 144,21· 154,2· 156,10· 260,22· 334,26· 366,19· 368,15· 386,26· 396,14· 398,22· 402,26· 408,11· 442,16· 442,23.

Θεώτης 320,5.

(Θεοδόσιος 23).

(Θεοδόρητος 12).

θεολογία (13· 20)· 80,5· (θεολογία τοῦ Ἀρείου 22).

(θεολόγοι 22· 23).

θεοπλανησία 254,15.

θεοποίησις 140,2· 412,6.

Θεὸς (12· 14· 15· 16· 23· 25· 26· 102)· 38,5· 40,4· 40,12· 42,1· 50,6· 52,11· 54,3· 56,1· 60,21· 64,2· 68,20· 70,7· 70,20· 72,8· 74,4· 74,17· 76,16· 80,25· 82,12· 84,8· 84,22· 88,5· 88,27· 90,4· 94,3· 94,25· 96,18· 98,5· 98,20· 100,1· 106,5· 108,4· 110,4· 112,5· 118,1· 122,5· 124,1· 126,18· 128,18· 134,6· 136,9· 138,11· 140,9· 148,3· 148,26· 150,1· 152,21· 154,18· 158,15· 162,20· 164,10· 168,11· 178,8· 192,11· 194,22· 204,10· 210,2· 210,22· 212,10· 216,15· 220,1· 232,17· 234,1· 238,9· 242,14· 244,

11· 248,4· 250,4· 252,22·
 254,11· 256,3· 258,12· 260,
 19· 262,8· 276,6· 278,4·
 280,19· 282,19· 284,11· 286,
 6· 290,15· 294,21· 296,4·
 298,3· 300,17· 302,4· 302,
 17· 304,2· 306,13· 310,18·
 312,20· 314,11· 316,3· 316,
 23· 322,15· 324,3· 326,2·
 330,9· 334,14· 334,15· 336,
 3· 372,18· 374,20· 376,10·
 378,15· 380,25· 384,28· 404,
 3· 404,21· 406,24· 408,6·
 410,22· 414,7· 420,14· 424,
 17· 430,4.

Θεότης (22)· 78,20· 86,14· 90,12·
 148,12· 170,4· 172,3· 184,20·
 244,5· 248,10· 304,16· 308,
 23· 328,24· 336,2· 336,21·
 362,24· 380,20· 410,5·
 420,19· Θεότης τοῦ Πατρὸς
 204,8· Θεότης πατρική 158,
 3· 264,25· (Θεότης Χριστοῦ
 24)· Θεότης τοῦ Υἱοῦ 306,26·
 Θεότης τοῦ Λόγου 218,16·
 418,18.

Θεοφάνεια 210,18.

Θεσσαλονικεῖς (184)· 242,18.

Θεσσαλονίκη 184,2.

(Θέωσις 17· 22).

Θύρα 318,17.

Θυσία 200,22· 240,21.

Θωμάς 282,9.

I

Ἰακώβ 134,8· 228,9· 264,5· 264,
 17· 390,26.

Ἰδιότης 224,26· 292,7· ἰδιότης
 πατρική 146,27· ἰδιότης τῆς

οὐσίας 190,2·

ἰδιωμα 390,5.

Ἰερεμίας 64,23· 80,26· 344,6

ἱερατεία κατὰ τὸν νόμον 240,26.

Ἰησοῦς (14· 193)· 148,9· 150,5·
 254,4· 260,7· 260,26· 262,1·
 262,44.

Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ 290,26.

(Ἰάκριος Πικταβίου 13· 22).

Ἰουδαίος 212,22

(Ἰουδαίον 11)

(Ἰουδαῖον 18)

Ἰουδαῖος 160,18· 162,6

Ἰουδαῖοι 138,23· (Ἰουδαῖον-
 τες Χριστιανοὶ 184).

Ἰουδαῖοι 46,12· 48,7· 54,2· 58,14·
 136,16· 140,4· 170,13· 172,
 2· 180,20· 184,9· 186,20·
 256,20· 258,2· 262,20· 332,
 6· 418,7· 420,12.

Ἰούδας ὁ προδότης 30,14.

(Ἰουλιανὸς 18).

(Ἰππόλυτος 192).

Ἰσαάκ 134,8· 264,3· 264,16.

Ἰσραὴλ 148,27· 158,24· 362,8.

Ἰωάννης Πρόδρομος (31)· 364,22.

Ἰωάννης (εὐαγγ.) 28,5· 84,2· 98,11·
 150,13· 162,14· 172,12· 204,
 2· 218,7· 250,6· 280,16· 306,
 4· 324,10· 340,4· 346,10·
 366,16· 368,8· 376,18· 380,2·
 408,24· 438,26· 442,22.

Ἰώβ 212,3· 228,12.

Ἰωσήφ (υἱὸς Ἰακώβ) 134,8· 192,
 16· 228,10.

(Ἰωσήφ (ἀνὴρ Μαρίας) 193).

Ἰωσίας 158,26.

K

καθαρισμὸς ἁμαρτιῶν 186,7.

κάθοδος εἰς ἡμᾶς 168,10· 170,7·
κάθοδος εἰς τοὺς ἀνθρώπους
234,26.

Καῖάφας 30,13· 180,18· 326,13.

Κάιν 228,5.

(Καππαδόκαι 22· 23).

Καρποκράτης (192)· 192,1.

(κατάδυσσις μία 20).

κατάληψις τοῦ Ὑἱοῦ 74,14.

κατάρρα 348,14· 370,7· 404,21·
406,18· 408,16· 410,26.

Κλεόπας 258,1.

Κορνήλιος 280,15.

κρίσις 230,24· 428,3.

Κριταὶ 290,27· 406,4.

κριτής 176,17· 178,12· 230,24·
232,2.

κτίσις 60,5· 60,16· 64,18· 130,15·
146,27· 148,10· 194,24· 220,
24· 234,12· 244,19· 256,18·
270,14· 286,6· 288,26· 306,
18· 328,9· 348,28· 350,2·
362,12· 372,25· 374,7· 388,
19· 390,2· 390,20· 392,8·
394,6· 408,8· 416,19· 418,3·
438,24· 440,8· κτίσις καινῇ
76,7· 396,23· 398,7· 410,8·
412,14· 418,27.

κτίσμα, -ατα (15· 17· 24· 25· 26)·
38,22· 42,4· 48,15· 50,5·
50,22· 52,4· 52,18· 56,2·
60,19· 64,9· 66,7· 108,10·
112,18· 118,9· 120,17· 122,
9· 126,2· 126,19· 180,12·
216,12· 222,23· 228,20· 230,
12· 244,14· 246,21· 264,12·
266,2· 266,15· 268,2· 268,
16· 270,6· 270,25· 272,3·
272,23· 274,24· 276,22· 278,
10· 278,23· 280,8· 280,21·

282,17· 284,1· 288,5· 288,
19· 292,1· 302,10· 312,1·
328,20· 330,1· 332,23· 336,
4· 338,3· 338,24· 340,6· 340,
20· 342,2· 344,11· 346,4·
346,19· 348,5· 350,4· 350,
22· 352,9· 352,24· 354,11·
354,24· 368,19· 370,10· 372,
20· 374,4· 376,3· 376,25·
380,16· 382,2· 382,16· 384,
12· 386,9· 388,4· 390,12·
392,5· 394,5· 396,12· 404,
2· 404,20· 408,5· 410,12·
412,18· 416,20· 418,1· 420,
10· 430,18· 432,13· 434,
15· 440,5· 440,26· 442,14·
446,5.

κτιστὴ οὐσία 88,1.

κτίστης 76,16· 78,7· 86,26· 88,5·
94,21· 122,6· 126,1· 134,
23· 220,2· 272,2· 328,21·
332,23· 346,24· 354,11· 370,
23· 380,25· 384,28· 386,3·
390,13· 404,4· 434,2.

(Κύριλλος Ἱερ. 22).

Κύριος 32,3· 32,14· 38,4· 44,12·
50,12· 52,25· 56,11· 58,7·
60,3· 62,22· 64,15· 88,5·
114,18· 116,19· 122,2· 124,
18· 130,6· 132,8· 136,9·
138,6· 140,17· 144,28· 146,
12· 148,18· 150,5· 150,20·
152,6· 158,13· 160,5· 160,
24· 162,7· 164,4· 164,23·
170,10· 172,3· 174,19· 182,
6· 182,22· 200,20· 218,9·
222,14· 226,4· 228,20· 230,
26· 236,7· 236,24· 238,4·
240,27· 244,10· 250,3· 250,
19· 252,3· 252,25· 254,9·

256,15· 258,12· 269,28· 262,
4· 262,29· 266,10· 270,3·
280,25· 282,20· 286,12· 290,
19· 294,19· 296,16· 302,22·
322,7· 322,22· 330,17· 334,
25· 336,23· 338,11· 342,3·
344,2· 344,21· 346,4· 348,
27· 352,4· 354,15· 356,9·
360,12· 364,12· 366,6· 374,
12· 376,24· 382,21· 386,21·
392,1· 392,26· 398,6· 402,2·
404,12· 408,22· 420,13· 424
1· 426,24· 428,8· 430,2·
430,16· 434,1· 438,25· Κύ-
ριος Ἰησοῦς Χριστός 150,4·
164,26· 324,13· 332,10· 334,
16.

κυριότης 264,24.

(Κωνσταντινούπολις 12· 19· 21).

(Κωνσταντῖνος Μ. 10· 11· 12· 17).

Κωνσταντίος (17· 18· 20· 54)· 54,
17.

(Κώνστας 18).

Λ

λατρεία τῆς κτίσεως 48,15· λα-
τρεία κτισμάτων (22)· 60,
21.

Λεία 192,17.

λειτουργία 236,22· 292,12· 294,13.

(Λιβύη 9).

(Λικίνιος 10).

Λόγος (15· 16· 24· 25· 26)· 38,
23· 40,2· 40,18· 42,18· 48,7·
50,4· 50,26· 52,2· 52,21·
58,1· 62,17· 64,2· 66,9· 66,
19· 68,8· 70,5· 76,18· 78,
23· 84,1· 84,16· 96,21· 98,1·
100,2· 100,23· 106,19· 108,

8· 108,18· 110,1· 112,17·
114,6· 118,5· 120,25· 122,3·
122,23· 124,2· 126,6· 128,
2· 128,21· 130,25· 132,2·
136,9· 138,22· 140,3· 142,
10· 144,9· 146,3· 146,25·
148,4· 152,14· 154,6· 154,
21· 156,5· 156,25· 158,2·
158,19· 160,12· 162,10· 162,
26· 164,5· 166,16· 168,9·
170,26· 172,18· 174,13· 176,
10· 192,5· 196,10· 198,19·
202,4· 202,20· 204,11· 206,
1· 208,1· 210,3· 210,17·
212,16· 218,5· 220,1· 220,
21· 222,2· 222,17· 224,23·
226,5· 228,21· 230,14· 234,
25· 236,9· 236,27· 238,1·
244,13· 246,20· 248,10· 252,
25· 254,24· 256,1· 256,26·
262,8· 266,14· 272,1· 272,
22· 274,1· 274,16· 276,9·
278,6· 284,6· 284,24· 288,4·
290,15· 292,4· 294,12· 296,
13· 298,20· 300,2· 302,3·
304,2· 308,10· 310,23· 312,
12· 314,1· 316,1· 316,22·
318,10· 320,24· 322,4· 322,
25· 324,2· 324,23· 330,9·
340,10· 346,11· 348,10·
350,23· 352,5· 352,18·
356,25· 358,9· 358,28· 366,
1· 370,23· 376,4· 378,12·
380,15· 380,25· 382,24· 384,
21· 386,19· 388,6· 390,4·
390,18· 392,4· 392,20· 394,
1· 394,17· 396,12· 402,
9· 404,6· 408,18· 410,12·
412,1· 412,17· 414,24· 416,
1· 416,19· 420,2· 420,22·

422,5· 424,2· 424,19· 428,
15· 432,15· 434,11· 442,21·
446,6· Λόγος τοῦ Θεοῦ (17)·
44,18· 46,25· 60,7· 106,1·
150,24· 166,12· 180,13· 218,
21· 230,20· 234,7· 240,14·
244,17· 248,5· 264,8· 266,9·
296,1· 318,6· 324,11· 328,3·
354,12· 360,22· 372,18· 400,
15· 402,27· 414,4· 418,10·
430,19· 438,12· Λόγος τοῦ
Πατρὸς 52,1· 52,19· 54,2·
76,1· 126,22· 232,6· 252,4·
Λόγος αἰδίου 80,23.

Λουκᾶς 306,4.

(Λουκιανιστής, -αὶ 9· 10· 19).

(Λουκιανὸς 9· 92· 116).

λύτρωσις 168,27· 256,15· 424,26.

Λῶτ 210,28· 212,2.

M

μαθηταὶ 162,9· 166,7· 172,3· 182,
21· 200,8· 304,19· 322,17.

(Μακεδονιανοὶ 23).

(Μακεδόνιος 23).

Μαλαχίας 380,21.

Μανιχαῖοι 30,21· 34,2· 46,14· 94,
21· 180,21· 324,26· 334,16.

Μανιχαῖος 30,21· 32,26.

(Μανιχαϊσμὸς 181).

Μανωὲ 280,23.

Μαρία (μῆτηρ τοῦ Κυρίου) (193).
236,10· 334,25· 424,3· Μαρ-
ρία ἀειπάρθενος 412,9.

Μαριάμ 164,14.

(Μάρκελος Ἀγκύρας 17).

Μαρκίων 32,22· 274,25.

Μαρκιωνισταὶ 32,25.

(Μαρωνεία 30).

μεγαλειότης 172,4.

(Μεδιόλανα 21).

Μελέτιος Ἀντιοχ. (21).

Μελιτιανοὶ (10)· 34,6.

(Μελίτιος Λυκοπόλεως 9)· 34,4.

μετουσία 72,7· μετουσία τοῦ Υἱοῦ
ἐν τῷ Πνεύματι 190,12.

Μισαήλ 414,19.

(μοναρχία δυναμικὴ 15).

(μοναρχιανοὶ δυναμικοὶ 102).

μονὰς 76,27· 78,5.

Μονογενὴς 270,3· 324,17· 388,5·
388,22· 390,4· 396,1.

(μονοθεΐα βιβλικὴ 14· μονοθεΐα
φιλοσοφικὴ 14).

(μονοθεϊστὴς 14).

μυστήριον τοῦ βαπτίσματος 382,15·
μυστήριον θεῖον 144,4.

Μωϋσῆς (103)· 30,21· 64,10· 112,
11· 136,24· 138,17· 166,8·
228,4· 232,11· 244,12· 250,
24· 258,13· 290,5· 290,24·
298,1· 302,4· 302,18· 342,4·
358,6· 372,25· 374,22· 378,
7· 378,17· 382,12· 406,2·
406,14.

N

Νάθαν 224,13.

(Νεστοριανισμὸς 24).

Νίκαια (23· 45)· 114,14.

Νικόδημος 164,14.

(Νικομήδεια 10· 11).

νομοθέτης 230,27.

νόμος 46,13· 198,25· 200,5· 202,
25· 204,4· 228,14· 234,27·
290,6· 406,13· 408,4· (μω-
σαϊκὸς νόμος 185)· νόμος
ἐμφυτος 254,6.

Νοουατιανοὶ 34,4.

Νουᾶτος 34,4.

Νῶε 112,11· 358,3· 404,26.

Ξ

ξύλον ζωῆς 318,17.

Ο

ὁδὸς 318,16.

οἰκονομία 186,11· 196,27· 208,7·

212,18· 246,2· 248,13· 340,

12· 356,22· 358,10· 362,15·

426,23· οἰκονομία τοῦ Λό-

γου 240,11· οἰκονομία περὶ

τῆς σωτηρίας 424,24· οἰ-

κονομία ἀνθρωπίνη 234,3·

οἰκονομία κατὰ σάρκα 424,

12.

(“Ὅμοιοι 20· 23).

ὅμοιον 310,31· ὅμοιον τῆς οὐσίας

332,17.

(ὅμοιος 20)· ὅμοιος τοῦ Πατρὸς

52,18· (ὅμοιος κατὰ πάντα

τῷ Πατρὶ 19).

ὁμοιότης τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πα-

τέρα 276,18· (ὁμοιότης τῆς

οὐσίας (19· 20)· 42,19· ὁ-

μοιότης τῆς δόξης 42,18.

(“Ὁμοιουσιανοὶ 19· 23).

(ὁμοιούσιον 19).

ὁμοίωσις Θεοῦ 352,11.

(ὁμοτιμία 23).

(ὁμολογία πίστεως 11· ὁμολογία

(τοῦ Ἀρείου) 10).

(“Ὁμοουσιανοὶ 19).

(ὁμοούσιον 19· 23).

(ὁμοούσιος 18· 24· ὁμοούσιος ὁ

Λόγος μετὰ τὸν Θεόν 22)· ὁμο-

ούσιος τοῦ Πατρὸς 50,7.

(ὁμοουσιότης τοῦ Πνεύματος 23).

ὄνομα 334,3· ὄνομα Πατρὸς καὶ

Υἱοῦ 332,16· 334,1.

(Ὁρθοδοξία 18).

(Ὁρθόδοξοι 11· 17· 18· 21· 22· 23).

(ὅροι τῆς Νικαίας 21).

(“Ὅσιος Κορδοῦης 11· 18· 21).

Οὐαλεντινιανοὶ 34,2.

Οὐαλεντίνος 32,26· 190,25· 274,25·

412,12.

(Οὐάλης Μουρσῶν 20).

(Οὐρσάκιος Συγγιδόνος 20).

οὐσία (18· 19· 22· 23·) 50,4· 74,19·

78,10· 88,11· 108,14· 128,

19· 130,23· 134,21· 140,11·

202,10· 212,24· 220,5· 222,

9· 222,22· 234,22· 246,1·

276,18· 282,18· 308,11· 320,

23· 322,19· 328,12· 344,

22· 346,4· 348,7· 352,10·

356,20· 362, 3· 372,23· 398,

20· 402,16· 412,7· 434,15·

440,9· 440,21· 446,5· οὐ-

σία τοῦ Θεοῦ (20)· 74,16·

288,14· 300,26· οὐσία τοῦ

Πατρὸς 42,15· 68,17· 70,

17· 72,23· 74,2· 74,26· 76,

10· 78,3· 84,11· 86,2· 92,6·

112,15· 128,20· 140,12·

190,20· 196,11· 306,10· 308,

3· 352,18· 344,8· οὐσία τοῦ

Υἱοῦ (20)· 42,13· 42,16·

72,25· 208,5· 252,6· οὐσία

τοῦ Λόγου 144,7· 154,25·

196,23· 206,24· 214,2· 240,

13· 246,11· 248,17· 252,

17· 264,20· 370,11· οὐ-

σία τοῦ Πνεύματος 42,16·

(οὐσία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ 20)·

οὐσία τῆς θεότητος 340,9.
422,13· οὐσία θεία 220,11·
οὐσία τῆς αὐτοσοφίας 438,
15.

Π

πάθος 256,23.

(Παλαιστίνη 10).

Παντοκράτωρ 120,24· 122,2.

παράβασις 396,18· 398,2· 400,10.
406,19· παράβασις τοῦ νό-
μου 44,4.

παράδεισος 146,13· 396,14· 400,
18· 406,21· 410,5· 424,21·
παράδεισος τῆς Ἐκκλησίας
28,15.

(παράδοσις 21· 22· παράδοσις τῆς
ἀνατολικῆς τριαδολογικῆς ὁ-
ρολογίας 23).

παρουσία τοῦ Λόγου 200,3· πα-
ρουσία ἑνσαρκος 48,6· 180,
22· 208,22· 234,4· 366,21·
418,19· παρουσία ἑνσαρκος
τοῦ Λόγου 170,3· παρουσί-
α ἑνσώματος 398,21· παρ-
ουσία ἑνσώματος τοῦ Σωτῆρος
182,4· παρουσία σωματικῇ
398,23· παρουσία σωματικῇ
τοῦ Λόγου 242,24· (β' πα-
ρουσία 184).

πατέρες (18· 22· 23· 114)· 48,18·
326,6· (πατέρες τῆς Νικαί-
ας 19).

Πατὴρ (15· 16· 18· 19· 25)· 38,
20· 42,7· 46,28· 50,4· 50,
24· 52, 3· 56,19· 58,10· 58,
21· 60,13· 64,3· 68,2· 68,
13· 70,2· 70,23· 72,1· 72,14·
72,26· 74,8· 76,11· 76,26·
78,22· 80,4· 80,23· 84,16·

86,17· 88,25· 90,13· 92,1·
96,3· 98,1· 100,6· 100,23·
106,2· 106,16· 108,6· 108,
18· 110,5· 112,16· 114,5·
116,17· 120,25· 122,8· 122,
18· 124,1· 124,15· 126,4·
128,6· 130,22· 134,20· 136,
21· 138,11· 138,24· 140,
13· 142,11· 144,19· 146,
3· 150,2· 152,5· 156,16· 158,
18· 162,10· 164,21· 166,9·
166,22· 168,25· 176,11· 176,
22· 178,16· 188,20· 196,7·
198,19· 200,1· 204,10· 204,
20· 206,16· 208,12· 208,27·
210,5· 218,5· 220,2· 222,4·
224,26· 226,2· 230,2· 234,
21· 236,8· 238,11· 250,13·
254,11· 262,15· 266,6· 272,
2· 272,24· 274,2· 276,15·
278,7· 280,4· 282,21· 284,8·
284,22· 288,5· 292,7· 294,
15· 296,13· 298,24· 300,20·
302,2· 304,3· 304,18· 308,
17· 310,31· 312,8· 312,24·
314,1· 316,6· 318,14· 320,6·
322,5· 324,15· 326,8· 326,
27· 328,9· 330,7· 330,19·
332,3· 332,16· 334,16· 336,
2· 336,18· 346,8· 354,14·
356,9· 362,12· 364,1· 366,
1· 370,26· 372,23· 376,12·
380,11· 382,1· 386,1· 386,
22· 388,12· 390,6· 392,20·
396,1· 402,2· 402,20· 410,
22· 412,2· 412,28· 414,25·
418,11· 418,25· 420,13· 428,
18· 432,19· 434,11· 438,25·
440,17· 442,21· 444,5· 444,
22.

πατριάρχῃ 142,21.

Παῦλος (25· 30· 184· 185)· 48,20·
58,14· 60,17· 98,12· 118,18·
152,1· 154,14· 194,10· 198,
27· 202,11· 206,19· 212,19·
218,10· 232,12· 240,12· 290,
23· 318,24· 332,3· 340,24·
342,7· 342,19· 344,1· 344,
19· 364,19· 390,11· 416,12·
426,4· 434,12.

(Παῦλος Σαμοσατεύς 15· 16· 102)·
βλ. καὶ Σαμοσατεύς.

περιτομή (185)· 184,8.

Πέτρος 74,10· 154,12· 218,7· 242,
4· 246,14· 248,13· 248,25·
252,6· 252,24· 254,18· 256,
21· 258,7· 262,23· 264,2·
264,20· 280,14· 346,17· 420,
5.

Πέτρος Ἀλεξ. (9· 23)· 34,5.

πηγὴ ἀίδιος ὁ Θεὸς 82,21.

Πιλᾶτος 406,6.

πίστις 30,10· 32,14· 50,2· 68,7·
80,16· 124,25· 132,5· 184,
4· 232,10· 234,20· 240,19·
268,9· 334,4· 420,9· 442,17·
(πίστις εἰς τὴν Τριάδα 16·
πίστις ὀρθὴ περὶ τοῦ Ἰησοῦ
24)· πίστις Χριστοῦ 36,4·
πίστις ἀποστολική 36,8· (πί-
στις ὀρθόδοξος 12· 21).

πιστοὶ 114,1· 210,6· 216,22.

πλάνη 44,1· 44,23· 418,20.

(Πλάτων 192).

Πνεῦμα ἅγιον 48,1· 50,9· 72,10·
74,6· 134,12· 146,19· 158,
20· 158,28· 160,2· 160,26·
162,2· 164,1· 166,6· 168,15·
170,9· 170,20· 172,4· 172,
14· 256,2· 266,1· 290,25·

330,20· 354,27· 356,11· 360,
17· 374,16· 382,11· 422,11·
Πνεῦμα τοῦ Ἰησοῦ 380,17·
386,6.

(Πνευματομάχοι 23).

ποίημα, -ατα 38,10· 38,23· 48,15·
50,6· 50,23· 56,4· 68,24· 76,
9· 76,17· 84,14· 100,24· 110
13· 112,15· 114,11· 116,14·
118,11· 122,23· 126,3· 180,
12· 194,15· 216,12· 218,21·
218,25· 222,13· 222,25· 226,
7· 228,20· 230,3· 230,27·
232,5· 234,7· 240,14· 246,1·
246,21· 248,5· 252,16· 264,
2· 264,12· 266,2· 266,15·
268,17· 272,1· 276,26· 278,
1· 278,14· 284,3· 312,1· 316,
22· 332,23· 338,19· 376,15·
378,11· 382,18· 386,9· 404,
3· 412,18· 414,13· 420,15·
422,20.

ποιητῆς 62,19· 76,16· 86,26· 88,6·
110,11· 112,18· 122,8· 122,
22· 146,12· 220,16· 276,7·
288,3· 306,23· 328,10· 332,
23· 380,11· 386,3.

(πολυθεΐα 22).

(Πορφυριανοὶ 12).

(Πορφύριος 12).

(πρεσβύτερος, -οι 9· 10).

πρόνοια 284,9· 288,3· 306,18.

προσευχὴ 354,26.

(πρόσωπον, -α 17· 23· πρόσωπον
τοῦ Ἰησοῦ 10).

πρωτότοκος 386,14· 388,19· 390,
1· 392,6· 394,15· πρωτότο-
κος τοῦ Θεοῦ 388,10.

προφήτης, -αι (103)· 44,4· 46,13·
82,14· 130,7· 148,28· 162,2

168,26· 184,13· 186,9· 212·
1· 226,27· 260,9· 282,12·
290,23· 306,3· 320,16· 358,
15· 378,25· 380,10· 404,8.

(Πτολεμαῖος φιλάδελφος 30).

P

Ραχήλ 192,17.

Ρουβήμ 348,16· 390,25.

(Ρώμη 21).

Σ

(Σαβελλιανικοί 19· Σαβελλιανικαί
ἀπόψεις 10).

(Σαβελλιανισμός 22).

Σαμοσατεὺς 102,1· 136,15· 250,
21· 334,17.

Σαμψών 280,23.

σάρξ 240,8· 244,18· 254,24· 354,
13· 366,3· 368,20· 386,4·
396,17· 398,18· 404,1· 412·
27· 422,8· 428,16· 442,16
σάρξ κτιστὴ 408,10.

Σάρρα 224,8.

Σαῦλος 438,7.

(Σεραπίων Θμούεως 22).

Σίμων ὁ μάγος 32,26.

Σιμωνιανοὶ 34,3.

Σινᾶ 406,14.

Σιών 360,21.

Σολομών 64,19· 68,11· 82,24· 188,
2· 218,8· 224,20· 226,1· 226,
20· 230,20· 232,2· 340,5·
340,11· 352,23· 438,22· 446,
2.

(substantia 18· 19).

Σουμανίτης 356,7.

Σουσάννα 62,1.

Σοφία (15· 25)· 38,26· 40,2· 50,4·

50,15· 52,2· 52,21· 64,2·
70,5· 72,8· 76,1· 76,19· 84,
1· 84,17· 108,9· 108,18· 110,
2· 112,17· 118,5· 130,25·
132,2· 158,19· 164,1· 196,
14· 202,11· 220,1· 226,5·
228,21· 230,2· 230,14· 276,
19· 290,15· 294,23· 296,
13· 304,2· 310,29· 316,10·
318,11· 318,17· 320,24· 322,
5· 322,25· 324,23· 326,8·
328,4· 330,9· 332,9· 340,
5· 340,26· 346,5· 348,5· 352,
19· 366,2· 388,12· 390,5·
416,2· 432,12· 436,15· 438,
3· 440,4· 440,18· 442,15·
446,6· Σοφία ἀίδιος 82,22.

σταυρὸς 148,26· 250,19· 252,7.

Στωϊκοὶ 248,3.

(συλλουκιανιστής, -αὶ 9· 13).

(σύμβολον 18· σύμβολον Νικαίας
23).

(σύνοδοι 17· 21· 102)· σύνοδος
οἰκουμενικὴ 44,20· (Α' οἰκου-
μενικὴ σύνοδος τῆς Νικαίας
(325) 11· 17· 18· 19· 24· 45·
92· 114· Β' οἰκουμενικὴ σύ-
νοδος ἐν Κωνσταντινουπό-
λει 23· σύνοδος Ἀλεξανδρεί-
ας (τοῦ 318) 10· σύνοδος
Ἀλεξανδρείας (τοῦ 362) 22·
23· σύνοδος Ἀντιοχείας (379)
23· σύνοδος Μεδιολάνου 19·
σύνοδος Νικομηδείας 13· Δ'
σύνοδος τοῦ Σιρμιού 20).

σύνταξις 88,16.

(Συρία 10).

(σχολαὶ φιλοσοφικαὶ 17· σχολὴ Ἀ-
λεξανδρείας 9· σχολὴ Ἀν-
τιοχείας 9).

(Σωζομενός 13).

(Σωκράτης 11· 12· 13· 19).

σῶμα 248,18· 254,13· 366,23· 392,
3· 410,18· 424,3.

Σωτάδης (ἔθν. ποιητῆς) (14· 30)·
30,22· 36,19.

Σωτήρ 28,6· 30,15· 32,1· 34,9· 34,
26· 36,21· 54,1· 58,9· 60,
13· 134,19· 150,21· 158,
27· 166,21· 182,24· 216,5·
224,22· 236,16· 240,23· 250,
19· 252,18· 258,7· 282,24·
284, 9· 304,23· 308,23· 324,
5· 334,4· 365,20· 368,11·
398,24· 400,19· 404,20· 406,
6· 410,4· 424,13· 430,16.

σωτηρία (22· 26)· 204,1· 212,11·
212,20· 344,9· 346,9· 356,5·
368,14· 406,12· 408,8· 412,
6· 424,27· 428,15· 430,6.

T

ταυτότης 130,10· (ταυτότης τῆς
οὐσίας 23).

τελειότης (22)· 158,3· (τελειότης
ἡθικῇ 25· τελειότης ἡθικῇ
καὶ πνευματικῇ 17).

τελείωσις (16· 26)· 328,22· 332,
16· 334,8· 400,23.

(Τερτυλλιανός 19).

τιμὴ 80,3.

Τριάς (16· 22· 23)· 78,1· 78,20·
80,5· 80,17· 196,14· Τριάς
ἀίδιος 76,27.

τύπος 200,10.

Υ

υἱοθεσία (102)· 138,25· 426,21.

(υἱοθετισμός 19).

(υἱοθετισταὶ 102).

Υἱός (12· 13· 14· 15· 16· 18· 19· 25·
26)· 38,10· 38,21· 40,2· 40,
16· 42,7· 46,28· 50,3· 50,25·
52,2· 52,27· 54,3· 56,4· 56,
16· 58,3· 60,4· 60,22· 62,11·
62,21· 64,5· 66,10· 68,1·
68,13· 70,2· 70,15· 72,6· 72,
19· 74,3· 74,22· 76,7· 76,16·
78,3· 78,23· 80,4· 80,22· 82,
6· 84,11· 86,3· 86,22· 88,7·
90,20· 92,5· 94,17· 96,3·
100,10· 100,26· 102,7· 106,
5· 106,21· 108,6· 112,14·
114,8· 116,15· 118,2· 118,
12· 120,14· 120,27· 122,1·
122,24· 124,16· 128,8· 130,
9· 130,22· 132,2· 134,6· 134,
20· 136,4· 138,2· 140,7· 140,
18· 146,21· 148,20· 152,5·
156,20· 168,12· 176,12· 186,
17· 188,14· 188,23· 190,2·
190,21· 192,22· 194,15· 194,
22· 196,3· 196,16· 198,
19· 202,11· 204,6· 204,
19· 206,8· 206,19· 208,18·
210,7· 210,21· 212,13· 218,
25· 220,1· 222,8· 224,22·
226,2· 228,21· 230,2· 230,
12· 232,1· 234,1· 240,14·
242,16· 246,1· 248,9· 256,
16· 262,18· 266,4· 270,4·
272,2· 274,4· 276,22· 278,
5· 280,3· 282,19· 284,2·
284,24· 286,5· 288,6· 292,1·
294,10· 296,10· 298,4· 298,
27· 300,1· 300,22· 308,2·
308,17· 310,23· 312,7· 314,
11· 316,4· 318,15· 320,7·

320,23· 322,21· 324,15· 326,
6· 328,12· 328,26· 330,1·
330,20· 332,3· 332,18· 336,
3· 336,19· 348,3· 352,7· 352,
22· 354,14· 356,4· 358,11·
372,21· 374, 5· 376,15· 382,
1· 388,11· 390,6· 396,2· 404,
4· 408,5· 410,22· 412,7· 414,
17· 416,19· 418,1· 420,2·
420,22· 426,22· 438,6· 444,
6· 444,21· 446,5· Υἱὸς Θε-
οῦ (10· 25· 26)· 72,3· 94,1·
100,27· 108,8· 132,6· 150,6·
154,9· 156,24· 168,23· 202,
23· 216,12· 222,13· 246,
18· 252,25· 260,24· 264,9·
264,21· 338,3· 372,24· 392,
9· 412,10· 420,13· 432,3·
432,15· 440,5· Υἱὸς τοῦ Πα-
τρὸς (24)· 52,25· Υἱὸς κατ'
οὐσίαν 280,9· Υἱὸς ἀνθρώ-
που 100,27· 156,24· 408,10·
Υἱὸς κτιστὸς 126,19.

υἱοὶ Θεοῦ 150,10.

(Υμέναιος 30).

ὕμνωδες 158,5.

(ὕπερβατικότης 15).

ὕποστασις (18· 19· 22· 23)· 86,12·
308,21· ὕποστασις τοῦ Πα-
τρὸς 50,10.

(ὕποταγή τοῦ Υἱοῦ 16· 19).

ὕψωσις 156,10· 156,22· 158,1.

Φ

φαρῶν 138,17· 290,12.

φαρισαῖοι 38,2· 374,13.

(φιλαρειανὸς 54).

Φιλήμων 224,10.

Φίλιππῆσιν 140,20.

Φίλιππος 60,15· 182,17· 184,15.
(Φιλοστόργιος 14).

Φρύγες 334,17· κατὰ Φρύγας 34,3.
Φρυγία 34,3.

φύσις, -εις (16)· 42,14· 68,23· 78,
10· 78,21· 128,8· 132,26·
190,11· 222,20· 352,10· 440,
11· 446,5· φύσις πατρική
140,19· 420,19· φύσις τοῦ
Υἱοῦ 186,25· φύσις τοῦ Λό-
γου 174,6· φύσις τρεπτὴ
40,20.

Χ

χαρακτήρ 76,4· 86,9· 88,12· 90,
24· 168,23.

(χειροτονία 9).

(Χρήστου Π. 9).

χρῖσις 170,2· χρῖσις τοῦ Πνεύμα-
τος 168,11.

χρῖσμα 160,22· 162,13· 254,22.

Χριστιανισμὸς (11· 17· 21· 185)·
30,9· 136,18· 218,1· (Χρι-
στιανισμὸς ὁρθόδοξος 23).

Χριστιανός, -οὶ (24)· 28,16· 30,8·
30,18· 32,4· 32,17· 34,6· 34,
18· 36,1· 46,3· 56,14· 80,12·
94,4· 132,5· 268,9· 296,2.

Χριστὸς (12· 16· 17· 22· 24· 26·
102· 103· 181)· 28,17· 30,
20· 32,17· 34,17· 36,3· 40,
13· 46,14· 48,4· 50,23· 58,8·
84,3· 118,18· 144,28· 148,2·
150,2· 168,21· 192,2· 250,5·
256,2· 256,22· 258,23· 260,
8· 260,28· 262,15· 318,24·
320,5· 322,6· 328,9· 344,4·
370,20· 398,10· 402,26· 408,
16· 410,8· 428,2· 428,26·
430,13.

Ψ

Ψυχή, -αι (192)· 36,24.

(Ὀριγένης 16).

(Ὀριγενιστικὴ θεωρία 19).

(Ὀριγενιστής, -αι 10· 19).

Ὀσηε 44,14.

Ω

Ὠδὴ 342,4· 378,3· 382,12.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εἰσαγωγή	σελ.	9
Κείμενον - Μετάφρασις	»	28
Λόγος Α΄. Κατὰ Ἀρειανῶν	»	28
Λόγος Β΄. Κατὰ Ἀρειανῶν	»	216
Εὑρετήρια	»	449
1. Εὑρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	»	449
2. Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	»	458
Πίναξ περιεχομένων	»	477